

1979

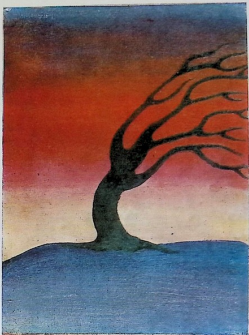
1979

2

ಪ್ರಗತಿ

ISSN - 4210 NSSI

ლევან პანინის მიერ „ღამის“

11 წ. 58 სმ. სკ.

ლევან პანინის მიერ „კვირის“ 14 წ. 58 სმ. სკ.

სტუდენტ

2

(29)

მარტი
პირველი

1979

საქართველოს მწერალთა კავშირი
მსოფლიო ლიტერატურის ორთვიური
ა ლ მ ა ნ ა ხ ი

მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურულ
შრომთა მთავარი სარედაქციო
კოლეჯია

შინაარსი

Handwritten signature

იარსულაგ ხეილიაკოვი, ლენინი, ლექსი. თარგმნი რთარ შალაშვირქემ	3
იური ტრიფონოვი, ბაცვლა, მოთხრობა. თარგმნი ეთერ კეჭელაძემ	4
დენიელ კიჭი, ავავილიბი მლუჯარენისათვის. მოთხრობა, ინგლისურიდან თარგმნი გია ჭუმბურიქემ	40
ანა ზეპარსი, შინავიფრა მონზარტონისას, მოთხრობა. გერმანულიდან თარგმნი ნოღარ კაკაბაძემ	63
სამუილ მარშაკი, ლექსები, თარგმნი ვაჟა ყუბუსიქემ	86
ანდრეი კლბონოვი, თაკირი, მოთხრობა, თარგმნი ვივი კვილაშვილმა	89
კოგო აბა, ფითელი პარკი, მოთხრობა, თარგმნი მურმან ჭგუბურიამ	106
ინგლისელი კოვბები, ლექსები, ინგლისურიდან თარგმნი ვიორჯი ნიშინიქემ	109
ამილო ხოსე სელა, პასკუალ დუარტეს ოჯახი, რომანი, დასაწყისი, თარგმნი ლამარა თურმანიქემ	125
✶ მონღაველი კოვბები, ლექსები, <i>ქუჩუჩი</i> თარგმნენ გენო კალანდიამ და ვივი ალბაზიშვილმა	167
ალბერ კაიუ, ალფიკული მსიბი, ფრანგულიდან თარგმნი თინათინ კიქოქემ	178
ანა დოსტოვესკაია, მონოვინები, დასასრული, თარგმნი სოლომონ დემურბანაშვილმა	198
იაოლიტ ტენი, ხელოვნების ფილოსოფია, ფრანგულიდან თარგმნი ივანე მაჭავარიანმა	215
✶ პარკო კაკაბანი, სიტყვა იანუო კორნაკო, თარგმნი ელზა ბახტაქემ	238
✶ პარსია მარკოსის რომანი „სინარტონის ასი ფული“	239

მთავარი რედაქტორი
შოთა ნიშნიანიძე

კ. შ. გიგინეი

ნანა ღარჩია

სარედაქციო კოლეგია:

მზია ბაქრაძე

ბანანა ბრეგვაძე

გურამ გომიამიძე

მამალი თოდუა

ნოდარ კაკაბაძე

მიხეილ კვსელაძე

ზურაბ კიკნაძე

პანუშვი კობახიშვილი

როვან მიხინოშვილი

ოთარ ნოდია

ნიკო ფიასაშვილი

თამაზ ნახეკელი

დავით წერეთლიანი

«САУНДЖЕ»

литературно-художественный альманах

на грузинском языке

№ 2

1979

Главная редакционная коллегия художественного перевода и литературных взаимосвязей

Тбилиси
улица Шалвы Дадиани, 2

გარეყანის პირველ ვერდზე: პაბლო პიკასო, კოლი, მხატვრის ვ ფლის ვაიშვილი არლემპინოს სამოსში, 1924 წ.

გარეყანის მეოთხე ვერდზე: შოთა გურული, „სიბრძნის ღეღა“

შხატვრული რედაქტორი ლ. ცუცქერიძე. მხატვარი ა. ვართაგავა. ტექრედაქტორი რ. იმწიშვილი

გადეცა წარმოებას 15/III-79 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15/IV-79 წ. ქალღმის ზომა 70X108¹/₁₆. სააღრ.-სავაგომ. თაბახი 19,35. ნაბეჭდი თაბახი 21. ტირაჟი 10.000. შეცვ. № 135.

ფასი 1 მან.

ნაქართველოს სსრ გამსახელების სავაგომეგმლო-პოლიგრაფიული ვაერთიანება „ვანათლებლის“ კომბინატი, მარჯანიშვილის ქ. № 5.

Комбинат издательско-полиграфического обьелинения «Ганатлеба» Госкомиздата Грузинской ССР, Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.

ლ ე ნ ი ნ ი

ასე შგონია, დარბაზში — არა,
თითქოს გამოვცდი წლებსა და წინლებს
და ფინლანდიის ვაგზალში ვდგავარ
და ბელადის ხმას აშკარად ვისმენ.

არცა დრო მიწლის, არც — სივრცის ბლონდი,
რომ იმ ხმას მკერდი გავუხსნა ბინად...
და მოედანზე გრგვინვით რომ მოდის,
ის ჯავშნოსანიც თვით ჩემში გრგვინავს.

წვერმოშეებული, გამხდარი, მკვრივი —
თვით პეტერბურგის ბატონთა შავთი —
მეცა ვარ წვერი მებრძოლთა მწყრივის
და ნიშანზე მყავს სასახლე ზამთრის.

მიწას ვერხვივით დაეტყო თრთოლა,
როცა შეტევის დაწყება გვამცნეს;
ჩვენ ხომ ლენინმა გავგვზავნა ბრძოლად,
ჩვენი სინდისი ბრძანებდა ასე.

დიდმა ბრძოლებმა ბუდე უნასთა
მოაშთო, გაჭრა მათი ღიობიც;
ლენინი ქვეყნის დიდ ტრიბუნაზე
დგას, როგორც აზრი კაცობრიობის.

მე შევეთვისე მებრძოლთა რიგებს
და გამარჯვების ვისუნთქე ქარი;
და შიტინგებიც იდუმალ მგვრიდნენ
დიდ გზაზე ქუდის დაქნევის ხალისს...

მუზეუმების დუმილს არ ვარღვევ,
კვლავ მოედნისკენ გამიბრბის თვალი
და ჩემს ნაბრძოლ და გაყინულ ძარღვებს
ლოკავს იანვრის კოცონთა ალი.

მე ვხედავ: თოვლის თეთრი ლაქები
თქვენს უპეებში ჩასხდნენ შრეებად;
და თქვენი ცრემლი, ამხანაგებო,
ის თქვენი ცრემლი ჩემს თვალში შრება...

პოთხობა

რუსულიდან თარგმნა ეთერ კეჭელაძემ

ოვლისში დმიტრიევის დედა ავად გახდა, ძალიან ცუდად შეიქნა და ბოტკინის საავადმყოფოში დააწვინეს. ქსენია ფეოდოროვნამ იქ თორმეტი დღე დაჰყო. ვარაუდობდნენ უველაზე უარესს. ოპერაცია სექტემბერში გაუკეთეს და ის უველაზე უარესი დადასტურდა. ავადმყოფს კი ეგონა, კუჭის წყლული მაქვსო და ოპერაციის შემდეგ უკეთესობაც იგრძნო. მალე ფეხზე წამოდგა და ოქტომბერში, გამოჯანსაღების ურყევი რწმენით სავსე, ცოტა მოსუქებული ქსენია ფეოდოროვნა შინ გამოიწერეს. აი, სწორედ მაშინ, ქსენია ფეოდოროვნა საავადმყოფოდან რომ გამოვიდა, დმიტრიევის ცოლმა ბინების ვაცელის საქმე წამოიწყო: გადაწყვიტა სასწრაფოდ შეერთებოდა დედაპოლს, რომელიც პროფესორის ქვჩაზე ოცნებრიან მშვენიერ ოთახში მარტო ცხოვრობდა.

დედასთან ერთად ცხოვრების სურვილი ადრე თვითონ დმიტრიევსაც გამოთქვამს და გაცვლაც ბევრჯერ უცდია, მაგრამ ეს იყო დიდი ხნის წინათ. მაშინ ღენასა და ქსენია ფეოდოროვნას ურთიერთობა ჯერ კიდევ არ იყო გამოკვეთილი ნამდვილ, აშკარა მტრობად, როგორც ეს შემდეგ, ამ თოთხმეტი წლის მანძილზე მოხდა. ქმრის ამ სურვილს ერთთავად ღენას მტაცაც, შეუვალი უარი ელოებოდა. წლები გადიოდა და ვაცელის ამბავსაც იშვიათად ახსენებდნენ. იმასაც მხოლოდ უთანხმოების დროს. ბინების ვაცელის იღვრა გადაიტყა ოქაბურ უსამოყვნებათა მოსაგერიებელ, განუწყურელ იარაღად. უოველთვის, როცა დმიტრიევის ღენას გულისტენა სერდა, როცა ცოლს გულცივობასა და თავგერძობაში ადანაშაულებდა, ამას საყვედურობდა: „აი, სწორედ ამიტომ არ გინდა შენ დედაჩემთან ცხოვრება“. ხოლო როცა ღენას უნდებოდა ქმრის წაყვებისა და გაღიზიანების სურვილი, ისიც ასევე ჩაუნისყარტებდა: „დაიხ, სწორედ იმიტომ არ შემიძლია დედაშენთან ცხოვრება, რომ შენ ზედგამოტრიალი დედაშენი ხარ. დმეტომა დამიფაროს, არც არასოდეს ვიცხოვრებ, შენ ერთს რომ ვიძლებ, ისიც მეყოფა“.

ოღვისდაც ეს უველაფერი დმიტრიევს საოცრად ტანჯავდა, აწამებდა. დედის მიზეზით ღენასთან ბევრჯერ მოსვლია ჩხუბი. უეცრად გააცოფებდა ცოლის ნათქვამი გესლიანი სიტყვა-მარც ისეც ცოლის ხათრით დედასთან „ურთიერთობის გარკვევის“ უსიამო საქმეს იწყებდა. რასაც ჩვეულებრივ, ვაჟთან და რძალთან დედის რამდენიმე დღიანი დაუბრტება მოსდევდა. დმიტრიევი ჯიუტად ცვლიობდა რძალ-დედამთილის შერაცხვას, შესმატკბილებას. ერთად დამყავდა ავარაქზე. ერთხელ, ორთავეს რიგის სანაბროზე დასასვენებლად საგზურებზე უფილა

მეგრამ საშველი მიიღო არ ჩანდა. ამ ორ ქალს შორის იდგა რაღაც გამოიშველი, ორთავესათვის ვადუღობავი, დაუძლეველი ზღვარი. რატომ ხდებოდა ასე, დმიტრიევი ვერ მიმხედარყო, თუმცა ადრე ამ ამბავს მრავალჯერ ჩაუჭრებია. მაინც რატომ იყო, რომ ეს ორი, ყველასაგან პატივდებული, ინტელიგენტი ქალი — ქსენია ფეოდოროვნა ერთ დიდ აკადემიურ ბაბლიოთეკაში უფროს ბიბლიოთეკარად მუშაობდა, ლენა კი ინგლისური ენიდან ტექნიკურ ტექსტებს თარგმნიდა და, როგორც ამბობდნენ, ჩინებული მთარგმნელიც იყო. ის კი არა, თარგმნის დაზრგში რაღაც საგანგებო სახელმძღვანელოს შედგენაშიც კი მონაწილეობდა — ორი კარგი ქალი ასევე კარგი კაცის დმიტრიევისა და მისი ქალიშვილის ნატაშას მხურვალედ მოეცარდნენ, გულში მხოლოდ ერთმანეთის სიძულვილს ატარებდნენ, წელთა სვლამ კი ეს სიძულვილი თანდათან გაამყარა და გააძლიერა.

დმიტრიევი იტანებოდა, უკვრდა, თავს იმტრებდა, მაგრამ ბოლოს მიეჩნია. მიეჩნია იმიტომ, რომ დინახა — სხვის თაყვანს ასე იყო და სხვებზე ასევე მიეჩნეოდა. დამწვიდა იმ ურყევი ქვეშაირების შეგნებაში, რომ ამქვეყნად არაფერია უფრო გონიერული და დსაფასებელი, ვიდრე სიშვიდე. რომ სწორედ სიშვიედს სჭირდება გაფრთხილება. ამიტომ იყო, იმ გვიან ღამით, ნავახსმევს, როცა ნატაშას უკვე ეძინა და ლენამ უცერად მარტუშვიტებთან ბინის გაცვლაზე ჩამოაგდო სიტყვა, დმიტრიევი შეშინდა. ვინ არიან მარტუშვიტები? საიდან გამოჩნება? მალაია გრუზინკათაზე ორთახიანი ბინა აქვთო. დმიტრიევი მიხვდა ლენას ფარულსა და მარტივ ჩანაფიქრს. ამ მიხედვრამ შიშის ლახვარი ჩასცა, გაფთხორდა, თავი ჩაქინდრა, ლენას შეხედვა აღარ შეეძლო.

რაკილა დმიტრიევი დღედა, ისევე ლენამ განაგრძო: დედამწენის ოთახი უთუოდ მოეწონებოდა, პროფკავშირის ქუჩა მათთვის გეოგრაფიულად მოსახერხებელი ადგილია. მარტუშვიტების ცოლი, საღდაც კალენის სადარაფსოსთან მუშაობს, მაგრამ აი, ჩვენს ოთახს კი აღბაო, ფულის დამატება დასჭირდება. სხვაგვარად ვერ დაიინტერესებ. ისიც შეიძლება, რომ ჩვენი ქვერ უკეთეს ოთახზე გადავიცალოს, ესე იგი, მოხდეს სამშაგი გაცელა. არც ეს არის ძნელი საქმე. მხოლოდ ენერგიულად უნდა ვიმოქმედოთ. ყოველდღიურად რაღაც უნდა გავეთდეს. უკვლავფერს, რა თქმა უნდა, მაკლერის გამოჩნება ავობებდა. აი, ლესიას ჰყავს ერთი ნაწილი მკლერი, ძალიან სასიამოვნო ბერბაკი. თუმცა საყუთარ მისამართსა და ტელეფონს არაფერს აძლევს, როცა თვითონ მოუბრიანება მაშინ გამოჩნდება ხოლმე, მაგრამ ახლა საყავა მოვა, ლესიას ფული აქვს გასასტუმრებელი. ეს კანონია: იმათ ფული წინასწარ არ უნდა მისცე...

ქალი ლაპარაკობდა და თან ლოვინს შლიდა. დმიტრიევი ახლა თვითონ ცდილობდა ცოლის თვალბში ჩახებდა, მაგრამ ლენა ხან ზურგიით იდგა და ხან გვერდით. მერე, როცა შემოტრიალდა და ცოლის აბრკობდებოდა, დამამობით კითხვისაგან გუფეგფუარობებულ თვალბში ჩახებდა — ამკარა, მტკიცე გადაწყვეტილება ამოიკითხა. აღბათ, დიდი ხანია, ამ საუბრისთვის ემზადებდა. ვინ იცის, იქნებ, დედაჩემის ავადმყოფობის გაგების პირველი დღიდანვე. უთუოდ მაშინვე გაუჩნდა ეს აზრი. ჰოდა, ვიდრე ამ საშინელი ამბით დათრგუნვილი ვაი ექიმებთან დარბოდა, საავადმყოფოში დაწვევის საქმეს აგეარებდა, ჯანბრობდა და წვალობდა — ლენა სჭიდა და ზომავდა. ავი უსოვია კიდევ ვიღაც მარტუშვიტები.

უცნაური იყო, მაგრამ ახლა არც გელისტკიეილს გრძობდა და არცა ბრაზობდა. ისე, ცხოვრების დაუნდობლობაზე ფიქრში გაუეღვა მხოლოდ. ლენა უდანაშაულოა, იგი ამ ცხოვრების ნაწილი ვახლდათ, ამ დაუნდობლობის ნაწილი. თანაც, განა შეიძლება გაუჭვარდევ აღაზიანს ეთქვას, იმისათვის, რომ მუსიკალური სმენა არა აქვს? ლენა ყოველთვის გამოირჩეოდა ერთგვარი სულერი, — არა, სიურული არა, ეს მეტრამეტი იქნება — რაღაც სულერი სიბლავით, რომელიც განსაკუთრებულ მაშინ უმმაფრადებოდა, როცა მისი მეორე უძლიერესი თვისება — პირადი სურვილის გატანის უნარს ამოქმედებდა.

დმიტრიევი იმას ჩაუვიდა, რაც ახლოს იყო: რა საქირთა მაკლერი თუ მალაია გრუზინკათაზე ბინა უკვე იზოვა? მაკლერი მაშინ დასჭირდებათ, თუ მათი ოთახის გაცელა იქნა საქირთა და საერთოდაც მთელი ამ ამბის დაქმარება. ლენა ერთ გროშსაც არ გადაუბდის, ვიდრე ხელში ორდღის არ დაიქვრს. თანაც ძვირი არ დეჯდება, დაახლოებით ასია-ასორმოდღაითი მანეთი. სწორედ ასე იქნება ქმრის პირქმობა ქალმა თავისებურად აღსნა. რა სათუთი სულის პატრონია, როგორი ფსიქოლოგი.

— ჯობდა მოგეთმინა, ვიდრე თავად გეტყოდი, — უსაცვედერა ქმარმა. — თუ არ გეტყოდი, მაშასადამე, არც იყო საქირთა, განა ახლა ამზე უნდა ეფიქრობდეთ.

— მესმის, ვიტა, მამატი, — ძლიერდობით ამოთქვა ქალმა. — მაგრამ (ქმარმა იგრ-

ძნო, ლენას ლაპარაკი უჭირდა, თუმცა ისიც იცოდა, რომ სათქმელს მაინც ბოლომდე იტყობდა. ჯერ ერთი, შენ თეთონ რამდენჯერ დააპირე გაცელა, ხომ მართალია? ბევრჯერ, ძალიან ბევრჯერ. მეორეც, ეს ჩვენ ყველას გეპირობება, პირველ რიგში, თეთონ დედამაყენს. მირტა, ჩემი ძვირფასო, მესმის შენი გულისტკივილი და როგორც არავის, ასე ვერხალვები, მაგრამ მაინც ვაძბობ: ბინის გაცელა საჭიროა დამიყვარე...

ქალი ქმარს მოეხვია და ხელები რკალად შემოაქლო. დამიტრეფმა იცოდა: ეს უცნაო აღურსი ყალბი არ იყო, მაგრამ რატომღაც ვაღიზიანდა და ლენა იღაცეით მოიცილა.

— ახლა არ უნდა წამოგეწყოს! — პირქმულად ვაიმეროა ქმარმა.

— პო, კარგი, მამატიე. მაგრამ მე ხომ ჩემთვის არა ვხრუნავ, ხომ მართალია...

— გაჩემდი! — ზემი ხმით შეუტია ქმარმა.

ლენა ტახტისკენ წავიდა და უსიტყვოდ განაგრძო ლოგინის ვაშლა. ზურის ქვეშ გასგებად, ტახტის თავთან მდგარი უფთიდან სქელი, კუბოკრული სუფთა ამოიღო, თუმცა ამავე სუფრას ზოგჯერ პირდაპირი დანიშნულებით, სსაადილო მაგიდაზე გადასაფარებლადაც ხმარობდა. სუფრას ზეწარი გადააფარა, ზეწარი აფრიალდა და არცაუ მთლად სწორად გადაეფარა. ლენა დაიხარა, ხელეში წინ, ტახტის შორეული კუთხისაკენ წასწია და ზურის შეყვითა კუთხეები გაასწორა. ამ მოძრაობაზე ქალი უეცრად წამოწითლდა და შეუცვლივ ჩამოეზნა. ქმარსაც ძალიან დიდად მოეჩვენა ქალის ჩამოწეული მუცელი (როცა ლოგინს ქმარი შლიდა, შეყვითლ კუთხეებს არ ასწორებდა). მერტ ქალმა უფთის მხარეს ორი ბალიში მიავლო. ნაყლაბად სუფთა პირიანი დამიტრეფის ბალიში გახლდათ. ბოლოს ორი ბამბის სახინე ამოიღო, ტახტზე დაოდა და აართოლუბული ხმით წარმოთქვა:

— გამოდის, რომ უტაქტობას მამბალეებ, მაგრამ მერწმუნე, ვიტია, მხოლოდ თქვენზე ზრუნვაა მათქმევინა... ნატამას მომავალმა...

— მაინც, როგორ შეგიძლია!

— რა?

— სურთოდ, როგორ შეგიძლია ახლა ამაზე ლაპარაკი? ენა როგორ ვიტრიალდებ? არა მათეებს. — დამიტრეფი გრძნობდა, ბრაზი რომ ერეოდა და თავს ვეღარ იკავებდა. — დმერთმანი, შენ რაღაც სულიერი ნაკლი გაქვს. მამატიე და ადამიანური არაფერი გყვია. აბა როგორ შეიძლება? ავად არის ჩემი დედა და აბა შენი, ხომ მართალია? პოდა, შენს ადვოდას...

— ცოტა ჩემად.

— შენს ადვოდას, მე პირველი არისოდეს არ...

— ჩემად! — ქალმა ზელი ჩაიქნია.

ორთვემ მიაციურადეს. არა, ირგვლივ კვლავ სიჩუმე სუფევდა. მათ ვოგონას, თეჭარს მიღმა კუთხეში ეძინა. იქვე ედგა საწერი მაგიდაც, სადაც საღამოობით გაცევითლებს ამხალდებდა. დამიტრეფმა ქალიშვილს წიგნების თართ გაუკეთა და მაგიდის ზემოთ დაუკიდა, იქვე ელექტრობაც გაუყვანა მაგიდის ლამპისათვის. — ერთი სიტყვით, თეჭარს იქით ნატამას თვისი პატარა ოთახი, ცალკე — „საკანი“ მოუწყო, ასე ეძახდნენ ოჯახში ამ კუთხეს. დამიტრეფსა და ლენას, ნაცნობთა შორის შურის საგად კცეულ, სამი წლის წინ შექმნილ ჩეხურ, ფართო ტახტზე ეძინათ. ფანჯარასთან მდგარ ამ ტახტს ნატამას „საკანისაგან“ ჩუქურთმებით დამშვენებული მუხის ბუფეტი ყოფდა. საოცრება იყო ლენას ბებებისაგან შემკვიდრებით მიღებული ეს ბუფეტი. დამიტრეფმა ბევრჯერ წამოაყენა მისი გაყიდვის წინადადება. კაცმარომ თქვას, არც ლენა იყო წინააღმდეგი, მაგრამ უარზე იღვა სიღვდრი, ვერა ლაზარევა, ფი იქვე ახლოს, ორი საბლის იქით ცხოვრობდა და „ნატამას წახმარებისა“ და „ლენისათვის მიწველების“ საბაბით თითქმის ყოველდღე მოდიოდა. თუმცა სინამდვილეში, სიღვდრის მისვლას მხოლოდ ერთი მიზანი ჰქონდა — სხვის ცხოვრებაში უბოდიშოდ ჩარევა.

დამით, როცა ცოლ-ქმარი ამ ჩეხურ, არცთუ გამძლე ტახტზე წევბოდა (ტახტი მალე მორევა და ყოველ გადაბრუნებაზე კრიკინებდა), კარვა ხანს აუტრიალებდნენ „საკანიდან“ მოღწეულ ხმებს, ცდილობდნენ გამოეცნოთ, ეძინა თუ არა მათ ქალიშვილს. ზოგჯერ დამიტრეფი დამბალ ხმაზე დაუძახებდა კოდეც: — „ნატამა! ნატამა!“ — ლენა კი ფეხბაკრფით მოადგებოდა თეჭარის კრილს და იჭიდან ზეგრავდა. ექვსი წლის წინ ძიძა აიყვანეს. იმასაც იმავე ოთახში, გასაშლულ საწოლზე ეძინა ხოლმე. მუზობლად მცხოვრებმა ფანდევებმა ძიძას დერეფანში დაძინების ნება არ დართეს. დედაბერს უძილობა სჭირდა, თანაც რაღაც საოცრად მამვილი სმენა ჰქონდა. მთელი დამე ბუტბუტებდა, კრუსუნებდა, რაღაცეებს აუტრიალებდა: ხან თავი ფეხბერობდა, ხან ტარაყანა გაიბრუნდა, ხან სამზარეულოში ონკანი რჩებოდა დაუჭობავი. დედაბერი რომ წავიდა, დამიტრეფებს ლამის თავლობის თვე დაუდგათ.

— თერთმეტ საათამდე ისევ ფაზიას უჯდა, — წაუჩივრებულა ქმარს ლენამ. — ესააუთოდ დამხმარე უნდა აფუყვანოთ... ანტანინა ალექსეევნას ჰყავს კარგი რეპეტიტორი.

ის, ამხავე, რომ ლენამ საუბარი ნატაშას მეცადინეობის მოუფერებლობაზე გადაიტანა და ქმრის ყველა შეურაცხყოფა გადაუღალა, — ნამდვილად გასაკვირი იყო, სწორედ იმას მოწმობდა, რომ შერიგება და საქმის ბოლომდე მიყვანა სურდა, მაგრამ აი, ქმარს არ უნდოდა ვერ შერიგება. პირიქით, მისი გაღიზიანება იმან უფრო გააძლიერა, როცა უცერად ლენას უტაქტობის მოთავარი არსი შეიცნო: ლენამ ისე წამოიწყო, გეგონება, ყველაფერი უკვე დადგინებული იყო, თითქმის მისთვის, დმიტრიევისთვისაც აშკარა ყოფილიყოს, რომ ყველაფერი გადაწყვეტილია, ვითომ უსიტყვოდ უგებდნენ ერთმანეთს. ისეთნაირად იღამარაკა, თითქმის სრული უნიმედობა ყოფილიყოს. არა, ასეთი ლამაზაკი ვერ უნდა გაებედა!

არა, ამის ახსნა შეუძლებელი იყო. დმიტრიევი სკამიდან მოწყვეტილ წამოხტა, პიჯამოსა და პირსახოცს წაავლო ხელი და უსიტყვოდ გაეარდა ოთახიდან.

რამდენიმე წუთის შემდეგ ოთახში დაბრუნებულ დმიტრიევს საწოლი გამწვანებული დაეხვდა. ოთახში სუნამოს სურნელები იფრქვეოდა. ლენა ლილვებზეყვარულ ხალათში საბრკნის წინ იდგა და თმას იფარცნიდა. სახეზე გულგრილობა ეხატა, იქნებ კარგად შეინარბული წყევს. მაგრამ განაცო ოთახში დაფრქვეულმა სუნამოს სურნელებამ, რაც აშკარა მიპატივებას, შესაბამებლად გამოიწვევას ნიშნავდა. მერე ბალათის კალთები ერთი ხელით თითქმის ნიკამთან მიიტანა, მეორეით მუცელთან და საქმიანი, ჩქარო ნაბიჯით დერეფანში გავიდა. ქმარს ისე ჩაუარა, მისკენ არც მიუხედავს. დმიტრიევს ისევ ის ლექსი მოაგონდა, ამ ბოლო დღეებში ერთთავად ენაზე რომ ეყარა: «O, господи, как совершенны дела твои, думал бослыио!».

თვალები დახუჭა და ტახტის კედლები ჩაოჯდა. რამდენიმე წამი ისე იჯდა. დმიტრიევი იცოდა, რომ სულის სიდრმეში ლენა კმაყოფილებას გრძნობდა, ყველაზე ძნელი საქმე მოაგვარა. ყველაფერი თქვა. ახლა პრილობის მოშეშება იყო საუბრო, თუმცა პრილობისაც არა, უბრალო განაჯარის. ეს აუცილებლად უნდა გაეთებულიყო. ისევე როგორც ენაში აქეთებენ ნებს — დაიპირეთ ბაშა. ცოტა გეტკინებათ, საშავგროდ მერე იქნებით კარგად. მოთავარია, მერე იყოთ კარგად. მას ხომ არ უყვითია, არც ფეხები უბრაბუნებია, ისე, უბრალოდ, რამდენიმე ბრაზიანი სიტყვა წამოსიროლა, მერე საბაზანოში გავიდა, დაბანა, კბილები გამოიხეხა და ახლა დაიძინებს. დმიტრიევი კედლის მზარეს თავის ადგილას დაწვა და შმაღერისაკენ გადაბრუნდა.

ლენაც მალევე შემოვიდა. გაჩხუქდა კაბის საცეტი. ვერ ხალათის შრილი მოისმა, მერე ქაოქათა ღამის პერანგის შარიშური და სინათლე ჩაქრა. ლენა ედილობდა მარქვედ ემოძრავა და, რამდენადაც მოხერხდებოდა, მსუბუქი ყოფილიყო. მაგრამ ქალის სიძიმე ტახტი მიანიც აპერიდა. საწოდის ამ პრიალზე ლენამ ზემოობით წაიხივრებულა:

— ოი, ღმერთო ჩემო, რა საშინელებაა...

დმიტრიევი დღეშია, არც იხხეოდა. ცოტა ხნის შემდეგ ლენამ მზარზე ხელი დაადო. არა, ეს ალერსს არ გავდა, მხოლოდ მეგობრულა ქესტი იყო, ან იქნებ სულაც, თავისი დანაშაულის გულწრფელი მონანება, მისკენ გადმობრუნების თხოვნა. მაგრამ დმიტრიევი არც ახლა შერხეულა. უმაღლე დამინებას აბრუნდა. შურისძიების კმაყოფილებას სწორედ ეს უმოძრაობა, გამოუღამარაკებლობა, უმაღლე დაძინება ჰგვირდა. არა, არ ეცალა პატიების, ზურჩულით ამბის გამოკოებისა, გადმობრუნებისა და სულგრძელობის გამოჩენისათვის. ასეთი უგრძობობისათვის მას მხოლოდ დასვა შეედილა. ლენამ ქმარს ნელ-ნელა მზარზე ხელის მოსმა დაუწყო. სულ მთლად გაუღნა მოკრძალებული შეხებით თითქმის ქმარს იბრაბუნდა, პატივებას სთხოვდა, ბოდინს იხდიდა იმ გულცივობისათვის, რომლის გამართლებაც რააკვირებელია, შეიძლებოდა. უხმოხდა გონიერებასაკენ, როგორმე ძალა მოეკრება და ცოლი შეიწყალდებინა. მაგრამ დმიტრიევი არ თმობდა. ვერაც გაუნელებელი წყენა ხელს უშლიდა აქეთ გადმობრუნებულყო და მარქვენა ხელი ცოლისთვის მოეხვია. უკვე თელვამ მოკრძალებულს, თითქმის ბერანამი წასულს მათი ქველი, ხის სახლის პარბულის სულ ზევითა საფეხებზე თავისი დედა, ქსენია ფეოდოროენა მოელანდა. ქალი პირსახოკით ხელს იწმენდა და მშვიდად შეხუტრება თვალუბში. დიას, მას და არა ქვართმიან თავს, არა ხისხისა ცისფერ აბრშემის კაბას. მერე დედის ყრუ ხმაე მოესმა: „შვილო, კარგად მოიდიტრე?“ ყრუ იმიტომ, რომ იგი იმ შორეულყო, ყინულავით ცივი მათის დღიდან მოისმოდა, როცა ყველანი ძალიან ახალაზრბები იყენენ. წყლამ საბანაოდე წყალს მიამურა, დმიტრიევი ორფულიან ორბიბოთლას მალდა ექამებოდა, ტოლყო თავის „კანდერბით“ საღდად ღვეინოზე ვარბოდა, გზად ღობე მილუწა, გამოუძახებს შილიციას. ცოც, პაწაწინტელა ვერანდაზე კი, რომლის ფანერბის შუშებზე ფარხის შექი

ცილობდა, ლენა ტირობდა, ეხვეოდა, ეწერჩნებოდა, რომ არასოდეს არავის, მთელი სიცოცხლის მანძილზე... მეორე დღეს დედა პორტოქედს დააჯდა, საკუბზე თუნუქის პატარა ბილინი ჩამოჰკიდა და სადგურისაკენ გაეშურა რძისა და პურის მოსატანად. დედის უბედურება ის არის, რომ ყველაფერს მაშინვე ამბობს, რაც თავში აზრად მოეუვა. „შვილო, კარგად მოიფიტყე“ ან რა შეიძლება ყოფილიყო ამ უაზრო და უბადრეუ სიტყვებზე უფრო უძლური? დემიტრიევი კი არაფერზე არ ფიქრობდა. ახალგაზრდობაში ნაზი ფოთლები და მამობრივად, მუსუნახე ქარებიანი შაისი, თი რა იყო მამის და რით სუნთქავდნენ ისინი. დედა ინგლისურს სწავლობდა, მაგრამ ისე, თავისთვის, რომანების საკითხავად, დემიტრიევი კი ასპირანტურაში შესასულივლად ემზადებოდა. ერთად შეცადინებოდნენ ირინა ვევენიევისასთან და ერთადვე დაინახეს თავი, როცა ლენა გამოხდა. დედა ქოლგის წვერით ვერანდის შუშას მიაკრებდა ხოლმე, დაახლოებით საღამოს შვიდ საათზე: „აღეკი. ირინა ვევენიევი გელოდება“! მაშინ ფართო საბანქვეშ შეგულად დემიტრიევი და ლენა გაისუსებოდნენ, თავს მოიძინებდნენ. ერთობორჯერ ვაუბედავად კიდევ აკაუნდებოდა ფანჯარაზე ქოლგის წვერი. მერე კი ნაბიჯების ხმა და დედის ფეხსაცმელებით. გათვლილი გირჩების ხრამში ისმოდა — დედა უსიტყველ მიჯიროდა. დაკარგა ინგლისური ენის შესწავლის სურვილი, აღარც დემიტრიევი რომანები აინტერესებდა. ერთხელ ისიც კი გაიგონა, როგორ აყვარებდა ლენა მის ინგლისურ გამოქმნას. აი, სწორედ იქიდან, სოფლის იმ პატარა ვერანდიდან დაიწყო ყველაფერი ის, რის გამოსწორებაც ახლა აღარ ხერხდებოდა.

ლენას ხელი კვლავ დაყინებით ეფერებოდა. ამ თთხმეტ წელიწადში ეს ხელიც შეიცვალა. მერედა რა ნაზი, ფაფუკი ხელები ჰქონდა. ახლა კი მზარზე დაიდებულ ამ ხელს ვერაფერი სიმძიმედ შეიგრძნობდა. დემიტრიევი კი უსიტყველ გადატარებდა მარცხენა ხელს, მარჯვენა ხელი ლენას მოხვია, თავისკენ მოსწია, ძილბუტანში წასული თავს არწმუნებდა, რომ ამის უფლება ჰქონდა, რომ უკვე ეძინა, სიზმრებს ზედაედა. ყოველ შემთხვევაში, კრინტი არ დაეძრავს, თვალები დახუჭული ჰქონდა, ნამდვილად მძინარე კაცივით. დიახ, იმ წუთებში, როცა ლენას ძალიან უნდოდა ქმარს რამე ეთქვა, იგი კვლავ დუმდა. მხოლოდ შემდეგ, როცა ველის ძილით მართლა ღრმად დაიძინა, ღამის ორ საათზე რაღაც გაურკვეველი ბუტბუტი დაიწყო.

დემიტრიევის ავადობის ოცდაჩვიდმეტი წელი შეუსრულდა, მაგრამ ზოგჯერ მაინც ეხვეებოდა, რომ ყველაფერი ჯერ კიდევ წინ ჰქონდა.

ასეთი ოპტიმიზმი, ჩვეულებრივ დიდიხანით ეუფლებოდა ხოლმე, როცა სტალიად ახალი, მხნე განწყობით იღვივებდა — ბევრ რამეში ამინდიც უწყობდა ხელს — უმაღლეს სარკმელს გამოაღებდა და ვარჯიშს იწყებდა, ლენა და ნატაშა თხუთმეტი წუთით ადრე დგებოდნენ. ნატაშას სკოლაში წასაყვანად, ზოგჯერ სისხამ დილით ვერა ლაზარევიან გამოეცხადებოდათ ხოლმე. ჯერ ისეც ლოგინში შრომით თვალბედახუჭულ დემიტრიევის ესმოდა ქილების ფრატეონი, ხმამაღალი ჩურჩული, ტურჭლის ჩხაკენი, ნატაშას ბუზღუნა: „ისეც ფაფა გაუთქობიათ! ნუთუ ფანტაზიის ნატაშალიც არა გაქვთ?“

ლენაც ჩვეული მრისხანებით პასუხობდა: „მე შენ გირჩევებ ფანტაზიას! დაეკი როგორც წესი და რიგია! — იქით სიღვდრი ბუტბუტებდა: „სხვა ბავშვებს რომ ის ჰქონდეს, რაც შენა გაუქს...“ ეს კი ამჟამა ტუთილი იყო. სხვა ბავშვებს ესეც ჰქონდათ და გაცილებით მეტიც. მაგრამ ისეც დღეებში, როცა დემიტრიევი ამ ძნელსახსნელი ოპტიმიზმით განხვევებული იღვივებდა, არაფერი აღიზიანებდა. მესხეთ სართულიდან გაჰყურებდა შადრევნიან სკვერს, ქუჩას, ტროლეიბუსის გაჩერებასთან ნიშნობიკრულ ანძას, მის ირგვლივ შეჯგუფებულ ხალხს, ხოლო უფრო იქით კი პარკსა და პორიზონტზე გამწკრივებულ მრავალსართულიან სახლს და ზეცას. მუზობელი სახლის აივანზე, იქვე მოპირდაპირე მზარეს, დაახლოებით ოცი მეტრის დამორბებით, ახალგაზრდა, უღამაზო, სათვლიანი ქალი გამოდიოდა. ყოველთვის უღამაზოდ ქამარ-შემოყრელი, მოყვლე სამწიფა ხალათი ეცევა. მაშინვე ჩაუტყდებოდა და აივანზე ჩარბებულ უვავილებთან ქოთნებთან ფუსფუსს იწყებდა: ხელს ჰიდებდა, ასწორებდა, აკვირდებოდა, ზოგჯერ ფოთოლსა და ყლორტს მადლა სწევდა, სუნავდა. როგორც კი ჩაუტყდებოდა, ხალათი ეხსნებოდა და მსხვილ-მსხვილი მოლურჯო-თეთრი მუხლები მოუჩანდა. ქალს სახეც ასევე მოლურჯო-თეთრი ფერისა ჰქონდა. ფარდის იქით მდგარი დემიტრიევი წახრამ-წამობრისას ქალს ვულდავულ აკვირდებოდა. მაინც რატომ? ქალი ხომ სულაც არ მოსწონდა, მაგრამ ასეთი ფა-

რელი თვალთვალ, რატომღაც აღდრთოვანებას ჰგვიჩიდა. იმდღეცნებდა, რომ ჯერ კიდევ უველაფერი არ იყო დაჯარგული, ოცდამრეცხვამდე წელი — არც ორმოცდაათი წელი ვახლდათ და არც ორმოცდაათი წელი, ჯერ კიდევ შეეძლო რალაისი მიღწევა.

ნატასკა და ფანდევების ვალია სახლიდან ცხრის ნახევარზე გადოდნენ. დერეფანში ატეხილ ბრაგუნს და ალაქოას ლენას შეძახილებიც ერთვოდა: „ჩანათბი წაიღეთ? ქება სირბილით არ გადატრიათ! (Attention) ზაგუშებო, (Attention)“. კობეს არცყვედა კისრისტეხით მიწავალი ვოკონების ნახტომები. დმიტრიევი სააბაზანოში მჯერებოდა, კარსაც კეტავდა, მაგრამ მხოლოდ საში წუთი და ფიქრების ჭაჭეს კარზე მსუბუქი კაცნი აწვევტივნებდა: „ვიტორ გეოგრაფი, დღეს პარასკევია, სარტეხი მიქეს და ძალიან გთხოვთ, ჩქარა გამოდით!“ — ესმოდა მეზობელი ირაიდა ვასილიენას ხმა, რომელთანაც დმიტრიევის სიღვდრი უმძრანად იყო, ლენასაც ეერ ჰქონდა მთლად თბილი ურთიერთობა. მხოლოდ დმიტრიევი ცდილობდა თავი-ზიანობის შენარჩუნებას, უფროსიღვებოდა თავის ობიექტურობას და დამოუკიდებლობას. „ეთილი, გამოვიდითარ!“ — პასუხობდა და წვერს ხელდახეც იპარსავდა. ჩართვდა ვაზით საბოზბ ქებას და აქაღებულ ფუნქს ცხელ ნაყაღს უშვერდა. მერე ძველ ვაყუთებულ კიდურამოტეხილ პირსაბანთან ხელ-პირს სწრაფად იპანდა. პირსაბანი, რა ხანია, გამოსაცვლელო იყო, მაგრამ ფანდევებს ფეხებზე ვკიდათ ჩანაირ პირსაბანთან დაიბანდნენ, ირაიდა ვასილიენას ყო ფული ენანებოდა. მართლაც, სულ მალე, ჩემი სტუენით დმიტრიევი დევე ოთახში შედიოდა, თან ზელში გახეთვით ვეცირა, სააბაზანოდან გამოსულს დერეფნის ყუთიდან ამოღებდაც რომ მოესწრო. მაგიდაზე ჯერ კიდევ ეწყო ნატასკასა და ლენას საუბრის შემდეგ ჯარჩენილი კურტკელი. ახლა ეუვე ლენა ფაციფუცობდა, ჩქარობდა. ათი წუთის შემდეგ ისიც გადოდა. ასე რომ, დმიტრიევის დილის მომსახურება სიღვდრს ევალებოდა. კაცმა თქვას, დმიტრიევის მანქანდამანეც არ მოსწონდა ეს ამბავი, არც სიღვდრი ემსახურებოდა სიმქს დიდი მონდომებით — ეს გახლდათ დილაობით ვაღებული პატარა მხებერბლი, ერთი იმ შედგმწვეულ ღვაწლოვანი, რომლისგანაც შედგება ასეთი ქალების მთელი ცხოვრება. დიახ, ისეთი თავგანწირული მანდილოსნებისა, როგორიც ვერა ლაზარენა იყო.

დმიტრიევი ზოგჯერ იმასაც ზედებოდა, რომ ლენა განკებ ცდილობდა თავისი მოუკლულობის გამოჩენას, რომ სინამდვილეში თავისუფლად შეეძლო ქმრისათვის საუბრის მომზადება, მაგრამ ამ მისიას იგი შეგნებულად უთმობდა თავის დედას: რომ მერე რალაკით, სულ მცირედით მინეც ყუთილიყო სიღვდრისაგან დავალებული. ის კი არა, ყურში წაჭრტულემასაც კი ახერხებდა: „დედასათვის მადლობის თქმა არ დაგვიწყვეს!“ დმიტრიევი ეუბნებოდა ამ მადლობას, თუმცა, კარგად ხედებოდა, ოჯახის მართვის ყველა ამ ხრიკს. პოდა, საყუთარი გუნებ-განწყობის მიხედვით, ხან სულაც არაფრად ავლებდა, ხანაც თავისთვის ჩუმად დიზიანდებოდა. სიძის რუმ გალიზიანებას ვერა ლაზარენა ყოველთვის თავისებურად — ნატოვი გელლიანობით პასუხობდა: „რა საზაფად გამოვიდა ვიტორ გეოგრაფისა სააბაზანოდან? აი მესმის, მარჯვე კაცი!“ — ღმობით ამბობდა ქალი და დმიტრიევისათვის ეუთხის მოსასულთადალად მაგიდის მუშაშპას საშხარეულოს ნაშინი ტილოთი მწენდდა — არას ნიშნავს მეზობლის თხოვნა...“ „რა შეუშია აქ მეზობელი? ვიტა ყოველთვისაც სწრაფად იბანს“. — უმაღლე მოუკრიდა ხოლმე ლენა. „პოდა, მეც იმას გუებუნები, ყოჩილია, ყოჩილი-მეოქი, ნაღდი მვედრული სისწრაფე აქვს...“

ოქტომბრის დასაწყისის იმ ლავარდოვან დილით, მთელი ოთახი მოპირდაპირე სახლის მზით გაკაშვებულ თეთრი ტორზის ანარეკლი სინათლით იყო საეცე. დმიტრიევმა ზანტად გააბილა თვალი და მაშინვე, როგორღაც შეეცნობლად — სწორედ იმ მზისა და სინათლის წვალიობით — ერთგვარი სიხარული იგრძნო. მაგრამ წამიც და უველაფერი ვაახუნდა, სიღურჯე მიინარეა და ფანქარებს შემოდგომის უსაშველოდ ნათელი და ცივი დღე მოადგა. საუხუმდედ ატრ მას და არც ლენას ერთმანეთისათვის ერთი სიტყვაც არ უთქვამთ. შემდეგ კი, როცა დმიტრიევმა დედას დაურტავა და მისი მდგომარეობა ეიოხა (ქსენია ფელოლოვინა ახლა პავლინოვიში, თავის ქალიშვილთან, ლორასთან ცხოვრობდა), დმიტრიევი მოგუნებდა. დედა მხნედ გამოვლახარა, — წუხელის ისიღორ მარკოვიჩმა გამოიარა. კარგად ხარო მიობრა, წნეცაც ნორმალური ვაქვსო. თან მირჩია, პირველი თოელის მოსელისთანაც, სადმე მოსკოვის მახლობლად, სანატორიუმში დაისვენო. მერე თავის მხრივ დედამ აქეთ დააყარა კითხვები: როგორ არის ნატასკა საქმეები, როგორა აქვს თვალები, ფიზიკამა საშინაო თუ გამოაშქორა, თუ ქანს ვახებთ სტაფილოს, თვალბისათვის ამ ყველაზე სასარგებლო საყვეებს, რა ისმის მისი შივილენების თაობაზე და ბერეიც სჭვა. დმიტრიევმა მაშინვე შეება იგრძნო, თითქოს თავის ტუიელზემაც გადაიარაო. უუბბ ისიც კი იფიქრა, იქნებ, უველაფერი მართლა კეთილად დამ-

თავრდეს. შეცდომებიც ხომ ხდება, მერცა რაგორი წარმოუდგენელი შეცდომები და აი, დედასთან ტელეფონით სატბრით მოგვინებებელი, ამ ნამცეცა სიხარულითა და წუთიერი იმედით სახვე შევიდა ოთახში — ნატაშა უკვე გაქცეულიყო, ლენას ჭერ მხოლოდ შავი პერანგი და ქვედა ბოლო ცეცა და რაღაცას საჩქაროდ ყრავდა. ცოლის შიშველ მხრებს რომ წაუტარა, წელს ქვეშით ხელი წაუტყავინა და აღურსიანად ჰკითხა:

— პა, რაგორ ხარ?

ლენა საკმაოდ ცოვად გამოეპასუხა, ძალიან ცუდ გუნებაზე ვარო.

ასეთი ცივი პასუხით განაწყენებულმა დმიტრიევმა, მაშინვე ჰკითხა:

— მაინც რატომ, რა მოგივიდა?

— მიზეზი, ვფიქრობ, საკმარისზე მეტია. დედა გახდა ავად.

— დედაშენი?

— როგორ გვინდა, მარტო დედაშენს შეუძლია ავად გახდეს?

— პო, მაგრამ, რა მოუვიდა ვერა ლაზარენას?

— რაღაც უცნაურად სტკივა თავი. მეორე დღეა წევს, წუხელის აღარ გითხარი, ამ დღით აღრე დაერეცა...

ლენამ ყრვა დამოთავრა, კოფთა გადაიკცა და სარკესთან მივიდა, საყურთარ თავს რაგორღაც ჭეშმალღურად უჩუბრდა. კოფთა შოკლესახელოიანი იყო და არ უხდებოდა — ლენას მსბიელი მღლეები ჰჭონდა, ზაფხულის ნამზეური გადასვლოდა და თეთრად მოუჩანდა წერტილად დახორკლილი კანი. ლენამ მხოლოდ ჭრჭელსახელოიანი უნდა ატაროს, მაგრამ ამის თქმანადი წინდაუხედაობა იქნებოდა. ხელავ, რა თავდაკერილია — ერთი სიტყვითაც აღარ ასენა გუშინდელი წინდაუდებამ: იქნებ, შერტევა კიდევ, თუშეა არა, აქ უფრო ამბიკია იყო. მას ხომ დანამაღლად უტაქტობა და უგულვობა წაუყენეს, სწორედ ამ თვისებათა უქონლობა, სტუბისა რომ განსაკუთრებით აღიზიანებს. ლენამ გადააყლაბა ეს უსამართლოდ ნათქვამი საუვედღერი, ის კი არა, პატივბაც ითხოვა, თითქოს თავიე დაიმტერა. მაგრამ ამის შემდეგ აღარ დასძრავს კრინტს, სულ ცუდი თუითონ რატომ უნდა გამოჩნდეს? არა, ამიერიდან თქვენ მკოზავთ და მე აღარ ვიპასუხებთ. თანაც ახლა ამისათვის არც სცალია. დედა ჰყავს ავად (დმიტრიევი მზად იყო სანაძლოდ ასი მანეთი ჩამოსვლიყო, რომ მის სადღერს უბრალე შავიეო აწუხებდა და მეტო ახაფერი). თი, ღმერთო, მაინც რაგორ მიეჩვია ამ წიენის ბრმად ამოკითხვას! დმიტრიევმა ვეღარ მოასწრო თუითყაყოფილებით დატკობა, რომ ლენამ უცერად გააოცა... ჭალმა სრულად მშვიდი, ზვეულუბრივი ხმით უთხრა:

— ვიტყა, გენაცვალე, ძალიან ვთხოვ, დღესვე მოელაპარაე ქსენია ფეოდოროვნას. ისე, უბრალოდ, გააფრთხილე. მარტუშეიჩიები მისი ოთახის სანახავად მოვლენ და გასაღებს წამოღება იქნება საჭირო.

— მაინც როდის ამირებენ მოსვლას? — ცოტაოდენი დღმილის შემდეგ იკითხა დმიტრიევმა.

— ზეალ, ზეგ, ზესტად არ ვიცი, დავგერიეკავენ. თუ დღეს პავლინოეში წახელ, არ დავაევიწყდეს, ქსენია ფეოდოროვნას გასაღები გამოთარევი. აბა წაყევი. პო, მართლა, თუ შეიძლება კედირი მსეცარში შედევი. პტრი ტომსიკაში ზაავდე, თორემ ყოველთვის მავიდაზე ტოვებ და ხმებე.

დამშეიღობების წინმად ჭალმა ხელი დაუქნია და დერეფანში გავიდა. გაჯახუნდა შვიისასეული კარი. ავუდგედლა ლიფტი. დმიტრიევს უნდოდა რაღაც ეთქვა, ცნობიერბაში მუნდღოანი, რაღაც მღლეევიე აზრიც დაებოდა, მაგრამ მთლიანად გერ გამოიკვეთა. დმიტრიევმა ლენასაენ ორი ბიქი ვადაღვა, მაგრამ იქვე, დერეფანშივე შეჩერდა და ისევ ოთახში დაბრუნდა.

განთიადის ლეკერდოვნებისაგან ნასახიც აღარ დარჩა. როცა დმიტრიევი ტროლეიბუსის გაჩერბასთან მივიდა, ცრიდა კიდევ და სამინლად ციოდა. ეს ბოლო დღეები სულ წეიშდა, რა თქმა უნდა. ისიდორ მარკოვიჩი სწორად მსგელობს — ძველი ექიმი, გამოცდილი კაცო, კონსულტაციებზე სხვა ქალაქებშიაც კი იწვევენ — პო, დედაშენი ქალქს უნდა ვავარიოთ. მაგრამ ამისთანა ამინდში, აბა სად წაიყვან. რაკი ექიმი მოსკოვის მახლობლად სანატორიუმში გაყვანას გვიჩრებს, გამოდის რომ, მოახლოებულ სამიშროგებს არ ზედაეს. ამ დღით უკვე მეორედ გაუვლდა დმიტრიევს ვაუბედაემა აზრში, იქნებ ვადაერჩეთ, იქნებ ყველაფერი აეთილად დამოთავრდესო. გაცელის საქმეს მოავგარებენ, კარგ იზოლირებულ ბინაში ვადაღვენ, იცხოვერებენ ერთად. თან, რაც სწრაფად ვაცვლიან, მით უკეთესი. ასრულდება დედაშენის ძველი ოცნება. გუნება-განწყობაც გამოუკეთდება, სწორედ ამას ჰქვია ფსიქოთერა-

პია, სულის მკერნალობა! არა, ღუნა ზოგჯერ ჭეშმარიტად ბრძენია, რაღაც შინაგანი ქალური ალღოთი უნათღებდა გონება. აი, აქ შეიძლება სიცოცხლის გადამჩენი ერთადერთი და გენიალური საშუალების გამოყენება. დიახ, როცა ქირურგები ტელურნი არიან, საქმეში სხვა წალები ერევა... ეს კი სწორედ ის არის, რის მიღწევაც არც ერთ პროფესორს არ შეუძლია, არც ერთს, არც ერთს, არც ერთს!

მეინტლავ წყიშაში ტროლეიბუსის გაჩერებასთან მდგარ დმიტრიევს მხოლოდ ეს ფიქრები ეტრიალებდა, ამხვევ ფიქრობდა მერტე, როცა ვაგონის სიღრმეში სველ ლამაძებს, დანოტრეველ სუენოს პალტოებსა თუ მუხლებთან მოტყავნენ პორტფელებს გვერდს უვლიდა და რას ეთავადახით მიიწევდა წინ. ამასვე ფიქრობდა ტროლეიბუსიდან გადმოსვლიც, თასი ღვებით ატალახებულ მერტოს სლიპინა საფეხურებზე რომ ჩაბროდა, თუ სამშვიდრიანის შერინებულ დასახურდავებულად პატარა რიგში იდგა. ან თუნდაც შემდეგ, როცა კვლავ დაბლა ეშვებოდა, ავტომატის ტრილში შერინაინს ავდებდა, და ჩქარა ნაბიჯით პერონზე გადიოდა, რათა მეოთხე ვაგონში ჩამქარაიყო, რომელიც სწორედ იმ თაღის წინ ჩერდებოდა, გასასვლელის კიბესთან რომ გაიფანდა. ამ ფიქრებს ეტრიალებდა მაშინაც, როცა ხალხის ჟვროს გრძელ გვირაბში თავისთავად გაჰყავდა, სადაც ერთთავად დახუთული პაერის და ნედლი ალბანატრის სუნე იდგა. ეს ფიქრი უღრღნიდა გონებას ესკალატორის საფეხურზე მდგარსაც და მერტოს ვაგონში შუოფსაც, როცა ათვალთვრებდა მგზავრებს, შლაბებს, პორტფელებს, ვახეთებს, პაკებს, მოღვენილ სახეებს, საყიდლებსისათვის ცენტრისაკენ მიმავალ მუხლებზე ჩანთებდაღვებულ დედაბარებს — ყოველ მათგანს შეიძლება ჰქონოდა ბინის გაცვლის ვარიანტი. დმიტრიევი მზად იყო მოული ვაგონის გასაგონად დაეყვირა: „ვის უნდა ოცმეტრიანი კარგი ოთახი?..“

ცხრას ავლდა ოხუთმეტი წუთი, როცა დმიტრიევი მიწისქვეშეთიდან მოედანზე ამოვიდა მერტე შესახვევი გადაჭრა, საღარბაზოსთან მდგარ ავტომანქანებს შემოუარა და შენობაში შევიდა. კარზე შეშის ქვეშ მოქცეული შავი აბრა იყო მიკრული.

დღეს უნდა გადაწყვეტილიყო ტრემენის ოლქში, კერძოდ გოლიშმანოვოში მისი მივლინებით გამგზავრების საკითხი. მივლინება ჯერ კიდევ იელისში დაამტკიცეს და წასვლაც მხოლოდ დმიტრიევს ევალებოდა. ტრემზობები გახლდათ მისი მოღვაწეობის სფერო. დიახ, დმიტრიევი, ეს ერთი კაცი იყო ამ საქმის პასუხისმგებელი და თუ სნიტკინს არ ჩავთვლით, ყველაზე უკეთესი გაართმევდა თავს. ამ ერთი კვირის უკან დმიტრიევა სნიტკინს საუბარში ჩამოუვლო, მაგრამ პაშა სნიტკინმა, ამ ფრიად გეშაკმა და მოხერხებულმა კაცმა წასვლანე თავიანთი უარით უთხრა. მანაც ოჯახური მდგომარეობა მოიმიზეზა. ალბათ ტყუილია, მაგრამ მას ჰქონდა ამ არჩევანის უფლება. ამა ვის ვხალისებდა, ასეთ უამინდობასა და სიცივეში ციპიბირს გამგზავრება? სნიტკინს უარი ეუხერხულა და გულშემატკიერის ხმით ჰეთობა: „შენ ხომ მითხარი დედაქმეში უკეთ არისო?“

დმიტრიევს ახსნა-განმარტება აღარ დაუწყია, მხოლოდ ბელიდა ჩაიქნია: — „აბა სად არის უკეთ...“ მერტედა როგორ ურარდლებს ირენდა სწორედ ეს პაშა, ყოველივის კითხულობდა ქენინა ფლოროვინის განმარტობის ამბავს, აძლევდა გვიმების ტელეფონებს, ერთი სიტყვით, დიდ გულისხმიერებას ამტკიცებდა. დმიტრიევი რატომღაც დარწმუნებული იყო, წასვლას დამთანხმდებო. თუმცა რატომ? რისი გულისთვის წავიდიოდა? ახლა ამჯერა ვახდა, რომ ასეთი დაბეჯითებული რწმენა სისულელე იყო. ვანა თვალთმაქცობენ, როცა თანაგრძნობის გიცხადებენ და გულში ჩამწვდომად, სათუთად გვეითებებიან: „შინ როგორა ხართ?“ — მაგრამ ამ თანაგრძნობასა და გულისხმიერებას თაყისი ზომა აქვს, ისე როგორც ფეხსაცმელსა და შლაპას. მეტისმეტად ვერ ვაწეულავ. პაშა სნიტკინს ქალიშვილი მუსიკალურ სკოლაში გადამყავდა. ამ სადაედიარაბო საქმეს მხოლოდ სნიტკინი თუ გაართმევდა თავს — ვერც დედა და ვერც ბებია ამ საქმეს ვერაფერს მოუხერხებდნენ, პოდა, ახლა, ოქტომბერში მივლინებით რომ საღმე წასულიყო, ქალიშვილის მუსიკალურ სკოლაში მოხვედრის საქმე ნაღდად ჩაუფლავდებოდა, თადად გოგონასაც გულს ატყენდა და სნიტკინების მთელ ოჯახსაც მორალურად დასცივდა. მაგრამ, ღმერთო ზემო, ვანა შეიძლება აღამიანის სიცივლისა და მუსიკალურ სკოლაში ბავშვის მოწყობის ერთმანეთთან შედარება? დიახ, დიახ, შეიძლება. ეს შლაპები დაახლოებით

ერთი ზომისაა—როცა კედება შენთვის უცხო აღამიანი, ხოლო შენსიკადერ სეოლაში აბარებს შენი დევილი, შენი საკუთარი ქალიშვილი.

დმიტრიველი დირექტორთან თერმეტრის ნახევარზე შევიდა. დირექტორმა თავი გვერდზე გადახარა, მოკიდებული გაკვირებით მიანერდა და ჰკითხა:

— მაინც რა უნდა ექნათ?

— არ შემიძლია! — ნაწვერ-ნაწვერ წარმოთქვა დმიტრივემა.

დირექტორი დემა, თორსა და მსხვილ თითებს დაწვესა და ნაკაზე ისემადა, გვერდებზე ამოწმებს, კარგად თუ გაევიარის. მზერაზე დაეტერა ფიქრებში რომ ჩაიძირა. უკმაყოფილოდ, რაღაცას ღმამად ჩაუფიქრდა, ის კი არა, შეუცნობლად თითქოს წარდიდნა კედელზე.

— ჰ—ო... მაინც რა ექნათ, დირექტორ გეორგიევი? ა? თუნდაც ერთი ათი დღით რომ წახვიდეთ?

— არ შემიძლია! — ნაწვერ-ნაწვერ წარმოთქვა დმიტრივემა.

მისვლა, რომ კლდესავით შეეძლო დგომა, რომ ადგილიდან ვერ დასქარდნენ, ოღონდ ლაპარაკში არ უნდა შეხყოლოდა, განმარტება არ დაეწყო. დირექტორი კარგა ხანს უქირბოდა და მერე ტიფისოვით დასახებდა. ამ ახალგაზრდა კაცს ინსტიტუტი ერთი წლის დამთავრებული ჰქონდა და, დმიტრივეის აზრით, გვარიანი რეგენი იყო.

სულ ცოტა ხნის წინ დმიტრივეი მის გაგზავნაზე უსათოდ უარს განაცხადებდა, მაგრამ ახლა იგარბო, რომ ამას არავითარი მნიშვნელობა არა ჰქონდა, ვითომ რა უქირს ტიფისოვი რომ გაგზავნონ?

— კეთილი, — წარმოთქვა დმიტრივემა, — ერთ-ორ დღეს მიეწადები, ყველაფერს ავუბნის, ნიჭიერი ბიჭია, საქმეს თავს გაართმევს.

მერე პირველ საბუთებზე თავის ოთახში დაბრუნებულმა მთელი სათ-ნახევარი თავაწეულად იმუშავა: გოლიშმანოვისათვის საბუთებს ამზადებდა. მართალია, თვითონ დაწმინდებულ იყო, რომ ძალით ვერ გაგზავნიდნენ, მაგრამ ამ მოუგვარებელ მივლინებაზე ფიქრი მაინც ტანჯავდა. ფელა სხვა საწუხართან ერთად, ეს ამბავიც უსიამოდ აწვა ველზე. პოდა, ახლა როცა ეს ტიპითი მოესხნა, ერთგვარი შეება იგრძნო, იმედინად გაიფიქრა, იქნებ დღევანდელი დღე იღბლიანი გამოდგესო. ისე, როგორც ბუდიო დამაგრული ფელა სხვა აღამიანი, დმიტრივეიც კრულმორწმუნე გახდა, რომ ზოგი დღე როგორღაც იღბლიანად აეწყობოდა, ერთი გამარჯვება მეორეს მოიყვალებდა. ასეთ დღეს ბევრი საქმის მოღვეა იყო საჭირო, მაგრამ არსებობდნენ თარსი, უღბლო დღეებიც, რაც უნდა გეცადა, მაინც ვერაფერს გახდებოდი. დღევანდელ დღეს რაღაც კარგი პირი უნდა იქნებოდა. ახლა ფელის სესხება იყო საჭირო. ღორამ სთხოვა თუნდაც ორმოცდაათი მანეთი მაინც ჩამომიტანეო. მარტო ისიღობი მარკოვის ამ ერთ თვეში, ოთხჯერ თხუთმეტი, ანუ სამოცი მანეთი მიართვეს. პოდა, ახასიანდი? მაინც რა საზღვრობაა ფელის სესხება, მაგრამ რაკი ეღბლიანი დღეა, სწორედ დღეს უნდა ისესხოს.

დმიტრივეი ფიქრმა წაიღო, აღარ იცოდა ვის სცემოდა, ფელს ვის დასესხებოდა. გაახსენდა, სულ ახლახან თანამშრომლები რომ წუწუნებდნენ, ზაფხულში გამოგვხბოკა, უკმაყოფილოდ დარჩითო. საშუა პრეტენიე კოპერაციულ ბინას იწვევდა და თავით ფეხებამდე ვალებში იღრჩობოდა. ჰყვოდა კედელ ერთ აბრეხელი, პრეტენიესთან თამაშისა თუ თევზაობის პარტნიორი, პოლკოვნიკი ვასილ გერასიმოვიჩი. ამ კაცს არა ერთხელ ვაგზარბოვს მისთვის ზურღ, მაგრამ ახლა ოჯახური ტრაგედია ჰქონდა — ცოლი მიატოვა და ფელის გამართმევა უტარბულად ჩათვალა. ნკა-ში (ნახევრად ცოლიანების კლუბი) შექმნილ მეგობრებს, დმიტრივეი მხოლოდ უგუნებობის ეამს მიაღვეებოდა ხოლმე, როცა ღენასთან ნახებუბარი იყო. კლუბებზე მეორე ქონების პარტონი ხალხი გახლდათ, მთელი ავლა-დიდება ზოგს მანქანაში მიოქცია, ზოგს მორტორიან ნავში, ზოგს ტურიტულ კარავში ან სულაც სტალენიკოვზე შემობვევით ნავზე ფრანგულ კონიკასა თუ „თუთი ცხენი“ წოდებულ ვისკოში, რომლის ბოლღებაც, ყოველი შემთხვევისათვის, წიგნებს კარადში ჰქონდათ შენახული. იმათ ოცდახუთი ან დიდი-დიდი ორმოცი მანეთის სესხება შეეძლოთ. დმიტრივეს კი სულ ცოტა, ასობოცდაათი მანეთი მაინც უნდა გაეჩინა. იყო, რა თქმა უნდა, კედელ ერთი შესაძლებლობა, წამების უკიდურესი მიყნა: ფელის სიღვრისათვის გამორთმევა, მაგრამ ეს სულ მალად დაეცემს ნიშნავდა. დმიტრივეს შეეძლო საკუთარი თავისთვის ძალა დაეტანებინა, ტანჯვისათვის გაეწირა, მაგრამ ღენა განიღვდიდა ასეთ ამბებს განსაკუთრებით მტკიუნეულად. ის ზომ თავის დედას უკეთესად იცნობდა. უცერად დმიტრივეს ისეე წუხანდელი გაახსენდა, გაახსენდა და მთელი სიმწეავით წარმოუდგა — მაინც როგორ უთხარას დედას ბინების გაცემა წამოვიწყეთო. დედამ მშენებარად

იციან. რა პირობა იყო ლენა აქამდე, როგორ აღსნას ასეთი მოგონებება, ერთად ცხოვრების სურვილის გაჩენა. რა თქვას, რატომ?

დმიტრიევს ცივმა ოფლმა დაასხა, როცა ეს ყველაფერი უცერად წარმოივლინა. წამოდგა, დერეფანში გავიდა, სადაც ტელეფონი იდგა და ლენას სამსახურში დაურეკა, საერთოდ, ლენას ტელეფონთან მოყვანა არც თუ ადვილი საქმე იყო, მაგრამ ამერად გაუმართლდა (იღბლიანი დღე!). ლენა კანცლარიიში ყოფილიყო და თვითონ აიღო უცრმილი. დმიტრიევმა ერთი გრძელი, საკმაოდ ახუნელი წინადადებათი ამცრო თავისი დაეკვება.

— გამოდის, რომ არ გინდა უთხრა? — ჰკითხა ლენამ ცოტათუნი დემილის შემდეგ.

— არ ვიცი როგორ მოეხერხებო. არ შემძლია, შთაგონების ძალა არ შემწევს, გესმის?

ლენა კვლავ დღმდა. მაგრამ არა, ხუთი წუთის შემდეგ დამირეკეო, უთხრა ქმარს და სხვა ტელეფონის ნომერი მისცა, იქიდან უფრო თავისუფლად დაგვდაპარაკებო. დმიტრიევმაც დაურეკა. ლენა ახლა უკვე ნერვიულად და ხმაშლილად ლაპარაკობდა:

— მიიღი ასე უთხარი: ვითომ სწორედ შენ გინდა გაეცლა, მაგრამ მე ვარ წინააღმდეგი და რომ შენ, მაინც შენი გაიტანე. ერთი სიტყვით, ჩემი სურვილის წინააღმდეგ, გესმის? ასე უფრო ბუნებრივი იქნება და დედაშენიც აღარ დაეპყდება. ყველაფერი მე დამაბრალე, მაგრამ არ გადაამაზო, ისე, გადაკრულად ჩამინისკარტე... — სრულიად მოულოდნელად ლენა შეცვლილი. ლაქტეა ხშით აღაპარაკდა:

— უკაცრავად, მე ახლაც, მხოლოდ ერთი წუთით და წავალ!

— ესე იგი, ყველაფერი გასაგებია? აბა, ნახვამდის. ჰო, მართლა ვიტია, ვიტია! მიიღი ე-თი იმ კაცს ჰკითხე, თქვენ სამსახურში ვილაყამ ბინა რომ გაეცალა, გესმის? ნახვამდის! ყველაფერი, რაც ლენამ თქვა, რასაკვირველია, სწორი იყო და ხეირიანადაც მოიჭრებო, მაგრამ დმიტრიევს ვწლი სამინდად მოეწურა. ოთახში მაშინვე შეხტრუნება ვერ შეძლო და უკაცრავად შემზანაღში ბოლოს ცემას მოჰყვა.

სადილობამდე არაეისთან მისულა და არც არაფერი გამოუეთხიხეს, მხოლოდ ნასადილევს ავიდა მესამე საათულზე ეკონომისტებთან. როგორც კი კარი შეაღო, ტანიამ მოჰკრა თვალი და მაშინვე გარეთ გამოიგება. შემინებული ქალი ხმაოოღებლივ მიაშტრდა დმიტრიევს.

— არა, ცუდი არაფერია, ის კი არა, მგონი, ცოტა უკეთაე არას, — უთხრა დმიტრიევმა და ქალს სახეში შეხედა. — ტანია, ჩემო კარგო, თუ იცი, თქვენთან ეინემე გაეცლა? აი, ბინა თუ გაეცალა?

— არ ვიცი. ჰო, მგონი ვერებოფმა გაეცალა. რა იყო?

— რჩევა მინდა ვკითხო, სასწრაფოდ ბინების გაეცლას ვაპირებო, გესმის?

— თქვენ?

— ჰო, ჩვენ.

— თქვენ აპირებო... — ტანიას სახეზე აღშურია წაეიდა, — ქსენია ფეოდოროვნასთან შეერთება?

— დიხ, დიხ! ამას ჩვენთვის უდიდესი მნიშვნელობა იქვს. დაწერილებით ვერ მოვიყვებო, გრძელი ამბავია, მაგრამ ამეამად მეტად აუცილებელი.

თაქაქინდრული ტანია დღმდა. პირისახეზე ჩამოშლილ თმაში უხეად ერია ჭლარა. ეს ოცდაათოხმეტი წლის, ვერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა ქალი, ამ ბოლო წელს საოცრად მოტულა. იქნებ, ავადაც იყო. საოცრად გახდა, ყალი წაწყვეტაზე ჰქონდა, ფერმკრთალი ჭორჭლიანი სახე ათელებადლა ქველდა — ერთთავად შიშინაღდგარ, კეთილად მოყაიფე თვალეზად. ეს შერაე ხომ დმიტრიევმა გაუჩინა, მის ვაშო ჩაუდგა. ტანია მისთვის აღბათ საუფეთესო ცოლი იქნებოდა. ეს ამბავი სამი წლის წინ დაიწყო, მხოლოდ ერთ ზაფხულს გაგრძელდა და თავისთავად დასრულდა, როცა ლენა და ნატაშა ოდესიდან დაბრუნდნენ. არა, არ დასრულეზულა — ნელ-ნელა წყდებოდა თვეზად, ნახევარ წელიწადეზად, როგორც სუსტი ძაფე. დმიტრიევმა იცოდა, გონიერულად რომ განეყაე, ტანია მისთვის გაეცლებით უკეთესი ცოლი იქნებოდა. მაგრამ გონიერლობა, გონიერლობაა. ტანიას ჰყავდა შეილი ალიკი და ფრიად უცნაური ვაჟარის პატრონი ქმარი — ტოეტი. ტოეტისათვის დმიტრიევს თვალეც არასოდეს მოუკარავს... იცოდა, რომ ქმარს ტანია ძალიან უყვარდა, ყველაფერს პატიებდა. მაგრამ იმ სამი წლის წინანდელი ზაფხულის შემდეგ ქალს ქმართან ცხოვრება აღარ შეეძლო და ერთმანეთს დაშორდნენ. დმიტრიევი ძალიან წუხდა საქმის ასე ცუდად შეტრიალუბას. კაცო გაუბედურდა, საბუშოო მიატოვა და ბოლოს მოსკოვიდანაც წაეიდა. არც ტანიას დაურია უკეთესი დღე. ისიც გაუბედურდა, მაგრამ რაიმეს შეცვლა დმიტრიევს ნამევილად არ შეეძლო. ტანიასაც უნდოდა აქედან

წასვლა, ყოველდღე მინი დაინახებდა დამიტრიევს, მაგრამ არც ეს წასვლა აღმოჩნდა ადვილი. ვადიოდა დრო, თანდათან ყველაფერს შეეგუა, დამიტრიევთან მშვიდი შეხვედრების უნარიც გამოიშუშებოდა და მერე ისე ესაუბრებოდა, როგორც ძველსა და კარგ მეგობარს.

დამიტრიევი უცერად მიხედა, რა ფერებზეც აღუძრა ქალს: გამოდის, რომ ყველაფერი გათავდა.

— მაშ, აბა რა ექნა? — წარმოთქვა დამიტრიევმა, — გესმის, ეს რაღაც შანსია, რაღაც იმედი. დედაჩემი ხომ სულ მუდამ ჩემთან ცხოვრებაზე ოცნებობდა.

— აბა რას ლაპარაკობ? არა მგონი, ამაზე ეოცნება.

— მე ხომ ვიცი.

— თი, ვიტია... ჰო კარგი, მაშინ მიდი ელაპარაკე იმ ჩვენს ძველებს. ახლაც გამოიხს- მობ. მხოლოდ იყოფე, საოცრად ყებდი და ცრემლებიცა ვინმეა. — ქალი უცერად შემიტ- რივად და ჰკითხა, — ფული ხომ არ გპირდება?

— ფული? არა.

— ვიტია, გამომართე, ნუ მერიდები. მე ვიცი, რას ნიშნავს ავადმყოფობა. ზაფხულის პალტოსათვის ორასი მანეთი მაქვს გადაღებული, მაგრამ როგორც ხედავ, ზაფხული გაიქცა და ვერაფერიც ვერ ვიყიდე. ასე რომ, გაზაფხულამდე სრულიად მშვიდად შემიძლია მოცეც.

— არა, ფული არა მპირდები, მაქვს, — დამიტრიევი შეიბუშნა. ესლა მკლავს: ფული ტა- ნისს დაეცესხო!

მერე უცერად ჩაიყინა — მართლაც რა უცნაური დღეა! ყველაფერი ერთი-მეორის მიყა- ლებით...

— სამუშაოს შემდეგ ჩემთან წაივადე და მოგცემ, კარგი? ცოტაოდენი დემილის შემდეგ დამიტრიევი გამოტყდა:

— ეტყუო, ფული არა მაქვს, მაგრამ შენ არ მინდა გამოგართვა.

— სულელი! — ტანიამ ლოყაზე ხელი წაჰკრა. დამიტრიევი მიხედა, როგორ გაუხარდა ქალს. ხელიც კი მოჰკიდა, როცა იმ ოთახისაკენ წაივინდა, სადაც ძველები იყნა.

— ლეონიდ გრაგორუევი! შეიძლება ერთი წუთით აქეთ გამოზრქანდეთ? — კარიდანვე შესძახა ტანიამ.

ძველები მთლად მელტოი, ჩიხა ტანის თავზიანი მოხუცი იყო. გამოაჩინა თავისი თეთ- რი, ჩაქოქიყიებული კბილები და ზალისიანად ალაპარაკდა. მოყვა როგორც და რანაირად გაე- ცრა ბინა. დამიტრიევი ძველებს მინდებამინდე კარგად არ იცნობდა, მაგრამ შემწინდელი ჰქონდა, რომ ყველას საოცრად თავზიანად ესაღმებოდა — საბენსიო ასაკის მოხუცი, ალბათ ადგილის დაკარგვას უფრთხილდებოდა და ცდილობდა უცლებლაც ყველასთან კეთილი განწყო- ბილება ჰქონოდა. უთუოდ, ამიტომაც ყვებოდა ასე უსაშველოდ გრძლად და დაწყობილებით. ეილაც საზღვარგარეთ გაემგზავრა, ეილაც გამოუვალ მღვთმართებაში ჩავარდა, ეილაცს ფუ- ლის დამატება დასჭირდა. მაგრამ ეს ყველაფერი სულაც არ იყო ის, რაც დამიტრიევს სჭარ- დებოდა. მერე უცერად ცისფერი, ბებრული თვალები თავზიანობის მოზღვავებისაკენ გაუფარ- თოვდა და ხმაშალდა წამოიძახა:

— აი ვის უნდა დაეკავშირდეთ და ნევიადომსკის, თქვენ იცნობთ ნევიადომსკის. აღუქვია კირილოვიჩს? მესამე საკონსტრუქტორო ბიუროში რომ მუშაობს? ისიც სწორედ ასეთ დღეში იყო და იმტომ ცვლიდა... — ძველებმა ხმას დაუწია, — სიღვდრი უბედულ ავადმყოფი ჰყავდა, მაგრამ იმ სიღვდრს, მართლა, შესანიშნავი ოთახი ჰქონდა, ლამის ოცდახუთმეტრიანი, სადაც ცენტრში. აღუქვია კირილოვიჩი კი უსაზოგავზე ცხოვრობდა. ყველაფერი სასწრაფოდ უნდა მოგვარებულყო. ჰოდა, მოავადრეს კიდევ, თქვენ წარმოიდგინეთ, შესანიშნავად გამოუვდათ! აი, ჰკითხეთ და თვითონ მოვიყვებათ. მართალია, ჩაირინის საბინაო განყოფილებაში მამაკაცზე წამოჰკრა ხელი. ერთი სატყვიით, ასეთი რამ მოხდა: გაცეცის გაფორმება მოასწრო, სიღვდ- რის ნაყოფ ბინაში რემონტი გააკეთა — ეს საბინაო განყოფილებაში დაავალა. — სიღვდრი თავის- თან გადმოიყვანა, პირადი ანგარიში გახსნა და სამი დღის შემდეგ მოხუცი გარდაიცვალა. წარმოგიდგენიათ? მახსოვს, საწყალმა რაც იმ ზამთარს ვადაიტანა, კინაღამ ლოგინად ჩავარდა, სამაგიეროდ ახლა საუკეთესო ბინა აქვს, ნაღდი საგვერდლო ლექსი ლოგივ აქვს, ორი აი- ვანიცა და ნაირნაირი სათავსოც. ერთ-ერთ ათვანზე პამიდორებიც კი მოჰყავს. აი, შებრძანდით მასთან და თავად გვიპოვოთ! წარმატებას გისურვებთ!

კეთილმოსურნე ძველები თავს აკანტურებდა და ნელ-ნელა თავისი ოთახისაკენ უაი-

უკან იხვედა. ვიდრე მოხუცი ღამბაარეობდა, ტანია დმიტრიევის გვერდით იდგა და შეუმჩნეველად მისი ნებისთვის წაღვლო ხელს.

— ეჭვს სათზე დაბლა ჩამოდი და მაშინვე გაქანდეთ, — წაუბრძინებდა ქალმა.

— პო, მაგრამ დღეს უსათუოდ ლორასთან, პავლინოვოში უნდა წავიდე. დედაჩემი მელოდება, ახლა იმასთან არის.

დმიტრიევმა იცოდა, ეს სიტყვები ტანიას ყოველგვარ იმედს რომ აცამტყერებდა, მაგრამ თავიდანვე სიმატოლის თქმა არჩია.

— კეთილი, როგორც გენებოს, — ქალს ყველაფერი უშაღვე უსაბუხე ეწერებოდა: ტანია ჩაიფურცლა.

— არა, მე ის მინდა ვითხრა, რომ...

— მესმის! ნუთუ ფიქრობ, რომ ვერა ეხედები? ერთი წუთითაც არ დაგაყოვნებ. ფულს მოგცემ და მაშინვე გაიქეცი.

ქალმა თავი დააქანა და ჩქარია ნაბიჯით დერეფანს გაუყვდა. სულ რაღაც ერთი წლის წინ, ტანიას მალაღობ ტანია რაღაცდენი მაინც ხიზლავდა, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ერთმანეთს დაშორდებოდნენ და მიმავალს ვახედავდა ხოლმე. ახლა კი, აბრაჰერი აღეღებდა, ყველაფერი საღდაც გამქრალიყო. დიახ, ტანია ახლა, ერთი აწოწილი, გამზდარი, საოცრად გრძელფეხება ქალი იყო. წაწვრილებულ კისერზე იწით შეღებილი თმა გადმოჰყროდა. და მაინც უოველი შეხედვისას, გუნებამი შოლოდ იმას ფიქრობდა, ტანია ჩემთვის საუკეთესო ცოლი იქნებოდაო.

დმიტრიევი განყოფილებაში დაბრუნდა, ერთი ნახევარი საათი კიდევ ჩაუქდა საბუთებს, მაგრამ ფიქრი მაინც სხვავან გაურბოდა: დედა, ლორა, ტანია, ლენა, ფული, გაცედა. მიხედა, საშუალოდან ადრე უნდა გასულიყო, თორემ პავლინოვოში ჩასვლა ძალიან დაუგვიანდებოდა. ტანია მისასეღვლად შეტისმეტად მოუხეჩებებულ ადგილს, ნავატიონში ცხვერობდა და დმიტრიევი საშუალოდან ნაღრვეად წასვლის უფლებების სათხოვრად, თავისი უფროსის, ვარვარა აღუქავევინა სიტყვიკოას პატარა კაბინეტში შევიდა. ვარვარა აღუქავევინა თხოვნას მამანაღრ დეათანხმა. განყოფილებაში იცოდნენ დმიტრიევის ვასატირი და უველა თანაგრძნობით ექცეოდა. კვირამი ერთი-ორჯერ ყოველთვის შეეძლო დროზე ადრე წასვლა. ამ საბაბით ერთბელ კიდევაც შესცოდა, უნივერსალ „მოსკეაში“ გაიქცა და ნატაშკას ფორმა უყიდა. დმიტრიევი ისევ ავიდა მესამე საბუთულზე და ტანია ვააფრთხილა, შენც ხუთი საათისათვის ვაენთავისის მოსახლულბოდა. კაცმა რომ თქვას, ერთხანს ყოყმანობდა, შევიდე თუ არაო, მაგრამ ბოლოს მაინც შესვლა ვადაწყვიტა. ერთი მეგობრის მიხეზით, რომელიც უკვე ნახევარი წელიწადია იქ ადარ შეშაობდა. დმიტრიევისა და ნევიადომსკის ურთიერთობა, ცოტა არ იყოს, შეიღახა. დმიტრიევის მეგობართან ნევიადომსკის ადგილკომში რაღაც უსამოვნებები ჰქონდა და ერთმანეთს ადარ ესალმებოდნენ. როცა ნევიადომსკი დმიტრიევს ამ კაცის წრეში მოკრავდა თვალს, ადარც დმიტრიევის ესალმებოდა. მეგობრისაღმი სოლიდარობის ვაყო დმიტრიევიც ასევე იქცეოდა. მაგრამ როცა ეს ორი ადამიანი ერთმანეთს მარტო ხეღებოდა, არცთუ თბილ, მაგრამ თავაზიან საღამის ერთმანეთს არ უკავებდნენ, ზოგჯერ ერთი-ორი სიტყვიათაც კი ეხმინებოდნენ ერთმანეთს. ცველაფერი ეს, რა თქმა უნდა, ნაღრა სისულღვე იყო. ჰოდა, დმიტრიევმავე არად ჩააგლო და მასთან მისვლა ვადაწყვიტა. ვინ იცის, იქნებ აღმასკომში მაროლა პყავს ძმაკაცი და მეც ვამომადგესო.

ნევიადომსკი ერთი გამზდარი, შეავგრემანი კაცი იყო. მოწავი ფერის ძღალი ხეღუტმა წვერი ჰქონდა. როცა ოთახში შესულმა დმიტრიევიმა „პატარა აღღიენცია“ სწორად მას სთხოვა, ნევიადომსკიმ ვაქვირებებით აზოდა წარბები. კუთხეში მიღღმულ ვავიღასთან ორ თანამშრომელს ჰადრავის თამაში ვაენაღებინა და ფიფრებს ჩქარა-ჩქარა უნაეღვეღდნენ ადგილებს. ნევიადომსკი ვვერდით იდგა და თამაშს უყურებდა. ჰადრავი იყო მესამე საკონსტრუქტორის თანამშრომელთა უსავარღუსი ვართობა. აწყობდნენ ბიღე ტრანსპეკუს, ხუთწუთიან თამაშობებს. რაც შეეღება მეორე საკონსტრუქტორის თანამშრომლებს, მათი ვატაეება ვავიღის ჩოგბურთით ვახლდათ. საერთოდ, ბრძოლები საღლის შესევენების დროს ჩაღდებოდა, მაგრამ ზოგჯერ საშუაო საათებიც შემოეხარებოდათ ხოლმე, ვანსაკუთრებით დღის ბოლოს.

— ახლავე, ახლავე. ერთი წუთით დამაეადეთ, — თქვა ნევიადომსკიმ და კვლავ მოთამაშებს დაეაქტრდა. მოქალაქეები ავტომატის სისწრაფით ახეტებდნენ ფიფრებს დაღაზე, ვიდრე ერთ-ერთმა არ დაიუვირა: — ოპ, დასწყველოს ემშაქმა! — და თითის წყვერით თავისი შეღე არ ვადააყირავა. ნევიადომსკიმ ნიშნის მოგებით ჩაიციინა და წარბოთქვა:

— И сказал тут бллда с укарнизною:

ჩემი გონებას ბი ტი ზა დეშევიზიო!

მერე იმავე დამტინავი ღიმილით კარისაგენ გაემართა, მაგრამ დმიტრიევს რომ შეეფეთა, ღიმილი გაქრა და კვლავ გაკვირვებით აზიდა წარბები.

დმიტრიევმა თავისი თხოვნა საოცრად არეულ-ღაბრულად დაიწყო, უფრო სწორად, უაზრო, ანჭარებულ პუტუტში თხოვნა როგორცაღ გადკურულად გაერია ნევიადომსკი თვითონ უნდა მიმხედარიყო, რომ გამოცდილების განზიარებას თხოვდნენ, უკეთეს იმას, თუ როგორ მოქცეულიყო დმიტრიევი მისთვის უკვე ცნობილ ბინების გაცეასთან დაკავშირებულ ვითარებაში. მაგრამ ნევიადომსკი ვერაფერს მიხედა. მისი ხვეული, შავ-გალაო წვერი ნელ-ნელა მალდა იწვედა, თვალბიც სულ უფრო ცივად და, როგორც დმიტრიევს მოეჩვენა, გორჩხად იუტრებოდნენ.

— უცაყრავად, მე ვერ გავიგე, კერძოდ...

— ახლავე აგიხსნით. საქმე ის გახლავთ, რომ მიხეზი, რამაც მე და თქვენ... ერთი სიტყვით, ჩვენ ერთნაირი მდგომარეობა გვაქვს...

— რას გულისხმობთ?

— რას ვგულისხმობ? — დმიტრიევმა კისერსა და დაწვებზე სისხლის მოწილა იგრძნო. — აი, რას: მეც უნდა გავცეალო ბინა და რაც შეიძლება ჩქარა. ჰოდა, თქვენთვის რჩევა მინდოდა შეკითხვა, როგორ ხდებდა ეს უველაფერი? როგორ და საიდან დაიწყო?

— საიდან დაიწყო? როგორ თუ საიდან? რასაც ვერცხვია, გაცელის ბიუროდან. ვაღიბდით სამი მანეთს და განცხადებას წარადგინეთ ბიურეტში გამოსაქვეყნებლად.

— მაგრამ, ალბათ მიმთხვდებით, მაშინ როცა აღამიანი მძიმედ არის ავად, ძალიან მძიმედ, როცა ძვირფასია ყოველი საათი...

— ვერაუთმარ შემიხვევაში სხვაგვარად ვერ დაიწყებთ, გაცელის ბიუროს გვერდს ვერ აფეცილთ. სხვა გზა არ ვიცი, — ნევიადომსკიმ ნესტოში ცერი შეიფო, ზემოდან საჩვენებელი თითი მოაქირა და საგულდაგულად გამოიჩინა. როგორც ჩანდა, გუნებაში სწონდა, ღირდა თუ არა დმიტრიევსათვის გულის გადახსნა. გადამწყვიტა: არა, არ ღირდა.

— მე არაუთმარ სხვა გზა არა მქონია, — თქვა ნევიადომსკიმ და უეტრად ფრტტენი წასკვდა. — იცით, თქვენ ერთი ყოველად სულელური ამბავი მომაგონეთ! სტუდენტობისას მამა მომიყვდა. ჰოდა, ვაივად ორი თუ სამი თვე და... — ნევიადომსკი ყუებოდა და თან ცერიმ ცხვირიდან სრესა-სრესით რაღაცები გამოჰქონდა. — ჩემთან მეორე სადარბაზოში მცხოვრები, სრულიად უცნობი მუზობელი შემოვიდა და მეუბნება: „მამა გარდაამეცვალა. ვიცი, რომ თქვენც ამ ცოტა ხნის წინ მოგიყვდათ მამა და აი, მოვედი მინდა გავცენოთ და გოხოვოთ, იქნებ როგორმე გამოცდილება გამოიზაროთ“. რის გამოცდილება? რა? როგორ? მეც, რა თქმა უნდა ზრდილობიანად გავისტუმრე.

„სადა უნდა ავიტარო, — გაიფიქრა დმიტრიევმა და ყხერბულობისგან თითქოს გამეშინდა კიდევ. შემობრუნდეს და წაიღეს, მაგრამ არა, იგი იღვა და მოშავო-მოყვლო წვერს მისაჩერებოდა. პამიდორები სიდდრის საფლაზე“.

— თუ გნებავთ, ერთი მთაერის, ვინმე ვიყენტიევიჩის ტუღეფონი მაქვს, შემიძლია მოკითხვით...

გაცხენებულმა დმიტრიევმა თავის ძალა დაატანა, შემობრუნდა და დერაფანს გაუყვა.

ხუთ საათზე ის და ტანია მოედანზე გამოვიდნენ. იქვე ცარიელი ტაქსი შემხედდა. დმიტრიევმა დაუსტენა და ორთავენი მანქანაში შეტვიდნენ. საქარხნო ცელა დამთავრებულყო და მთელი შესახვევი ერთი მიმართულებით — მეტროსაკენ მიმავალი ხალხით იყო გაჭედილი. ტაქსი თითქმის მიბოლავდა: მანქანაში უშვებტდნენ, ვილაცამ ხელისუფლით მანქანის სახურავზე კი დაამრავნა. მეტროს რომ გასცდნენ და გამზირზე გავიდნენ, ბრანჭორეული დმიტრიევი ნევიადომსკიზე აღაპარავდა.

ტანია ხელზე ხელი მოჰკიდა.

— ნეტა რა გაბრაზებეს? კარგი, დაწყნარდი...

დმიტრიევმა იგრძნო, რომ ტანიას სიმშვიდე და სიხარული მის სულშიაც იღვრებოდა.

— ჩვენ, აღამიანები სულ სხვადასხვანაირები ვართ, — თქვა ტანიამ და დმიტრიევს შესცინა. ჩვენ — აღამიანები... ჩემს ბიამშვილს პეტარა ბიუენა მოუყვდა. რა თქმა უნდა, იყო უსამელო მწუხარე და სეველიანი, მაგრამ იმავ დროს გაუჩნდა რაღაც ახალი, ცხოველი სიყვარული ბავშვებისადმი, განსაკუთრებით ავადმყოფი ბავშვების სიყვარული გუორკოცდა-ყველა ეზრალეობდა. ცლილობდა შეძლებისდაგვარად დახმარებოდა. მაგრამ მყავს ერთი ნაცნობი ქალი, იმასაც შეილი სისხლის გათფრებისაგან დაიღუპა. და აი, ამ ქალმა ყველა შე-

ქულა ყველა სასიყვლილოდ ემეტება. უბარია, როცა გაზეთში ვინმეს სიყვდილის ცნობას ამოიკითხავს...

ტანია დემიტრიევსაქენ მიიწია, თავი მხარზე დაადო და ჰკითხა:

— შეიძლება? ხომ არ გაწუხებ?

— შეიძლება. — მამინვე მიუგო დემიტრიევმა.

მანქანამ გარეუბნის ახალი რაიონები გაიარა. დემიტრიევი თავისი დედის, ქსენიის ფეოლოროვნას ამბებს ჰყვებოდა. ტანია თანაგრძნობით ეკითხებოდა. დემიტრიევმა იცოდა, რომ ტანია დედამისისადმი სიყმათიურად იყო განწყობილი და მისი ამბავი გულწრფელად აინტერესებდა. ქსენია ფეოლოროვნასაც მოსწონდა ტანია. იმ ზაფხულს ერთი-ორჯერ პავლინოვოში წახა.

ტანია დემიტრიევის ხელს ეალერსებოდა, ზოგჯერ ხელისგულზე ნახად უღიბებდა კიდევ. მისი ალერსი ყოველთვის რაღაც მოწაფური, ბავშვური იყო.

დემიტრიევი დაწვრილებით უყვებოდა დედის ავადმყოფობის ამბებს: რა თქვა პროფესორმა ზურინმა, რას ამბობდა ისიდორ მარკოვიჩი. ტანია მთელოდუნულად გაიცინა:

— ოჰ, ეს საძაგელი ქალი, ფულს კი მოგასესხებს, მაგრამ რა გინდა, ალერსით ამოვარბთვეა სულს, ხომ მართალია?

მერე უეცრად ცხვირით დემიტრიევის ლოყას მიეყრდნო, თითქოს მიეკროო.

— მამატიე, ვატია... არ შემიძლია...

კარგა ხანს ხმაამოუღებლად იმგზავრეს. მამაკაცი თავზე ზელს უსვამდა. ვასცდნენ ვარშავას.

— რა მოგივიდა? — ჰკითხა დემიტრიევმა.

— არაფერი. არ შემიძლია...

— რა?

— შეცოდება დედაშენი, შენც და... საეუთარი თავიც.

დემიტრიევმა აღარ იცოდა რა ეთქვა. ქალს თავზე უსვამდა ხელს, ეს იყო და ეს. ტანია თბიბინებდა და კაცმა ლოყაზე სისველე იგრძნო. მერე ქალი უეცრად გაშორდა და ფანჯარაში დაიწყო ყურება. როგორც იქნა, სანაპიროს ვასცდნენ, ახლა რომელიღაც ფაბრიკის გრძელე, ვრუ კედლის გასწვრივ ტრამვაის ხაზს მიუყვებოდნენ. ლედის დუქანთან მამაკაცების ჯგუფი ჩანდა. ზოგი მარტო იდგა, სხვები კიდევ წყვილ-წყვილად დუქნის შორიანლთ მიმდგარიყვნენ ლუდიანი კაობებით. დემიტრიევმა ყელში სიმშრალე იგრძნო, თვითონაც მოუნდა რაღაცის გადაცერა, გახალისება და გუნებაში გაუელეა: „ვკითხო ერთი ტანიუშას, ზოგჯერ ჰქონდა ხოლმე საყლურწაფი. სულ ერთია, რამე მიინც ექნება“.

ახალი თექვსმეტსართულიანი სახლი მინდვრის კიდეში იდგა. გზა მთელ მინდორს უღლიდა.

— აი, აქ. — თქვა ტანიამ.

დემიტრიევს მშვენიერად ახსოვდა, სადაც იდგა ტანიას სახლი. უკანასკნელად აქ დაახლოებით, ერთი წლის წინ იყო.

— მანქანას დააცდევინებ? — ჰკითხა ტანიამ.

რასაცურველია, უნდა დაეცდევინებინა, მაგრამ ხედავდა, ტანიას რა ძალიან არ უნდოდა და თავისი სუსტი ნებისყოფის წყალობით, სულ სხვა თქვა:

— ო, კარგი, წაიდეღს. რამე სხვა მანქანას ვიშოვი.

— რა თქმა უნდა, იშოვი! — დაუღასტურა ტანიამ.

ტანია და მისი ვაფი მეთერთმეტე სართულზე დიდ, სამოთახიან ბინაში ცხოვრობდნენ. საწყალმა ტოტებმა აიგო ეს კოოპერაციული ხომალდი. ბინაში სულ ახალი შესულები იყვნენ, ის ამბავი რომ მოხდა. ალიკი ბანაკში ისვენებდა, ტოტები საღდაც დაღესტანში მუშაობდა — სამთო ინჟინერი გახლდათ — და ტანია საღებაეების სუნით გაეღენილი. ცარიელ, უაეეკო ბინაში მარტო ცხოვრობდა. იატაკზე გაზეთები ეღინა. მხოლოდ ერთ ოთახში იდგა უზარმაზარი დივანი, ეს იყო და ეს. სიმზარეულოში წყლის დასალეად მიმავალი დემიტრიევი გაზეთებმოფენილ იატაკზე მიაბობებდა ხოლმე. ტანიამ უამრავი ლექსი იცოდა და მათი ზღუად, თითქმის ზურჩულით წარმოთქმა უეყარდა. დემიტრიევს ანციფტრებდა ტანიას მეხ-

2627

საბჭოთა
ბინდები

სერება. თვითონ, შეიძლება ითქვას, ერთი ლექსიც აღარ ახსოვდა — მხოლოდ ცალმოდული სტრიქონებს თუ გაიხსენებდა:

— Ты жила еще, моя старушка,

Жизн и я, привет тебе, привет.

ტანის კი საათობით შეეძლო ენურჩულა. ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროიდან შემორჩენილი, ფრიალასნის გარკვეული, მსხვილი ასაკებით ნაწერი, ბარე ოცი რვეული ჰქონდა მარინა ცვეტაევის, პასტერნაკის, მანდელშტამის, ბლოკის ლექსებით გამოტენილი. პოდა, აი, დასვენების წუთებში თუ ისე, როცა აღარაფერი ჰქონდათ სათქმელი და მოწვენილობა ეძულებოდათ, ქალი ლექსებზე იღერებოდა: «О господи, как совершены дела твои, думал быша мои».

ანდა: «Сними ладонь с моей груди, мы провода под током».

ზოგჯერ, როცა ტუნების ამ ერთფეროვანი შრილით დაიღვებოდა, ტუბილად მტყუარა ხოლმე: «გეყო, ჩემო სიბარულო, შესივნიე. მაინც რატომ არ ესალმება ის აქვენი ზიენიაც ვარკავრა აღუქმევანს?» ვულნატკინი ტანია ცოტათუდენი დემილის შემდეგ დაღერებოდა პასტუხოვს: «არ ვიცი». მაგრამ ტანის ყველა განაწევნება, მხოლოდ წუთიერი იყო, თვით მამინაც კი, როცა განაწევნების ნამდვილი მიზეზი არსებობდა.

დემიტრევი რატომღაც დაარწმუნებული იყო, რომ ამ ქალს ყოველთვის ეყვარებოდა. იმ ზაფხულს სრულიად უცხო, აქამდე უცნობაში გრძნობაში მოიყვანა მისი არსება. ეს გრძნობა საკუთარი თავის სიყვარული გახლდათ. თვითონვე უყვირდა. რასაც დემიტრევი ვანიდიდა, აღბათ განტყობა იყო. ეს გრძნობა გამუდმებით თან სდევდა და სწორედ ამიტომ იყო ესოდენ ძლიერი. კვირები და თვეები გრძელდებოდა და მამინაც კი განაგრძობდა არსებობას, როცა ყველაფერი დამთავრდა.

დემიტრევი სულაც არ მიაფიქრებია: რატომ ხედა ეს განტყობა? რით დამსახურა? რატომ მაინცდამაინც მან — უცვე არცთუ ახალგაზრდაში, საკმაოდ შესუტებულში, ავადმყოფური იერისა და ერთთავად თამბაქოს სუნით აყრთვებულში კაცმა? მისი აზრით, აქ არაფერი იყო გასაცვარი. ასეც უნდა ყოფილიყო. ის კი არა, ისიც ეჩვენებოდა, რომ იგი უბრალოდ ეზიარა იმ ნორმალურ, კომპარტიტად აღამიანურ ცხოვრებას. აღამიანები სწორედ ასე უნდა ცხოვრობდნენ. ტანის კი, პირიქით, მოუშორებელი შიში ტანჯავდა რაღაც გაურკვეველ გაციუნებას შეეპყრო.

დემიტრევი ხევეოდა და თითქოს ლექსს ამბობსო, ისე ენურჩულებოდა:

«ღმერთო, რისთვის? რისთვის?»

ქალი არაფერს საზოდა და არც არაფერს ეკითხებოდა. დემიტრევიც არაფერს შეჰპირებოდა, არაფერი აღუთქვამს, ან რა საჭირო იყო ეს დაპირება, როცა დამეფითებით იყოდა, რომ ქალს ყოველთვის ეყვარებოდა. ის კი უფიქრია, და ძალიან ხშირადაც, რომ ტანია მისთვის საუკეთესო ცოლი იქნებოდა.

ბინაში უცვე ახალი ავეჯი იდგა — ერთ ოთახში სერვანტი და ვალაქული მრგვალი მაგიდა, მეორეში — სანახევროდ ცარიელი წიგნების კარადა, მაგრამ პარკეტი კვლავინდებურად მოუპირალელებელი იყო და კუქუიანიც ჩანდა. ოთახიდან თორმეტობდე წლის ფერმკრალი, ჭორფლიანი ალიკი გამოვიდა. შესამჩნევად გაზრდილიყო, წერილ ცხვირზე სათავად ეკეთა. თავი ცოტა უკან, გვერდზე ჰქონდა გადახრილი, ვინ იცის, იქნებ შეუძლოდ იყო ან სულაც სათვლიან ბიქს ასე უფრო ემარჯვებოდა ყურება. თუმცა, სწორედ ეს გვერდზე წაბრილი თავი და პატარა, მოკუმული პირი აძლიერდა უმაწივლს ქედმალღურ იერს.

— დედი, მე ანდრიუშასთან წავალ, მარკეტი უნდა გავცვალოთ. — წრიბინა ხმათ წაიღობარაკა ბიქსი, დერეფანი გაიარა და კარისაკენ გაქანდა.

— დიაცა! მაინც რატომ არ მივსალმე ვიქტორ გეორგევიჩის?

— გამარჯობათ! — უკანმოუხედავად წამოისაროდა ბიქსა, კარი სასწრაფოდ გაღობ, გაოჯახუნა და გარეთ გაეარდა.

— იცოდე, რვა საათამდე მოდი! — უცვე მოხურულ კარს მიძახა ქალიშ. — ეს რა უზრდული ბიქი მყავს.

— უთუოდ დავავიწყდი. რამდენი ხანია, აქ აღარ ვყოფილვარ.

— პო. მაგრამ, უცნობი რომ მოვიდეს, ვითომ მისალმება საჭირო არ არის? — ტანია დიდ ოთახში შევიდა და სერვანტის გვერდითა კარი გაღობ.

— არა, არ დავიწყებინებარ.

ტანამ. სუფთა თეთრეული ასწრა და ხვეულა გამოიღო, გახვითი შემოსხნა და დამიტრევეს ფულის დასტა ვაუწოდა. კაცმა ფული ჯიბეში ჩაიღო.

— ახლა წადი, თორემ დაგაგვიანდა.

დამიტრევემა პასუხად სკამი გამოსწია და გალაქულ მაგიდას მიუქცა.

— ეტრას ჩამოეჭდები, დავილაღე. — დამიტრევემა შლანა მოიხადა და ხელსგულთ შებლზე მოიხადა. — თავი მტკეპა.

— გშეა? გამოგიტანო რამე?

— დასალევი არაფერი გაქვს?

— არა... თუშეა, დაიცა! — ქალს თვალები სიხარულით აუციმციმდა. — მეგონი სადღაც არის კონიაკის ის ბოთლი, მე და შენ რომ ვერ გამოვეცალეთ, გახსოვს, უკანასკნელად რომ იყავი? ახლავ ენახა!

ტანამ სამზარეულოში შეიბინა და ბოთლით დაბრუნდა. ფსკერში ასიოდ გრამი კონიაკი მოიხადა.

— ერთი წუთი დამაცადე და საუზმეც იქნება!

— არა, საუზმე არ მიხდა.

— ახლავ, ახლავ! — ქალი კვლავ კისრისტებით შევარდა სამზარეულოში.

დამიტრევეი წამოდგა და აივანზე გამავალ კარს მიადგა. მეორეთმეტე საჩუქრადან შესანიშნავი სანახაობა იშლებოდა: ვრცელი მინდვრები, მდინარე, სოფელ კოლომენსკოეს ეკლესიის ჩამავებული გუმბათები. უყურებდა და ფიქრობდა, რომ ხვალე შეეძლო ამ სამოთახიან ბინაში გადმოსახლება, ყოველ დღე-საღამოს ამ მდინარის, ამ სოფლის ხილვა. მინდვრის კამკამა პერის სუნთქვა, სამშობზე სერპუხოვოში ავტობუსით მგზავრობა, ახ იქიდან ზომ მეტროთი არცთუ ისე შორს იყო.

ტანამ შეშის პეტრელში ჩაღვებული შპროტი, ორი ცალი პამიდორი, კარაქი, პური და სირჩები გამოიტანა. დამიტრევემა სირჩა აიღო, რაც გადარჩა, ტანისა დაუსხა. ტანმა ყოველთვის ეტრას სვამდა, ძალიან ჩქარა თურებოდა.

— რა სადღეგრძელოსა ესეა? — იკითხა ტანამ.

— შენი კარგად ყოფნის.

— კეთილი, დავლით! თუმცა არა, არ გინდა. მე ისედაც კარგად ვიქნები. მოდი, შენი კარგად ყოფნისა დავლით: კარგი?

— კარგი. — დამიტრევეისთვის სულ ერთი იყო. სირჩა უკვე გადაეკრა და ახლა პამიდორს შეექცეოდა. მერე ზემად ჩაიჭირებოდა:

— ეს პამიდორები ნევიდალსკის სიდერის საფლავზე მოიწეული ზომ არ არის?

— იმიტომ, რომ შენ, საეჭვოა როდისმე კარგად იყო, — ისევ განავრძო ქალმა, — მაგრამ ეთქვათ და როგორმე შაინე მოხდა. პოდა, აა, ამ კარგად ყოფნისა დავლით.

დამიტრევეი აღარ ჩასძებნია, რას გულისხმობო. შეკითხვა ზედმეტად ჩათვალა. კონიაკმა სხეულში სითბო ჩაუღვარა, ტანისა შემყურებდა და პამიდორს გემრიელად იღვებებოდა. წელში მოხრილი, მაგიდაზე ნიდაყვებდაყრდნობილი ქალი კი ოთახის კუთხეს ჩაიჭირებულა მიჩერებოდა.

— წელში გაიმართე! — მამობრივი მზრუნველობით უთხრა დამიტრევემა და ქალს პეპზე ხელი წაჰკრა.

ტანმა გასწორდა, მაგრამ ოთახის კუთხისათვის თვალი არ მოუშორებია. კონიაკისაგან ვარდისფრად აფორაქებულ, გამაშვებულ სახეზე აშკარა ტანჯვა ეხატა. წუთით ქალი საოცრად შეეცოდა, მაგრამ უმაღლე მოაგონდა, რომ სადღაც, შორს თუ ახლოს, მოსკოვ ქალაქის იქით, ამვე მდინარის პირას, სასიკვდილოდ, სატანველად განწირული დედა ელოდებოდა. ტანისა ტანჯვა კი სიცოცხლისეული იყო და შეხაცოდით არა სჭირდა რა. ამქვეყნად სიცოცხლისა და სიკვდილის გარდა სხვა არც არაფერი. ყველაფერი, რაც პირველს ხელეწიფება — ბედნიერებაა. ხოლო რაც მეორეს ძალუძს, ამ ბედნიერების განადგურებას ნიშნავს. მართლაც, რომ ამქვეყნად სხვა არა არის რა. დამიტრევეი უცებ ფეხზე წამოიჭრა, თითქოს ვიღაცამ ძალით წამოაღწო. „აბა ნახამდის! გაიქციე!“ — წარმოთქვა და კარისაგან გაქანდა. ტანამ ვერაფრის თქმა ვერ მოასწრა, თუმცა იქნებ არც ამირებდა რაიმეს თქმას.

დამიტრევეი მეტროში ავტობუსით მივიდა. რა თქმა უნდა, არავითარი ტაქსი არ შეხვედრია, — მეტროში ორჯერ გადაქცა და ახალი გზის ბოლო სადგურში ამოვიდა. ენიცელადა. პორიზონტზე თეთრად კაშკაშებდა შორს დარჩენილი მოსკოვის უზარმაზარი შენობები. აქ კი, მხოლოდ მინდვრები იყო, ჭვავებულბამილებული გაშლილი მინდვრები. სველ თხაზე მიღები

ელაგა, გზატკეცილის კიდემი, ზედ ბოდთან ტროლიზების მომლოდინეთა რიგი გააბუღიყო. ცახე ღრუბლები ფენა-ფენა ეწყო. სულ ზემოთ მუჯი იასფერი გაწოლიდა. დაბლა ღია ფერის ფუმუღა ღრუბლები დაცურავდნენ. სულ ქვემოთ კი, ქაოს ადევნებელი ღრუბლების პატარ-პატარა ნაგლეგები ორბულის ბოლქვების მსგავსად დღეფარტებდნენ.

ორმოცი წლის უკან, როცა დმიტრიევის მამა, გიორგი ალექსანდროვიჩი წითელ პარტიანთან დასაბუღებამი სახლს ამეწებდა, ეს ადგილი, ანუ პავლინოვო, აგარაკად ითვლებოდა. აგარაკი იყო იგი რევოლუციამდე და საღარაჯოს აქეთ კონკრეტით მგზავრობდნენ. ოცდაათი წლებში ეიტა საშუალო მოწაფე და ჩინებული ველოსიპედისტი გახლდათ. სენევიჩისა და გუსტაფ ემარის გატაცებით მკითხველი, არც ანკესობას იკლებდა და არც „ხუთას ერთის“ თამაშს. ზაფხულის დღეებში აქ იმ ძველი, დანდრეული ავტობუსით ამოდიოდა, ზეგნეორატის მოედნიდან ყოველ საათში რომ გამოდიოდა. ავტობუსის ფანჯრები არ იღებოდა და შიგ ყოველთვის შეხუთული პაერი იყო, ჭვალის სუნად ყარდა იქაურობა. გზაზე ერთმანეთს მისდევდა. უშენი ადგილები, ბოსტნები, პატარ-პატარა სოფლები, სამაციერე, ქვის ღობის იქით აღმართულ თეთრი აგურით ნაგები სკოლა, მერე ისე მინდრები, ბოსტნები, შემალუგებულ მდგარი ეკლესია და ბოლოს საფუბარის რკალის თვალწარმატაი ხედი იშლებოდა. უფრესთან უჭრალი მდგარი მეთევზეთა მოშავო ნაგები ჩანდა და საწყალ ბიეს გულს უტოკებდა. ავტოსადგურიდან მოშავალი გზა ფიქვნარზე გადადიოდა, წვიმისაგან ჩამყვებულ წილით შეუღებე ქიშკრებს შორის. იასამინს, ასილის, აწლის ბუნქებს მიღმა სახლების წიკრულად შემინული იყნებოც გამოკრთოდა. მერე ეს გრძელი ასფალტი თავდებოდა და მტერიანი შარაგზა იწყებოდა. მარჯვნივ, ზეგანზე ფიქვნარი იყო შეფენილი. შიგ ფიქვნარში კი ხელა მოტიტვლებული ადგილი ჩანდა — ოციან წლებში აქ თეიმფრინაე ჩამოყარდა და ტყეს ცეცხლი წაეყოდა. — მარცხნივ კი კვლავ ქიშკრები იყო ჩამწკრივებული. ერთ-ერთი ქიშკართან, რომელიც ნორჩი არყის ხეებს ჭერაც ვერ დაეფარა, შორებით ნაგები ორსართულიანი სახლი იღვა. ეს ნაგებობა, საღდაც კანადის ტყეებში ფაქტობის სახლს თუ არგენინის სავანაში გასიენდას უფრო ჰგავდა, ვიდრე აგარაკს.

სახლი „წითელ პარტიანად“ წოდებულმა კოოპერატივმა ააგო. გიორგი ალექსევიჩი არ იყო წითელი პარტიანი, იგი მისმა ძმამ, ნანდელიმა წითელმა პარტიანმა, ვასილ ალექსევიჩმა მიიწვია. ვასილ ალექსევიჩის ორადგილიანი საკუთარი „ოპელი“ ჰყავდა. იქვე მხოლოდაც იმავე ნავეთზე, პატარა ბარაკი ჰქონდა მათ მესამე ძმას, ნიკოლაი ალექსევიჩის. ისიც წითელი პარტიანი გახლდათ, საგარეო ვაქრობაში მუშაობდა და თვეობით ხან იაპონიაში ცხოვრობდა, ხან ჩინეთში. ნიკოლაი ალექსევიჩმა ჩინეთიდან რაღაც სათამაშო ჩამოიტანა. სახელად მაქონი. წითელი ხის კოლოფის გამოასწვე ოთხ თაროზე ასორმოცდითხი კოჭი ეტეოდა; ამ ქვებს ერთი მხარე ბამბუკისა ჰქონდა, მერე — სპილოს ძვლისა. მაქონეს პირველად დიდები მიაწყნდნენ და ფულზე თამაშობდნენ. მერე, როცა უფროსებს მოსწყინდათ თუ საიშისოდ აღარა ჰქონდათ საქმე, ეს უცხო სათამაშო ნიკოლაი ალექსევიჩის შვილებსა და მთელი პავლინოვის ბავშვთა კომუნის ხელში გადავიდა. ახლა აღარაფერი დარჩა იმ საღამოებისაგან, როცა პატეფონის დაკრით ერთობოდნენ: „*Встomлeннoe cолнцe нежно с морем прощaлocя.*“

ახლა ველარ გაიგონებ მეორე სართულზე ერთმანეთთან დაესრულებლად მოდავე ორი ყრუ პარტიანის კამათს, აღარც ნიკოლაი ალექსევიჩის პატარა ვერანდიდან ისმის ამ ძველი კამათლების ჩხაკუნი, ამქვეყნად თურმე მარტო აღამიანები კი არ ქრებიან, სრულიად იარაკება მთელი საბუდარი, მოდგმა, თავიანთი ყოფით, საუბრებით, თამაშობებით, მუსიკით. ქრება ისე პირწმინდად, კვალსაც ვერ წააწყდები. მართალია, პავლინოვოში დარჩა ღორა, მაგრამ მის მეტი აღარავინ არის — არავინ, აღარც ერთი აღამიანი. ძმათაგან ყველაზე აღრე უფროსი, გეორგი ალექსევიჩი წავიდა ამქვეყნიდან — ინსულტისაგან გარდაიცვალა, ერთ წაში გათავდა კაცი. — მაშინ ამ დაავადებას ამოპლესტერ დარტყვას ეპაზდნენ. ზაფხულის ერთ ცხელსა და შეხუთულ დღეს შუა ჭუნაში წაიქცა...

დმიტრიევს მამა ღანდაღ ახსოვდა. აგონდებოდა მისი შავი წვერ-ულვაში, ოქროსფერ ჩარჩოინი სათვალე, ჭლიან თხელი, საოცრად რბილი, თამბაქოსფერ წინწყულებანი მოყვითალო ჩესპუნის პერანგი და მის ქვეშ მოქცეული გვარიანი ღობა. მებსიერებაში ჩარჩნოდა მამის დამცინავი ღმილიც. გეორგი ალექსევიჩი გზის ინფერტი გახლდათ, მაგრამ მთელი

ცხოვრება ამ საქმის მიტოვებასა და იუმორისტული მოთხრობების წერის დაწყებაზე ოცნებობდა. მხოლოდ წერას თვლიდა ნამდვილ მოწოდებად. ჟიბეში ერთთავად უბის წიგნაკი ეცო. დმიტრი-ევს ისიც დაამახსოვრდა, თუ რა სწრაფად და სახელდახელოდ ქმნიდა ხოლმე ნაირნაირ სასა-ცულო ამბებს. ერთ სამამოს მამასთან ერთად ბოსტანში კიტრების მოსარწყავად მიდიოდა. უეცრად ერთ-ერთი პარტიზანის დეიდა, მარია პეტროვნა დაინახეს. ქალი ფიჭვის ტოტებში გაჩ-ხვრილი ბუროის ჩამოვლებას ლაშობდა, მის შეილიშვილს, პეტრას რომ შეეცდო. მარია პეტროვ-ნამ ჯერ ჯოხი აისროლა, ჯოხი ზეს შერჩა, ახლა ქალმა ფეხსაცმელი წაიხადა, მაგრამ დაბლა არც ის დაბრუნებულა. სანამ ბოსტანთან მივიდნენ, მამამ უცნაური ზღაპარი შეთხზა. თუ როგორ შეავდო მარია პეტროვნამ მეორე ფეხსაცმელი, ყოფთა, ქამარი, ქვედა ბოლო, რომ ეს ყველაფერი ფიჭვე უკად, ხოლო მიწველი ქალი ხის ძირში იჯდა. ერთიმ მეორე მატყუ-რნიად შიორბინა და ფიჭვის ხის ტოტებს თავისი შარავლი და ბათინეები შეაკიდა. რამდენიმე დღის შემდეგ მამა ქალაქიდან ჩამოვიდა და ეტრნალი ჩამოიტანა, შიგ მოთხრობა „ბერთა“ იყო დაბეჭდილი. გეორგი ალექსევეჩი ამბებს დასვიროდა, კუეპოკლე ადამიანებზე მიანდა. ზემართობი „ხისთაეებს“ ეძახდა. თვითონ მას უნივერსიტეტი ჰქონდა დამთავრებული, ძმებმა კი გიმინაიკ ვერ დაამთავრეს. მამამ ატყდა სამოქალაქო ომი, ერთი — კავკასიაში მოს-როლა, მეორე — შორეულ აღმოსავლეთში გადაავდო. დედასთან საუბრისას მამას შედამ უკ-ვირდა, მანც როგორ ხდება, რომ ასეთ ადამიანებს საზღვარგარეთ გზავნიან, არც ერთი ენის ანა-ბანა რომ არ გაეგებათ? ძმებს მძღარ ცხოვრებასა და სიხარბეს საყვედურობდა, მას-ხრად იგდებდა იმ ჩინურ კამათლებს და დასვენების დღეებში ავტომობილით დაუსრულებელ წახირს. ძმის ავტომობილს „ოპელს“, არც მეტი და არც ნაკლები, ასა „ტ“-თი დაწყებული სიტ-ყვით იხსენიებდა. ეს ის ღრთ იყო, როცა სოფელ კოზლოვოში დეიძე მიმიღებდა ერთი მგორის მეთოლებით შიშილით ობოცებოდნენ, მამიდაშვილებს მოსოცეში ჩამოსვლის სახსარიც არა ჰქონდათ. მხოლოდ ეს ერთი კაცი, გეორგი ალექსევეჩი, ესმარებოდა როგორადაც შეეძლო.

ძმებს კი გვარიანი უსამოთეება ჰქონდათ, თეობით არ მიღო-მოდიოდნენ ერთმანეთთან. დედის აზრით, ამ ჩხუბებისა და იქიდან გამომდინარე ყველა უბედურების მიზეზი ცოლები იყვნენ, მარიანა და რაია — წერილბურცაზიული მეჩინაობით მოწამლული ქალები. თემცა შემდეგ არც იმ საწყლებს დადგომიათ კარგი დღე.

მამა, საერთოდ, ძმებზე უკეთესა, კვეიანი და კარგი კაცი იყო. მაგრამ უიღბლო. ადრე გარ-დაიცვალა, ვერაფერის მიღწევა ვერ მოასწრო. ამა რა დარჩა მისი უბის წიგნაკიდან, რომელშიც იმდენი სასაცილო და შვენიერი ამბები ეწერა? დაახ, ის უბის წიგნაკიცაც ისევე გაჭრა, რო-გორც ყველაფერი სხვა. როგორადაც გაჭრა ნიკოლაი ალექსევეჩის ცოლი რაია, წითელ პარ-ტიზანთა დასახლების ყველაზე ლამაზი და მოდურად ჩამცმული ქალი. ისევე, როგორც გაჭრა მდინარისპირა კვიშიანი ფერღობი, სადაც ადრე დილით, გამთენიისას საუცხოო ანესობა იპართებოდა. რვა საათის შემდეგ თვენი ტოვებდა ამ ადგილებს. სოფელსა და ნავსაბმელს შო-რის რაბრას იწყებდა სამდინარო ტრამვაი; გახინდნენ მოტორიანი ნავებიც. თუ თვესობა გინდოდა, იქითა მზარეს უნდა გასულიყავი. გაღმა ნაპირს მყოდრო ყურეები ჰქონდა და თე-ზიც იქაურობას აფარებდა თავს. მაგრამ თაყარა მზეში, იმ მოტიტვლებული მინდორის ხეშეშა ბალახზე ჯდობა, სადაც ერთი ხე თუ ზუჩქიც არასად იყო, არცთუ სასიამოვნო რამ გახლდათ.

დმიტრიევი ტროლეიბუსიდან ერთი გაჩერებით ადრე გადმოხტა, საოცრად მოუნდა იმ ადგილთან მისვლა, სადაც ერთ ღროს მისი საყვარელი ფერღობი იყო. თემცა იცოდა, რომ იქ ბეტონით ამოშენებული საწაპირო დაუტყდებოდა. აწყესობის ტრფაღლი მანც არ იშლიდ-ნენ, აქ ახლა ბიღს იქით აღმართულ ზეთსართულიან სახლებში მცხოვრებნი თეგზაობდნენ. მის-ვლაც არ უქირდათ — ტროლეიბუსით მგზავრობდნენ.

დმიტრიევი ქვის საღებურებით ჩავიდა. ყველაფერი საღებელიანად და კარგად გაეკეთებ-ნათ, ისე, როგორც კულტურის პარკში ყიდებდა ხოლმე. მერე წყლის დონიდან ორიოდ მეტ-რით ამალბებულ ბეტონის ფიღობს მდინარის დინების მიმართულებით გაჰყვა. ასე თითქმის ახლამდე შეეძლო ეცო. მდინარის ნაპირი უკვე აღარ ჩამოაქცეოდა. წინათ, ყოველ გაზაფ-ხულზე, მდინარე ნაპირს ჩამოარღვევდა ხოლმე, ზოგჯერ სკამებსა და ფიჭვესაც კი წარი-ტაეებდა.

სეიდ ფიღებზე ზეის ანარეკო კიადობდა, მაგრამ აი, ერთი რეგვანი მეოთხეზე რაა, ისიც არსად ჩანდა. თემცა არა, იქით, ცოტა მოშორებით, ვიღაც ჩაუტეკულყო. დმიტრიევი წელი ნაპირით მიუახლოვდა. წყალი საოცრად წმინდა და დაუნავკვიანებელი ჩანდა, მაგრამ როგორღაც ჩამუქებული — შემოდგომის წყალი. დმიტრიევი მეოთხეის ზურგს უკან შეჩერდა და ტიტივას დააკვირდა. დაახლოებით ზეუთი წუთი მანც უყურა. მერე შიში მოეძალა, უეცარი სულიერი

სისუსტე იგრძნო, მისი ფიჭვი კვლავ იმ ძნელად გასამხელმა, ძნელად ამოსატყველმა ამბავმა გაიყოლა. არც ლორასათვის იქნება ადვილი გასამხელი. ვინ იცის, იქნებ დასთან უფრო გუ- ჯირღეს ლაპარაკი, ვიდრე დედასთან. რა ქნას? რა თქმა უნდა, ყველაფერს მიუხედავია. თუმცა, შეიძლება, დედა ვერც მიხედვს, თუ საქმეს სწორად ისე წააბადგენს, როგორც ლენამ შესთავაზა. დედა ხომ საოცრად გულუბრყვილოა. მაგრამ აი, ლორა მშინვე იპარებს, ლორა უშემაკია, გამჭურაობს, თან ლენაც ვეაგრება. ყველა იმ უსიამოვნებათა მიუხედავად, დედა ჩო- გორლაც მაინც შეეგუა რძალს, ისწავლა რაღაც-რაღაცებზე თვალი დაეხებოდა, რაღაცეა ესაბო- ბინა, ლორა კი პირაქით, წლების მატებასთან ერთად მატულობს მისი სიძულელიც — ყვე- ლაფერი ეს, რა თქმა უნდა, დედის გამო. აი, ერთხელაც თქვა: — არ ვიცი, როგორი აღმართი უნდა იყო, რომ დედაჩვენისთანა ქალს უბატოცებდნენ მოქმედა.

ტემპარატად, ქსენია ფეოდოროვნა უყვართ მეგობრებს, პატარს სცემენ თანამშრომლები, აფთავენ მისკოველი თუ პავლნიოველი მეზობლები. და მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი კეთილ- შობილი, დამთმობი ქალია, მზად არის ყველას დაეხმაროს და უთანაგრძნოს. ლორას კი არ ესმის... ოკ, იგი ნამდვილად კერა ხედება, კერა ხედება! ლორამ ვერა და ვერ ისწავლა საქმეში ღრმად ჩაწვდომა. მისი ზერეუდ, განუსჯელი ფიქრები ერთთვისად გამოჩნებრილია და ცუდდ შეეკრალი ბოქაქიდან გამოჩნენილ ტენის ძესავით იკბინება.

ყველაფერი სწორია, ნალი ტემპარატება: დედის მუდმივად ვიღაც-ვიღაცები ახვევია და ამ აღმართაზე ზღეს მართალია, გულწრფელად იზიარებს. მის ოქახში კარგა წნობით ცხოვრობენ ხანში შესული, თითქმის უცნობი აღმართები, გორგვი აღუქსევიჩის მეგობრები, ან სულაც ბაბუის მეგობარი მისრჩენილი დედაბები. მოდიან დასასვენებელ სახლებში შემთხვევით და- მეგობრებულ აღმართებს, მოსკოველ ექიმებს რომ სურთ გაესინჯონ. დედასთან აფარებენ თავს ინსტიტუტებში მისაწყობი მისამართი შორეული ნათესავების გოგონებები. დედა ცდილ- იობს ყველას დაეხმაროს, უანგაროდ მიეწველოს. ან თუქმა რა დახმარება! დამაყვარებელი ძაფები, რა ხანია, დაკარგულია და აღარც ხანი მოსდევს. მაგრამ მაინც — უკრით, რჩევით, თა- ნაგრძნობით მაინც იმართან არის. დიახ, დედა უანგაროდ დახმარების ტრფილია. უფრო სწო- რად. ისეთნაირად უყვარს დახმარება, რომ ღმერთმა ნუ ქნას, რაიმე ანგარება გამოვიდეს. თუქ- ცა სწორად აქ იმალება ანგარება: კეთილი საქმეების კეთებისას, საკუთარი თავის ვარჯ აღმა- ანად წარმოადგენა. ლენამაც შენიშნა დედამთილის ეს პატარა სისუსტე და განსარჩევანის ქმარს წასახებდა ხოლმე: — დედაშენი ფარისეველია. დმიტრიევი ცოფდებოდა: ვინ არის ფა- რისეველი? დედაშენია ფარისეველი? როგორ გაზედე ამის თქმა... — ყვიროდა განრისხებული და იწყებოდა ორბიტრილი. არც დედამ და არც ლორამ არ იცოდნენ, როგორ ბოზოქრობდა ხოლმე დმიტრიევი მათ გამო. დიახ, რაღაცებზე ხედებოდნენ, ზოგი რამის მოქმედი იყვნენ. მაგრამ უსიამოვნებათა მთელი ყაჭვი, შეურაცხყოფის ყველა ნარისხეობა, ნატამყას ზღუდენო, რამდენიმე დღიანი დამდურება, ზოგჯერ ხელით შეხებაც კი, — რასაკვირველია, მათ ეს ამბები არ იცოდნენ.

ქალების აზრით, განსაუტრებით ლორას მტიციე რწმენით, დმიტრიევმა მათ ნელ-ნელა უმუბთლა, და განა აშკარად არ უთხრა, — ეკ, ვიტყა, როგორ გავეცილქიანოვედი. ლქიანოვი ლენას მშობლების გვარი გახლდა.

დმიტრიევმა უცებ ვადაწყვიტა, ასე იქნებოდა თუ ისე, საქმე უნდა მოგვეაბებინა, საბო- ლოდ ვადაეჭრა. შინ მისვლის ძალა არ ჰყოფნიდა და წუთებს იხანგრძლივებდა.

იქვე შეთვევის მახლობლად, ხის ყუთზე დაქდა — როგორც ჩანდა, ისიც სათვეზო მოწყობილობა იყო — დიდი ხნის წინ დატოვებული, ერთიანად ნამუქებული და ნესტიანი. დაქდა თუ არა, ყუთი გვერდზე ვადაიხარა და წონასწორობის შესანარჩუნებლად მიწისათვის ფეხებს მიხეჯნა დასჭირდა. მდინარის ვალზე, სადაც ერთ ღრთს შინდორი იყო, ახლა ბალავანებითა და ჯობრებით დამწვენილი უზარმაზარი პლავი ვაემართა. სკამსაწოლები ერთიმეორეზე შე- ეწყობო, თუქმა ორი სკამსაწოლი, რატომღაც ახლაც ზედ წყლის პირას იდო და მუქ-ნაცრის- ფერ კვიშზე ცისფრად გამოირჩეოდა. ვალმა ნაპირზე ყველაფერს მუქი-ნაცრისფერი, ცუბენ- ტისფერი ელო. პლავის უქან ათი წლის წინ დარგული არყის ხის ნორჩი წარადი აქომრილიყო, წარადს იქით კი საცხოვრებელი სახლების თეთრი გორები იდგა, განსაუტრებთ ორი კომეტი ყელყელოობდა. მაინც როგორ ყველაფერი შეიცვალა იქ, გალმა ნაპირზე ყველაფერი აგაღ- კიანოვდა*. რასაკვირველია, ყოველწლიურად იცვლება რაღაც-რაღაცეები, მაგრამ თოთხებტი წლის შემდეგ აღმოჩნდა, რომ ყველაფერი გალქიანოვდა — საბოლოოდ და უიმედოდ. ვინ იცის, იქნებ, ეს არტუთ ისე ცუდია? და თუ ყველაფერი იცვლება — თუთ სინამირო, მდინარე და ბალახი, — გამოდის, ბუნებრივი ამბავია და ასეც უნდა მომზდარიყო.

შეუღლებს პირველ წელს დმბტრევისა და ლენას პავლინოვში მოუხდათ ცხოვრება. ლორა ჯერ კიდევ არ იყო ფელიქსის ცოლი და დედასთან ერთად მოსკოვში ცხოვრობდა. აგარაკი ცარიელი იყო. დმბტრევისა და ლენას ცალკე ყოფნა უნდოდათ, თუმცა განმარტობა მინდოდა მათ მთხრობდა. უყურადღებოდ მიტარებული პავლინოვის სახლი შესატყუებელი აღმოჩნდა. სახურავიდან წყალი ჩამოდიოდა. პარამლი ჩამალიყო. ყველაზე მეტად საკანალიზაციო ორმო აწუხებდათ. მალიმალ იესებოდა, განსაკუთრებით წვიმების დროს და აუტანელი სუნის მთელ ეზოსს ეფინებოდა. ეფინებოდა და თან იასამნის, ცაცხვისა და ფლოქსის სუნს ვერწყმოდა. იჭურები, რა ზანია, მიეჩვივნენ სურნელებათა ასეთ შერწყმას და საავარაკო ცხოვრების განუწყობად საცოთრებდა მიიჩნდათ. ორმოს შეეყოფებოდათ ფიჭვი კი უნიმდოდ გრუნებოდათ, სწეროდათ, რომ ამ საქმეს უსაშველოდ დიდი თანხა სჭირდებოდა. დასახლება ვალარობდა. ძველი მოსახლეები ახლებით შეიყვალა — ადრინდელი მფლობელები დაბოცნენ თუ სადღაც გადაიქარგნენ. მათ მეგვიდარეებს — ჯვრივებსა და ბავშვებს, საკმაოდ მძიმე ცხოვრება ჰქონდათ, სულაც არ ჰგავდა შოგარაკე ხალხის ცხოვრებას. მაგალითად, წითელი პარფესორის ვაჟი, მარია პეტროვნას შვილიშვილი პეტია, სატყუო ვებრობის ბაზაში უზარლო მტერითავედ მუშაობდა. დმბტრევის მკვიდრი ბიძაშვილი ვასილი ალექსევიჩის ვაჟი, ვალერია ვილაკ ნაძირალებს შეუთხანავდა, ქურდობა დაიწყო და პარტიზობაშივე დიღუპა. აგარაკთან დაკავშირებული საზარუნებებით თავებუზრებულმა და ქალაქის თანდათანობითი მოახლოების წინასწარ გამჭვრეტელმა ზოგმა მეგვიდარემ თავისი წილი გაყიდა და დასახლებაში სულ სხვა ხალხი გაჩნდა — აღამიანები, რომელთაც წითელ პარტიზანებთან არაერთი კამეჩი არა ჰქონდათ. მხოლოდ ის ცაცხვისა და არვის ხეები ყველაფერს დატოვებდნენ, მეტადეობით გატაცებულმა დმბტრევის მამამ ორმოცი წლის წინ რომ დაარგო. ახლა ამ ტანაყროდ ხეთა კორამები ამაყად ამცნობდა ლობისკენ თვალაქცეულ გამულელებს — დასახლებაში ყველაფერი რიგზეა, ყველაფერი ჰევაის, იფურჩქნება და ისე ხარობს, როგორც საქარო.

ერთხელ ლენას მამა, ივან ვასილევინ ლეციანოვი ახალგაზრდების მოსანახულებლად ერთი დღით პავლინოვში სტუმრად ავიდა. და აი, სწორედ ივან ვასილევინმა განაცხადა, რომ ოსტატო კალეგინი, ვინც თოდდათ წლის მანძილზე დასახლებაში წყალსაღების მიღების შემკეთებლად მუშაობდა, ერთი თაღლითი და არამზადა ვინეა, რომ იგი შეკრულია საკანალიზაციო ორმოს ამომტრემაგ ასენიზატორებთან და პარტიზანის დასახლებაში მცხოვრებთ თვითნებურად ყვლეფს. თქვა ისიც, რომ მისი აზრით, ორმოს შეეყოფებას არცთუ ბევრი დრო სჭირდებოდა და არც ისე ძვირი დაჯდება. ყველანი გაოცდნენ. შეკრიბეს ფული. ივან ვასილევინმა მუშები მოიყვანა და ზუსტად ერთ კვირაში ორმო შეაკეთეს. წითელ პარტიზანთა მეგვიდარეი შიშობდნენ, განაწუნებულნი კალეგინი დასახლების მიატოვებულ, მაგრამ ივან ვასილევინმა ისე ოსტატურად მოახერხა, ეს ძველი ლოთი არავის განაწუნებია. თვით ივან ვასილევინისაღმი განსაკუთრებული მოწინებებით განიმსკველა, ის კი არა, „ვასილინსაც“ კი ეძახდა.

თავის აზრების, პირდაპირ, შეუღამახებლად გამოთქმის მოყვარულმა ლორამ არც ახლა დაყოვნა, — ლოთმა კალეგინმა იმიტომ მოუთმინა, რომ ივან ვასილევინის სახით თავისი კაცი დაინახა... ახა სად დაიჭირავე მუშები? სად იშოვა ავტრი? ცემენტი? ცხადია, ფარული, უპატიოსნო გზით. დედა აღმფთოდა: — „შენ საიდან იცი? ვინ მოგვა უფლება ასე დუნსაბუთებლად, ასე უდიერად ახსენო აღამიანები?“ — „პო, არ ვიცი, არ ვიცი, იქნებ ვცდები, — იღიმეოდა. — ეს მხოლოდ ჩემი მოსაზრებაა. ვნახათ, მომავალი გვიჩვენებს...“

ივან ვასილევინი, ჰეშმარტად, ყოვლისშემძლე კაცი გახლდათ. მისი შთავარი ძალა აღამიანებთან კავშირი, შრავალწლიანი ნაცნობობა იყო. ნახევარი წლის შემდეგ პავლინოვის აგარაკზე ტელეფონიც დადგა. ზელობით მეტყუავე, დაბალი გახლდათ. მუშაობა ჯერ კიდევ 1926 წელს, ქალაქ კარსანოვოში დაეწყო კერძო შესაკეთრესთან. მერე, როცა მარინა რომანოვ ნეშანასათვის ჩამორთმეული ერთი მაჟაქინტელა ფაბრიკის დირექტორად დაწინაურტეს, მისი მომავლიც აღმინისტრაციული გზით წარიმართა. დმბტრევემა იგი უკვე მოხუცი გაიცნო. ჩამონჩრთებულნი, ინფორტადატანალი, სულისხუთეთი შეწუხებულნი კაცი. ათასი ჰირ-ვარამი და ჰირიშხალი ჰქონდა ვამოვლილი. არ დაჰკლებია მის დაღუპვას მოწინაინებული ნაბრინარი ევირინარების ცილისწამება, სამეშაოდან მოხსნა, პარტიული სასჯელი, მერე ისევ აღდგე-

ნა, დაწინაურება. მაგრამ როგორც თვითონ ამბობდა, — ასეთ დროს მას მხოლოდ ერთი რამ — ფსიხლად უოფნა შეელოდა.

ქვალ-რბილში ჰქონდა გამჭვარი ყველაფრისათვის გვეის თვალით შეხებდა, მუღამ ფხიზლად უყოფილყო და ეს ყოველ წყრილმანში მკლავდებოდა. მავალით, ღამით დაძინებას წინ დმიტრიევს ჰეთხებდა: „ვექტორ, კარს კელევი გამათხილ!“ — „ღიბა“, — იყო დმიტრიევს პასუხი, მაგრამ ერთი წამი და დმიტრიევს უკვე ესმოდა დერეფანში კარის შესამოწყებლად გამოსული სიამარის ფლატონი (ეს იყო შემდეგ, როცა უკვე ქალაქში, ლუბიანოვების ბინაში ცხოვრობდნენ). ზოგჯერ დმიტრიევი ისე აინთებოდა, ხმამაღლა შეუყვირებდა კიდევ: „ივან ვასილიევიჩ, ღმერთმანი, ვერ გამოვიდა, მაშინ რატომ შევიტებებო?“

„ჩემო ოქრო კაცო, გული ნუ მოგვიფა, მე ამას ისე, უნებურად, უბოროტოდ, განუზრახვლად ვაკეთებ“. სასაცილო ის გახლდათ, რომ ყველასა და თვითთვლისადმი, პირველ რიგში ოჯახის წევრებისადმი, ასევე უნდობლობით იყო გამწყვალული მისი ცლია ვერა დაზარალებული. აი, ზოგჯერ დარეკავდა ხოლმე საიდანღაც და ლენას მოიკითხებდა. დმიტრიევიც პასუხობდა, ლენა შინ არ არისო. გავიდა რამდენიმე წუთი და ვერა დაზარალებული ახლა უკვე შეეკვლილი ხმით ასევე ლენას ეძახდა. უფრო სასაცილო სიტყვები საღამომობით იმართებოდა ხოლმე, როცა სიდელ-სიამარი ერთმანეთს წამლებს ასმევდნენ. „შენ რა წამალი დაზალევინი, ივანე?“ — „რა დაგაღვივინე და რაც მოხვევ“. — „მაინც რა, სახელდობრ, აბა, მითხარა!“ — „როგორც კიცი, დიბაზოლი მოხვევ“. — „მერე შენ დიბაზოლი მომეცი?“ — „რასაკვირველია, დიბაზოლი“. — „ნამდვილად დიბაზოლი?“ — „მაინც რატომ შევიტებები?“ — „იცი რა, შენი ტორიმი, აბა, ერთი ის ვაჭრეკანი მიხვევ, საიდანაც აბი ამოიღე, რატომღაც მგონია, რომ ის დიბაზოლი არ იყო...“

ასეთი საუბრების გვირგვინები ერთ დროს დმიტრიევს სიცილს ჰგვრიდა, ეცილებოდა სიამარის საყვარელ გამოთქმებზეც: „ამასთან დაკავშირებით, ქსენია ფეოდოროვნა, მე ჩემის მხრივ, შემდეგ აქსიომას მოგახსენებთ.“ ან კიდევ: „მე არასოდეს ვყოფილვარ მამის როლის ტექნიკური შემსრულებელი და ელენასგანაც ამასვე ვითხოვ“. დმიტრიევს დედა ახალშობილი მოყვარეს „სწავლელ მუზიხელს“ ეძახდა, ზურგს უკან, რა თქმა უნდა. — თუმცა, არც უჭურო კაცად მიიჩნდა, რალაცით ესიმპათიურებოდა კიდევ. მაგრამ აი, ინტელიგენტად კი, სამწუხაროდ, ნამდვილად არ თვლიდა. ისიცა და ვერა დაზარალებული, სულ სხვა ყაიღის, როგორც იტყვიან, „ცხოვრების მცოდნე“ ადამიანები იყვნენ. რას იზამ, არცთუ ცუდი საქმეა სხვა ყაიღის ზალხთან დამოკიდება. ახალი სისხლის შემზავუნება. სხვისი გერგილიანობის გამოყენება. ცხოვრების უცოდინარი ეს ადამიანები, ხანგრძლივად ერთად ცხოვრების მანძილზე, ცოტა არ იყოს, ერთმანეთს აწყუბებდნენ — სწორედ იმ თავიანთი კეთილშობილური უფნარობით, რითაც გუნებაში ამყობდნენ კიდევ.

განა შეგებლო დმიტრიევს ან ქსენია ფეოდოროვნას ან თუნდაც ვინმე სხვას, დმიტრიევების ოჯახის წევრს ისე ადვილად და მარჯველ წარგმართა აგარაკის რემონტი, როგორც ეს ივან ვასილიევიჩმა მოახერხა? ღიბა, რემონტიც გააკეთა და ამ საქმისათვის საჭირო ფულაც ასესხა. დმიტრიევი და ლენა თავიანთი პირველ ზაფხულს სამხრეთში გაემგზავრნენ. ავსტრიაში უკან რომ დაბრუნდნენ, ის ძველი ოთახები ველარკი კი იცნეს — კრიაღებდა იატაკები, თეთრად ქაოქათებდა ფანჯრების ჩარჩოები და კარები. ყველა ოთახში ნახატებამორტყმული, ძვირფასი შალურები იყო გაყრული, ერთში — მწვანე, მეორეში — ლურჯი, მესამეში — მოწითალო ყავისფერი. ავეჯი კი, მართალია, ისევ ის იდგა, ვერ კიდევ გიორგი ალექსევიევიჩის ნაყიდი ძველი, ღარიბული ავეჯი. წინათ ეს სილტაკე თითქმის შეუშინეველი იყო. ახლა კი ამ გაკრიაღებულ და გაღამაზებულ ოთახებში განსაკუთრებით ხედებოდა თვალს, მართლაც რა უკიდურესი სილტაკე იყო! საწოლების ნაცვლად, ჯოჯგინებზე დადგებული რკინის რალაც ბადებები. ფანერის შეღებილი მაგიდები და კარალები, მოწინული ტახტი, რალაც კიდევ ისევე მოწინული, უსამკვლოდ ძველი და უფარგისი რამდენიმე ნივთი. იმ მწვანეშალურიან დიდი ოთახიდან, სადაც ახალგაზრდები მოთავსდნენ, ლენამ მაშინვე გაიტანა მთელი ეს ზარახურა. მერე თუმცა ძალიან უბრალო, მაგრამ რამდენიმე ახალი ნივთი შეიძინა: გობანი, მოსწავლის საწერი მავიდა, ორი სკამი, ლამაზი, ფარდები. იქითა ოთახებიდან ორი ნახიცი გამოიტანა, ძველი, მაგრამ კარგი ბუზარული ნივთები. ერთი კედელზე ჩამოკვდა, მეორე იატაკზე დაავსო. დმიტრიევს უყვირდა: რა შესანიშნავად გადასხვეფრდა ყველაფერი! აღფრთოვანებულმა ღმერთსაც კი უთხრა: „შეხე, რა კარგი გემოვნება აქვს ლენას! რამდენი წელია აქ ცხოვრობოდა და აბა თუ ვგიფიქრია ამ ნივთის კედელზე ჩამოკიდება. არა, ლენა ნამდვილად დახვეწილი გემოვნების პატრონია!“

ღურჯი ფერის შუა ოთახში, ვერა დაზარალებული და ივან ვასილიევიჩი მოთავსდნენ. ბავშვის

მოპოვდნენ ლენსათვის ხელის წასაშველებლად დროებით დარჩნენ და მხოლოდ აგვისტო-სექტემბერს აქნებოდნენ. მოწითალო-ყავისფერ პატარა ოთახში ქსენია ფეოდოროვნა ცხოვრობდა, იშვიათად ლორაც ნაძოლიდა. სწორედ იმ დროს დაიწყო ლორასა და ფელქსის მოსაწყენი რომანი და აღარ ეაგარაებოდა. ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო ბებუ, ქსენია ფეოდოროვნას მამა და ხინდახან სტუმრად ისიც ჩამოდიოდა. მოხუც ვასასველ ოთახში მიწვეულ ტახტზე უკვდოდნენ ხოლმე. ახლა უცნაურად გვეჩვენება, ნეტო მართლა ასე იყო, რომ ყველანა ერთად ეგრანდაზე დიდ მაგიდას ეუსებდით, ესეამდით ზის, ქსენია ფეოდოროვნა ტიქტებში ასხამდა, ვერა ლახარევი ნამცხვარს ჭრიდა. ლორას ლორახასაც კი ეძახდა და თავის საუკეთესო მკერავ ქალებს აცნობდა? ალბათ იყო. იყო, ნამდვილად იყო. მაგრამ მესხიერებას არ შერჩა, გვერდზე ჩაიარა, ჩინოქა, იმიტომ რომ მაშინ ლენს გაჩადა სტვა არა უნდოდა რა, ვერაგის ხელადა. იყო სამხრეთიც, დახუთული ჰაერი, ცხელი ბათები, ბაზრის ვერცხობა, დედაბერ ელასი-ბუბის სახლში ნაქიარები ოთახი. დამით სანაპიროზე ლენს გულსათვის ვედავებ აფხაზთან გამართული ჩხუბი. იმ აფხაზმა რესტორანში ლენს წერილის მიწვევა დაუბოძა; იყვნენ უფულოდ, ცარიელა კიტილითა გაქონდათ თავი. უფუდეს მისკოცა. არაქათამოცილი, მზემოკიდებულ შიშველი ლენა ზეწარზე გორაობდა. თვითონ კი ფოტოაპარატის ვასაყიდად გარბი-გამობობდა. შემდეგვითაც ყველაფერი ასევე გრძელდებოდა, თმეცა მერე იყო მისკოცა, თვითონ უკვე მუშაობდა. მოგრიალა კიდევ ერთი უცნაური ზაფხული. ბრინჯაოსფერ მელატად ქცეული ლენა კვლავ ზეწარზე იწეა, ისევ ბანაობა თითქმის ღამით, გაღმა ნაპირამდე გაყურება გამოყურება, შეგრილებული მინდორი, საუბრები, აღმოჩენები, დაცხრომლობა, სიყვარულისა და ამბორისათვის ერთთავად გამზადებული ურცხვი თითები და ტუჩები. და სხვათა შორის: დაკვირვების უდიდესი უნარი! ჰო, რა ძალიან ზუსტად ამჩნევდა ლენა ვინმეს სურსათ თუ სასაყილო მზარეს! მას კი ყველაფერი მოსწონდა, ყველაფერი აოცებდა, გუნებაში ეყვირდა, იბეჭდავდა.

დმიტრიევს მოსწონდა ლენას სილაღე, ასე ადვილად რომ ეცნობოდა და უახლოვდებოდა ადამიანებს. ეს სწორედ ის თვისება გახლდათ, რაც მას აკლდა. განსაყუთობით ყარვად ლენას საჭირო ნაცნობობა გამოსდიოდა. ბავლინოვოში სულ ახალი ჩამოსული იყო, რომ უკვე ყველა მესობელს აცნობდა, მილციის ფფროსს, სანაოსნო სადგურის დარაქებს, „შენობის“ მიმართავდა სანატორიუმის ასალგაზრდა. დირექტორ ქალს, ვინაც ლენას სანატორიუმის სასაღილო-დან სადილებს გატანის ნება დართო. ეს კი ბავლინოვოში უბრალო მოყვადეთათვის უმაღლეს კომფორტად და დიდ წარმატებად ითვლებოდა. ახლა, როგორ შეახერხა ლიბოს სართულზე მისობრები დუსია ნიენაია, რაცა ამ დედაყაქმა, მისთვის ჩვეული თავებდობით, დმიტრიევს იმს უფაინლი ფარულს დაეცა მოითხოვა. იმ ფართულს, რომელსაც აგერ ბოლო ათი წელი დამოუკიდებლად სარგებლობდა. დუსია ნიენაია პარმადიდან ისე ვადადშევა, გვეგონება ქარმა დაუბერათ. აღფრთოვანებული დმიტრიევი დედას ეწრწულუბოფა: „ჰა, როგორ მოგწონს? ეს ზეუნაიბი დონდლო კი არ არის!“ მაგრამ დმიტრიევის ყველა ფარული აღტაცება მალე თავისთავად გაქრა. უკვე დაბეჭითებით იცოდა, რომ ლენაზე ლახაზ, ტყეანი და ენერგიული ქალი არც იყო და არც იქნებოდა. ჰოდა, რაღა საჭირო იყო აღფრთოვანება? ყველაფერი ბუნებრივი და ჩვეულებრივი გახდა. არაგის ჰქონდა ისეთი ფაფუკი ეანი, როგორც ლენას, არაგის შეეძლო ისე მოშობელებლად ეკითხა და ერთდროულად ეთარგმნა კიდევ ავატაკრისტის რომანები, როგორც ამას ლენა აკეთებდა, არაგის შეეძლო იგი ისე ყვარებოდა, როგორც ლენას. თვითონ დმიტრიევი კი — ეს გამხდარი, უცნაურად ზეძუქქარჩიანი კაცი, თითქოს ვაგუნებულ-დარეცხილებული იყო, როგორც გონებადაქვეითებული, სიყვანა ადამიანი, რომელსაც არც ჰამა უნდა, არც სმა, წიეს ფარდებხამოშვებულ ოთახში და ბერანში წასული თვლეს.

ზაფხულის მიწურულის ერთ საღამოს ლორამ ყურში წასჩურჩხელა: „ეიტყა, ორი სიტყვა მინდა გითხრა...“ — დაბლა ჩასულები ბილიკს გაუყენენ, მაგრამ ვიღაც ვერანდიდან დაცემული სინაღლის კვადრატს არ გასცდნენ, ხმა არ ამოულიათ. შემდეგ, როცა ცაცხვების ჩრდილში შევიდნენ, ლორამ როგორღაც გაუბედავია სიცილით დაიწყო: „ეიტყა, მინდა ლენაზე რაღაც გითხრა, შეიძლება? არ შეგეშინდეს, განსაყუთობელი არაფერია. შენ ხომ იცი, რა კარგი ურთიერთობა მაქვს ლენასთან, ძალიანაც მომწონს, თუმცა ჩემთვის მთავარი ის არის, რომ შენ ასე ვიყვიარს“. ეს შესავალი დმიტრიევს გულზე მოხვდა, არა, მთავარი ის სულაც არ იყო, რომ მას ლენა უყვარდა. ყურადღებადაძაბული დმიტრიევი სენად იქცა. „მე უბრალოდ მკვირვებებს ზოგოვობს რამ. მოგვსენება, ჩიენი დედა თვად არასოდეს არ იტყვის, მაგრამ მე ხომ ეხედავ... ეიტყა, ხომ არ ვამინაწყენდები?“ — „არა, არა, როგორ ვკვადრებამ თქვი,

თქვი! — „პო, მართლაც სისულელე, ყოვლად წერილმანი ამბავია — მაგრამ ლენა ჩვენი უკეთესი ფიჩხეზა წაიღო, მეტი კიდევ ვედროს დედანემის ოთახის კართან დავამს...“ (ღებრთი ჩემო! — გაიფიქრა დემიტრიევმა. — და ამას ამბობს ლორკა). „მე არ შემიძინავეს, — სძაბლა წარმოთქვა დემიტრიევმა. — ახლა კი ვეტყვი“. — „არ გინდა, არ აინის საჭიროი ან კი რატომ უნდა შეგვიწინა! — ლორამ კვლავ გაუბედავად ჩაიციინა. — ესღა გაკლია ყოველგვარი სისულელე შეამჩნიო მე კი ღვასა გაეუყავრდი, რატომ შენ თეთითი უბრალოდ, უწყინრად არ უბახარა-მეთქი: „ლენოჩკა, ჩვენი ფიჩხეზები გვიკრდებია, თან ამ ედროს კართან ნუ დამიღვამ, აი, იქ დიდგი-თქო“. დღეს სწორედ ასე გუბახარი და, არა მგონია, ლენას საწყყნად დარჩენოღეს. თუმცა, დამარწმუნე, ასეთ წერილმან რაღაცებზე ლაპარაკი მეტად უსამოყენოა. თუ-თონ მე, ახა სულ სხვა რამ მეჩოთიარა. ლენამ რატომღაც შუა ოთახიდან მამას სურათი ჩამოსხნა და გასასვლელში დაკიდა. დედასაც ძალიან გაუეკირდა. აი, ეს კი აღარ არის უმნიშვნელო, ყოფითი წერილმანი და შენი უნდა იცოდე, ამას სულ სხვა რამ ჰქვია, უბრალოდ, უტაქტობა“. ლორა დადუმდა. ერთხანს ორთავენი ზემად განაგრძობდნენ გზას. დემიტრიევმა გაშლილი ხელისგული სპირტის ბუჩქებს ვადაატარა და წვირღწვეტა ღებრებმა თითები დატრხვლიტა. „ახლა, ჩემო კარგო, პორტრეტთან დაკავშირებით, — როგორც იქნა, დამწუხ დემიტრიევმა, — ასეთი რამ მიწნდა გიოთხო: თვითონ შენ, ლორხენ, უცხო ოქაზში რომ მიხვიდე, რამე უტაქტობა, შეეცდომი არ მოგევა?“ — „შესაძლოა, მაგრამ ამდაგვარი არა. საერთოდ კი, ჩემი აზრით, გაქრიალად თქვა კობს, როცა იტყვი ყველაფერი გაირკვევა და მოგვარდება“.

დემიტრიევს პორტრეტის თაობაზე იმ ღამით ლენასათვის არაფერი უთქვამს, დილით ჰკითხა მხოლოდ. ლენა ვაიციდა — კედლის საათისათვის ლურსმანი მჭირდებოდა, ეს იყო და ეს, არავითარი სხვა განზრახვა არ შექონიაო. თან ისიც ეუცნაურა, ასეთი უბრალო ამბავი თვითონ ქსენია ფეოდოროვნამ რატომ არ მიიხზრა, რაღა შენ თავს მიგზავნის ელჩად და ყოვლად წერილმან ამბავს ასე ახვიადებსო.

— ქსენია ფეოდოროვნას ამ ამბავზე კრინტიც არ დაუძრავს, — უთხრა დემიტრიევმა.
 — მამ ვინღა ვითხრა?

დემიტრიევმა სულელურად წამოაყრანტალა, ლორამ მიიხზრა (რამდენი ასეთი სულელური „წამოაყრანტალა“ ახსოვს).

— შენმა დამ, როგორც ჩანს, შემხნევების მოცემა ივალდებულა, ხან პირადად და ხანაც მესამე პირის მეშვეობით.

იმ საღამოს ქალაქიდან დაბრუნებულ დემიტრიევს შინ უჩვეულო სიწყინარე დაეხვდა. ლენა მაშინვე არ გამოგებებია, მხოლოდ ჩამდენიმე წუთის შედგე გამოვიდა და რაღაც შეესაბამოდ ჰკითხა: „სადილი გაგიცხედო?“

ლორა მისკოცემა წასვლიყო. დედა თავის ოთახიდან არ გამოდიოდა. ცოტა ხნის შემდეგ ვერა ლახარენა გამოიწნდა გაბუდრულ-გამოწყობილ ქალს ყელზე შემოხვეული მძივების ასხეულა დიდ მყარდზე სცემდა. დემიტრიევს მიუახლოვდა და დიმილით უთხრა: „მე და ივან ალექსევიჩი დიდ მადლობას მოგახსენებთ მასპინძლობისათვის, თქვენს დაბრუნებას ველოდით, თორემ აქამდე წაგიდლოდით. ივან ვასილევიჩი ახლა მანქანას მოიყვანს“. წამით გარღებულ კარიდან დემიტრიევმა ძველ ადგილას დაკიდებულ მამის პორტრეტს მოჰკრა თვალი. „რატომ ასე უეტრად? — ჰკითხა დაინტერესებულმა დემიტრიევმა. — აკი მთელი სექტემბერი აქ ვიქნებოთო?“ — „პო, მაგრამ ათასი საქმე გამოგვიწნდა — ივან ვასილევინს სამსახურში, მე კიდევ — შინ, მოსახარში მაქვს მურაბები და საერთოდ — აღარ მოგწყინდათ ეს ძვირფასი სტუმრები...“

ცოტა ხნის შემდეგ მამალებთან დასამშვიდობებლად ფეოდოროვნაც გამოვიდა. როგორღაც ნიწწმადარი ჩანდა — სთხოვდა, კიდევ ჩამობრძანდითო. ვერა ლახარენა არაფერს დაჰპირებია. „არა მგონი ჩამოსვლა მოგახებრთო, ძვირფასო ქსენია ფეოდოროვნა. უამრავი მისაგვარებელი საქმე ვეაქვს. ახლა რამდენი მეგობარი გვებოვს გვიანხლეთო, ისინიც ავარაყებზე ვუბატოვებინა...“

ლენას მშობლები გაემგზავრნენ, დემიტრიევი და ლენა კი მუზობელ ავარაყზე პოკრინის სათამაშოდ გადავიდნენ. ვეიან ღამით დაბრუნებულ დემიტრიევი დედას თავის მოწითალო-ლავისფერ შვალურაიან ოთახში იხმო და უთხრა: „ძალიან ცუდ გუნებაზე ვარ, იმ ამბის ვადამიდე ვეღარ დამიხინია“. დემიტრიევი ვერ მიხვდა: — „რა ამბის?“ — „აი, იმათი წასვლის გამო“.

დემიტრიევს მეზობლებთან ორი სირჩა კონიაკი გადაეკრა, ოღნავ შებრუნებულმა ხელი ჩაიქნია და წყნო წარმოთქვა: „ეგ არაფერი, დედანემო! ღირს კია ამავ ლაპარაკო?“ —

„არა, ღორა მანც დიდი თავმეტეავებელი ვინმეა. ენ რქიდა, რატომ წამოიწყო ყველაფერი ეს? შენც რატომ ჩუქავლე ლენას ან თუნდაც იმან რატომ გაღასცა თავის დედას. აქ ისე, შარსლაც რომ უაზროდ წაიკინელავეთ“ — იმიტომ, რომ არ იყო საჭირო სერათების გადაადგილება — გამკაცრებულ ხმით წარმოთქვა დმიტრიევმა და თითო დაქინდა უცეროდ არამიტრად წარმოიდგინა თავი და საზღვაც ესთაოვნა კიდევ. — რა ვქნათ ახლა, წაიღუნე და, ღმერთმა მშვიდობით ატარიოთ. რაც შეეხება ლენას, ჩემთვის ერთი სიტყვაც არ უთქვამს. იგი ნამძღვილა, ჰკვიანი ქალია. ასე რომ, ნუ ლაღვ, დედოიკო, ახლა აღქეი და მშვიდად დაიძინე“. ვაჟმა დედას ლოყაზე აკოცა და მაშინვე გამორბა.

მაგრამ როცა ლოგინში ლენას მიუწვა, ქალი კედლისკენ გაიწია და ჰკითხა, ვქნია ფეოდოროვნას თათხში რატომ შეხვევლი. დმიტრიევმა საშიშროება იგარძო, რალაც მიკობ-მოკობა, თან უარობდა, თან იმას ეუბნებოდა, დავილაღე, შეძინება და საერთოდ ახლა სხვა რამ მწადიაო. მაგრამ ლენამ, მექარით იყო თუ აღერსით, მაინც დასტყუა ის, რისი ვაგებაც სურდა. მერე ქმარს ვაწუხადა, ჩემი შრობები მეტად ამაყი აღმიაწება არიან. განსაკუთრებით ამაყი და თავმოყვარეა ვერა ლაზარეენა. საქმე ეს არის, რომ მთელი სიცოცხლე იგი თვითონ იყო თავისი თავის პატონ-პატრონი, ამიტომ სიტყვაც რომ გადაუტყას ვინმემ მთავანუ ხარ დამოკიდებელიო, ძალიან განაწყენდებოთ. „ჰო, მაგრამ დამოკიდებლობა როგორღა მოახერხა, როცა მთელი სიცოცხლე არსად უშეშავია და ივან ვასილევების კმაყოფაზე ცხოვრობდა?“ — ვაიფიქრა ვენებამი, მაგრამ ხმაშალა სულ სხვა ჰკითხა: მაინც რითი შეიბღალა ვერა ლაზარეენას დამოკიდებლობა? — თურმე ნუ იტყვით და, როცა ლენამ ვერა ლაზარეენას დმიტრიევს მამის სურათის ვადადავლივბასთან დაკავშირებული ლაპარაკი უამბო, ქალს ესლა აღმობღენია: „ღმერთო ჩემო, ნუთუ ეს იფიქრეს, რომ ამ თათხზე ჩვენ ვავაცხადებთ პრეტენზიას?“ დმიტრიევს სულ მთლად აერია დავთვები: — რა პრეტენზია, ან რატომ უნდა ჰქონოდეთ პრეტენზია? ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ახლა ამ წუთში, მის სულ სხვა რამ ეწავა. ბოლოს მაინც იმით დამთავრდა, რომ ლენამ დმიტრიევს პირობა დაადებინა, ხვალ სამუშაოს დამთავრების შემდეგ ვერა ლაზარეენას დაურეკავდა და რბილად, ტკბილად, პორტრეტისა და წყნის ვაუხსენებლად, ისევ პავლინოვით მოიწვევდა. ისინი, რა თქმა უნდა, ძალიან ამაყი აღამაინები არიან და პავლინოვით არ ამოვლენ, მაგრამ სინდისის მოსაწმენდად დარეკვა აუცილებელიო, — უმტკიუნებლად ლენა.

დმიტრიევმა დაურეკა. ამოვიდნენ მეორე დღესვე.

მანც რომ გაახსენა ახლა ეს ჭკელი ამბავი? მერე ზომ ამაზე გაცილებით უფრო დიდი უსიამოვნებებიც ჰქონდათ. ალბათ იმიტომ, რომ ეს იყო პირველი და საუკუნოდ აღებულა შეხსენებებში. დმიტრიევს ისიც კი ახსოვდა, როგორი პალტო ეცვა მეორე დღეს ამოსულ ვერა ლაზარეენას, საკუთარი ღირსების შეგნებით ამაყად და თავმომწონედ რომ იუბრებოდა და მაჩრქვეს ხელში ტორტიანი კოლოდი ეჭირა.

სწორედ იმ შემოღგომასზე, როცა ლენა ნატამკას გაჩენას ელოდა, პაპასთან დაკავშირებული ამბებიც მოხდა. დმიტრიევს პაპა დიდი ხნის უნახავი ჰყავდა, მაგრამ გულში უხსოვარ დროიდან შემოინახული ბავშვური ერთგულება უღვივოდა. მოხუცი იმდენად შორს იყო ყველა იმ დღეაწიოვობისაგან, რომ ბევრ რამეს საერთოდ ვერც ხედებოდა. უაზრობა იყო, რა თქმა უნდა, მისი მოწვევა იმ დროს, როცა იქ ეს აღმამანები ცხოვრობდნენ, მაგრამ მაშინ ჯერ კიდევ ვერავინ ვერაფერს ხედებოდა და ვერც წარმოედგინათ. პაპა მოსკოვში ახალი დაბრუნებული იყო და მისი მოუპატიებლობა არ იქნებოდა. მძიმედ დაავადებულ მოხუცს დასვენება სჭიროდა. ერთი წლის შემდეგ ქალაქის სამხრეთ-დასავლეთით პაპას ბინაც მისცეს.

გაკვირებული პაპა დმიტრიევს ეკითხებოდა: „დღეს ჩვენთან ტახტის გადაკვერელი ვილაც მუშა მოიდა და შენმა მშვენიერმა ელენამ და აჩანაკლებ მშვენიერმა სიღერამა „შენობით“ დაუწყეს ლაპარაკი. რის ნიშნავს ეს? ახლა ასეა მიღებული? შენობით ელაპარაკო ოჯახის პატრონი „ორმოცი წლის კაცს? მერე პაპამ კიდევ უფრო სასაცილო და უსაშველოდ მოსაწყენი საუბარი გაუბა ლენას და დმიტრიევს იმის გამო, რომ მათ რადიომოზაიხის გამყიდველს ორმოცდაათი მანეთი აჩუქეს რადიომიღებებს გადამანებისათვის. ახალგაზრდები უხსნიდნენ და თან სიცილით იგუდებოდნენ, რომ ვერაფერი ვაგებინეს. მერე ლენამ სიცილითვე დასძინა: „ფეოდორ ნიკოლაევი, თქვენ ნამდვილი მონსტრი ხართ! თქვენთვის არავის უთქვამს ეს? დიხა, კარგად შენახული მონსტრი ხართ!“ არა, პაპა მონსტრი არ იყო. უბრალოდ, სამოციანობისწინა წლის ღრმად მოხუცი კაცი გახლდათ. ასეთი მოხუცები რუსეთს ბევრი როდი შემოჩნა, პეტრობურგის უნივერსიტეტისაგანმარებელი იურისტები მით უფრო. აბა, ისეთი, ვინც ჰუმბოლბისის რევოლუციურ საქმიანობას ეწეოდა, იქდა ცხებში, იწენია გადასახლება, გაიქცა საზ-

ლარგარეთ, მუშაობდა შევიცარაში, ბუღიაში, იცნობდა ვერა ზასულაინს — ერთი ოჩილა თუ იქნებოდა, ამ თვალსაზრისით, პაპა იქნება მართლაც მონსტრი იყო.

აბა რა საუბარი უნდა ვაგებო ასეთ კაცს ივან ვასილიევიჩთან და ვერა ლაზარენასთან? მერე და როგორ ცდილობდა ორთავე მხარე, მაგრამ საერთო მიანი ვერაფერი გამოიხატეს. ივან ვასილიევიჩსა და ვერა ლაზარენას მოხუცი პაპის წარსული მულა არ აინტერესებდათ, ხოლო თანამედროვე ცხოვრებას პაპა ისე ნაკლებად იცნობდა, რომ რაიმე სასარგებლო ცნობის მიწოდება ნამდვილად არ შეეძლო. პოდა, აქი დარჩა კიდევ ბებერი ბებრად თავისთვის და განცალკევებით. დაფარუნობდა ვერანდაზე და იაფფასიან აყროლებულ პაპირსებს ამოღებდა. ბაბუა ვერა ლაზარენა, ჩვეულებრივ, მხოლოდ პაპირსის წევავზე ესაუბრებოდა.

ბაბუა ჩია ტანის, ზეზეურად ჩამომხმარი კაცი იყო. მოთრიმლული, ვანგისფერი სახის კანი და მძიმე მუშაობისაგან დამახინჯებული, დაღრეცილი, ვაშეშებული თითები ჰქონდა. ურველთვის ლაზარენად ეცვა, უპალტუხოდ პერანგს არ ჩაიცვამდა. ბიქის შესაფერ, ორმოც ნომერ ბათონებს ჭერ ლალას დაწვებინებდა და მდინარის პირას სასაიბრნოდ ისე ჩადიოდა.

სექტემბრის თვის ერთ-ერთი უქანასკნელი აბილი კვირა დღე იდგა და ერთად თავშეუარილებმა სეირნობა მოიწადინეს, — რა ხანია საუბრებში უკვე დაძაბულობა იგრძნობოდა, — კაცმა თქვას, ეს ლაზარენა, არც არავის სტირდებოდა, მაგრამ როგორღაც შემოხვევით, უკვლამ ერთად მოიყარა თავი და ერთადაც გასწიეს.

ზღვა ხალხი გამოსულიყო გარეთ. ბეტიალიბდნენ ტყეში, მდინარის სანაპიროზე, ყველა მერის დაკავებული იყო: ვის სპორტული კოსტიუმი ეცვა, ვის პიჯაკი, ახლდათ ბაეშეები, პატარა-პატარა ძაღლები, ეჭირათ გიტარები და ვახეთში გახვეული ნახევარლიტრიანი, დამიტრევიძა მოვარაგების დასკინა: „ეშმაკმა უწყის, რა ხალხს არ შეხვდები. მასსთვის, ომამდე ამ ადვილებმა პენსენიანი, მოკლე წვეგარის ხალხი სეირნობდა...“ მოულოდნელად ვერა ლაზარენამ სიძეს მხარი დაუჭირა და თქვა: „დიახ, პავლინოვო რვეოლუციამდე მშვენიერ სა-აგარაკო ადვილად ითვლებოდა. შავონდება, ბაეშეობისას აქ ბიძაჩემთან ამოვიდიდი. რესტორან „პორეჩიში“ ბოშები მღეროდნენ, ის რესტორანი მერე დაწვეს. საერთოდ, აქ დარბაისილი, კარგი ხალხი ცხოვრობდა. ბიჩრის მოთამაშენი, კომპისანტები, ადვოკატები, არტისტები, იქ, ტვის ნაყოფზე კი შალაბანის სააგარაკო სახლი იდგა.“

დამიტრევისებულმა ქსენია ფეოდორიონამ მძაბალს ჰკითხა: „ვინ იყო თქვენი ბიძა? ვერა ლაზარენამაც უპასუხა: „მამაჩემი უბრალო მუშა ვახლდათ, ტყავის ოსტატი — კონი, მაგრამ ძალიან კარგი, ცვალიციური მოხელის სახელი ჰქონდა და ძვირადღირებულ შევეთვსაიც იღებდა.“ — დეილო, — უფერად გაიციან ლენამ, — შენ ბიძაზე გეყოფებიან, შენ კი მამის ამბავს ჰყვები. როგორც მერე ვამორიკვა, ბიძას ტყავის ნიეთების: ჩანათების, ნემოდენების, პორტფელუმის საკუთარი მაღაზია ჰქონდა, ზედ ეტხენების ხილთან, მეორე საერთოდ, სადაც ახლა ჭალთა ტანსაცმლის მაღაზიაა. — იქ ნების დროსაც ტყავის მაღაზია იყო, მაგრამ იგი უკვე ბიძაჩემისა აღარ ვახლდათ. ბიძაჩემი ცხრამეტ წელს, შიმშილობის დროს, სადაც გაქრა. არა, არსად არ გაქცეულა, არც მომკვდარა, უბრალოდ, სადაც დაიყარა. ივან ვასილიევიჩმა ჭალს თბრობა შეაწვებტინა, იგრძნო, ცოლის ავტობიოგრაფიული მონაცემები დიდად რომ არავის აინტერესებდა.“

უფერად, აქამდე მდგრადედ მყოფი პაპა ალაპარაკდა და დამიტრევიჩს მიმართა: „ძვირფესო ვიტია, აბა წარმოიდგინე, შენი სიდდარის ბიძას რომ იმ დრომდე ეცოცხლა, როცა აქ პენსენიანი კაცები სეირნობდნენ, როგორ გგონია, რას იტყოდა? უთუოდ იმასვე: ეშმაკმა უწყის, რა ხალხი აღარ დადის ახლა პავლინოვოში! სეირნობენ ვიდაც პენსენიანი ვიგინდარები... აქ ასეა? უფრო აღჩე კი, აქ საგვარეულო მამული იყო, მემამულე გაყოტრდა, გაყიდა მიწები, სახლი. პოდა, აი, საუკუნენახებრის შემდეგ მისი რომელიმე შემკვიდრე, ისე, ინტერესისაგან, გავლთა რომ შემოხებტებუიყო და ეს ვაჭრები, ვაჭრისა თუ ჩინოვიეების ცოლები, ქვაბუ-ღიანი ბატონები ეხილა, დაენახა ეტლით მოგრიალეებული თქვენი ბიძა. — პაპა ვერა ლაზარენასავე გადაიხარა, — უთუოდ იტყოდა: „ფეო, რა საზიზღრობაა! რა საძაველი ხალხია!“ აქ ასე არ იქნებოდა?“ — სიცილით წარმოთქვა ბერიაკამა.

გაოცებულმა ვერა ლაზარენამ მორიდებით შენიშნა: „ვერ გამოვიცა, ვითომ რატომ — საძაველი? რა საჭიროა ასეთი ლაპარაკი?“ შეკითხვას პაპამ ასე უპასუხა: „ზიზღი — სასულე-ლეა. არაქინ არ უნდა შეიზიზღო“. პაპამ ეს სიტყვები დამიტრევიჩს მისამართით თქვა, შეილი-შეილიმაც იგრძნო, რომ პაპა ნაწილობრივ მართალი იყო. ყველა ჩაფიქრდა, მაგრამ ახლა ქსენია ფეოდორიონა ალაპარაკდა, არ შემოძლია მამაჩემს დავეთანხმეთ. ზიზღზე უარს თქმით სა-ერთარ თავს უქანასკნელ იარაღს ვართმევთ. დაე, ეს ვრძნობა ჩვენშივე იყოს, ვარდენ საე-

სებით შეუმჩნეველი, მაგრამ უსათაუოდ უნდა გვეკონდეს. „აბა, მე საკვებით ვეთანხმები ფეოლორ ნიკოლაევიჩს, — სიცილით წარმოთქვა ლენამ. — რამდენი აღმართი უყოლოჩინობს და ღმერთმა არ იცის, რით იწონებს თავს, რაღაც მიზეზით, ქიმიკებით. და ეს ისე სასაცილოა!“ — მაინც ვინ უყოლოჩინობს და რითა? — ზემობანარევი ხმით ჰკითხა დმიტრიევმა, რომელსაც საუბრის ასე შეტრიალება უკვე აღარ მოსწონდა.

„ვინა ცოტა რამ არის ისეთი უფლოდერი შენ უნდა იცოდე...“ — უყოლოჩინობა და წველა ზიზღი, ჩემო ლენოჩკა, სულ სხვადასხვა ამბავია, — ღიმილით ჩაერთო ქსენია ფეოლორენამ. „პო, გაანია რომელი კუთხიდან შეგედაე, — მაშინვე გამოეპასუხა ლენა. — მე საერთოდ ვერ ვიტან ქაღალდობს. ვფიქრობ, ამაზე საზიზღარია ამქვეყნად არაფერია.“ „ქვეყნ ისე ლაპარაკობთ, თითქმის იმას ვამტკიცებდეთ, რომ გულზევაობა და ქედმაღლობა მშვენიერია რამ არის, არც მე მიყვარს ქედმაღლობა და ამპარტანობა — განსაკუთრებით მაშინ, როცა ამისათვის არავითარი საფუძველი არ არსებობს, და ისე ცარიელ ადგილას...“

აი, სწორედ აქედან, ამ უნებელი კამათიდან წარმოიშვა ის საშინელი, რის შედეგადაც, ლამით ლენას გულს შეტევა მოუვიდა, გამოუძახეს სასწრაფოს. იქით ვერა ლაპარაკენა გამოეყოდა თავკერძობასა და გულქვაობაზე. დილით კი უმაღლე დატოვეს იქარობა, მოსკოვი ტაქსით გაემგზავრნენ. მათ ქსენია ფეოლორენაც მიჰყვა. აგარაკზე სამშვიდე და საჩუქე ჩამოვიარა. დარჩენ მხოლოდ ორნი — მოხუცა და დმიტრიევი. ხანგრძლივად შესაძლებლდნენ, წვეილად დადიოდნენ ტბაზე სასეირნოდ. დმიტრიევს უნდოდა პაპასთან ლენაზე ჩამოეფლო ლაპარაკი — ცოლის წასვლა გულს უღრღნიდა — დიხ, უნდოდა გაეკოლა ლენა ასეთი სულელური ჩხუბისათვის, წმობლები იდიოტობისთვის, მაგრამ იქნებ სწორედ თვითონ იყო ვსაკიცხი. აბა პაპას არც ლენაზე და არც მის მშობლებზე ერთი სიტყვაც არ ღვსცდენია. მოხუცე ლაპარაკობდა საკვილიზე, ირწმუნებოდა, არ მეშინია, მე უფლოდერი მგვანარული, რაც ამ ცხოვრებაში შეეაღებოდა, მოჩინა და გათავდა. „ო, ღმერთო ჩემო, — ფიქრობდა დმიტრიევი, — ნეტა როგორ არის ახლა ლენა? იქნებ, მართლაც სერიოზული შეტევა იყო?“

როგორც პაპა ამბობდა, უფლოდერი რაც უკან დარჩა, შთელი მისი უსასრულოდ გრძელი ცხოვრება, სულაც აღარ იზიდავდა, რომ არაფერია იდეალების წარსულში ძებნაზე უფრო სულელური. — ირწმუნებოდა, — ინტერესით მხოლოდ მომავალს შეეუფრებო, თუმცა სამწუხაროდ, ბევრს ვეღარას დავინახავთ.

„დავრეკო თუ არა? — ფიქრობდა დმიტრიევი, — სულ ერთია, რა მდგომარეობაც არ უნდა იყოს, უკითხაობის უფლება მაინც არა მაქვს...“ დმიტრიევმა საღამოს დაურეკა.

პაპა ოთხი წლის შემდეგ გარდაიცვალა. დმიტრიევი კრემატორიუმში პირდაპირ სამსახურიდან პირდა და, ცოტა არ იყოს, შეუსაბამოდაც გამოეუფრებოდა თავისი გამოხერხილი, ყვეოთელი მოტივებით, რომელშიაც გზაზე შემოხვევით ნაყილ „სიარას“ რამდენიმე კოლა ელავა. ლენას საყვარელი „საიარა“. კრემატორიუმის შენობაში ეზოდან შევიდნენ. დმიტრიევი მაშინვე მარჯვნივ, კუთხისაკენ გავიდა და თავისი პორტფელი სვეტის უკან, ზედ იატაკზე დადო, ხალხის თვალს მოათვარა. თან გუნებაში იმეორებდა: „პორტფელი არ დამავიწყდეს. პორტფელი არ დამავიწყდეს“. სამგლოვიარო ცერემონიის დროს რამდენჯერმე გაახსენდა თავისი მიმალული პორტფელი და სვეტისაკენ გაიხედა, თან იმისაც ფიქრობდა, რომ პაპის სიკვდილი არ აღმოჩნდა ისეთი საშინელი განსაცდელი, როგორცადაც წარმოედგინა. ძალიან ებრალებოდა დედა, რომელსაც ერთ მხარეზე დედა ედნია ამოდგომოდა, მეორე მხარეს კი ლოია. ტირილისაგან გაკრეცილი დედის სახე, როგორცადაც სხეანარია წანდა: ძალიან ბებერიცა და თან ზეშურცი.

მოვიდა ლენაც. მონაველ თვალბს ცხვირსახოციო ისრესდა, ხოლო როცა გამოთხოვების წამი დადგა, უფროაღ ხმაშალა აქეთიინდა. მერე ქმარს ხელზე ზელი წაატანა და ჩურჩულით უთხრა, თუ რა ძალიან კარგი კაცი იყო პაპა ფეოლორი, ყველაზე უკეთესი დმიტრიევების შთელ სანათესაოში და რომ თვითონ მას ძალიან უყვარდა. დმიტრიევისათვის ცოლის სიტყვები სრულიად ახალი ამბავი იყო, მაგრამ ლენა ისე გულწრფელად მტეითინებდა და თვალნიც ისეთი წრფელი ცრემლებით ჰკონდა სახეს, რომ მანაც ირწმუნა. სულ ბოლო წუთებში ლენას მშობლებიც გამოჩნდნენ, შავი პალტოები ეცვათ, ხელში შავი ქოლგები ებრაოთ, ვერა ლაპარაკენს შლაპაზე შავი პატარა პირბადეც ჰქონდა მოხვეული. ის იყო, პაპის კუბოზე ყვავილებების თაიგული დადეს, რომ კუბოც თვალს მოეფარა. ვერა ლაპარაკენა მერე გაკვირვებით ლაპარაკობდა: „მაინც რა ძალიან ბებერი ხალხი იყო!“ კაცმა რომ თქვას, ისინიც ამ ბებრულმა ცნობისმოყვარეობამ მოიყვანა. თავიანთი თვალთ უნდოდათ ენახათ როგორი გაცილებმა ექნებოდა მოხუცს. დმიტრიევის ვსაოცრად, მართლაც ბევრი ხალხი მოვიდა. რაც მოთავარია, სა-

იდანაც მობობაღდნენ და საყმაოდ მრავლად, თითქოს და გამქრალი, მაგრამ არა, თურმე ქარ კიდევ ცოცხალი უცნაურ ბერკაცებში, მწერალთვალეზიანი, თამბაქოს მწვეველი დედაბრები — პაპის მეგობრები. ზოგიერთი მათგანი დმიტრიევს ზავშეობიდან ახსოვდა. მოვიდა ერთი მოკუხელი, თითქმის დაბრმავებული, სახედარული დედაბერი, რომლის შესახებ დედამ ოდესღაც უთხრა. ეს ქალი გაბედული რევოლუციონერა, ტერორისტი იყო. ვილასს ყუზბარაც კი ესროლაო. კუბოსთან სწორედ ამ მოკუხულმა ქალმა წარმოთქვა გამოსათხოვარი სიტყვა. მერე, როცა ვევიანი ეზოში გამოვიდნენ და ჩვეუჩვეუვად დადგნენ, ლრა დმიტრიევთან მივიდა და ჰკითხა, შენ და ლენა დეიდა ეენიასთან ხომ არ წამოხვალთ, ახლობლები ვიკრიბებითო. ამ წუთამდე დმიტრიევს დეიდა ეენიასთან წასვლა გადაწყვეტილი ჰქონდა, მაგრამ ახლა შეყოყმანდა. თვითონ ლორას შეკითხვა გულისხმობდა არჩევანის შესაძლებლობას. გამოდიოდა, რომ ლორასა და დედას აზრით, შეიძლებოდა არ წასულიყო (ამას უცხად მიხვდა) ანუ მისთვის არ იყო აუცილებელი იქ ყოფნა, მათ თვალში იგი უკვე აღარ არსებობდა, როგორც დმიტრიევების ოჯახის განუყოფელი ნაწილი. მას უკვე ხელ სხვა კაცად აღაქვამდნენ. ვინ იცის, იქნებ, სულაც იმ შავბეტიოიან, შავქოლეგებთანთანაც კი აერთიანებდნენ. აი, ამიტომაც ჰკითხეს, ასე როგორც უცხოს: „წამოხვალთ დეიდა ეენიასთან?“ კითხვა თითქოს უწყინრად იყო დასმული, მაგრამ ძალიან ბევრს ნიშნავდა! დიახ, იგი ასე უნდა გაეცხა: „შენ რომ მარტო იყო, ამას არც გკითხავდით. კარგად იცი, შენი ანბა ჰვენთოს რასაც ნიშნავს, მაგრამ ახლა, ასეთი მწუხარების დროს, ანა რაში გვეკირდება უცხო ხალხი? თუ შეიძლება, უმართოდ გვიჩვენია. თუ შეიძლება. ისე კი — როგორც ვინდა...“ დმიტრიევმა უარი უთხრა; არა, ეენიასთან ვერ წამოვალაო. „რატომ? შენ წადი — შეაგება სიტყვა ლენამ. მე რაღაც თავს ცუდად ვგრძნობ, შენ კი წადი, უსათუოდ წადი!“ არა, იგი არ წავა, ლენას ძალიან სტყეოთაო. ლრამ თანაგრძნობით გაუღიმა და რძალს ჰკითხა: აბი ხომ არ მოგეცა... „ჰო, მართლა, — წამომძახა დმიტრიევმა, — პორტფელი მიიღი დამევიწყდა!“ სასწრაფოდ კრვანტორიუმის შენობაში შებრუნდა. კვარცხლელზე დადგმულ კუბოს ხალხი მეჩხერად შემოხვდოდა, შიგ უკვე სხვა მიცვალებული იწყო. დმიტრიევმა სვეტს ფეხის წვერებით შემოუარა და პორტფელი აიღო. მერე წუთით შედგა, მარტო ყოფნა მოუნდა. მორჩი, აღარაფრის გამოსწორება აღარ შეიძლება, თითქოს გულიდან მოგწყვიტეს — ის ფიქრი აუკეიბა, რომელიც, ჩვეულებრივ, დაკმაღლის დროს ჩნდება, რომ ერთი მოუბრუნებლად მიდის, სამუდამოდ იყარვება, თან თითქოს არც მიდის და რაღაც ახალი, სხვა კომბინაციით, სხვა სახით ვრძელდება — იყო დამორგუველი, თვით პაპის დეკარვის მწუხარებაზე უფრო ძლიერიც. პაპა ღრმად მოხუცი იყო და უნდა წასულიყო, მაგრამ მასთან ერთად რაღაც გაქრა, უშუალოდ მასთან დაკავშირებული არა, ცალკე არსებული: დედასთან და დასთან დამაკავშირებელი ძაფები და ეს გაქრალი გამოშვლავნდა დაუნდობლად სწრაფად, უმაღლე, როგორც კი ყვავილების მძიმე სუნით გაედინებოდ შენიშობდა, თვითონ გამოვიდნენ. ლრა მშვიდად დაეთანხმა მის უარს დეიდა ეენიასთან წაუსვლელობაზე, გაირონდა ავილიად შეგვევა ლორას სიმშვიდეს. მხოლოდ დედამ, სანახევროდ შემობრუნებულმა დედამ, ნელა შეარხია ხელის მტევანი გამოსათხოვრად. დმიტრიევმა უცხრად იგრძნო, რომ დედას ტყვილი დაუმატა, დასაწყევად გაიწია, გაიწია შინაგანად, წამივრად, მაგრამ უკვე გვიან იყო, აღარაფრის გამოსწორება აღარ შეიძლებოდა ლენა შინ წასასვლელად ტაქსისაკენ ექაზებოდა.

დედის, ლორას, ფალოკის, დეიდა ეენიასა და სხვა ნათესავების გვერდით ლოოკა ბუბრიკიცი მიამიყებდა. იქნებ თავიდანვეც იყო, მაგრამ დმიტრიევმა მხოლოდ ეზოში გამოსვლის შემდეგ შენიშნა. შავგერემანსა და უქულო ლოოკას დამბრმავებლად უბრჭყვიალებდა სათუალე. დმიტრიევთან არ მოსულა, ისე შორიდან მიესალმა. ლენამ ჩურჩულით ჰკითხა: „რა უნდა ბუბრიკის აქ? — დმიტრიევმა უსიამოვნო გაკვირვება გულშივე ჩაიხშო და ცოლს ასე უპასუხა: „როგორ თუ რა? ჩვენი რაღაც შორეული ნათესავოა, ყვავი ჩხიკვის მამიდა“.

ინსტიტუტთან დაკავშირებულ უსიამო ამბას შემდეგ ახლა პირველად დანახა ბუბრიკი და მაშინვე გაახსენდა, ცხონებული პაპა სწორედ ამ ლოოკას გამო რომ საყვედურობდა და კიბავდა. ერთხელ საუბარში პაპამ ასეთი რამ უთხრა: „მე და ქვენია ვიმედოვნებდით, რომ შეიგან სხვა იდამიანი დადგებოდა. რა თქმა უნდა, საშინელი არაფერი მომხდარა. შენ ცუდი კაცი არა ხარ, მაგრამ არც ვასაოცარა“.

დმიტრიევი ლოოკა ბუბრიკის ბავშვობიდანვე იცნობდა, მერე ერთ ინსტიტუტში სწავლობდნენ. როგორც იტყვიან, „გადაბმული მეგობრები“ არ ყოფილან. მაგრამ ოჯახების კავშირით გამაგრებული ამბანავობა კი ჰქონდათ. ლოოკას მამა, ექიმ ბუბრიკი ბავშვობისას დმიტრიევს მერხნალობდა. იგი დეიდა ეენიას ომში დაღუპული ქმრის მამა ვახლდაო. ერთი სიტყვით, ლოოკა-

დღედა ეენიას მახლიშვილი იყო. ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ ლიოკია ბაშვირეთში წავიდა და ნათის სარწყებში საში წელი იმუშავა. მაშინ როცა მასზე ცოტა უფროსი დმიტრი-ვეი, რომელმაც ერთი წლით ადრე აიღო დიპლომი, მოსკოვში დაჩა და გაზის ქარხნის ლაბორატორიაში დაიწყო მუშაობა. მასაც ათავსებარ მიცდუნებულ ოდისეებს სთავაზობენ, მაგრამ თანხმობის განცხადება ძნელი აღმოჩნდა. დედის ძალიან უნდოდა ვაჟი თერაპეუტში დაჩაგან-ტუტში წასულიყო, რადგან ლორას მშობლიურ კურს-ტრაგედიან სულ ახლას, რადღი ეკვსისაი კოლომტრით იქნებოდა დაიცოლებული. ამა, ეს მანილი რა სათქმელია და-ძმას შეეძლოთ ერთმანეთს შეხვედროდნენ, ერთად ისეთ ფიალებით კოჟაჩი და ოჯახისა და ახლობლების მონატრებაც ერთად გადაეტანათ. ნატაშკა სუსტი დაიბადა, ავადმყოფობდა. ავადმყოფობდა ლენაც, არ ჰქონდა რძე. იშოვეს ძიბა, სკოლის დამლაგებელი ქალი ფროსია. იგი ტარაგანოვკაზე ბარაკში ცხოვრობდა და დმიტრივეიც ყოველ საღამოს რძის მოსატანად იქითვე გაზროდა. ელას ახსოვდა დარგან-ტუტაი არც არავითარი დარგან-ტუტეი არ ყოფილა. დმიტრივეი მხოლოდ ზმანებით კმაყოფილდებოდა, როცა დიდილითათ მოუდოდნელი სიმზნევით აღვისილი გამოიღვიძებდა და ფიქრს იწყებდა: „აი, რა კარგი იქნებოდა...“ თან უველაფერს ისე ცხადად, ვარკვევით წარმოიდგენდა, გვერონება მზიან დილით მთაზე ადის და ქვემოთ გაწოლილ სივრცეებს იჭიდან დასურებო. „ვიტა, — ბეცოდა ხოლმე ლენა (ან სულაც, ვიტენა, თუ კი, ასე ვთქვათ, სიმშვიდისა და სიყვარულის ეამი იღვა) — ნეტა თავს რატომ იტყუებ? შენ ხომ ზვენ ვერ მოგეშორდები. მე არ ვიცი, გიყვარვარ თუ არა, მაგრამ ჩვენგან წასელა ნამდვილად არ შეგიძლია, არ შეგიძლია უველაფერი დამთავრებულა! შენ დივიგინე. ეს ადრე უნდა ვავეკუთებინა...“ ქალი ეხეოდა და ქმარს ჩადოქრის ლურჯი, აღერსიანი თვალებით მიმტრებოდა. დმიტრივეი დღუდა, ეს სიტყვები ხომ ხმამაღლა წარმოთქმული საკეთარი აზრება იყო. ამ აზრებისა თვითონვე ეწინოდა. დიახ, დიახ, ნამდვილად დაავვიანდა. მატარებელი ვეიოდა. ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ ვანელო ოთხმა წელმა, მერე ხუთმა, შვიდმა, ათმა. ნატაშა მოსწავლე გახდა, უტინის შესახებვეი მოთავეებული ინგლისური სპეცსკოლის მოსწავლე. ეს სკოლა იყო ყოველგვარი ნატერის, შერის, მშობელთა სიყვარულის სახომი. სხვაგან სწავ-ლონა წარმოიდგენა ამა როგორ შეიძლებოდა. და არც არავის სხვას, ლენას ვარდა, ამას მილ-წვეა არ შეეძლო. იგი ხომ საკუთარ სურვილებს ბულოგვიით კბილებში იქცევდა. ამ სანდომიან ქალს — ბულოგას, ჩალისფერი, მოკლედ შევრეპილი ომა და სასიამოვნოდ მზე-მოკიდებული, ემზიანი სახე ჰქონდა. დიახ, კბილებმაქიდებულ სურვილს მანამ არ მოეშე-ბოდა, ვიდრე საქმედ არ აქცივდა. დიდებული თვისება ჰქონდა! შესანიშნავი, გასოიარი, ცხოვრებისათვის გადაწყვეტილი ქვემარტი მამაკაცის თვისება.

„არავითარი ექსპედიციები. არსად ვასელა ერთ კვირაზე მეტი ხნაი! — ასეთი ვახლდათ ლენას სურვილი. მისი მამიტი, რკინის კბილებმაქიდებიანი სურვილი.

კიდევ ერთი აზრი, რაც ლენას რამდენიმე წელი ტვის უდრდინდა, სკოინში მოწყობა ვახლდათ. ო, ეს სკოინი, სკოინი, ზეციური ოცნება, ჯომოლუნგმასავით მიუწვდომელი ვამედ-მებული საუბრები იმ სკოინიზე. ტელეფონით რეკვა სკოინის თაობაზე, ცრემლნარკვეი ველ-ვატეხილობა, კვლავ იმედის გამოწათება.

„მამა, შენ ვრივარი ვრივარივეინს ელაპარავე სკოინის თაობაზე? — „ლენოქა შენ სკო-ინიდან დავირეკეს! — „საიდან? — „სკოინიდან!“ — „ოი, დმერთო ჩემო, კადრების ვანყო-ფილებიდან თუ ისე, უბრალოდ ზოიკამ დამირეკა?“ ლენას ორი მეგობარი, იდეალურად-კრებებმაგამართლებული ქალები სკოინაში ანუ სეარათორის ოკოორდინი-რეებუღი ანდროსმაციის ინსტიტუტში მუშაობდნენ. როგორც იქნა, ეს საქმედ მოგვარდა. სკოინამ ზორცი შეისხა და კარგად შებრაწული ქაონის ფრთასავით ხრატუნებდა კბილებში. ახლა როგორ მარკვე და მოხერხებულ ადგილს მდებარეობდა — „გუმიდან“ რა-დაც ერთი წუთის სავალზე. — ლენას უშუალო უფროსი კი სულაც ნისი მეგობარი იყო, ინსტიტუტში ერთ კრსზე სწავლობდნენ. ზოდა, ეს მეგობარი სთათრმუნელაც ლენას სურ-ვილის მიხედვით აძლევდა. მერე, გიყვარდეს, წაიხზუნენ, მაგრამ ერთი სამი წელი უველა-ფერს „ოქვის“ დონეზე იყო შესვენებზე „გუშში“ ვარბოდნენ, კოფტები ხომ არ გამოიტა-ნესო. ხელშემათობით უცხოურ ფილმებს ნახულობდნენ. მაგრამ აი, დმიტრივეის მავგარად დისერტაციის დაწერა, სამწუხაროდ, არ შეეძლო. დმიტრივეი იმ დროს ლაბორატორიაში ას-ოცდათ მანეთს ღებულობდა, მაშინ როცა მისი ინსტიტუტელი თანაქრსელი, ერთი ყოველად საშუალო ნიქის, მაგრამ უზომოდ შრომისმოყვარე და ემშაკი მიტრბი რარგერ მერტს იღებდა. ვარკვეულ დრომდე ცოლად კი არ შეირთო, დამოყო ყოველგვარი სიამოვნება. ლენას ძალიან უნდოდა ქმარი კანდიდატი ჰყოლოდა. კაცმა რომ თქვას, ეს ყველას ზიარი სურვილი ვახლდათ.

ლენა ინგლისურში ამეცადინებდა, დედა ფრიად კმაყოფილი იყო, ნატაშკა საღამომობით ჩტრ. ჩულოთ ლაპარაკობდა, სიდდერი კრინტს არ სჩრავდა, მაგრამ ნახევარი წლის შემდეგ დმიტრიევი გატყდა. აღზათ იმავე მიზეზით: მატარებელი წავიდა. ძალა აღარ ეყო, ყოველ საღამოს თავატიკეებული ბრუნდებოდა, ერთი სული ჰქონდა ჩტარა შეწყვიტალოც ლოგინში და დავითი. კიდევაც წვებოდა, თუ ტელევიზორში დისკრეციასთან დაეყოშირებული მთელი დავიდიარაბა, თან დაყარა და სანუდამოდ შეიძლება ფიზბერათი ან რაზე ძველი კომედიცა არ იყო. ფარ-შამადი და ირწმუნებოდა, ჭობს ის ასოცდაათი მინეთი აიღო, ვიდრე იმდენი თქაბიარო, ჭანი გაიგვლებინო და სკირო ხალხის წინაშე თავი დაიშვიროო. ასლა ლენაც ასე ფიჭრობდა და ნაუნობ კანდიტებს ზახლოთ საქმოსნებსა და გაქნილებს ეძახდა. სწორედ ამ დროს, ამ ყველაზე უფრო შესაფერის, თუ პირიქით, შეუფერებელ ეამს ლიოკა ზობრივი გამოეცხადათ და სობოვა ნაეთისა და ვაზის აპარატურის ინსტიტუტში — შემოკლებით — ნაგაში მომამუშევრო.

ბამკირეთიდან დაბრუნებულმა ლიოკამ კარგა ხანს ვერ იშოვა შესაფერა ადგილი. ბოლოს, როგორც იქნა, ნაგა აღმოაჩინა. მაგრამ იქ მოწყობაც საქმე იყო. რა თქმა უნდა, ვერც ლიოკა და ვერც ვერაინ სხვა ნაგაში ვერ მოეწყობოდა, პრესაკოვისათვის ივან ეასილიევის რომ არ დაეჭვია. მარტო დაუჭვია კი არა, მეტე სამსახურის მანქანით პრესაკოვს პირადლავე ეახლა. პრესაკოვი ამ ადგილს ვილაე ვისისთვის ინახავდა, მაგრამ ივან ეასილიევიჩი აღარ მოეშვია და ისიც უათანხმდა. ბოლოს და ბოლოს, პრესაკოვთან ლიოკას სიმამრი კი არ მისულა, ეს მისი, დმიტრიევის სიმამრი დატრიალდა. რაც მართალი მართალია, პირველად ლიოკას მისაწყვობად გაისარჯა. ლენას ებრალებოდა ლიოკა და მისი ცოლი. ეს კრუხივით დედრქვანა იწიქა. მეტე იმავე იწიქამ ევარაინი ბუნცი მოუწყო საგართო მეგობართან სტუმრად ყოფნისას. აღმოკოვებულ უყვიროდა: «შენ საზოზღარი კაცი ხარ!» ლენამ ეს ამბავი შეგნებულად გააეეთა და თავიც მტკიცად, აუღელვებლად ეპირა. ყველაფერი თვითონ იღო თავს, რომ დმიტრიევის არ უნდოდა და მან დაუჩემა: «დამნაშევე ვარ მე, მხოლოდ მე, ვიტყბს არ უსაყვედროთ! განა თქვენ კი ვინდოდათ ასოცდაათ მინეთზე გვეცხოვრა და ვიტყბს ყოველდელ სამი საათი გზაში ეჩინაო!».

ღამ. ქალი სიმართლეს ლაპარაკობდა. ეს აზრი პირველად ლენას გაუჩნდა, როცა საბროტეკიოდ გაგზავნილი ივან ეასილიევიჩი დაბრუნდა და დაწერილებით მოყვა რას წარმოადგენდა ის ადგილი. დმიტრიევის ნამდვილად არ უნდოდა. სამი ღამე არ უძინია, ყოყმანობდა, იტანებოდა. მაგრამ თანდათანობით ეს ყოველად მიუღებელი აზრი, რომლის არათე გაეყოფება, მისზე ფიჭროე არ შეიჭლო, როგორღაც დაილია, დამატარაგდა და კახკად შეფთოულ იობლატს დაემსგავსა, რომელიც უსათოოდ უნდა გადაეყაპო, როგორც ჭანბრუთლობისთვის აუცილებელი. იმის განუყოხიხავად, თუ რა საზოზღრობა იმალება შიგ. ობლატებს ყველა ულადაეს, იმ სისადაელეს კი ვერაინ ამჩნევს. «ლიოკას პატევისა ეცემ, ის კი არა, მიყვარს კიდეც, — იწმუნებოდა ლენა, — მაგრამ რატომღაც ჩემი ქმარი უფრო მიყვარს. და თუ მამჩნევი, ეს მოზოუე კაცი, რომელსაც ასე ძალიან არ უყვარს სხვისი შეწყუხება, ადგა და წავიდა...»

კი, მამჩნევე გამოტყდა იყო საჭირო, სიმართლის თქმა, მაგრამ ძალა აღარ ეყოთ — წყურევს. გააკიანერეს. ამასობაში იმათ სხვა გზით გაიგვს. პოდა, მოიკვეთეს კიდეც: აღარც რეკუნენ და აღარც მოდიოდნენ. ემშაკმა უწყის, იქნებ მართლებიც იყენენ, მაგრამ ასეც არ შეიძლება: ვერ მოდი, სიმატკილობით გაიგე, როგორ და რატომ მოხდა. და იი, მეტე, როცა მეგობრის ოჯახში შეხედნენ, ბუბრიკმა ცხვირი განზე გასწია, იწიქა კი ბაზარში მოეჭრე დედაკაციოთ გასყვიროდა. დაახლოებოთ ოთხი თუ ხუთი წლის შემდეგ ზამთარში, თებერვლის ბოლოს, ქსენია ფედლორავის დაბადების დღეს, ამ ამბავმა ხელახლა წამოყო თავი. დედა და პაპა დმიტრიევის ადრეც საყვედრობდნენ, მაგრამ არცოდ ღეარაბლიანად, იცოდნენ რომ ეს საქმე ნამდვილად ლენას წამოწყებული იყო. ლენას კი აბა რა მოვთხოვებოდა? ლენას ურიგდებოდნენ, ისე, როგორც ვთქვათ, ცუდ ამინდს, მაგრამ მაშინ, დედის დაბადების დღეს...

დღევანდელივით აბსოეს: ადიან კიბებზე, შეჩერდნენ კართან. ნატაშკას ხელში საჩქერბი უჭირავს. — კანფეტების კოლოდი და თყერვის «ამაოების ბაზარი» ინგლისურ ენაზე. ლენა მხარით კარს მიეყრდნო და თვალდახებულღა, თითქოს თავისთვის, მაგრამ, რა თქმა უნდა, დმიტრიევის ვასაგონად. ჩტრჩულებს: «ოი, ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო...» იი ხომ ხედავ, შენი გულისთვის თავს რა სატანჯეველში ვიკდებო. დმიტრიევიც, ჩვეულებობისაგან, ნელ-ნელა იბოღმება, ლენას არ უყვარს დედამთილთან სიახლე. რაც დრო გადის, მით უფრო უჭირს. რას იხამ? როცა არ უყვარს, არ შეუჭლია, ვერ იტანა. ყველაფერი აღზიანებს. რაც უნდა ტყილად უმსამინდლონ, თავაზიანად ესაუბრონ, მაინც არაფერი გამოდის, ყველაფერი ამითა: ნაღდი წყლის ნაყე. დმიტრიევი განეგებ მოეხვია ქალიშვილს და

— „გიყვარს აქ სიარული?“ — „ზიყვარს!“ — ლენამ კი ღიმილით დასძინა: „უთხარი მეგვარს; მაგრამ აღერ უნდა დავწვეთოქო. მამაშენსაც უთხარი არ გამოაგებდლოს, სტუდრიდან ძალად ასაგდებად არ ვახადოს საქმე. ათის ნახევრისათვის ავღვდეთ და წავიდეთ.“

ყველაფერი მშვიდობიანად ჩაივლიდა, ის სულელი ბიძაშვილი მარინა რომ არა. მოპტრა თუ არა დემიტრიევმა ნამუხებრებიან მავილასთან მგლარ მარინას წითელ სიფათს თვალს, მაშინვე გაიფიქრა: აქ რაღაც მოხდება. ლენა უდავოდ მარინაზე გაყოლებით შეკვიანია, მაგრამ რაღაცით მაინც გვანან ერთობურებს. ყოველთვის, როცა ასეთი თჯახები თავეწერისას ერთმანეთს ხედდებოდნენ მუღამ ძაძვილობენ. ხან აშკარად კამათობენ, ხან კი ეშმაკურად, შეფარვით კებენ ერთმანეთს, სხვა ვერც კი შეინიშნაეს. ისე, როგორც წუალბურთელები ერთმანეთს წყალქვეშ ფეხებს რომ ურტყამენ და მყუერებელი ვერაფერს ზედავს. ღამით კი ცოლის შეუიბოებე-სა კეშმარტიად აოვნებდა: „მაინც რა იყო, ის შენი ბიძაშვილი მთელი საღამო რომ შენს-ლაღვო?“ — „როგორ თუ გგესლავო?“ — „რა, არ გესმოდა?“ — „მაინც რა?“ — „თუ თენდაც, ეგრე ვაიფიონე, რას ამბობდა ადმოსავლელი ქალების შესახებ? იმათ უკანალსა და ფეხებზე?“ — „ჰო, მაგრამ რამდენადღაც ვიცი, შენ არა ხარ ადმოსავლელი ქალი?“ — „ჰმ, აბა შენ რა უნდა გელაპარაკოს კაცმა...“

მაგრამ აი, თებერვალში მომხდარი შეჯახების ყოველი სიტყვა მშვენივრად აბსოცს. ყველაფერი ისეც იმ უწყინარი წყალქვეშა ბიძგებით დაიწყო. დაამახსოვრდა კი იმიტომ, რომ ლენას ეს სტუდრობა უკანასკნელი გამოდგა. მას შემდეგი აგერ უკვე ზუთი წელია დედამთილ-თან ფეხი აღარ მიუდგამს. ქსენია ფეოდოროვნა მოდის, შვილიშვილს ნახულობს, ლენა კი არა, სიახლოვეს არ ეკარება. „როგორა ხარ, მარინა? შენი ცხოვრებაში ახალი არაფერიცა, ყველაფერი ძველებურადაა?“ — „ჰო, ჭეულებურად, შენსკენ რა ამბებო? ისეც იქ მუშაობ?“ — ღიმილითა და წესიერების ფარგლებში წარმოთქმული ეს სიტყვები სინამდვილეში სულ სხვას ნიშნავდა: „ჰა, როგორ არის, მარინა, საქმე, როგორც ყოველთვის, ახლაც არაფერს მოსწონნარ, ვერაფერს წამოაგე? მე, რა თქმა უნდა, დარწმუნებული ვარ, რომ არავის უნდისარ და არც არასოდეს ენდობები, ზემო ძვირფასო, შინაბურავ.“ — „აბა მე ეს სულაც არ მაწუხებს, მე ხომ შემოქმე-დებითი ცხოვრებით ვცხოვრობ. შენსავით კი არა ვარ. შენ მხოლოდ მსახურობ, მე კი ექმნი, შემოქმედებით ვცოცხლობ“. მარინა მაშინ გამომეცელობაში რედაქტორად მუშაობდა. ახლა ტელევიზიაში მუშაობს. „რამე კარგი თუ გამოეცით ამ ბოლო ხანებში?“ — „რაღაც-რაღაცები გამოეცით. ეს კაბა რა მატერიიაა? „გუმში“ აილე?“ — თანდათან უკვე იგრძნობოდა წყალქვეშა მაგარ-მაგარი დარტყმები. „ნეტა რა შემოქმედებაზე ლუღლუღებ? თენდაც ერთი კარგი წიგ-ნისათვის თავად გაგიფიქვებია რედაქტირება, გამოგიცია?“ — როგორ თუ არ გამოგიცია. მაგრამ შენთან ამაზე ლაპარაკს რა აზრი იქვს, არ შეიძლება შენ ეს გაინტერესებდეს. შენ ხომ მხო-ლოდ ფართო მოხმარების საქონლით ხარ დაინტერესებული“. მეგრე რაღაც ლემქიბზეც წაი-კინკლავეს, საერთაშორისო მუშინაობაზეც. ეს თემა მარინას ძალიან უყვარდა. შემთხვევას არ გაუშვებდა მუშინაობა რომ არ გაეცილა. — „ეს მუშინაები რომცა იმათ ლანძღავდა, ვინაც ბიკასოსა თუ მოტანდაც ეტრზოეს არა სცნობდა, პირში რაღაც ეგორგულებოდა, გეგონებოდა, ნა-ბერწკლებს ისერისო.“

მარინა სიტყვა „მუშინაობაში“ ათავსებდა ყველაფერს, რაც ამ ქვეყნად ეზიზღებოდა, ლენა კი ამას სიტყვა „მლიქვნელობაში“ აერთიანებდა. პოდა, უთხრა კიდევ, ყველაფერი ეს მლიქვნელობააო. „მლიქვნელობა?“ — „ღიახ, ღიახ, მლიქვნელობა“. — „პიკასოს სიყვარული მლიქვნელობაა?“ — „რა თქმა უნდა, ვინც ბიკასოს სიყვარულს იჩემებს და ბიკასოსი არა გაე-გება რა, სწორედ ამას ჰქვია მლიქვნელობა“. — „ღმერთო, ჩემო! დამაიკეთე, დამაიკეთე! — ხარხაზეზდა მარინა. — ბიკასოს სიყვარული თურმე ფარისეველობაა. თი-თი-თი!“ — სახეავარვარე-ბულ ქალებს თეალები არცთუ ნახუროდ უედავდათ. ბიკასო! ვან-გოგი! სტუდომიცი! აქსე-ლურაიცი! პოლ ჟესკონი! რომელი პოლ ჟესკონი? ამას რა მნიშვნელობა აქვს, თუკი ფარისევე-ლობა! ფარისეველობა? ფარისეველობა, ფარისეველობა. არა, მაშინ ის მაინც ამიხსენია: რას ეძახი ფარისეველობას? ყველაფერს, რაც გულში არ ეთოდება, რასაც საყუთარო თავის უკვეთ გამო-ჩენის სურვილით ქვეყნა გრძნობა კარნახობს. „ა! მამასადაც, შენც ფარისეველობ, როცა მო-ღიბარ ქსენია ბიკოსთან დაბადების დღის მოსალოცად და კანფეტები მოგატქვს?“

ლენამ ქმარს ღიმილით გადახედა, მზერაში თითქმის ზეიმი იგრძნობოდა (მე ვიწინასწარ-მეტყუედი, შენ კი არ დამიჭერე, დამიჩემე, პოდა ახლა მიილე, იგემე). ლენამაც უპასუხა, რომ ქსენია ფეოდოროვნასთან ნამდვილად არა აქვს კარგი ურთიერთობა, მაგრამ მოსალოცად ფარისეველობას გამო კი არ მოვიდა, არამედ ვიტყვას თხოვნით, თუ რაღაც ამის მსგავსი. სტუდ-რები უკვე იშლებოდნენ, დედას ენა ეზიზღოდა. დედაც ეწინააღმდეგეოდა ბუბრაყი აბსენა, კაცმა

არ იცის, რატომ. დედა ეგნია ყოველთვის სიშველის ჩამოვლებას ცდილობს, გამოედის კი პირიქით, დედაც ჩაერთა: ნამდვილად აღმაშფოთებელი რამ მოხდა დედასთან არა შეერთდა, რომ ვიტყვას ასეთი ნაბიჯის გადადგმა შეეძლო. „მამასადავ, თქვენ ფიქრობთ, რომ ყველაფერში დამნაშავე მე ვარ, ხოლო თქვენი ვიქტორია არაფერ შეაშინა?“ — „ვიქტორის მე არ ვამარტობ, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში...“ — ლენას ლოყები აეფეკა ქსენია ფეოლოროვისს კი სახის ნაკეთები თიპოს გაუქვავდაო.

„პო, რა თქმა უნდა, მე ყველაფერს ვიკადრებ. თქვენი ვიქტორია შესანიშნავი ყმა-ვილია, ეს არის რომ, მე გავრყევინი“: — „ნემო კარგო ლენა, — უაღარა თავის კანტურით სავალია ლაბარაკში დედა ეგნია. — თვითონ თქვენ ასე აუხანეთ ლიოვას, მე ეს ძალიან კარგად მახსოვს“. — „მერე რა რომ აუხსენი? მე ჩემ ქმარზე ვბრუნავდი. მაგრამ თქვენ არა გავტოვებ, არა გავქო...“ — „ნუ ყვირიხარ!“ — „შენ კი ნაღდი მოლაღატ ხარ! შენთან ლაბარაკი არ მინდა!“ — ლენამ ნატაშას ხელი წაავლო და მავიდიდან წამოიჭრა. „ყოველთვის რატომ დედას, როცა მე შეურაცხყოფას მაყენებენ?“ — ქალმა კარი გაიხურა და კიბეზე დაეშვა. გაუარდა ზნე-ვაში, წაივია სამუდამოდ.

დმიტრივეცი თავქვე დევს, მოკიუნო გუბერებზე ფეხი უცურდებოდა. ლენა და ნატაშა ტარლიზსში შევარდნენ. კარი მიიხურა. დმიტრივეცმა აღარ იცოდა რა ექნა, არავისთან მისულა არ შეეძლო. ასეთ დროს არაერთ უნდოდა, ვერაფერს მიაღებოდა. თუქცა არა, თუბერელის იმ ღამის შემდეგ ლენა კიდევ მთავიდა დედასთან — სხვა გამოსავალი არა ჰქონდა — ინსულტის ივან ვასილივიჩის ლოვინად იყო ჩაგარდნილი, სიღვრი იღვ და ღამ თვზე ადგა. დმიტრივეცა და ლენას კი ბულგარეთის ოქროს ნაპირის საგზურები უხუნდებოდათ — ნატაშას დამტოვებელი არა ჰყავდათ. ბულგარეთში საღამოობით სვიტრები ეცემა, უზომოდ უყვარდათ ერთმანეთს და გვიანობამდე სვიტრობდნენ. დღისით ოთახი ძალიან ხურდებოდა, თუქცა ფარებები ჩამოშვებული იყო. შხაშშიც თბილი წყალი მოდიოდა. ასე არც არასდროს ყუარებოთ ერთმანეთი.

დმიტრივეცი სახლის წინ იდგა და სამზარეულოს ერთადერთ განათებულ ფანჯარას მიჩურებოდა. მეორე სათუელი და სახლის მარტხენა ნაწილი ჩანებულბული იყო. წლის ამ დროს აქ არაინც ცხოვრობდა. სამზარეულოში ლორა საქმიანობდა. დმიტრივეცი ხედავდა მავიდავებ დახრილი ქალის თავს, ელექტრონის შექმნე მოკიფე შეეცრცხილი შეგ თმას, მზემოკლებულ შეხულს. ყოველწილურად ხეთ-ხეთი თვე შუა აზიაში ყოფნას ლორა თითქმის გაუბნებდა: თითქოს განათებულ ვერანს უყურებსო, ბალის სიბნელიდან ღვიძლ დას უცხო ქალივით ხეურავდა. დიამ, ხედავდა მის მოტეხილ სხესს, ბანაკებში ხანგრძლივი ცხოვრებით შექმნილ დაავადებოთა კვალს. ხედავდა მისი გულის შიშივე სევდას, ახლა რომ ერთადერთ საზრუნევს უტრილოდბდა.

ნეტა რას აკეთებს იქ? აღბათ აუთოვებს? დმიტრივეცმა იგრძნო, რომ დას ვერაფერს ეტყოდა ყოველ შემთხვევაში, დღეს, ახლა. ჟანდაბას ყველაფერი. ნეტა ეის რამე სვიტრებდა, ტკივილისა და წამების მტეს არაფერს მოიტანს.

შენ ღვიძლზე ძვირფასი ქვეყნად მანაც არაფერი.

კიბის საფეხურზე ასელისას გულს ბავბუვი გაუდიოდა. სამზარეულოს მავიდას მიმჯდარი ლორა მკარატლით ვაზუთებს გრძელ-გრძელ ზოლებად ჰრიდა. ფელიქსიც მამინევე შემოვიდა, ჟამით გამზადებული ფეხლის წებო შემოიტანა. დმიტრივეცი მიეშველა. ჟერ სამზარეულოს ფანჯარა დგამანეს. მერე შუა ოთახში გავიდნენ. დედას ექვს საათზე დაეძინა, აღბათ ახლა მალე გაიღვიძებდა. დაახლოებით ხუთის ნახევარზე დედა ცედავ გამბდაჩაყო, სამინელი ტკივილები დაწყებოდა. გულვახეთქილ ლორას თერზე სასწრაფოს გამოძახება სურდა, მაგრამ დედამ არ დაანება, აზრი არა აქვს, ჟობს ისიდორ მარკოვიჩი ან საავადმყოფოს ექიმი მოვიყვანოთო. პაპავერინში ტკივილები დაუყუჩა. მანაც რა მოხდა? დედა ძალიან მოიღვენოთ, მგლო-მარტოთა უცერად გაუარესდა. საავადმყოფოს შემდეგ ეს პირველი შემთხვევა. თვითონ ასე ამბობს, — ყველაფერი ძველებურად მგორდება, იმავე დღიდან და ისევე მტკივა, როგორც მისში მტკიოდაო.

თითქმის ჩურჩილით ლაბარაკობდნენ.

— მე ხომ ოთხ საათზე დავირევე.

— პო, მაშინ ყველაფერი კარგად იყო. ერთი საათის შემდეგ კი...

ფელიქსი ჩუმად, თავისთვის ღიღინებდა და სამზარეულოს დანით ფანჯრის ჩარჩოს საკდულეებს შორის ნეილონის ძველ წინდებს ჩურჩაჟდა. ლორა გახეთის გრძელ-გრძელ ზოლებს წებოს უსვამდა, დმიტრიევი კი აწებებდა მერე ჩაის დასალეველ დასაღწენ. ცალი ყური დღის ოთახისაკენ ჰქონდათ. ლორა საწყალობლად ამზირებოდა და როგორღაც შეტ-საბამოდ პასუხობდა, ხოლო როცა ფელიქსი რალაცისათვის ოთახიდან გავიდა, ძმას სწრაფად წაუჭირჩულა:

— შენი კვირიმე, ვთხოვ ახლა ისევ კენ-ურგენებზე დაიწყებს და ეთხარი, რომ შენ გა-დაპირილ უარზე დგახარ... რომ არ შეგძლია...

ფელიქსმა ფოტოსურათებიანი შავი პაკეტი შემოიტანა და ისევ ღიღინ-ღიღინით კენ-ურგენის გათხრების ფერადი ფოტოსურათების ჩვენება დაიწყო. სურათებზე ჩანდა ქოთინების ნამტვრევები, აქლემები, წვერებიანი მაშაკეები, შარგლიანი ლორა, ვიღაც ბერკეცების გვერ-დით ჩატუცქელი ფელიქსი.

— ნოემბრის ბოლოს, სულ გვიან, დეკემბრის დასაწყისში გამგზავრებაა საქირო, — თქვა ფელიქსმა. — თხუთმეტი რიცხვისათვის ადგილზე უნდა იყო დაჩოხილი.

— იქნები, იქნები, ნუ ღელავ. ვაგიშვებ. გამგზავრება, რასაკვირველია, აუცილებელია, თერამეტი კაცი გელოდება, — თქვა ლორამ და ოდნავ ათრთოლებული თითებით სურათები ისევ შეეპაკეტა ჩაღო.

— სამწუხაროდ, ლორაც უნდა წამოვიდეს. ის თერამეტი კაცი ამასაც ელოდება.

— ჩვენ ხომ უკვე შოვილაპარაკეთ: ჯერ მიგზავრები შენ...

— მაინც როგორა გვინია?

ფელიქსმა მსხვილ ცხვირზე სათვალე აათამაშა, დაწვებისა და წარბების რაღაც განსა-კუთრებული მოძრაობით რომ აბტუნებდა ხოლმე.

— შენ როგორა გვინია?

— პო, მაგრამ ხომ არსებობს ვიტია, როგორც ვიცი, საყოთარი ვაქციფილი...

— კარგი, ვეყოლა ვიტია, ვიტია. მე რა, რომ ვიტია... დღეს არ არის ამის გაარჩენის დრო.

ფელიქსმა შავი პაკეტი ბაიას ქურთუკის ჯიბეში შეინახა და გატრიალდა, მაგრამ კართან შეჩერდა.

— მაინც როდის ინებებთ გარჩევას? მაშედოვისათვის დემენის გაგზავნაა საქირო.

ლორამ ახლა უფრო ენერგიულად ჩაიქნია ხელი და ფელიქსიც გავიდა, კარი წინარად გაიხურა.

— არა, ფელიქსი ძალიან კარგი კაცია, — წარმოთქვა ლორამ, — დედაჩემი უყვარს, თვი-თონ დედასაც უყვარს, მაგრამ ზოგჯერ ყვეაჩდება... თითქოს გამოსულულდა. არსებობს ისეთი რალაცები, რასაც ვერაფრით გააგებინებ. ამიტომაც ასეთ დროს, გადაპირით უნდა ვანუცხადო. ეს ასეა და არც არაფერი შეიცვლება! პოლა, ისიც დაგეთანხმება. კამათი არ შეუძლია. საქიროს დმიტრიევმა მკაცრად უთხარა, დედასთან დარჩენა არ შემიძლიაო და ისიც აღარ და-ძალდებს. მართლაც როგორ შეუძლია დმიტრიევს დედასთან მართო დაჩენა. შენ მოიყვანოს დედა? თუ თვითონ გადავიდეს პრთვავშირების ქუჩაზე დედასთან? უნდა არც ერთს დაეთან-ხმება და არც მეორეს. ფელიქსი რასაკვირველია, უნდა გამგზავროს კენ-ურგენისში, ლორას წასვლაც აუცილებელია, ეს ყველაფერი მართალია, მაგრამ თვითონ რა ქნას?

ქსენია ფეოდოროვნას ოთახში კვლავინდებურად სიჩუმე სუფევდა. ფელიქსმა საქანახში-რე ვედროს დაელო ხელო, ვერანდა გაიარა და დაბლა სარდაფში ჩავიდა. მოსმა კიდევ, როგორ ყრიდა ნიშნით ქვანახშირს ვედროში.

— რა თქმა უნდა, შეიძლება ჩვენი ორი ოთახის ერთ ორთახიან ბინაზე გადავსვა, — უეც-რად წამოიწყო დმიტრიევმა, — ყოველთვის რომ ასე გულთ მიწადა, ბოლოს და ბოლოს დედასთან ერთად მაინც ვიქნები, მაგრამ ეს მთელი დავიღარაბაა, არცთუ ისე ადვილად მოსა-გვარებელი საქმე. თუმცა ახლა სწორედ არის ამის შესაძლებლობა. სიმართლე ვითხრათ, ამის თქმას არ ვაპირებდი, მაგრამ როგორღაც თავისთავად ვიქვი.

ცოტა არ იყოს, გაკვარებულმა ლორამ დმიტრიევს შეხედა და კითხა:

— ეს რა, ლენას იღუა?

— არა, ჩემია, ჩემი ძველი იღუა.

— ვთხოვ, ამ შენს იღუას ფელიქსს ნუ გააგებინებ, კარგი? იმიტომ რომ ამას ჩააფრინდე-დება და გამოიყენებს. დედას კი ასეთი რამ ახლა სულაც არა სჭირდება. როცა ასეთ დღე-

შია, რა საჭიროა კიდევ რაღაც ახალი განცხადებებით... მე ხომ ვიცი: ჯერ ყველაფერი კარგად, მშვიდად იქნება, მერე გიყვარდეს, დაიწყება გაღიზიანებები. არა, ეს საზოგადოებრივი რაღაც საშინელებაა. ბრ-ბრ უკვე წარმოვიდგინე! — თქვა ლორამ და მხრები შეახრია, სახეზე შიშის და ზიზღის ეხატა. — არა, გადაწყვეტილია, დედასთან მე ვიქნები, ახასად არ წავალ. ფელიქსმა როგორმე იოლადა წაუა უჩემოდ.

ფელიქსმა ვედროთი ნახშირი ამოიტანა. ჩემად, ისე რომ ქსენია ფეოდოროვნას არ გაღვივებოდა, ვედროდან ხელებით სათითაოდ ამოიღო და იქვე, ღუმელის წინ ტყინის ფრთხილად დაალაგა. მერე თინუქის ღუმელის კარის ჭრიალად მოსმა.

ლორამ ჩაიციხა, უნდოდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ დუმდა არაფერი.

— რა იყო? — ჰკითხა დემეტრიევმა.
— არაფერი, ისე. სხვათა შორის, ძალიან მივიყრის და ხშირადაც მიმიჭრის, რატომ არ იშენებთ კოოპერატიულ ბინას? არც ისე ძვირი ქდება. თან მოყვრები დაეხმარებიან. იმათ ხომ ძალიან უყვართ თავიანთი შვილიშვილი?

ლორას სახე უღიმოდა, მაგრამ თვალბუმი ბრაზი უქადავდა. დემეტრიევსათვის ეს ძველი, რა ხანია, ნაცნობი გამოშტეტვლება იყო. ბავშვობაში ხშირად ჩხუბობდნენ. ვანრისებულ ლორას შეეძლო ყველაფერი გამოეჭინა, რაც კი ხელთ მოხვდებოდა, ზანგალი იქნებოდა თუ ჩაიდანია.

— რათ, რაზე ლაპარაკობთ? — გამოსძახა ფელიქსმა სამხარეულოდან. ლორას ხმაში რაღაც ენისწინა.

— პო, იმას ვამბობ, ვიქტორი და ლენა რატომ კოოპერატიულ ბინას არ იშენებენ-შეიქვი? პატარა ობოთიან ბინას, ხომ მართალია?

— მე არაფერი ვიცი ბინა არ მჭირდება, — სულმხებუთული ხმით წამოიძახა დემეტრიევმა: — არა მჭირდება, ვასაგებია შენთვის? ყოველ შემთხვევაში, მე არა მჭირდება. დიხ, მე, შენ, არაფერიც არა მჭირდება, სრულიად არაფერი. გარდა იმისა, რომ ჩვენი დედა კარგად იყოს. შენ ხომ ზაინც იცი, სწორედ დედას უნდოდა ყოველთვის ჩემთან ერთად ცხოვრება და თუ ახლა ეს ამბავი რამეს ახიამოვნებს, რაღაცაში დაეხმარება...

ლორამ სახეზე ხელისგულები აიფარა, მხოლოდ ტუჩებიღა მოუჩანდა: მოკუმული, გატან-ქული ტუჩები.

— რა იდობი ვარ! — ფიქრობდა გუნებაში სასოწარკვეთილი დემეტრიევი. — ნეტა რას ვლაპარაკობ? მე ხომ მართლაც არაფერი მინდა... უცერად დასთან მივიარდნა და მოალერსება მოუნდა, მაგრამ არა, ისევე სკამს მიჯაჭვული იჯდა. კართან მდგარი ფელიქსი დაბნეული სახით ხან ცოლს გადახედავდა და ხან ცოლისმშას. ეს ტანდაბალი, ჯიბეებიან ბაიის ქურთუკსა და კრაკუნა, ღამაშიან ფლოსტებში ფეხწადგმული, ჩამრგვალებული, უცხო კაცი, კაი ბატონ-ბატონივით დააბიჯებდა იმ ოთახებში, სადაც დემეტრიევს ბავშვობამ გაიარა. ატრბებულ ცოლს გაოცებული შეჰყურებდა, გვგონება ოთახში რაღაც უწყისიგობა შეინიშნა ან უცერად გაღებული ბუფეტის კარი დაინახაო.

— ფელიქს, ერთი წუთით დაგვტოვე, რა! — უცერად წაილაპარაკა დემეტრიევმა. ბაიის ქურთუკიანი კაცი უმაღლეს გაჭრა. დემეტრიევი ლორასთან მივიდა და მხარზე ხელი როგორღაც ეხერხებულად მოუთათუნა:

— კარგი, გეყოფა...

ქალი თავს აჭნევდა.

— როგორც გეგნობო, როგორც გეგნობო... თუკი უნდა — კი, ბატონო...

ზუსტად ერთი წუთის შემდეგ კარს უკან ფელიქსის ხმა გაისმა:

— შეიძლება, მეგობრებო?

ოთახში შემოსულს ხელში რაღაც კონვერტი ეჭირა.

— აი ნახეთ, ამიტკა მამედოვისაგან როგორი წერილი მოვიდა. საწყალი გვეითება, ვი-ყილო თუ არა თქვენთვის საძილე ტომარებიო. ჩარჯოუმი, გუბეროს ბაზიდან უნდა გამოი-ტანოს. ფული აქვს, თვითონ გადაიხდის, მაგრამ ეს აბის რთვ, პასუხი სასწრაფოდ, დამეზოთ უნდა შევიტყობინოთ: აიღოს თუ არა.

ლორას სკამთან მდგარ ფელიქსს ხელში კონვერტი ეჭირა, თავისთვის ღიღინებდა და ღამაშიან ფოსტალს უსიამოდ აჭრატუნებდა. უცერად ქსენია ფეოდოროვნას ოთახიდან ხმაური მოსმა.

— ზედა, რა საშინელებაა? — მისუსტებული ხმით წარმოთქვა ქსენია ფეოდოროვნამ და

წამოგდომია სკადა. საბანზე დაღებული წიგნი გადაუტურდა და იატაკზე დაეარდა: ისევ ის „ლოქტორი ფუსტი“, მესამე გვერდზე ჩადებულ საწინწინო.

— მე ხომ ამ დილით ველაპარაკე! — ისეთი უცნაური საყვედურის კილოთა წარმოთქვა დამიტრიავემა, თითქოს ამ ამბავს უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა დედის ახლანდელი მდგომარეობისა თუ საერთოდ, ავადმყოფობის მსვლელობისათვის.

— ახლა როგორა ხარ, დედა! — ჰკითხა ლორამ. — აი წამალი და თერაპიუტერი ჩაიდგი. საწოლზე წამომგდარი, უტრადღებადამბული ქსენია ფეოდოროვნა რაღაც ერთი წამით გაიჩინდა, საკუთარ თავში შეიანთქა.

— ახლა თითქოს არა მიშავს. — წაილაპარაკა ქალმა, ფრთხილი მოძრაობით ლორას წყლიან ფინჯანს გამოართვა და ოდნავ წინ გადაიხარა. — ფუი, დასწყველოს ემშავება, რა უბედურებაა! — შერე გაიღიმა და დამიტრიავეს საწოლის გვერდით მდგარ სკამზე ანიშნა ჩამოჯექით.

— მაინც რა საზიზღარო რამ ყოფილა ეს წყლული. საწინააღმდეგო აღმშრომლებელი ვარ, პროტესტის დაწერას ვაპირებ. სანიჟერის წიგნის გამოთხოვას. მაგრამ, აი ვის ვუწოდებ? უფროდ უფალ ღმერთს, არა?

— ასე მოხერხებულად ზიხარ? — ჰკითხა ლორამ. — ცოტა აქვთ მოიზონე. ჯერ ეს თერაპიუტერი ჩაიდგი. შერე კი ჩაის მოგიტან. მომეწოდე ის სათბურა.

ლორა გავიდა, დამიტრიავეს სკამზე ჩამოჯდა.

— ჰო, ვიტყვით, კარგია რომ ჩამოხვედი. მე და ლორა დღეს შევეკამოდილეთ და ერთ ფულა მოკოლაზე დავნაძღვედი. ხედავ იმ სურათს, ბეჭეობაში რომ დახატე? აი, იქ ფანჯრის რაფაზე დეგს. ლორაჩემ იპოვა შვენივან კარდაში. ჩემი აზრით, ოცდაცხრამეტი თუ ორმოცი წლის ზაფხულში დახატე, ლორა კი შეუბნება, ომის შემდეგდროინდელიაო. სწორედ მაშინ, ვახსოვს, ჩვენიან აი ის, ღმერთო, რა გვარო იყო? არ ვახსოვს, ერთი აღმოსავლური გვიარის, უსიამოვნო კაცი რომ ცხოვრობდა. როგორ დამაიწივდა, გამახსენებ.

დამიტრიავეს არ ახსოვდა. აღარც სურათი აგონდებოდა. უფლაფერი რაც მის მხატვრობას ეხებოდა, მხსნიერებიდან სამუდამოდ იყო ამოგდებული, მაგრამ დედა ელოლიაგებოდა სათუთად ამ მოგონებებს და თვითონაც ამიტომ დაუდასტურა:

— ჰო, ოცდაცხრამეტი ან ორმოცი წლის ნახატია, ომის შემდეგ აბა სადღა იყო ის ფიგურებიანი ღობე.

ქსენია ფეოდოროვნამ შეიღს მივლინების ამბავი ჰკითხა.

— სწორედ დღეს გადაწივდა, აღარ მივდივარ.

ქსენია ფეოდოროვნას ღიმილი გაუჭრა.

— ალბათ ჩემი ავადმყოფობის გამო?

— არა, უბრალოდ გადადეს. შენი ავადმყოფობა რა შენაია?

— არ მინდა. ვიტყვით, ჩემი გულისათვის თქვენი საქმეები ოდნავ მაინც დაბრკოლდეს.

უპირველეს ყოვლისა, საქმე უნდა გაეთდეს. მაშ როგორ? უფლა დედაბერი ავადმყოფობის, რას იზამ, ასეთია ჩვენი ხელობა. ჩაეწვებით, ვიკრუსუნებთ, ვიკენესებთ და ისევ ფეხზე დაედგებით. თქვენ კი ძვირფას ღრის ჰვარავით და საქმეც გაუყუთებელი გრჩებათ. არა, ასე არ ივარჯებს. მავალითად, ახლა საწინააღმდეგო მტანჯავს ლორაჩემს ამბავი... ქალმა ხმას დაუწია. — უსიამოვნოდ მიმტრიავეს ტუთოს, ეთომს წელს გამგზავრება აუცილებელი არ იყო. ფელიქსიც რაღაცას ლუღლუღებდა, მიკაბელ-მოკაბელად მასაუბობდა. მაგრამ მე ხომ ვიცი, რა დღეშიც არიან! მაინც რატომ იქცევიან ასე? ვანა მე ასეთი უსასო დედაბერი ვარ, რომ ჩემი მარტო დატოვება არ შეიძლება? არაფერი! რა თქმა უნდა, მოსალოდნელია. დღევანდელი შეტვივს მგავსი რაღაც გუარჯებანი, ძლიერი ტყვილები, თუშკა ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ პროცესი ნელა მიმდინარეობს, მაგრამ მე ხომ ვაშოქანმართლებს გზას ვაღვაჯარ. ნუ გეშინიათ, თავს შესაძენავად მოგველი. დედა პაშაც მომიხახულებს, შენც აქვე ხარ. აი-სეზობს ტელეფონი, ღმერთო ჩემო, ვანა რა პრობლემებია? და ზოლოს არს მარინკა, არის ვალარია ელზინინა, რომელიც დიდი სიამოვნებით... — ქალი უეცრად დაღმდა, ლორამ ოთახში ჩაი შემოიტანა.

— დედა, შენ ნუ ფორიაობ, დე, ვიტყვით ელაპარაკოს, შენ კი უსმინე, მაინც რა იყო, რამ ავადლევა?

— ზოგჯერ ადამიანის საქციელი მაშფოთებს, აშკარა ტუთილს რომ შეუბნებანი.

— ა! აბა, აბა, მოშეცი ერთი თერაპიუტერი... ლორამ თერაპიუტერი ამოუღო. — სიტყვ

არა გაჭვს. ვიტყა, აღუღვებელი დედანგვი არ ვნახო, თორემ იცოდე გაგაგლებ. ათ წუთის შემდეგ საჯაროდ შემოდი.

როგორც კი ღორა გავიდა, დედა კვლავ აჩრბელდა: მაინც როგორ უნდა მოხერხდეს, რომ მოხუცმა აღმანიებმა შევდიოდ ივადმყოფონ, ისე რომ შევიღებს არაფერი დავშავდეს. როგორც ყოველთვის, დედა ზუმრობანარევი სერიოზულობით ლაპარაკობდა. დმიტრიევი თანდართა გაღიზიანდა. რატომ ლაპარაკობს ამსე ასე ბევრს? ეს ზომ უნარო ლაპარაკია? სულ ერთია, მაინც არაფერის შეცვლა არ შეიძლება. მერე დმიტრიევი ტრეფონთან იხიშ. ღენ ეკითხებოდა პავლინოვში დარჩები თუ ჩამოხვალთ. უკვე შეთერთვებტ საათი იყო და დმიტრიევიც დარჩენა გადაწყვიტა: ღენამ ქსენია ფეოდოროვნას დიდი მოკთხვა შემოუთვალა და ქმარს უკოხა დედას გასაღები თუ გამოართვიო.

— ღამე ნებისა. — უთხრა პასუხად დმიტრიევი და ურშილი დაეიდა. გასაღების გამოკთმევა მარტო მას ესებოდა. მხოლოდ მას შეუძლია ამის გადაწყვეტა: გამოართვას თუ არა გასაღები.

დაწოლამდე დაბლოებით სათნახვერით ადრე დმიტრიევიც შესაფერი წუთი შეაჩინა, როცა ქსენია ფეოდოროვნასთან მარტო დარჩა და უთხრა:

— არის კიდევ ასეთი შესაძლებლობა: გაცვლის მოხერხება, შენთან ერთად, ერთ ბინაში ცხოვრება. — აი მაშინ, მხოლოდ მაშინ განთავისუფლდება ღორა...

- შენთან გაცვლა?
- არა, ჩემთან არა, ვილაკასთან გაცვლა, რომ მერე ჩემთან ერთად იცხოვრო.
- აჰ ასე? პო, მიგვხედი. ყოველთვის ძალიან მინდოდა შენთან და ნატაშასთან ცხოვრება... — ქსენია ფეოდოროვნა დაღუშდა, — მაგრამ ახლა — არა.
- რატომ?
- რ ვიცი, რა ხანია ეს სურვილი გამოიქრა.

გაოგნებული დმიტრიევი დღმდა.

ქსენია ფეოდოროვნა მშვიდად შეაუბრებდა ვაეშვილს. მერე თვალში დახევა, გვეგნებოდა იძინებო, მაგრამ მაშინვე სრულიად წყნარად წარბოქდა:

— შენ უკვე გაყალა, ვიტყო, გაყალა უკვე მოხდა... — კვლავ სირხეე ჩამოვარდა. თვალდახეშული ქალი გაუარვევლად ბუტბუტებდა: — ეს ძალიან დიდი ხნის ამბავია. და ხეუნა ყოველთვის, ყოველ დღე, ასე რომ, შენ ნუ გაგვივირდება და ნურც გაფაერდება, უხბალო, ისე შეუძინეველად...

დმიტრიევი ერთხანს კიდევ იჯდა. მერე ადგა. ფეხსწერებზე შემდგარი ოთახიდან გამოვიდა და იმ ოთახში დაწვა, სადაც ის და ღენა შეუღლების პირველ ნახებულს ცხოვრობდნენ. კედელს ისევე ამშვენებდა ღენას დანაყილი ნოტი, მაგრამ მწვანე ფერის ამოტეფრულუყვილებიანი, ღამაში შპალერი შესამჩნევად გახუნებული და გაქლეჩილი ჩანდა. დაძინებისას დმიტრიევს ისევე ის ძველი აჯარელის სურათი გაახსენდა: ბაღის აწილი, ღობე, სახლის პარანდი და პარმალე გაწოლილი ძაღლი. ყველათ ერთი პატარა ძაღლი ნელდა. მაინც როგორ დაეიწედა ღორას, ომის შემდეგ ამა სადა იყო ნელდა. მხატვრობით ესაშველოდ გატაცებულ ბიჭს ომის შემდეგ სხვა აღარაფერი ახსოვდა. აღბოშს აღარ იმორებდა. განსაყუარებით კარგად კალმითა თუ ტრუთი შესრულებული სურათები გამოსდიოდა. განყოფილება რომ არ ჩაფლავებუდიყო და დარღდან გულზე პირველივე, — სულ ერთია, რაც იქნებოდა — ქომიური ნათობის, კვების ინსტიტუტში არ მოწყობილიყო... მერე ფიტრა მავლინება და გოლიშმანოვო გაახსენა. უცხად ის ბარაკი წარმოუდგა, სადაც შარშან თეე-ნახევაი გაატარა. ვაეფიტრა ისიც, რომ ტანია მისთვის საუკეთესო ცოლი იქნებოდა.

შეღამეზე გამოედიდა და გვერდითა ოთახიდან ღორასა და ფელიქსის ზემი ღაპარაკი მოესმა.

დმიტრიევი დილით ძალიან ადრე წავიდა, ქსენია ფეოდოროვნას ქერ ისევე ეძინა. ღორას ასი მანეთი დაუტოვა. რა დროულად მომეციო, უთხრა დამ, მერე პაპარად წაისაუხმა და ტროლეიბუსის გაჩერებისაკენ გაქანდა. დილა-ბნელი იღვა. ბაღში ხეებს ღამის წყიმის წვეთები ევდიოდა. გაჩერებისთან ღელავ ორი კაცი იდგა, ცოტა მოშორებით მიწაზე ვერმანული დიდი ნავაზი იჯდა. ვერ მიხედვბოდი ვისი იყო ეს ძაღლი. მოვიდა სრულიად ცარიელი ტროლეიბუსი, ყველანი შევიდნენ, და აი, უეცრად ტროლეიბუსში ნავაზიც შეტრა. ძაღლი მაკე იყო და იქვე საღაროსთან იატაკზე მიიმედ გაწვა. იმ ორ კაცს თითქოს შეეშინდათო, წინ წავიდნენ. დმიტრიევიც გაუბეღავად შეჩერდა. ნავაზი ფანჯარაში იყურებოდა, რაღაც უნდოდა ამ ტროლეიბუსში. დმიტრიევს უეცრად შეუშინდა, მხოლოდ შეუძლია შორს გაქრო-

ლოს და დაღუპოსო. ამა ვინ გამოიყენობა, რა ემართება და რატომ არის იგი ტროლეიბუსში. უახლოეს გაჩერებაზე დმიტრიევი ტროლეიბუსიდან ჩაეიდა და ძალს დაეძაბა: — გამოდი, გამოდი! — ძალღმა ვაუგონა. ტროლეიბუსიდან გადმოხტა და მიწაზე დაეცა. დმიტრიევმა კი ისევ მოასწრო უკან შეხტომა. შიშვალე ტროლეიბუსის ფანჯრიდან დმიტრიევმა ძალს ვახედა, ძალღე მას მისჩერებოდა.

• •

ორი დღის შემდეგ ქსენია ფედოროვნამ დმიტრიევს სამსახურში დაურეკა და უთბრა: გაცელაზე თანახმა ვარ, იღონდ ვთხოვ, რად შეიძლება ჩქარა მოგეარე. პოდა, აი, დაიწყო ეს მომავებზედელი ვაწაწაწა. მარტუვეიჩები რასაკვირველია, ჩამოსცილდნენ, შიფანტ-მოიფანტა კიდევ ბევრი სხვაე. მერე გამოჩნდა ერთი სპორტის ოსტატი ევლოსიპედისტი და დაახლოებით ამიოლის შუა რიცხვებში გაცელე მოგეარა.

ქსენია ფედოროვნა არც ისე ცუდად გრძნობდა თავს. ის კი არა, ახალახლობაც კი იხეიშნა. მოიწვიეს ნათესავები, მარტო ლორა და ფელქსი აცლდათ. მოგესხენებათ, ისეე უზბეკეთში იუვენ, სადაც ჩვეულებრივ დიდი სიცხეების დადგომამდე რჩებოდნენ ხოლმე. დაიბ, ეს ყველაფერი გაცელა, მგვრამ ამით არ დამთავრებულა: საჭირთ იყო ორთავე ბინის პირადი ანგარიშების დმიტრიევის სახელზე გადატანა, რაც არა ნაკლებ სადავიდარამო ამბავი გამოდგა, ეიდრე თვითონ გაცელა. ვერ აღმსკომმა თქვა უარი, განცხადება უხეიროდ არის დაწერილი და ზოგიერთი საბუთიე აცლიაო. ის ბებერი მაელები, სპირიდონ სამოილოვინი ძალიან რომ ტრაბახობდა რასაბინაო განყოფილების იურისტი ზემი კარგი ნაცნობიაო, დიდი მატუტარა ვინმე გამოდგა. იურისტი არც კი მისალმებია, როცა ერთმანეთს პირდაპირ შეხედნენ, მანინ რაკა, სწორედ ის იურისტი ვახლდათ მთავარი დერბი, მისი დასკვნის მიხედვითა და საბუთების წარდგინებით გამოპქონდათ გადაწყვეტილება, ვინაიდან თვითონ განმცხადებლებს სხდომებზე საერთოდ არ იწვევდნენ.

ივლისის ბოლოს ქსენია ფედოროვნას მდგომარეობა მკვეთრად გაუარესდა და იმავე საავადყოფოში მოათავეს, სადაც ერთი წლის წინ იწვა. ლენამ განცხადების მეორედ განხილვის დანიშნა მოახერხა. ამჯერად იურისტი უკვე სხვაგვარად იყო განწყობილი და ყველა საბუთიე წესრიგში ვახლდათ: ა) ნათესაური კავშირის დამადასტურებელი საბუთი ანუ დმიტრიევის დაბადების მოწმობა; ბ) საცხოვრებელი ფართის დაკავებასთან დაკავშირებით გაცემული ორდერების ასლები; გ) ამონაწერი საბინაო დეტორბიდან; დ) საბინაო საექსპლოატაციო კანტონის მიერ გაცემული პირადი საფინანსო ანგარიშების ასლები; ე) საბინაო საექსპლოატაციო კანტონთან არსებული საზოგადოებრივ-საბინაო კომისიის ოქმის ამონაწერი, რომელშიაც საზოგადოებრივ-საბინაო კომისია მიმართავდა აღმსკომს, რათა დაეკმაყოფილებინათ თხოვნა პირადი ანგარიშების ვერთიანების თაობაზე. ამჯერად აღმსკომმა გამცველთათვის დამაკმაყოფილებელი გადაწყვეტილება გამოიტანა.

ქსენია ფედოროვნას სიკვლის შემდეგ დმიტრიევს მიპერტონიული კრიზი მოუვიდა და სამი კვირა შინ ვაატარა, წოლის მკეერი რეჟიმი უნდა დაეცვა.

ამა რა უნდა მეტყვა დმიტრიევისათვის, როცა ამას წინათ, ერთი საერთო ნაცნობის ოჯახში შეხედული და ეს ყველაფერი თავად მიაბზო. ძალიან ცუდად გამოიყურებოდა. უეცრად მოტყდა, გამოხუნდა, ეს კიდევ არცთუ ხანშიშესული კაცი, თითქმის ბებერი, ლოყებჩამოხლეული ბიძა კაცად იქცა. მე ზომ იგი პავლინოვის ავარაკიდან ვერ კიდევ პატარა ბიჭი მახსოვს. მანინ ერთი ბუნთულა ბავშვი იყო და „ეიტურნის“ ევბახლით. ჩემზე კი სამი წლით უმცროსია, პოდა, იმ დროს მე უფრო ლოტასთან ვმგებობრობდი, ვიდრე მასთან.

არც თუ დღე ხნის წინ დმიტრიევის ავარაკი აიღეს, სეე როგორც პავლინოვის ყველა სხვა ახლომდებარე ავარაკი. სანაცვლოდ „ქარიშხალს“ სტადიონი და სპორტსმენების სასტუმრო აავსეს. ლორა და ფელქსა ზიუზინოში, ცხრასართულიან სახლში გადასახლდნენ.

მ ო თ ხ რ ო ბ ა

ინგლისურიდან თარგმნა ბია ჭუმბურიძემ

ამერიკელი მწერალი და პედაგოგი, ერთხანს სამეცნიერო-ფანტასტიკური ჟურნალის „მარველ“-ის რედაქტორი იყო, გამოაქვეყნა რამდენიმე მოთხრობა და რომანი „სწორთა სამსჯავრო“. რუსულ ენაზე თარგმნილია მხოლოდ „ყვავილები ელჯერონისათვის“. ქართულად იბეჭდება პირველად.

რაც ხდება იმის ანგარიში. 5 მარტი.

დოქტორი შტრაუსი ამბობს დღეიდან მე უნდა ეწერო რასაც ვფიქრობ ყველაფერი და რაც ჩემთან ხდება. მე არ ვიცი რატო მაგრამ ის ამბობს ეს ძაან საკირთა რომ ნახონ ჩემი გამოყენება ვარგა თუ არა. იმედი მაქ რომ ვივარგებ. მისს კინიენი ამბობს იქნება ჰევიანი გამხადონ. მეკი მიინდა ჰევიანი რომ ვიყო. მე ჩარლი მჭვია. ჩარლი გორდონი. 37 წლის ვარ და ორი კვირის წინ ჩემი დაბადების დღე იყო. ეხლა მე მეტი არაფერი არა მაქ დასაწერი და მეყოფა.

რაც ხდება იმის ანგარიში. 6 მარტი.

დღეს გამოცდა მქონდა. მე მგონი ვერ ვივარგე და ალბათ აღარ წამიყვანენ. ყველაფერი ასე მოხდა ოთახში იჭდა ვიღაც კეთილი ახალგაზრდა კაცი და ცოტა თეთრი ფურცლები ქონდა და ზედ მელანი იყო დასხმული. იმან მითხრა ჩარლი რას ხედავ ამ ქალაღზე. მე ვუთხარი ვხედავ მელნის ნაღდას. მან თქვა სწორეა. ვიფიქრე სულ ეს იყო მაგრამ იმან გამაჩერა. მითხრა დაქეჩი ჩარლი ჩვენ ჯერ არ გაგვითავებია. მე კარგათ არ მახსოვს რა იყო მერე მას ალბათ უნდოდა მე შეთქვა რასაც ვხედავდი მელანზე. მე ვერაფერსაც ვერ ვხედავდი მაგრამ იმან თქვა რომ ეს სურათებია და სხვები იქ რაღაც სურათებს ხედავენ. მე კიდევ ვერაფეთარი სურათები ვერ დავინახე. მე მართლა ძაან მიინდოდა დამენახა. ქალაღი თვალბთან ახლო მივიტანე მერე შორს დავიჭირე მე ვთქვი თუ სათვალეები მექნება უკეთესად დავინახავ. სათვალეებს ვიკეთებ მარტო როცა ტელევიზორს ვუყურებ ან როცა კინოში ვარ მაშინ მაგრამ იმას ვუთხარი შემოსასვლელში დამჩჩა. მოვიტანე სათვალეები და ვთქვი კიდევ მაჩვენეთ ეხლა აუცილებლად ვიპოვი სურათებს.

მე ძაან ვცდილობდი მაგრამ მაინც ვერ ვიპოვე ვერაფერი. მარტო მელნის ლაქას ვხედავდი. მე ვუთხარი იქნება ახალი სათვალეები მჭირდება. მან

რალაცა დაწერა ქალაღღზე და შემეშინდა რომ ვერ გამოვღდექი. მე ვთქვი ეს ძაან ლამაზი ლაქაა და გარშემო ბევრი პატარა წერტილი. მას სახე ნაღვლიანი ქონდა ესეიგი ისევე შემეშალა.

რაც ხღება იმის ანგარიში. 7 მარტი.

ღოქტორი შტრაუსი და ღოქტორი ნემიური ორივე ამბობენ მეღნის ლაქები არაფერს არ ნიშნავს. მე მათ ვუთხარი მე არ დამიღვრია მეღანი ქალღღღზე და ამიტომ არ ვიცი იქ რა სურათები იყო. მათ შითხრეს რომ იქნებ მაინც გამომიყენონ. მე ვუთხარი მისს კინიენთან არ მქონდა ასეთი გამოცღდები მარტო ამოწმებდა წერას და კითხვას. მათ თქვეს მისს კინიენი ამბობს მე მისი ყვეღაზე კარგი მოწაფე ვარ საღამოს სკოღაში მოზრდიღათათვის იმიტომრომ ვცდიღობ სხვებზე მეტად და ძაან მინდა სწავღა. მათ მკითხეს როგორ იყო ჩარღი შენ რომ თვითონ მიხვეღი საღამოს სკოღაში როგორ იბოვე. მე ვუთხარი ვეკითხებოღი და ვიღაცამ შითხრა საღად უნდა მივიღე რომ ვისწავღო კარგათ კითხვა და წერა. იმათ მკითხეს რატო მოგინდა. მე ვუთხარი მთეღი სიცოცხღე ვნატრობ გავხღე ჭკვიანი და აღარ ვიყო გონება ჩღუნგი მაგრამ ეს ძაან გამოჭირდა. მათ მკითხეს თუ იცი რომ ეს შეიძღება ცოტახნით იყოს. მე ვთქვი კი მისს კინიენმა შითხრა. ჩემთვის სულერთია თუ მეტყინება.

ღღეს გვიან კიღე რალაც ფსიქღოღიური გამოცღდები მქონდა. ეს გამოცღდა უფრო აღვიღი იყო იმიტომრომ ჩვეუღებრივი სურათები მომცეს. ოღონდ ეხღა კეთიღ ქალს რომეღიღ ჩემთან იღდა არ უნღოღა მე მეთქვა რა სურათები იყო. მე ვეღარ გავიღე. მე ვუთხარი გუშინღღღმა კაცმა შითხრა მომიყევი რა დინახე ლაქაში. მან კიღე თქვა ეს არაფერიღ. მან შითხრა მოიგონე რაიმე მათზე ვინც ამ სურათშიღ. მე ვუთხარი როგორ უნდა მოვიგონო როცა მათ არ ვიცნობ რატო უნდა ვთქვა ტყუიღი. მე უკვე აღარ ვამბობ ტყუიღებს იმიტომრომ ყვეღა ხვეღბა.

მერე თეთრმა ხაღათიანმა ვიღაცეებმა წამიყვანეს სხვა ოთახში და მათამაშეს. მეღნი თეთრ თაგუს მაჭიბრებღენ. იმ თაგუს ეღჯერონის ეძახღენ. ეღჯერონი კოღოღში იღდა შიგ ბევრი კეღღები და მოსახვეღები იყო და მომცეს ფანქარი და ქალღღი სულ ზოღებიანი და უჯრეღიანი. ერთ კუთხეში ეწერა სტარტი მეორეში კი ფინიში. იმათ თქვეს ეს ლაბერიწითია და მე და ეღჯერონი უნდა გავიაროთ ერთიდაიგივე ლაბერიწითი. მე ვერ გავიღე როგორ უნდა გავეგარა როცა მე მქონდა ქალღღი ეღჯერონის კიღე კოღოღი მაგრამ მე არაფერბ არ ვთქვი და ღროც არ იყო იმიტომრომ შეჭიბრება დაიწყეს.

ერთ კაცს საათი ქონდა და არ უნღოღა მე დამენახა. მე ვცდიღობღი არ გამეხღდა იქით და ამიტომ ვღღღავღი. ეს გამოცღდა ჩემთვის ყვეღაზე ცუღი იყო იმიტომრომ მათ ათჯერ გაიმეორეს სხვა და სხვა ლაბერიწითებით და ეღჯერონი ყოვეღთვის იგებღა. მე არ ვიცოღდი თუ თაგვები ასეთი ჭკვიანები არიან შეიძღება ეს იმიტომრომ ეღჯერონი თეთრია. შეიძღება თეთრი თაგვები უფრო ჭკვიანები არიან ვიღრე სხვები.

რაც ხღება იმის ანგარიში. 8 მარტი.

ჩემზე თქვეს გამოღღება. ჭერ ღოქტორი ნემიური და ღოქტორი შტრაუს-

სი ამაზე კამათობდნენ. დოქტორი ნემიური კაბინეტში იყო როცა მე იქ მივიყვანა დოქტორმა შტრაუსმა. დოქტორმა ნემიურმა არ იცოდა ვივარგებდი თუ არა მაგრამ დოქტორმა შტრაუსმა თქვა რომ მისს კინიებს რეკამიუნდაცია გაუყეთებია ჩემთვის და მე ყველაზე კარგი ვარ მათში ვისაც ის ასწავლის. მე მომწონს მისს კინიენი იმიტომრომ ის ძაან ჰკვიანი მასწავლებელია და მან თქვა ჩარლი შენ კიდე ერთი შანსი გექნება. თუ შენ თითონ დაეთანხმები ამ ცდას შეიძლება ჰკვიანი გახდე. მათ არ იციან მერე ჰკვიანი დაერჩები თუ არა მაგრამ შანსი არის. ამიტომ მე ვთქვი კარგი თუმცა ძაან მეშინოდა იმიტომრომ მან მოთხრა აპერაციას გავიკეთებენ. მან მოთხრა ნუ გეშინია ჩარლი. მერე თქვა შენ ისეთ დიდ წარმატებას მიაღწიე ისეთი პატარა უნარით რომ მე ვფიქროვ შენ დაიშასხურე ეს ყველაზე მეტად. მაგრამ დოქტორმა ნემიურმა და დოქტორმა შტრაუსმა ჯერ ამაზე იკამათეს. დოქტორმა შტრაუსმა თქვა რომ ჩემში ძაან კარგი რაღაცა ყოფილა. მან თქვა დოქტორ ნემიურ მართალია ჩარლი ისეთი არ არი როგორც თქვენ წარმოგიდგენიათ პირველი ინტელექტური სუპერმენი. მაგრამ ასეთი დაბალი ინტელექტის მქონე ზალხი უმეტესათ გუნება მძიმე და არა კომუნე სიტყვა კარგათ ვერ გაეარჩიე. მათთან ძნელია ურთიერთობა. მას კი კარგი ხასიათი აქვს და თვითონაც ცდილობს ყველაფერი გააკეთოს.

დოქტორმა ნემიურმა თქვა ნუ დაივიწყებთ რომ ის პირველი აღამიანი იქნება რომლის ინტელექტი ჭიორგული ჩარევის წყალობით გაიზრდება. დოქტორმა შტრაუსმა თქვა მართალია. ნახეთ რა კარგათ ისწავლა წერა და კითხვა მისი სუსტი გონებისათვის ეს ისეთივე მიხსწევია როგორც ჩვენთვის აინშტაინის ფარდობის თეორიაში სპეციალური მომზადების გარეშე გარკვევა.

მე ყველა სიტყვა ვერ გაეარჩიე ისინი ძაან სწარაუთა ლამაზაკობდენ. მაგრამ ეტყობა დოქტორი შტრაუსი ჩემ მხარესეა მეორე კი არა. მერე დოქტორმა ნემიურმა თავი დაუქნია და თქვა კეთილი შეიძლება თქვენ მართალი ხართ. იყოს ჩარლოზე. როცა ეს თქვა მე ძაან ავლელდი წამოვხტი და ხელი ჩამოვართვი იმიტომრომ ის ასეთი კეთილი იყო. მე ვუთხარი მადლობა დოქტორს არ ინანებთ რომ კიდე ერთი შანსი მომეცით. ოპერაციის მერე მე აუცილებლათ შევეცადები გავხდე ჰკვიანი. ყველაფერს გაეაკეთებ რასაც მეტყვით.

რაც ხდება იმის ანგარიში. 10 მარტი.

მეშინია. ბევრმა ვინც აქ მუშაობს და იმათ ვინც ცდებს მიტარებდა მომიტანეს კამფეტები და წარმატება მისურვეს. იმედი მაქ ბედი გამიღიმებს.

მე ვკითხე დოქტორ შტრაუს შევძლებ ოპერაციის მერე ელჯერნონის დამარცხებას და მან მოთხრა შეიძლება. თუ ოპერაციამ გაამართლა მე ვუჩვენებ იმ თავუნას რომ მეც შემიძლია ვიყო ისეთივე ჰკვიანი. იქნება იმაზე უფრო ჰკვიანიც. მე უკეთესად ვისწავლი კითხვას და სწორათ წერას მეცოდინება ბევრი სხვა და სხვა რამეები და ისეთივე გავხვდები როგორც სხვები. მე მიწდა მათსავით ჰკვიანი ვიყო. თუ ეს სამუდამო იქნება, ისინი სხვა ჩემნაირებსაც ჩვეულებრივ ჰკვიან აღამიანებად გადააქცევენ.

ყოველდღიური ანგარიში — 15 მარტი

ღამაძინეს და ოპერაცია ისე გამიკეთეს. მაგრამ მაინც ძაან მეტკინა. დღეს კი თავიდან და თვალებიდან სახვევები მომხსნეს და შემიძლია დაწერო ჩემი

ყოველდღიური ანგარიში. დოქტორმა ნემიურმა ნახა ჩემი ნაწერები და მითხრა სათაურს არა სწორად წერ. მან ბევრი სხვა რამეც შემისწორა უნდა შევეცადო და დავიხსოვო. ძან მიჭირს კარგათ წერა. დოქტორმა შტრაუსმა თქვა უნდა წერო ყველაფერი რაც შეგემთხვევა მაგრამ მითხრა უფრო უნდა წერო რასაც ფიქროფ და რასაც გრძნობ. მე ვუთხარი არ ვიცი ფიქრი, მან თქვა შეეცადე. როცა თვალბზე ბინტი მქონდა სულ ვეცდილობდი მეფიქრა მაგრამ არაფერი არ გამომივიდა. მე არ ვიცი რაზე უნდა ვიფიქრო. იქნება მას უნდა ვკითხო და ის მეტყვის როგორ უნდა გავაკეთო რომ ვიფიქრო იმიტომ რომ ეხლა მე უკვე ჰქვიანი უნდა გავხდე. რაზე ფიქრობენ ჰქვიანი ხალხი. ალბათ რამეს იგონებენ ხოლმე. ნეტავი უკვე შემეძლოს რამეს მოგონება.

ყოველდღიური ანგარიში — 19 მარტი

ყველაფერი ისევეა. მე ჩამიტარეს უამრავი გამოცდები და სხვა და სხვა შეჯიბრება ელჭერნონთან. ვერ ვიტან ამ თავებს. ის სულ მიგებს. დოქტორმა შტრაუსმა მითხრა ეს შეჯიბრებები აუცილებელია. და მითხრა რომ მე კიდევ უნდა გამომცადონ იმ სულელური მელნის ლაქებით და ისევ იმ სულელური სურათებით. მე მიყვარს კაცის და ქალის ხატვა მაგრამ მე ვერ მოეყვები ტყუილებს სხვა ხალხზე.

მე ისე ძან ვეცდილობ ვიფიქრო რომ თავი ამტკიცედა. მე შეგონა დოქტორი შტრაუსი ჩემი მეგობარია ის კი მე სულ არ მესმარება. ის მე არ მეუბნება რაზე ვიფიქრო ანდა როდის დავჰქვიანდები.

ყოველდღიური ანგარიში — 20 მარტი

მე ისევ ვიწყებ ფაბრიკაში მუშაობას. მათ მითხრეს უკეთესია ისევ დავიწყო მუშაობა მაგრამ არავის არ უნდა ვუთხრა რისთვის გამიკეთეს ოპერაცია და მე ყოველ საღამოს სამსახურის მერე ერთი საათით უნდა მივიღე საუფლოში. იმათ უნდათ თითოჯერ ყოველთვე მაძლიონ ფული რომ ვისწავლო როგორ გავხდე ჰქვიანი. მე მიხარია რომ ვბრუნდები ფაბრიკაში იმიტომ რომ მომწყინდა უსამუშაოთ და უმეგობროთ და მინდა ისევ გავერთო მათთან.

დოქტორმა შტრაუსმა მითხრა მე უნდა გავაგრძელო სხვა და სხვა ამბების ჩაწერა მაგრამ არაა აუცილებელი ყოველდღე გავაკეთო. მხოლოდ როცა რამეზე ვფიქროფ ან როცა რამე განსაკუთრებული მოხდება. მან მითხრა გულს ნუ გაიტებს იმიტომ რომ ამას დრო ჰირდება და ეს ნელა ხდება. მან თქვა ძან ბევრი დრო გავიდა სანამ ელჭერნონი სამჭერტუფრო გონიერი გახდა ვიდრე მანამდე იყო. ესეიგი ელჭერნონი იმიტომ მიგებს ყოველთვის რომ მასაც გაუკეთეს ასეთი ოპერაცია. ეს უფრო ადვილი ასატანია. იქნება მოვანერხო ეს ლაბერინთი უფრო სწრაფათ ვიდრე ამას უბრალო თავი აკეთებს. იქნება მერე როდისმე ელჭერნონსაც კი გავუსწრო. აი იქნება სერი. ელჭერნონი კი ეტყობა სამუდამოდ დარჩება ასეთი ჰქვიანი.

25 მარტი

დღეს ჩვენთან ფაბრიკაში ძალიან ვიმხიარულეთ. ჯო კერპმა თქვა აბა ერთი ვნახოთ რა ოპერაცია გაუკეთეს ჩარლის როგორ დაუმატეს ტვინი. მე შინდოდა მომეყოლა მაგრამ გამახსენდა რომ დოქტორმა შტრაუსმა მითხრა ეს არ შეიძლება. მერე ფრენკ რეილიმ თქვა რას აკეთებდი ჩარლი მიდი აამუ-

შვე მე გადიდებული ტვინი და ჩამოკაცლე ამბავი. მე ამაზე გამეცინა. ისინი ჩემი ნამდვილი მეგობრები არიან და მათ მართლა ვუყვარვარ.

ხან და ხან რომელიმე იტყვის შეხედეთ ჯონს ან ფრენკს ან ჯორჯს რას ჩარლიგორდონობს მე არ ვიცი ასე რატო ამბობენ მაგრამ ყველას კი ეცინება. ამდღილით ჭაღალდების დამტარებელმა ერნიმ პაკეტი დაკარქა და ემოს ბორგმა დაუყვირა ეშმაქმა წაგიღოს ერნი შენც რა ჩარლი გორდონი გამომიჩნდი. მე არ ვიცი ასე რატო თქვა. მე არავითარი პაკეტი არ დამიკარგია მისთვის.

დღეს საღამოს ჩემთან სახში მოვიდა დოქტორი შტრაუსი რომ გავეო რატო არ შევიარე სავადყოფოში. მე ვუთხარი აღარ მინდა ელჯერნონთან თამაში. მან მითხრა ეს ჯერ ჯერობით არცაა საჭირო ოღონდ მე მაინც უნდა ვი-არო. მან საჩუქარი მომიტანა ოღონდ კი არ მაჩუქა მათხოვა. მე მეგონა რომ ეს პატარა ტელევიზორია მაგრამ არაა. მან მითხრა რომ უნდა ჩაერთო როცა დასაძინებლათ დავწვები. მე ვუთხარი თქვენ ხუმრობთ დოქ რატო უნდა ჩაერთო თუ დაძინებას ვაპირებ. ვის გაუგია. მაგრამ მან მითხრა თუ გინდა ჰქვიანი გახდე უნდა დამიჯერო. მე მას ვუთხარი სულაც ვერ ვატყობ რომ ვპყვიანდებოდე. მან კი ხელი მხარზე დამადო და მითხრა ჩარლი შენ ამას ჯერ ვერ გრძნობ მაგრამ სინამდვილეში სულ უფრო და უფრო პყვიანდები. შენ ამას ჯერ ჯერობით ვერც შეამჩნევ. მემგონი ის უბრალოდ კეთილად მომექცა რომ დავემშვიდებინე იმიტომ რომ არაფერში მეტყობა დაჰქვიანება.

კინადამ არ დამავიწყდა მე ვკითხე როდის შეიძლება დავბრუნდე სკოლაში მისს კინიენტან. მან მითხრა რომ იქ მეტი აღარ ვივლი. მან მითხრა მისს კინიენი მალე თითონ ივლის ჩემთან სავადყოფოში და ცალკე მასწავლის. მე ძან ვბრაზობდი მაზე ჩემ სანახავად რომ არ მოვიდა როცა ობერაცია გამიკეთეს მაგრამ მე ის მიყვარს და იქნება ისევ გავხდეთ მეგობრები.

29 მარტი

მე მთელი ღამე არ მეძინა ამ დარეხვილი ტელევიზორის გამო. როგორ უნდა ვიძინო როცა ყურში ჩამყვირიან რალაც სიტყვებს. მე ისედაც აზრზე არა ვარ რას ქაჩანებენ და როგორ უნდა გავიგო ეს ძილში. მერე კიდე ეს სულელური სურათები.

დოქტორი შტრაუსი ამბობს ასეა საჭირო. ის ამბობს რომ ჩემი ტვინი სწავლობს როცა მე მძინავს. და ეს გამომადგება როცა მისს კინიენი გაყვეთილებს ჩამიტარებს საავადყოფოში. თუმცა ეხლა კი ვიცი რომ ეს საავადყოფო კი არა ლაბარატორიაა. მემგონი ეს სულ უაზრობაა. თუკი შეიძლება ძილში დაჰქვიანება ხალხი რატო დადის სკოლაში. არა მგონია აქედან რამე გამოვიდეს. მე სულ გვიან ღამე ვუყურებდი გადაცემებს ტელევიზორში და ამან სულაც არ დამაჰქვიანა. იქნებ უნდა გეძინოს როცა უყურებ.

3 აპრილი

დოქტორმა შტრაუსმა მაჩვენა როგორ უნდა დავუწიო ტელევიზორს და ეხლა შემიძლია წყნარად დაძინება. მაგრამ მე არაფერი არ მესმის. და აქამდე ვერ გამიგია იქ რას ბურტყუნებენ.

ხან და ხან დილით ისევ ჩაერთავ ხოლმე რომ ვნახო ერთი რა ვისწავლე ძილში და მემგონი რომ არაფერი. მისს კინიენი ამბობს იქნება ეს სხვა ენაზეა ან რამე ამდაგვარი მაგრამ ეს თითქმის ყოველთვის ამეროკულს გავს.

მაგრამ ძაან სწრაფათ ლაპარაკობენ უფრო სწრაფადაც ვიდრე მისს გოულდი რომელიც მე მასწავლიდა მეექვსე კლასში. მეკი მახსოვს ის ისე სწრაფათ ლაპარაკობდა მე ვერაფერს ვერ ვიგებდი.

მე ვუთხარი დოქტორ შტრაუსს რა ჭკუა აქ ძილში თუ ვიქნება ჭკვიანი მე მინდა ჭკვიანი ვიყო როცა არ მძინავს. მან მითხრა ეს ერთი და იგივეა.

5 აპრილი

მთელი დღე თავი მტკივა. გუშინ სამუშაო რომ დამთავრდა ფაბრიკაში ჩემმა მეგობრებმა ჯო კერპმა და ფრენკ რეილიმ ბარში წამიყვანეს. მე არ მიყვარს სმა მაგრამ მათ მითხრეს ვიმზიარებოდა. მართლა კარგი დრო ვატარებ. ჯო კერპმა თქვა აჩვენე გოგოებს როგორ რეცხავ იატაკს ფაბრიკის საპირფარეოში და მომიტანა ჩვარი. მე ვაჩვენე და ყველას გაეცინა როცა მე ვთქვი მისტერ დონეგანი ამბობს მე ყველაზე კარგი დამლაგებელი ვარ რაც კი მას ყოლია იმიტომ რომ მე მიყვარს ჩემი საქმე არასოდეს არ ვიგვიანებ და არცერთი დღე არ გამიცდენია მართო როცა ოპერაცია გამიკეთეს მაშინ. მე ვუთხარი მისს კინიენი ყოველთვის მეუბნებოდა ჩარლი უნდა ამაყობდე შენი საქმით თუკი მას კარგათ აკეთებ. ყველა იცინოდა და მათ ბევრი დამალევი-ნეს და ჯომ თქვა რა ტიპია ეს ჩარლი თუ გადაკრულშია. მე არ ვიცი ასე რატო თქვა მაგრამ მე აქ ყველას ვუყვარვარ და მიხარია. ნეტა მალე გავხდებოდე ისეთივე ჭკვიანი როგორც ჩემი საუკეთესო მეგობრები ჯო კერპი და ფრენკ რეილი არიან.

მერე მე გავედი გაზეთის და ყავის საყიდლად ჯოსა და ფრენკისათვის და როცა დაებრუნდი იქ არავინ არ იყო. მე ისენი ყველგან გვიანობამდე ვეძებ. მერე რა იყო ისე კარგათ არ მახსოვს მაგრამ მგონი ავით გავხდი და დამინება მომინდა. მერე რომელიღაც კეთილმა პოლიციელმა მომიყვანა სახში. ასე ამბობს ჩემი დიასახლისი მისს ფლინი.

მაგრამ მე თავი მტკივა და დიდი კობი მაზის და სულ დალილავებულ ვარ. შემგონი რომ დავეცი მაგრამ ჯო კერპი ამბობს ეს პოლიციელის ნახელავია ისინი ზოგჯერ ცემენ ხოლმე მთვრალებს. მე ასე არ ვფიქროვ. მისს კინიენი ამბობდა რომ პოლიციელები უნდა ეხმარებოდენ ხალხს. თუმცა თავი კი მაინც ძაან მტკივა გული მერევა და მთელ ტანში მტეხს. შემგონი არასოდეს აღარ დავლევ.

7 აპრილი

მე მოვუგე ელქერონს. არც ვიცოდი თუ გავიმარჯვე მაგრამ ლაბარანტმა ბერტმა მითხრა. მეორე ჯერ კი წაეგე იმიტომ რომ ისე ვლელავდი ერთხელ კინალამ სკამიდან ჩამოვარდი. მაგრამ მერე კიდე რვაჯერ მოვუგე. ეტყობა ჭკვიანი ვხდები თუკი ასეთ თავგს ვაჯობე. მაგრამ მე ვერ ვგრძნობ თავს უფრო ჭკვიანად.

მე მინდოდა კიდე შევეპირებოდი ელქერონს მაგრამ ბერტმა მითხრა საკმარისია. მე ნება მომცეს ხელში ამეყვანა. ის არ იკბინება და ბამბასავით რბილია. თვალები შავი აქ კიდევბზე კი ვარდისფერი და სულ ახამხამებს. მე ვთქვი მინდა საჭმელი ვაჭამო იმიტომ რომ გული დამწყდა რომ მოვუგე მეკი მინდა კეთილი ვიყო და ყველასთან ვიმეგობრო. მაგრამ ბერტმა მითხრა არ შეიძლება. ელქერონი ჩვეულებრივი თავი არ არის მას ისეთივე ოპერა-

ცია გაუკეთეს როგორც შენ და ის ერთად ერთია ცხოველებს შორის რომელიც ამდენი ხნით დარჩა ჰკვიანი. მან თქვა ელჯერნონი ისეთი ჰკვიანია რომ ყოველ დღე ახალ გამოცდას აბარებს საჭმლის მისაღებად. მის კარებს სხვა და სხვა საკეტებს უკეთებენ და თვითონ უნდა გაალოს რომ აჭამონ. მე ის შემეცოდა იმიტომ რომ თუ ვერ მოახერხებს ესე იგი მშვირი დაარჩება.

მემგონი ეს არაა სწორი ვინმე აიძულო გამოცდა ჩააბაროს საჭმლის მისაღებად. როგორ მოეწონებოდა დოქტორ ნემიურს მასაც ასე რომ მოჰქეოდა. მემგონი მე და ელჯერნონი დაემეგობრდებით.

9 აპრილი

დღეს ლაბორატორიაში მისს კინიენი მოვიდა. მას მგონი გაუხარდა ჩემი ნახვა მაგრამ თითქოს რაღაცის ეშინოდა. მე ვუთხარი მისს კინიენ ნუ გეშინიათ მე ჭერ კიდევ არა ვარ ჰკვიანი და მას გაეცინა. მან თქვა მე მჯერა შენი ჩარლი შენ ყველაფერს აკეთებდი იმისათვის რომ სხვებზე უკეთ გესწავლა წერა და კითხვა. შენ ჭერ ცოტოტას იმეცადინებ და ბოლოს იქნებ მეცნაფრებისთვისაც კი გააკეთო რამე.

ესლა ჩვენ ძალიან ძნელ წიგნს ვკითხულობთ. მე აღრე არასდროს არ წამიკითხია ასეთი ძნელი წიგნი. რობინზონ კრუზო ქვია და ერთ კაცზეა რომელიც ცარიელ კუნძულზე მოხვდება. ის ძან ჰკვიანია და ათას რამეს აკეთებს რომ ჭონდეს სახლი და საჭმელი და კარგადაც ცურავს. მე ის მაინც მეცოდება იმიტომ რომ ის სულ მარტოა და მეგობრები არა ყავს. მაგრამ მემგონი კუნძულზე კიდევ ვილაყა იმიტომ რომ იქ ერთი სურათია სადაც ის თავისი სასაცილო ქოლგით ადამიანის ნაფებურებს დაყურებს. იმედი მაქ რომ მეგობარს იპოვის და მარტო აღარ იქნება.

10 აპრილი

მისს კინიენი მასწავლის უკეთ წერას. ის მეუბნება შეხედე სიტყვას დახუჭე თვალები და ბევრჯერ გაიმეორე სანამ არ დაიხსომებ. მე ძალიან მიჭირს დაეხსნომა რომ უნდა დაეწერო **ახლა** და არა **ესლა** და კიდევ თურმე უნდა დაეწერო **საავადმყოფო** თუმცა ყველა ამბობს **სავადყოფო**.

14 აპრ. დავამთარე **რობინზონ კრუზო**. მინდა გავიგო მერე კიდევ რა მოხდა მაგრამ მისს კინიენმა მითხრა სულ ეს არისო. **რატომ**.

15 აპრ. მისს კინიენი ამბობს რომ მე სწრაფად ვსწავლობ. მან წაიკითხა ჩემი ჩანაწერები და რაღაცა უცნაურად შენობხედა. მან მითხრა რომ მე ძალიან კეთილი ვარ. მე ვკითხე რატომ. მან მითხრა არა აქვს მნიშვნელობა მაგრამ გული არ უნდა გაგიტყდეს თუ მიხვდები რომ ყველა ისეთი კარგი არ არის როგორც შენ გონია. მან მითხრა შენისთანა ადამიანმა რომელსაც ღმერთმა ასე ცოტა რამ მისცა გააკეთა იმაზე მეტი ვიდრე ბევრმა ჰქუა საღმა თავის ტენის რომ არავითარ ჯაფას არ აყენებს. მე ვუთხარი რომ ყველა ჩემი მეგობარი ჰკვიანი ხალხია მაგრამ მაინც ძალიან კარგები არიან. მათ მე ვუყვარვარ და

არასოდეს ჩემთვის არაფერი ცუდი არ გაუკეთებიათ. ეს რომ ეთქვი უცხად მისს კინიენს რაღაცა ჩაუვარდა თვალში და ტულეტში გაიქცა.

16. აპრ. დღეს მე მძიმეს დასმა ვისწავლე. ძალიან უცნაური რამეა. ერთი წერტილია კუდით. მისს კინიენი, ამბობს, რომ ეს საჭიროა, იმიტომ, რომ მძიმე, აღმჯობესებს ნაწერს.

16 აპრ. მძიმეები არასწორად დამისვამს. მას თურმე სასვენი ნიშანი ჭეია. მისს კინიენმა დაამავალა ძნელი სიტყვები ლექსიკონში მოძებნო და ვისწავლო მათი გამოყენება და სწორად წერა. მე ვკითხე რა საჭიროა თუკი მაინც შეიძლება მათი წაკითხვა. მან მითხრა უამისოთ არაფერი არ გამოვი ამიტომ უნდა მოძებნო ყველა სიტყვა როცა დარწმუნებული არა ხარ როგორ იწერება, ამის გამო დიდ ხანს უწლები წერას მაგრამ მგონი ნელნელა ვიმასხორებ. ახლა მხოლოდ ერთხელ მჭირდება ჩახედვა და უკვე ვიცი როგორ უნდა დავწერო. მისს კინიენი ამბობს რომ წერტილიც სასვენი ნიშანია და რომ კიდევ ბევრი სასვენი ნიშანი უნდა ვისწავლო.

თურმე ყველა მათგანი უნდა გამოვიყენო, მან მაჩვენა: როგორ, და ახლა მე თვითონ დავწერე. ისე კი ძალიან ბევრი წესია სასწავლი, მაგრამ: ბოლოს და ბოლოს ხომ მაინც დავიხსოვებ. მე მომწონს, რომ ძვირფასი მისს კინიენი (თურმე ასე უნდა დავწერო საქმიან წერილში) თუკი როდისმე ბიზნესმენი გაეზდები? ყოველთვის მიხსნის ხოლმე რასაც კი — ვკითხავ. ის ნამდვილი გენიოსია... მე მინდა: ისეთივე გონიერი ვიყო „როგორც მისს კინიენი“.

რა სასაცილო რამეა (ეს სასვენი ნიშნები)!

20 აპრ. თურმე ვერაფერსაც ვერ მივხდარვარ, სულ ამირდამირევი ყველაფერი! მერე გრამატიკის სახელმძღვანელო წავიკითხე — იქ ყველაფერი თანმიმდევრულადაა ახსნილი. კაცმა რომ თქვას, მისს კინიენი იგეგმე მეუბნებოდა, მაგრამ მაშინ ვერ გავიგე. გუშინ კი შუალამისას გამეღვიძა და თითქოს უცხად მივხვდი ყველაფერს.

მისს კინიენმა მითხრა, რომ ეს ტელევიზორი დამეხმარა: ის ხომ ღამღამობით მუშაობს, როცა მე მძინავს.

22. აპრ. ძალიან ცუდად ვგრძნობ თავს. არა, ისე ცუდად არა, რომ ექიმი გამოვიძახო, მაგრამ ისეთი შეგრძნება კი მაქვს, თითქოს შეიგნეულობა ამომიტრიალეს; გულ-ღვიძლი მეწვის.

არ მინდოდა ამის შესახებ დამეწერა რამე მაგრამ, მგონი, გამოტოვებაც არ ივარგებს — დოქტორ შტრაუსისათვის ეს შეიძლება მნიშვნელოვანი იყოს. დღეს მე პირველად ჩემ სიცოცხლეში არ გავედი სამუშაოდ და სახლში დავრჩი.

გუშინ ჯო კერპმა და ფრენკ რეილიმ წამიყვანეს ვილაცასთან საღამოზე. იქ ბევრი ვოგონები იყვნენ და ჩვენთან, ფაბრიკაში მომუშავე რამდენიმე ბიჭიც. მე მახსოვდა, რა ცუდად გავხვდი, როცა ბევრი დავლიე და ახლა ამიტომაც ვუთხარი ჯოს, რომ არაფრის დაღვევა არ მინდოდა. მან კოკა-კოლა მომცა. მომწარო გემო კი ქონდა, იმწამსვე შევატყვე, მაგრამ ვიფიქრე, ეს ალბათ პირში მაქვს სიმწარე-მეთქი.

თავიდან ძალიან ვიმხიარულეთ. ჯომ დამიჯინა, ელასთან იცეკვო. მე წარამარა ვეცემოდი და ვერაფრით ვერ გამეგო რატომ — აკი ჩემსა და ელას გარდა არავინ არ ცეკვავდა. მაგრამ მერე კიდევ რამდენჯერმე წავიბოძიეთ, იმიტომ რომ ფეხს მიღებდენ.

უცბად ჯოს სახეზე ისეთი გამომეტყველება შევნიშნე, გული შემეკუმშა.

— გეყოთ, დავიხჩიე! — წამოიძახა ვილაყამ.

ხარხარი აუტყდათ.

— მეგზის ბარიდან რომ გავაგზავნეთ გაზეთის საყიდლად და ავეთესეთ, მას მერე ამდენი არ მიცინია, — თითქოს შორიდან მესმოდა ფრენჯ რილის ხმა.

— არა, ერთი ნახე, როგორ წამოენთო სიფათი!

— შეხედეთ, ჩარლი გაწითლდა...

— ეი, ელა, რა უქენი ამ საწყალს? ჩემ დღეში ასეთი არ მინახავს!

სად გავჭრალიყავი, არ ვიცოდი. ყველა მე მიყურებდა, იცინოდნენ და ასე მეგონა, პერანგის ამარა ვიდექი. ქუჩაში გამოვარდი და სახლის კუთხეში მალეზინა. მერე სახლში წავედი.

უცნაურია, აღრე ვერასოდეს ვერ ვამჩნევდი, რომ ფრენჯი, ჯო და სხვებიც დამცინოდნენ და მხოლოდ და მხოლოდ სამასხარაოდ დამათრევედნ აქეთ-იქით. ახლა კი მესმის რასაც ნიშნავს, როცა ერთმანეთს ეუბნებიან—რას ჩარლიგორდონობო...

მცხენია.

25 აპრ. ჯერ კიდევ არ გავსულვარ სამუშაოდ. მისის ფლინს — ჩემს დია-სახლისს — ვთხოვე ფაბრიკაში დაერეკა და მისტერ დონეგანისათვის ეთქვა, რომ ავად გავხდი. ამ ბოლო დროს მისის ფლინი ძალიან უცნაურად მიყურებს, თითქოს ჩემი ეშინია.

ძალიანაც კარგია რომ მივხვდი, როგორ დამცინის ყველა. ბევრი ვიფიქრე ამაზე. ჩემი ბრაღია — უხეირო ვარ და ვერც ვამჩნევ ხოლმე, როცა სისულელეებს ჩავდივარ. ხალხს კი რატომღაც სასაცილოდ ეჩვენება, თუ ჰკუთსუსტი ადამიანი რაღაცას ისე ვერ აკეთებს, როგორც ეს საჭიროა.

ყოველ შემთხვევაში, ახლა მე თვითონ ვატყობ, რომ დღითიღე მეხსნება გონება. უკვე ვიცი სასვენი ნიშნების ხმარება და შემძლია სწორად წერა. მსიამოვნებს ძნელი სიტყვების ლექსიკონში მოძებნა, ადვილადც ვიმასხვარებ. ბერის ვკითხულობ და თუ მისს კინიენს დაეუჭერებთ, ძალიან სწრაფდაც. უმეტესად წაკითხულის აზრიც მესმის, ასეთი ადგილები კი თითქოს გონებაში მრჩება.

მისს კინიენმა მითხრა, რომ ისტორიის, გეოგრაფიისა და არითმეტიკის გარდა უცხო ენებიც უნდა ვისწავლო. დოქტორმა შტრაუსმა რამდენიმე ახალი კასეტა მომცა, ძილის წინ ვრთავ და ისე ვიძინებ ხოლმე.

26 აპრ. დღეს ბევრად უკეთესად ვგრძნობ თავს, მაგრამ მაინც ჯერ კიდევ ბრაზი მომდის მათ გახსენებაზე, ვინც სულ დამცინოდა და მასხრად მიგდებდა ჩემი სუსტი გონების გამო.

როცა დავტყვიანდები და ჩემი ი. კ.* გასამზადდება, შეიძლება ისეთივე გავხდე, როგორც ყველა სხვა და მათაც ვეყვარები და კეთილად მომექცევიან. მთლად კარგად არ მესმის, რას ნიშნავს ი. კ. დოქტორმა ნემიურმა მთხზრა, რომ იგი აღამიანის გონებრივი შესაძლებლობების დონეს საზღვრავს — ისევე, როგორც აფთიაქის სასწორი — წამლის დოზას. დოქტორი შტრაუსი კი არ დაეთანხმა: ი. კ. არაფერსაც არ წონისო. მან თქვა, იგი გვიჩვენებს, თუ რა ზომამდე შეიძლება ინტელექტის გაზრდა, რომ ეს მენზურაზე გაკეთებული დანაყოფებივითაა, რომლის მიხედვითაც ამოწმებენ, რა რაოდენობის სითხეა დასამატებელი.

მაგრამ როცა ამის შესახებ ბერტს შევეკითხე (ბერტი ის ექიმი, ჩემს ინტელექტს რომ ამოწმებს და თან ელჯერონისაც ადევნებს თვალყურს), მან მითხრა — არც ერთი არაა სწორი, ოღონდ ეს მათთან არ წამოგცდესო. მერე თქვა, რომ ი. კ. უამრავ სხვადასხვა რამეს ზომავს და მათ შორის იმასაც, რაც კაცმა შეისწავლა. მერე დაუმატა — მართალი ვითხრა, აღრიცხვის ეს სისტემა არაფრად არ ვარგაო.

ასე რომ, ამ ი. კ.-ს ვერაფერი გავუგე, თუმცა ჩემი მალე 200-ს გადააჭარბებს. მე ხმა არ ამოვიღია, მაგრამ მაინც არ მესმის, რანაირად შეუძლიათ გაზომონ ის, რაც ხეირიანად არც კი იციან, რა არის, ან რა სახით უგროვდება იგი აღამიანს.

დოქტორი ნემიური ამბობს, რომ ხელ რორშახის* გამოცდის გავლა მომიწევს. ნეტავი ეს რაღაა.

27 აპრ. გავიგე, რას ნიშნავს რორშახი. ეს ის გამოცდაა, ოპერაციის წინ რომ ჩამიტარეს, მელანდლაბანილი მუყაოს ნაჭრებით. მაგიდასაც იგივე კაცი უჭდა.

ამ მელნის ლაქებმა სულ დამაფრთხო. ვიცოდი, სურათების მოძებნას მომთხოვდნენ და დარწმუნებული ვიყავი, ვერ ვიპოვნიდი. ჩემთვის გავიფიქრე, კარგი იქნებოდა როგორმე წინასწარ გამეგო, რა სურათებია ასე შენიღბული-მეთქი. ან იქნებ იქ არც არავითარი სურათები არ არის და მხოლოდ მახეს მიგებენ, რომ გაარკვიონ, მართლა თუ ისეთი სულელი ვარ, არარსებულის ძებნა დავიწყო.

ამის გაფიქრება და იმ კაცზე განაწყენება ერთი იყო.

— მაშ ასე, ჩარლი, — მითხრა მან, — თუ გახსოვს, შენ უკვე ნახე ეს ფიციტები...

— რა თქმა უნდა, მახსოვს.

ხმაში ისეთი გაბრაზება დამეტყო, აშკარად გაკვირვებული დარჩა.

— მაშინ დააკვირდი ამ ლაქას და მითხარი, რას გავგონებ, რა შეგიძლია წარმოიდგინო, როცა ამას უყურებ? სხვები, მაგალითად, უამრავ რამეს ამსგავსებენ.

ეს ისე მოულოდნელი იყო ჩემთვის, რომ გაოგნებულმა უცბად ხმა ვერ ამოვიღე.

* ინტელექტის კოფიციენტი.

† პერმან რორშახი (1884-1922) — შვეიცარიელი ფსიქოლოგა-ფრაიდიისტი. შეიმუშავა ტესტების სისტემა ფსიქოანალიზისათვის.

— ესე იგი, ამ ლაქებში არავითარი სურათები არ არის?

მან შეუბლი შეიქმუნხა და ხელის ნელი მოძრაობით სათვალე მოიხსნა.

— რაო?

— სურათები-მეთქი. ლაქებით შენიღბული სურათები. მაშინ თქვენ მითხარით, მათ ყველა ხედავსო, და გინდოდათ მეც მეპოვნა.

მან ამიხსნა, რომ წინა ჭერზეც თითქმის იგივე მითხრა, რაც ახლა. მაგრამ მე არ დავუჯერე და აქამდე ვეპვობ, რომ მაშინ ძალად, ჩემს დასაცინად ამირია გზა-კვალი. ან არადა... ნუთუ ამდენად გონებასუსტი ვიყავი?

ჩვენ ნელ-ნელა ვათვალისწინებდით ფირფიტებს. ერთ მათგანზე ლაქა დამურას წააგავდა, მეორე მოფარაკავეებს მივამსგავსე. მე სულ ახალ და ახალ რაღაცეებს ვიგონებდი. მგონი, ზედმეტიც მომივიდა, მაგრამ გამომცდელს უკვე აღარ ვენდობოდი და ყოველი მხრიდან ვატრიალებდი ფირფიტებს, უკულმაც კი ვაბრუნებდი, რომ შემთხვევით არაფერი გამოირჩენოდა.

აქამდე არ მესმის, რა აზრი აქვს ამ გამოცდას. ყველას შეუძლია მოიტყუოს და ისეთი რამე აღწეროს, რასაც სინამდვილეში ვერ ხედავს. საიდან იცის, რომ მართალს ვეუბნები, მართლა ასე აღვიქვამ ამ ლაქებს და არ ვუყუევები რაღაც აზრებს, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს ჩემს წარმოსახვასთან?

იქნებ ეს მაშინ გავარკვიო, როცა დოქტორი შტრაუსი ნებას მომცემს ფსიქოლოგიის შესახებაც ვიკითხო წიგნები.

2 მისი.

მე აზრად მომივიდა, ქარხანაში ახლებურად განგველაგებინა დაზგები და მისტერ დონეგანი ამბობს, რომ ეს სამუშაო ძალის დაზოგვისა და საწარმოო პროდუქციის გაზრდის ხარჯზე მას წელიწადში 25000 დოლარ მოგებას მოუტანს. მე კი პრემია მივიღე — 250 დოლარი.

ამ ამბის აღსანიშნავად ჯო კერპსა და ფრენკ რეილის ვთხოვე ვახშამზე დამწვეოდნენ, მაგრამ ჯომ მითხრა, ბიძაშვილთან ვარ წასასვლელიო, ფრენკმა კი ცოლისთვის რაღაც საყიდლები მოიმიზნეა. ეტყობა, გარკვეული დროა საჭირო, სანამ ჩემში მომხდარ ცვლილებებს შეეგუებიან. ყველას თითქოს უშინია ჩემი. ემოს ბორგთან რომ მივედი და მხარზე ხელი მოვეუტყაპუნე, გაოცებისაგან ლამის ჭერს აარტყა თავი.

ახლა იშვიათად თუ დამელაპარაკება ვინმე და არც არავინ მესუბრება ხოლმე ძველებურად. ამიტომ სამსახურშიც რაღაც ეულად ვგრძნობ თავს.

5 მისი

დღეს გამბედაობა მოვიკრიფე და მისს კინიენს ვთხოვე, ჩემთან ერთად ესადილა. ის ჭერ დაეკვდა, უხერხული ზომ არ იქნებოდა, მაგრამ მე დოქტორ შტრაუსს ვკითხე და მან მითხრა — იგ არაფერიო.

ისე, დოქტორი შტრაუსი და დოქტორი ნემიური, ეტყობა, ერთურთს ვეღარ ეწყობიან. გაუთავებლად კამათობენ. დილით მათთან შევიარე მისს კინიენის სადილად დაბატიყების თაობაზე და გავიგონე, როგორ ლანძღავდნენ ერთმანეთს.

დოქტორი ნემიური ამტკიცებდა, რომ ეს მისი ექსპერიმენტია და მისი გა-

მოკვლევები. დოქტორი შტრაუსი კი პასუხად გაიძახოდა, რომ მის არანაკლები წვლილი მიუძღვის ამ საქმეში, რომ ეს მან აღმომაჩინა მისს კინიენის დახმარებით და რომ, ბოლოს და ბოლოს ეს ოპერაციაც მისი გაკეთებულია: „დადგება დრო, როცა მთელ მსოფლიოში ათასობით ნეიროქიურგები დაიწყებს ჩემ მიერ შემუშავებული მეთოდისა და ტექნიკის გამოყენებას“.

საქმე ის არის, რომ დოქტორ ნემიურს უკვე თვის ბოლოს სურს კვლევის შედეგების გამოკვეყნება, დოქტორ შტრაუსს კი მიაჩნია, რომ მეტი დამაჯერებლობისათვის ჭერ დაეცა აჯობებს. მან თქვა — დოქტორ ნემიურს პრინსტონის უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიის კათედრა უფრო აინტერესებს, ვიდრე თვით ეს ექსპერიმენტი; დოქტორმა ნემიურმა კი განაცხადა, რომ დოქტორი შტრაუსი წმინდა წყლის ოპორტუნისტია, რომელიც სახელისა და დიდების ძებნაში მას, ე. ი. დოქტორ ნემიურს, დააჭდა კისერზე.

ისეთი შეგრძნება მქონდა, თითქოს ორივეს პირველად ვხვდავდი. ტანში გამაქრიალა. ახლა მახსენდება ბერტის ნათქვამი — ნემიურის ცოლს ისეთი ხასიათი აქვს, ბუღბულს დააჩხავლებს და ერთთავად იმაზე ოცნებობს, სახელგანთქმული ქმარი ჰყავდესო...

8 მისი

არ ვიცი, აქამდე როგორ ვერ ვამჩნევდი, რა ლამაზია მისს კინიენი. მას ნუშისებრი თვალები და ფაფუკი წაბლისფერი თმა აქვს. შეიძლება იმიტომ, რომ თავიდან ის რაღაც წარმოუდგენლად, მიუწვდომლად გენიალური და ძალიან, ძალიან მოხუცი მეჩვენებოდა. ის კი ჭერ მხოლოდ 34 წლისა!

ახლა ჩემს თვალში იგი დღითიდღე ახალგაზრდაედება და სულ უფრო და უფრო მომხიბვლელი ხდება.

ჩვენ ვისადილეთ და დიდხანს ვსაუბრობდით. როცა მიტხრა, რომ სწრაფად ვითვისებ ყველაფერს და მალე მასაც უკან მოვიტოვებ, გამეღიმა.

— მართალს გეუბნები, ჩარლი. შენ უკვე ჩემზე უკეთ კითხულობ. თვალის ერთი გადავლებით შეგიძლია აღიქვა მთელი გვერდი, მე კი იმავე დროის განმავლობაში მხოლოდ რამდენიმე სტრიქონის წაკითხვას ვასწრებ. თანაც შენ წიგნის ყოველი უმცირესი წერილმანი გამახსოვრდება, მე კი, დიდი-დიდი, მხოლოდ ძირითად აზრსა და საერთო შინაარსს თუ გავიხსენებ.

მხრები ავიჩეჩე.

— რაღაც ვერ ვატყობ, ასე დაეჭვოიანებულიყავი. რამდენი რამეა, რაც მე არ ვიცი ან, უბრალოდ, ჭერ კიდევ არც მესმის.

— მისს კინიენმა სიგარეტი აიღო და მე ანთებული ასანთი გავუწოდე.

— ცოტაც მოითმინე, ჩარლი. რაზეც შენ სულ რაღაც დღეებსა და კვირებს ხარჯავ, სხვებს სიცოცხლის ნახევარი სჭირდებათ. სწორედ ეს მოაცებს შენში. შენ თითქოს იწოვ ყოველგვარ ინფორმაციას, ფაქტებს, ციფრებს, ზოგად ცნობებს. მალე კი ყოველივე ამის ურთიერთდაკავშირებასაც დაიწყებ — გაიგებ შეფარდებას ცოდნის სხვადასხვა განხრებს შორის. უამრავი სხვადასხვა დონე არსებობს, ჩარლი. ეს კიბის საფეხურებს ჰგავს, სულ უფრო და უფრო ზევით რომ მიყავხარ და შენც საშუალება გეძლევა უკეთ შეიცნო გარემო სამყარო.

ის უცებ მოიღუშა.

— ოღონდ კი...

— ოღონდ რა?

— არაფერი, ჩარლი. მე მხოლოდ ის გავიფიქრე, ხომ არ შეეცდი-მეთქი, თბერაქიანზე დათანხმება რომ გირჩიე.

გამეცინა.

— ნეტა ასეთი აზრები საიდან მოგდით. ყველაფერი რიგზეა — ელქერ-ნონსაც კი არ ეტყობა რაიმე.

რამდენიმე ხანს არც ერთს ხმა არ ამოგვიღია. ვიცილი, რასაც გულის-ხმობდა, მაგრამ ამაზე ისევე არ მინდოდა ფიქრი, როგორც მოხუცებს — სიკე-ლილზე. ვიცილი, რომ ეს მხოლოდ დასაწყისი იყო. კარგად მესმოდა კიბის საფეხურების ანალოგია, რადგან, ზოგიერთი მათგანი უკვე განვლილი მქონ-და.

იმის გაფიქრებაზე, რომ შესაძლოა მისს კინიენის გაკვეთილები აღარც დამჭირდეს, სევდა შემომაწვა.

მგონი, შეყვარებული ვარ.

10 მაისი

უკვე აღარ ვმუშაობ ფაბრიკაში. მისტერ დონეგანმა პირდაპირ განმიცხა-და, ყველასათვის აჯობებს, შენი ნებით რომ წახვიდეო. პეტრეცა მჩვენა: 840 ხელმოწერა — ყველასი, ვისაც კი რაიმე კავშირი აქვს ფაბრიკასთან...

ინტელექტი კედელივით აღიმართა ჩემსა და იმათ შორის, ვისაც აღრე ვიცნობდი და მიყვარდა. აქამდე ჩემი უფიცობისა და ჭკუასუსტობის გამო მიგდებდნენ მასხრად, ახლა კი სწორედ საპირისპირო მიზეზით მიშორებენ თავიდან. ღმერთო, რას მერჩიან!

ასეა თუ ისე, სამუშაოდან დამითხოვეს. ახლა კიდევ უფრო ეულად ვგრძნობ თავს, ვიდრე ოდესმე...

24 მაისი

დოქტორი შტრაუსი მეტისმეტად აღრენილია ჩემზე, რადგან ამ ორი კვირის მანძილზე არც ერთი ანგარიში არ დამიწერია. კაცმა რომ თქვას, მარ-თალიცაა — რაც ფაბრიკიდან გამომაგდეს, მას შემდეგ ხომ ლაბორატორია მიხდის ფულს. მე ავუხსენი, ვერ მოვიცალე — ბევრს კვითხულობდი და ეფიქრობდი-მეთქი. როცა წამომცდა, წერის პროცესის მოუქნელობას მოთმი-ნებიდან გამოვყავარ-მეთქი, მირჩია მანქანაზე ბეჭდვა მესწავლა. ახლა უკვე ბევრად მეადვილება, რადგან წუთში 70 სიტყვამდე შემიძლია დაგებულო. დოქტორი ნემიური წარამარა მასხენებს უფრო მარტივად წერისა და ლაბ-რაქის აუცილებლობას, რათა სხვებსაც შეეძლოთ ჩემი გაგება.

გასულ სამშაბათს მე და ელქერნონი ამერიკის ფსიქოლოგთა ასოციაციის სხდომაზე გამოგვიყვანეს. ნამდვილი სენსაცია მოვახდინეთ და დოქტორ ნე-მიურს უკვე სურს მოიმკას თავისი შრომის ნაყოფი. ეს, უეჭველია, მისი ნემიურის მცდელობის შედეგია.

იმ შთაბეჭდილების საწინააღმდეგოდ, რასაც იგი აღრე ახდენდა ჩემზე, ახლა ვხვდები, რომ დოქტორი ნემიური სულაც არაა გენიოსი. თქმა არ უნდა, შესანიშნავი თეორეტიკოსია, მაგრამ თვითრწმენა აკლია. მხოლოდ მაშინ გრძნობს თავს დაჭერებულად, თუ მისი გამოკვლევები საყოველთაო ყურად-ღებას იპყრობს. მე მგონი, მას იმიტომაც ეშინოდა დემონსტრაციის შემდგო-

მი გადავადებებს, რომ შესაძლოა ვინმე სხვას გაეკეთებინა ანალოგიური აღმოჩენა და მისთვის ჩამოერთმია პირველობის პატივი.

სამაგიეროდ, დოქტორ შტრაუსს კი შეიძლება კაცმა გენიოსი უწოდოს, თუმცა ვგრძნობ, მისი ცოდნა და უნარი მეტად ცალმხრივია: ვიწრო სპეციალიზაციამ ამ უნიჭიერეს ადამიანსაც დაასვა თავისი დაღი. ერთხელ გამომიტყდა კიდევ — მკვდარი ენებიდან მართო ლათინური ვიცე, ხოლო ელემენტარული ვარიაციული აღრიცხვების ფარგლებს გარეთ, შეიძლება ითქვას, უმაღლესი მათემატიკისა აღარაფერი გამეგებო. უცნაურად გამაღიზიანა ამ უადგილო აღსარებამ: ეს ისე აღვიქვე, თითქოს მანამდე სულ თავს მაწონებდა და (როგორც ვატყობ, ეს ბევრი ადამიანის დამახასიათებელი თვისებაა) ცდილობდა სულ სხვა შთაბეჭდილება მოეხდინა ჩემზე.

26 მაისი

დოქტორი ნემიური აშკარად გაურბის ჩემთან საუბარს. ხანდახან რომ შევეცდები გამოველაპარაკო, უცნაურად შემომხედავს ხოლმე და ზურვს მაქცევს. ჭერ გულიც კი მომივიდა, როცა დოქტორმა შტრაუსმა მოთხრა, შენ გამო არასრულფასოვნების შეგრძნება უჩნდებაო, ვიფიქრე, მამასხარავებს-მეთქი; მე კი მეტად მტკივნეულად განვიციდი ყოველგვარ დაცინვას. რას ვიფიქრებდი, თუ ისეთ სახელმძღვანელო ფსიქოლოგ-ექსპერიმენტატორს, როგორიც ნემიურია, არც ჩინური ეცოდინებოდა და არც ჰინდი: ეს ხომ უაზრობაა, თუ გაეთვალისწინებთ იმ გამოკვლევებს, ახლა რომ ტარდება ჩინეთსა და ინდოეთში, თანაც სწორედ ამ განხრით. ერთხელ ვკითხე კიდევ დოქტორ შტრაუსს, როგორ აპირებს ნემიური პასუხი გასცეს რამადჯამატის, რომელმაც ახლაზან გააკრიტიკა მისი მეთოდი და მიღებული შედეგები, თუკი მას საერთოდ არ შეუძლია ინდოეთში გამოცემული შრომების წაკითხვა-მეთქი. მაგრამ ამ დროს დოქტორ შტრაუსს ისეთი უცნაური გამომეტყველება აღებეჭდა სახეზე, რაც მხოლოდ ერთს შეიძლება მოასწავებდეს — მას ან არ სურს გააგებინოს ნემიურს, რასაც ინდოეთში წერენ, ან, არადა, დოქტორმა შტრაუსმა თვითონაც არაფერი იცის ამის შესახებ...

28 მაისი

მეტისმეტად განვიციდი ერთ ამბავს. გუშინ საღამოს მისს კინიენს შევხვდი — კვირაზე მეტი იყო არ მენახა. გამახსენდა დოქტორ ნემიურის გაფრთხილება და შევეცადე საუბარი უბრალო, ყოველდღიური თემებით შემომეფარგლა, მაგრამ მან დაბნეულად შემომხედა და მკითხა, რას ნიშნავსო მათემატიკური ექვივალენტის შეცვლა დობერმანის მეხუთე კონცერტში...

როცა შევეცადე ამეხსნა, გაეცინა და თავი გააქნია. ვატყობ, სხვა დონეზე ვესაუბრები. მაგრამ რა თემაზეც არ დავიწყებ ლაპარაკი, საერთო ენა მაინც ვერ გამოვჩანებ. სულ მალე ალბათ ველარც შევძლებ ადამიანებთან ურთიერთობას. კიდევ კარგი, ამჟვეყნად არსებობს წიგნები, მუსიკა და უამრავი პრობლემა, რომლებზეც შეიძლება ვიმუშაო.

1 ივნისი

ერთი შემთხვევა რომ არა, ვერც კი შევამჩნევდი კაფეში, სადაც საერ-

თოდ დაედიეარ ხოლმე სეაბშშოდ, 15-16 წლის ბიჭუნას — ახლად აყენილ კურკლის მრეცხავს.

...თეფშების გროვამ კახანი მოაღინა იატაკზე, ნამსხვრევებად იქა და თეთრი ფაიფურის ნატებები მაგიდებქვეშ მიმოიფანტა. შიშისაგან რეტდასხმულ ბიჭს სინი არც კი გაუშვია ხელიდან, ადგილზევე გაქვავდა. კაფეში მსხდომთა სტვენამ და დამცინავემა შეძახილებმა — „აი, მესმის ზარალი...“ „მომილოცავს!...“ „ღიღახანს კი აღარ მოუწევს აქ მუშაობა...“ — ეტყობა, სულ დააფთო საწყალი.

ხმაურზე პატრონი გამოვიდა. ბიჭუნა შიშისაგან მოიკუნტა, ცემას მოელოდა და თითქოს დარტყმის თავიდან ასაცილებლად, ხელები გაიშვირა წინ.

— კარგი, გეყოფა, შე რეგვენო შენა! — დაუღრიალა პატრონმა, — რას დარტყობილხარ ბოძივით! აილე ცოცხი და გახვეტე ეგ ნაგავი. ცოცხი, ცოცხიმეთქი, იდიოტო! სამზარეულოშია... ერთი ნამსხვრევიც არსად დაჯრჩეს, იცოდე!

ბოლოს და ბოლოს ბიჭუნა მიხვდა, დასჯას არ უპირებდნენ. შეშინებული გამომეტყველება ნელ-ნელა გაუქრა სახიდან, ხოლო სამზარეულოდან რომ გამოვიდა ცოცხით ხელში, უკვე იღიმებოდა და რალაცას ღიღინებდა თავისთვის. კაფეში მსხდომნი კი მაინც ველარ მორჩნენ ოხუნჯობას:

— ერთი უკანაც მიიხედე, რა ნატები გღია..

— მიდი, მიდი, ნუ გრცხვენია, გამოუსევი ცოცხი!

— არც ისეთი სულელი ყოფილა, ახლა მაგ თეფშების აღარც რეცხვა დაქირდება და აღარც მშრალება...

ის ხან ერთს შეხედავდა თავისი გამოთავყვანებული, არაფრისმეტყველი თვალებით, ხან მეორეს; თანდათანობით მასაც გადაედო დამსწრეთა მზიარელება და ბოლოს თვითონაც ჩაიხიბითთა რალაც ხუმრობაზე, რომლის მულამს აღბათ ვერც ჩახვდა.

გულში მწარედ გამკენწლა ამ სულელურმა ღიმილმა, ფართოდ გახელილმა ბავშვურმა თვალებმა — გაუბედაობა და მამებლობის პირუტყველი სურვილი ერთდროულად რომ ჩაბუდებოდა. რალაც მომაწვა ყელში, წამოეხტი, ვიყვირე:

— ხმა ჩაიწყვიტეთ! გეყოთ, დაანებეთ თავი! რა მისი ბრალია, თუ ვერაფერს ხედდება... ღეთის გულისათვის, ის ხომ მაინც ადამიანია!..

სიჩუმე ჩამოვარდა. საკმელს აღარც გავკარებდვარ, ფული გადავიხადე და გარეთ გამოვედი. ვედილობდი ბიჭუნასათვის არ შემეხვდა. მრცხვენოდა — ორივეს მაგიერად...

უცნაურია, ნორმალური ფსიქიკის მქონე ხალხს აზრალაც არ მოუვთ ხეიბარი თუ უსინათლო გააქილიკონ, სამაგიეროდ, არაფრად უღირთ შეურაცხყონ თანდაყოლილი ჰქუასუსტობით დააეადებული ადამიანი.

მაცოფებდა იმის გახსენება, რომ ამ ცოტა ხნის წინათ, საკუთარი უმეცრების გამო, მეც ასევე ვიმასხარაეებდი თავს. თითქმის დავიწყებული მქონდა ყოველივე, საკუთარ თავს გადავუმალე ადრინდელი ჩარლი გორდონი — დღეს, იმ ბიჭის შემყურეს, პირველად რომ წარმომიდგა თვალწინ. მეც ხომ ასეთი ვიყავი, სწორედ ასეთი.

ხშირად თვალს გადავავლებ ხოლმე ჩემს ანგარიშებს და ეხედვო უწიგ-

ნურ, ბავშვურად გულუბრყვილო, საწყალობელ — თითქოსდა ბნელ ოთახში გამოშფუყდებულ ინტელექტს, გასაღების ჭურჭლიდან ხარბად რომ მისჩერებოდა გარემომცველ ნათელს. მაგრამ ჩემი გონების მთელი სიჩღუნის მიუხედავად, მაინც ვგრძნობდი საკუთარ არასრულფასოვნებას, ვატყობდი, სხვებს გაჩნდათ რაღაც ისეთი, რაც მე მაკლდა, რაც არ მარგუნა ბედმა. ვხვდებოდი, რომ ეს როგორღაც წერა-კითხვისთან იყო დაკავშირებული და ეჭვი არ მეპარებოდა, როგორც კი დავეუფლებოდი ამ ხელოვნებას, ნათელ გონებასაც თავისთავად მოვიპოვებდი.

ჭკუასუსტიც კი იტანჯება და ცდილობს ნორმალურ ადამიანებს დაემსგავსოს.

ბავშვმა შესაძლოა არ იცოდეს, როგორ ან რით დაიბუროს თავი, მაგრამ თავად შიმშილის გრძნობა ხომ ნაცნობია მისთვის...

ბევრი რამ გავიზარე ამ დღეს. ნათლად წარმომესახა ჩემი წარსული და გადავწყვიტე ყველაფერი მელონა, მთელი დაგროვილი ცოდნა და ძალა ინტელექტის ზღვრის ხელოვნურად გაზრდის პრობლემისათვის მომეხმარა. ჩემ გარდა ხომ არაფერია უცხოვრია გონების ნათლისა და სიბნელის ორივე სამყაროში და არც მეგულება ვინმე, ჩემზე უკეთ შეეძლოს ამ საქმისათვის თავის გართმევა. ხვალვე მივალ ლაბორატორიაში და ვთხოვ, საშუალება მომცენ რაიმე მოვიმოქმედო მათთვის.

სამუშაოს მეთოდის თაობაზე კი დოქტორ შტრაუსს მოველაპარაკებო. ვინ იცის, ბედის წყალობით იქნებ გადავწყვიტო კიდევ ამ ოპერაციების ფართოდ გამოყენების საკითხი. რაღაც-რაღაც მოსაზრებები უკვე მაქვს. ვნახოთ.

მე ხომ თითქმის გენიოსი გამხადეს, ჩემთან ერთად კი რამდენი სწავლობდა გონებრივად ჩამორჩენილთა სკოლაში... ხოლო ინტელექტის რა ფანტასტიკურ დონეს შეიძლება მიაღწიოს ნორმალურმა ადამიანმა, აღარას ვამბობ გენიოსებზე!

რა გამლებს ხელამდგე?..

2 ივნისი

ეს დღეს მოხდა, დილით. ელქერნონმა მიკბინა. ლაბორატორიაში შევედი მის მოსანახულებლად. გალიიდან რომ ამოვიყვანე, საჩვენებელ თითში ჩამასო კბილები. უკანვე ჩავსვი და კარგა ხანს თვალს არ ვაშორებდი. უჩვეულოდ აფორიაქებული და ბრაზიანი მეჩვენა.

4 ივნისი

ბერტმა მითხრა, ელქერნონი ძალიან შეიცვალაო. სულ უფრო და უფრო უფუჭდება ხასიათი. უარს ამბობს ლაბორინთიდან გამოსასვლელს პოვნაზე, არ ჭამს. ვერაფერს მიმხვდარა, რა ემართება.

5 ივნისი

იძულებულნი არიან ხელით აჭამონ ელქერნონს, რადგან თვითონ ვეღარ აღებს ცვლად საკვებთან კარებს. ვატყობ, უკვე მეც მაკვირდებიან და ჩემს ჭკევას ელქერნონისას უდარებენ. გარკვეული აზრით, ჩვენ ხომ ბევრი რამ გვაქვს საერთო — ორივენი პირველები ვართ. მართალია, ყველა ცდილობს ისე მომაჩვენოს, თითქოს ელქერნონის ჭკევას არ შეიძლება რაიმე მნიშვნე-

ლობა ჰქონდეს ჩემთვის; მაგრამ ერთი რამაა საგულისხმო — იმ ცხოველთა-
გან, რომლებზედაც მსგავსი ცლა ჩატარდა, ბევრი მეტად უცნაურად იქცევა.
ჯერ დოქტორმა ნემიურმა, მერე კი დოქტორმა შტრაუსმაც მთხოვა, აღარ
მივსულიყავი ლაბორატორიაში ვიცი, რასაც ფიქრობენ, მაგრამ ამაზე მაინც
ვერ დავეთანხმები. ამ ორი ღირსეული მეცნიერისადმი მთელი ჩემი პატივის-
ცემის მიუხედავად ვგრძნობ — უკვე მიაღგნენ თავიანთი შესაძლებლობების
მიჯნას. თუკი არსებობს რაიმე გამოსავალი, მე თვითონ მომიწევს მისი პოვნა.
სრულიად მოულოდნელად დროის ფაქტორი გადამწყვეტ მნიშვნელობას
იმენს ჩემთვის.

9 მაისი

ჩემს სრულ განკარგულებაში გადმოვიდა პატარა ლაბორატორია. განვაგრ-
ძობ ცდებს. დღე და ღამეს ვასწორებ და თითქოს რაღაც უკვე გამოიკვეთა.
ლაბორატორიაში გასაშლელი ლოგინი მოვატანინე. ჩანაწერებისათვის გამო-
ყოფილი დროის უმეტეს ნაწილს შენიშვნებსა და ექსპერიმენტების მსვლე-
ლობის აღწერას ვანდობებ, მაგრამ ხანდახან ისევ მიჩნდება სურვილი დღიურ-
ში ჩავიწერო რაიმე, რაღაცნაირად მაინც გამოვხატო ჩემი სულიერი მდგომა-
რეობა.

გამოკვლევათა განსაკუთრებით მიმზიდველ და საინტერესო სფეროდ ინ-
ტელექტის პოტენციის გამოთვლა მიმაჩნია. სწორედ ამ მხრივ შემიძლია მაქ-
სიმალურად გამოვიყენო ჩემი ცოდნა და უნარი. მთელი ჩემი ცხოვრება ხომ,
გარკვეული აზრით სწორედ ამ პრობლემასთანაა დაკავშირებული.

31 მაისი

დოქტორ შტრაუსს მიაჩნია, რომ მეტისმეტად ინტენსიურად ვმუშაობ.
დოქტორმა ნემიურმა კი პირდაპირ მითხრა: „რამდენიმე კვირაში გსურს ჩა-
ატიო და სისრულეში მოიყვანო ისეთი გამოკვლევები, რომელთა განსახორ-
ციელებლად მთელი ცხოვრებაა საჭირო“. შესაძლოა ზედმეტიც მომდის, მაგ-
რამ თითქოს რაღაც შინაგანი იმპულსი მიბძვებს და არ მაძლევს მოსვენებას...

უნდა გავარკვიო ელჭერნონის სწრაფი რეგრესის მიზეზი; უნდა ვიცოდე,
მეც ხომ არ მომელის იგივე და თუ ასეა, როდის.

4 ივნისი

დოქტორ შტრაუსისადმი მიწერილი ბარათის ასლი

ძვირფასო დოქტორო შტრაუს!

ცალკე კონვერტით გიგზავნი ჩემი ნაშრომის ხელნაწერს, რომლისთვი-
საც თავს ნება მივეცი „ელჭერნონ-გორდონის ეფექტი: ხელოვნურად განვი-
თარებული ინტელექტის სტრუქტურისა და ფუნქციების ანალიზი“ მეწოდე-
ბინა. მინდა წაიკითხოთ და, იმედი მაქვს, გამოქვეყნებასაც ითავებთ.

ჩემ მიერ ჩატარებული ექსპერიმენტები უკვე დასრულდა. ნაშრომშივეა
შეტანილი ყველა ფორმულა, ხოლო დანართში — მათემატიკურა ანალიზიც.
კარგად მესმის, რას ნიშნავს ეს ყოველივე თქვენსა და დოქტორ ნემი-
ურისათვის (საჭიროა კი დავუმატო, ჩემთვისაც-მეთქი?) და შეცდომის პოვნის

იმედით, არა ერთი და ორი ათეული ცდა ჩავატარებ გამოკვლევებს შედეგთა შესამოწმებლად. ჩვენდა სავალალოდ, ყველა მიღებული დასკვნა მართებულა...

არადა, უნდა ვალიარო — მაინც კმაყოფილი ვარ, რაკილა მოვახერხებ რამდენიმე, აქამდე უცნობი ფაქტორის დამატება იმ მონაცემთა ერთობლიობისათვის, ადამიანის ტვინის ფუნქციებსა და ინტელექტის ხელოვნურად განვითარების წარმმართველ კანონებს რომ შეეხება. მასსოვს, თვითონ მითხარით ერთხელ — ექსპერიმენტის ჩავარდნა, თეორიის უარყოფა თუ მათი წარმატება თანაბარმნიშვნელოვანია მეცნიერების პროგრესისათვის, და სწორედ ასლა ვხვდები, რამდენად მართებული იყო ეს მოსაზრება. ვწუხებარ მხოლოდ, რომ მეცნიერების სფეროში ჩემი საკუთარი წვლილი მთლიანად აქარწყლებს იმ ორი ადამიანის ნამოღვაწარს, რომელთაც მე ეგზომ ვფასებ.

გულწრფელად თქვენი ჩარლზ გორდონი.

5 ივნისი.

ნერვები უნდა დავიოკო. ფაქტობრივი მასალა და ცდის საერთო შედეგები არავითარ ექვს არ ტოვებს, რომ დოქტორ ნემიურისა და დოქტორ შტრაუსის მეთოდით ადამიანის ინტელექტის ხელოვნურად გაზრდა ისეთ აღმოჩენად უნდა მივიჩნიოთ, რომლის პრაქტიკული გამოყენება ჯერჯერობით არათუ სადავო — შესაძლოა სავსებით მიუღებელიც კი იყოს.

ვათვალერებ ელჯერონზე ჩატარებული ექსპერიმენტის მსვლელობის ჩანაწერებსა და მასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა მასალებს. თუმცა ფიზიკურად ის განვითარების უწინდელ სტადიაშია, გონებრივი მონაცემების მხრივ რეგრესი აშკარაა: შესუსტებულია ძრავითი აქტიურობა, მკვეთრად დაქვეითდა შინაგანი სეკრეციის ჯირკვალთა მოქმედება, სწრაფად კარგავს კოორდინაციის უნარს.

მოსხენებაში საგანგებოდ მივუთითებ, რომ ჩემ მიერ გაანგარიშებული ფორმულის გამოყენების შემთხვევაში შეგვიძლია მნიშვნელოვანი სტატისტიკური სიზუსტით ვიწინასწარმეტყველოთ როგორც ზემოჩამოთვლილი, ასევე ფიზიკური და გონებრივი მდგომარეობის გაუარესების ზოგიერთი სხვა ნიშანიც.

სტიმულის მომცემმა ქირურგოულმა ჩარევამ ჩვენს ტვინში წარმოებული ყველა გონებრივ-შემეცნებითი პროცესის დაჩქარება და გაძლიერება გამოიწვია; ხოლო ის გაუთვალისწინებელი მოვლენები, რომელთაც „ელჯერონ-გორდონის ეფექტი“ ვუწოდებ, აზროვნების პროცესთა ხელოვნურად გამოწვეული საერთო დაჩქარების სავსებით ლოგიკურ შედეგად წარმოგვიდგება. ამ, ვგონებ, უკვე დამტკიცებული ჰიპოთეზის ფორმულირება მოკლედ ასეთია: ხელოვნურად გაზრდილი ინტელექტი მიღწეული დონის პირდაპირპროპორციული სისწრაფით ქვეითდება.

კაცმა რომ თქვას, ეს უკვე თავისთავად მნიშვნელოვანი აღმოჩენაა.

ყველა მონაცემის მიხედვით, ჩემი გონებრივი დეგრადირების პროცესი მეტად სწრაფი იქნება. უკვე ვამჩნევ ემოციური არამდგრადობისა და გულმავიწყობის ნიშნებს — დასასრულის მომასწავებელ პირველ ნიშნებს.

10 ივნისი

რეგრესი მატულობს. სულ უფრო და უფრო უგულისყურო და გონება-დაფანტული ვხდები. ორი დღის წინ ელჭერნონი მოგვიცვდა. გაყვეთამ მზოლოდ დადასტურა ჩემი მოსაზრების სისწორე. ტენის წონა შეეცირებია, გაფართოებული და გაღრმავებულია ღარები, აშკარად ეტყობა ტენის ხვეულთა საერთო გაშლაც. საფიქრებელია, იგივე პროცესი ან უკვე დაიწყო, ან არაა, მალე დაიწყება ჩემშიც.

ელჭერნონის გვამი მუყაოს კოლოფში ჩაედე და უკანა ეზოში დაეფალი. ვიტირე.

15 ივნისი.

ჩემთან იყო დოქტორი შტრაუსი. კარი არ გავუღე და ვთხოვე წასულიყო. თავი გამანებონ, მარტო მინდა დარჩენა. უკვე ყველაფერი მალიზიანებს. ვგრძნობ, გარშემო როგორ ჩამოწვა ბნელი. ვცდილობ არ ვიფიქრო თვითმკვლევლობაზე. სულ ვახსენებ თავს, რაოდენ მნიშვნელოვანი შეიძლება აღმოჩნდეს შემდგომ ეს დღიური.

მეტად უცნაური შეგრძნებაა, როცა ხელში იღებ წიგნს, სულ ერთი თვის წინ ასეთი სიამით რომ კითხულობდი და ხედავ, შინაარსიც კი დაგვიწყნია. მახსოვს, რა დიად აღამიანად მესახებოდა მილტონი, მაგრამ დღეს „დაკარგული სამოთხის“ გადაკითხვა რომ ვცადე, ველარაფერი გავუგე. ლამის გავცოფდი, წიგნი ოთახის კუთხეში მოვისროლე და მერე მისკენ აღარც გამიხედავს. უნდა შევინარჩუნო თუნდაც მცირეოდენი, -- მცირეოდენი იმისა, რაც ამ ხნის განმავლობაში მოვიბოვე.

უფალო, ნუ წამართმევ ყველაფერს....

19 ივნისი.

მეზხიერებას ვკარგავ. რაიმე უნდა ვიღონო. ხანდახან ვიღვიძებ და კარგა ხანს ვერ ვერკვევი, ვინ ვარ ან სად ვიმყოფები, მერე კი თითქოს გონება მინათდება. ამნეზიის თვითნებობაა. დაბერების სიმპტომი — ბავშვური გამოხდომებიც დამეწყო. რა დაუნდობლად ლოგიკურია ყველაფერი! თითქოს მეყსეულად შევიცანი გარე სამყარო, ახლა კი ჩემი ინტელექტის კოეფიციენტი სწრაფად იწვეს ძირს და ისევ მეზმობა გონება. მაინც ყოველი ღონე უნდა ვიხმარო და როგორმე წინაღუდგე თითქოსდა გარდუვალ შედეგს. თავიდან ვერ მომიშორებია მოგონება იმ ბიჭუნაზე, ჭურჭული რომ დაამსხვრია კაფეში — გამოთაყვანებელი მზერა, სულელური ღიმილი, ხალხი, ყოველად უმიზნოდ რომ დასცინოდა უბედურს. ოღონდ ეს არა... ღმერთო, ნუთუ ისევ... დამეწყო...

22 ივნისი.

მაიწყდება, რაც ამ ბოლო ხანს შევისწავლე. როგორც ჩანს, რეგრესი კლასიკური მოდელის მიხედვით მიმდინარეობს — პირველ რიგში ქრება ის, რაც ბოლოს აითვისა გონებამ. თუმცა შეიძლება კი ეს უცილობელ კანონად მივიჩნიოთ? კიდევ ერთხელ უნდა გადავავლო თვალი...

ხელახლა წაიკითხე ჩემი მოხსენება „ელჭერნონ-გორდონის ეფექტის შე-

სახებ. მეჩვენება, თითქოს სულაც სხვისი დაწერილია. ზოგიერთი აზმაცის მნიშვნელობა საერთოდ არ მესმის.

მუდმივად ფეხქვეშ მედება იატაკზე დაყრილი ნივთები, ერთი-ორჯერ კინალამ დავეცი. სულ უფრო და უფრო მიძნელდება მანქანაზე ბეჭდვა. მკვეთრად დამიქვეითდა მოძრაობის კოორდინაცია.

28 ივნისი.

იძულებული ვავხდი ბეჭდვაზე ხელი ამელო. ვგრძნობ, ბანგალაუღივით სულ უფრო და უფრო ნელა ემოძრაობ. დღეს კიდევ ერთი მძიმე დარტყმა გადავიტანე. ხელთ მჭონდა კრიუფერის სტატია „Über psychische Ganzheit“¹, რომელშიც ხშირად ჩაიხედავდი ხოლმე გამოკვლევების დროს — მინდოდა მენახა, ახლაც ხომ ვერ დამეხმარებოდა რითიმე. თავდაპირველად მეგონა, სათვალე ვერ მოვირგე-მეთქი კარვად. მერე მივხვდი, ვეღარ ვკითხულობდი გერმანულად. სხვა ენებზეც ვცადე. ყველაფერი დამვიწყებია.

30 ივნისი

მთელი კვირა გავიდა, სანამ ისევ ვაიძულე თავი დღიურის წერა განმეგრძო. ვატყობ, სილსავით თითებზეა მიჭრება ყველაფერი. წიგნებს ძნელად ვკითხულობ უკვე. ახლა მათი დანახვაც კი მალიზიანებს — მახსენდება, სულ რაღაც ორიოდე კვირის წინ უწყალებლად რომ ვგებულობდი ყველაფერს.

კვლავ და კვლავ ვარწმუნებ საკუთარ თავს, რომ აუცილებელია ამ ანგარიშების წერა. შეიძლება დადგეს დრო და სხვებს დაჭირდეთ იმის გაგება, რაც ჩემს თავს იყო დასასრულს. მაგრამ სულ უფრო და უფრო მიძნელდება შესაბამისი სიტყვების პოვნა, ხშირად მაეიწყდება კიდევ, როგორ იწერება ზოგიერთი. ახლა უკვე მარტივი სიტყვებისათვისაც კი ლექსიკონში ვიხედები და ნერვები მეშლება.

დოქტორი შტრაუსი ყოველდღე მოდის ჩემთან, მაგრამ მე ვუთხარი, არავის ნახვა არა მსურს და არც ლაპარაკი მინდა-მეთქი ვინმესთან. დამნაშავედ გრძნობს თავს. და სხვებიც ასევე. მე კი არავის ვადანაშაულებ. ხომ წინასწარ გამაფრთხილეს, რაც შეიძლებოდა მომხდარიყო.

მაგრამ მაინც რა ძნელი დასათმენია ასეთი ბოლო...

7 ივლისი.

არ ვიცი, სად ვაქრა ეს კვირა. მხოლოდ ვიცი, რომ ახლა კვირადღეა, იმიტომ რომ ფანჯარაში დავინახე, როგორ შედიოდა ხალხი ეკლესიაში. მეგონი მთელი ეს დღეები ლოგინში ვიწექი. მახსოვს მხოლოდ რომ მისის ფლინმა რამდენჯერმე საქმელი მომიტანა. სულ ვეუბნები თავს რომ რაღაცა მაქ გასაკეთებელი, მერე კი მაეიწყდება. ან იქნებ სულაც იმიტომ, რომ უფრო ადვილია არაფერიც არ გავაკეთო.

ბოლო დროს ჩემს მშობლებზე ფიქრი დამჩემდა. სურათი ვიპოვე, სადაც ჩვენ სამივე ზღვის პირას ვართ გადაღებული. მამას დიდი ბურთი უჭირავს, დედას კი ხელი ჩაუკიდია ჩემთვის. მე ისინი არ მახსოვს ისეთები როგორიც ფოტოზე არიან. მე მამაჩემი სულ მთვრალი მახსოვს და როცა დედა-

¹ «ფსიქიკური ერთიანობის შესახებ» (გერმ.).

ჩემს ფულის გამო ეჩხუბებოდა. წვერს იშვიათად იპარსავდა და როცა ხელში ამიყვანდა, სულ მიკაწრავდა სახეს. დედაჩემი ამბობდა, მოკვდაო, მაგრამ ჩემმა ბიძაშვილმა მილტიმ მითხრა, მშობლებისგან გავიგონე, სხვა ქალთან ერთად გაიქცაო. როცა ამის შესახებ დედას ვეითხე, თავში წამოთაქა და მითხრა, მამა მოკვდაო.

მე შგონ ვეღარც ვერასოდეს გავიგებ სიმართლეს და კაცმა რომ თქვას ფეხებზეც მკიდია. ერთხელ მითხრა ფერმაში წაგიყვან და ძროხებს განახებო, მაგრამ მერე არც უფიქრია. ის არასოდეს არ მისრულებდა დანაპირებს.

11 ივლისი.

ჩემი დიასახლისი მისის ფლინი ძალიან წუხს ჩემზე. ამბობს როცა მე ასე მთელი დღე ლოგინში ვგორაობ და არაფერს ვაკეთებ მე მას ვაგონებ მის შვილს რომელიც სახლიდან გააგდო. მან თქვა რომ არ უყვარს უსაქმურები. თუ მე ავთ ვარ ეს ერთია და თუ სიზარმაცემ ამიტანა ეს კიდევ სხვა და ამას არ მომიტმენს. მე ვუთხარი რომ ეტყობა ავთ გავზდი.

ვცდილობ ცოტაცოტა ყოველდღე ვიკითხო უფრო მეტად მოთხრობები. მაგრამ ზოგჯერ ერთი და იგივე ადგილის წაკითხვა რამდენჯერმე მიწევს იმიტომ რომ არ მესმის ხოლმე რას ნიშნავს. წერაც მიჭირს. ვიცი რომ სიტყვები ლექსიკონში უნდა მოეძებნო მაგრამ ეს ადვილი არ არი მე კი ყოველთვის მაღე ვიძლევი. მერე გადავწყვიტე რომ გრძელი და ძნელი სიტყვების მაგივრათ მართო ადვილი სიტყვები დაეწერო. ასე ცოტა დრო დამჭირდება.

კვირაში ერთხელ ელჯერნონის საფლავეზე მიმაქ ყვავილები. მისის ფლინი ფიქრობს გავაფრინე თავის საფლავეზე რომ ვდებ ყვავილებს მაგრამ მე ვუთხარი ელჯერნონი სულ სხვანაირი თავგი იყო მეთქი.

14 ივლისი.

ისევ კვირაა. მე არ ვიცი რა ვაკეთო იმიტომ რომ ჩემი ტელევიზორი გაშრტყდა და ფული კი არა მაქ. მგონი ლაბარატორიიდან გამოგზავნილი ამთვის ჩევი დაეკარგე თუ რაღაც ამდაგვარი. არ მახსოვს.

თავი მისკდება და წამალი თითქმის არაფერს მშველის. მისის ფლინმა იცის რომ მართლა ავთავარ და ვეცოდები. ის ძაან კეთილი ქალია თუკი ვინმე ავთ გახდა.

22 ივლისი

მისის ფლინმა ვიღაცა სხვა უცნობი ექიმი მოიყვანა. შეეშინდა რომ ვკვდებოდი. მე ვუთხარი ექიმს რომ არცისე ავთ ვარ მხოლოდ ხანდახან ვველაფერი მაიწყდება. მან მკითხა მეგობრები ან ნათესალები ხომ არა ჯყავს. და მე ვუთხარი რომ არაგინ. მერე ვუთხარი ერთხელ მყავდა მეგობარი რომელსაც ელჯერნონი ერქვა მაგრამ ის თავგი იყო და ჩვენ ერთმანეთს ვეჭიბრებოდით. მან რაღაცა უცნაურათ შემომხედა თითქოს გიჟი ვეგონე. მერე როცა ვუთხარი ერთხელ გენიოსი ვიყავი გაეღიმა. ის ისე მეღაპარაკებოდა როგორც პატარა ბავშვს და მერე მისის ფლინს თვალი ჩაუქრა. მე გაებრაზდი და გავაგდე იმიტომ რომ ისევე დამცინოდა როგორც ყველა ადრე.

24 ივლისი.

მე ფული აღარა მაქ და მისის ფლინი ამბობს უნდა სადმე ვიმუშაო რომ ოთახის ქირა გადაეხადო მე ხომ ორ თვეზე მეტია მისთვის ფული არ მიმიცია. მეკი იმას ვარდა არაფრის კეთება არ ვიცი რასაც კოლოფების ფაბრიკაში ვაკეთებდი. მე არ მინდა იქ დაბრუნება იმიტომ რომ იქ მიცნობდნენ როცა ჰკვიანი ვიყავი და ესხა ალბათ დამცინებენ. მაგრამ მე არ ვიცი სხვანაირათ როგორ უნდა ვიშოვო ფული.

25 ივლისი.

მე წავიკითხე ზოგიერთი ჩემი ნაწერი და უცნაურია მაგრამ ვერ გაეგებ რა მიწერია. მერე მისს კინიენი იყო ჩემთან და კარგფთან იდგა მაგრამ მე ვუთხარი წადით არ მინდა თქვენი ნახვა. ის ტიროდა და მეც ვიტირე მაგრამ არ შემოვეშვი იმიტომ რომ არ მინდოდა რომ ჩემზე გაეცინა. მე ვუთხარი რომ მე ის აღარ მომწონს. მერე ვუთხარი აღარც მინდა ჰკვიანი ვიყო. ტყუილია. მე ის მიყვარს და ისევე მინდა ჰკვიანი ვიყო მაგრამ ასე უნდა მეთქვა რომ წასულიყო. მან მისის ფლინს ოთახის ქირა გადაუხადა. მე ასე არ მინდა. სამუშაო უნდა ვიშოვო.

იქნება როგორმე მოხდეს და სულ არ დამავიწყდეს წერა და კითხვა...

27 ივლისი.

მისტერ დონეგანი ძალიან კეთილი იყო როცა მე ფაბრიკაში მივედი მასთან და ვთხოვე ისევე ავეყვანე დამლაგებლად. თავიდან ეტყობა არ დამიჯერა ისე მიყურებდა მაგრამ მე მოვეუყევი რაც მომივიდა და ის ძაან შეწუხდა მხარზე ხელი დამადო და მითხრა ჩარლი შენ მართლა ძლიერი პიროვნება ხარ.

ყველა მე მიყურებდა როცა ქვეით ჩავედი და ძველებურათ დავიწყე ფეხსადგილის წმენდა. მე ჩემ თავს ვუთხარი ჩარლი ნუ გეწყინება თუ ისევე დავიწყებენ დაცინვას ხომ გახსოვს რომ ისინი არც ისეთი ჰკვიანები არიან როგორც შენ ერთ დროს გეგონა. და მერე ისინი ხომ აღრე შენი მეგობრები იყვნენ და თუ დაქცინოდნენ ეს არაფერი იმიტომ რომ უყვარდით კიდევ.

მაგრამ ერთმა მუშამ რომელიც ჩემი წასვლის მერე მოვიდა აქ ისე ცუდათ იხუმრა მან თქვა ეი ჩარლი გავიგე ტენისის კოლოფი ვინმე ყოფილხარ პირდაპირ ნამდვილი პროფესორი. აბა ერთი გვითხარი რამე ჰკვიანური. მე ძაან ცუდათ ვიგრძენი თავი მაგრამ ამდროს ჯო კერპმა საყულოში ჩაავლო ხელი და თქვა ერთი შენაც გამომიჩიდი ხუმარა თავი გაანებე თორე ცხვირპირს ამოგიმტვრე. მე არ მეგონა თუ ჯო დამეხმარებოდა და მე ვფიქროფ ის ჩემი ნამდვილი მეგობარია.

მერე ჩემთან ფრენკ რეილი მოვიდა და მითხრა ჩარლი თუკი ვინმე დაცინვას დავიწყებს ან თუ მოგატყუებენ დამიძახე ან მე ან ჯოს და იმათ სეირს გიჩვენებთო. მე ვუთხარი მაღლობთ ფრენკი და უცბათ სუნთქვა გამიჭირდა და საწყობში გავარდი რომ არ დაენახა რომ ეტირივარ. რაკარგია თუკი მეგობრები გყავს.

28 ივლისი.

დღეს კიდე ერთი სისულელე მომივიდა. დამავიწყდა რომ აღარ დავდივარ

სკოლაში მისს კინიენტან. მე კლასში შევედი და ჩემ ძველ ადგილას დავეჭვი
ოთახის ბოლოში მან კი უცნაურათ შემომხედდა და თქვა ჩარლზ.

მე არმასოვს რომ მას როდესმე ასე დაეძახნა ჩემთვის ის ყოველთვის
ამბოდა უბრალოდ ჩარლი და მე ვუთხარი გამარჯობათ მისს კინიენ მე მოვამ-
ზადე საშინაო დავალება ოღონდ იტყობა რვეული დავკარგე. ის უცბად ატირ-
და და ოთახიდან გავარდა და ყველა მე მიყურებდა. მაშინ მივხვდი რომ ესე-
ნი სულ სხვა ხალხი იყო და არა ისინი ვისთანაც ერთად ვსწავლობდი კლასში.
მერე რაღაცა გამახსენდა რომ ოპერაცია გამიკეთეს და როგორ გავხდი ჭკვიან-
ნი და ვთქვი ღმერთო მართლა არ ვიჩარლიგორდონე. მანამდე წავედი სანამ
მისს კინიენი დაბრუნდებოდა.

ამიტომ მე სამუდამოთ მივდივარ აქედან. არ მინდა კიდე რამე ამდაგვარი
გაეკეთო. არ მინდა რომ მისს კინიენს შევეცოდო. თაბრიკაში ყველას ვებ-
რალები და ესეც არ მინდა ამიტომ სადმე წავალ სადაც არავინ არ იცის რომ
ჩარლი გორდონი ადრე გენიოსი იყო ეხლა კი კარგათ წერა და წიგნების
კითხვაც კი არ შეუძლია.

ერთიორ წიგნს წავიღებ თან და თუ ვერ წავიკითხავ მაინც ბევრს ვივარ-
ჯიშებ და იქნება არდამაიფიყდეს ყველაფერი რაც ვისწავლე. თუ ძაან შევეც-
დები იქნებ ცოტაუფრო ჭკვიანი ვიყო ვიდრე ოპერაციამდე. მე ბაჭის თათი
მაქ და ბედის მომტანი პენი და იქნებ ისინი დამეხმარონ.

მისს კინიენ თუკი როდისმე წაიკითხავთ ამას ნუ შევეცოდებით. მე ძაან
კმაყოფილი ვარ რომ შესაძლებლობა მქონდა ჭკვიანი გაემხდარიყავი და
ბევრი რამეც გავიგე და ადრე არცკი ვიცოდი ასეთი რამეები თუ არსებობდა
და მაღლობელი ვარ რომ თუნდაც ცოტახნით მაინც გავიგე.

მე არ ვიცი რატო გავხდი ისევ სულელი რაღაცა ისე არ გაეკეთე რო-
გორც საპირო იყო იქნება იმიტომ რომ კარგათ არ ვეცადე. მაგრამ თუ ძაან
ვეცდები და ბევრს ვივარჯიშებ იქნება ცოტა მაინც უფრო დავჭკვიანდე და
გავიგო რას ნიშნავს ყველა სიტყვა. მე მახსოვს როგორ მიყვარდა იმ წიგნის
კითხვა ლურჯი დახეული ყდა რომ აქვს. ამიტომ მე აუცილებლათ სულ ვეცდე-
ბი გავხდე ჭკვიანი რომ ისევე კარგათ ვიყო. რა სასიამოვნოა როცა სხვა და
სხვა რამე იცი და ჭკვიანი ხარ. ისე მინდა ეხლა სულ იმ წიგნებს გკითხუ-
ლობდე. არადა მე ხომ მაინც პირველი ვიყავი ვინც სულელი იყო და მაინც
რაღაცა გააკეთა მეცნიერებაში. მეკი მახსოვს რომ რაღაცა გაეკეთე ოღონთ
არ მახსოვს რა. მგონი ისეთივე ხალხისათვის გაეკეთე რაღაცა როგორც მე
ვარ.

მშვიდობით მისს კინიენ და დოქტორ შტრაუსს და ყველა და თუ შეიძლე-
ბა დოქტორ ნემიურს უთხარით ნუ ბრახდება როცა დაცინიან და უფრო მე-
ტი მეგობრები ეყოლება. ძაან ადვილია მეგობრების ყოლა თუ ნებას მიცემ
შენზე იცინონ. სადაც ეხლა მივდივარ იქ მე ბევრი მეგობარი მეყოლება.

თუ საშუალება გექნათ თუ შეიძლება ცოტა ყვავილები მიიტანეთ ელ-
ჯერნონის საფლაგზე უკანა ეზოში...

ანა ზებერსი

შეხვედრა მოგზაურობისას

გოთსროუბა

გერმანულიდან თარგმნა ნოდარ კახიანიძემ

მთარგმნელის წინათქმა

ღრმა წილი გარდასულ ეპოქა — ასე იწყებს თომას მანი თავის რომანს იოსებ შვენიერზე. ანა ზებერსის ამ მოთხრობისა თუ მხატვრული დისკერსის „წილი გარდასულ ეპოქა“ ასეთი ღრმა არ არის, როგორც თომას მანის ბიბლიური რომანისა. ანა ზებერსი მხოლოდ მე-18, მე-19 და მე-20 საუკუნის დამდევის ჟურნალში ჩადის და დროთა სიღრმეებიდან და მსოფლიოს სამი სხვადასხვა ქვეყნიდან ამოყავს მსოფლიო ლიტერატურის სამი ობროდი, სამი მონათესავე მწერალი, გროტესკული ფანტასტიკის სამი დიდოსტატი — ერნსტ თეოდორ ამადეუს ჰოლმანი, ნიკოლოზ ვასილის ძე გოგოლი და ფრანც კაფკა.

...უცნაური ამბები ხდება ამ მოთხრობაში: XX საუკუნის, დამდევს ერთმანეთს ზედება სამი სხვადასხვა საუკუნის ადამიანი და მეტე როგორი ადამიანი ენა ადვილად იტყვის და ადამიანიც ადვილად წარმოიდგენს, მაგრამ, აბა, თვითონ ამ მწერლებს ეკითხოთ, როგორ შესვდებოდნენ ისინი ერთმანეთს, ანა ზებერსი რომ არ ყოფილიყო. ამ ფიზიკური, ქვედადამყდარი, თითქმის მხოლოდ ხილული სინამდვილის აბოლოგეტი მწერალი ქალისაგან არავინ ელოდა ასეთ „ელოგია“, სიზმარულ, დროისა და სივრცის გადამლახველ გასეირნებას სხენებელი სამი მწერლის განსხვავებულ ფანტასმაგორულ სამყაროში.

კაცმა რომ თქვას, ანა ზებერსის სუბიექტური სურვილი თუ განზრახვა აქ არაფერ შეაშია, თავად მწერლებს ისე ძლიერ იზიდავდა ერთმანეთი, რომ ბუნებისმეტყველების ყოველგვარი კანონების ჯიბრზე გადალახეს სივრცისა და, რაც მთავარია, დროის ბარიერი, რათა მრალაში შესხედროდნენ ერთმანეთს ერთ-ერთ კაფეში... ჰოფმანისა და გოგოლს არ აღმოაჩნდათ აქტური ფული და ღარიბმა, ხელმოყლე კაფეამ დაამატეა ორივე. კაფეს ხომ ვალი ემართა მათი, ისეთი ვალი, ფულით რომ არ იზომება.

სათვგადასაგლო რომანების ატორები დაახლოებით ასე მიმართავენ ზოლმე თავიანთ მკითხველებს: მაშ ასე, გავუდგეთ გზას ჩვენს გმირთან ერთად, წინ უამრავი წარმტაკი ფაფრაკი და თავგადასავალი ვეგლის... ჩვენ კი ასე შევიგძლია მივმართოთ ანა ზებერსის ამ მოთხრობის მკითხველებს: მაშ ასე, უჩინრად მივუსხდე: მათ მაგიდას, უფრო მიუვდგოთ მათ სუბარს, წინ უღერესად საინტერესო მოგზაურობა მოგველის გოგოლის, ჰოფმანისა და კაფეს შემოქმედებით ლაბირინთებში, მათი სიზმარული ხილვებისა და მათი ტანჯვის უფსკრულებში.

...ამ მოთხრობის თარგმნა გარყვეულ სინელებთანაა დაკავშირებული. აქ ძირითადი ტემპტის გარდა ვხვდებმა ჰოფმანის, გოგოლის, კაფესა და თვით სორენ კარკეუტრის პირდაპირი და არაპირდაპირი, შებუტული ციტატები, მხატვრული სახეები, ცნებები, მათი შემოქმედების ინტელიგენტები, ელემენტები, სტილური თავისებურებანი... ამდენად მთარგმნელმა

უნდა შესძლოს ამ ელემენტებისა და შემადგენელი ნაწილების დიფერენცირება და, რაც მთავარია ეს პეტეროგენული, არაფროტვირთვანი, განსხვავებული შემადგენელი ნაწილების შემცველი ტექსტი ქართულად ისე ამბეუველოს, რომ თარგმანი დედნის ადვოკატური იყოს. ეს კი ძნელი საქმეა, რადგან, სამწუხაროდ, ჭერჭერობით არა გვაქვს ქართულად არაფერ კარგეობა, არამედ არც ჰოფმანი და არც კაფეა და მთარგმნელს არ შეეძლო მზამზარეული მასალის გამოყენება, რისი საშუალებაც აქვთ სხვა ენაზე მთარგმნელებს. მთარგმნელს გზადაგზა უხდებოდა ამ მწერლებისა და მთარგმნელების მხატვრული სახეების, იდეების, სპეციფიკური ტერმინების ამოცნობა, ანა ზეგერისის ძირითადი ტექსტიდან მათი გამოჩენვა-გამოყოფა.

ბოლოს ისიც ვთქვათ, რად შეაწუხა ანა ზეგერსმა განსვენებულთა ანტიღილები, რად გამოიხმო მათი სულები? ნუთუ მხოლოდ თავისებური „სპირიტისტული სეანსი“ აინტერესებდა და შეტი არაფერი? ანა ზეგერისი შეფარვით საკუთარ ესთეტიკურ კრეატივს გადმოსცემს. მხატვრულ ლიტერატურაში არსებობის უფლება აქვს არა მარტო ემპირიულად დაწყვერებულ, გრძნობად-კონკრეტულ, ინდივიდუალური ნიშნების მიხედვით რეპროდუცირებულ მასალას, არამედ უკიდურეს გროტესკსა და ფანტასტიკასაც კი. მწერალი ქალი ნიჰილიზმისაგან იცავს რომანტიზმსაც და კაფეას შემოქმედებასაც, მოითხოვს მათ შემოქმედებით ათვისებას, მათი ძლიერი მხარეების წინა პლანზე წამოწევას, თუმცა პირადად მე ერთი უცნაური შთაბეჭდილება გამეცა ბოლომდე: თითქოს ანა ზეგერისს ეშინია, კაფეას პეტისმეტრი ქება არ დაწამონო და აღაგაღავ ჰოფმანი ტუქსავს და უტევს საწყალ კაფეას, მაგრამ ეს არ არის ჰოფმანი, ეს არის ზეგერისის ხმა მისსავე პერსონაჟში, ჰოფმანში აქტივიზირებულში.

ეს მოთხრობა თავისებური პოლემიკაა იმ დოგმატიკოს ლიტერატორებთან, რომლებიც არსებობის უფლებას მხოლოდ და მხოლოდ ემპირიულ-რეალისტურ, მიმეტურ ლიტერატურას უტოვებენ და ზელოვნების სფეროდან აძევებენ ყოფითი რეალისმის მიღმა მდებარე გროტესკულ ფანტასტიკას.

3 თუმანი დილაადრიან ჩამოვიდა პრალაში. საქსონიის საზღვარზე ახალ ტრანსპორტში გადამჯდარიყო, რითაც ჩეხები სიამოვნებით მგზავრობდნენ ბოლო ხანებში. ახალი ტრანსპორტი ქშინავდა და რახრახებდა. თავდაპირველად ჰოფმანს თავბრუ დაეხევა, მაგრამ ელბამ, მთვარის შუქზე რომ ლიცილიცებდა, მალე მისი ფიქრები და სიზმრებიც დაიმორჩილა. მძინარემ გადასცურა ზღვა კანცელარიუს ლინდპორსტთან ერთად, რომელსაც თავის კუნძულზე მიეწვია მწერალი¹. პრალაში ჩასულ ჰოფმანს საქმეო ღროპქონდა, სანამ იმ კაფეს მიაშურებდა, სადაც თავის უცნობ მეგობარს უნდა შეხვედროდა. გოგოლმა წერილი მოსწერა, იტალიიდან უკრაინაში დაბრუნებისას სიამოვნებით შეგხვდებით სადმე, მე ხომ თქვენმა ნაწერებმა დიდი კმაყოფილება მომგვარაო. ჰოფმანმა რუკაზე იპოვა ქუჩა, სადაც ის კაფე მდებარეობდა. თავის სიცოცხლეში ბევრი ნაწარმოები დაეწერა და მკითხველთა მრავალი წერილიც მიეღო, მაგრამ ახლა რატომღაც განსაკუთრებით ესწრაფოდა ამ კაცთან შეხვედრას.

¹ ისედაც ფიქტურ თხრობაში ჰოფმანის ფანტასტიკური სამყარო იჭრება: „ზეგერისის ფანტასტიკას აქ ჰოფმანის ფანტასტიკა ედება ფენად, სახელობრ, „ოქროს ქოთნის“ ფანტასტიკა. კანცელარიუსი (ანტივარაუსი) ლინდპორსტი „ოქროს ქოთნის“ პერსონაჟია. რეალურ ქვეყანაში იგი ჩვეულებრივი, თვინიერი, უწყინარი მოხელეა, ხოლო სალმანდრების (ხელოვისებური, დიდ ბრტყელოთავა, სუსტად განვითარებულ კიდურებიანი ცხოველებია. შუა საუკ. მაგიაში: ციცილში მცხოვრება სულა) ქვეყანაში—ზელმწიფე, მეფე.

ღრუბდენი აქედან შორს არ იყო, იქ რალაც საქმეები ჰქონდა მოსაგვარებელი ჰოფმანს. არც გოგოლს დაეკარგებოდა დიდი დრო, თუკი აქედან პირდაპირ თავის ქვეყანაში აპირებდა გამგზავრებას. გოგოლის ქვეყანა ალბათ თვალუწვდენელია, ფიქრობდა ჰოფმანი, საპერცოგოებად, სამთავროებად, სამეფოებად და საეპისკოპოსოებად დაქუცმაცებული გერმანია მასთან რას მოვა? თუმცა აქაური მწერლები მაინც ერთ ენაზე წერენ და ტოლს არ უდებენ სხვა ქვეყნების მწერლებს.

ჰოფმანს ცოტა ხნით თითქოს მიავიწყდა კიდევ წერილებით გაცნობილი მეგობარი — დიახაც მეგობარს უწოდებდა, რადგან სიშორის მიუხედავად მაინც ახლობლად მიაჩნდა. ჰოფმანი ქალაქის გულისაკენ მიიჩქაროდა. უცხო ქალაქებში უპირველესად მდინარეების ნახვა მოუწოდებოდა ხოლმე. კარლის ხიდზე ნაბიჯი თავისდაუნებურად შეანელა და თითქოს გულის ძგერაც შეუჩერდა. რა ჭურის აღამიანებს არ ნახავდით ხილია ორსავე მხარეს! მოციმციმე წყნარ წყალში მათი ანარეკლის დანახვაც კი სუნთქვას შეგვიკრავდათ. ანარეკლთა შორის ნავი მიცურავდა. ნიჩბები ხანდახან თეძოებსა და დაქმუქნულ პალტოებს ედებოდა. ჰოფმანმა თავი რომ ასწია, მეორე ნაპირზე, მაღლა კოშკი დაინახა. ეს იყო დამოუკიდებელი ქალაქი, რომელსაც ყველაფერი საკუთარი ჰქონდა: ეკლესიის გუმბათები, სახურავები, გრძალად გადაჭიმული გალავანი; კოშკი ბატონობდა ქალაქზე. საკვირველი არ იყო რომ იმპერატორები თავს იკლავდნენ, ოღონდ ამ კოშკიდან ემართათ ქვეყანა, კოშკი კი თავად ბატონობდა. ვინც იქ, ზემოთ მეუფებდა, ნამდვილად ზეიადი იყო, თავდაჯერებული. კოშკის უზენაესი და უმდაბლესი მოხელეებიც ალბათ თავდაჯერებულნი, ზვიადნი იყვნენ, თავიანთი რანგის კვალობაზე². ჰოფმანი დროზე უნდა გასცლოდა იქაურობას, რომ კაფე მოენახა, უნდოდა გოგოლისათვის დაესწრო იქ მისვლა. ეს ძნელი არ იყო, მაგრამ ჰოფმანს სულ ერთთავად იტყუებდნენ შუკები და ჩიხები თავიანთი ეზოებითა და თალებიანი ჭიშკრებით. გოგოლთან საუბრის შემდეგ ისეე მოვიდოდა აქ და ყველაფერს შეაეღებდა თვალს. გაეხარდა ბაროკული სტილით ნაგებ კაფესაც მოჩუქურთმებულთანაღიანი ჭიშკარი რომ აღმოჩნდა. ზედ აღარებელი ანგელოსი იყო ამოტვიფრული.

ისეთ დროს მივიდა, კაფე თითქმის ცარიელი დაუხვდა. კელნერი გერმანულად მშვენიერად ლაპარაკობდა, ჩინებული ყავა და ნამცხვარი მიაართვა: ნამცხვარი ენაზე დაადნა. მერე გერმანული გაზეთებიც მიუტანა. ჰოფმანმა გადაფურცლა გაზეთები. მაგრამ ვერაუფრი გაუგო, მალე მობეზრდა გაზეთების თვალღერება. არ იცოდა, ვინ იყო ეს მასარიკი, ზოგ გაზეთში რომ აქებდნენ, ზოგში კი კაცხავდნენ. ისე კი ჰოფმანს მისი ამბავი გულთან არ მიუტანია. ნეტავ ეს მასარიკი იმ კოშკში იჯდა? ჰოფმანს აღამიანები აინტერესებდა, უყვარდა მათ გარეგნობაში მათივე ბედის ამოკითხვა, რასაც შემდეგ თვითონ უძებნიდა გარეძელებას, ახალ ამბებს ურთავდა, რომელთა წინასწარ გამოცნობა შეუძლებელი იყო. ჰოფმანის პროფესია ცოცხლების მოკვდინება

² აქ მინიშნებაა ფრანკ კაფას რომანზე „კოშკი“, ამ რომანში აღწერილი კოშკის ატმოსფეროზე, მის მშენებლობასა და მშენებლობაზე. ქალაქის აღწერაც კაფასეზურია, პრადიც კაფას თვლითაა დანახული.

და მკვდრების გაოცხლება გახლდათ. წარსულში მომხდარი აწმყოში ვაღ-
მოჭონდა, მომავალში მოსახდენს კი წინასწარ განკვერტდა ხოლმე.

ნეტავ ვინ იყო ის ახალგაზრდა გამხდარი კაცი, კუთხეში ფანჯარასთან
რომ მიმჭდარიყო და გაუთავებლად წერდა? დაწერილს ყურადღებით კითხუ-
ლობდა, თითქმის ყველაფერს შლიდა და ისევ თავიდან წერდა. წერის ჟინით
აბნეილი ისევ და ისევ თავიდან იწყებდა. ახლად დაწერილს ჩუმად კითხუ-
ლობდა, თან ტუჩებს აცმაცუნებდა. დროდადრო ყავას მოსვამდა ხოლმე.

ჰოფმანი წამოდგა და უყოყმანოდ გაემართა ფანჯრისაკენ.

„მაპატიეთ, ხელს რომ გიშლით, — თქვა მან. — მე თვითონ მშვენიერად
ვიცი, რა ძნელია, წერის დროს ხელს რომ გიშლიან. მეც მწერალი ვარ, თუმ-
ცა ხშირად, თავი რომ ვირჩინო, სხვა საქმესაც ვკიდებ ხოლმე ხელს. ნუ
გამირისხდებით, ასე უბოდიშოდ რომ გვეკითხებით: რასა წერთ-მეთქი. მე
ჰოფმანი ვარ. ერნსტ თეოდორ ამადეუს“.

ახალგაზრდა კაცი მიანცდამიანიც ალტაცებული არ დარჩენილა, ხელი
რომ შეუშალეს, არც გაოცებულია. „ყოველთვის მიანიტერესებდა, — უთხრა
მან ჰოფმანს, — რა სახელები იმალებოდა ამ სამი ასოს უკან—ე. თ. ა. დრო,
სამწუხაროდ, მართლაც ძალიან ცოტა მაქვს, განსაკუთრებით ახლა; დარჩე-
ნილ სიცოცხლეზე მოგახსენებთ. ძალიან ავადა ვარ და ჩემი აქ ყოფნაც ალ-
ბათ უკანასკნელია. სანატორიუმში უნდა წავიდე. თუმცა წერით მაშინაც ცო-
ტას ვწერდი, როცა ასე ავად არ ვიყავი, რადგან მეც თქვენსავით ლუკმაპურ-
ზე უნდა მეზრუნა. სადაზღვევო დაწესებულებაში ვმსახურობდი. სამი სახე-
ლი არა მაქვს. მე უბრალოდ ფრანცი მქვია, ფრანც კაფკა“.

„ბატონო კაფკა, — უთხრა ჰოფმანმა, — ნამდვილად მეტისმეტად უჩვე-
ულოა, მე, უცნობი კაცი რომ გთხოვთ, რამე წამიკითხეთ-მეთქი. წამიკითხეთ
თუნდაც რამდენიმე სტრიქონი, თქვენ რომ არ წავიშლიათ ხელჩორედ წა-
კითხვისას. ამითაც მიუხვდები ალბათ რაგვარი ადამიანი ბრძანდებით. კიდევ
ერთხელ გთხოვთ მომიტევეთ ეს თხოვნა მთლად უცნობ კაცს“.

კაფკამ თქვა: „როგორ თუ მთლად უცნობს? მე თითქმის ყველაფერი
წამიკითხავს, რაც თქვენ დაგიწერიათ. „ბიძაშვილის კუთხის ფანჯარაც“ კი
თუ არ ვცდები, ეს თქვენი ბოლო მოთხრობაა. ზოგი რამ ძალიან მომწონს,
ზოგი ნაკლებად. მაგრამ ვისურვებდი, მეც თქვენსავით სიცოცხლის ხალისი
მქონოდა, წერის ხალისი. სამწუხაროდ, ეს მე არ გამაჩნია, არა. სასოწარკვე-
თილი ვფიქრობ ხოლმე: ფრანც, შენ აქ უკანასკნელად ხარ-მეთქი, და მიანიც,
როგორც ხედავთ, ცოტ-ცოტა წერას მიანიც ვახერხებ. ჩემს კაფეში ვარ ჭერ
კიდევ და თავს ვიტყუებ“.

„როგორ თუ თავს იტყუებთ? — უთხრა ჰოფმანმა, — მე არასოდეს მო-
მიტყუებია თავი. გადაწყვეტილი მაქვს, ბოლო წუთამდე ვწერო, სწორედ იმი-
ტომ, რომ შინაგან საქმეთა მინისტრის ურჩევნია წერას თავი დაეანებო“.

„რას აკეთებდით, ძვირფასო ე. თ. ა., როცა არ წერდით?“

„მუსიკა მიყვარს ძალიან. დროდადრო მუსიკა მავიწყებდა ლიტერატურას.
ამას გარდა, ჩემს ხელობასაც არ ვლაღობდი. მე ხომ წინათ, როცა ჩემი და-
ყოლიება კიდევ შეიძლებოდა, სამართალი შევიწწავლე“.

„მეც! — წამოიძახა კაფკამ. — თქვენ სად სწავლობდით?“

„კონიგსბერგში“.

„თქვენთან კითხულობდა პროფესორი კანტი?“

„მგონი კითხულობდა, მაგრამ მე არასოდეს დავსწრებივარ მის ლექციებს. საერთოდ არც ვიცნობდი“.

„პრალაში რაღა გინდათ?“

„ერთ მწერალს უნდა შევხვედე: დიდი მწერალია, ჩემზე და, ალბათ, თქვენზე დიდიც. ბანზე რატომ მიგდებთ სიტყვას, ნახევარი გვერდი მაინც წამიკითხეთ. აქ რომ უნდა მოვიდეს მწერალი, გოგოლია. რუსია. საოცარზე საოცარი რომანი დაწერა — „მკვდარი სულები“. ხომ არ წაგიკითხავთ?“

„როგორ არა! — წამოიძახა კაფკამ. — და იცით, როგორ მომწონს: ამ რომანივით უსაზღვროა ნამდვილად მისი ქვეყანაც, ასევე უსაზღვროა და დაუსაბამოა ალბათ ამ ქვეყნის მკვიდრთა სურვილებიც, სიკეთეცა და ბოროტებაც. ყოველთვის მინდოდა, ოდესმე მაინც მენახა გოგოლი. ძალიან მიყვარს მისი მოთხრობებიც: „შინელი“, „ცხვირი“, მისი პიესა — „რევიზორი“.

პოლმანს გაეცინა. წარამარა რომ იმეორებდა უცნობი, მალე უნდა მოკვდევო, უბრალო აკვიატებად მიიჩნევიდა. „ბევრი რამ აღსრულდება ხოლმე, რაც სიზმრადაც არ მოელანდება ადამიანს, ბევრიც გატუღდება, გარდაუვალი რომ გვგონია. კი მაგრამ, რატომ არ გინდათ დაჰყვეთ ჩემს თხოვნას და რაღაც წამიკითხოთ თქვენი ნაწერიდან?! აი, ახალ გვერდზე, თავში რა წერია?“

კაფკა ამჯერად აღარ გაძალიანებულა. მაშინვე კითხვა დაიწყო, კითხულობდა ნელა და გარკვევით, იფიქრებდით, სიტყვებს ამოწმებსო: „თითქოს კოშკი თოვლიან ქარბუქში უკან იხევდა. დაღამებამდე შეუძლებელი იყო, რომ იქამდე მიეღწია. ზანზალაკის ელარუნი მოესმა. ყური მიუგდო, ელარუნი თითქოს უცნაურ სიმძიმის გამოხატავდა, თითქოს რაღაც აფრთხილებდა, სანუკვარი წადილის შესრულება სახიფათოაო“³.

რბილი, მაგრამ ხრინწიანი ხმა ჰქონდა, თითქოს გაბზარული, ავადმყოფებს რომა აქვთ. ერაზხანს ორივე დუმდა.

„მე მომწონს“, — თქვა პოლმანმა.

„მეც“, — თქვა კაფკამ.

„მომწონს გამოთქმა: — თითქოს რაღაც აფრთხილებდა, სანუკვარი წადილის შესრულება სახიფათოაო. — რას ნიშნავს ეს? რა მოხდება? კოშკი ქარბუქში, რომელსაც ვერასოდეს მიაღწევ, ალბათ ის ციხე-კოშკია, ახლახან რომ ვნახე.“

„პრაჭინი? არა, მაგაზე არც კი მიფიქრია“.

„მაინც ის ციხე იქნება — ქვეშეცნეულად იმ ციხეს გამოსახავდით. ალბათ ხშირად აღიხართ იქ.“

„მე? არასოდეს, ჩვენს შორის თითქოს ქარბუქია ჩამომდგარი. მე ვიცი, რომ ციხე ძლიერია თავისი ეზოებითა და დარბაზებით, თავისი წმინდა ვიტუსის ტაძრით, მაგრამ მეტისმეტად გადაქანცული ვარ, რომ იქ ავიდე. ჩემთვის მადლი იქნებოდა, კოშკში რომ შემედლოს შეღწევა⁴. — უცებ ლაპარაკის საღერღელი აეშალა. კაფკამ განაგრძო: — ჩემს რომანში ერთი მიწისმზომელი, რომელიც თითქოს კოშკის მფლობელმა დაიჭირა, შედის სოფლის დუქანში. ამის შემდეგ ერთი ორომტრიალი იწყება. მართლა მიიღეს სამსახურში? მი-

³ კაფკას რომანის „კოშკის“ დასაწყისია.

⁴ აქ ხდება რომანის „კოშკის“ მთავარი პერსონაჟის კ.ს. და მისი ავტორის — კაფკას იდენტიფიცირება.

წისმზომელს სურს მიაღწიოს იმას, რასაც მოხელეები ადგილზე ჩაწევენ უწოდებენ, ხოლო ჩვენ, ჩვეულებრივი ადამიანები ადგილზე ფეხის მოკლდებას, დამკვიდრებას ვეძახით“.

ჰოფმანმა თითქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა: „მას შეიძლება მაღლიც ეწოდოთ“.

„ღიახ, და ჩემი მიწისმზომელიც ბოლოს და ბოლოს მიიღებს იქ დარჩენის ნებართვას, რასაც თქვენ „მაღლს“ უწოდებთ, მაგრამ იმ დროს, როცა ის უკვე სიკვდილის პირასაა მისული“.

ჰოფმანმა წამოიძახა: „აქი წელანვე გავიფიქრე, საკმარისია რამდენიმე სტრატეგია, და მივხვდები, რა კაცია-მეთქი. კეთილი და პატიოსანი, მაგრამ ვშიშობ, თქვენც გაკლიათ მაღლი“.

კაფკამ ჩუმად ჩაილაპარაკა: „მაკლია“.

შემდეგ, ისე რომ ჰოფმანს აღარ უთხოვია, კაფკამ თქვა: „გინდათ, დასაწყისს წავგიკითხავთ? ორჯერ უკვე შევეცვალე, ეს მესამე რედაქციაა. გინდათ მოისმინოთ?“

„ცხადია!“ — წამოიძახა ჰოფმანმა. ახლავა შეამჩნია, რომ უცნობს ყველაფერი არ წაეშალა. ზოგიერთი წინადადება გახაზული იყო, ნატიფი, პაწაწკინტელა ასოები ოდნავ მარცხნივ გადაწოლილიყვნენ. კაფკა თხრობის რიტმს მიჰყვა, საგანგებოდ არაფერს არ გამოჰყოფდა:

„გვიანი ღამე იყო, როცა კ. ჩამოვიდა. სოფელი ღრმა ძილს მისცემოდა. კოშკი არ ჩანდა. ნისლი და წყვდიადი ფარავდა, მცირე სინათლის ბეჭტეაც კი არ მიანიშნებდა კოშკის მდებარეობას. დიდხანს იდგა კ. ხის ხიდზე, ხილს თემშარიდან პირდაპირ სოფელში შეეყავით. კ. ზემოთ, სიკარიელეში იცქირებოდა“ — კაფკამ ჰოფმანს თვალეებში შეხედა. „ამრიგად, მიწისმზომელი ერთ ფუნდუკში ღამის გასათევეს პოულობს. თივით გატენილ ტომარას დაუდებენ ღუმელთან,“ — კაფკა ხელნაწერს კითხულობდა ისე, რომ ერთს არ წაიბორძიკებდა, ხან კი მოკლედ გადმოსცემდა შინაარსს, „მაგრამ კ.-ს მაღე გააღვიძებენ. ქალაქურად ჩაქმული კაცი ბოდიშს უხდის თავაზიანად. თავს აცნობს კოშკის მოურავის ვაჟად. ეს სოფელი კოშკის მფლობელობაში შედიისო, ეუბნება. ვინც აქ გაათევეს ღამეს, სულ ერთია, თუნდაც შიგ კოშკში გაეთითოსო, თქვენ კი ამის ნებართვა არა გაქვთ, ყოველ შემთხვევაში, არ წარმოგიდგენიათო.“

თივის ტომარის თავზე ტელეფონია ჩამოკიდებული. მოურავის ვაჟი ტელეფონით ეკითხება სამმართველოს, ჩამოსული ამტკიცებს, თითქოს კოშკმა იგი მიწისმზომელად მოიწვია, როგორ მოვიტყუეთო. ამის თაობაზე არავინ არაფერი იცოდა. კ. საბნის ქვეშ შეიშალა, რადგან შიშობდა, ვაითუ ყველაფერი ჩემზე გადატყდეს — როგორც მატყუარაზეო. ტელეფონმა ისე დარეკა: გაუგებრობაა? უცნაურია, უცნაური. როგორ აეუხსნა ბატონ მიწისმზომელს?“

კაფკამ შეწვივტა კითხვა, ვიღაც უცნობი მათ მაგიდას მოახლოვებოდა. ხელები ჰოფმანის მხრებზე დაეწყო. უცნობმა ფრანგულად თქვა: „თქვენ ნამდვილად ჰოფმანი ბრძანდებით“. ისინი ერთმანეთს გადაეხვივნენ. კაფკა მღუმარედ, დაკვირვებით შეჰყურებდა მათ. გოგოლის სახემ, თუმცა სურათით იცნობდა, იმედი გაუცრუა. არ მოეწონა. ძალიან ხელოვნური მოეჩვენა მისი ულვაშიც, წვრილი თვალებიცა და ტანისამოსიც, ზედ უამრავი ღილი რომ ეკერა: თითქოს ათასი თვალი ჩამწყრივებულყოფილი ღილებად. კაფკა აღზათ შეტყვევდ ჩა-

თვლიდა გოგოლს. ანდა რაღაც ამის მსგავსად, რომ არ სცოდნოდა, რუსეთის ერთ-ერთი უდიდესი მწერალი იდგა მის წინაშე. ჰოფმანი და გოგოლი სხვადასხვა ენებს იშველიებდნენ საუბრისას. კაფკას თითქმის ყველაფერი ესმოდა, რადგან მხოლოდ გერმანულად კი არა, ჩეხურადაც ლაპარაკობდა და ცოტა ფრანგულიც იცოდა. ჰოფმანი კი კაფკას გამო წუხდა, თითქოს უკვე დიდი ხანია იცნობსო, და უთარგმნიდა, რაც გოგოლთან საუბარში საუხლის-ხმოდ მიაჩნდა, თან ესეც უთხრა: „გოგოლი სამოგზაურო ციებ-ცხელებითაა ატანილი. ხშირად მეც ასე ვარ. ხან გერმანიაშია სამეურნალოდ, ხან შვეიცარიაში, ხან რომს მიაშურებს, ხანაც პარიზს. როცა უცხოეთშია, უცხო ენები თითქოს პირდაპირ ზედ ენაზე ეწებებიან. მგზავრობისას წერდა თავის „მკვლარ სულემსაც“, დიდებულ რომანს“.

გოგოლმა თქვა: „პარიზში შვეიცავე პუშკინის სიკვდილი. ამ რომანის დაწერის იდეა სწორედ მან შთამაგონა“.

„ამას კი ამბობს, — გაიფიქრა კაფკამ, — მაგრამ მეგობრები, ხუცები და დიდგვაროვანნი ცდილობდნენ პუშკინის სიყვარული გაუჭარწყლონ“.

გოგოლი ლაპარაკის დროს თხელ ტუჩებს ამოძრავებდა: „გარდაცვლილ-თადმი სამართლიანები უნდა ვიყოთ. საერთოდ კი ჩემი რომანი ვერაფერი შვილია. შინ რომ დავბრუნდები, ახალ თავებს დავფხრეწ, დავრწმუნდი, არ გამომივიდა“.

„არ გამოვივიდათ?“ — ერთდროულად წამოიძახეს ჰოფმანმა და კაფკამ.

„ან თქვენვე გინდათ საკუთარ თავს ჩააგონოთ ეს, — უთხრა კაფკამ, — ანდა სხვები ცდილობენ ამას. საერთოდ ასეა ხოლმე: ზოგიერთებს ცამდე აპყავთ რომელიმე წიგნი, სხვებს კი იგი ჩირადაც არ უღირთ“.

„მთავარი ის არის, ვინ აქვს ან ვინ აძაგებს“. — გოგოლი ცოტა არ იყოს დამცინავად ათვლიერებდა კაფკას, თითქოს ფიჭრობდა, ნეტა ეს ჯველი ვინღა არისო.

კაფკა ფიჭრობდა: „მე კი მინდა, ჩემს ნაწარმოებთაგან ერთიც არ დაეტოვო, მაგრამ სულ სხვა მიზეზით. ჩემი ნაწერები უნდა მოსპონ ჩემი სიკვდილის შემდეგ, ვიცი, აღამიანები ყველაფერს მრუდედ გაიგებენ, მე კი თავის დაცვა აღარ შემეძლება“.

ჰოფმანი გოგოლს ყურადღებით ათვლიერებდა: „კი მაგრამ, კაცმა რომ თქვას, რა საპიროა ამდენი ანგარიშის გაწევა შთამომავლობისათვის? ეს კაცი ბოლო თავებს მართლაც გაანადგურებს ჯოჯოხეთის შინით, რითაც ხუცები ემუქრებიან. პო, გაანადგურებს. ძალიან შეცვლილა, სულ სხვა იყო, როცა რომანს წერდა. რა მოხდა? რატომ შეიცვალა?“

გოგოლმა განავრძო: „ყოველი კაცი პასუხს აგებს იმაზე, რასაც წერს. ვანკითხვის დღეს ყველას პასუხს მოკითხავენ“.

„კი მაგრამ, რა არის თქვენს რომანში ისეთი, რომ თავს დამნაშავედ ვერძნობთ? — წამოიძახა ჰოფმანმა. — დამნაშავენი ისინი არიან, ვინც სიმართლის წერაში გვიშლის ხელს. განა მე არ მიშლიან ხელს? რაც აღამიანებს პირწმინდა ფანტაზია ჰგონიათ, ნამდვილად ხშირად ნაღდი სინამდვილის ნატეხია. ბოლო ხანებში სიცოცხლე ჩამიმწარეს, რადგან ზღაპარ „ოსტატ რწყილში“ შინაგან საქმეთა მინისტრი და მისი დამქაშები გავამასხრე. გამომცემელმა საჩოთირო ადგილები ამოიღო, მაგალითად, „ქნარპანტის“ ეპიზოდი. იმედი მაქვს, ოდესმე მთლიანად დაბეჭდავენ“.

კაფკა ჩაფიქრებული უსმენდა, ფიქრმა თითქოს მის სახეს სიმშვენიერე შესძინა: „რასაკვირველია, ყველა აგებს პასუხს იმაზე, რასაც წერს. ყოველი ჩვენგანი სიმართლეს უნდა წერდეს ცხოვრებაზე, მაგრამ სიძნელე ისაა, რომ ყველას სხვადასხვაგვარად გვესმის „სიმართლე“ და „სინამდვილე“. უმეტესობას მართალი მხოლოდ ის ჰგონია, რაც ენპირიულად ნამდვილი, ხილული და ხელშესახებია. როგორც კი სინამდვილე სიზმარულში გადადის (სიზმარი განა სინამდვილის ნაწილი არ არის?! მაშ, რა არის?!), მკითხველებს ნარი წახედებათ ხოლმე“.

თითქოს მიუხედავად პოფმანი კაფკას და თქვა:

„ადამიანებს მხოლოდ საკუთარი სიზმრებისა გაეგებათ. თუნდაც დააიწყებდეთ ეს სიზმრები, მაშინვე აღადგენენ, როცა მათ ხელოვნებაში სვდებიან“.

გოგოლმა შეაწყვეტინა:

„მაშ რაღა აზრი აქვს წერას, თუკი ადამიანებს თქვენი არ ესმით?!“

„არავითარი აზრი არა აქვს, — თქვა კაფკამ, — ამიტომ ჩემს შეგობარს მიეწერე, რომ როგორც კი ჩემს სიკვდილს შეიტყობს, მაშინვე დაწვას ჩემი ნაწერები. ყველაფერს მრუდედ გაიგებენ. ჩემს ფიქრებს ვერ მიპყრებიან, არც სიტყვებისა ესმით, ამ ფიქრების ფრთები რომ არიან. იმიტომ კია არა, რაიმეს ვამახინჯებდე. აი, მაგალითად, ჩემი რომანი „პროცესი“. ადამიანები მას რომელიმე რეალურ პროცესთან დააკავშირებენ, ერთ დროს მათი ფანტაზია რომ გააღიზიანა, მე კი დიდი ხნის მკვდარი და უენო ვიქნები. მე ვიცი, სასიკვდილოდ ვარ გადადებული. რაღაც უცნობმა და იდუმალმა ძალამ პროცესი წამოიწყა ჩემს წინააღმდეგ. მისი ბოლო სიკვდილია. ეს ჩემი საკუთარი პროცესია“.

პოფმანმა გაიფიქრა: „იქნებ ეს ახალგაზრდა კაცი მართლაც სასიკვდილოდა განწირული. გოგოლს კი თავისი „მეს“ საუკეთესო ნაწილის, თავისი ნაწარმოების განადგურება რომ უნდა, განკითხვის დღეს შიშითაა გამოწყვეული“.

ჩაფიქრებულმა კაფკამ განაგრძო: „უცნაურ მოხელეებზეც დაეწერე, რომლებიც უცნობი ძალის დავალებით ჩვენზე ბატონობენ, მაგრამ თვითონ მთლად არარაობანი არიან. ადამიანები ვერ ამჩნევენ, რომ ამ მოხელეებს პიჯაკის ჯიბეში დაპატიმრების ორდერი უდევთ. ვეღარ გამიგია, მკითხველებს აქვთ თვალზე ბინდი გადაფარებული, თუ თვითონ ჩემი რომანია ბურუსით მოცული“.

„ვფიქრობ, ჩემს ნაწერებში ყველაფერი ნათელია, — თქვა პოფმანმა, იმის მიუხედავად, რომ წამლაუწყუმ სინამდვილიდან დანტასტიკაში მიხედება გადასულა. ყველაფერი ნათელი უნდა იყოს. აბა სხვას ვის შეუძლია ანუგეშოს და გააფრთხილოს ადამიანები, თუ არა ჩვენ?! ისე კი ძილ-ღვიძილში კითხვა არ შეიძლება, საჭიროა ფხიზელი, მაძიებელი მუშტრის თვალით კითხვა. მხოლოდ მაშინ გაიგებს მკითხველი რას ეგულისხმობ“.

გოგოლმა უკმეზად თქვა, რაც ისეთივე უსიამო შთაბეჭდილებას ახდენდა, როგორც მისი უღვაში, დაწებებულს რომ ჰკავდა: „ერთ დროს წეც თქვენი აზრისა ვიყავი, ახლა კი ვფიქრობ, არავინ უწყის, რა არის ჭეშმარიტება“.

ორივემ შეცბუნებულმა შეხედა გოგოლს. პოფმანმა გაიცინა: „რა ამბავია

5 ივლისსმება მაქს ბროდი (1884—1968), რომელსაც კაფკამ ანდერძი დაუტოვა, გაენადგურებინა მისი ნაწერები მთლიანად, მაგრამ ბროდმა არ შესარულა შეგობარის ანდერძი.

თქვენს თავს, გოგოლ, მას შემდეგ, რაც რომანი დაწერეთ? თქვენთან აუტანელი ბიუროკრატიზმი და ბატონყმობა რომ არ არსებულყო, მ.შინ თქვენი სულების ვაჟარი ვერ იყიდდა სულებს“.

ამასობაში კაფე ხალხითა და ბოლით გაივსო. კელნერი მათ მაგიდას მიუხლოვდა და გოგოლს ჰკითხა, რას მიირთმევთო. გოგოლს იმედი მწარედ გაუტრუვდა: აქ არც სლივოვიცს დაგალევიანებდნენ, არც ხორცს მოგიტანდნენ და არც კიტრს. გუნებაწამხდარმა ყავა და ცოტა ნამცხვარი შეუკვთა. შემდეგ ამრეზილად განაგრძო საუბარი: „ბუშკინი თქვენ კვერს დაგიკრავდათ. როგორც იცით, ერთმა გასროლამ გადაწყვიტა მისი ბედი. ვინ იცის, აქვს კი უფლება ცალკეულ ადამიანს განსაჯოს, რა არის სამართლიანი და რა უსამართლო“.

ჰოფმანმა თქვა: „კი მაგრამ, თქვენს რომანებსა და ნოველებში მშვენიერად არჩევთ სამართლიანსა და უსამართლოს!“

„თქვენი ნოველა „შინელი“ უფრო მომწონს, ვიდრე თქვენი დიდი რომანი, — წამოიძახა კაფემ, — ღამით ქუჩებში მოჩვენება დაფრინავს და მაძლარ ბატონებს ხდის თბილ, მშვენიერ ბეწვის ქურქებს!“

„სწორედ ამ ნოველაში, — თქვა გოგოლმა (უცებ მან ჩამოიშორა სიკუშტე და ჩვეული გულითადობა დაუბრუნდა), — სინამდვილე უცებ შმაგ ფრენაში გადადის“.

დიდი კაცი კოლეგის სახლიდან გამოვიდა და მარხილში ჩაჯდა. თავს თბილ ქურქში მშვენიერად გრძნობდა. ზოგჯერ მხოლოდ სისინა ქარი აწუხებდა, რომელიც ღმერთმა უწყის საიდან ამოვარდნილიყო. და უცებ ჩვენმა დიდმა კაცმა იგრძნო, რომ ვიღაცა ღონიერად ჩააფრინდა საყელოში. შემოტრიალდა — ვიღაც ტანმორჩილი კაცი იყო, მოხელის გაცვეთილი ფრაკი ეცვა. უცებ იცნო და შიშმა აიტანა — ეს კაცი ხომ განსვენებული აკაკი აკაკიევიჩი იყო. ხომ დაგიპირე! სად წამიხვალ! შენი შინელი მჭირდება, ეკუბატონო! ჩემი ფეხებზე გეკიდა, მიღრიალე კიდევ. აბა, ახლა შენი მომეცი სანაცვლოდ!

ისიც უნდა აღენიშნო, რომ „ტიტულიარნი სოვეტნიკის“ მოჩვენება მეტად აღარ გამოჩენილა — როგორც ჩანს, ბატონი გენერლის ქურქი კარგად მოერგო“.

ორივე მსმენელი გულისყურით უსმენდა, მათ თვალებში თავდაპირილი აუტაცება ჩანდა. კელნერმა მაგიდაზე გადმოკალა თავისი ლანჯარი. გოგოლი ნამცხერის ქამას შეუღდა. არ მოსწონდა, რადგან ცხარე საკუმელს იყო შეჩვეული. უცებ ჰოფმანს მიუბრუნდა: „როგორც უკვე ვთქვი, ყველა თქვენი ზღაპარი ერთნაირად არ მომწონს, მაგრამ ხშირად აღტაცებული ვარ მოულოდნელი, უცნაური ამბებით, ამ ზღაპრებში რომ ხდება. ბევრჯერ მიფიქრია, როგორ აკავშირებთ საესებით უმნიშვნელო რაღაცასთან, თუნდაც კარის სახელურთან, ანდა რწყითთან ფანტასტიკურ აზრებს. მაგრამ ერთი რამ არ მესმის თქვენი: ფუქსავატურად რატომ ექცევიან დროს? — ისე ჩართავთ ხოლმე დროს მოქმედებაში, როგორც მოგეპირიანებათ. თქვენს ნაწერებში დღეს ხდება ის, რაც გუშინ უნდა მომხდარიყო, სხვა შემთხვევაში კი ორასი წლის წინანდელი ამბავი დღესაც გრძელდება. ფანტასტიკურ სამყაროშიც, მე მგონია, დროის კანონი უნდა მოქმედებდეს: დიახ, აკაკი აკაკიევიჩის სიკვდილის შემდეგ, ღამით მისი აჩრდილი გენერლის შინელში შეტერება. ცხადია, ჩემს ნაწერებშიც სინამდვილე ფანტასტიკაში გადადის, მაგრამ დროის მდინარებას არ

ვარდევ ხოლმე. საწყალ აკაკი აკაკიევიჩს დიდი ხელმოშვირნეობა მართებს, შინელი რომ შეიძინოს. მისი ხელმოშვირნეობის შემხედვარე მკითხველისათვის აშკარა ხდება, რა ძნელია მისთვის რაიმეს შეძენა და შემდეგ მისი დაკარგვა. იგი სასოწარკვეთილებისაგან კვდება და მხოლოდ ამის შემდეგ გამოჩნდება აჩრდილიც:“

„მე კი, მე დრო ჩირადაც არ მიღირს! — წამოიძახა ჰოფმანმა. — ჩემს რომანში ერთმანეთს ხვდება, მაგალითად, ორი პოლანდიელი სწავლული შინის ფრანკფურტში, თუმცა ერთ-ერთი მათგანი ამ დროისათვის უკვე დიდი ხანია უტრეხტშია დასაფლავებული. იგი არის პირველი სწავლული, ვინც გამადიდებელი შინა, ლუბა გამოიგონა. ეს ლუბა ჩემი მოთხრობისათვის მჭირდება. მის გამოგონებას ღამის ლუბადაც კი ვიყენებ, რომელიც რწყილის ცირკში პაწაწკინტელა რწყილებს ისე ადიდებს, რომ მაყურებლები შიშით თავზარდაცემულნი დარბაზიდან გარბიან. წარმოიდგინეთ საშინლად გაზრდილი ტილებისა და კოლოების ფუთფუთი, აქამდე უჩინარნი ანდა ერთი ბეწონი რომ იყვნენ. ჩვენ სამნი ხომ აქ ვერ მოვუსხდებოდით მაგიდას, დრო რომ პედანტურად დაგვეცვა?! თქვენი თანამედროვე, გოგოლ, მე ხომ ცოტა ხნით ვიყავი. კახამდე კი თქვენ თითქმის 100 წლით აღრე ცხოვრობდით“.

კახკამ ხმადაბლა ჩაილაპარაკა, თითქოს თავისთვის ამბობსო: „დრო ჩემს ცხოვრებასთან და შემოქმედებასთან მტკიცედაა დაკავშირებული. ჩემს პერსონაჟებს სახე არ სჭირდებათ, მკითხველებს შეუძლიათ თვითონ წარმოიდგინონ. მე შინტერესებს, როგორ მოიქცევიან ისინი ამა თუ იმ დროს, რა გუნება-განწყობილება ექნებათ. მე, მაგალითად, წარმოვიდგენ, როგორ მოიქცეოდა ჩემი კეთილი მეზობელი, უცებ რომ გაეგო, კახკა დააპატიმრეს და მისი ბინა დალუქესო, მე კი ამის მიზეზიც არ მცოდნოდა. მეზობელი, აქამდე პატივს რომ მცემდა, ათას რამეს იფიქრებდა. მე შემიძლია წარმოვიდგინო, რა გუნებაზეა ის, ვისაც გამოუცნობი ძალა ემუჭრება. ისე ეს მუჭარაც, ადამიანის ამასთან დაკავშირებული საქციელიც ისევე რეალურია, როგორც ადამიანის სახე ანდა მისი ხსიათი, და ყოველივე ეს დროშია განფენილი, ამაში გოგოლს ვეთანხმები“.

გოგოლი ისევ ლანძღვას მოჰყვა, რადგან კახეში ხეირიანი არაფერი ჰქონდათ. სასტუმროში წასვლა აღარ ღირდა. იძულებული იყო ისევ ყავა და ნამცხვარი შეეკეთათ. თანამესუფრეებსაც შესთავაზა.

ჰოფმანი გულში ფიქრობდა: „სწორედ მე, ჩვენ სამს შორის ყველაზე ულევ მეოცნებედ რომ ვითვლები, და სინამდვილისაგანაც თითქოსდა უფრო ვარ განრიდებული, ალბათ ყველაზე მეტად სწორედ მე ვიტანჯებოდი ქამთა სიავით, მეტერნიის წყულის აგენტების გამოისობით, ყველგან რომ დასუნსულებდნენ. ჩემი სიცოცხლის მწუხარზე, თუმცა დამბლადაცემული ვიყავი, ფიქრებსა და აზრებში მაინც ისეთი გამაგებიათ გაიბრძოლე, როგორც არასდროს. ასე მგონია, გოგოლი სულიერად გატეხილია. ძალიან უჭირს მეფის რუსეთში ცხოვრება. ალბათ მართლაც ძალიან ძნელია, დამთრგუნველი“.

შემდეგ ხმაშლია განაგრძო ფიქრი: „კახკა, თქვენ რომ არასოდეს არა წერთ სამართლიანობაზე და მხოლოდ საყოველთაო პროცესს ეხებით, რასაც უცნობი ძალა მართავს, ჩემთვის გაუგებარია“.

კახკამ გაწამებული ხმით მიუგო: „სწავლება, ორიოდე დღის სიცოცხლეს რომ მიტოვებს, ალბათ 1917 წლის სუსხიან ზამთარში ავიკიდე. მაშინ დაწვე-

რე მცირე მოთხრობა „როფის მხედარი“. ამ მოთხრობაში არაფერია იღუმბალი, ყველაფერი წყველი სინამდვილეა. ისეთი ძლიერი ვერ არის, როგორც „შინელი“, მაგრამ ფეიქრობ, სუსტი არ უნდა იყოს, მთავარია ადამიანებმა მისი გავება მოინდომონ“.

„მთავარია, მთავარი, გოგოლს უკარებლობა მთლად ჩამოეშორებინა. მის-დაუნებურად პროფესიულ ჟინს აეტანა. — გაუგებარი ნაწარმოები, აი ისეთი, ახალგაზრდები რომ ჩმახავენ ხოლმე, არაფრის მაქნისია“.

„მე მგონია, თქვენ კაფკას ტყუილუბრალოდ საყვედურობთ. კაფკა, იქნებ ცოტა რამ გვიამბოთ ამ მოთხრობაზე“.

კაფკამ თხრობა დაიწყო, ეს არ იყო ეგზალტირებული ტონი, თავის ფიქრებს რიტმი შეუფარდა. „ნახშირი მთლად გაიზარჯა; როფი დაცარიელდა; აქანდაზმა აზრი დაკარგა; ღუმელი სიცივეს ამოისუნთქავდა მხოლოდ; ოთახში სუსხი დათარეშობდა; ფანჯრის წინ ხეებს ლოლუები ეკიდებ; ცა რკინასავით ცივია მისთვის, ვინც მისგან შემწვობას გამოელის. როგორმე ნახშირი უნდა ვიშოვო; ხომ არ გავიყინებ; ჩემს უკან შეუბრალებელი ღუმელია. ჩემს წინ — ასეთივე ცა, მასასაღამე, უნდა გავქუსლო როფზე გადამჭდარმა და შევლავთხოვო მენახშირეს. ჩემმა გამგზავრებამ უნდა გადაწყვიტოს ყოველივე, ამიტომ როფს მივაჭუნებ იქითკენ — მე როფის მხედარი ვარ, ხელი როფის სახელურზე მიკიდია, ეს ყველაზე მარტივი აღვირია, კიბეზე ძლივს ჩავრახრახნდი. საოცრად მაღლა დავლივლივებ მენახშირის სარდაფის თაღებს ზემოთ; მენახშირე კი ქვემოთ, თავის მაგიდასთან ჩაცუცქეულა და წერს. საშინელი სიტყვები რომ გაანელოს, კარი გაუღია.“

— მენახშირე, შენ გენაცვალე, ცოტა ნახშირი მომე. ჩემი როფი ისე ცარიელია, მისი გაქენებაც კი შემიძლია. თუ ძმა ხარ, როგორც კი შევიძლებ, გადავიხბი.

მენახშირე ხელს ყურზე იდებს.

— ხომ არ მომეყურა? — ეკითხება ცოლს. ცოლი ღუმელთან მიმჯდარა და ქსოვს. — ხომ არ მომეყურა? მუშტარმა მომაკითხა?

— არაფერი მესმის, — ამბობს ცოლი არხეინად, მშვიდად სუნთქავს და ჩხირებს ამოძრავებს, ზურგი საამოდ გასთბობია.

— ჰო, მე ვარ, — ვიძახი, — ძველი მუშტარი; შენი ერთგული, ოღონდ ამჟამად უსახსროდა ვარ.

— დედაკაცო, — ამბობს მენახშირე, — ვილაცა; ხომ არ მომეჩვენებოდა. ძველი, ძალიან ძველი მუშტარი უნდა იყოს, ისე ენაწულიანად მელაპარაკებდა. ახლავე, — ამბობს მენახშირე და მოკლე ფეხებით ცდილობს სარდაფის კიბეზე ამოფოფხდეს, მაგრამ ცოლი წამსვე მასთან გაჩნდება, ხელს ჩასკიდებს და ეუბნება, — სად მიდიხარ, დაგავიწყდა, ღამით როგორ გახველებდა?! მე ავალ.

— ქალბატონო მენახშირე, — ჩაეძახე, — როგორ გიკითხოთ? მხოლოდ ერთი აქანდაზი ნახშირი მინდა. ავერ როფში ჩამიყარე. ერთი აქანდაზი იყოს, თუნდაც ცუდი ნახშირი. სრულად გადავიხბი, მაგრამ ახლა ვერა...
— რა უსიამოდ ჟღერს ეს ორი სიტყვა „ახლა ვერაო“, რა გონებისდამაზნებლად შეერია ეს სიტყვები ნწუნხრის ზარების ჟღარილს, მახლობელი სამრეკლოდან რომ ისმის!

— რაო, რა მინდაო? — ამოსძახის მენახშირე.

— არაფერი, — ჩასძახის ცოლი, — არაფერი; ვერაფერს ვხედავ, არაფერი მესმის.

ქალი ვერაფერს ხედავს, ქალს არაფერი ესმის, მაგრამ მაინც წინსაფარს იხსნის და ცდილობს წინსაფრით ამიქშიოს. სამწუხაროდ, ამას ახერხებს კიდევ. ჩემს როფს ბედაურის ყველა ღირსება აქვს. ეგ არის მხოლოდ — წინააღმდეგობის გაწევა არ შეუძლია. ძალიან მსუბუქია, ქალის წინსაფრით შეიძლება მისი აქშევა.

— შე აშარო, შენა! — ეს კი მივამახე და ქალი ისევ თავის საქმეს დაუბრუნდა, თანაც კმაყოფილმა აგდებით ამიქნია ხელი. — შე აშარო! ერთი აქანდაზი უხეირო ნახშირი გთხოვე და ისიც ვერ გაიმეტე! — ამისი თქმა და ყინულოვან მთებში გაფრენა ერთია, სადაც სამუდამოდ ვიკარგები“.

ორივე მსმენელი დუმდა. უხერხული ეჩვენებოდათ ხმამალა შეეკოთ მოთხრობა, მით უმეტეს რომ მოთხრობილი ამბავი ღრმად შეჭრილიყო მათ სულში.

კაფკამ ჩუმად თქვა, ხმა რომ დაეზოგა: „იმ წყეული ზამთრიდან მოყოლებული, ჩემმა როფის მხედარმა ნახშირი ამაოდ რომ ითხოვა, სიკვდილის შიშმა შემიპყრო. ჰაზბუტურების მონარქია დაემხო, მე კი ჩემი თავი მყავდა სატირალი. მასარიკი პრაქინში შევიდა, მე კი ჩემი თავი მყავდა სატირალი. რევოლუციამ გადაიარა ქვეყნებზე, მე კი ჩემი თავი მყავდა სატირალი.“

ალბათ ჩემი „როფის მხედარი“ ცუდი არაა, მაგრამ შეუღარებელია გოგოლის „შინელი“. აქ პირდაღებული უფსკრულია ღარიბებსა და მდიდრებს შორის“.

გოგოლმა თქვა: „თავადაც ვიცი, ჩემი მოთხრობა რომ კარგია, მაგრამ თქვენიც მომწონს. უფსკრული, თქვენ რომ ამბობთ, ორივეგანაა, თუკი თქვენს მცირე მოთხრობას ჩემსას შევადარებთ. მე მოთხრობის ბოლოში გადავდივარ ფანტასტიკურში, თქვენ კი იმავეითვე ფანტასტიკურით იწყებთ. ისე კი ორივენი სამართლიანობასა და უსამართლობას ვუტრიალებთ.“

მოწაფე ვიყავი. ხარბად ვნთქავდი ყველაფერს, რასაც დეკაბრისტებზე მოვკრავდი ყურს. და შემდეგ, როცა მწერალი გაცხდი, საგანგებოდ არ დამისახავს მიზნად, სამართლიანობასა და უსამართლობაზე, ღარიბსა და მდიდარზე მეწერა. მაგრამ ეს თავისთავად გამომდიოდა, რადგან სინამდვილე მინდოდა გამომესახა“.

„ამას კი ამბობ. მაგრამ ის ველარ გაგიბედავს, — ფიქრობდა ჰოფმანი, — საკუთარ მასწავლებელს, შენს მეგობარ ბელინსკის შეხვედრ ხალხში. გემინია, ვინმე ნაცნობმა არისტოკრატმა არ დაგინახოს მასთან“.

ხმამალა კი მხოლოდ ეს თქვა: „გემუღარებთ, არაფერი შეცვალეთ „მეკლარ სულეზში“ — ბატონყმობის დროინდელ ადამაინების ცხოვრებაზე სამარადქამო ქეშმარიტებას ამბობს“.

„არაფერი მესმის, არაფერი მესმის, — თქვა გოგოლმა. — ბევრი ღვარძლიან მეძახის: პუშკინიც კი არ ყოფილა ასე ღვარძლიანი, პოეტურობა მთლად დაჰკარგეო. ჩემი ფრანგი მეგობარი მერიმეც კი არ ალტაცებულა ისე ამ წიგნით, როგორც თქვენ. ის ფიქრობს, თითქოს მდამალსა და სასაცილოს ვერ ეახსნეაებდნენ ერთმანეთისაგან. და თითქოს მიდრეკილება მქონდეს მხოლოდ ცუდი დაეინახო და გამოვამზეურო“.

„მერიმემ ნამდვილად სხვა რამ იგულისხმა ან სიტყვებში, ის კი არა, რასაც

ის თქვენი ხუცები ფიქრობენ“, — ხმადაბლა თქვა კაფკამ. — ეკ, ხშირად მეც მსაყვედურობენ ამას. თითქოს მხოლოდ ცუდის განსახიერება მსურდეს არა. მე მინდა გამოვსახო რაღაც აუხსნელი, საბედისწერო, ის რაც ადამიანს ემუქრება. — კაფკას ხმა მკაფიოდ ისმოდა. — ერთ ჩემს მოთხრობაში ახალგაზრდა ზამზა გომბეშოდ გადაიქცევა. ჩემი სისასტიკე ხალხს აძრწუნებს. მე უბრალოდ ის აღვნიშნე, რაც ჩემს დროში ხდება; თითქოს მოქმედება გომბეშის ზღაპარში ხდებოდეს: ბაყაყი სისახლეში შეაღწევს, მეფის ასულმა მასთან ერთად უნდა ჭამოს და იძინოს. ძალიან მიყვარს გომბეშის ზღაპრები. ამ ზღაპრების ენამ ბევრი რამ მომცა. უნდა გამოუტყდე, ზოგიერთი ფრაზის აზრი და რიტმი პირდაპირ ვადმოვიდა ჩემს ნაწერებში.

რა საოცარი ფენომენია ენა, რა გამოუცნობი! ცალკეულ ადამიანებს შეუძლიათ სისულელე და სიცრუე მოჩმახონ, მაგრამ მთლიანობაში ყოველი ენა ძალუშია. ერთ ხასილურ ლეგენდაში ნათქვამია: ღვთის სიტყვას თუ წარმოთქვამ, მაშინ მთელი არსებით ამ სიტყვაში გადადიხარო. მე მგონია, არათუ ცალკეული ადამიანის, არამედ მთელი ხალხის სული გადადის ენაში“.

„ეს მართალია, — თქვა გოგოლმა, — ჩვენს ენაშიც არის სიტყვები, რომლებშიც მთელი რუსი ხალხის სულია ჩაქსოვილი. საკმარისია გაიფონო ცალკეული სიტყვა ან სტრიქონი და მაშინვე მიხვდები — ეს ლერმონტოვის, ეს კიდევ პუშკინის ენის სტიქია არისო“.

„ასევეა ჩემს გერმანულშიც! — წამოიძახა პოფმანმა. — მართო გოეთეს შემოქმედებიდან ასობით მაგალითის მოყვანა შემიძლია. დიდი მწერალია, თუმცა ბოლო ხანებში სისტიკად გამომათხა. თავდაპირველად მოსწონდა, როგორ გადავიდოდი ხოლმე რეალურიდან ფანტასტიკურში. თვითონაც უყვარს ასეთი ნახტომები; მაგალითად „ფაუსტის“ ვალპურგის ღამეში. აქაც ხომ სინამდვილე და შეთხზული, გამონაგონი ერთმანეთს ენაცვლება. იტალიაში მოგზაურობის შემდეგ, ამბობენ, მხოლოდ ანტიკურ ხელოვნებას აღიარებდსო. თუმცა უნდა იცოდეს, რომ სწორედ ბერძნები და რომაელები უნაცვლებენ ხშირად ერთმანეთს რეალურსა და ფანტასტიკურს. დღეს არც კი ვიცი, როგორი იყო ის სინამდვილე. კი მაგრამ, რას ნიშნავს, კაფკა, „ხასილური ლეგენდა“?“

„ბოლო საუკუნეებში პოლონელმა ებრაელებმა, რომელთაგან ზოგიერთები ნამდვილი გლეხებივით სოფლად ცხოვრობდნენ, ხოლო დანარჩენებს ქალაქების გეტოებში მოეყარათ თავი, შექმნეს თვითმყოფი კულტურა. ისინი ერთმანეთს უამბობდნენ ლეგენდებსა და ზღაპრებს, მხიარულსა და შემადრწუნებელს. ზოგი ლეგენდა და ზღაპარი მათივე ძველი სჯულისდების წიგნებიდან და თალმუდიდან იყო, ზოგიც — ბიბლიიდან, ზოგიერთს კი თვითონვე თხზავდნენ. როცა აქ, პრაღაში ლეგვის თეატრალური სკოლა იყო გასტროლებზე, ხშირად ლიოვისთან ერთად კაფე „საეოიში“ ვიჭექი. მისგან ბევრი რამ ვისწავლე“.

„ჩვენ ამ ლეგენდებზე არაფერი გავიფონია“.

კაფკამ თქვა: „ბევრი ჩემი მოთხრობა ხასილურ ლეგენდებთანაა დაკავშირებული“.

ჩაფიქრებულმა გოგოლმა ცნობისმოყვარედ შეხედა კაფკას: „უველა რუს

⁶ კაფკას ღვთის ნათესაი, მას ბიძად ერგებოდა.

მწერალს ვიცნობ, მაგრამ არ ვიცოდი, რომ ჩემს ქვეყანაში ასეთი რამეც არსებობდა. ებრაელები დედანჩემის მამულში იმისათვის ჩამოდოდნენ, რომ ვალები აპოვლოთ. როგორ ვიფიქრებდი, მწერლობაც თუ შეეძლოთ“.

ჰოფმანს გაეცინა: „კი მაგრამ, თქვენი ჩიჩიკოვი, მკვლარი გლეხებით რომ ვაჭრობდა, რუსი არ იყო!“

გოგოლმა ბანზე აუგდო სიტყვა და კაფკას ჰკითხა: „ამ ხასილებს, როგორც თქვენ ამბობთ, ღმერთი სწამთ, მაგრამ ეშმაკიცა სწამთ?“.

„რასაკვირველია, — მიუგო კაფკამ, — ამის დასტურად ერთ ამბავს მოგიყვებით, რომლის მხოლოდ გახსენებაც კი ქრუანტელსა გვერის. ერთი ყმაწვილი შეიტყობს, რომ არცთუ ისე შორეულ ქალაქში ცხოვრობს ერთი რაბინი, ნაღდი ოსტატი. ყმაწვილს ერთი სული აქვს, როდის დაუდგება ამ რაბინს შეგირდად: მშობლებს ემუდარება, მასთან გაამაბარეთო. მშობლებს, მართალია, ეშინიათ, მაგრამ ვაჟი ისე დაეინებით იხვეწება, რომ მამას სხვა გამოსავალი აღარა აქვს, უნდა აიკრან გულა-ნაბადი და გზას დაადგნენ. ის-ისაა მამა-შვილი ქალაქს გასცდება, რომ ფორანს თვალი გაუტყდება. მამა ამას ღმერთის გაფრთხილებად მიიჩნევს, უკან გაბრუნდითო. ყმაწვილი კი იმდენ ხანს ეხვეწება მამას თავგადადებული, სანამ კვლავ გზას არ გაუდგებიან. მაგრამ ამჟერად ისე გაავდრდება, რომ შინ ბრუნდებიან. ყმაწვილი დასწრულდება, დარდისაგან მძიმედ გახდება ავად. ექიმიცა და მშობლებიც შიშობენ, ყმაწვილი დაიღუპება, ოსტატთან თუ არ წაეიყვანეთო.“

ბოლოს იმ ქალაქში ჩააღწევენ. ღამეს ერთ ფუნდუქში ათევენ. ვიღაც უცხო, ქალაჩა, გამხდარი მამაკაცი, რომელსაც პირქუში გამოხედვა აქვს, მათ მაგიდას მიუჯდება. რატომ ჩამოხვედითო, ეკითხება მამა-შვილს. მამა ყველაფერს მოუყვება. მაშინ უცნობი აფრთხილებს: თქვენდა საბედნიეროდ, მე კარგად ვიცნობ იმ კაცს, რომელსაც გინდათ მიჰგვართოთ თქვენი შვილი, არაფერი ოსტატი ის არაა, პირიქით, ახლავარდობას თავისი მოძღვრებით რყენისო. დანაღვლიანებულ, მაგრამ მაინც იმით კმაყოფილ მამას, რომ უკანასკნელ წუთს ვიღაც ღვთისწიერმა თვალი აუხილა, უკან მიჰყავს თავისი შვილი. ვაჟი სასოწარკვეთილებისაგან მძიმედ ხდება ავად. ექიმები ვერ შველიან და კვდება. რამდენიმე წლის შემდეგ მამა შემთხვევით მოხედება იმ ქალაქში. იმავე ფუნდუქს მიაშურებს. იგივე უცნობი კაცი მიუჯდება მის მაგიდას და ეკითხება, თქვენი ვაჟი როგორ არისო? მამა ეტყვის, დაიღუპაო. უცნობი ხელებს იფშენებს, თვალები უბრწყინავს, თან ამბობს: ახლა შეიძლება ყველაფერი შეიტყო, ოსტატს დიდი სინათლის საფეხური ჰქონდა, შენს ვაჟს კი მცირე სინათლის საფეხური, ჰოდა ისინი ერთმანეთს რომ შეხვედროდნენ, მაშინ მესია მოველინებოდა ქვეყანას, მე კი ეს ერთხელ და სამუდამოდ ჩაეფუშეო“.

კაფკა თბრობისას გაფითრებულიყო. ჰოფმანი გაოცებული შესტკეროდა, გოგოლმა კი წამოიძახა: „ნაღდად ეშმაკი იყო! თუმც ეს ამბავი მთლად კარგად არ მესმის. მეც მყავს თავზესაყრელად ეშმაკები. მაგრამ მე მგონია, ეშმაკეული ადამიანები უკეთ გამოიძის“.

ჰოფმანმა თქვა: „ჩემს ეშმაკის ელექსირებში“ ორივეა. ეშმაკის ხრიკების წყალობით ადამიანები ეშმაკეულნი ხდებიან. თქვენ, კაფკა, გეტყობათ ლეგენდებიდან ბევრი რამ გისწავლიათ, ერთი მათგანი ხომ ეს-ესაა რაც მოგვიყვით, მაგრამ, მე მგონია, კარგთან ერთად ავიც შეგვითვისებიათ ამ ლეგენდებისა. თქვენ ყურადღებას ამახვილებთ განსაკუთრებით იმაზე, რაც ადამიანებს

ანგარიშმიუცემელ შიშს ჰგვრის, რაც აეჭვიანებს, სიმტკიცეს აქარგვინებს. თქვენს ნაწერებში, ემიშობ, არ არიან სისხლსაცხე ადამიანები, რომელთაც დადებითი თვისებებიც ექნებოდათ და უარყოფითიც. თქვენს ქმნილებებს აქვთ მხოლოდ გარკვეული გრძნობები, ხანდახან ყოველ კაცს რომ მოერევა ხოლმე. წუღან თვითონაც თქვით რაღაც ამდაგვარი. თქვენი პერსონაჟები საგანგებოდ გამოგონილნი არიან, რომ ეს გრძნობები განასახიერონ.“

„მოითმინეთ, — შეაწყვეტინა კაფკამ, — ლეგენდა ხომ ჩემი გამოგონილი არაა, მე მხოლოდ ვავიშვორე. ამ ამბავში ბოროტეული ბატონობს. ბატონმა გოგოლმა აქი ეშმაკზე მკითხა.“

„ღიახ, ძალიან მიანტრერესებს, — თქვა გოგოლმა, — მეც ხომ მუდამ ამას მსაყვედურობენ. რაც მწერალს საშინლად იზიდავს, ბოროტეული, ღიახ, ეშმაკეული, განსაკუთრებით კარგად გამოსდის. — რატომაა რომ ხშირად ამას უკეთ ასერხებს, ვიდრე კეთილისა და წმინდას ასახვას?“

ჰოფმანმა თქვა: „მე მგონია, იმიტომ, რომ მწერალი ამით ადამიანებს ანუ-გეშებს, თანაც ღრმად იჭრება მათ ბუნებაში“.

„ანუგეშებს?“

„ღიახ, ანუგეშებს. ესეცაა, — თქვა ჰოფმანმა, — მკითხველს თავად ხშირად უგრძენია და განუცდია ბოროტეული. ჰოდა როცა წიგნში კითხულობს ბოროტეულის თაობაზე, გებულობს, რომ მის გარდა სხვაც ბევრი ყოფილა ცოდვილი. ეს შეეხას ჰგვრის, როგორც თავისებური აღსარება. და საერთოდ რატომაა ბოროტი მშვენიერი? შტრასბურგის ტაძრის პორტალზე ქვის ქალწულებს შორის ბოროტნი უფრო მშვენიერნი არიან, ვიდრე ლეთისმოსავნი. ბოროტეული გვიტყუებს, გვაცდუნებს, კეთილმა კი თავისთავად უნდა მოახდინოს ზემოქმედება. ჩვენ — საწყალი ადამიანები მას ხშირად ვერ ვხედავთ. ჩვენს სულში იშვიათად მოქმედებს ხატი კეთილისა, რომ თავალი აგვიხილოს.“

გოგოლი დაძაბული უსმენდა. „ათასგზის მართალი ბრძანდებით, — უთხრა ჰოფმანს, — იშვიათად ვხედავ ამქვეყნად ამაღლებულს, წმინდას. ამის ხორცმცხსმას ხშირად ვერც კი ვახერხებ. პუშკინის ნაწერებში, ჰო, მის თხზულებებში ზოგჯერ ეს ყოველივე მთლად ყოველდღიურ ამბებში გვლინდება, მაგალითად, „ონეგინში“ ტატიანას საქციელი ამაღლებულის, მშვენიერის გამოვლენაა.“

ბუნებაში, მთებსა და მდინარეებში შეიძლება ჩემი ქვეყნის სიძლიერის დანახვა — ეს არის ის წმინდა და მშვენიერი, რასაც მე ზორცი შევასხი“.

„მუსიკაში, — თქვა ჰოფმანმა, — ურიცხვ ბეგრებში ქდერს ამაღლებული, წმინდა საწყისი. ბგერა უსხეულოა, ალბათ ანიტომაა მასში დავანებული მშვენიერება, ქვა და სიტყვა კი ორთავ უძლურია“.

ჰოფმანი კაფკას მიუბრუნდა: „ახლახან თქვით, მოთხრობის აზრი თითქოს უკვე ენაშივე ძევსო.“

კაფკამ მიუგო: „და ყოველი შინაარსი შესაბამის ენას თხოულობს, ამაშიც უსამშობლო ვარ, გერმანულსა და ჩეხურს შორის გახიარული. ჰამეტან ტყუილდებრალოდ კი არ ვმჭდარეარ აშმაშხანაში ანდა ლიოვისთან კაფე „სავოიში“. მე არა მართო გერმანელი და რუსი მწერლებით, არამედ ხასილური ლეგენდებითაც ვსაზრდოობდი. დანიელი კირკეგორის თხზულებებში თარგმანის მეშვეობითაც კი ვგრძნობდი ენისა და შინაარსის შესაშურ ერთიანო-“

ბას, თუნდაც, მაგალითად, მის წიგნში „პიროვნების ჩამოყალიბებაში ესთე-ტურსა და ეთიკურს შორის წონასწორობის თაობაზე“.

— ჩემო მეგობარო! რაც ასე ხშირად მიიქვამს შენთვის, იმასვე გიმეო-რებ. ისევ მოგძახი: ან ასე — ან ისე-მეთქი! საგნის მნიშვნელობას, რასაც საქ-მე ეხება, ამართლებს სიტყვის მნიშვნელობა. ხომ არსებობენ ვითარებანი, რომელთა „ან ისე — ან ასე“-სადმი დაქვემდებარება განსჯის უნარის უქო-ნელთ ძალუძთ. მაგრამ არსებობენ ადამიანები, რომლებიც იმდენად სუსტნი არიან, რომ არ შეუძლიათ პათოსით თქვან: ან ასე — ან ისე. ეს სიტყვები ჩემზე ყოველთვის ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენდა, ახლაც ახდენს, განსაკუთ-რებით, როცა მათ ყოველგვარი მიმართულების გარეშე ვიზობ და, მაშასადა-მე, შემძლია საშინელი წინააღმდეგობანი მოვიპოვო. მაშინ ისინი ჩემზე შე-ლოცვისავით შემოქმედებენ: „ან ასე — ან ისე!“.

კაფკა წყნარად ლაპარაკობდა, მაგრამ სიტყვებს ხელის მოძრაობას აყო-ლებდა, თითქოს უროს ურტყამსო.

ჰოფმანმა თქვა: „თითქმის სრულყოფილად შესახება მე სიტყვისა და ში-ნაარსის ერთიანობა „მკვდარი სულების“ ბოლოში“.

„რასაც თქვენ ახლა ბოლოს უწოდებთ, — ჩაუბრუნო გოგოლმა, — ერთხე-ლაც იქნება და შუა ადგილი აღმოჩნდება!“

„ნეტავ ასე არ მოხდებოდეს“, გულში გაივლო ჰოფმანმა, ხოლო კაფკა ფიქრობდა: „ხელოვნებისათვის ცული არ იქნება, თუ იმ შენ ყურით მოთრე-ულ ბოლოს დაწვავ; რასაც ახლა შუა ნაწილად ასალებ, შესაძლოა შემდეგ საბოლოო დასასრულად დარჩეს.“

ჰოფმანმა თქვა: „წაგვივითხე, მეგობარო, თუ შეიძლება. აქა ზაქეს ფრან-გული გამოცემა. გადაგვითარგმნეთ ეს ადგილი“.

გოგოლმა აღიარა, რომ ეს ადგილი თითქმის ზეპირად იცოდა და ამჯობი-ნებდა რუსულად ეთქვა: „ჩიჩიკოვს სახეზე ღიმილი უკართოდა, როცა ეტლში ტყავის ბალიშზე შექანდებოდა ხოლმე, ვინაიდან უყვარდა სწრაფი სვლა. მაგ-რამ რომელ რუსს არ უყვარს სწრაფი სვლა? განა მის სულს, რომელსაც ასე უყვარს თავბრუდამხვევი თავაწყვეტილი ღრეობა, ზოგჯერ თქმა: ეჰ, მეწყურ-საც წაუღია ყველაფერიო, შეიძლება არ უყვარდეს იგი? განა შეიძლება არ უყვარდეს ეს სწრაფი სვლა, როცა მასში იგრძნობა რაღაც გულისწამლე-ბად მომხიბვლელი? ასე გგონია, რაღაც უცნაურმა ძალამ ფრთაზე შეგისვა, შენც მიჰტრენ და ყოველივე მიჰტრენს შენთან ერთად: მიფრინავენ მანძი-ლის მანიშნებელი ბოძები, მიფრინავენ შემხედური ვაჭრები თავიანთი ეტლე-ბის კოფობზე შემსხდარნი, მიფრინავენ ორივე მხარეს გაჭიმული ფიჭვნარისა და ნაძვნარის დაბურული ტყე, ცულის კაკუნითა და ყვავების ჩხავილით, მიფ-რინავენ მთლად ეს გზა სადღაც შორს, უსასრულო სივრცეში, და არის რაღაც შიშისმომგვრელი ამ სწრაფს გაელვებაში, როცა საგნები ვერც კი ასწრებენ გამოსახვას ისე ჰქრებიან, მხოლოდ თავზე გადმოხურული ცა, მსუბუქი ღრუბ-ლები და იქიდან თავგადმოყოფილი მთვარე გეჩვენებათ უძრავი. ეჰ, ტროი-კა! ჩიტვიით მფრინავო ტროიკა, ნეტავ ვინ გამოგვიონა? უთუოდ მამაც ხალხში უნდა აღმოცენებულყავ, იმ მიწა-წყალზე, რომელსაც არ უყვარს ხუმრობა და ნახევარი დედამიწის ზურგზე გადაშლილ-გადაჭიმულა, მოდი ახლა და მოჰყე ზედ მანძილის მანიშნებელი ბოძების თვლას, ვიდრე თვალი არ აგიპრელდება [...] ან რა უცნობელი ძალა იმალება, ქვეყნიერებაზე

ჯერ არნახული, ამ ცხენებში? ვიშ, რა ცხენებია! ქარიშხალი ხომ არა დგას თქვენს ფაფარში? მოპკრავ თუ არა ყურს მაღლიდან ნაცნობ სიმღერას, თქვენც ერთბაშად მწყობრად დაძაბავთ რკინის გულმკერდს და მიწაზე ფლოქის დაუკარებლივ, ლარივით გაქიმულნი მიპქრისხართ ჰაერში. [...] წარმტაცად გაისმის ზანზალაკის წკრიალი; გრილებს ქარადქცეული დაფლეთილი ჰაერი; მიპქრის ირგვლივ ყოველივე, რაც კი დედამიწის ზურგზეა...⁷

გოგოლმა არა მხოლოდ თითები, არამედ მხრებიც კი ააყოლა წინადადებებს, თითქოს მათ რიტმზე უნდა აცეკვდესო. კელნერიც კი, ხელში ყავის სინი რომ ეჭირა, შემდგარიყო და ყური მიეპყრო. მაგიდასთან მჯდომი ორივე მსმენელი დუმდა. მათი დუმილი ქებაზე მქვერმეტყველი იყო. შემდეგ ჰოფმანმა თქვა:

„ყველამ იცის, რომ ეს ჩიჩიკოვი არამზადაა. თუმცა გაიძვერაა, მაგრამ მაინც რაღაც საერთო აქვს ყველა ჩვენგანთან. მას უყვარს მგზავრობა სამცხენა ეტლით, უყვარს ქვეყანა, სადაც თავაწყვეტილი მიპქრის ხოლმე. და ამ მგზავრობის, ამ სამცხენა ეტლის თქვენეული აღწერით მკითხველი მაღლდება ჩიჩიკოვის არამზადობაზე. თითქოს იმ არამზადობას საღდაც უკან მოიტოვებს, როგორც რომელიღაც უმნიშვნელო წერტილს ამ უსაზღვროდ ამალღებულ ქვეყანაში. წერა ასე უნდა, თუკი შეგიძლია. მე ვშიშობ, სწორედ ეს აკლია თქვენს მოთხრობებს, კაფკა, ადამიანი ოდესმე ხომ უნდა ამალღდეს ამ ჩვენი უზადრუკი ცხოვრების ტანჯვასა და ჯახირზე“.

„ზოგი რამ თქვენგანაც ვისწავლე, ჰოფმან, — თქვა გოგოლმა, — ალბათ იმიტომ, რომ ვიცი, რა რიგ გიყვართ მუსიკა, ზოგჯერ მეჩვენება, რომ თქვენი ნაწერების შინაარსსა და ენას, რომლითაც გადმოცემულია ეს შინაარსი, თითქოს ერთნაირი ძღერადობა აქვთ“.

ჰოფმანმა თქვა: „ცხადია, ძუნწი და მკაცრი შინაარსი ძუნწად და მკაცრად უნდა გადმოიცეს. მაგრამ ჩემს მიერ აღწერილი უმეტესად დახლართული, ზღაპრული, სწრაფცვალებადი ამბები ასეთსავე დახლართულ, ცვალებად ფორმას მოითხოვენ.“

გოგოლმა თქვა: „კარგა ხანია წაეკითხე ერთ-ერთი თქვენი მოთხრობა, მუსიკას რომ ეხება. „რაინდი გლუკი“ ერქვა. ძალიან გთხოვთ, კიდევ ერთხელ გვიამბეთ“.

„რადგან მე მუსიკოსიცა ვარ, — ჰოფმანს ბევრი ხეყნა არ დასჭირებია, — ხშირად შევდიოდი ბერლინის ერთ-ერთ კაფეში, სადაც კარგი ორკესტრი უკრავდა — ყოველ შემთხვევაში, ყოველთვის იმედი მქონდა, რომ კარგად დაუკრავდნენ.“

ბერლინში გვიან შემოდგომაზე ჩვეულებრივ კიდევ გამოერევა ხოლმე რამდენიმე კარგი დღე. „კლაუსსა და ვებერში“ ადგილები სწრაფად დაიკავეს. მაგრამ მუსიკამ ამჯერად აღმაშფოთა. ჩემს გვერდით ვილაც ბურტყუნებდა: „წყეული ბელი! ისევე ოქტავეებზე ნადირობს!“ თავი აეწიე და მხოლოდ ახლა შევამჩნიე, რომ ჩემს მაგიდასთან ვილაც კაცი დამჯდარიყო და ჯიუტად

⁷ თარგმანი მოგვეყავს შემდეგი გამოცემის მიხედვით: ნ. ვ. გოგოლი, რჩეული ნაწერები ორ ტომად, ტომი II, სახელგამო, თბილისი, 1957, „მკვლარი სულები“, თარგმანი რუსულიდან ლ. კასრაძისა, გვ. 329-331 (შთარგმნელის შენიშვნა).

მომსტერებოდა. არასოდეს მენახა ასეთი თავი, ასეთი აღნაგობა, ჩემზე ასე სწრაფად ღრმა შთაბეჭდილება რომ მოეხდინოს...

იგი წელა და ფრთხილად მიაბიჯებდა მუსიკოსებისაკენ. შემდეგ დავინახე, მუსიკოსებს ელაპარაკებოდა, მათ თავისებური მბრძანებლური ღირსების გრძნობით ეპყრობოდა. კაცი უკან დაბრუნდა, და ის იყო დაჯდა თავის ადგილას, რომ უვერტიურის დაკვრა დაიწყეს. ეს იყო „ფიგენია ავლისში“. უცნობს თვალები მოექუტა, მკლავები გადაეჯვარდინებინა და მაგილას დაყრდნობილი ისმენდა ანდანტეს. მარცხენა ფეხს წყნარად ამოდრავებდა, ხმათა ჩართვას აღნიშნავდა. მარცხენა ხელი გაფარჩხული თითებით მაგილაზე ესვენა, თითქოს რომელიმე აკორდს იღებსო, მარჯვენა ხელს მალლა სწევდა: ის მაშინ კაპელმამისტერი იყო, რომელიც ორკესტრს ტემპის ცვლილებას ანიშნებდა... უვერტიურა დამთავრდა. უცნობმა ორივე ხელი დაუშვა, ერთხანს თვალებდახუჭული იჯდა, თითქოს ზეადამიანურ დაძაბვას ძალა გამოეცალა მისთვის...

აქედან მოკლედ გიამბობთ, — განაგრძო ჰოფმანმა, — უცნობი წამოდგა. იმ დღეს ეს კაცი აღარ მინახავს. ყველგან ამოდ ვეძებდი. რამდენიმე თვის შემდეგ ოპერის მახლობლად გადავეყარე შემთხვევით. უცნაური საუბრის მოწმე გავხდი: უცნობი ერთი ფანჯრის ქვეშ დამდგარიყო და საკუთარ თავს ელაპარაკებოდა; აქ კარგად ისმოდა ორკესტრის ხმა. გამოველაპარაკე. შემდეგ მე და უცნობი მდუმარედ აუუყევით ფრიდრიქშტრასეს. მან ერთ ჩიხში შეუხვია, მე ძლივს მივდევდი. სიბნელეში ხელის ცეცებით ერთ ულაზათო სახლის კიბეს მივადექით. გავიგონე, უცნობმა კარი გააღო. მალე ანთებული სანთლით ხელში გამოვიდა. უცნაურად მოწყობილმა ოთახმა გვარიანად გამაოცა. დიდი, ფართო სარკე ყველაფერს გარდასული ბრწყინვალეების მკმუნვარე იერს სძენდა. შუაში პატარა პიანინო იდგა. უცნობი კარადას მიუახლოვდა, და როცა ფარდა გადასწია, კოხტად აკინძული წიგნები დავინახე, ოქროსფრად მოვარაყებულნი სათაურები რომ ამშვენებდა: „ორფეო“, „არმიდა“, „ალტესტი“, „ფიგენია“ და ბევრი სხვა, მოკლედ გლუკის შედეგები იყო ერთად თავმოყრილი.

მან ერთ-ერთი წიგნი აიღო — ეს გახლდათ „არმიდა“ — და საზეიმო ნაბიჯით გავმართა პიანინოსაკენ. მე პიანინოს სწრაფად ავხადე თავი და პულტი გავმართე. ეტყობოდა, ესამოგნა, ყურადღება რომ გამოვიჩინე. შემდეგ წიგნი გადაშალა, და თქვენ ჩემი გაოცება უნდა წარმოიდგინოთ — დავინახე ნოტების ფურცლები, რომლებზედაც ერთი ნოტიც კი არ ეწერა.

მან დაიწყო:

„ახლა უვერტიურას დაფუკრავ! ფურცლები გადამიშალეთ, ძალიან გთხოვთ, ნუ დააგვიანებთ!“ უკრავდა შესანიშნავად, საესე აკორდებით, თითქმის სულ ერთგულად მისდევდა დედანს. ალეგროში გლუკის მთავარი იდეები იყო ჩაქსოვილი, ეს კაცი იმდენ ახალ გენიალურ ნიუანსს ურთავდა, რომ განცვიფრებას ვერ ვფარავდი...

დამთავრა თუ არა დაკვრა, გადავებვიე და აკანკალებული ხმით წამოვიძახე: „ღმერთო დიდებულო! თქვენ ვინა ხართ?“ კიდევ მინდოდა რაღაც შეკითხვა, მაგრამ საწოლიანად გაქრა და სიბნელეში დამტოვა. თითქმის თხუთმეტი წუთი ვუტყდი. იმედი ვადამეწურა, რომ ისევ ენახავდი. მახსოვდა პიანინო სადაც იდგა და ვცადე ამის მიხედვით გამეგნო კარისაკენ გზა. უცებ

ოთახში შემოვიდა, მოჭარგული სადარბაზო ტანსაცმელი და ეილექტი ემოსა, გვერდზე დაშნა ეკიდა, ხელში სანთელი ეჭირა.

სახტად დავრჩი; საზეიმო ნაბიჯით მომიხალოდდა, სათუთად შემახო ხელზე ხელი და მითხრა, თან უცნაურად ილიმებოდა:

„მე რაინდი გლუჯი გახლავართ!“

სამიფენი, პოფმანი, გოგოლი და კაფა შეთანხმებული იყვნენ, ნაწარმოების დასრულებისას ხმა არ ამოეღოთ, ოვაციები არ გაემართათ ერთმანეთისათვის და მოსმენილი გაეაზრებინათ.

კარგა ხნის დუმლის შემდეგ პირველად კაფამ ამოიღო ხმა: „არც ამ მოთხრობაში უწყვეტ დროს ანგარიშს. აი აქაც, ამ მოთხრობაში თქვენ აბუჩად იგდებთ დროს. რამდენადაც ვიცი, გლუჯი 1789 წელს მოკვდა, თქვენ კი ამტკიცებთ, თითქოს ბერლინში ოცი წლის შემდეგ გენახოთ“.

„ჰო, ენახე. — უთხრა პოფმანმა აღელვებით, — მწერალს გამოგონების უფლება აქვს, და არა მართა მწერალს. გინახავთ კალოს გრავიურები?“

კაფას არ ენახა, გოგოლს კი ეს გრავიურები პარიზში მეგობრებთან ბევრჯერ დაეთვალიერებინა.

პოფმანმა განაგრძო: „ოცდაათწლიანი ომის საშინელებათა ხილვამ და და გლეხთა სიღატაკემ შთააგონა კალო სულისშემძვრელი და ამავე დროს ნახი, ნატიფი ნაწარმოებები შეექმნა. ჰოდა რადგან ისინი ხშირად ჩემს განწყობილებას ეხმიანებიან, გაგვებდე ჩემი მოთხრობების კრებული, რომელშიც „რაინდი გლუჯი“-ც შედის, ასე დამესათაურებინა: „კალოს ყაიდაზე“.

„მაინც ვერ დაგეთანხმებით დროის საკითხში, — უთხრა გოგოლმა. — უარს არც მე ვამბობ უცნაურ, ფანტასტიკურ სამყაროსა თუ მოჩვენებებზე, მაგრამ დროს მაინც ვუწვევ ანგარიშს. ახლახან ჩემს მოთხრობა „შინელზე“ ელაპარაკობდით. აქ ულმობელი სინამდვილე ფანტასტიკური ღამით მთავრდება. ჩემს მეორე მოთხრობაში — „პორტრეტში“ ყველაფერი იწყება გამონაგონით, რაც შემდეგ ცხოვრების ჩვეულებრივ მდინარებაში გადადის. ერთი მხატვარი უკანასკნელი გროშებით ნევის პროსპექტზე ყიდულობს გამოხუნებულ, ძველ პორტრეტს. უცხო, საოცარი ადამიანი უყურებს გამსკვლავი თვალებით ამ პორტრეტს. პორტრეტს თავის სახელოსნოში ჰკიდებს. თვალები ყველგან თან სდევნენ. ღამით კაცი ჩარჩოდან გადმოდის. მას ფულის დასტა ეკარგება. როცა დილით სახლის პატრონი პოლიციელთან ერთად მოდის, რომ მხატვარს ბინის ქირა გადაახდევინოს, პოლიციელი რამდენიმე მონეტას აღმოაჩენს ოთახში.“

ამიერიდან მხატვარი ასეთი დილემის წინაშე აღმოჩნდება: სახელოსნო იქირაოს იმ ფულით, შემთხვევით რომ ჩაუვარდა ხელთ და იმუშაოს. ისე, როგორც ნიკი კარნახობს თუ მოდურ სამოსელში გაეხვიოს და არხეინად იცხოვროს.

ალბათ მიხვდებოდით, რომ ამას მხატვრის ცხოვრების აღწერა მოსდევს მთლიანად, რომელიც ცდუნებას ვერ უძლებს და მხოლოდ მდიდარი მოდური მხატვარი ხდება. ბოლოს მას ავადმყოფური ბოღმა შეიპყრობს. სიძულვილით გაცოფებული მთელი თავისი ფულით ნიჭიერ მხატვართა ნამუშევრებს ყიდულობს და წვაის. ეს ყველაფერი შეიძლებოდა ფანტასტიკური დასაწყისის გარეშე ჩვეულებრივი ცხოვრებისეული ამბავი ყოფილიყო, მაგ-

რამ მე მსურდა სწორედ ფანტასტიკური შემთხვევიდან გამომეყვანა ლებრივი ცხოვრების მდინარება.“

კაფკამ თავისთვის ჩაილაპარაკა: „თუ ბედმა მაინც მიმუხთლა და ჩემი სიკვდილის შემდეგ გადაიჩა რაიმე ჩემი შემოქმედებიდან, ალბათ არაღის გაახსენდება, რომ პაპსბურგების მონარქიაში დავიბადე, შემდეგ კი ეცხოვრობდი და მოგვედი ჩეხოსლოვაკიის რესპუბლიკაში ალბათ, ყველაფერში, რასაც ვწერ, იგრძნობა ის წამება, ის უმტკიცობა, ის ეჭვები, რასაც ეპოქის გზავსაყარი ბადებს ადამიანის სულში, და აგრეთვე სიკვდილის შიშიც“.

„სიკვდილის სიახლოვემ ხელი ვერ ამაღებინა, — თქვა ჰოფმანმა, — უკანასკნელ წუთამდე მეტრძოლა ჩემს მტერთან, შინაგან საქმეთა მინისტრთან. გოგოლ, ისევე ჩვენს საუბარს დაეუბრუნდეთ ზელმესახებისა და ფანტასტიკურის თაობაზე: არა მხოლოდ სიზმრები და ფანტაზიები მიეკუთვნება ჩემს სამყაროს, არამედ წინათგრძნობაც, იმედიც, შიშიც. ზოგჯერ მწერალს ძალუქს ისეთი რამ შეთხზას, რაც ცხოვრებაში ჯერ კიდევ არ განხორციელებულა“.

„მომავალში მისაყვედურებენ, შენს სამყაროში გამოსავალი არ სჩანსო, — თავისთვის კი არა, უფრო სხვების გასაგონად თქვა კაფკამ. — კი მაგრამ, განა არა მაქვს უფლება, თუკი ცხოვრებაში ვერ ვხედავ გამოსავალს, ასეთნაირად ავსახო იგი?“

„თქვენ შეგიძლიათ გამოსახოთ დიდი-დიდი სინამდვილის მცირე მონაკვეთი, რასაც უშუალოდ ხედავთ, მაგრამ ვერასოდეს ვერ გამოსახავთ სინამდვილეს მთლიანობაში, — უთხრა ჰოფმანმა აღელვებით, — რადგან ვერც თქვენთვის, ვერც სხვებისათვის გამოსავალს ვერ ხედავთ. გამოსავალი კი უნდა იქნოთ, ისევე როგორც ტუსალი ეძებს კედელში ხერგლს, რომ თავისი ამბავი მიამწვინოს გარეთ მყოფთ. სინათლის ბუჩუტვა მაინც უნდა დაინახოთ. რემბრანდტის ზოგიერთი ბნელი სურათი, მაგალითად, აზრს იძენს მხოლოდ ასეთი მცირე, სწორედ განლაგებული სინათლეებით.“

წაიკითხეთ, რა დაწერე, როცა სიკვდილმა უკვე მარწუხებში მომიქცია, წაიკითხეთ ერთ-ერთი ჩემი უკანასკნელი მოთხრობა — „ბიძაშვილის კუთხის ფანჯარა“.

„წამიკითხავს“, — უთხრა კაფკამ, თან გაიფიქრა: „ჰოფმანი ნამდვილად ვაუკაცია. დამბლადაცემული, განმრევაც რომ აღარ შეეძლო, საკუთარ თავზე ისე წერდა, თითქოს ვიღაც მესამეზე ლაპარაკობსო, რომელიც თითქოს კუთხის ფანჯრიდან ბაზარსა და ბაზარში მოფუსფუსე ხალხს გადაყურებს“.

ჰოფმანმა კვლავ განაგრძო: „მე ჩემს ზღაპარ-რომანებში ერთმანეთთან შეეჯავრე უცნაური ადამიანები, მცენარეები და ცხოველები. თან ყოველი მათგანი იმ დროში დაეასახლე, მე რომ მესახებოდა შესაფერისად“.

„შეჩერდით! შეჩერდით! — თქვა გოგოლმა. — თქვენ, როგორც ჩანს, იოლას ვადისხართ დროის თანმიმდევრობის დაუცხვადაც, მაგრამ სინამდვილეს მაინც უნდა გაუწიოთ ანგარიში“.

„ცხადია, — უპასუხა ჰოფმანმა, — სხვაგვარად როგორ იქნება? სიმბოლურ ან ფანტასტიკურ განსახოვნებას, ზღაპრებსა და თქმულებებს განა სინამდვილეში არა აქვს ფესვები გადგმული, ისევე როგორც ემპირიულად არსებულ საგნებსა და მოვლენებს. რეალური ტყე სინამდვილეს მიეკუთვნება, ისევე როგორც ოცნება ამ ტყეზე. განა პენზელისა და გრეტელის ქოზი სინამდვილიდან არ წარმოსდგება? დაბეჭითებით გეტყვით, უღმობელ სინამდვი-

ლიდან — მშობლები ოცდაათწლიანი ომის დროს საკუთარ შვილებს უღრან ტკეპი სიზნავდნენ, რათა საკუთარი თვალით არ ეყურებინათ, როგორ იხოებოდნენ ისინი შიმშილით*.

გოგოლმა თქვა: „მე ვიფიქრებ თქვენს ნათქვამზე, — გოგოლი წამოდგა: — მომიტყევე, მაგრამ უნდა წაიხიდე, მოგზაურობის მკაცრი განრიგი მაქვს. სასიამოვნო იყო თქვენთან ყოფნა. — მან კელნერს მოუხმო: — სამწუხაროდ, ჩეხური ფული არა მაქვს“.

„არა უნდა ეს, — უთხრა კელნერმა, — ჩვენ სხვა ფულსაც ვღებულობთ, — მაგრამ როცა გოგოლმა მიაგინა მეფის რუსეთის დროინდელი მანეთიანები დააწყო, კელნერმა თავი გააქნია: — ბოდიში, ბატონო ჩემო, ამ ფულს გასაყალი აღარა აქვს“.

ჰოფმანმა ჯიმზე გვიკრა ხელი, მაგრამ გაასხენდა, რომ ამ კაფეში მისი ტალერებიც გამოუსადეგარი იყო.

ყველაფერი ბოლოს იმით გათავდა, რომ კაფეკამ გადაიხადა სამივეს დანახარჯი. ძალზე ხელმოკლე იყო, მაგრამ მაინც უხაროდა, გოგოლსა და ჰოფმანს რომ შეხვდა და გაუმასპინძლა.

ჰოფმანმა გადაწყვიტა, ლამის მატარებლით გამგზავრებულყო, რადგან არ ეჩქარებოდა. ახლა უმიზნოდ დაბოროილობდა ქალაქში, ცნობისმოყვარედ აცქერდებოდა ყველაფერს. ხან ერთ ჭიშკარში შედიოდა, ხან მეორეში. დარწმუნდა, რომ ეზოების გავლით სულ სხვა ქუჩაბანდში შეეძლო აღმოჩენილიყო. აივნებიდან ერთმანეთს ელაყებოდნენ, თან ხალიჩებს ბერტყავდნენ. ერთი ხანშიშესული კაცი მოპირდაპირე ეზოდან გამოვიდა და ჰოფმანს გვერდით ჩაუარა. გასამებული საყულო ნიკას ზევით უწევდა. მოღუშული იყო. ნეტავ რაზეა დაბოლმილი? — გაიფიქრა ჰოფმანმა, — მეტისმეტად იყვირება, ტანდაბალი რომ არ გამოჩნდეს. სხვა არაფერი შემორჩენია ჰოფმანის ცნობიერებას ამ კაცისაგან. ეს იყო კაფეკას მამა, თავის ვაჟს ეძებდა, უნდოდა სადილად წაეყვანა შინ; ასე რატომ ანიაგებდა სნეულა დროს კაფეში?!

„დრეზდენში რომ ჩავალ, — ფიქრობდა ჰოფმანი, — ანხელმუსი დამხედება, გუჟინით იგრძნობს, რომ უნდა ჩაიხიდე. ხელს ჩავჭიდებ, ვაშლების კალათს რომ არ წამოედოს და მოხუცმა გამყიდველმა ქალმა არ მიაწყველოს. შემდეგ ერთად მოვინახულებთ არქივარიუს ლინდჰორსტს ბინაზე ანდა კაფეში. არქივარიუსი გამომიკითხავს ჩემი მგზავრობის ამბავს“.

ის კაცი, კაფეში რომ გადაეყვარე, როგორც ჩანს, კარგად უნდა წერდეს, კიდევ დაწერს, თუკი მართლაც არ არის ისეთი სნეული, როგორც თვითონ ჰგონია. ეჭვი არ არის, გოგოლს ვერაინ შეედრება. ჩვენ სამიდან მასავით წერა არავის შეუძლია: ფესვგადგმული სინამდვილე, საიდანაც უცებ სიზმრები წამოიშლებიან ხოლმე. და ყველაფერი ერთად, ერთდროულად, ისე რომ სიზმარეული ხილვები გულზემიც გაიდგამენ ხოლმე ფესვს. სამწუხაროდ, მისი საქმე ცუდადაა. მალე იერუსალიმში წავა სალოცავად, დედასა და მეგობრებს შევედრება, მისთვის ილოცონ, რამეთუ თვითონ მის ლოცვას მაღლი არა აქვს. მალე უგუნური წერილების წიგნს დაწერს, რაც მას ხელოვნების ნაწარმოები ეგონება, ბელისკისაგან მრისხანე წერაღს მიიღებს, რადგან გოგოლი თავის დიდ ნიჭს უგულვებელაყოფს, სამართლისა და სამართლიანობის ნაცე-

* მინიშნებაა ისევ ჰოფმანის „ოქროს ქოთანზე“.

ლად ლოცვასა და მონანიებას შემოგეთავაზებს. ბოლოს სულიერი შამა აძი-
ლებს, „მკედარ სულებს“ კეთილი ბოლო დაუწეროს. დაწერს კიდევ, მაგრამ
შემჩნევს, რომ რომანის ახალი ნაწილი არაფრად ვარგა და დაწვეს. კიდევ
ერთხელ დაწერს და ისევ დაწვეს, რადგან ეს ნაწილი არც ახლა არ გამოუვა
და სასოწარკვეთილი თავს შიმშილით მოიკლავს.

ბელნისკის წერილი კი ხელიდან ხელში გადადის. უამრავი გადაწერს ამ
წერილს. დოსტოვესკი ამ წერილს პეტერბურგში პეტრაშვიცის წრეში წაი-
კითხავს. მას დააპატიმრებენ და სიკვდილს მიუსჯიან. მხოლოდ ბოლო წუთში,
უკვე საბრძოლვასთან მიუსწრებს შეფის შეწყალება. სიკვდილით დასჯის მა-
გიერ ციხეში გადასახლება. „მკედარი სახლის ჩანაწერები“, რასაც შემ-
დედ დაწერს, რომანოვების რუსეთს გულისხმობს.“

გოგოლი და ჰოფმანი რომ წაეიდნენ, კაფკამ თავი ეულად იგრძნო. იმის
თქმაც არ შეიძლება, თითქოს სულ მოკლე ხანში ამ უცხო ადამიანებმა კაფ-
კას გულში მოიკალათეს, თითქოს უიმათოდ გაძლება არ შეეძლო, მაგრამ მათ
კაფკა რამდენიმე საათის განმავლობაში მარტოობის მძიმე გრძობისაგან გა-
თავისუფლეს. გამომშვიდობებისას გადაეხვივნენ, ბედნიერება და წარმატება
უსურვეს.

კაფკა თავისთვის იღივებოდა. სიკვდილს ვერ აიცილენდა, უკვე რომ ჩასა-
ფრებოდა. შესაძლოა ისიც ბედნიერებაა, რომ ახალგაზრდა უნდა მომკვდა-
რიყო, ისე რომ ვერც წარმატებას და ვერც წარუმატებლობას ვერ შეესწ-
რებოდა, ვერც ადამიანების აღტაცებას, რომელთაც მისი ნაწერების არაფე-
რი გაეგებოდათ და ვერც იმ ადამიანების ანტიპათიას, მის შემოქმედებას რომ
მრუდედ განმარტავდნენ.

ფიქრებში ჩაძირული კაფკა ქალღმერთზე დახრილიყო. კი არ წერდა,
ფხაქნიდა. სასიკვდილოდ განწირული რომ არ ყოფილიყო, ალბათ ერთხელაც
იქნებოდა ადამიანებს აალაპარაკებდა. ახლა ასენდებოდა ყველაფერი, რაც
გოგოლთან და ჰოფმანთან საუბარში გამოჩნებოდა. უფრო გულახდილად
თავის საუკეთესო მეგობართანაც კი არ უსაუბრია, მაგრამ შემდეგ რომ და-
ფიქრდა, მიხვდა, ყველაზე მნიშვნელოვანი მაინც არ მითქვამსო. „როცა უფ-
რო ახალგაზრდა და ჯანმრთელიც ვიყავი, მაშინ „ამერიკა“ დაეწერე. რეალუ-
რი შეერთებული შტატები გვანან ჩემს გამოგონილ ამერიკას“. ახლა ცოტა
ამხიარულებდა კიდევ უკვე მონღლებული წყენა, რაც იმან გამოიწვია, რომ
გამომცემლობამ მისი წიგნის ყდას ნამდვილი გემები დაახატა, დიდი და პა-
ტარა გემები, ნიუ-იორკის ნავსადგურში რომ შედიან. რა მხიარული შეიძლება
ყოფილიყო ეს რომანი! მოხეტიალე ცირკი, რომელიც ყოველგვარი უმუშე-
რობის ჯიბრზე სამუშაოს ყოველ მოსურნეს სამსახურს სთავაზობს! და ბო-
ლოს ცირკის ყველა მონაწილე უკიდევანო ქვეყანაში მოგზაურობს. ეს ბედ-
ნიერი წიგნი იქნებოდა! „პროცესი“ — ეს რომანი უკვე განაჩენის წინაშე
შიშის გამოხატულება იყო, იმ შიშის, რამაც გოგოლი შიმშილობით სიკვდი-
ლამდე მიიყვანა. „კომპი“ კი უკვე შერიგებაა მიღწეული, კომპი დარჩე-
ნის უფლება მოპოვებულია დიდი გასაჭირის ფასად, ყოველ შემთხვევაში ასე
უნდა დამეწერა. პო, „ამერიკა“... ამ რომანში იყო რაღაც, რაც ადამიანებს
ასე თუ ისე ესმოდათ. ამ „რაღაცას“ უნდა ჩაგჭიდებოდით. რომელმა თქვა,
გოგოლმა თუ ჰოფმანმა, აღარ მახსოვს: ავტორი თვითონაა დამნაშავე, როცა
მისი ნაწარმოები არ ესმითო. ყოველმა მკითხველმა ყოველ ნაწარმოებში რა-

ლაც მაინც უნდა იპოვოს, რაც თითქოს სწორედ მისთვისაა განკუთვნილი, თუმცა ყველას მოსაწონს როგორ დაწერ?

„დაბრძანებულხარ და ტვინს იტყუებ, — მრისხანედ დაიღრიალა კაფკას მამამ, შეიღოს რომ წაადგა თავზე. — ჩვენ სადილზე გელოდებით, შენ კი აქ ბუზებს ითვლი“ მამამ ზიზღარევედ გადახედა კაფკას ქალაღლებს. კაფკამ სწრაფად აკრიფა თავისი ნაწერები და გაიფიჭრა: რას ვიზამ, ჩემიანებთან უნდა ვისადილო. კაფკას ეშინოდა მამისა და ემორჩილებოდა კიდევ.

გოგოლი მატარებლიდან ჩამოვიდა, თან გატიკნული ჩანთა ჩამოიტანა და სასაზღვრო კონტროლისკენ გაემართა. რამდენს მოგზაურობდა, მაგრამ ყოველთვის შიში აიტანდა ხოლმე, როცა სასაზღვრო მოხელე მის საბუთებს ამოწმებდა, თითქოს მათში ღმერთმა უწყის რა კანონის დარღვევის აღმოჩენა არ შეიძლებოდა. ჩასუქებულმა, არც თუ მთლად უქმურმა კაცმა ბეჭედი ჩაურტყა და უკან დაუბრუნა პასპორტი. სიამაყის უცნაური გრძნობით ატანილმა, რომ აქედან მისი ვეება საშობლო იწყებოდა, და ამავე დროს შიშით შეპყრობილმა, ვაითუ საპყრობილეში ჩემივე ფეხით მიედივიარო, გოგოლმა სადგურისაკენ უმოკლესი გზა აირჩია. ეს იყო პატარა, მაგრამ სახელმწიფო სახლი, ამიტომ მის ფირნიშზე ორთავიანი არწივი მოჩანდა.

სადგურის უფროსი უაღრესად თავაზიანად მიესალმა. „თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, — უთხრა მან, — კიდევ გაქვთ დრო წასახემსებლად“. მისმა ცოლმა, თითქოს ამ წუთს უცდიდაო, სამოვარი შემოიტანა. სასწრაფოდ გააჩინეს არაყი, პური, ძეხვი, კიტრი, ცივად მოხარშული თევზი და ღვეზელი. გოგოლმა მხოლოდ თავი დააქნია. მას ეამა მშობლიური პურობა. შემდეგ ისეთნაირად მიუგდო მასპინძელს ფული, რომ პრალაში ვერც კი გაბედავდა. მასპინძელმა ცოლს ჩააბარა გასამრჯელო, თან მადლობის კორიანტელი დააყენა. ცოლმა კი, რომელიც წამდაუწუმ უხდიდა მადლობას, გოგოლს ჩანთა გამოუტანა. შემდეგ სტუმარი ეტლში ჩასვეს და თან კეთილი სურვილები გააყოლეს. ცხენები ჩორთით დაიბრუნენ. ფრუტუნითა და ზანზალაკების ჟღარუნით გაუდგნენ შარავზას უკან, გარდასული საუკუნისაკენ.

საქუილ მარშეკი

ლექსები

რუსულიან თარგმნა ვაჟა მუხრანიანი

გრემი სულლი

ვევლაფერი უკუღმართს
გამოუღის უკუღმა.

ხახლში შეღის ფანჯრიდან
და თუ თვალში ეღიდა —
ცდილობს შავი აჩრდილი
ჩამორეცხოს კედლიდან.

მეს მინდორში იჭერს ქუდიოთ,
ენვენება ჩრდილი ქურდად.
ვინმემ რომ არ გატეხოს,
ტყეში მიაქვს კარები,
მესმა რომ არ დაშესოს
ხახლის ხახურავები —
ხახურავებს აცღის ხახლებს,
ნახირს სხვენსუ აბალახებს.

ჭირში ცეკვიოთ იღლები,
ლხინში ცრემლად იღვრება.
ვევლაფერი უკუღმართს
გამოუღის უკუღმა.

ერთხელ შეხედა მავრიონს და
იხეთი სმით გამყვიროდა
ლხინში არხახსენებულ
„სულის მოხახსენებელს,“

რომ დაკარგეს მოთმინება,
გაიფიქრეს: — შფოთი ნებაეს
და მაყრებმა უმეცარს
ხელი სტაცეს...
უეცრად
შემოისსნეს დვედები და
აუჭრელეს გვერდები.

— ხედავო, — ფიქრობს სულელი, —
ვიეუ კარგის მსურველი,
ხიკეთისთვის დვედებით
ამიჭრელეს გვერდები.
დღეის იქით არ შეეცდები,
სხვებთან აღარ აცრემლდები.

აი, გზაზე დგას და ხედავს,
მოახვენებს ხალხი ცხედარს.
ფიქრობს: — რას ღრიალებენ
ხახუნადელიანება,
გამიგია — მაღლი არის
გახარება დარდიანის,
მოდი ერთი, დაეუყლა,
მეხერხება „დავლური“.

ცერსე შედგა გიუი მარდად.
მაგრამ ხალხი განრიხსდა და

ტყავის სქელი ღვედებით
ოუჭრელს გვერდები.

—ხედავთ, — ფიქრობს სულელი, —
ვიყავ კარვის მსურველი,
სიკეთისთვის ღვედები
ამიჭრელს გვერდები.

ამას იქით არ შევცდები,
ხალსში აღარ ავცეკვლება.

აკი მართლაც, ტანად ჩია
გაიბღინსა, გაიჭიშა,
ზოგს სწაელულად შიანია
თაყი ისე დაიჭირა.
არც სტის, აღარც წუწუნებს,
წველას საქმეს უწუნებს:

ასრულებენ პატარები
სამინაო დავალებას,

გამოჩნდება სულელი —
განდადების მსურველი
და შესძახებს:
— ნორჩებო,
უღაბნას როდის მორჩებით?!

სახლს აგებენ მშენებლები,
ქვეყნის აღმაშენებლები,
გამოჩნდება სულელი —
განდიდების მსურველი,
აყვირდება:
— რას შვებით?
დაგენგრევით ნაშენა!

საღვთო გვიხმობს:
— მოდიო, ნახეთ
გიყი როგორ ისევებს სახელს...
და ბევრია მსურველი
ნახოს ბრძენი სულელი.

აი, რა გულმაგვიწყია

წყალსაცაყის ქუჩის ბოლოს
გულმაგვიწყი კაცი ცხოვრობს.

მზის სხივების ტამისკვრაზე
შეხალმა ცახ და მიწას
და პერანგას ნაცკლად თავზე
შარელის ტოტი გადაიცვა.

დაისურა თავზე ტაფა,
გაუყირა ხელი ხამლში,
დააფარა ვობნი საბანს,
ფესი ჩაჰყო საფუხარში.

გულმაგვიწყი კაცი ცხოვრობს
წყალსაცაყის ქუჩის ბოლოს.

ერთხელ დიდი ვაი-ვიშით
შეიბარგა ტრამვაით
და მიმართა ვატმანს შიშით,
ჩაგარდნილმა გასაჭარში:

— შენ, დიდად პატივცემულო,
ვაგონთ მატარებულო,
ვაგონთა პატივცემულო,
დიდად მატარებულო,
ვჩქარობ,
თუ არ ხარ ავეული,
ნათქვამი დამიჯერე,
თუ შეიძლება, სადგური
ვაგონთან გამოიჩერე.

— ეს რა თქვა?
— ეს რა წამოხცდა! —
გაოცდა მძლოლი დიდად,
მგონი ტრამვაიც გაოცდა,
აღვიღზე გაირინდა.

ბილეთისთვის დახლს მიაღვა,
დახლიდარებს დაერია,
სალაროსთან რიგში ჩადგა —
ბურახი რომ დაელია.

წყალსაცავის ქუჩის ბოლოს
გულმაფიწყი კაცი ცხოვრობს.

საწვიმარის შარიშურით,
მოსხნილ ვაგონს მიაშურა,
აიტანა ჩემოდნები,
გამგზავრებას ელოდება,
ოცნებაში ჩაიძირა,
ჩამოჯდა და ჩაიძინა.

— სადა ვდგავართ? —
ფერმისდილი
ეკითხება
მგზავრებს დილით.

— როგორ თუ სად? —
გაიკვირებს, —
პირადიაც ამას ჰქვია,
ელმეფლებმა დაიკივლეს:
— ეს ლენინის
ქალაქია.

ისევე ფიქრში ჩაიძირა,
ისევე ისე ჩაიძინა.

დილით სადგურს თვალი მოჰკრა,
სანაქებოს, სადიადოს,
ბოლოვოც ან პოპოვეას

მივაღწიეთ ნამდვილადო,
თქვა და,
ისევე გამეღელს ჰკითხა:
— სადა ვდგავართ,
ძმავ, მითხარ.

— რას კითხულობ?
ვერა სედავ?
შხერა სომ არ დაგკარგავა?!
ქალაქია გმირთა დედა,
ეს ლენინის ქალაქია.

ისევე ფიქრში ჩაიძირა,
კადევე ერთსეღ ჩაიძინა.

დილით ისევე სადგურს სედავს
და კითხულობს:
— სად ვართ, ნეტავ?
— ქალაქია გმირთა დედა, —
ეს რომ უთხრეს ეცა ეღდა.

— რახა ჰგავსო, — აღრიაღდა.
ღანარცხა მიწას ქუდი,
— სამი დღეა გზაში ვარ და
ისევე უკან ჩამოვბრუნდი?!

გულმაფიწყი კაცი ცხოვრობს
წყალსაცავის ქუჩის ბოლოს.

ირაკლი შარტავაძე, „კარდღელი“.
12 წ. 42 ს.მ. სკ.

პაატა გულაძე, „კვიზაძი“.
11 წ. 48 ს.მ. სკ.

დათო ჯალღაძე, „ნაპი“.
12 წ. 126 ს.მ. სკ.

ნატაშა კოკოვა, „გირაფა“.

7 წ. 42 სმ. სკ.

ვლადიმერ აბაშვილი, „ბიჭები“.

3 წ. ხაჩხერე, ქორეოსი სკ.

ღავით სამხარაძე, „სახლი“.

მეა სამხარაძე, „ხე“.

6 წ. 106 საბავშვო ბაღი.

პანანია ლხინჯილიძე. „ღათუნა“.

6 წ. 1 ს.პ. სკ.

ანი ბგულაშვილი. „კაიზაში“. 7 წ. მეორე ვახანგრძლ. სკ.

ლიან მამულაძე, „წიწი სხეული“. 14 წ. 58 ს.მ. ს.ქ.

მიწისა იუკარაძე, „აბიჯი და ყივნი“. 8 წ.

შორაძის კახარაძე, „ცხენი“. 8 წ. 61 ს.მ. ს.ქ.

ანდრეი პლატონოვი

თაკირი

გოთხრობა

თარგმნა ვინც კიპილაშვილმა

ღიღი ხნის წინათ, ღამით, ფირიუზის ველზე ორმოციოდღე მხედარი მიდიოდა. მდინარის ნაპირას ცხენები ზომიერი ნაბიჯით მიჰყავდათ. თავისუფალ თურქმენთა სამკვიდრო ველსა და სპარსეთს შორის, გრილი ხეობის ორსავე მხარეს, მცველებივით აღმართულიყვნენ კოპეტ-დაღის დანისლული მთები. ირანის ძველისძველ გზაზე, ათასი წელია, მიემართებოდა ხან მოზეიმე, ხან ცრემლით დაღტობილი და ხანაც მკედარი გული ადამიანისა. იმ ღამითაც მხედართა მწყრივის გვერდით მიაბიჯებდა ერთი თოკით გადახმული თოთხმეტი ადამიანი, მათ შორის ცხრა ახალგაზრდა ქალი და ერთიც ტანმორჩილი ქალიშვილი. იგი თოკზე არ იყო გამოხმული და დაქანცულობისგან უკან რჩებოდა. ქვეითად მოსიარულეებს სული ისე მოთენთოდათ, საკუთარ არსებობას ვეღარ გრძნობდნენ; ისე მიაბიჯებდნენ, თითქოს აღარ სუნთქავენო. სამაგიეროდ, მხედრები იყვნენ ბედნიერნი და კმაყოფილებას გულში სათუთად ინახავდნენ, რათა სამშობლომდე მიჰყოლოდათ. მათი სამშობლო კი ჯერ შორს იყო — მთებს იქით, სიბნელეში ჩაძირულ უდაბნოში. ერთ მხედარს სული აღარ ედგა, ირანში ქურთებს მოეკლათ და ახლა საკუთარი ცხენის კისერსა და უნაგირზე დაკრული, თავჩაყიდებული ბრუნდებოდა სამშობლოში, რათა შინაურებს ენახათ და დაეტოვებინათ.

შეღამისას მთების გადაღმიდან მთვარე ამოიწვერა და ველი გაანათა. მთვარის შუქზე მდინარის ხმა თითქოს მიწყდა. რაზმი შესასვენებლად ბებერი ქადრის ჩრდილში შეჩერდა. ეს ქადარი მრავალი საუკუნის მანძილზე შეურყვევლად იდგა, სიკვდილს არ ნებდებოდა და ნიადაგ ცისკენ მიიწევდა. მხედრები ჩამოკვეითდნენ, ცხენები აქლემებივით დააჩოქეს, ტყვეებს გვერდით მიუწვინეს და თვითონაც დაწვნენ; სანამ ხეობიდან გავიდოდნენ, სპარსეთის საზღვრის მცველი ქურთი მღვერები, შეიძლება, კიდევ წამოსწეოდნენ.

მასობელ მთებზე აქა-იქ კიდევ მოჩანდა რიყის ქვითა და თიხით ნაშენი სა-
ყარაულო კოშკები.

ამ კოშკებში წინათ ნიადაგ მორიგეობდნენ სპარსთა აულებიდან და ბა-
რებიდან მოსული წარისკაცები. ისინი გზებს თურქმენ მოთარეშეთაგან იცავდ-
ნენ და სპარსეთს დროულად აუწყებდნენ ხიფათის მოახლოებას — კოშკებში
ცეცხლს დაანთებდნენ; ჯერ ერთი კოშკიდან აიჭრებოდა კვამლი, მერე მეო-
რიდან და ასე აკვამლდებოდა სამშობლოს შეაგულამდე ჩარიგებულ კოშკთა
უგრძესი წყება. ყველაზე საზიფათო რუსი მხედრების პატრული იყო, ვისი
საგუშავოც წინა ღამეს, მთების შემოვლით, უკან მოიტოვეს. თურქმენებმა
იცოდნენ, რომ ხიფათი კიდევ მოელოდათ და თოფები ხელთა ჰქონდათ, რა-
თა თავდამსხმელნი უმაღ დაესოკათ.

ეს იყო უკანასკნელ მოთარეშეთა გვიანი ხანა.

სპარსელმა ტყვეებმა მალე დაიძინეს, გონება მიეზნიათ და ტანჯვას ვე-
ღარ გრძნობდნენ. მხოლოდ ერთ პატარა ქალს, თოთხმეტი წლის ზარინ-თაქს,
გონებაც გულის თანაბრად უფეთქებდა და არ ეძინა, სევდა ყელში მობჯნო-
და და ახრჩობდა. ბნელით მოცული სორასნისკენ იქიარებოდა, საიდანაც გა-
მოიტაცეს. მდინარის ხმაურის გარდა ხანდახან კიდევ რაღაც ხმა ჩაესმოდა და
ფიქრობდა, ალბათ ირანიდან თურანისკენ მიმავალი მატარებელიაო. მატარე-
ბელი ერთხელ, ბაგუშობაში ნახა და დაამასოიერდა, იქიდან გამოვარდნილი
კვამლი როგორ გუგუნებდა. ნაბრძოლი, უდაბნოში ხეტიალით განაწამები
თურქმენები ძილფხიზლობდნენ, თან თელემდნენ და თანაც იქაურობას ცალ
თვალს არ აცილებდნენ. დაწოლილმა ცხენებმა თავები მიწაზე მიდეს, ხმა-
შალა სუნთქავდნენ და ბალახს პირსაც არ აკარებდნენ. ზარინი ფეხზე წა-
მოდგა. სპარსეთის მხრიდან ხეობაში წელა მოქროდა ღამის ნიაფი და ყვავილ-
თა სურნელება მოჰქონდა; სადღაც შორს, ჩაბნელებულ მთებში განმარტოე-
ბით უსტვენდა რომელიღაც ფრინველი და მერე ისიც დადუმდა. მხოლოდ
მდინარე მოედინებოდა და ქვევს ეხეთქებოდა; გამუღმებით მუშაობდა, სიბ-
ნელეშიც და სინათლეშიც, როგორც მონა მუშაობს თურქმენეთის ველზე,
ანდა ჩაიხანაში შეუსვენებლად დღეს სამოვარი.

სპარსელმა ქალმა ბებერი ჰადარი შეათვალიერა. ხეს შვიდი დიდი და ერ-
თი პატარა ტოტი ჰქონდა — შვიდი ძმა და ერთი და. ჰადარი იმხელა იყო,
ირველიც ხელს მთელი ტომი თუ შემოაწყდენდა. მისი მრავალჭირგამოვლი-
ლი, ნადირთაგან დაბრული, მომაკვდავთა ფრჩხილებით ნაკაჭრი კანი ფესვე-
ბიდან მომდინარე წვეწმ მინც იფარავდა და ისეთივე თბილი და კეთილი
იყო, როგორც ყოველი არსის მასაზრდოებელი მიწა. ზარინ-თაქი დანადვლიანე-
ბული ჩამოქდა ჰადრის ერთ ფესვზე, სიხარბისგან წაგრძელებული ხელით
რომ მიიწვედა მიწის გულისკენ, მერე მაღლა აიხედა და ხეს შერდილი ლო-
დები დაინახა.

ადიდებული მდინარე ჰადარს ალბათ მთიდან წამოღებულ ლოდებით
უთხრიდა ძირს, მაგრამ ზემ ეს უზარმაზარი ლოდები უდრტინველად შეი-
კედლა, მრავლისმომთმენი კანი გარს შემოაქლო, შეისისლხორცა და შეიერ-
დომა, კვლავინდებურად ზრდა განაგრძო და ცისკენ აზიდა ისიც, რაც დაღუბ-
ვას უქადა. „ეს ხეც ჩემსავით მონაა! — გაიფიქრა სპარსელმა ქალმა. — ქვები
ისე უჭირავს, როგორც მე საკუთარ გულსა და შვილს ვატარებ. დაე, ნადე-
ვი ამ ქვებივით შემეზარდოს, რომ ვეღარ ვიგრძნო“. ზარინ-თაქი ატირდა.

ქუთთი მწყემსისგან ორი თვის ორსული იყო. რა ეჭნა, ქვეყნად ერთი ადამიანი მაინც ზომ უნდა ჰყვარებოდა. იქვე ახლოს წამოწოლილ თურქმენს ზარინ-თაჯისთვის ორივე თვალი მიეპყრო. გულში უხაროდა, ქალი რომ ტირილობან ტირილი შეეძლო, მამ მის ცოლობასაც მალე მიეჩვენოდა და თურქმენისტანში თვინიერად დაღვედა სულს.

მთვარე შავი მთების მიღმა ჩაესვენა და გარემო კვლავ ჩაყრუვდა. ზარინ-თაჯს ნიავე სახეზე ჩრდილივით გადაურბენდა ზოლმე. ქალი მიწაზე დაწვა სხვა ტყვეებს შორის.

„გელ-ენდამი, დიდი ხანია, ერსარებმა წაიყვანეს, — გულში ჩურჩულებდა იგი, რათა თავისი მწუხარება ყველაზე დიდი სატანვეელისთვის შეედარებინა და თავი ამით დაემშვიდებინა. — ფატმა დარიაში დაიხრჩო, ზოლო ჩემი საუკეთესო მეგობარი, საყვარელი ხანომ-აგა თურმე ჯაფარბაიელებთან ცხოვრობს და შეილებს აჩენს. ნეტა, მეც იმათთან ვიცხოვრებ?!“

ზარინ-თაჯს მალე ჩაეძინა. მეგობრების გახსენებამ დაამშვიდა. იმათაც ზომ ოდესღაც ეს გრილი, ბალახოვანი ხეობა გაიარეს.

დილით თურქმენმა მხედრებმა ტყვეები კოპეტ-დაღის მთებიდან გაიყვანეს. ზოგიერთი ქუთთი და სპარსელი ქალი უცხო უღაბნოსა და სხვაგვარად განათებული უცნაური ცის დანახვაზე დანაღვლიანდა და ატირდა. მაგრამ ზარინ-თაჯი არ ტირიდა; მთიანი ხორასნის ქალებში გაზრდილი ქალი ცნობისმოყვარეობით უპეტრტდა ბავშვის სიკვდილივით სევდისმომგვრელ თურქმენეთის ველზე ვაზნეულ ცარიელ შუქს და ვერ მიმხედარაიყო, საღისი აქ რატომ ცხოვრობდა.

თურქმენებმა მთელი დღე მთის ძირას, ქვაბულში გაატარეს. დაღამებას უცდიდნენ, რადგან ეშინოდათ, საღმე ქუთთებს არ გადაპყროდნენ. ქუთთი მღვერები ზოგჯერ საზღვარს გადმოლაზავდნენ ზოლმე და ტყვეთა გამტაცებლებს გაშლილ უღაბნომდე მისდევდნენ. ამიტომ თურქმენებს არ უნდოდათ, სამშობლოს მისადგომებთან გამოსთხოვებოდნენ გამაჩრვებას.

მერე კი მთელ ღამესა და მეორე დღესაც, შუადღემდე, ტყვეებს შეუჩერებლად მიერეყებოდნენ თავიანთი ჩამკვდარი უღაბნოს სიღრმეში. ამის შემდეგ დასასვენებლად აულებში ჩერდებოდნენ, ღამეს ალიზის ალაჩოყებში ათევდნენ, ტყვე ქალებს ეხვეოდნენ და კვლავ გზას გაუდგებოდნენ. მალე ზარინ-თაჯმა თავისი ქმარი და პატრონი გაიცნო. ეს იყო ატაბ-ბაბა, თეკის ტომის თურქმენი, ორმოც წელს გადაცილებული წყეროსანი კაცი. მისი მუღამეამს ერთგვარად მომზირალი მოუღღელი შავი თვალები თითქოს ბედის სამღურავს გამოხატავდნენ. იგი ზარინ-თაჯს ხანდახან განზე გაიხმობდა და ყველას ჩამორჩებოდა, რომ ღინი მოეკლა.

ზარინ-თაჯი იწუა და ყურს უგდებდა, ქვიშა ოდნავ როგორ ირბეოდა: ქვიშასაც უმნიშვნელო, მაგრამ ცვალებადი ცხოვრება ჰქონდა. მახლობლად ატაბ-ბაბას ცხენი იდგა და მიწაზე მწოლიარეებს დასცქეროდა. სიყვარულის ქამს ზარინ-თაჯი გაშლილ ხელებს ქვიშაში აფათურებდა, თანაც ზეცას აპყურებდა და სულ სხვა რაღაცაზე ფიქრობდა. ატაბი მას პირქუშად და სერიოზულად ეუფლებოდა. თითქოს ჩვეულებრივ მოვალეობას ასრულებდა. ამოდ არ აწამებდა და ამით გულს არ იამებდა. „ამასთან გაეძლებ“, — გაიფიქრა ზარინ-მა, როცა ნახა, რომ არც საშიში ელოდა რამე და არც საინტერესო. ატაბ-ბაბას წვერის შეგებისა და სიმძიმის გარდა ვერაფერს ვრძნობდა.

თერთმეტმა დღემ გაირა მას შემდეგ, რაც ტყვეები სამშობლოს საზღვრებს გასცდნენ. მეთორმეტე საღამოს ისინი ტაგანის ქის მახლობლად, ალაჩოყებთან მიჩვეს. აქ ცხოვრობდა ყანჯინთა გვარის რამდენიმე ოჯახი, თუქეს ტომს რომ ეკუთვნოდნენ. ერთი ალაჩოყიდან ატახ-ბაბას ოთხი ცოლი გამოვიდა. ქმრის დანახვაზე სიხარული მხოლოდ სახის გამომეტყველებით გამოხატეს, ზარინ-თაჯს კი ზედაც არ შეხედეს. ატახმა სპარსელი ქალი ალაჩოყში შეიყვანა და ბრძანა, საკმელი ექმით და დასაძინებლად დაეწვინათ. თავად კი თარეშისას მოკლული ნათესავის ალაჩოყისაკენ წავიდა, რომ მიცვალებული პატრონისთვის ჩაებარებინა. ცხენზე გადაკიდებული გვამი გზაშივე გაიხრწნა, როცა ქასთან შეისვენებდნენ ხოლმე, ლემოს სუნით გაბრუებული ცხენი წყალს ცოტასა სვამდა.

ზარინ-თაჯმა იჭურობა იუცხოვა და გაოგნებული ჩაჯდა ალაჩოყის იატაკზე. ექვსი წლისა რაც გახდა, მას შემდეგ, სამშობლოში, მთიანი ხორასნის ტყეებში ვაჭაჟსა და ხმელ ფიჩხს აგროვებდა თავისი ბატონისთვის, ვისაც დღეში ორჯერ ქამის ფასად ემსახურებოდა. ასეთ ყოფას მიეჩვია; ბავშვობის წლები ისე გადიოდა, მესხიერებაში კვალს არ ტოვებდა. რადგან გული შეეგუა ერთფეროვან სევდას, ჯაფა რომ ჰგვრიდა. საუკეთესო დრო ისაა, სწრაფად რომ გადის და დღე დღეს ისე მიჰყვება, კაცს უბედურებაში არ გაჰხვევს.

ატახ-ბაბას ერთმა ბებერმა ცოლმა სპარსელ ქალს ქუთოთულად ჰკითხა, რატომისა ხარ, ვის ალაჩოყში დაიბადეო.

— არ ვიცი, როდის დავიბადე, — უპასუხა ზარინ-თაჯმა. — დიდი ხანია, რაც ვარ.

მას დედ-მამა მართლაც არ ახსოვდა და არც შეუძინებია, ამქვეყნად როდის გაჩნდა: ფიჭობდა, რომ ასე იყო მუდამ.

უცებ ტირილი და ბრანის გამომხატველი ხმები გაისმა. ალაჩოყში სამი ფეხშიშველი, საცოდავი ქალი შემოვიდა. ისინი სპარსელ ქალს ფეხმორთხმით შემოუსხდნენ. ჯერ ნაღვლიანად რაღაცას ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს, მერე ზარინ-თაჯთან მიჩოჩნდნენ. ხელი სტაცეს და ფრჩხილებით სახისა და გამზდარი სხეულის კაწვრა დაუწყეს. სპარსელი ქალი თავის დასაცავად მოიკუნტა, მუშტის ხელა გახდა, თუმცა გუმანით ამჩნევდა, რომ ქალების სიბრავეს ძლიერება აკლდა და ტკივილს უშიშრად იტანდა. შინ დაბრუნებული ატახ-ბაბა ცოტა ხანს მდუმარედ იდგა, მერე კი უცხო ქალებს უთხრა: „ქმარა, ეგ ახალგაზრდაა, თქვენ კი უვარგისი დედაბრები ხართო!“ — და ალაჩოყიდან გაყარა.

ისინი გარეთ გავიდნენ და მოთქმა იქ განაგრძეს. მოკლულ ქმარს გლოვობდნენ. ღამით ატახ-ბაბა დასაძინებლად ტყვე ქალის გვერდით დაწვა და როცა ყველამ დაიძინა, როცა სასათუმალთან, ალაჩოყის ქეჩის მიღმა, უდაბნო განვლილ ცხოვრებასავეთ განერთხა, ბატონი სპარსელ ქალს გაღვეულ სხეულზე მოეხვია. ირგვლივ დუმილი სუფევდა, მხოლოდ მზანარეთა სუნთქვა გაისმოდა და ვიღაცა რბილად მიაბიჯებდა ფაშარ თიხაზე — იქნებ მორიელი მიდიოდა სადღაც თავისთვის. ზარინ-თაჯი იწვა და ფიჭობდა, ქმარი ზედმეტი ჯაფაო, და ითმენდა.

მაგრამ როცა ყინმორეული ატახ-ბაბა აცანცანდა, მისი ორი ცოლიც გამოფხიზლდა. მათ მუხლებზე წამოიჩოქეს, ჯერ ცხარედ ჩურჩულებდნენ რაღაცას, მერე კი ქმარს უთხრეს:

- ატახ! ატახ! ნუ დაზოგავ, აკივლე.
- რას უაღერსებ, არ გახსოვს, ჩვენ რა დღეს გვაყრიდი?
- სიქა ვააცალე, რომ მოგეჩვიოს!
- ამას უყურე, რა ეშმაკია!

ზარინ-თავს მათი ლაპარაკი აღარ ესმოდა, სიყვარული არ ეხალისებოდა და დაქანცულს ჩაეძინა.

ზარინ-თავმა მომთაბარე ცხოვრება იწყო. აქლემებსა და თხებს წველიდა, ცხვრებს ითვლიდა და თაქირის ქებებიდან დღეში ას-ორას ტკ წყალს იღებდა. ფრინველები აღარსად დაუნახავს და ისიც გადაავიწყდა, ქარი ხეთა ფოთლებს როგორ ამრიალებდა. მაგრამ ახალგაზრდობისას დრო ნელა მიედინება. სპარსელი ქალის მზრად ბედნიერების მოსურნე სხეულს კიდევ დიდხანს აწამებდა სიცოცხლე.

როცა ცხვრები უბალახობისაგან ხდებოდნენ და იხოცებოდნენ, ატახ-ბაბა ბრძანებდა, ალაჩოყი აეშალათ, მთელი ავლადიდება ბოხჩემში გამოეკრათ და სხვა უკაცრიელ მხარეში გადასულიყვნენ, სადაც მიწა ნაკლებად მწირი იყო და მეჩხერი ბალახი ცხვარს ჯერ არ გადაეძოვა. მთელი სავგარეულო შეჩვეული ადგილიდან აიყრებოდა და გავარვარებულ თაქირს გაუყვებოდა ერთფეროვანი, უკაცრიელი სივრცისკენ. წინ ვირებზე ამხედრებული აქსაკალი და ჭკვიანი მამაკაცები მიუძღოდნენ. ვირებს ეკიდათ დაკეცილი ალაჩოყები, ვირებზევე ისხდნენ ბებერი ცოლები; უკან არეულ-დარეულნი მიჰყვებოდნენ თითქოს შეშლილი ცხვრის ფარები. ზარინ-თავი და სხვა მონები კი ფეხით მიდიოდნენ, ზურგზე წამოეკიდათ მათი ქმრებისთვის ძველ მეგობართა ნარქუარი მძიმე ვერცხლეული და საქმლით საესე ქოთნები.

სპარსელ ქალს უხაროდა, როცა ქვიშრობ ბორცვს გადაივლიდა და ფეხი თბილ ქვიშაში ეფლობოდა. თვალს ადევნებდა, ქარი როგორ შეძრავდა და შორს გააქროლებდა რომელიღაც დიდი ხნის გამხმარ მცენარეს, ვინ იცის, იქნებ კოპეტ-დაღის ლურჯ, დაბინდულ მდელოზე, ანდა ამუ-დარიის დატბორილ ნაპირზე რომ იშვა. მაგრამ უფრო ხშირად უსასრულო თაქირები — უმწირესი თიხნარები უნდა გაველოთ, სადაც მზის სიცხოველე არასოდეს ნელდება, როგორც ნალველი მონის გულში; ოდესღაც აქ იყო წამებულთათვის ღმერთისგან დაწესებული სამყოფელი, მაგრამ წამებულნი დაიხოცნენ, განმა მჩატე შტოებიც და ყოველივე ქარმა გადახვეტა.

ახალ ადვილას ფეხის მოკიდება ყოველთვის უძნელდებოდათ. ქები უნდა ამოესუფთავებინათ და გაემართათ, საძვრები მოეწყოთ და შორიახლოს ეძებნათ, თუ სადმე იყო შემორჩენილი ქვიშაში ჩაფლული საქსაული.

ზარინ-თავმა თანდათან მიიფიწყა საკუთარი სურვილებიცა და საკუთარი თავიც. როცა ატახ-ბაბა ფლავს ქამდა, ხორცის ნარჩენებს კი სხვა ცოლები ჩამოირიგებდნენ, სპარსელ ქალს შიშვლი და შური არ ტანჯავდა. ყოველთვის დუმდა და ნიადვგ საქონელში საქმიანობდა, საკუთარ სულს არ შეიგრძნობდა, რომ არაფერზე ენალვლა.

ზოგჯერ დაქანცული დაწვებოდა თაქირის შუაგულში; ირგვლივ სიცარიელე და სინათლე ერტყა. ბუნებას — მზესა და ცას — შესტკეროდა და მის გულში გაოცება იხუდებდა. „მორჩა ყველაფერი!“ — ჩურჩულებდა ზარინ-თავი, მთელ თავის ცხოვრებას გონებით შეიგრძნობდა, ჩვეულებრივი სამყარო თვალწინ ედგა და ახალს აღარაფერს მოელოდა.

სტეულს ხელებით მოისინჯავდა და ძელების სიახლოვეს შეიგრძნობდა. კანი დაქანცულობისგან გამოშრობოდა, ნამუშევარი ხელები ცარიელ ძარღვებად ჰქცეოდა — თანდათან ჭრებოდა მისი სიცოცხლე; მთავრე ნელა ამოდის, მაგრამ სწრაფად ჩავსვენება ხოლმე.

რამდენიმე თვის შემდეგ ზარინ-თაჯს პატარა გოგო გაუჩნდა. ატაბ-ბაბას გაუხარდა, უცხო ტომის ჩამომავალი რომ დაიბადა, რადგან გოგო მისი მონა იქნებოდა. მან ბრძანა, ბავშვისთვის ჯუმალი დაერქმიათ.

სპარსელმა ქალმა შვილი გულში ჩაიკრა და მიხვდა, რომ ცხოვრება ჯერ არ დაესრულებინა. სამთარი იდგა, წვიმის წყალი თაჯირის ჭებში ჩადიოდა, ვირი ისე ნალღლიანად ყრთყინებდა, თითქოს ამ ქვეყანაზე ოხლად დარჩენილიყო და გულზე სევდა შემოსწოლოდა.

მცირე ხნის შემდეგ ზარინ-თაჯი დასუსტდა, ჯანმრთელობამ უმტყუნა, დიწვა და ადგომა აღარ შეეძლო; გვერდით მწოლიარე ბავშვს გახურებული სხეულით ათბობდა. ალაჩოყში ქარი იჭრებოდა, უსიცოცხლო თაჯირზე წვიმის შხაბუნი ვაისმოდა. ატაბ-ბაბა სპარსელ ქალს თავით ედგა და მისი ცრემლი ზარინ-თაჯს ზედ წაუფარებულ ქეჩაზე ეწვეთებოდა: იგი იტანჯებოდა იმის გამო, რომ ასეთ გამხდარ და ცნობამიხდილ ქალთან ვეღარ ცხოვრობდა. ატაბ-ბაბა ყოველდღე ცხერის ხორცსა და ქონს ჰამდა, სიყვარულის მტანჯველი ძალა გულში უგუბდებოდა, სასურველ ქალთან შვებას კი ვერ ეძლეოდა, რადგან იგი ხურვებაშემოგზნებული და გონწართმეული იწვა. ზოგჯერ, დამლამობით, ბავშვს გვერდზე გადააწვენდა და ზარინ-თაჯს ნაღველმორთული და სურვილჩამკვდარი ეხვეოდა. მაგრამ დრო გადიოდა, ისე როგორც ქარი გადაიქშუველებს ხოლმე უდაბნოს ქვიშაზე და გაზაფხულის ფრინველებს მწეანით შემოსილ, ნოტიო ქვეყნებისკენ გარეყავს. სპარსელი ქალის მხურვალე, სწეულ გონებას ეზმანებოდა, რომ სადღაც, განცალკევებით მდგარ ხის ტოტზე ბაწაწინა, გაღუული ჩიტუნა იჯდა და ნელა, მედიდურად გალობდა. მახლობლად კი მიიზღაზნებოდა აქლემთა ქარავანი, მხედრები ცხენებს შორეთისკენ მიაკენებდნენ და თურანში მიგუგუნებდა მატარებელი. მაგრამ ჩიტი სულ უფრო აზრიანად და წყნარად, თითქმის თავისთვის გალობდა: არაგინ უწყოდა, ვისი ძალა გაიმარჯვებდა — ჩიტისა თუ ქარავნისა და მოგუგუნე მატარებლისა. ზარინ-თაჯმა გაიღვიძა და გადაწყვიტა, კვლავ ეცოცხლა შმანებაში ჩაკარგული ჩიტისით. იგი გამოჩანმრთელდა, მაგრამ ატაბ-ბაბა ბავშვის გამო უფრო თხილდებოდა და რამდენიმე დღეს არ ამუშავებდა.

საქმელი მასთან სხვა ცოლებს მიჰქონდათ და თან ბუზღუნებდნენ, შენ, ჯანმრთელი, ქეჩაზე ხარ წამოგორებული, ჩვენ კი ბებრები და ავადმყოფები მომაბეზრებელ ჯაფას მარტონი ვეწვეითო.

ზარინ-თაჯი მალე თავისით წამოდგა. მას არც საფიქრალი ჰქონდა რამე, არც საგრძნობი, ამიტომ ხელს წამითაც არ აჩერებდა, გაუთავებლად საქმიანობდა და საკუთარ გულს ძალ-ღონეს ნელ-ნელა აცლიდა. ბოხჩაში გამოკრული ჯუმალი ზურგზე ჰყავდა წამოკიდებული და თავწაბრილი კვლავ მშვიდად წველიდა თხებს, ვირის ჩონჩორიკს სათბობად აგროვებდა და ჭიდან წყალს ეზიდებოდა. თუნდა ბედნიერი ყოფილიყო, მაინც ასე იმუშავებდა, რადგან ბედნიერების შესანარჩუნებლად კაცმა ჩვეულებრივად უნდა იცხოვროს.

დბახდებისას განცილილი შიშისგან მოკუნტული ჯუმალი დედას ზურგზე

კიდევ დიდხანს ეკიდა და გაოცებული უსწინდა საკუთარი გულის ფეთქვას — ელოდა, ძალი როდის მოერგვა და გაიხრდებოდა. მერე ნელ-ნელა ფეხი აიდგა და არსებობა შეიგრძნო. „ეს მე ვარ!“ — ეუფლებოდა უცხო გრძნობა და გაუმაგრებელი ძვლების სრტილებს ისინჯავდა. მაგრამ დედას კიდევ დიდხანს არ მოსცილებია, დაჯუჯულს ხელებს უთათუნებდა მხურვალესა და სველ ხურგზე, სადაც იწვა, თბებოდა და ეძინა. სიცოცხლე ახარებდა და ყველაფერს ჰამდა — თიხას, ბალახს, ცხვრის კერკლს, ნახშირს, ქვიშაში ნაპოვნ ცხოველთა წვრილ ძვლებს სრუტაედა, თუმცა დედის რძეც ჰყოფნიდა.

გოგონა რასაც ჰამდა, ყველაფერი ერგებოდა და პატარა სხეული აუთქვირდა, ახლად ახელილი წყლიანი თვალებით ჩვეულებრივ საგნებს გულისყურით აცქერდებოდა, საკუთარ გულისცემას შეეჩვიდა და აღარ ეშინოდა, რომ შეუჩერდებოდა.

მისმა ბავშვობამ დიდხანს გასტანა. მზე ცაზე ყოველდღე ენთო, ქარი ამოვარდებოდა და ჩადგებოდა, ქვიშიან ბორცვთა სიმყურდროვეში ბავშვების ტირილი გაისმოდა, მერე მზე გაწითლდებოდა, გაიზრდებოდა, დამძიმდებოდა, სადღაც შორს ჩაესვენებოდა და მზის ვერცხლისფერი აჩრდილი, მსუბუქი მთვარე გაანათებდა მისი მობერებული, მამგრალი დედის გატანჯულ სახეს; როცა დედა აქლემს წველიდა, ლატაკთა და გარდაცვლილთა მნათობს — მთვარეს შესცქეროდა, მერე კი ქეჩაზე მიწვებოდა და შვილს ცოტა ხანს თუ მიეფერებოდა, რადგან ძილი თავს წაართმევდა ხოლმე.

გაზაფხულზე ზარინ-თაჯმა შვილს პირველად დაანახა ფრინველები, ქვიშრობებს რომ გადაუფრინეს და, ვინ იცის, საით გაემართნენ. რალაცას გამკიოდნენ, თითქოს ხალხი ეცოდებათო, და მალე თვალს სამუდამოდ მიეფარნენ.

— ვინ იყვნენ? — ჰკითხა დედას ჭუმალმა.

— ბედნიერნი არიან, — უპასუხა დედამ, — შეუძლიათ, მთებს გადალმა, შორეული მდინარეებისაკენ გადაფრინდნენ, სადაც ხეები იფოთლებს და მზე მთვარესავით გრილია.

ჭუმალმა ასეთი რამ არ იცოდა და მდინარეებსა და ფოთლებზე არ ნაღვლობდა. იგი აქ, ბარხანებს შორის იზრდებოდა და ქარისაგან დახვევებულ ქვიშაზე შემდგარი ხედავდა, რომ დედამიწა ყველგან მოშიშველებული და ერთნაირი იყო. დედა კი ზოგჯერ ატირდებოდა და ჭუმალს გულში ჩაიკრავდა — შორეული მდინარეების, მივიწყებული მთების, აყვავებული ხეებისა და ჩრდილის მაგიერობას აქ, თაკირზე, შვილი უწევდა.

— იქ, მდინარის პირას, მთებში, კარგად იყავი? — ჰკითხა ჭუმალმა.

— არა, ვიტანჯებოდი, — უპასუხა ზარინ-თაჯმა.

— მამ რატომ ფიქრობ, რომ ის მხარე კარგია?

— მე არ ვფიქრობ, ასე მგონია, — უთხრა ზარინ-თაჯმა.

პატარა ჭუმალი შეფიქრინდა, დედას თითზე ხელი მოჰკიდა და ურჩია:

— ნუ გგონია... გეჯობს, მარტო მე გიყვარდე და კარგად იქნები! მთები და მდინარეები რად გინდა.

როცა აღვიღს იცვლიდნენ, ჭუმალი დიდხანს, სევდიანად ეთხოვებოდა ყველაფერს, რაც კი მარტოდმარტო უნდა დარჩენილიყო: საქსაულის ბუჩქს, რომლის ძირასაც თამაშობდა, შუშის ნატებს, გამხმარ ხელიკს, აქამდე ვითოზ მისი და რომ იყო, ცხვრების გამოხრულ ძვლებს და ბევრ სხვა საგანს, რო-

მელთა სახელი არც კი იცოდა, მაგრამ უყვარდა. გოგონა დარდიბდა, რომ ის საგნები მოიწყენდნენ და მოკვდებოდნენ, როცა ხალხი ახალ სადგომზე გადავიდოდა.

აქლემებსა და ცხვრებს თუნუქის ბურბუშელასავით უხეში, გამომშრალი დაბალი ბალახის გარდა პირის მისაკარებელი არაფერი ჰქონდათ. ვირებს ალბათ სხვა საკმელი ახსოვდათ, სადღაც, მიკარგულ მხარეში რომ ჰქონდნენ და ხშირად ყროყინებდნენ; იმ საკმელს თუ ნატრობდნენ.

როცა ახალი საძოვრებისკენ მიდიოდნენ, ჯუმალი ფეხებზე ამოკიდებული იჯდა ყველაზე პატარა ვირზე. უდაბნო უკან რჩებოდა. გოგონა უცქეროდა ვირის უზარმაზარ თავსა და ყურებს, შიგ ქარი რომ ზუზუნებდა. იმხელა თავი ცხენსაც კი არ ჰქონდა. ჯუმალი ფიქრობდა, ვირი ალბათ ოდესღაც ვოლიათი იყო, მაგრამ მწუხარებისგან, ჯაფისა და უკმელობისგან დაილიაო.

გაიარა დიდმა დრომ. ჯუმალს თორმეტი წელი შეუსრულდა და ტანსრული, კოხტა გოგო შეიქნა. ისე დამშვენდა, თითქოს მისი სახიდან ზარინ-თაჯის მიმართ უცნობი მამის სიყვარული გამოკრთოდა. ვერც მონურმა სილატაკემ, ვერც უსასობამ — ვერაფერი დააკლო, იგი დასრულდა და სახენათელ, უმწიკვლო ქალიშვილად იქცა. თუმცა სულ ერთნიარ ღარიბულ საკმელსა ჰქონდა, მაგრამ ამ საკმელს მზის სინათლე, გაზაფხულის ქარი, ქვიშრობის სითბო, წვიმა და ცვირი ჰქმნიდა, და ამიტომაც ჯუმალს ნაზი სხეული ჰქონდა, ხოლო მისი თვალები ისე მიმზიდველად იცქირებოდნენ, თითქოს მათ სიღრმეში ნიჟადაც შუქი ანთიყო. ტანს ვერ იბანდა, რადგან წყალი ცხვარს ძლიერდევით ჰყოფნიდა, ამიტომ როცა კანი ძალზე გაეპოხებოდა, ისეთ ადგილას დადგებოდა, რომ ქარს ქვიშა ზედ შეეყარა და გაესუფთაებინა.

ერთხელ ატან-ბაბამ ჩარდახიანი ურმები ერთ მიყრუებულ ადგილას გაიყვანა და ბრძანა, შეჩერებულყვენენ. მთელი დღის სავალზე რუხი თიხნარის გარდა არაფერი შეხვედრიათ. ასეთი სევდის მომგვრელი თაკირი არც ჯუმალს, არც ზარინ-თაჯს არასოდეს ენახათ. ეტყობოდა დიდი ხნის მიტოვებული იყო და ამიტომაც თაკირის განაპირას კარგი ბალახი ხარობდა, თითქოს აქაურობისთვის თავი შეეფარებინა, რომ ქვიშრობში სიცხისგან არ დახრუკულიყო. შუა ადგილას თაკირი დაბლდებოდა. იქ, რუხ თიხნარზე ალბით ნაშენი ძველისძველი კოშკი იდგა. ატან-ბაბამ თავისი ოჯახი იმ კოშკში დააბინავა. ზარინ-თაჯი და მომთაბარე საგვარეულოს სხვა ქალები ძველი კოშკის მახლობლად ჰის ამოსუფთაებებს შეუდგნენ. არავინ იცოდა, კოშკი ვის ეკუთვნოდა, ანდა უწინ იქ რას აკეთებდნენ — ლოცულობდნენ თუ ხალხს ზოცავდნენ. კედლის ქვედა ნაწილი გარედან ცისფერი შორენკეცებით იყო დაფარული, მომცრო გუმბათზე კი ლურჯი ფილები აეკრათ და ამ ფილებზე მოთქრული გველი გამოესახათ.

ჯუმალი ქალებთან ერთად მუშაობდა ჰის გაწმენდაზე: სველ ქვიშას მოშორებით ეზიდებოდა და შიგ ვიღაცის ძვლებს პოულობდა. ქვიშრობის კიდეზე ძლიერ მოჩანდა მომცრო მთები, — ზამთრამდე იქ იწვნენ მიძინებული ღრუბლები. მთებს იქით ამუ-დარია და მდიდარი ხივა არისო, — ამბობდა ატან-ბაბა. ღამით ჯუმალი კოშკის ქვედა სართულზე კედლის ძირას იწვა-ყურს უდგებდა, მორიგელები როგორ ფაჩუნობდნენ თიხნარში, ღია შესასვლელიდან თვალს ადევნებდა, სიბნელეში როგორ იძვროდა ერთადერთი ვარს-

კვლავი, თითქოს სადღაც მიხეტიალობსო და კოშკის გარეთ დაცურებული ქვიშის ნაღვლიანი შრიალი ჩაესმოდა. მკერდში ცრემლი და ბედნიერება უფათურებდა, მაგრამ სიციოცხლის მნიშვნელობა ვერ შეიცნო და შეცბუნებული ფრთხილად სუნთქავდა.

ატახ-ბაბამ ქეჩიდან წამოიწია და ზარინ-თაჯისაკენ გაჩოჩდა მძინარე ცოლებს შორის. ჭუმალმა ცოტა ხანს შეიცადა და მერე დედას დაუძახა, რომ მას ქმრის მიახლოვება შეეტყო და გარიდებოდა.

მაგრამ დედა ხმამოუღებლად იწვა და ატახ-ბაბამ მიავნო. ჭუმალი პირქვე გადაბრუნდა, სახე მატყლის საფენში ჩარგო და მწუხარებისგან მოიბუხა. ამ დროს კოშკის ზედა სართულიდან ვიღაც კაცი ჩამოვიდა, იატაკზე მწოლიარე ოჯახის შუაში შეჩერდა და მშვიდობისა და საღმის ნიშნად ხელი აღმართა. ჭუმალი მასთან მივიდა და საღამზე უპასუხა. მოსული სრულიად უცხო იყო, ჭუმალმა ვერავის მიამგვანა. უზარმაზარსა და გამზდარს ცხოველივით კეთილი სახე ჰქონდა. პატარა ჭუმალს სიბნელეში დაკვირვებით დააცქერდა. თვლები ისეთი სვედით აესებოდა, მიცვალეული გეგონებოდათ.

ზარინ-თაჯმა თავისი შვილი და უცხო კაცი რომ დაინახა, გასძახა:

— ჩვენს ქეჩაზე რასაც ვიხამთ, ჩვენი ნებაა, თქვენ კი აქედან წადით, — და ისევ თავის პატრონსა და ქმარს მოეხვია.

ჭუმალი სტუმრად მოსულს ხელზე ჩაეჭიდა და დედაზე გულნატკენი ატირდა. მაგრამ სტუმარმა მტირალი ვერ დაამშვიდა: იგი გარეთ გავარდა და ღამის წყვილიდში ჩაფლულ თაჯირს სირბილით გაუყვია, რადგან ატახ-ბაბამ წამოხტა და გაეკიდა. ჭუმალმა ეს რომ ნახა, საბრალო დედას გადახედა და უცხო კაცს კვალდაკვალ მიჰყვია.

თაჯირზე გაქცეულისა და მღვერის ფეხის ხმა გაისმოდა. მაგრამ სასოწარკვეთილება მრისხანებაზე ძლიერია. უცხო კაცი მძინარეთა ალაჩოყებს გასცდა, დაქანცული ატახ-ბაბა შორს ჩამოიტოვა და სიბნელეში გაუჩინარდა. ჭუმალი გაქცეულებს უგზო-უკვლოდ მისდევდა უკან. გრძობდა, რომ განმარტოებით ცხოვრების დრო დაუდგა, ყველას მოსწყინდა, თვით დედასაც კი, რომელიც თავისთვის ცხოვრობდა საკუთარი გულისსუფილითა და ტანჯვით. ჭუმალი ღამით გაგრძობულ თიხაზე დაწვა დ გაყურდა — მის ქვეშაე მღუმარე მიწა იყო.

ატახ-ბაბა გაქცეულს ვერ დაეწია და უკან ბრუნდებოდა. სპარსეთში უკანასკნელი თარეშის შემდეგ მოტყდა, სახე შეუშუპდა. მან ნორჩი, ტანწვრილი ჭუმალი დაინახა. გოგონა მის ფარეხში გაიზარდა, ახლა კი ქალდებოდა და კუშტი შეიქნა. ატახმა ჭუმალი ხელში აიყვანა, მისი ერთი ბეწო, უძღური სხეული მაგრად ჩაბღუჭა და უკაცრიელი თაჯირისკენ წაიყვანა. ჭუმალი ატახ-ბაბას ყელში ფრჩხილებით ჩააფრინდა, მაგრამ იგი ახლა გოგონას მიანც არ მოეშვებოდა, თუნდაც თავი მოეკვეთათ. ამიტომ ტკივილს ვერ გრძნობდა და ჭუმალის თმებიდან ხარბად ისუნთქავდა ამზინდისა და ქარის სურნელებას.

მეორე დღეს ჭუმალი შინ არ დაბრუნებულა, თაჯირის განაპირას გავიდა, რაღაც სიმღერებს იგონებდა, თავისთვის მღეროდა და სიციოცხლე აღარ უნდოდა. თაჯირის იქით სხვანაირი ნიადაგი იწყებოდა — ქვიშა და თინანარი ერთმანეთში იყო არეული და უფრო ხშირი ბალახი იზრდებოდა. ცხვრები ბალახს ხარბად წიწკნიდნენ და მიწას დუჟით ასველებდნენ.

საღამოთი ჭუმალმა დაიძინა. დედამ მძინარე იპოვა, გააღვიდა და შინ

წაიყვანა; ატახ-ბაბას იგი გაეყიდა და ნახევარი ყალიმი — ოთხასა რუსული მანეთი და სამოცი სული სხვადასხვა პირუტყვი უკვე მიეღო კიდეც. ჭუმალი წმინდა თურქული სისხლისა არ იყო და ქურთი ქალის თანაბრად ფასობდა.

მისი საქმრო, ხნიერი ოლა-ყარა ატახთან ერთად ნოხზე იჭდა და უდაბნოში ცხოვრების ავ-კარგზე, აქეთურ-იჩითურზე მუსაიფობდა. ლაპ.რაკობდნენ იმაზე, თუ რა ხდებოდა ჰასან-ყულში და ამუს სანაპიროზე: ისიც თქვეს, ბუ-ხარაში მონათა ბაზარი ისევ გაუხსნიათო. ოლა-ყარამ ბევრი რამ იცოდა, მაგრამ ამბობდა, ჭკუა თმა-წვერში მეზღანდება, რადგან გულის მოსაოხებლად ახალგაზრდა ცოლი არა მყავსო.

ატახ-ბაბა დაეთანხმა, გულის მოუოხებლად ვერავენ გაძლებს, კაცს ურჩევნია, ცრემლის ნაცვლად სხვა რამ ანთხიოსო.

— ოლა, შენ ხომ ცოტა ხნის წინ შეირთე ცოლი, — უთხრა სტუმარს ატახ-ბაბამ. — ყურბან-ნიაზის ალაჩოყიდან არ წამოიყვანე? ის ხომ ჭერ არ დაბერებულა და შესახედადაც არა უშავს.

— ჰო, შევირთე, — დაეთანხმა ოლა-ყარა, — მაგრამ კიდევ უნდა შევირთო. ექვსი ბებერი ცოლი მყავდა. ერთი მომიკვდა, ცხვრებმა და ვირებმა კი მოიგეს. საქონელს ვინ მოუვლის? ბებერი ცოლები ჩაჩანაკდებიან და იხოცებიან; ორი ახალგაზრდა ცოლი მჭირდება, რომ მალე არ დამეხოცონ.

— შენ ახალგაზრდა ქალში კარგ ფასს არ იმეტებ, — უთხრა ატახ-ბაბამ, — თანაც ყალიმს ერთბაშად არ იძლევი.

ოლა-ყარა შეედავა:

— არა, კარგ ფასს ვიძლევი! ბევრი ვიფიქრე, ვინ შემერთო: სამი ჯაფას ნაჩვევი დედაბერი თუ ორი ახალგაზრდა. დედაბრები ხორცს არ ლეკენ და ბევრს ყლაპავენ, ახალგაზრდები ცოტას ჭამენ, მაგრამ მოუსვენრები არიან. მაინც ახალგაზრდების შერთვა ვარჩიე.

ატახ-ბაბამ გაიცინა. ოლა-ყარამაც გადაიხარხარა.

— მოუსვენრები იქნებიან, აბა რა, ოლა, შენი ახალგაზრდა ცოლები... ბებერი ხარ, იმათი სამყოფი სიყვარული აღარ შემოგარჩებოდა.

— ორი ცოლი მყავს ისეთი, ერთხელაც რომ არ მივეკარებებიარ, — ლიმილით თქვა ოლამ. — ოცდაათი წელია, საქმით წელს იწყვეტენ. ვეკითხები, დედაბრებო, სიყვარული რა გექნათ, საით წაგივიდათ-მეთქი?

— მერე, რას გუეზნებიან? — გაილიმა ატახ-ბაბამ.

— ცრემლად და ოფლად დაგვეღვარა და ჭევიშას შეერიოთ. მე კი ვეუბნები, მიჯობს, თქვენი ამბავი ბებერ ულაც ვირებსა და ხვად ძალღებს ვკითხო-მეთქი.

ზარინ-თაჭი და ჭუმალი კოშკის გარეთ, შესასვლელთან ისხდნენ და კაცების ლაპარაკს უსმენდნენ. დაბერებული სპარსელი ქალი ტიროდა და შვილს გულში იკრავდა. ჭუმალიც ეფერებოდა დედას, წუხანდელი ამბის გამო აღარ ემღერებოდა; მის ბავშვურ გულს წყენის ჩარჩენა ჭერ არ ესწავლა.

— დედა, წუხელ, როცა შენ ატახთან გეძინა, სტუმარი მოვიდა და მერე თაკირისკენ გაიქცა, — უთხრა მან დედას.

ზარინ-თაჭმა შვილს უთხრა, სხვა ქალებს უდაბნოდან მოსული ეული სტუმრის ამბავი გაუგონიათო. თურმე რუსებს ებრძოდა შორს, იმ მხარეში, სადაც ტყე და ტბებია. რუსებმა დაატყვევეს, მაგრამ უდაბნოში გამოექცათ და ახლა ასე მარტოდმარტო, შეშინებული დაეხეტებოთ.

— მამ მალე მოკვდება, საჭმელს ხომ ვერსად იშოვის! — თქვა ჯუმალმა.

— მეორე წელია, ამ დღეშია, — უთხრა დედამ. — თახისგან ქოთნებს ძერწავს და გზის პირას ტოვებს. ხალხს ქოთნები მიაქვს, საფასურად კი დავარდნილ ცხვრებს უტოვებს... ოდამ თქვა, სტუმარი აულებშიც დადის, ჩაიხანაში სამოვარს შეაკეთებს, ვინმეს ხალხს შეუეკრავს და თავს ამითი ირჩენსო.

ჯუმალი ჩაფიქრდა. მას იზიდავდა ცხოვრების იდეალუბა, სივრცე და შორეული ხმალური, რამდენჯერმე რომ ჩაესმა, როცა მიწაზე ყურმილებულს ეძინა. ზარინ-თაჯი წამოდგა, რომ სტუმრისა და ჭმრისთვის ახალი ჩაი მიეტანა, მაგრამ სახე ერთიანად ჩაუბუჭდა, ძალ-ღონე წაერთვა და იმ ნოაამდე ვეღარ მიაღწია, სადაც ოდა-ყარა იჯდა. ზარინი სტუმრის წინ უხერხულად გაიშხლართა და ტუჩები სიმწრის სასიკვდილო დუქმა დაუსველა. ოდა-ყარა წამოხტა და იქაურობას შეშინებული გაეცალა, ატახ-ბაბამ კი ცოლს ფეხი წაპკრა, რომ მას სამიწელი სახე გვერდზე მიებრუნებინა. ზარინ-თაჯი თვითონ გადაბრუნდა და გაილურსა. იგი გრძნობდა, ხურკება როგორ შემოგვხნო დალილ ძვლებსა და შიგნეულზე და შვება დაეფულა, თითქოს მტკივანი, დაუძლურებული სხეული ერთიანად ტაკუნით დაეჭიმა.

ილით ბანაკი დაკარიელდა. ატახ-ბაბამ ღამიანად ბრძანა, ყოველდღიური ცხოვრებისთვის საჭირო ყველა ნივთი, მთელი ავლადიდება მიეტოვებინათ, მხოლოდ ცხვარი გაერეკათ. საგვარეულო შავ ჭირს გაურბოდა, სპარსელ ქალს კოშკში რომ შეეყარა. ახლა ეს ადგილი ას წელიწადს გაუკაცურდებოდა. რადგან უდაბნოში ხმა სწრაფად დაირხევა ხოლმე და ხალხს დიდხანს ამახსოვრდება. ჯუმალმა ჭვის გაცვეთილი საფეხურები აიარა, კოშკის ზედა სართულზე აძვრა და დაიშალა: იქ, იატაკზე, ხის კოვზი იდო, გვერდზე შოთი პურის ნატეხი ეგდო და სამი დაუმთაერებელი ქოთანი იდგა; უდაბნოში გაქცეული უცხო სტუმარი თავს ალბათ ამ კოშკს აფარებდა.

ჯუმალმა რამდენიმე საფეხური ჩაიარა, რომ დაენახა, ჭვემოთ, დედამისთან რა ხდებოდა. ზარინ-თაჯი მარტოდმარტო იწვა ჭვის იატაკზე, სახე ჩაშავებოდა, მოახლოვებულ სიკვდილს გრძნობდა და ნაღველმორჩეული დაწყნარებულყო. ზარინ-თაჯთან ერთად ირანიდან გამოტაცებული სპარსელი ქალი ზუღეიხა მოსულყო და შორიდან უყურებდა. მერე სპარსელი ყასემი და მოჯამაგირეები აგარი და ლალაც მოვიდნენ; მათ სენისა და სიკვდილისა არ ეშინოდათ, ამიტომ გამოთხოვების ნიშნად ხელი შეახეს ჭვის იატაკს, რაზედაც მომაკვდავი იწვა და წავიდნენ. ჯუმალი დედასთან არ მიდიოდა, ეშინოდა, კოშკიდან წამიყვანებო. იცილიდა, ხალხი იქაურობას როდის მოსცილდებოდა.

ატახ-ბაბა ყველაზე ბოლოს მივიდა და კოშკი მოათვალიერა, ნახების, ქეჩების და ჭურჭლის დაკარგვას ნანობდა.

იგი ზარინ-თაჯის მოშორებით გაჩერდა და თავისი სათქმელი ხმამალა უთხრა, ჩვეულებრივ ყურში რომ უჩურჩულებენ ხოლმე მომაკვდავს, როცა გამოსათხოვებლად კოცნიან, რათა მან ნათქვამი დაიხსომოს და სიკვდილის შემდეგ ღმერთს გადასცეს.

— გეთაყვა, იქ, ღმერთს უთხარი, — შენთვის ხომ სულ ერთია, მაინც მკვდარი ხარ, — უთხარი, რომ ამქვეყნად მარტო დამტოვოს! ცხვარი ცოტაღა

მყავს, მცხოვრება: ახლა მარტოც მოეუვლი, ხალხი კი, დაე, სულებად ჩაქცეს და ღმერთმა ცაში წაიყვანოს, სადაც შენ იცხოვრებ.

იგი წავიდა, მაგრამ მალე ოლა-ყარასთან ერთად დაბრუნდა, რომ ჭუმალი ეპოვათ და წაეყვანათ. მისი საფასური ხომ უკვე აღებული ჰქონდა. მაშინ ჭუმალმა კიბე ჩაირბინა, დედას ხელი მოჰხვია და, რაც კი შეეძლო, ზედ მიეჭრა. ზარინ-თაჯი ოდნავლა სუნთქაედა, სული ჯერ არ ამოსვლოდა.

ოლა-ყარა და ატახი შეშინდნენ, ჭირიანს მიკარებულნი სავატარძლოს წაყვანა ველარ გაბედეს, ხელცარიელნი წავიდნენ და თან დანაკარგზე დარღობდნენ. ერთმა საფასური მთლიანად ვერ აიღო, მეორემ კი ფასი ტყუილებრად გადაიხადა.

— მუჰამედი ამბობს, სიკვდილი ადამიანთა დიადი განმამორებელიაო, მე კი ცხვრებს განმამორა, — თქვა ოლა-ყარამ.

ხალხი, ცხვრის ფარები და ძაღლები შორს წავიდნენ; თაკირი თურქმენეთის ცასავით დაცარიელდა და ჩაყრუედა. ჭუმალმა მიტოვებულ ნივთებს თავი მოუყარა. ექვსი დაკლული ცხვარიც იპოვა. ხალხს ხორცი ცოტა შეეჭამა. სიკვდილის შიშით მიეტოვებინათ და გაქცეულიყვნენ. ჭუმალმა დედას წვნიანი მოუხარშა და ცოტა შეაჭამა. ზარინ-თაჯს სული კბილით ეჭირა, გამოცოცხლებისა ეშინოდა, რომ მერე ერთბაშად არ მომკვდარიყო. საღამოთი ჭუმალი კოშკის წვერიდან უდაბნოს ათვალეირებდა, ელოდა, რომ ქვიშრობებში გადახვეწილი სტუმარი მოვიდოდა. მაგრამ არავინ მოდიოდა. თაკირზე გაწოლილი ბალახი იკარგებოდა საღდაც შორს, სადაც კვლავ წამოიზრდებოდა.

მზე ჩაესვენებოდა და კვლავ ამოიწვერებოდა. დრო გადიოდა, რათა ყოველი ადამიანი გულში ჩაგუბებულ სატანჯველს შეჭგუებოდა. ზარინ-თაჯი გამოკეთდა, ფეხზე წამოდგა და ძველებურად იწყო ცხოვრება.

როცა საჭმელი გამოელიათ, ზარინ-თაჯი შვილთან ერთად თაკირს გაუყვა, რომ ხივისკენ მიმავალ საქარავნო გზაზე გასულიყვნენ. მაგრამ თაკირი სანახევროდ გაიარეს თუ არა, ზარინ-თაჯი თიხნარზე მიესვენა; ნაბიჯის გადადგმის თავიც აღარ ჰქონდა.

— დედა, მოდი, ერთად დავიხოცოთ, — უთხრა ჭუმალმა.

იგი დედას გვერდით მიუწვა და თვალები მოთმინებით დახუჭა.

— თვალები შენც დახუჭე და ნულარ შემომხედავ, — სთხოვა მან ზარინ-თაჯს. — ასე უფრო მალე დავიხოცებით. ტყუილად რას ვუყუროთ. სანახავი რაღა გვაქვს, უკვე ყველაფერი ვნახეთ...

ჭუმალმა დედა გულში ჩაიკრა და იგრძნო, სწეული როგორ გამოფიტულიყო, დაბერებულყო და დაბატარავებულიყო — შვილისხელაც აღარ იყო. გოგონამ სცადა, დედა შეეტოკებინა — ზარინ-თაჯი ხმელი ტოტივით დამსუბუქებულყო.

ჭუმალი წამოდგა და დედა ხელში აიყვანა. იოლად დაძრა. გადაწყვიტა, მოგვიანებით მომკვდარიყო და თაკირს გაუყვა. საღამოთი ჭუმალმა ზარინ-თაჯი თაკირის ქვიშრობ საზღვრამდე მიიყვანა და მასთან ერთად თბილ ღრმულში ჩაწვა ღამის გასათევად.

დილით, როცა გამოიღვიძეს, ნახეს, რომ გვერდით უცხო კაცი ეჯდათ. იგი დედა-შვილს მიესალმა და გასამსპინძლებლად აბვიდან ცხვრის ზორცი ამოიღო. ჭუმალმა უდაბნოდან მოსული სტუმარი მყისვე იცნო და მისი ნახვა

გაუხარდა. სტუმარი თურქმენი არ იყო, თუმცა თურქმენულად ლაპარაკობდა. გაცმეტილი, რუხი ტანსაცმელი ეცვა, მწუხარებასა და გასაქირს ნაჩვევი, ახალგაზრდული, ნათელი სახე ჰქონდა.

— ვინა ხარ? — ჰკითხა ჯუმალმა.

— ავსტრიელი ვარ, სტეფან კატიგრობი, — უპასუხა მოხეტიალე სტუმარმა. — შენ ვინლა ხარ?

ჯუმალს ავსტრიელებზე არასოდეს არაფერი გაეგონა. მხოლოდ ორჯერ ნახა, ბინადარი ხალხი ქოხებში როგორ ცხოვრობდა და არც იცოდა, რომ ამქვეყნად იყო ქალაქები, წიგნები, ომი, ტყეები და ტბები.

ვიდრე ჯუმალი კატიგრობს ელაპარაკებოდა, ჰამდა და იცინოდა, ქვიშაზე მარტო მწოლიარე ზარინ-თაჯმა წყნარად დალია სული.

ცოტა ხნის შემდეგ ჯუმალმა დედას დაუქაზა, უნდოდა საკმელო მიეტანა, მაგრამ ზარინ-თაჯმა არ გააგონა. მამინ ჯუმალი დედასთან მივიდა და ხელი მოჰკიდა. მერე კაბა აუწია და მკერდი გაუშინებლა, ძვლებს შორის ჩამძვრალ, ორ მკვდარ გაშავებულ ქიას რომ ჰკავდა. ესლა დარჩენილიყო იმ ძვლებებისგან, ოდესღაც ჯუმალს რომ ასაზრდოებდა. ზარინ-თაჯს კანი ნეკნებს შუა ჩასჰკნობოდა; გულიც დადუმებულოყო, აღარ ფეთქავდა. გულმკერდი ისე დაპატარავებოდა, შიგ სულ მცირე, გამოფიტული რამ თულა ჩაეტეოდა — ბედნიერების შესაგრძნობად მოხუცს აღარაფერი გაჩნდა, ძალა მხოლოდ ტანჯვისათვის თუ ეყოფოდა. ასეთი მკერდი ველარაფერს შეძლებდა — ვერც სიყვარულს, ვერც სიძულვილს. მაგრამ მისკენ შეიძლებოდა დახრალიყავი და დაგეტრებინა. მონა ქალი მომკვდარიყო.

კატიგრობი განზე იდგა და უყურებდა, გოგონა დედის უსულო გვამს როგორ ეფერებოდა და გული ფიქრითა და სევდით ევსებოდა. მერე, როცა ჯუმალმა დედას ყურში ჩასჩურჩულა, ცაში რა სათხოვარსაც აბარებდა, სტეფან კატიგრობი მიცვალებულს მიუახლოვდა, რომ დასამარხად წაეღო. ზარინ-თაჯის სხეულს აღარც სითბოს ნიშანწყალი ეტყობოდა და არც სუნის ასდიოდა. კატიგრობმა გვამი მინერალივით გასინჯა. მას გული უცებ დაეჭანცა, გონება კი აღეგზნო. თავდაც ატირდა და პირი მიიბრუნა... საღღაც იყო მისი სამშობლო, ომი მძვინვარებდა, იგი ყველას და ყველაფერს გამოეჭკა და აქაურობას თავი დიდი ხნით შეაფარა. ვინ იცის, იქნებ სამუდამოდაც დარჩენილიყო ამ მწირ უდაბნოში, რომელსაც ძვლები დიდი ხანია მტვრად ჰქცეოდა, მტვერი კი ქარს განებნია. ვენელი ოპტიკოსი ახლა მხოლოდ მირაყებს, სინათლისა და სიცოცხლის მიმჭრალ ეფემერებს ხედავდა.

კატიგრობმა გონება მოიკრიბა და ფიქრს თავი დააღწია. მის წინ მწუხარებაში, შიმშილსა და მონობაში გამოზრდილი, მაგრამ სიცოცხლით სავსე, წმინდა და მომთმენი ჯუმალი იდგა. ავსტრიელმა გოგონა ხელში აიყვანა და ნდობით სავსე შავ თვალებში აკოცა.

ღამით კატიგრობმა ზარინ-თაჯის გვამი შორს, თაკირის იქით წაიღო და ქვიშაში ღრმად დამარხა. ზემოდაწაც ქვიშის ბორცვი დაადგა, მაგრამ ქვიშას ქარი მალე გადახვეტდა, ამიტომ ავსტრიელმა ჭარისკაცმა იმ ადგილის ნაბიჭით აგვემვა ჩაატარა თაკირის მუდმივი სასაზღვრო ხაზის მხრიდან. არ სურდა, რომ აღამიანი, თუნდაც გარდაცვლილი, დავიწყებას მისცემოდა. აგვემვის შედეგი უბის წიგნაკში ჩაიწერა.

ჯუმალმა იმავე ადგილას დაიძინა, სადაც დედამისი მოკვდა. კატიგრობმა გოგონა გააღვიძა და შუა თაყირზე მდგარ ალიზის კოშკში წაიყვანა საცხოვრებლად. იცოდა, რომ თურქქმენები იქ დიდხანს არ დაბრუნდებოდნენ — შესაძლოა, ევროპაში ერთი ომი დამთავრებულიყო და მეორე დაწყებულიყო. მანამდე კი ავსტრიელი განმარტოებით მოკვდებოდა.

მეორე დღეს კატიგრობმა ჯუმალი კოშკში დატოვა, რაც კი აბგაში საქმელი ჰქონდა, დაუტოვა და თავად ხივის საქარაენო გზისკენ გასწია, ასი ეერსის იქით, ბორკანის ჭასთან რომ გადიოდა.

მან იქ ექვს დღეს დაჰყო. ჭასთან ვაჭრების ორმა ქარავენმა ჩაიარა, მერე ქურდები და დეზერტირები გამოჩნდნენ, კასპიის ზღვისკენ თავშესაფრის საძიებლად გზას ფეხით რომ მიუყვებოდნენ. კატიგრობი იმას აკეთებდა, ვინც არას დაავალბდა. გასამრჯელოდ ცხერის ზორკს, ბრინჯს, ხახვს, ასანთს აძლევდნენ. ვის ფეხსაცმელს დაუტერებდა, ვის საგზაო აღკაზმულობას შეუკეთებდა, აქლემებსა და ვირებს წყლულებზე მალამოს წასცხებდა, ხან ფოკუსებს აჩვენებდა და ზღაპრებს ყვებოდა.

მეცხრე ან მეათე დღეს იგი ჩვეულებრივ თაყირზე ბრუნდებოდა და ნაშოვი საქმელი ჯუმალთან მიჰქონდა. ერთხელ დაეარდნილი ვირი მიიყვანა, ქარაენს გზაზე რომ მიეტოვებინა. ჯუმალმა ვირს მოუარა და მოარჩინა. მეორედ კატიგრობმა გოგონას არალის ზღვის ნიყარებისგან გაკეთებული მძივები მიუტანა და ტუჩებში აკოცა. ჯუმალი მის ალერსს თავს არ არიდებდა, მაგრამ თავად გულგრილი რჩებოდა, ვერ მიმხვდარაიყო, აღამიანი რის გამო უნდა ჰყვარებოდა. მას ახსოვდა გარდაცვლილი დედა და თავისი საგვარეულოს სხვა ქალები — ბევრი მათგანი ხელსახოცს ისეელებდა, როცა ქმარი მოუკვდებოდა, რომ ამომშრალი თვალები დაენამა და ნამტირალეც დამგვანებოდა.

მათ ექვსი წელი გაატარეს ერთად. ალიზის კოშკი ძველებურად გადაწყურებლა უტყვე, უსიცოცხლო, ჯუმალის ბედივით უქმად მიგდებულ თაყირს. სტეფან კატიგრობი დროადრო კვლავ დადიოდა საქარაენო გზაზე, მაგრამ ქარაენები აღარსად ჩანდა და ავსტრიელი იშვიათად თუ იშოვიდა ნახევარტომარა ბრინჯს ან ჯანდაგ ცხვარს.

ერთ ვერცხლისფერ ღამეს, როცა კატიგრობი კოშკში არ იყო, ჯუმალმა შორიდან სროლის ხმა გაიგონა. მან ხანჯალი, ასანთი და ცოტაოდენი ბრინჯი აიღო, ვირზე შეჭდა და იქით გაემართა, საიდანაც სროლის ხმა მოესმა. მთელ ღამეს და მეორე დღეს საღამომდე იარა, მაგრამ არავინ შეხვედრია. ვირი მიყურებულ მხურვალე ქვიშრობში სიარულით დაიქანცა და გაჩერდა. ჯუმალი ჩამოქვეითდა და ვირი აღვირით წინ გაათრია. ფიქრობდა, ან აღამიანი შემხედება სადმე, ან ჭას ეპოვიო.

ღამე უცხო ადგილას გაათია, დილით კი ვირი კვლავ შორეული მხარისკენ წაიყვანა და საღამოთი მომცრო თაყირს მიიღწია, რომლის მახლობლადაც კოქონაქიან ჭას მიაგნო. კოქონაქზე თოკი ეკიდა. ჯუმალმა ტყით წყალი ამოიღო, მაგრამ წყალი ჩირქივით ბლანტი და ბალღამიანი გამოდგა — ჭაში თავდაყირა ეგდო კაცის გვამი და საქსაულისაგან გამოთლილ ჭის გვირგვინზე უხარმზარი, გაპოხილი ბუზები ფუტფუტებდნენ. წყურვილისგან დუქმო-

რეულმა ვირმა წყალს პირი არ დააქარა; მაშინ ჯუმალმა კაბის კალთა მოიხია, ცეცხლი წაუქიდა, ვირი ისეთნაირად შეაბრუნა, რომ კვამლი ცხვირში სცემოდა და წყლის გემო ველარ ეგრძნო. ვირმა სმა დაიწყო, სამი ტიკი გამოცალა, ბალაშიანი წყლით გაიბერა და მოკვდა. ჯუმალი ფიქრობდა, ხვალ მეც მოკვდებოდა, და მხოლოდ იმას ნაღვლობდა, რომ დედისგან შორს დაღვედა სულს.

ღამით ჯუმალმა ჩათვლია, მერე კი ძილ-ბურანს თავი ველარ დააღწია. დაავიწყდა, რომ ცოცხლობდა და აღარ იცოდა, რას სჩადიოდა: ხან წამოდგებოდა და დარბოდა, ხან ისევ დაწვებოდა, მერე კვლავ წამოხტებოდა და დარბოდა, ხან იცინოდა, ხან ტიროდა და გამუდმებით ახსენებოდა, რაღაც ყველაზე მეტად მივიწყებული, ბინდბუნდში რომ ქრებოდა. შორეული გოდებასავით რომ იკარგებოდა, და ამ მოჩვენებისკენ ხელებს იწვდიდა.

ღამით ელანდებოდა, რომ თაკირზე ათაობით კაცი დარბოდა, ყურში სროლის ხმა და ყვირილი ჩაესმოდა. დაფეთებული ხანჯალს ხელს წამოაგლებდა და ლანდებს დასდევდა, სანამ ქვიშაზე არ დაეცემოდა მარტოობისა და სასოწარკვეთილებისგან ატირებული.

ერთხელ დამწვინდებულს გამოეღვიძა. გრილოდა. სახეზე მთვარე დანათობდა. ირგვლივ ხალხის ხმა ისმოდა. ატახ-ბაბა, ოდა-ყარა და ოთხი უცნობი ხმადაბლა ლაბარაობდნენ. თაკირის იქით, ქვიშრობზე ბალახს ძოვდნენ შეკაშმული ცხენები. მახლობლად ცეცხლი ენთო და ქვაბში წყალი ღუღღა.

ჯუმალი წამოდგა. მისი დანახვა არავის გახარებია. არც გააკვირვებიათ, რომ აქამდე ცოცხალი იყო. ამ ხალხს აღბათ საკუთარი საზრუნავი ჰქონდა და მისთვის არავის სცხელოდა. მაგრამ ოდა-ყარამ პურის ნატები მიანიც მისცა. ჯუმალმა შეამჩნია, რომ ყველას გვერდით თოფი ედო. ჰკითხეს, წითლები ხომ არ გინახავსო, მაგრამ ჯუმალმა არ იცოდა, წითლები ვინ იყვნენ. ატახმა არ დაუჭერა.

— ჰებს შენა წამლაე! — დაუყვირა მან.

— არა, — უთხრა ჯუმალმა.

— ცრუობ, ჯაშუშო, — არ დაუჭერა ატახ-ბაბამ, — უწმინდურო მონავ! მონები ყველანი წითლები ხართ!

— წყალი დამალევინეთ, — სთხოვა ჯუმალმა. — მიანიც ხომ ქვაბიდან გიორთქლდებათ.

— ხვალ დალევ, — უთხრა ატახ-ბაბამ. — ეს წყალი შენთვის მლაშეა.

ცეცხლთან მსხდომებმა ჩაის სმა დაიწყეს და მთელი ქვაბი გამოცალეს. ჯუმალმა მათ ზურგი შეაქცია, სიბრაზემ წყურვილი გადაავიწყა.

გათენებისას ყველამ დაიძინა. მხოლოდ ოდა-ყარა ფიზილობდა, ცხენებსა და იარაღს დარაჯობდა. მერე გაახსენდა, რომ ჯუმალი ცოლად ჰყავდა ნაყიდი, და გვერდით მიუწვა. ჯუმალმა მდუმარედ მიუშვა ახლოს; მაგრამ როცა ოდა-ყარამ ხელები მაგრად მოჰხვია, ჯუმალმა დრო იხელთა, წვერში სწვდა და ხანჯალი ყელში ჩაასო. ოდა-ყარამ დაყვირება ველარ შეძლო, რაღაც ჩაიჩურჩულა და სული დალია.

ჯუმალმა გვამი გვერდზე გადააგორა, თავი გაითავისუფლა და იდაყვებზე წამოიმართა. ხუთივე კაცს ეძინა, მთვარე ჩადიოდა და ალიონი ახლოვდებოდა, ირგვლივ კრიალა სიერცე გადაშლილიყო. ჯუმალმა გადაწყვიტა, თუ დე-

დაჩემი, ამათი მონა ქალი, სადღაც მკვდარი წევს, დაე. ესენიც, თავისუფლები და მდიდრები, უდაბნოში ამოწყდნენო.

იგი ფეხზე წამოდგა და ცხენებისკენ გაემართა. სიფრთხილზე არც უფიქრია, დაბორკილ ველის ცხენებს თოკები ახსნა და ნებაზე მიუშვა. ერთ ცხენს კი აღვირში ხელი მოჰკიდა, უკან გაიყოლა, მძინარეებს შაშხანები აარცხენს, ერთად შეკრა, რომ არ გაჰფანტოდა და უნაგირზე ვარდიგარდმო გადადო. მერე ცხენს მოახტა და უდაბნოში გააჰენა. ალიონმა გაახალისა, ისე გამოცოცხლდა, თითქოს ნამი შეუსევამსო. დიდი ხნის მწყურვალე, ბორკილ-ახსნილი ცხენებიც ფეხდაფეხ მიჰყვნენ, ეგონათ წყლის სასმელად მივდივართო.

ორი-სამი საათის შემდეგ ჯუმალს წინ წითელარმიელთა ცხენოსანი პატრული შემოეყარა. წითელარმიელებმა იარაღი ჩამოართვეს და მოსთხოვეს, რომ ეცნობებინა, სად იყო ატახ-ბაბას ყაჩაღთა ბრბო.

ამ ამბის შემდეგ დიდმა ხანმა გაიარა. ჯუმალი ათ წელიწადს აღარ ყოფილა იმ თავირზე, სადაც ალიზის კოშკი იდგა. ამ ხნის მანძილზე აშხაბადსა და ტაშკენტში ცხოვრობდა და სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი დაამთავრა.

ჯუმალ თავივეამ (იგი გვარს დედის სახელის მიხედვით ატარებდა) აქსტრიელი სამხედრო ტყვე კატიგრობი ყველგან მოიკითხა, მაგრამ კვალს ვერსად მიაგნო. ჯუმალმა იცოდა, რომ სადღაც, უნგუსის ღრმულის მახლობლად იყო უძველეს მცენარეთა პატარა ნაკრძალი, სადაც ცხოვრობდა შაშხანისა და ორი ძაღლის ამარა ერთადერთი კაცი. ალბათ იქვე იყო ალიზის კოშკი და და დიდი თავირი. ჯუმალმა იმ მხარეში წასასვლელად ვერა და ვერ მოიცალა და გამგზავრებას წლიდან წლამდე სდებდა.

ერთი გაზაფხულის მიწურულს თავივეამ დაავალეს, ყარა-ყუმის სიღრმეში საცდელი მებაღეობისთვის ადგილი შეერჩია. ცხადია, მებაღეობისთვის თავირის მიწა უფრო იქნებოდა გამოსადეგი, ვიდრე მინერალებიანი ეოლური ქვიშრობი. ჯუმალ თავივეამ ევროპული კოფთა და ქვედატანი გაიხადა, სპარსული შავი კაბა ჩაიცვა, თხელი, თეთრი შალი მოიხურა და აშხაბადიდან ცხენით მარტოდმარტო წავიდა. თან მიჰქონდა უდაბნოს ათვერსიანი რუკა, რომლის დახმარებითაც დიდი თავირი უნდა მოეძებნა. თავდაპირველად უდაბნოს უძველეს მცენარეთა ნაკრძალისკენ გაემართა. ეს ნაკრძალი როგორც სპეციალისტს და უდაბნოს მკვიდრს აინტერესებდა.

ხუთი დღის მოსაწყენი მგზავრობის შემდეგ ჯუმალმა მოულოდნელად დაინახა მარადიული თავირით გარშემორტყმული კოშკის ლურჯა გუმბათი, ზედ ოქროს გველი რომ იყო გამოსახული. ცხენის ფლოქვები ისე აწყარუნდა თიხის მკვრივ ფილებზე, როგორც გაყინულ მიწაზე; ირგვლივ ისევ ისეთი მოწყენილობა სუფევდა, თითქოს დრო არ გასულა, თავად ჯუმალიც ისევ უსაკო და კუშტია, ქალაქები და მძინარეები არ უნახავს, ქვეყნად ვერაფერს შეიგრძნობს, გარდა ქარისა, მის გამოცარიელებულ გულში სტვენით რომ იჭრებაო.

შუაღლე იდგა, მაისის მზე ანათებდა ჯუმალის ქვიშრობიან, თიხნარაინ, უზარმაზარ და სევდიან სამშობლოს. იგი მიტოვებულ კოშკთან მივიდა, ოდესღაც რომ აეშენებინა ძველთაძველ, დიდი ხნის წინ დაღუპულ ხალხს.

„თაკირი დიდია, — გაიფიქრა ჯუმალმა, — აქვეა ქა, სადაც სასმელი წყალი გამოუღვევლადა. აქ დავსახლდები. აქვე გაეაშენებ ბაღსაც; აქ არის ჩემი ღატაკი სამშობლო.“

ჯუმალი კოშკში შევიდა. ქვედა საბრტული ისევ ცარიელი და მოუვლელი იყო. იატაკის ფილები ვილაყეებს წაებნილწათ. იქვე ეგდო გასრესილი ფალანგა. კუთხეში მოჩანდა ტანსაცმლის ნაფლეთებით დაფარული ადამიანის ჩონჩხი, ძვლები შიგნით რომ ჰქონდა ჩაზნექილი. ეს მკვლელობის, ანდა სიკვდილის შემდეგ მიყენებული შეურაცხყოფის კვალი იყო. ჯუმალი ჩონჩხისკენ დაიხარა. ძვლები დიდი ხანია გამოშვრალიყო. გვერდზე შებრუნებული თავის ქალა კედლისკენ იცქირებოდა, ჩონჩხს რამდენიმე წეწი აკლდა და მკერდი თითქოს უროს დარტყმით ჰქონდა ჩაფშენილი. ჯუმალმა დაძონძილი აესტრიაული ქურთუკის ჯიბე მოძებნა, მაგრამ ნაცნობი ქაღალდები და უბის წიგნაკი ვერსად ნახა. მხოლოდ შესასვლელთან, კედელზე, ქიმიური ფანქრით გერმანულად ეწერა:

„შენ ჩემთან მოხვალ, ჯუმალ, და ერთმანეთს ვნახავთ.“

— მე მოვედი შენთან და ერთმანეთს შევხვდით! — თქვა ჯუმალმა ხმა-მალლა და კოშკის მალალი თალი გუგუნით გაეპასუხა.

კოშკიდან გამოსული კვლავ ცხენზე შეჭდა, თაკირი მოიარა და თვალით მონიშნა ადგილი, სადაც ბაღს გააშენებდნენ. რამდენიმე ვერსი რომ გაიარა, ქვიშრობზე ეკლიანი მავთულის ღობე დაინახა და იქით გაემართა. ღობის გარეთ თხლად ამოსულიყო ბალახი, მოშორებით დარაჯის სახლი იდგა, შემოღობილში კი, ვინ იცის, ვის საფლავზე აღმართული სამი რუსული ჯვარი მოჩანდა. ერთ საფლავზე ჩვეულებრივი ქვა იდო და ზედ ლათინური ასოებით იყო ამოკვეთილი: „მოხუცი ჯუმალი.“

ჯუმალი ცხენიდან ჩამოხტა, ეკლიანი მავთულის წინ დაიჩოქა და სახეზე სპარსული შალი აიფარა. გაახსენდა, ვილაყაზე შესაბრაღისად რომ ამბობდა განსვენებული დედამისი: „რა ეშველება ამ მწუხარებას. ვინც წასულა, უკან აღარასოდეს დაბრუნებულა!“

ჯუმალმა შალი სახიდან მოიცილა და შეათვალიერა რუხი ღერო უძველესი რელიქტური მცენარისა, დედამისის საფლავის ქვასთან რომ ამოსულიყო. მან მცენარე იცნო ნახატისა და სახელის მიხედვით; ბავშვობიდანაც ახსოვდა, მაგრამ აღრე მისი მნიშვნელობა არ იცოდა. მან მიადწია იმ ადგილს, სადაც აპირებდა ჩასვლას, აქ იყო მიწის პირიდან აღგვიღ მცენარეთა ნაყრძალი.

პოთხრობა

თარგმანა მურმან ჯაბაურიან

ავტორის წინათქმა

ინხანად გამოუვალ სიღარიბეში ვცხოვრობდი, მაგრამ ეს ამბავი დიდად არ მაწუხებდა. უსახსრობა საკუთარი ტყავივით მჭონდა მორგებული. ამ სიღარიბისაგან ექსოვდი ჩემს ნოველებს და მოთხრობებს. მათგან გამორჩევით მიყვარს ეს „წითელი პარკი“ — ნამცეცო ჩემი სულისა.

დღე იწურება. დგება უკამი, როცა ყველა თავის ბუდეს უბრუნდება, მაგრამ მე არსათი მიმეჩქარება, — სახლი არა მაქვს. ქუჩის ორსავე მხარეს სახლებია ჩამწყრივებული და უკვე მერამდენედ ვფიქრობ, ამ უამრავ სახლს შორის არ არის სახლი, მე რომ თავი შევაფარო... ტელეგრაფის ბოძთან თოკი დავინახე და რაღაც საოცარი ძალით მომიხდა თავი ჩამომეხრჩო. „გეყოფა წანწალი, ჩემო ძმაო, დროა დაისვენო“, — ასე მეუბნებოდა თითქოსდა თოკი და ყელზე შემომცქეროდა. მოსვენება კარგია, იცოცხლე, მაგრამ ბინა რომ არ მაქვს, სად მოვისვენო? მერე ის ვიფიქრე, რა ოხრად მინდა-მეთქი ეს თოკი. ბოლოს და ბოლოს ხომ უნდა გამერკვია, რად არ გამაჩნდა სახლი? ბუნებრივია, დღე რომ მიიწურება, ღამე მოდის. ღამით ხალხს სძინავს. რომ დაიძინო, თავშესაფარი უნდა გქონდეს. ბინა ყველას უნდა; ვინ მეტყვის, აბა, მართალი არა ხარო? უეცრად ექვმა გამეკრა, ვაითუ ვცდები და ტყუილსაც ვჩმახავ? სახლა მაქვს-მეთქი, ამას არ ვამბობ, მაგრამ ხომ შეიძლება, უბრალოდ დამვიწყნოდა ის ადგილი, სადაც სახლი მედგა? ყველაფერი შეიძლება. დიახაც, რომ შეიძლება. აი, მე ვითრეც ფეხს აგერ ამ სახლთან, ცხადია, აქ არაფერია მიმნიშნებელი იმისა, რომ ეს სახლი ნამდვილად ჩემია, მაგრამ არც სხვა სახლს რომ არა აქვს ასეთი ნიშანი? ესე იგი, არც უნდა მჭონდეს იმედი ამ სახლის დაჩემებისა, ასე გამოდის.

თითქოსდა უეცრად ბედი მწეოდა, ისე გამეხარდა, — ღია სარკმლიდან

იქტირებოდა საოცრად მიმზიდველი ქალი, იღიმებოდა. რაღაცნაირი მაღლი მომესალმუნა, თითქოს ხვატში ნიავს წამოეჭროლოს და გული შემიტოკდა. მეც ღიმილი მივაგებე ბანოვანს და თავი დავეუქარი.

— ბოლიში მომიტხოვია, ქალბატონო, მაგრამ ეს ხომ ჩემი სახლია?

ქალს ფერი ეცვალა.

— რა ბრძანეთ, ბატონო?

რაღაც უნდა მეთქვა, მაგრამ უეცრად დავიბენი, როგორ აეუბნა ახლა ამ ქალბატონს, რისი თქმაც მინდა.

— თუკი ქალბატონს ჰგონია, რომ ეს სახლი ჩემი არ არის, კეთილი ინებოს და დამარწმუნოს!

— ღმერთო ჩემო, ეს რაები მესმის! — წამოიყვირა შემკრთალმა ქალმა.

— თუკი არავითარი საბუთი არ გაქვთ, სახლი ჩემი ყოფილა და მოვრჩეთ ლაპარაკს.

— ღმერთო ჩემო, მე რომ აქ ვცხოვრობ?

— თქვენ რომ აქ ცხოვრობთ, ეს იმას როდი ნიშნავს, ეგ სახლი მე არ მეკუთვნის.

ქალმა საბოლოოდ დაჰკარგა სიმშვიდე და სარკმელი მიიხურა. ასეა მუდამ. ეშმაკმა იცის, რა იმალება ქალის ღიმილში. ქალის ლოგიკა კი რა სახსენებელია: თუკი ესა თუ ის ნივთი, ან საგანი მას ეკუთვნის, ესე იგი, შენი არაა. რატომ? სწორედ რომ ასე ვიკითხავდი; რატომ? რატომაა ყველაფერი სხვისი და აქედან გამომდინარე არაა ჩემი? ნუთუ ამქვეყნად არაფერი არაა ისეთი, არავისი რომ არ იყოს? ხანდახან, მახსოვს, ისიც კი მეჩვენებოდა, სადმე სამშენებლო უბანში დაგდებული უზარმაზარი მილი ჩემი სახლია-მეთქი. მაგრამ ეს მილი, მინდოდა თუ არა, ან სადღაც უნდა წაეღოთ, ან ვიღაცას უნდა მიეთვისებინა, ან კიდევ უგზო-უქვლოდ გამქრალიყო სადღაც.

მაგრამ აი, ბალში რომ სკამი დგას? დიდებული რამეა მართლაც! აი, ეგ რომ ჩემი სახლი იყოს და არავინ არ გამომაგდებდეს იქიდან... მაგრამ ის სკამიც ყველას ეკუთვნოდა და არავისი საკუთრება არ გახდებოდა. სკამიც რომ ამას მეუბნება:

— ეგვი, შენ, რას დაყუდებულხარ აქ?! ეს სკამი ერთის კი არა, ყველას საკუთრებაა. მოცოცხე აქედან, მოცოცხე, სანამ ციხეში არ ამოგიყვია თავი!

სალამოვდება... მივდივარ... მივდივარ... ყველგან სახლებია: დაბალი, მაღალი... იმ სახლებს შუა ქუჩის ღიობია, უამო, უფერული; გზებია ოკრობოკრო, დიდთოვლობისას — ვიწრო, ქარიან დღეებში — უსიამოდ მოზუზუნე და გლიგველი; მივდივარ... მივდივარ... თავის ჩამოხრჩობის ნებაც კი არა მაქვს, სანამ არ მივაკლევ, სანამ არ მივაგნებ, სანამ არ გავიგებ, რატომ არა მაქვს სახლი.

ეს კიდევ რა ოხერი და ჭანდაბაა? რა მომებლანდა ფეხზე? თოკი ხომ არაა, ნეტა? თოკი არ ყოფილა, — სრიალა აბრეშუმის ძაფია. ძაფის წვერს დაეწედი და ოდნავ მოექაჩე. ძაფი გაიწელა, გაიწელა; ისევ და ისევ ვეწევი ძაფს. ცნობისწაღილმა ამიტანა. ვექაჩები აბრეშუმის ძაფს და ვხედავ, საოცა-

რი რამ ხდება მართლაც. სხეული ჩემი თანდათან დაქანდა, თანდათან გადა-
იხარა, წონასწორობას ვერ ვიცავ უკვე, თავს ვერ ვიმაგრებ; ნეტა რა ხდება?
დედამიწის ღერძი ხომ არ შეინძრა? მიზიდულობის წერტილი ხომ არ შექან-
და? მერე უცებ ფეხსაცმელი წამძვრა და ყველაფერი ნათელი გახდა: დედა-
მიწის ღერძი კი არ შექანებულა, ცალი ფეხი დამპატარავებია უბრალოდ, რაც
უფრო ვექანებოდი აბრეშუმის ძაფს, მით უფრო მიმოკლდებოდა ფეხი, უფ-
რო და უფრო ილეოდა. ახლა რომ ხელში ძაფის გორგალი მიჭირავს, ჩემივე
ფეხია და სხვა არაფერი.

მეტად არ შემეძლო ნაბიჯი გადამედგა, დაბნეული ვიდექი ერთ ალაგას.
ძაფი კი მეხვეოდა და მეხვეოდა. ნელა მიცოცავდა მაღლა და მაღლა, ჭერ
ხომ მარცხენა ფეხზე დამეხვია, მერე — მარჯვენაზე; თანდათან იფარებოდა
ტანი ჩემი, იწელებოდა ძაფი, მეხვეოდა ტანზე და როცა აღარაფერი დარჩა,
თავისითვე გამოინასკვა შიგნიდან და.. მე გავექრო.

დარჩა მხოლოდ დიდი, წითელი პარკი.

ახლა კი შემიძლია მშვიდად დავიძინო.

მეწამული, ჩამავალი მზე აშუქებს პარკს, ვინც რა უნდა თქვას, ეს ჩემი
სახლია. აქედან მე უკვე ვერავინ გამაგდებს. ეს ცხადზე ცხადია. ერთია მხო-
ლოდ, ბოლოს და ბოლოს სახლი გაჩნდა, მაგრამ თვითონ აღარ ვიყავი, რომ
მეცხოვრა იქ... პარკში დრო გაიყინა. ქუჩაში უკვე ღამე იდგა, მაგრამ პარკში
ჯერაც საღამო იყო და მწუხრის სინათლით განათებული მეწამულისფრად ისე
აშუქებდა, არ შეიძლებოდა გამელელის ყურადღება არ მიექცია. მანაც სწო-
რედ რკინიგზის შლაგბაუმის ახლოს, ლიანდაგებს შორის დამინახა, პირველად
თითქოს გულიც მოუვიდა, მაგრამ მაშინვე გაიფიქრა, იშვიათი რამ ვიპოვეო
და პარკი ჯიბეში ჩაიღო. კარგა ხნის მერე შინ მოფუსფუსეს გაახსენდა, რა-
ღაც ვიპოვეო, აიღო და ის პარკი თავის პატარა ბიჭს აჩუქა.

ინგლისურიდან თარგმნა ბიორბი ნიშენიანიძე

ჰ. სტილი

ლუდი

მე გასაძღომად ქათმის ფრთაც მყოფნის,
არ ვწუნობ ბატის ფრთებსაც,
ლუდს კი თაყვანს ვცემ, ოღონდ ტაბლაზე
კაცური კაცი მესვას.
ყინვაში თავად უქურქოდ დავად,
ქარმა წამართვა ქუდიც,
გავსებული მაქვს კუჭი, გული და
სულიც კრიალა ლუდით.

მტებსდეს სნეული მთელი სხეული
და თვითეული კუნთი,
ოღონდ, სტომაქო, შენ არ მოგაკლო
ოქროცურვილი ლუდი!

თევზს კი ვაფასებ, ოღონ ტაბლაზე
მედგას კათხა თუ ბოთლი,
ხმაში ყუათი პურის ყუათიც,
გიყვარდეს, კარგად მოდის,
ვერ შემაწუსებს ყინვის მარწუსი
და ქარბორბალს კუდი,
თუკი მესმევა, თუკი მევსება
სხეული ტკბილი ლუდით.

ქარს დარღვეული ჩემი სხეული
გაჰქონდეს როგორც ბურთი,
ოღონდ, სტომაქო, შენ არ მოგაკლონ
სურნელოვანი ლუდი!

ჩემს მეუღლესაც უყვარს უღრმესად
 კათხა პირთამდე სავსე
 და მანამ ყლურწაფს, ვიდრემდის კურცხალს
 არ გადმომაყრის თავზე,
 ჩემს წინ კი კათხას მერეღა დადგამს,
 სუნი ლოთივით უდის —
 ცის სახელითო გეახელითო
 ღვთითკურთხეული ლუდი.

ბნელში ეული ეგდოს სხეული,
 ვით საპყარი თუ კუტი,
 ოღონდ, სტომაქო, შენ არ მოგაკლონ
 ცივი, კამკამა ლუდი!

ყველამ ხვას ლუდი — ჩაფი და ფუთი,
 ლხინისთვის მუდამ დროა,
 ან როგორ მოწყდეს იმ სიტკბოს შოძმე,
 რაც ლუდს კაცთათვის მოაქვს?!
 სიხმრად თუ ცხადად, ღარიბს თუ დატაკს —
 ყველა ლუდის მსმელს ერთად,
 და ჩვენც, ქმრებს, ცოტა და ჩვენთა ცოლთაც —
 ყველას მაღლი გვეოს ღმერთმა!

მტეხდეს ძლეული მთელი სხეული
 და თვითეული კუნთი, —
 ღმერთმა, სტომაქო, შენ ნუ მოგაკლოს
 ცივი, ქაფქაფა ლუდი!

რ. პ. ბარკვიძე

მე რო ვიჯექ და ვფიქრობდი

მე რო ვიჯექ და ვფიქრობდი,
 ვფიქრობდი,
 ვფიქრობდი,
 ტკბილად დაიწყო გალობა სესე ფრინველმა ლაღმა,

სახითა პირმცინართა
ჩამოიარა რაინდმა,
მთა გადმოუვლო ცხრაი და
ახლა მეთუ აღმართს,
მე რო ვფიქრობდი, აუყვა სიმღერ-სიმღერით შაღლა.

მე რო ვიჯექ და ვფიქრობდი
ვფიქრობდი,
ვფიქრობდი,
აჲად ატეხა ვიფიფი ლაღმა ფრინველმა მაშინ,
წითლად დვიოდა ტრამალი,
რაინდის გვამზე მტარვალი
შემდგარიყო და ფრთამალი
მისი ქურანა რაში,
მე რო ვფიქრობდი, სამარის მტვერს მიარღვევდა
ქარში...

უილიამ ბლუიკი

* * *

შენ ჭკნები, ვარდო, —
შენი დღეც დაღვა
და ველარ დაგთმობს
სიკვდილი, რადგან

შეგიყვარა და
შეგრაცხა სატრფოდ
ბნელით მოსულმა
უგვანმა მატლმა.

ლელი ა. ლინდსეი

მოსუცი როზინ ბრაი

როცა ცხვრები ბაკში წვანან
და სახლის კარს ადევს კლიტე,
სახლში ყველას სძინავს, სოლო
ზოგი სიზმარს ხედავს კიდეც.

გულზე ერთად მომეშვება
წუსილი და დარდი, ვიდრე
ჩემი ჯემი ჩემთან წევს და
თავი იმის მკლავზე მიდევს.

მე ვუნდოდი ცოლად ვემის,
 წყავდა ტრფობა მხოლოდ ჩემი,
 მაგრამ ერთი კრონის გარდა
 არაფერი ჰქონდა ვემის,
 კრონი ფუნტად რომ ექცია,
 ვემს იმიტომ ვაძყვა მხოლოდ, —
 ჩემთვის უნდა მოერთმია
 კრონიცა და ფუნტიც ბოლოს.

თქვენს მტერსა და ჩემს მტერს,
 რაიც
 მერე ვემის წახვლას მოჰყვა:
 მამამ მკლავი მოიტეხა,
 მიწამ პირი უყო პროხას,
 დასწეულდა დედა დარდით,
 ობლად მედა დაერჩი სახლში
 და მოსუცი რობინ გრეიც
 შემოქმინდა სწორედ მაშინ.

ვერ შეიძლო მამამ გარჯა,
 დედას ჯარა განზე დარჩა,
 მე ვწვალობდი, მაგრამ ერთი
 ქალის შრომა მაინც არ ჩანს,
 დატრიალდა რობინ გრეი,
 სახლს ასადა ლამის ჭერი —
 შენთვის ვიკლავ თავს და მხოლოდ
 შენ მწამხარო, ჩემო ვენი.

ვერ გავცვლიდი მფირფხს ვემის,
 შუბლი ცივად შევიკარი,
 მაგრამ გემი ზღვამ ჩაყლაპა —
 მამინ ატყდა შლეგი ქარი,
 ცოცხალს რაღა დაარჩენდა,
 ზღვა თუ გემზე მოდგა მწყერალი,
 არც მე გაეჩნდა ტარილისთვის,
 ვაი ჩემი ცოდვის ბრალი!

მოუსშირა მამამ ყვირილს,
 დაიღუმა დედამ პირი,
 თან თვალეზში მიყურებენ
 წამიღუნუნ — ხომ არ ტირის...
 ჩემი ხელი გრეის ერგო,
 გული ჩემი დარჩა ზღვაში
 და მოსუცი რობინ გრეი
 ჩემი ქმარი გახდა მაშინ.

ასე ალბათ ორი კვირის
 ვიქნებოდი პატარძალი,
 ჩემთვის კართან მივჯექე —
 გულში
 გადავასხი დადარს წყალი,
 რომ მომადგა ვემის სული,
 მაგრამ ვერ ვიცანი, ხანამ
 არ მახარა: „აჰა, ფული,
 დავიწეროთ ჯვარი ჩქარა!“

ჩავეხვიეთ ერთუროს ვნებით,
 გავიკრიფეთ ენად ორთავ,
 წადი-მეთქი, ბოლოს ხელი
 ვკარი, ანდა რა გზა მქონდა?
 მსურდა მიწა გამსკდომოდა,
 გავაყოლე შორით თვალი,
 მაგრამ არაფერი მკლავდა, —
 ვაი ჩემი ცოდვის ბრალი!

ოჯახს ქალის ხელი უნდა,
 მე კი მომკლა სულის სუთვამ,
 ვერც ვემიზე ვფიქრობ, რადგან
 ასეთი რამ ცოდვად უთქვამთ,
 ვცდილობ კარგი ცოლი ვიყო,
 შექარივით დატკბა ჩემთან
 ეს მოსუცი რობინ გრეიც,
 ოღონდ ჯანი მიხცეს ღმერთმა!

□

რობერტ ბერნსი

მწვანედ ღივიან ლერწმები, სულო

მწვანედ ღივიან ლერწმები, სულო,
მწვანედ ხახხახებს ეწერი, სულო,
მხოლოდ ქაღებში თუ გიპოვია,
რახაც ოდესმე ეძებდი, სულო.

ძალას ნიადაგ რუდუნში ვსარჯავთ
ხან ოხვრით, ხანაც ხალისით, სულო,
მაგრამ რა აზრი ექნება გარჯას,
თუ არ ირჯები ქალისთვის, სულო?

ყმა თუ თავადი ოქროს დანატრის,
ოქროს მისტირის აკენიდან, სულო,
მაგრამ იმ ოქროს ვინც მიაკვლია,
გულს მაინც რაღაც აკლია, სულო.

მე კი ოღონდაც იმ ჩემს გოგოსთან
ახლოს მამყოფე ხანდახან, სულო
და მთელი ქვეყნის ყველა ოქროც და
თვალმარგალიტიც ჯანდაბას, სულო.

ვიცი, რეგვენი ბევრი მთელის გიჟად —
ვირს თავი ვინ გაუყადრა, სულო,
კაცი ის არის, ქვეყნად რომ იშვა
და ქალი უკვე უყვარდა, სულო.

ქალი კაცს ქვეყნად, ვით ბრძანა დქერთმა,
აღემატება ახწილად, სულო,
გამოუცდელმა ჯერ კაცი შექმნა
და ქალი უკვე გაწვრთნილმა, სულო.

მწვანედ ღივიან ლერწმები, სულო,
მწვანედ ხახხახებს ეწერი, სულო,
მხოლოდ ქაღებში თუ გიპოვია,
რახაც ოდესმე ეძებდი, სულო!

ნენი ნენი თუ

უკვე დაკარგეს ფერი სერებმა,
 ლუგარი* ბინდში დაინთქა, თუ,
 მზე სადაცაა ჩაესვენება
 და მეც ნენისკენ ჰაიდა, თუ.

შავად შეიკრა ჯანდი ცისკართან,
 ყინულის ტახტი დაიდგა, თუ,
 მაგრამ მე შალის პლედს მოვისხამ და
 ძუნძულ-ძუნძულით ჰაიდა, თუ.

ნენი სულ ნორჩი გოგოა, მაგრამ
 ვერ გააცურებ ადვილად, თუ,
 ანდა რა ვუთხრა მე ისეთ ლაქლაქს,
 ნენის თუ ცრემლი ადინა, თუ.

ნენის გული აქვს სუფთა ისეთი,
 როგორც მწყაზარი ხასე აქვს, თუ,
 ეგეთი წმინდა მე თოვლისფერი
 გვირილაც არ მინახია, თუ.

ვერაფერს ვიტყვი ხეფექალებზე —
 გლეხად დამბადა უფალმა, თუ,
 ანდა სხვა ქალებს მე რას დავემბ,
 როცა ჩემს ნენის ვუყვარვარ, თუ.

პენსს გამოვდივარ დღეში ათამდე,
 ფუნტს ვერასოდეს ვეღირსე, თუ,
 მაგრამ ფულები მე არ მაძარდებს,
 დღედაღამ ვფიქრობ ნენისე, თუ.

ჩემი ბატონის მიწა დიდია,
 ცხვარი და ძროხაც ბევრია, თუ,
 მე კი სულ იმის გუთანს ვკვიდვარ
 და ჩემს ნენისე ვმღერავარ, თუ.

ცაო, შენ მიდი დამხეტყვე, ხანამ
 არ მოგბეზრდება, იქამდე, თუ,
 მე ხიყვარულის შემომჩრჩებს ძალა
 და სულ ის გოგო მიყვარდეს, თუ!

□

* ლუგარი — მდინარე შოტლანდიაში.

კაროლინა ლედი ნეირსი

იმ, სიხარულის ქვეყნად

მე მზის ქვეყნისკენ მივდივარ, ჯონ,
 მზე მომეახლა ბინდიდან, ჯონ,
 თოვლმა წყალივით იდინა
 და ნაბირს მიჰყვა ნელა.
 იქ არასოდეს დარდობენ, ჯონ,
 იქ სულ იღბენენ მარტოდენ, ჯონ,
 იქ მომხიბვლელ და მათრობელ
 მზეს შეჰფოფინებს ყველა.

ო, როგორ ვერ შეველიეთ, ჯონ,
 ჩვენს გოგოს, როცა ფერიებს, ჯონ,
 თან გაჰყვა ასე მშვენიერ
 და ასე წარმტაც ქვეყნად?
 მაგრამ ვერ ავნოს წუხილმა, ჯონ,
 გულს, დახსნილს ქვეყნის უღლიდან, ჯონ,
 თუ ბოლოს კვლავ გაუღიმა
 მზემ სიხარულის ქვეყნად.

ის დიმი ისე დიდა, ჯონ,
 სიცოცხლის ფახად ჰყიდიან, ჯონ,
 მაინც ხალისით მიდიან
 იქ, სიხარულის ქვეყნად.
 შეიძრე ცრემლი თვალებზე, ჯონ,
 სულზე ბორკილნი დამეხსნენ, ჯონ,
 და უკვე მომეალერსნენ
 მდგმურნი სიძარტლის ქვეყნად.

შენც დაილაღე ცხოვრებით, ჯონ,
 და დიდხანს ნუ დაყოვნებდი, ჯონ,
 ცოტაც და ჩვენც შემოგხვდებით
 იქ, სიხარულის ქვეყნად.
 მშვიდობით იმ სამყარომდე, ჯონ,
 იქ არ იწყენენ აროდეს, ჯონ,
 და სულ უკვართ და ჰყვართბენ
 იქ, სიყვარულის ქვეყნად.

უილიამ შორდსუორთი

რა მშვენიერი საღამოა, წყნარი და ლაღი,
 დრო გასუსულა მონაზონი ქალივით, როცა
 სულგანაბული იგი მარტო აღაგლენს ლოცვას;
 ვეებერთელა მზე ეშვება დუმილად დაღვრილ
 ბურში და ზღვაზე ცის მდუმარე ტივტივებს თაღი.
 ჩუ! ახლა დვიძავს უზენაესს — თვითეულ ბგერას
 მისი ძრახობა მესთა ტეხის გრიალად კვერავს
 და მე დუმილად მეჩვენება მშვენებით დაღლილს.
 ჩემო გოგონავ, ჩემო შვილო, გვერდით რომ მომდევ
 და ოდნავადაც ვერ განიცდი ამ აზრის ბრწყინვას,
 შენდამი მაინც არ ყოფილა განგება ძუნწი:
 შენ ბინა ისევ აბრაჰამის მკერდში გაქვს ოდენ,
 მსხვერპლს ტაძრის შიდა აკლდამების დუმილში სწირავ
 და ღმერთი ჰკვივს შენთან, როცა ჩვენ არც კი ვუწყით.

□

თავალი შინაგანი

საოცარია მარტომ, შენთვის, თვალმინაბულმა
 იარო წყნარად მინდორ-მინდორ თუ ყორე-ყორე
 და არ შეაგლო თვალი განზრახ არ თუ სამყურას,
 აღარც ზღაპრულად აჭრელეებულ მინდორს და გორებს,
 თუ დაგაამებს ზმანებათა ჭვირი მიმქრალი,
 ფიქრის ხატების ქარავანი ნელინელ შორეთს
 პლანტე ნისლივით მიშავალი უხმოდ და მდორედ
 და ოცნებათა ვარდისფერი, ჩუმი გრიგალი —
 იმ დღესვე უნდა გააუქმო გრძნეულ მუხასთან
 ხაკომერციო კონტრაქტები, ძველად რომ დადე,
 რა დღესაც, ძმაო, სულ ეულად და მიუხაფრად
 დაგტოვებს ნიჭი სიყვარულის და ზღვიდან ზღვამდე
 ნასროლი ბადე გრძნობებისა — შენს ლექსს უზადო
 და წმინდა თვალი შინაგანი დაღვრის ნათელს.

□

სამუელ ტეილორ კოლრიჯი

მიწაწერი წყაროზე მიხედვით

ვეება ვერხვი ფუტკართაგან ბგერად ქცეული —
 ახეთს ეტრფოდნენ ფანჩატურებს პატრიარქები!
 ხანდაზმულ რტოებს უამრავი ხელისგულებით
 ხვატისგან თითქმის დაუმალავთ მრგვალი აუზი, —
 წყალს ჩამოცვენნილ ფოთოლთაგან იფარავს ლოდი;
 დაუსრულებლივ ძალუმს წყაროს მშვიდი, ვითარცა
 სიზმრად გაპარულ ჩვილის სუნთქვა უსუბუქესი,
 მხართვას წყალი მოგზაურებს და პილიგრიმებს
 ხილული აულისით და რიტმებით! დაუსრულებლივ
 მის ფსკერზე უხმოდ ბოლავს წმინდა და სიფრიფანა
 კონა ქვიშისა, თითქოს ცეკვავს დღესასწაულზე
 ფერხის პაჟი — მუდამ ცელქი და მხიარული.
 და არ ირხევა ზედაპირი გლუვი და მშვიდი;
 თვითონ დაისი და სიგრილე მსუბუქ ხავესებში
 და ხშირ ჩრდილებში ისვენებენ. არსად გენასოთ
 ამ ადგილებში ასეთი ხე. დადლილო მგზავრო!
 ინებე მისი ცივი წყალი და განისვენე,
 სოლო უკეთუ უზადო და წმინდა გაქვს გული,
 დე, სულიც შენი დაიამე, რა შორიასლო
 მოისმენ ნიავს, უცხო ბგერებს, ფუტკრების ფუსფუსს...

□

ჰორჯ ბაირონი

ანესლის მთაო, ცივო და ბერწო,
 ჩემი ბავშვობა შენ გეზარება,
 ო, მთაო, მთაო, შენს ლამაზ მკერდზე
 რა ხუსხიანი ქრიან ქარები!

მე ვეღარ გნახავ და ნუღარ მელი,
 ნაცნობ ადგილებს ვერ ვეხაუბრო,
 აწ შენს თავს, მთაო, დიძალი მერის
 ვერ მომაჩვენებს ცათა საუფლოდ.

□

პერსი ბიში შელი

ვერც ფუფუნება, ვერც მშვიდობა, ვერცა სახელი,
ვერც ხელოვნება, ვედარც ძალა და გალაღება
ვედარ მოთრგუნავს ჯოგს ვერარა დიდი სახრეთი,
თუ ტირანიათ გათელა და მტვერს მიახვეტა
და შავად მოსჩანს ისტორიის გადასახედი,
თითქოს-და ჩრდილი მიჰყვებოდეთ უკან სახედართ,
ხელოვნება კი ამ სახედრებს ცემით დახეთქილ
სახეზე ლაქებს ჩამორეცხავს ხოლმე ნახევრად.

ჩვენ ნაშენები რით ვართ — ძალით თუ ადათებით?
და რაკი კაცი არის კაცი, მან უნდა მორჩილ
სურვილზე ტახტი დაიდგას და დაბრძანდეს მორჭმით,
ალაგმოს სასო — სასწაული შქმნას საარაკო,
ვით მარტოხულმა, დაიშენოს თავზე ნათელი,
თავისი თავის იმპერია თავად განავოს!

მიწისკენ ასე რომ მიიღტვით, რას მოიძიებთ
შიგ, აგზნებულთ ფიქრებთ და ბასრთ აზრებთ,
უქნარა ტვინმა რომ დაგზადათ ვინაც ბიწიერ
ლივრეად ტანზე მიიტმასნა მთელი სამშეო;
ო, გულო ჩემო, ჩქარო, წამით რომ არ იძინებ
და ტყუილიც რომ გყოფნის ხოლმე აქ საარსებოდ?!
და შენ, ამაოდ მცდელი სულო, ქვეყნის კიდითგან
სულ რომ ჰკითხულობ სიდან მოხველ და სით შიდიხარ,
შენ ერთმა უნდა უცნობადის ზღვა გადახერო!

საით მიიღტვით, რა ქარაფზე დაგვიკიდიათ
მწვანე ბილიკი სიცოცხლისა? ან სადაური
ხსნაა სიკვდილი შვებისა და ურვა-დარდისგან?
გულო და აზრო, ცხოვრების წილ რა საზღაური
უნდა მოგაგონ, რა სკნელეები უნდა გადისხნან?

მერი უნძონს

უკვე მეოცე ილევა წელი,
რაც გათენებას ამოღ ველით
და არ თავდება წკვარამი გრძელი,
ჩემო მერი!

უყურებ შენივ სხეულის რღვევას
და აღარც ძალა არ მოგდევს ძლევად —
უბედურების მიზეზი მე ვარ,
ჩემო მერი!

სიფიცზე შენი ნემსის და ჩხართის
აწ ველარ მათობს და რაც დრო გადის
მტვრით იბინდება ბრკიალი ძათი,
ჩემო მერი!

სულით და გულით ცეცხლფხპირ ახლაც
მიუჯდებოდი ჩემს წინდებს, მაგრამ
ვაი, რომ თვალში მზის სხივი ჩაქრა,
ჩემო მერი!

მაგრამ ხელსაქმეს კვლავ ყინჩად უშხერ,
სულ ცდაში ხარ და მტერს თვალებს უხებ
და ძაფებს აგერ მე მახვევ გულზე,
ჩემო მერი!

მე კი შენს გვერდით დღეს, როგორც წესი,
ვით ერთ დროს შენი ჩხართის თუ ნემსის,
მაგ დუმილის და რინდისაც შესმის,
ჩემო მერი!

შენი თმის ვერცხლი, თუ ეამთა მტვერი
მე უფრო მომწონს დღეს, ვიდრე ძველი
იმ მწიფე ქერის თუ სორბლის ფერი,
ჩემო მერი!

თუ არა მაგ თმებს, თოვლივით წმინდას,
სხვას რას ვუცქირო, რა შეეკვად მინდა
მზის ჩამომლილი ნაწნავი ციდან,
ჩემო მერი!

სულ გადნა შენი სიცოცხლის მხოველი
თითები შენი სუსტი და თხელი,
მაინც მომჭიდე კვლავ სულზე ხელი,
ჩემო მერი!

გახუნდა შენი ქალური ჯიში,
ხელით გაჰყავხართ მზეში თუ ჩრდილში
და ჩემს ხიყვარულს მაინც არ იძლი,
ჩემო მერი!

და ესლა, როცა მზეც არ გვარგია,
როცა სამარე მოჩანს კარ-ღია,
სულის სიკარგე ისევ კარგია,
ჩემო მერი!

მაგრამ ეჰ, მე რომ ცხოვრება ვიცი,
ჩემი ტკივილი და დღენი სიმწრის
მაგ ღიმილს ოდენ ქვეთინად გიცვლის,
ჩემო მერი!

და დაჰკრავს ჩემი წარსულის ფერი
მომავალ დღეებს, აჷ მე რომ შელის
და შენი გულიც შედგება, მერი,
ჩემო მერი!

□

ალფრედ ტენისონი

მე უსაშველო ტანჯვის გამხელას
ზოგჯერ, ვით ცოდვას, ვუფრთხი თვითონვე,
ბუნებასავეით სიტყვაც ნახევარს
თიობს და ნახევარს შიგნით ატოვებს.
მაგრამ ლამაზი სიტყვა ადვილად
ტანჯულს როგორღაც გულს მოუფონებს,
ის თრიაქია, სულის სატკივარს
მცირედი ხნით რომ ასშობს უფრორე.

□

თოგას ღიბღინი

სიყვარული და სახელი

შენრი პიტალო კლდე იყო კაფის,
ჯენი — სურნელი ფერად ბაღების,
ქალს სიყვარული სწყუროდა ვაჟის,
ვაჟს — მეომრის და გმირის სახელი.

და, აჰა, მტერმა შემართა დაშნა,
არ იყო უკან გზა დასახევი
და სიყვარულის სიამე ვაჟმა
დასთმო — იწვევდა ომში სახელი.

მტერს მიაშურა ჭაბუკმა უმაღ,
ვეღარ დასძლია ქალმა ნადველი
და ომში გაჰყვა გულისსწორს ჩუმაღ,
ის ტრფობით მოკვდა, ვაჟი — სახელით.

გათიუ არნოლდი

მღუპარე სულო მყოვარ საგანთა

ო, დღემდე წარყენას რომ გადაურჩი,
მღუპარე სულო მყოვარ საგანთა,
ღირსმყოფ ქალაქის აურზაურშიც
ყური მოგაპვრო, თვალნი დაგადგა.
ცოტადა მრჩება მეც ყვირილაძდე, —
გეყოს თმენა და ძალა ეგოდენ,
რომ დამამშვიდო, ან მიმიმატე,
ვიდრე აღმართებს შევეუდგებოდე.

ალექსანდრე სპინბერნი

ლანდი, დუმილი და ზღვა

ბინდის ქვეყანაში და სუფევად მილის
 ცა იყო უძირთ და ზღვა იყო რბილი.
 ირწეოდა ზვირთი სილუეტის აფრით
 და დუმილი თხზავდა უსმით ჰანგებს ზღაპრის.
 ჩვენს მაღლა, მარადიულ ღამეში, ცამდის,
 ისე ვით კელაპტარი იწვოდა ლანდი.
 ჩვენს ირგვლივ, ხანმოკლე ჩრდილები ჩეროდან,
 ისე ვით სიმღერა, დუმილი მდებოდა.
 მთები და ვარსკვლავნი, კაცთათვის ფარულად,
 ბინდს მიშტერებოდნენ უცხო ხიხარულით.
 ძალას უხილავის, ძალას დგთაებრივის
 ამოჰქონდა ზღვების სუნთქვა ვით ზეფირი
 და სმენით შეუცნობელ ბგერების უფალს
 ცხოვრება მიემადლა ზღვებისთვის უხვად,
 დაუღვარა ჩვენს ირგვლივ, სიგრძივ და გასწვრივ
 რბილი წყვდიადივით და შუქივით ბასრი.

□

სამხელ როჟერსი

მე რომ იმ მთაზე სახლი მქონე ჯა,
 დამიამებდა თვალსა და სმენ-ს
 წყაროს ლიკლიკი, ფუტკრის ქორითა
 თბილი გუგუნე და ფოთოლთ ცვენა.
 გამადვიებდა, მჩატე ფიქრით,
 მერცხლის ჭიკჭიკი ჭვია და სუფთა
 და ვიდაც მგზავრი თუ პილიგრაში
 დამიმშვენებდა კვირადღით სუფრას.

ბაღს მოძირთავდა ჩიითი სამყურის,
 ფანჯრებს და პორტალს — ვარდები წმინდა
 და ღუსი, თავზე სიღბანდწაკრული,
 ილიდინებდა მიმწუხრზე დგიძთან.
 იმედს მომცემდა რგული ედემად
 სოფლის ბოლოში საყდარი ლეგა
 და ცისკენ ბევრჯერ გამახედებდა
 მისი წკრიალა ხარების რეკვა.

□

ღეოგოზო

თავისუფალი დრო

იმდენი დრო მიაქვს არსობის ღუკმას,
 წამითაც ვერ რჩები შენს თავთან უქმად.

სად არის იმის დრო — ხეების ოხერას
 იმდენ ხანს უხმინო, რამდენსაც ძროხა.

ან ტყეში შეხვიდე და ციყვებს უყურო,
 თუ როგორ ავსებენ კაკლებით ფულუროს.

ანდა სვა თვალეები სათნო და უძირო,
 ქუჩაში კანჭების სითეთრეს უცქირო,

უცქირო, ბაგეზე თუ როგორ მთავრდება
 ღიმილი, რომელიც წარმოშვეს თვალეებმა,

იმ ღუკმას იმდენი ხჭირდება კადეც —
 სად არის იმის დრო უბრალოდ იდგე.

□

მხატვარი ბ. შატაშვილი

ქვეილო ხოსე სელა

კასკუალ ღუარტეს ოჯახი

რედაქცია

თარგმანი ლამარაბა თურეზაგოძისა

თანამედროვე ესპანეთის ერთ-ერთი უველაზე პოპულარული მწერალი, ლინგვისტი და ისტორიკოსი, აკადემიკოსი კამილო ხოსე სელა დაიბადა 1916 წლის 11 მაისს ბიდრთნში, ლა-კორუნიას პროვინციაში. 1942 წ. გამოაქვეყნა რომანი „პასკუალ ღუარტეს ოჯახი“, რომელმაც ომის შემდგომ ესპანურ ლიტერატურაში პირველმა დაარღვია მშობლიურ სიჩუმი და ესპანეთში დაუდგო ახალ ლიტერატურულ მიმდინარეობას — ტრევენილიზმს. 1943 წ. გამოაქვეყნა პირველი ე. წ. ობიექტივისტური რომანი „სკია“. ამ რომანებში პირველად იხინა თავი ფრანკისტული ესპანეთის კრიტიკამ.

1967 წ. დეკემბერში ესპანეთის ლიტერატურულმა საზოგადოებამ ზემოთ აღნიშნა „პასკუალ ღუარტეს ოჯახის“ გამოქვეყნების 25 წლის-ათეი. ერთი წიგნის დუბილე არც ისე ხშირი მოვლენაა და ამით დაღასტრდება ის დიდი აღიარება, რაც ამ ნაწარმოებმა მოიპოვა მკითხველთა შორის.

ამ გამოცემას ვუძღვნი ჩემს მტრებს, ასე რომ დამიხმარონ კარიერის შემწეაში

გამანაწილის უბინოება

რეგვი აზრით, სწორედ რომ შესაფერისი დროა, პასკუალ ღუარტეს მოგონებებში გამოვეყ. უფრო ადრე ეს ნაშრომად ზედმეტ აჩქარებად ჩამოვდებოდა. არ მინდოდა დამეჩქარებინა საბეჭდად მისი მომზადება, რადგან ყოველი საქმე, ზედნაწერში ორ-თოვრადიანი შეცდომების გასწორებაც კი, დროს მოითხოვს; ეგვეც არ იყოს, აჩქარებითა სოფელში არავის მოუჭამია, მაგრამ დავგვიანებით გამოცემაც ჩემგან ყოველმხრივ გაუმართლებელი იქნებოდა; რაკი შრომა დამთავრებულია, უნდა გამოქვეყნდეს კიდევც.

1939 წლის შუახანებში აღმედრადლებოს ერთ-ერთ აფთიაქში, ღმერთმა უწევს ვისი უჩინარი ხელით დატოვებული ეს ჩანაწერები ეძიოვე. მას შემდეგ, დროს მოვიხელთებდი თუ არა, გამუდმებით გარჩევიდი და ვაწესრიგებდი ამ ჩანაწერებს, რადგან ნაწილობრივ ცუდი ნაწერის გამო, ნაწილობრივ იმის გამო, რომ ნაპოვნი ფურცლებების ნაგლეჯები დანომრბილი არ იყო და არც თუ სასურველი თანმიმდევრობით ეწყო, ზედნაწერი ძლიერძლივით იკითხებოდა.

დასაწყისშივე მიინდა გასაგებად განვაცხადო: იმ ნაწარმოებებს შევმნაში, ახლა ცნობისმოგვარე მკითხველს რომ ეთავაზობ, მე მხოლოდ ვადაწერის რაღა შევასრულე. ჩემი მხრივ არაფერი ჩა-

მისწორებია და არც ერთი ასო არ ჩამომატებია, რადგან მსურდა თხრობის სტილიც კი შექმნილიყო. იქ, ხალა, მეტისმეტად უხეში ამბები მხვდებოდა, მაკრატელი მოვიმარჯვე და კირურგიული ოპერაცია ჩავატარე. მართალია, მეითბველი ვეღარ გაეცნობა ზოგიერთ წერილმანს (თუმცა ამით მას დიდად არაფერი დააკლებდა), მაგრამ სამაგიეროდ ამ ოპერაციას ის უპირატესობა აქვს, რომ მკითხველს თავიდან აამორებს არასასურველ ინტიმურ აღსარებათა მოსმენას, რის შუამავიზებდასაც, ვიმეორებ, ამოჭრა ვამჯობინე.

ასლა სიტყვა მივეცო პასუხად ჟურატეს — იგი ხომ ბევრი საინტერესო ამბის მოყოლას გვირბედა.

ხელნაწარის თანხმელები წაიკლი

სანიორ ღონ ხოაინე ბარბრა ლოპისს

მ ი რ ი ლ ა

ღრმად პატივცემული სენიორ,

მაპატივთ, რომ ისედაც საკმაოდ ვრცელ წერილთან ერთად ჩემს მოთხობობასაც გიგზავნით, მაგრამ ეს იმიტომ მოხდა, რომ სესუს გონსაღეს დე ლა რივას მეგობართაგან (ღმერთი ისევე შეუნდობს მას, როგორც თვითონ შემინდო მე, ამაში ეჭვი არ მეპარება) თქვენ ერთადერთი ხარო, ვისი მისამართიც დამამახსოვრდა. გადავწყვიტე ეს ნაწერი თქვენთვის გამოვიგზავნა, რათა განეთავისუფლებულიყავი მისგან, თორემ მარტო იმის გაფიქრებაზე, ყოველივე ეს მე დავეწრე-მეთქი, ჭირის ოფლი მასხამს. გაჩნდა ამისა, ვაითუ, სასოწარკვეთილების წუთებში, ასეთი წუთები კი, ღვთის ნებით, ასლა მრავლადა ჩემს ცხოვრებაში, ავიღო და გადავაგდო, მაშინ ხომ ველარავინ შესძლებს კარგად დაიმახსოვროს და ნაიბეჭდოს თავში ის, რაც მე ძალიან გვიან ჭავივებ.

შევეცდები ავიხსნათ, რა მოხდა, ვინაიდან ჩემთვის საიდუმლოს არ წარმოადგენს, რომ სიკვდილის შემდეგ, ჩემდა საუბედუროდ, ცუდად გამიხსენებენ და, შინდა, რამდენადაც შესაძლებელია, სინდისი დავიმწვიდო საჯარო აღსარებით, ეს კი მონანიების საკმაოდ შიშივე სახეობაა. გადავწყვიტე მომეთხოო ჩემი ცხოვრების ამბები. დიდი მესხიერებით ვერასოდეს დავიკვეხნიდი და, ადვილი შესაძლებელია, ბევრი რამ, საგულისხმოც კი, გადამაიწვიდა, მაგრამ მე მაინც დავიწყე თხრობა იმისა, რაც თავიდან არ ამოშვარდნია და რისი დაწერაც ხელში არ იუარა, სხვა ამბებზე შემვითხვა და ვცადე კიდევ აშეწერა, მაგრამ მოგონებებით სული ისე ამემღერა, რომ ვაჩრთე გაგწუმებულიყავი და ეს ამბებზეც სამუდამოდ შეამწყვდებინა, როცა ჩაწერა დავიწყე, ვიციდი, ჩემს ცხოვრებაში მოხდებოდა ისეთი რამ, რის აღწერას ვერაფრით ვერ შევძლებდი — ეს ჩემი სიკვდილი გამძაღო — ღმერთსა ვთხოვე, დააჩქაროს იგი, ამ საკითხზე თავი ბევრი ვინტერესი და — შემინდო ის ორიოდე დარჩენილი დღე დავიფიცო. — ბევრჯერ შემეშინდა, გრძნობა არ დამეკარგა იმის გამო, რომ გონება ვერ მაძლევდა პასუხს სად დამეხვა წერტილი, რითი დამემთავრებინა, უფიქრე, უმჯობესია დავიწყო, სოლო კვანძის გახსნა ღმერთს მივანდო. — როცა იგი ხელს გამიწერებს, დასასრულიც მაშინ იქნება-მეთქი, ასეც მოვიქცევი. და აი, დღეს ვგრძნობ, უკვე შემაგდა საყოთარი ებედობით სავსე ქალღვრის ეს გროვა, წერას თავს ვანებებ და თქვენთვის მომინდვია თქვენსავე წარმოსახვაში დაასრულოთ ჩემი ცხოვრება, რაც, ვფიქრობ, არ გაეცინულდებათ — მე ხომ ცოტა ხნის სიცოცხლედა დამრჩენია და თანაც არა მგონია ამ ოთხ კუდალში რაიმე მნიშვნელოვანი გადასმდეს თავს.

როდესაც იმის შედგენას შევედგები, რასაც ასლა თქვენ გიგზავნით, თავიდანვე მაწვადლებდა ფიქრი, თუ დროს არასწორად ვივარაუდებ, ვილაცას უკვე ეცოდინება, დაგამთავრებ თუ არა ჩემს მოთხობობას ან რა ადგილას შევწყვეტ-მეთქი. პირდაპირ ჰკვიდნან შლიდა ის აკეთატებული აზრი, რომ ნებით თუ უნებლიეთ, ყველა ჩემი მოქმედება წინასწარ ცნობილი გზით მიდიოდა, ასლა, სხვა ცხოვრების მღურბლთან მდგარი, უფრო მშვიდად ვარ, ღმერთსა ვთხოვ, ღირსმეოს პატივებისა.

განცდილის მოყოლამ, ვატყობ, ერთგვარი სიმშვიდე მომიგვარა, ის კი არაა, ხანდახან სინდისიც ნაკლებად მაწუხებს.

მწამს, იმასაც მიმიხვდებით, რამეც ლაპარაკი არ ღირს, უმჯობესია, არც იცოდეთ.

ენანობ, რომ გზას აყვდი, მაგრამ ამჟვეენად შენდობას არ ვთხოვლობ. რატომ? იქნებ უკეთესი კი იყოს აღასრულონ ის, რაც გადამიწვევტიტეს, თორემ, ყველაზე მეტად მოსალოდნულია ისევ ძველ გზას დაკადგვ. არ "ინდა შეწყალება ვითხოვო: ცხოვრებისაგან ძალიან ბევრი ბოროტება შევიძინე და ძალიან სუსტი აღმოვინდი, რათა ინსტიტუტებს წინ აღვდგოწოდი. დაე, აღსრულდეს რაც მიწერია.

დონ სოაკინ, ამანათთან ურთად მიიღეთ ჩემი მობოდიშებაც, რომ შეგაწუხეთ და ყურად იღეთ ჩემი ვედრება — მაპატიოთ, ისე მოგმართათ, როგორც დონ ხესუსს მიმართავდა თქვენი მორჩილი მსახური.

პასუხალ დუარბე

ბადასონის ცინხე, 1937 წლის 15 თებერვალი.

მეხლი ხოპინ ბარბა ლოპასის ხალით დანდრილი ანდოქმისა, რომელიც უმეგვიფროდ გადამოც და თავისი ქონება შინა სამსახურის მრდების მონუხვნებს დაუბოვა.

4. ვებძანებ, კანადით შეკრული კონვერტი, რომელიც ჩემი საწერი მაგიდის უკვრამი დევს და ზედ წითელი ვანჭრით აწერია „პასუხალ დუარბე“, წაუკითხავად, დაუფოვნებლივ ცუცხლს მისცეთ, ვითარცა კეთილი ზნეობის საწინააღმდეგო. მაგრამ თუ განვება ინებებს და აღნიშნული კონვერტი რაიმე ბოროტი ზრახვის გარეშე 18 თვის განმავლობაში ჩემი სურვილისამებრ არ დაიწვება, ვებძანებ იმას, ვინც მას იპოვის, თავის საყურებრად მიიჩნიოს და თავისი სურვილისამებრ მოვეტეს.

დაწერილია სიკედილის წინ შერიდაში (ბადახოსი), 1937 წლის 11 მაისი.

ბრძალვნი დიდებულნი არისტოკრატის დონ ხესუს გონსალეს დი ლა რივას, ბაბო ბორმისინას ხონანას, რომელმაც, ანდოქმის ხალით რომ ავდამოცა, საყვარელიყო, უთხრა და გაუღიმა.

პ. დ.

1

სენიორ, ბოროტი კაცო არ გახლავართ, თუმცა, მიზეზი კი მქონდა ვაებო-ტორტებულოყავო. ყველა მოკვდავი ერთ ტყავში ეიბადებით, მაგრამ სანამ ვაებირდებოდეთ, ბედისწერა თავისდა ვასართობად ისეთიარად და იმდენიარად გეცულის, თითქოს ცვილისა ვიყოთ და მერე სხვადასხვა გზით გვაგზავნის ერთი დასასრულისაკენ — სიკვდილისაკენ: ზოგს უბრძანებს, ია-ვარდით მოფენილ გზებზე იარეთ, ზოგსაც ეკალბარდებში უკრავს თავს — შენით ვაკვადე გზათ. პირველნი უბრტუნელად იყურებიან და ზეილი ბავშვებივით შეპლამიან თავიანთ ბედნიერებას, მეორენი კი ტრიალ მიწდორში მცხუნვარე მზეზე იტანჯებიან და ოდნავ ხელის მიყარებაზეც კი კურდღელივით ფრთხებიან. ვანი ერთი და იგივეა, სხეულს სტნამოთი და ფერ-უმაართლით იხელ თუ მოუშორებელ სვირინეებით იჭრედებ!

დაეიბადე დიდი ხნის წინათ — რომოცდათხუთმეტი წელი მაინც იქნება — ბადახოსის პროვინციის ერთ მივარდნილ სოფელში. სოფელი აღმენდრალეზოდან ორ ლიგაზე, გზის პირას მდებარეობდა; გზა სწორი და უსასრულო იყო უბეროდ დაღამებულ დღესავით, სწორი და უსასრულო — თქვენდა საებდნიეროდ ამას ძნელად წარმოილგენთ — სიკვდილისქილის დღეებოვით.

შინს გულზე გადამოილი სოფელი მდიდარი იყო ზეთისხილის ხეებითა და, თქვენის ნებართვით, ღორებითაც. სახლები ისე ქათქათებდნენ, რომ მათი სითეთრის გახსენებაზეც კი თვლი მიჭრელდება. სოფლის მოვლის შეუფელში სამშლიანი ლამაზი შადრევანი იდგა. სოფელი რომ დაეტოვე, მაშინ და უფრო აღრეც შადრევანში წყალი არ სჩქედდა, და მაინც რა კეთილშობილური, რა ნატიფი გვეჩვენებოდა შიშველი ბიძის ქანდაკებით დამშვენებული ეს შადრევანი, აეზოს კიდები რომზარინივით ხეებულა ვეაილებით რომ ჰქონდა შემეული!

მოედანზე გამგებობის მენობა იღვა, თუთუნის უფთავით დიდი და ოთხკუთხედი; მის კოშკზე კი დრუბლის ქულასავით თუთის საათი მუდამ ცხრას უჩვენებდა, თითქოს მარტო სილამაზისთვის დაეღვათ და არა დროის საჩვენებლად. სოფელში, ცხადია, კარგი სახლებიც იღვა და ცუდიც. ჩვეულებრივ, ცუდი სახლები სკარბობდა. ერთადერთი, დონ ხესუსის ორსართულიანი სახლი ახარებდა თავს თავის მორეკტორამებელი ვერანდითა და ზედ შედგმული ქოთანის ყვავი-ლებით. საერთოდ დონ ხესუსს ძალიან უყვარდა მცენარეები, და დარწმუნებული ვარ, მოსა-ლებით. საერთოდ დონ ხესუსს ძალიან უყვარდა მცენარეები, პალმებს და პიტანს ჩველი ბავშვებით მოუარეო. ლუსია უბრძანა გერანებს, გულიორაკობებს, პალმებს და პიტანს ჩველი ბავშვებით მოუარეო. დედბარც მუდამიღვე ხის ქამით დასუნსულებდა, მზრუნველად დასტრიალებდა და რწყავდა ნარგავებს, ისინიც პატევისცემას იმშვენებდნენ და თვალისგასახარად მწეანედ დაღანებდნენ. დონ ხესუსის სახლიც მოედანზე იღვა და თუმცა კი ფრიად შექმნილი და ხელგამილი პატრონი ჰყავდა, სხვა სახლებს თუ რამით სჯობნიდა, რაც უკვე მოგახსენეთ, ჩამოთვარდებო-და კიდევ — ფსადი მუღლებად ქვისა ჰქონდა (რაც ძალიან აუბრალოებდა), მაშინ რთვა თვით უღარიბესთა სახლებიც კი, შეთვთრებელი გახლდათ. დონ ხესუსს, ალბათ სამისო მიზეზი ჰქონდა. შესასვლელს ამშვენებდა, როგორც ამზობდნენ, ძვირად ღირებული ქვის ღერბები, რომლებზეც ფრთიანი მუხარადებით მორთული ძველ შემართა თავები იყო გა-მოსახული. ერთ შემართს თავი აღმოსავლეთისაკენ მიექცა, მეორეს — დასავლეთისაკენ, რაც ალბათ იმას ნიშნავდა, რომ სახლს იცავდნენ სწორედ ამ მხარეებიდან მოსალოდნელი სამზარ-თობისაგან. მოედნის ბოლოს დონ ხესუსის სახლს ესაზღვრებოდა ეკლესია, სამარტულოს ზარი ისე თავისებურად რეკდა, გადმოცემა მიძნელებდა, თუმცა ახლაც ისე ნათლად მიდგას უფრო, თითქოს აქვე, მოსახვევიდან შემსოფეს.

ჩემი სახლი სოფლიდან დაახლოებით ორასიოდე ნაბიჯზე იღვა. იგი პატარა იყო და ჩემი მდგომარეობისადა შესაბამისად — ერთსართულიანი, მაგრამ ძალიან შეეჩვიე და ხანდახან შეაყვებოდა კიდევ. სიმართლე რომ თქვას, სახლში ერთადერთი, რასაც შეეხედებოდა — სამზარ-რეულო გახლდათ. შემოსულს პირველად იგი მოხედებოდა თვალში. მუდამ სუფთა, საგულდა-გულად შეთვთრებული, მართალია მიწური, მაგრამ კარგად დატკეპნილი და კენჭებით მოხა-ტული სამზარეულო არაფრით არ ჩამოთვარდებოდა ბევრი სხვა სახლის სამზარეულოს, რომელთა პატრონები ცეცხლის იატაკს ამჯობინებდნენ, ასე უფრო თანამედროვეიო. კერა რომელი და ვანიერი იყო, თარიღებზე კომწიობდა ლამაზი ჭურჭელი: ცისფრად მოქაქული სამასოგრა დოქები, ცისფრად თუ ყვითლად მოხატული თევზები — ზოგჯერ აღმინას სხე რომ იყო გამოსახული, ზოგჯერ ყვავილი ან თევზი, ან კიდევ რამე სახელი იწერა. კედლებზე სხვადასხვა საგნები ეკლდა: ლამაზ კალენდარს ამშვენებდა გემბანზე მდგარი მარაოინი ქა-ლიშვილის სურათი, რომელზეც ვერცხლისფერი საღებავით გამოუყვანათ წარწერა: „მოღეს-ტო როდრიგესი. კოლონიის მაღალხარისხიანია საქონელი. მერიდა (ბადაბოსი)“. იქვე ეკლდა საზღვიო მინდორში გამოწყობილი ესპარტროსი ღერად პორტრეტი, კიდევ ეკლდა-ვიღაცების საში თუ ოთხი ფოტოგრაფია, ზოგი პატარა, ზოგიც ჩვეულებრივი სიდიდისა. ამ სურათებს მთელი ჩემი ცხოვრება ერთსა და იმავე ადგილზე ეხდებოდა და ამიტომ არასოდეს მოწყვლია აზრად შეეცომა, ვინ არიან-მეთქი ზედ გამოსახული. კედლებზე ეკლდა მადვიძარა საათი, — არ გეგონათ ტყუილებრალად გკლდა, ზუსტად მუშაობდა, — და ფერად-ფერადი შემოსთავიანი ქინძისთავებით სავსე წითელი ხავერდის პატარა ბალიში. სამზარეულოში უბრალო და ღა-რიბული ავეჯი გველდა — სამი სკამი (ერთი ძალიან კარგი ხარისხისა იყო, საზურგე და ფეხები დაგრებილი ხისა ჰქონდა, დასაქლში კი წნული) და უჯრისანი ფიჭვის მაგიდა, რომელიც სკამებთან შედარებით დაბალი იყო, მაგრამ თავის დანიშნულებას მაინც ასრულებდა. სამზარ-რეულო მუღდრო იყო და მოსახერხებელი: ზაფხულის ღამეებში, როცა ცეცხლს არ ენათებ-ლან, კარს ფართოდ გავაღებდით და კერის ქვებზე ჩამოესდებოდით ხოლმე — გრილოდა: ზამთრებით კი ნაკვერჩხალს კარგად თუ შეეახებოდით, მთელი ღამე ინარჩუნებდა სიმზურგა-ლეს და გვათბობდა. როცა ნაკვერჩხლებზე აღი ავარდებოდა, კედლებზე ჩენი ჩრდილების ცქერით ვერთობოდით. ცეცხლის ილი ავარდებოდა და ჩაჭრებოდა ხოლმე, ხანაც ისე ლაცო-ციებდა, თითქოს ცეცხავსო. მასისგან პატარას ცეცხლისა მეშინოდა და ახლაც კი, ამხნის კაცს გამაყენალებს ხოლმე, მაშინდელი შიში რომ მახსენდება.

დანარჩენი ვაუტორკნავი და უბრალო ავეჯის აღწერით თავს აღარ შეგაწყენო. სამზარე-ულოთან ერთად გვექონდა ორი ოთახი, — ოთახს მხოლოდ იმიტომ ვუწოდებთ. რომ აქ

1 ესპარტრო ბალდომერო — XIX საუკუნის შუახანების ესპანელი დიპლომატი პო-ლიტიკური მოღვაწე, გენერალი.

ეცხოვრობდით, თორემ სხვაფრთვ აჩაფრად ვარგოდა — და, თავლა, უმეტესად ცარიელი და მოუძღვლა. ახლაც არ ვიცი, რატომ ვეძახდით თავლას. ერთ ოთახში მე და ჩემს ცოლს გვეძინა, მეორეში ჩემი მშობლები ცხოვრობდნენ, სანამ ღმერთმა თუ ვეშაქმა არ წაიყვანა ისინი. მათი საყვილის შემდეგ ეს ოთახი თითქმის ცარიელი იყო. ჩემი და სოფელში რომ ჩამოვიღოდა, მხოლოდ სამხარეთლოში იძინებდა და შემდეგშიც, ჩემი შეილებიც ფეხს აიღვამდნენ თუ არა, სამხარეთლოსკენ მიიწევდნენ. თუმცა, ოთახები არც ისე სუფთა და მოწონილი გახლდათ, მაგრამ, სიმართლე რომ ითქვას, დასაწინიც აჩაფრები ბეჭინდა — სიშოპო უჩვენებდა და ზაფხულის ხეატისაგან შეძლებისდაგვარად გვიფარავდა, ეს კი მთავარი იყო. რაც შეეხებოდა თავლას, ხუ იტყვიით, ძისა ბნელი და პირქუში კედლები მშორისა და სააყვის სუფა უარდა.

აყვირეულია, მაგრამ ქაბუციობიდანვე დამხმედა, როგორც კი ამ სენს მოვმორღებოდი, უსაველო სევდა აიყარებდა ხოლმე. მასთვის პოლინიციის დედაქალაქში რომ მივდიოდი წვევათდელთა სეკრებზე, გზანი მთელი დღე გუნებზე ვერ ვიყავი — მანადირე მალღიეთ სედღეაფო უწონავდი. სასტუმროში იღლის წინ ჩემივე მარჯალი დავსუენ და მანინე შედღე ტაბი ცხლად დამაბრა სისხლმა. ბალიმი განზე გაეწიე, მაგალი ორად მოგვეცე და თაქვემ აპოვიდე. იმ დამეს მედარაფიამ მეძინა.

თავლამი გაფაღტყაყებელი ჭკობავი ვირი გვება, ხოლო როცა საქმე კარვად აეწყობოდა, გულწრფელად უნდა ვიღიარო, ეს ხშირად არ ხდებოდა, უკაცრავად გახლავართ და, ორ-სამ დღოთაც ვაეჩინდით ხოლმე. სახლზე ბავი გვექონდა მიშენებული. დიდი არ იყო, მაგრამ ჩვენს მეურთაობას აუღიოდა, შვი ჭა გვექონდა ამოქრილი, დროთა განმავლობაში იძულებული გაეხდეს ეს ჭა ამოქეკოლა, რადგან შიგ უეარგასი წყალი ჩაღვა.

ასე გვერდით დღეე ჩუდღიოდა. დღეე ხანდახან ნახევრამდე იყო დამშრალი, კალამოტ-საევა ნამ საერთოდ არასოდეს უნახავი. ბოშათა ბანაეფიით ქუეყანისა და მუროლ წყალში გარკვა ვეართან გველოფებებს დამეკრდა კაცი და ხანდახან საღამოობით, საქმე რომ არ მექონდა, მეც ამით ვერთობოდა. ჩემი ცოლი ენამოსწრებული ქალა იყო და ამბობდა, გველოთეგები ასეთი მსუქნები იმბიტომ არიან, რომ იმასვე მიირთმევენ, რასაც ღონ ხეღსი, ოღონდ მეორე დღესო.

თეჯაობაში გართულს ბეერჯერ დამღამებია. შორს, თითქმის იმის შინით, მიწას არ მოეწუდო, კესავით გაართმულიყო თუ გვეღიეთ დაგორგლიყო აღმენდარალებო, რომ მე-ღიე ნე-ღმელა ანთებდა თავის ელექტრონათურებს. აბა, რა იყოდნენ ქალაქელებმა, რომ მათგან შორს ვილაკამ თეჯაობა მოითაევა და ახლა ცნობისმოყუარედ შესესერის, როგორ ინთება შუქი მათ სახლებში. მე კი ვიცი, რომ ამ სახლებში ჩემნაირი ადამიანები ცხოვრობენ. ჩემნაირად აზროვნებენ და ლაპარაკობენ. ქალაქელებს სინამდღელისა არაფერი გაეგებათ. აბა, რა იციან მათ, რომ იქვე, ქალაქიდან ორიოდ ლიგაზე, ტრიალ შინდორში, სოფელელმა კაცმა ანკესა აყარა და გველოთეგებით სავსე კალათა ხელში მოიმაჩრევა და ახლა მათზე დიქრიით ირთობს თავს!

თეჯაობა ვეგაკისათვის არცთუ შესაფერის საქმიანობად მიმაჩნდა და დროს მოციბელ-თებდი თუ არა, უმეტესად სანადირად დავდიოდი. სოფელში ვეართან მონადირედ ეითღლებოდა და უნწო თავმდაბლობის ვარეშე რომ ითქვას, არც ცდებოდნენ. მეძებარი ძენა მუაე-და, სწრაფი, ცბიერი და ბრახინი, მაგრამ ძალიან დამჭყრე. დიღღილობით ხშირად დამაყავდა ჭაობზე, სოფელთან ლიგანახეგარზე ბორტუგალიის სახლგართან და შინ არასოდეს ებრუნებდობით ხელკარიელი. აქეთობისას ძალი წინ მისწრებდა და გზაყვარეღინზე მრგვალ, ჩახნეჭილ ქვესთან მელოფებოდა. ამ ქვეს ახლა ისე გულთბილად ვეფონებ, თითქმის ადამიანი უოდილოყოს, და უფრო დიდი სამაყენებათაც, ვიდრე ბეერ ადამიანს მოევიგონებდი. ქვა განიერი და ჩიღრმეებელი იყო. უკაცრავლი პასუხია, ჩემი უკანალი ისე მოხერხებულად ჩა-ცურდებოდა ხოლმე ღრმელში, ისე მიეწყობოდა, ადგომა მენანებოდა. დიღბანს ვეცეტი ხოლმე გზავასაყართან ამ ქვაზე, მხლებმეუთ თოფს ჩავიდგამდი, ვუსტეენდი, აქეთ-იქით ვი-ყურებოდი. ხანაც თოფით გავაბოლებდი. ძენა წინ დამიციუქებოდა, თავს გვერტზე გადასწეედა და თაფლისფერი გონიერი თვალებით შემომსტეროდა. ვამოველაპარაკებოდი, ის კი, აქაოდა, უყეთ ვავიგო, ყურებს დამეჭვირდა ხოლმე. თუ გავრუშებოდი, წამობტეხო-და და კალიებს დასდევდა ან გვერდს შეიცუდიდა. წასელისას მდღამ, თეითონიც არ ვიცი რატომ, თთაეფოს გამოსამშვიდობებლად, ქვეს მიეურტრიალდებოდი. ერთხელ მომეჩვენა, ჩემმა წასელამ ქვა დაანაღღიანა-მეუთქი, ვერ მოვითმინე, დავბრუნდი და ისევე დავეჭვი. ძალი ჩემ წინ ჩაეცუქდა და თვალეში შემომაჩერდა. ახლა კი ვხვდები, მომღერის გამოხედვა

ჭკონდა — გამოძვლად, ცივად, ფოცხვრებით შემომტყროდა. თავით ფეხამდე განვლილ აშიტანა, თითქოს ტანში დენმა დაიბარა და საცა ხელებიდან გამოხეთქავდა. შაპროსი დიდი ხანია ჩამიჭრა, ფეხებშია ჩადგმულ ერთლულიან თოფს ნელა ვესვამდი ხელს. ძალღაჯინებით შემომტყროდა, თითქოს პირველად მხედავდა, თითქოს რაღაცაში მადანაწულუნდა. მისმა თვალებმა სისხლი ამომღვრია. ეგრძინობდი, ახოვდებოდა ის უეთი, როცა აღარადერი დედაკავებდა. მცხელოდა, გაუსაძლისად მცხელოდა, ძაღლის დაეჩინებულ მხერას თვალს ვერ ვესწორებდი.

თოფი ავიღე და გავისროლე, ხელახლა დაეტენე და ისევ გავისროლე. ძაღლის სქელა შავი სისხლი ნელ-ნელა გაიშალა მიწაზე.

ბავშვობაზე დიდად სასიამოვნო მოგონებები არ შემომჩინია. მაშინვე ესტებან დე-არტე დინისი ერტვა, პორტუგალიელი იყო. მე რომ დავიბადე, ორმოცს გადაცილებულ, მაღალი და მთავით მოსული კაცი გახლდათ. მზისგან გარუქული კანი და დაბლა დამწველი წვეი უღვაში ჭკონდა. ამბობდნენ, ახალგაზრდობაში აწეკბილი უღვაში უუვარდა, მაგრამ ციხეში რტეები შეატეხეს, უღვაშსაც ძალა გამოეცალა და ეტბოს კარამდე ჩამოშვებულა დარბაზო. მაშინვეს დიდ პატვის ვეუზი და ძალიან შეშინოდა მისი, შეძლებისდაგვარად ვერადებობდი და ვედილობდი, ფეხებში არ გაეზღანდოდი, პირტეში იყო და ეტეხი. ვერ იტანდა, ეინე რომ ეურჩებოდა. მის ამ ახირებას ვუთსებდი კიდეც, რადგან ჩემთვისაც ზელსაყრელი იყო. რომ გააფთრდებოდა, ამას კი დიდი მიზეზი არ სტირდებოდა, რისთვისაც გნებავთ გეცემდა შეტ და დედაჩემსაც. დედაჩემიც არ აყლებდა ხელს, იტნებ გონს მოეუყვანო, მე კი, მტარეწლოვანს, ისლა დამჩინოდა დემორჩილებობი — ხომ იცი, ბავშვის სხეული ძალიან მტრძნობიარეა.

ვერც მამას და ვერც დედას ვერ ვუბნედავი იმდროინდელი ამბების გამოკითხვას, როცა იგი ციხეში ჩასვეს. ევიტრობდი, უმჯობესია არ ვაალიზიანო ძაღლები, უმასოდე ჩვეულებრივებ შეტად რომ გილტენენ-მეტეი. მაგრამ, თავისთავად ცხადია, არც დამტარებია რაიმეს გამოკითხვა. ვამონდნენ აღამიანები (მოხალისენი მუდამ მოიძებნებიან, განსაკუთრებით ასე კანტიკუნტად დასახლებულ ადგილებში), რომელთაც არ დაყოფენს ჩემთვის უოველიეე იაეკაკლათ.

მამა კონტრბანდისთვის დაუტყრიათ, ეტყობა, კარგა ხანს უზიდებოდა კონტრბანდას, მაგრამ რაკი კოცა უოველთვის წყალს არ მოიტანს და უნაყოლო საქმიანობაც არ არსებობს, ხოლო სიტემოს სიჭრავ მოსდევს, ერთ მშენიერ დღეს, როცა ყველაზე ნაკლებ ელოდა ხილვას — გულდასა თავდაჭრება ღუზავთ — მესახლრებელი კვალში ჩაუდგნენ, ტვირთიანად დაუჭრეს და ციხეში უტრეს თავი. უნდა ვეიარუდოთ, რომ ეს დიდი ხნის წინათ მოხდა, რადგან მე არადერი მახსოვს. აღბათ, ჯერ მოვლენილიც არ გახლდით ამქვეყნად.

მამისგან ვანსხეავებით დედაჩემი ტანსრულობით ვერ დაიკვინიდა, თუმცა კი სიმალეც არ აყლდა. მაღალი იყო და ხმელ-ხმელი, კანმრთელი იტრი არ ჭკონდა, პირიქით, ლოცბრაცეენილს პირისახეზე ზაფრანის ფერი ელო, იტყოდი, ან ტლექი სტირს ან დიდი ხნის სიყოფიერ არ დარჩენიათ. ამასთანავე საშინელი ხასიათისა იყო. იგი და ბრაზიანი, ღმერთმა ქნას, თავისი წაბილწული ენისათვის იმქვეყნად პასუხი არ აგებინონ: წამდაუტეგ, სულ უბრალო მიზეზის გამო უშვერი სიტყვებით იყოლა ლანსდვა. ერთთავად შავი ტანსაცმელი ეტეგა წყალს ვერ ეგუებოდა, გულწრფელად გეტყვით, მოელი ცხოვრების მანძილზე მხოლოდ ერთხელ დაიბანა — ისიც მამინ, როცა მამამ წამოსახა. ლოთი ზარო, და უნდოდა მისთვის დამტყეცებინა, წყლისა არ შეშინაო. საამიეროდ ღენო არ სძელდა ასტრივად. როგორც კი ორ კაბის მოვლედმა ზელში ან ქმრის ეილტეში ამოქტქავდა, უთოდ ღტენში გამზავნიდა ერთი ბოთლი ღენის მოსატანად და ლოგინტევეს დამალავდა. მამას რომ არ მიეგნო, პირის ეთხეებში დედას ქაღარა უღვაში ამოსვლოდა, უტეშ, აბურძნულ გრტუა იმას ეუფაზე იტავდა. პირთან ნატრილობევი თუ პატარა, ეარდისფერი ლტეტი ეტყობოდა, თითქოს საუფტინს ევლიათ, ჩემი აზრით კი ახალგაზრდობაში საეკეოდ უნდა ჭკონდა დამტყეცებულო სახე.

ჩემს მშობლებს დიდი სიამტბილობა არ ჭკონდათ ერთმანეთში, როგორც ყველა ვანათლებული აღამიანი, რომელთაც ამასთანავე განსაკუთრებულ ღირსებებს და მადრეკულეებს

არ გააზნდით, ვერ იქცევოდნენ ისე, როგორც უფრო გვიბრძანებენ (ჩემმა სიტყვებურად ვსა-
ნაყო შემკვიდრობით მეც ძვედა წილად), ხაყლებად ცდილობდნენ ღეთის მკაცრად დაეცათ
და ისტორიკული ღეთისადაც. ეს კი იმის მოაზრებაა, რომ რაიმე მცირე მიზნებზე
აბუღებოდა ერთი ორთხილი და რამდენიმე დღეს არ ცხრებოდა, ხანდახან ბოლო არც კი
უნდა. ჩემში, არც ერთის შიხის არ ვიჭერდი, გულახდილად რომ ვთქვა, ჩემთვის სულ-
ერთი იყო, ვინ გაიმარჯვებდა. ხან ის მიხაროდა, მამა რომ გალაბრებდა ღედს, ხან კი — მიხარ-
ებით, მაგრამ არასოდეს ვანიჭებდი ამას დიდ მნიშვნელობას.

ღედამ წერა-კითხვა არ იყო, მამამ იყო და ისე ამოუბოდა, რომ უკველ ცისმარე
ღედს ამას აუვადრიდა და ხშირად, სულ რომ არაფერ შუაში იყო, გაუნათლებელ ყუყუნს
უწოდებდა, რაც ღედაჩემს უმძიმეს შუტრაცხუფად მიაჩნდა და რის გამოც იგი ურჩხუდი-
ვით გააფთრდებოდა ხოლმე. ხანდახან მამა შინ გახეტის მოიტანდა და გვიხილდა თუ არა,
სამხალეულობი დაგვხამდა და უკანასკნელ ცნობებს ხმამაღლა გვიცხობდა. შემდეგ ამ უკ-
ანასკნელ ცნობებზე მოპყუვიოდნენ მსჯელობას და სწორედ მაშინ ვამცრობა ტანში. ეცოდო,
მსჯელობა აუცილებლად მუშტი-კრივიტ დამთავრდებოდა. ღედა ჯიბრზე ეუბნებოდა მამას, გა-
ხეთში გე სულაც არ წერია და უკვლადგრა შენ მოიგონეო, მამა ამ სიტყვებზე ვინების
ჰკარგავდა, შეშლილავით ყუიროდა, გაუნათლებელ ყუყუნსა და კუდიანს ეძახდა და ბოლოს
უსათუოდ დასქუქდა, ასეთი დაწყობილი ღაბარაკი რომ მცოდნოდა, ნახავდი როგორც შევირ-
თავდიო. ამა, მაშინ იწყებოდა სერიანი ღედა ღანძლავდა, ხებრე და არამხადა, ვალდებელი პორ-
ტუგალილი ხარო. მამა კი, ვეგონება, ამ სიტყვას ელოდაო, საცემრად ქამარს შეიხსნიდა და
იქამდე დასდევდა ღედს სამხარეულობი, სანამ არ მოხებრდებოდა. პირველ ხანებში ერთი-
ორჯერ მეც მომხუდა ქამარი, მაგრამ უფრო რომ გამოვიბრძამდე და მივხვდი, გამშველებელს
მეტი ხედებოდა, თავს ვშველიდი, ვავრბოდი და მათ მარტო ვტოვებდი, დაც, თუთონს მორიგ-
დენ-მეოტი.

რავა თქმა უნდა, ოჯახში ვასახარელი არაფერი გვექნოდა, მაგრამ ვინაიდან არჩევანი ჩვენ
არ გვეუთუნის და ჯერ კიდევ დაბადებიდანვე უკვლას თავისი ბედი დანათლა განგებამ, ცუდი-
ლობი შევეუბოდი ჩემს წილხვდრას — ეს იყო ერთადერთი გზა სასოფარყუთილებში რომ
არ ჩავეარდნილავი.

ბავშვობაში, როცა აღმზიანი უფრო დამყოლია, ცოტა ხანს სკოლაში მატარებდნენ. მამა
ამბობდა, არსებობსთვის ბრძოლა არც ისე იოლია, უნდა მოეზადოთ და ერთადერთი საშუ-
ალეა, რითაც შეიძლება ცხოვრებას აჯობო — ჰქუაო. ამას დახეპირებელივით სულმოთქმე-
ლად მოგაყრიდა ხოლმე. ამ დროს ხმა დაუბრბილდებოდა და ჩემდა ვასაოცრად გამომეტყვე-
ლებაც შევეცდებოდა. შემდეგ თითქოს ინანაო, ხმამაღლა ხარხარებდა და, სიცილი გულს რომ
იჭერებდა, თითქმის აღერსით მტყუროდა:

— ნუ მისმენ, შვილო, ებერდები!

შემდეგ ჩაფიქრდებოდა და კიდევ და კიდევ წყნარად გაიმეორებდა:

— ებერდები! ებერდები!

ჩემი სასკოლო განათლება დიდხანს არ ვავრძელებულა. როგორც ვითხარით, მამას უციხი
და მბრძანებელი ბუნება ჰქონდა, მაგრამ ზოგიერთ საკითხში სუსტი და უნებნისყოფი იყო.
საერთოდ შევამჩნიე, ნებისყოფას მხოლოდ უბრალო უბრძოლი იჩენდა, ხოლო მნიშვნელოვან სა-
კითხვებში — გაუბრძობით თუ რატომ იყო არ ვიცი — იშუათად ვაქტონდა თავისი. ღედაჩემს
არ უნდოდა სკოლაში მეველო და მიზნს იმოვიდა თუ არა, ხან სრულიად უმიზნობრივ ჩამზი-
ნივდა, სიღარიბეში ცხოვრებას სწავლა არ სჭირდებოდა. მისმა სიტყვებმა ნოყური ნიადავი
მოცა — თავდაც არ მიტაცებდა გაყვეთილებზე ჯღომა — მაეც და ღედაჩემაც ბოლოს და
ბოლოს დავითანხმე მამა, სწავლა მიმეტოვებინა. წერა-კითხვა ეცოდო, მიმატება-გამოცლება
შემეძლო და თუ დავტყირდებოდა კაცი, მზად ვიყავი დამოუკლებელი ცხოვრებისათვის. სკოლა
რომ მივტოვე, თორმეტი წლისა ვახლდით. მაგრამ დროს ნუ ვავუწრებთ — უკვლავარ
საქმეს წესრიგი უყვარს და ჩვენ ალოონზე რომ ავდგეთ, მზე დაწვსებულ დროზე აღრე მიანიც
ვერ ამოვა.

ძალიან პატარა ვიყავი, ჩემი ღაციო რთხარით რომ დიბიდა. ის დრო ბუნდოვნად მახსოვს
და იქნებ სწორადაც ვერ ვაღმოკვით იმდროინდელი ამბები, მაგრამ მაინც შევეცდები და
თუ ჩემი ნაამბობი საღმე უზუსტობის შეუტლავს, კეშმარცხებასთან მიანი უფრო ახლო იქნება,
ვიტყე თქვენ წარმოსთვრეთ და იგარეულებო. მახსოვს, რთხარით რომ დიბიდა, ცელა დღე
იყო — მგონი, ივლისი თუ აგვისტო იღვა. ვაღამზარ ველებზე ნიაგი არ იმეროდა, კრიკინობე-
ლები ისე ჰკრიკინებდნენ, თითქოს ღედაჩემი უნდა გაბურღონო. კაციც და პირტყვიც მიმაღუ-

ლაყო. მიღლა ხელმწიფესავე დაბრძანებულიყო მზე, ყველაფერს ანათებდა, ყველაფერს წესდებდა... დედამეტი უკველეთის ძნელად მშობიარობდა. ქალური ავადმყოფობა აწუხებდა, გამზარდი იყო და ტყვიას ვედარ უძლებდა: საცოდავი, კეთილშობილებისა და დიდი ღირსების მავალი. თოდ არასოდეს გამოდგებოდა, ჩემსავით არ შეეძლო ჩუმიად და უხმოვ გადგეტანა განცდები და ამიტომ ყველაფერს ყვირილით გამოხატავდა. სანამ როსარიო დაბადებოდა, რამდენიმე საათს ყვიროდა — მის გაჭირვებას ისიც დაერთო, რომ დიდხანს მშობიარობდა საერთოდ. დედამეტი თავს ადგა ერთა სოფელში დედამეტი, სენიორა ენგრასია, გამოცდილი ბებიაქალი, ჩადოქარი და საერთოდ რაღაც იღუმალეობით მოცული აღამიანი. მან შინაური წამლები მოიტანა და დედამეტის ტყვიის დასამგებლად მუცელზე დაადო, მაგრამ დედამეტი მაინც ღრიალებდა რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. სენიორა ენგრასიამ აღარ იცოდა რა ექნა, უღმერთოსა და ქრისტეს მომელეს ეძახდა. ამაზე დედამეტი ისეთი კვილიწივით მორთო, ვიფიქრე, მართლა ეშმაკი ხომ არ შეუქცია-მეთქი. დიდხანს არ გაუვლია და — მალე ნათელი გახდა, რომ ენით აეწერებოდა უვირილის მიზეზი ჩემი ახალდაბადებული დაიყო გახლდათ.

მამამეტი დიდხანს სცემდა ბოლთას სამზარეულოში, როგორც კი როსარიო დაიბადა, დედამეტის საწოლთან მივიდა და ანგარიშმიუცემლად ლანძღვა დაეწყო, შე ზარმაცო, შე მატყუარაო, თან, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, ქამრის ბალთას ურტყამდა. აქამდე შიკიერს, ცოცხალი როგორ ვადაერჩა. მერე წაივინა და ორი დღე არ გამოჩენილა. გაღწეული მთერალი დაბრუნდა, საწოლთან მივიდა და დედამეტი აყოცა. დედა არ განმჩრეულა... მერე თავლაში წაივინა დასაძინებლად.

3

მომცროს ყუთში მთელი ბალიშის მატყლი ჩაყარეს და როსარიოს საწოლი მიეწვეეს დედის საწოლის გვერდით. საბანში ისე იყო გახვეული, მეშინოდა, არ დაიბრუნებოდა-მეთქი. არ ვიცი რატომ, მანამდე მეგონა, ჩვილი ბავშვები რძესავით თვითონ უნდა ყოფილიყვნენ და კარგად მახსოვს, როგორ ავიძირე მოხარული კიბოსავით გაწითლებული, სლიანა პატარა დაავოს დანახვისას. თავი შოშინას ბარტყივით თუ მტკედის ხუნდვივით შეღინდლოდა, — დროთა განმავლობაში ეს ღინღლი დაცვივდა, — პაწია ხელები საძაგლად ჰქონდა სიღრრე-ჯემდე დაქამული და მომუშტული. სამი-ოთხი დღის შემდეგ, დასაბანად რომ შეგოსსენს საფენებზე, დავაკვირებდი, უნდა მოგახსენოთ, ახლა ნაკლები ზიზი მომგვარა. კანა დაწვენიდოდა, თვალს ჯერ კიდევ ვერ ახლდა, მაგრამ გვეგონებოდათ, სადაცაა ქუთუთოები ახამხამებსო, თითქოს ხელებიც კი დაურბილდა. სენიორა ენგრასიამ (რა ჩვენი საქმეა, როგორი აღამიანი იყო ის, გაჭირვებაში კი გამოავადებოდა და...) რომარინის ნაყენში კარგად გაბანა ბავშვი, ისეე გაახედა სუთო საფენებში, ჭუჭყიანი კი გასარეცხად გადააწყო. ბავშვმა შებოთ ამოიხილეთქი და ღრმად ჩაეძინა. მამა ყუთთან იატაკზე ჩაქედნოდა ხოლმე და საათობით დაჰყურებდა ჩვილს. შეყვარებულვით უყურებსო, ამბობდა სენიორა ენგრასია. მამამეტის ქვემარბიტი ბუნება დამაფიქრებელია კიდევ. მერე წამოდგებოდა და სოფელში სასიკრინოდ გასწევდა. სულ რომ არ ველოდით, ამ დროს დაბრუნდებოდა და ისეე ყუთს მიუჯდებოდა — ისეთი უწყინარი და თვინიერი ზინდა, უცხო კაცი იფიქრებდა, თავად წმინდა რობი გამოშვებოდა.

დაიყო სესტი იყო, ჭამეკადარა — აბა, დედის რძემამრეტელი ძეძუები რა ძალას მისცემდა პირველ ხანებში ვერდი-ოჭრის ისე ცუდად შეიქნა, კინაღამ გამოგვეცადა ხელადან. მამა დარდობდა, ბავშვი გველუშებოდა და ღვინოს ვეძალებოდა. ერთი სიტყვილი, მე და დედა ჩემს შვილს დღე გვადგა, ძველი დრო სანატრებელი ვავებოდა. ასეა აღამიანი, რაცა აქვს, არ უფრთხილდება, დაკარგავს და მერე მისტირის! მშობიარობის შემდეგაც დასუსტებულ და განშერყვეულ დედამეტს აჩაერთებდ მოხვედრია მამამეტის მუშტები. მეც, თუ საღმე მომიხელთებდა, თემცა ჩემი დაქვრა იოლი საქმე არ გახლდათ, კარგ ბანდერს ამომკრავდა ხოლმე. უკაცრავლი პასუხია და, ამ ბანდერისგან უკანალიდან სისხლი შდიოდა. ბარბაქუზე კი ისეთი ცვალი მაჩნდებოდა, თათქოს გახურებული რკინით ამოუდავლო.

გოგონამ ცოტათი მოიხედა და მომავრა. წითელი ღვინით შეზავებული წვინანი მოვლავილაცამ დედას ურჩია, ეს აქამეო. სიარული გვიან ისწავლა, მაგრამ სამაგიეროდ ბუნებრივ მკვირცხლი გახლდათ და ჯერ კიდევ სულ პაწაწინა ისე თავისუფლად და გამბედავად ატარებდა, ყველას გვიყვირდა.

ის დროც ვავიდა, როცა პატარები ერთმანეთს ჰკვანან. როსარიო გაიზარდა, ლამის გასათხოვარი შეიქნა. ხელაზე უფრო საზრიანი იყო, კაცს ტვინი იმიტომ მისცა ღმერთმა.

რომ გაანძრის ცოტა. ჩვენს ოჯახში კი ოღითავე ტყის არაფერს შეეწყობებოდა. ამიტომ გოგონას ოჯახში დღეღობად დავიყვანე. ჩვენ კი მის დაქრულ საღამურზე ვცეკვავდით. ბუნებრივ კარგი გოგო რომ ყოფილიყო, მისგან აღაპინის დადგებოდა, მაგრამ, როგორც იცით, უფალმა არ ინება რომელიმე ჩვენათგანი კეთილი ზნით გამოერჩია და როსარიოშიც თავისი გონება სხვა-გვარი საქმიანობის მიმართ. მალე მთავდებოდა, როსარიო ზერჩეტი არ იყო, თუმცა სჯობდა ხერჩეტი უფილიყო. არჩევდა კარგსა და ავს, მაგრამ ვერ იცლიდა კარგი საქმისთვის. ისე მარჯვდ და მოხერხებულად ქურდაობდა, ხანგამოვლილი ბოში დედასკი თუ შეედრებოდა, ნაადრევად მიეტანა სასაფლაოს. მარჩველი და კუეის მასწავლებელი არაფერი ჰყავდა, მისი ნათელი გონება კეთილი საქმისკენ რომ წარემართა. ჰოდა, სულ უფრო ემეებოდა წებებში და ერთ მშვენიერ დღეს — მამის თათხებეტი წლისა გახლდათ — შინიდან ის მტარებდაც ვა-იტაცა, რაც კი ღირებელი გაგვიჩნდა, ტრუხილიაში გაიქცა და გლეხრას დაწესებულებაში მოეწყო.

შევიძლიათ წარმოიდგინოთ, რა ამბავიც იტყვია ჩვენს ოჯახში: მამა დღეს ამბობდა, დედა — მამის... ყველაზე უფრო ქალიშვილის არყოფნა მამის დაეტყო. როსარიო ჩვენთან რომ ცხოვრობდა, მამა ცუდიობდა არ იტყვია, ახლა კი, რაკი ქალიშვილის აღარ ზედავდა, ყველაზე და ყველათვის შეეძლო უხამსობა ჩადინა. საინტერესოა, რომ მამამეტი, ვისაც ცო-ტა ეინებ თუ შეედრებოდა უხეშობასა და სიჭიუტეში, მხოლოდ როსარიოს უყურებდა. რო-სარიოს ერთი შეხედვა საქმარისი იყო, რომ მამის რისხვა უტყრებოდა. ამის წყალობით აბარებულ აგვედინა მძიმე მუშებები. ვინ იფიქრებდა, რომ ამ წან-ღონიან გლეხკაცს სეს-ტი ბალად დაიბარებოდა!

როსარიომ ტრუხილიაში ხუთი თვე გაძლო და ცოცხალ-მკვდარი, ციებ-ცხელებანი დაბ-რუნდა შინ. თითქმის მთელი წელი ლოკინში გაატარა — მამამეტი ციებ-ცხელებამ სიყვდილის პირას მიიყვანა. მამის დაინებით, — მამა ლოთი და ჩხუბისთავი კი იყო, მაგრამ ძველი ქრისტიანული ოჯახიშვილი გახლდათ და მტკიცედ იცავდა წეს-ჩვეულებებს, — ახარის და უკანასკნელი ზვისთვის მოაზნადეს. ყველა სენს, როგორც ცნობილია, ცვალებებში სდებს თან და ზოგჯერ დღისით ავადმყოფი იტყას მოხებდავდა ხოლმე, მაგრამ დამაძობილი ყველა-ნი მის აღსასრულს ველოდით. მშობლები ცხვირჩამოშვებული დადიოდნენ და მასსოვს, უკთადერთი, რაც სიმშვიდეს ქმნიდა იმ სეუდიან დღეებში, ის გახლდათ, რომ ჩვენს კვლევს ლაწალეწი აღარ გაუღიოდა. აი, როგორ დამოშმინა შვილის ავადმყოფობამ მოხეტეხის.. მე-ზობლის ქალები ერთმორებს არ აცლიდნენ, გვეუბნებოდნენ, ავადმყოფს ბალახის ნახარში ასეთით, მაგრამ ყველაზე მეტად სენიორა ენგრასიასი ვეჭროდა და არჩევსთესაც მას მთმარ-თეთ. მან გვიბრძანა, სასმელი მიგვეცა, ღმერთმა უწყის რა იყო, მაგრამ კეთილსინდისიერად აზნადებდა და ალბათ ამიტომ არგო კიდევ — როსარიო ნელ-ნელა, მაგრამ ნამდვილად ქანზე მოდიოდა. მამამან ბალახს მავარი ფესვები აქვსო, ამბობს ანდაზა, არ იფიქროთ, როსარიოზე ცუდის თქმა მინდა, თუმცა მის უცოდველობაზეც ვერ დავდებ თავს — სენიორა ენგრასიასი შერჩეული ნახარშები რომ დალია, სხვა რა გზა გვექონდა, ისღა დავგარჩენოდა, გვეცადა. ღრო ვავიდა და როსარიო გამოყანმრთელდა, ამისთანავე სილაპხე და სილაღეც დაუბრუნდა.

ქერ მთლად გამოკეთებული არ იყო, ხოლო მშობლებმა გამხიარულებაც ვერ მოას-წრეს — ქალიშვილზე დარდის გარდა საერთო არაფერი ჰქონდათ — რომ როსარიომ ისეე აიწყებდა, მამის დანაზოვი ფული ჩაიჭიბა და თავიც არ დაუკარავს — ფრანგები რომ იტყვი-ან — ვაფრინდა, ანჭრად აღმენდრალეხოს მიაშურა და ნივეეს-მადრიდელთან მოეწყო. ცხა-ღე, მთლად ხელიდან წასულ არამზადასაც კი გულის სიღრმეში რაღაც კარგი რჩება ხო-ლმე, უცოელი შემთხვევაში, მე ასე მგონია. ალბათ ამიტომ არ დავგვიწყია როსარიოშიც მთლად, დაბადების დღეზე თუ შობისას, ეიღიტს გამოგვიგზავნიდა ხოლმე. ეს ისე გვეჩივრებოდა, როგორც აქლემს გალია, ჩვენ შინც გვეძვირფასებოდა, რადგან თვითონ როსარიო მდიდრუ-ლად კი იცავდა, მაგრამ უნდა ითქვას, თავზე ქონი არ გადვსდიოდა.

აღმენდრალეხობში იგი ერთ კაცს გადაეყარა. ამ კაცმა დაღუპა ნემი და, სიწმინდე კი არ დააკარგინა, — იმ ღროსათვის სიწმინდე დიდი ხნის დაკარგული ჰქონდა, — არამედ ქისა, ის ერთადერთი, რასაც სიწმინდის დაკარგვის შემდეგ უნდა გაფრთხილებოდა. ამ ეკუბატონს პაკო ლოპესი ერქვა, მეტსახელად კობტა. უნდა ვილაპრო, მოხდენილი ვინმე გახლდა, თუმ-ცა ერთი თვალა შუშისა ჰქონდა. საყუთარა, ღმერთმა უწყის, რომელი გვიბრძანა ჩადენის ღროს დაეკარგა. ჰოდა, მისი გამოხედვა კაი მავარი გულას პატრონსაც კი დაბნეედა. მთლა-ლი იყო, წითური, ხმელ-ხმელი და ისეთი კვანწია სიბატული იცოდა, რომ სწორად მოცუდულა ის, ვინც ამ კაცს პირველად კობტა შეარქვა.

სხვა ხელობა არ გააჩნდა, თავისი სანდომიანობისა და ქალების სიტყვების წყალობით ირჩენდა თავს. მასაც რა ენაღვლებოდა. სისაძაგლედ მიჰაჩნდა, ამ გზით რომ ცხოვრობდა, თუმცა იქნებ იმიტომ ვამტყუნებდი კობტას, რომ თავად არ მომეცა ასეთი შესაძლებლობა. ამბობდნენ, ოდესღაც ანდალუზიის მოედნებზე ხარებს ებრძოდნენ, არ ვიცი, ვერწმუნო ამ ხმებს თუ არა, მაგრამ მე მგონი, ეს კაცი მართო ქალებთან იყო გულადი და რადგან ქალები, მათ შორის ჩემი დედა, ბრძად ენდობოდნენ, ისიც უზრუნველად ცხოვრობდა — ხომ იციო, ქალები გიყვებიან ტორტოებზე.

ერთხელ, კაკაბს რომ ვეძებდი ბარდებში (დონ ხესუსის მამულში), კობტას წავაწყო, მიყრუებულ ადგილას გამოსულიყო სასაქონლო. აღმინდრალეხოვან ხუთასიოდე ნაბიჯზე ვიყავით. მორთულ-მოკაზმული გახლდათ — ყვეისფერი ტანსაცმელი ეცვა, საჩინიანი ქუდი ეხდა და ხელში წყებლა გვიარა. ერთმანეთს მივესალმეთ. იმ გაიმეორამ, რაკი ნახა ჩემს დასე არაფერს ვეკითხებოდი, უოველნაირად სცადა გამოვეწვიე და მერე გავეცემწულე, მაგრამ არ აყუვეი. შესაძლოა შემატყო ეს და გამოსამშვილობებლად რომ გაეწუროდეთ ერთმანეთს ხელი, უოველგვარა მივიბე-მოკიბვის ვარეშე, თითქოს სხვათა შორის მკითხა:

- როსარიო როგორა?
- შენ უბო გეცოდინება...
- მე?
- გუოდა! ვითომ არ იცი!
- საოდან უნდა ვიცოდე?

ისე სერიოზულად მეღაპარაეობდა, ვინაჲ იფიქრებდა, ამ კაცს თავის სიცოცხლეში ტუვილი არ უტყვავსო. მიმძიმდა მასთან როსარიოზე ლაპარაკი, თქვენ გამიგებთ, რატომაც.

წყნელი ურცის ბუჩქს დასცხო.

— რაკი ასე ვაინტერესებს, კარგად არის! ამის ვაგება ვინდოდა, არა?

— მომისმინე, კობტა, დიაცი კი არა ვარ, ენა მოვიქაო... ნუ მალიზიანებს ნუ მალიზიანებ-მუთქი!

— რა ვალიზიანებს? რა ვინდა როსარიოზე რომ ვაიგო? ან რა ხელი ვაქვს მასთან? შენი დეა? მერე რა მოხდა? ჩვენ კი, თუ ამაზე მიდგა საქმე, ერთმანეთი გიყვარს!

სიტყვით მჯობნიდა, მაგრამ საქმე საქმეზე რომ მისულიყო, ჩემი მიცვალებულების სული ნუ წამიწუდება, ხელის ვანძრევას არ ვაცილოდი, ისე მოვეკლავდი. ვადაეწვივტი, შევემეგები-მეტი, რადგან საკუთარი ხასიათი ვიცოდი, ვეცე არ იყოს, მამაკაცებს არ შეშენით ჩხუბი, მით უნეტს თუ ერთს თოფი უჭირავს ხელში, მეოტი კი უჩიარალო.

— მომისმინე, კობტა, თავი დაეანებოთ ამაზე ლაპარაკს. გიყვარს? ძალიან კარგი, ევრე იყოს. მე რა შეაში ვარ?

კობტა იციანოდა, ეტყობოდა, ჩხუბი უნდოდა.

— იცა, რას გეტყვი?

— მითხარი.

— შენ რომ ჩემს დასთან დაბრძანდებოდე, მოგკლავდი.

უფალმა უწიეს, იმ დღეს ვაჩუქებამ ერთი წლის სიცოცხლე მომავლო, მაგრამ ჩხუბი მაინც არ მიწადოდა, რატომ — არ ვიცი. ვამიყვარდა, ასე რომ მეღაპარაეობდა. სოფელში ვერაიენ ვაბედავდა ჩემთვის თუნდაც ამის ნახეიარი ეთქვა.

— პოდა, თუ ისიც შევამჩნიე, რომ დამდევე, შეა მოვედანე, ხალხის თელწინ მოგკლავ.

— მეტისმეტი მოგდის.

— ყელს გამოგჭრი.

— მომისმინე, კობტა..

მას აქეთ გულზე ვკალი დამესო და დღემდე ვატარებ.

ახლაც არ ვიცი, მაშინვე რატომ არ ამოვიგლიჯე. ვაეიდა დრო და როცა როსარიო ისეე ჩამოვიდა ჩემთან ციების სამკურნალოდ, მომიყვა, იმ შეხვედრის მერე რა მომხდარა.

საღამოთი კობტას ნივეესთან შეუვლია როსარიოს სანახაეად.

— შენი ძმა კაცი არ უოფილა, ჩეარია.

— ხმის ვაგონებაზეც კი კურდღელივით ფრთხება.

და გამომექომაგა თერამ, მაგრამ ამაოდ — კობტამ ვაიმარჯვა. მარჯობა ერთადერთ ბრძოლაში, სადაც დავმარცხდი მხოლოდ იმიტომ, რომ როგორც მჩვეოდა, ისე არ მოვიქეცი.

- ახლა კი სხვა საქმეზე ვილაპარაკოთ, გოგონა, ფული რამდენი გაქვს?
- რვა პესეტი.
- სულ ეს არის?
- ზეტი გინდა? მძიმე დროა!

კობეა როსარიოს სახეზე წყნელ იქამდე უტლაშენებდა თერამე, სანამ არ მოსწყინდა.

მერე კი კვლავ უთქვამს:

- შენი ძმა კაცი არ უოფილა, ჩუარია!

ღამ მთხოვა, თუ გინდა კარგად გავხედ, სოფელში დარჩიო.

გულში ჩაჩუბილი ეკალი შეშინებინეს. ახლაც არ ვიცო, რატომ მაშინვე არ ამოველეთ.

მაპატიეთ დაუღაგებლად რომ ვუვები, იმის გამო, რომ მოვლენებს არ მივსდევ რაივით და ადამიანთა ბუნებაზე გაიპობოთ მხოლოდ, აქეთ-იქით ვხტი ჯახებს ტვეშ მოქცეულ კალიასავით. სხვანაირადაც რომ დამეწერა, მაინც დაუღაგებელი ამბავი იქნებოდა, რადგან ენაზე რაც მომაღვება ხოლმე, იმას ვუვები. მე ხომ არ ეცდილობ რომანი დაეწერო — იერც დაეწერ და, რაც მთავარია, რომც დაეპარო, ვიცო, ისევე ამეწლება ლაპარაკის საღერღელა, თავს ევე; დარ შევიყავებ და ისე ვაგებმები და გავიხლართები საკუთარ მონაყოლში, რომ თავის დასაღწევ გზასაც ველარ გავიგნებ.

ჩვენთვისაც, ისევე როგორც ყველა სულიერისთვის, გადიოდა წლები. ცხოვრება ჩემს სახლში ჩვეულებრივად მიედინებოდა.

ქალიძვილას დაბადებიდან თხუთმეტი წლის შემდეგ, როცა აზრად არავის მოვედიოდა, რომ დედამემა ძამიკოს გვაჩუბებდა — ისე გამზდარი იყო და თანაც იმდენმა დრომ გაიარა, — მუცელი არ წაუშვა (არავინ უწყის, ვისგან იყო ფეხმძიმედ, ბოლო დროს მგონი სენიორ რაფელთან უფრო დამჯერებოდა) ასე რომ, გვინდოდა თუ არ გვინდოდა, დაწესებული დროსთვის ოჯახი უნდა ვაზრდილიყო. ის დღე, სიცოდავი მართო რომ დაიბადა — ასე დაეპქვეთ ახალ ძამიკოს — უთველმბრივ შავნელი გახლდათ ჩვენთვის. ჟერ ერთი, დედამ მშობიარობის დროს ერთი აურზაური ატეხა, მერე კი მამა გარდაიკვალა. მამის სიყვლილი ისეთი ტრავიულია რომ არ უოფილიყო, სასაცილოდ არ ეყოფოდა ვინმეს. მართო რომ ტვეუანას მოველინა, მამა უკვე ორი დღის ჩაკეტილი გეყავდა საკუჭნაოში: იგი ცოფიანმა ძალმმა დაეპანა. პირველ ხანებში გვეჩენებოდა, გადავჩნით საშინოვებანს-თქო, მაგრამ მოგვიანებით, კანალი რომ დააწყებინა, ყველა შეეფოტრინადით. სენიორა ენგრასიამ გვიოხრა, მავის შე-ღვუვაზე შეიძლება ქალს მუცელი მოსწყდესო და რაკი სხვა გამოსავალი არ გვექონდა, მეზობ-ლებში დასმარებოთ და ღიფი სიფრთხილით — ისე იკმინებოდა, რომ მისწავნოდა. ვინმეს მთელ ხელს მოაქამდა — როგორც იქნა, დაეაწყვედით. დღემდე ტკივლითა და შიშით ვე-გონებ იმ დროს... ღმერთო ჩემო, ძლივ-ძლივობით არ დაეიმორჩილეთ! ლომივით ბრღვლიანედა, იფიცებდა, ყველას დაგზოცავითო, თვალები ისე უელავდა, უფალ ღმერთს რომ გავეწირეთ, ნამდვილად შეასრულებდა თავის ფიცს.

როგორც ვითხარით, ორი დღე დამწყვედილი გეყავდა, ღრიალებდა და კარს ფეხებს ისე უბრაბუნებდა, იმდენბული ვავხდით კარზე ფიცრები აგვექედებინა. საბარალო მართო, დაბადებამდე ჟერ დედის ყვირილმა ააწრიალა, მერე კი გაყოფებელი კაცის ღრიალმა. პოლა, სულაც არ მიეკირს, რომ შეშინებული და იფიოტი დაიბადა. მამა მეორე დღეს საღამოთი გაჩემდა — მოგვთა თაყვანისცემის დღე იყო. მიგხვდით, სული განტრევა მის გამოსათრევედ მივედით. იატაკზე იწვა, სახეზე საშინელება აღბეჭდიოდა, თითქოს ჭოჭოხებში მოხვდით. ცოტა არ იყოს, შეშეშინდა; ჩახისხლიანებული, თვალუბადმოკარკერული და ენაგადმოგდებუ-ლი მოცვალებულის დანახვაზე დედაჩემს ტირილის მიგერ (როგორც მოველოდი) სიცილი ატრევა. მე ისლა დამჩინეოდა, თვალზე მომდგარი ცრემლი შემიკავებინა.

დასაფლავების დღეს მღვდელმა დონ მანუელმა სულის გასანათლებელი საუბარი ვამი-მართა. მისი ნათქვამიდან ბევრს ვერაფერს ვავიხსენებ, მაგრამ ლაპარაკობდა იმქვევნიერ ცხოვ-რებაზე, ზეტასა და ჭოჭოხებზე, ქალწულ მარიაშა და მამის ხსოვნაზე. უკეთესია მამანემს სულაც თუ აღარ ვავიხსენებ-მეთქი, ვუთხარი მე. დონ მანუელმა თავზე ხელი გადაიხსვა და მიმასხება, სიყვდილს აღამიანები ერთი საუფლოდან მეორეში ვადაპყავს და ძალიან ეტვიანობს,

როცა იდამიანებს გეძულს ის, ვინც სიყვდილს ღეთის სამსჯავროზე მიჰყავსო, რა თქმა უნდა, ეს სულ სტანდარტად მიიხარა მან — მისი სიტყვები ძალიან სამართლიანი იყო, ანატი კი ცოტათი თუ განსხვავდებოდნენ ჩემი დაწერლისსავან.

იმ დღიდან დონ მანუელს შეხვედრასას მუდამ თავს ვერკარვდი და ხელზე ვაოცნიდი, მაგრამ როცა დავერწინდი, ცოლმა მიიხარა, ასეთ რაღაცებს რომ აკეთებ, დიაცს ჰგავხარო და მეც, ცხადია, ამ დღიდან თავი აღარ დამიკარავს მღვდლისათვის.

მოგვიანებით გავიგე, თურმე დონ მანუელს ჩემზე უტყუამს, სანუხევე ამოსული ვარდიო, ეს გავიგე თუ არა, მღვდლის წახრობა მომინდა მაშინვე, მაგრამ, ღმერთოო მოწამე, შემდეგ ეს სურვილი გაიხიენლა. ბუნებით ძალიან ფიცის გახლავართ, მაგრამ წუნს მალე ვადამივლის ხოლმე და ბოლოს მიმავიწყდება კიდევ.

მართოს ცოტა ტყინი რომ ჰქონოდა, ამქვეყნიურ ქირ-ვარამთან გამოთხოვებისას დიდად არ უნდა დანადგლიანებულყო. ცოტა ხანს იცხოვრა — თითქოს იყნოსაო, რა ნათესავენიც ეყოლებოდა და სამოთხის უბნო ჩილთა საზოგადოება აწვობინა. უფალი ხედავს, სწორ კელს მიჰუვა — სიცოცხლესთან ერთად აურაცხელი ტანჯვა აიცილა თავიდან! ათი წლისაც არ იყო, რომ დავეტოვა — ათი წლის სიცოცხლე ბევრი არ არის, მაგრამ საკმარისია იმისათვის, რომ ფეხზე დამდგარიყო და ლაპარაკი დაეწყო, თემცა ვერც ერთი შეიძლო და ვერც მეორე, საცოდავი პატარაობიდანვე მიწაზე დახოხავდა ქვეყნარმავალივით და თავივით წარუქნებდა — სულ ეს იყო, რასაც მიაღწია. მისი ცხოვრების პირველი დღიდანვე მივხვდით, კეთილკლება დიდადა და ისევე მოყვებოდა. პირველი კბილი წლინახევრისას ამოუვიდა და ისე მრუდვდებრდებოდა, სენიორა ენგრასიამ (რამდენჯერ იყო იგი ჩემი მფარველი ანგელოზი!) თოკით ამოვლივა, თორემ ენას გაუჭარბდა. სწორედ იმ დღეებში, იქნებ იმითმაც, რომ კბილის ამოვლივის შემდეგ ბევრი სახსლი გადაულაპა, უკაცრავლო პასუხია და, უკანალზე სირსხისასაით გამოაყარა. დანიჩქებული მუწკები შარღავ გადღიხიანა და კანი სულ ვაძქარა. მტკივან ადგილზე ძმრისა და მართლის საფენები დაადეს. პაწია ისე ჩხოდა, ყველაზე გულ-ცოვ აღამინსაც კი შესძარავდა.

ამის შემდეგ კარვა ხანს მოსვენებით ცხოვრობდა. პატარა ჩერჩეტო ბოთლებს ეთამშებოდა (ბოთლები განსაკუთრებით მოსწონდა), საჩხში ან კარის ზღურბლზე იწვა მზებე. კანი შეემატებოო და იმტომ აწვედნენ იქ. პიდა, ცხოვრობდა ასე თავისთვის ხან კარგად, ხან ავად, მაგრამ, უოველ შემთხვევაში, უფრო მშვიდად, ვიდრე დასაწყისში.

ცხოვრობდა ასე მანამ, ვიდრე თაბი წლისას ბედი უცელმა არ შეეტრიალდა და ორივე ყური, უკაცრავლი პასუხია, ღორმა არ მოაკამა. აფთიაქარმა დონ რამინდომ ქსეროტორმის ევითელი ფხვნილი მოაყარა და ისეთი საცოდავი შესახედავი იყო — ვაყვითლებული და ყურ-ბეზღავლყოლი მართო, რომ კვირაობით, გულს გადააყოლებსო. და მეზობლის ქალბერი ვინ ნამსხვარს აძლევდა, ვინ ნუშს, ვინ კიდევ ზეთისხილს და შებოლილი ძებვის ნაჭერს... საცოდავი მართო! რა მადლიერება გამოსკვივოდა მისი შავი თვალებიდან ამ დროს! აქამდე რომ არ ჰქონდა და არ ჰქონდა დაღინებული სიცოცხლე, უკაცრავლი პასუხია და, ღორის შემდეგ სულ გაემწარდა ყოფა. დღე და ღამე ცრემლს ღვრიდა და დნოდა უხატრომისათვის, რასაც მივფლებდნენ, იმას ჰამდა და ისე ვაიზარდა, რომ მეც კი, თვითონ რომ იშვიათად ვბანდი (რატომ მოგატყუოთ?), მეც კი შეზიზღებოდა. ძმიყო, უკაცრავლო პასუხია და, ღორის დანახებზე — ღორს კი ჩვენთან, პრუენციამში ყოველ ნახებზეა — გამამადლებოდა, ვიეს ვესგავსებოდა, ჩვეულებრივზე ხმამაღლა ყვიროდა, ცდილობდა რამიეს ამოთარებოდა და თვალბში ისეთი შიში ეხატებოდა, რომ მგონი ჭოჭხეთიდან ამომჭვრალ ეშმაკაც კი შეაჩერებდა.

მასხოვს, ერთხელ, კვირადღეს, ერთ-ერთი ასეთი შეტრევის დროს ბავშვი ისე ვამშავდა და ვაყოფდა, რომ ღმერთმა უწყის რატომ, ჩააფრინდა სენიორ რაფაელს, რომელიც მამის სიყვდილის შემდეგ ჩვენს სახლში ისე დადიოდა, თითქოს თავისი დამპრობილი მიწა-წყალი ყოფილიყოს და მოხუცს ფეხზე უკბინა. ნეტავ არ ეკბინა. სენიორ რაფაელმა მეორე ფეხით ისეთი წიხლი უთავება იმ ადგილას, სადაც ყურის მავივრად ნაჭრილობევი ანდა, რომ მართო უტრანობლათ, შევღარივით ვავორდა ძირს, ზოლო ჭრილობიდან სითხე ვადმოიღვარა. ბავშვი ძალდი ისე ხაჩხარებდა, თითქოს გმირობა ჩაეღინოს. იმ დღიდან ისე შევიტყუე, საუკუნო ცხოვნებას ვაფიცებოდი, პირველივე ხელსაყრელ შემთხვევაში მოვეკლავდი, უფალს რომ ჩემგან შორს არ წავყავანა.

პაწია უტრანობლად ვვლო, დედაჩემი კი — ვარწმუნებთ, შინმა ამიტანა მისი უსინდისობის დამნახევი — ხელს არ ჰიდებდა, ის კი არადა, სენიორ რაფაელს აჰუვა სიცოცხლე.

ლმერთმა ხომ იცის, მინდოდა ბავშვი ამეყვანა, მაგრამ თავი შევიკავე... ერთი ენაზე და სენიორ რაფაელს ჩემთვის ქალაჩუნა დაქაბებინა, ხომ იქვე, დედაჩემის თვალწინ ამოვხადი-დი სულს!

გულის გადასაყოლებლად სოფელში წავედი, გზაზე ჩემი და შემხვდა. იმხანად ჩვენთან ცხოვრობდა. ყოველივე რომ ვთაბებ, მის თვალებში ისეთი სიძულელი ამოვიკითხე, უნებურად გაეფიქრე, ამის მტრად გადავიქცეხა სამიმი იქნება-მეთქი. რატომღაც კობია გამახსენდა და გუნებში გაშეყინა, დადგება დრო და ასეთი თვალებით აღმათ მასაც შეხედავს-მეთქი.

ორი საათის შემდეგ მინ დაბრუნდი, სენიორ რაფაელი დედას ეშველიდებოდა, მაროი კი საცოდავად ანაოდა, ისევ იმავე ადგილას იწვა იატაკზე დაბოძილი, კრილობაც უფრო გასწითლებოდა.

ჩემმა დამ (მეგონა, ჩხუბს დაიწყებდა), ბავშვი იატაკიდან აიყვანა და ეარტლში ჩააწე-ინა. ამ დღეს დაიყო ჩვეულებრივზე უფრო ლამაზი მეჩვენა — ცისფერი კაბა ეცვა, მზრუნ-ველ დედასავით დაფოფანებდა ბავშვს, შვილი როსარიოს არ მყავდა და არც არასოდეს ეყოლებოდა.

ბოლოს და ბოლოს სენიორ რაფაელი წავიდა და დედამ მაროი ხელში აიყვანა, ანა-ნავებდა, მთელი საღამო კრილობას ულოკავდა ძალღვივით. მიუტნა ნებებობდა და ილიმე-ბოდა... ასევე მომლომარს ჩაგძინა. მართალს გეუბნები — მთელ ცხოვრებაში ერთხელ ენა-ზე, რომ მართი ილიმეობდა...

5

კარგა ხანს რაიმე უბედურება არ შემთხვევია მარიოს — მაგრამ თუ ბედი ეჩინეს დე-ენის, არაფრით არ მოეხვედბა, მიწამიც რომ ჩაქრეს, იქაც მოაგნებს. და აი დადგა დღე, როდესაც ბავშვი თვალდახუცდა დაგვეკარგა. იგი ზეთით სავსე ქოთანში ვიპოვეთ ჩამხრჩვა-ლი, როსარიომ ისოვა. თავით ჩაუვლებულიყო შიგ და ცხვირი ქოთანის ძირზე მიეხრჩინა, ქოთნიდან რომ ამოვიღეთ, მირიდან ოქროსფერი ძაფივით წამოვიდა ზეთი, გვეგონებოდათ, მუცელში გორგალი ეღვსო. სიცოცხლეში ნაცარივით გამოხუნებული თმა ახლა ისე პრა-ლუბდა, უნებურად იფიქრებდი — სიკვდილია მეორედ შვო. აი ის უჩვეულო ამბები, რაც მარიოს სიკვდილთან დაკავშირებით მახსოვს...

დედაჩემს არც შვილი უტორობდა. ასეთი უგულო ქალები, უბედური პირმშოს ცხედართან ცრემლს რომ არ გადმოგადებენ, ქვისგან უნდა იყვნენ გამოთლილი. ჩემს თავზე უნდა მოვასხნოთ და, არცა მრცხვენია ამისი, ვტიროდი, დიამ, ვტიროდი როსარიოსთან ერთად. ისე შემძულდა დედაჩემი და ისე სწრაფად მომედო მთლიანად ეს სიძულელი, რომ ჩე-მივე თვისა შემეშინდა. უცრემლო ქალი იგივეა, რაც დამშრალი წყარო.

ბერს ვფიქრობდი, რა მიზნით იყო, რომ დედისადმი ჭერ პატივისცემა დავკარგე. წლების შემდეგ კი სიყვარული და დედას რომ შელისაგან ეკადრება ისე აღარ ვეცქეოდი. მინდოდა მესსიერებაში მომეძებნა ადგილი, როდეს მემკა დედა მტრად, სასტიკ მტრად — რადგან არ არსებობს უფრო ბოროტი სიძულელი, ვიდრე საკეთარის სისხლის სიძულე-ლია, — ისეთ მტრად, რომელზეც ვადმოვანახვი მთელი ბოლში, რამეთუ ყველაზე მტრად გმულს ის, ვისაც ჰგავხარ, და ეს მსგავსება ყელში გაქვს ამოსული. ბევრი ვიღიქრე, მა-გრამ ბოლომდე ვერაფრით ვერ აფხვნი. ვარკვევით მხოლოდ ერთი რამ შემიძლია ვთქვა, პატივს აღარ ვეცმდი მას შემდეგ, როცა მივხვდი, არ გააჩნდა მისამაძი თვისებები და სამიწეში მიღრეკილებანი, ზოლო გულოდან მაშინ ამოვირცხე, როცა მისგან ჩაღვნილი აფარება ბოროტება გულში ვეღარ დავიტოვე. მაგრამ შემძულდა, ძალიან შემძულდა უფრო მოგვიანე-ბით — სიძულელი სიყვარულივით ერთ დღეში არ მოუღის — და, მეგონი ძალიან არ შეეცლები დროში, თუ ვიტყვი, რომ სიძულელი მარიოს გარდაცვალებისას ვიკრჩენი.

ბავშვი ჩერებში შევამშრალეთ, რათა განკითხვის დღეს ზეთში მოახტრილი არ აღმდგა-რიყო, მიტლის სუღარა გადავფარეთ, სოფლიდან მოტანილი ალბარგატი! ჩავაცეთ და თიქონს პეპელა დაფრინდაო, მიცვლებულს ყელზე ვარდისფერი ველსახვევი ბუთივით შევავი. სენიორ რაფაელი მოუღბა მიცვლებულს, სიცოცხლეში უმოწყალოდ ეპყრობოდა, ახლა კი ეუბოს შეეცრამიც მოვეხმარა. გულმოდგინედ და საქმიანად მიღი-მოდიოდა, როგორც პატარ-

1 ალბარგატი — ბაწრის ფეხსაცმელი.

ძალი კორწილის შემდეგ — ხან ლერსმენებს დააეღებდა ხელს, ხან ფიცრებსა და თეთრ სა-
ღებავს. მისი მონღოლებითა და საქმიანი ივრით გაართულს სხვა არაფერზე შემქმლო მეფე-
რა. არც მაშინ ვიცოდი და არც ახლა ვიცი, რატომ იყო და რა მიზეზით — გულა მეუბნებო-
და, სანამ დიღელში ნეტარებისაგან აღარ იცის რა ქნას-მეთქი. დაბნეულად რომ ჩაბურტყუ-
ნებდა: „ღმერთმა წაგვართვია ანგელოზების საშუაფელი ზეცაშია“ — ადგილზევე გაეშუ-
დებოდი ხოლმე და ახლა ამის აღდგენა, რა მომდიოდა მაშინ, ჩემგან წარმოუდგენელ ძალას
მოითხოვს. კუბოს რომ დაეტრიალებდით, აკვიატებულიყოთ იმერებზე: „ანგელოზების
საშუაფელი ზეცაშია“ ანგელოზების საშუაფელი ზეცაშია! საათივით მიკაელებდა ეს სი-
ტყეობი.

როგორ მზარავს იმ დღის მოგონება. მამაძალი, რა ეშმაკურად იქცეოდა ის მელა,
ისა! უმჯობესია სხვა რამეზე ვილაპარაკო.

სიმატლე რომ ეთქვა, არც არასოდეს ვიცოდი, როგორ გამოიყურებოდნენ ანგელოზე-
ბი, რადგან ამაზე საუფუძლოანად არასოდეს დაეფიქრებულვარ. ერთი ხანობა მეგონა, ქე-
რათშიანი, ცისფერი ან ვარდისფერი გრძელ ქვედატანებში გამოწყობილი არსებები არიან-
მეთქი, მერე კარგა ხანს ეფიქრობდი, ღრუბლისფერი არიან, ხოლო ტანი პურის ღეროზე
უფრო თხელი აქვთ-მეთქი. ასეა თუ ისე, შემიძლია დაგარწმუნოთ, არასოდეს მიმოჰსვავსე-
ბია ისინი ძამიყო მარილთათვის და ალბათ ამიტომაც სენიორ რაფაელის სიტყვებში რაღაც
უსიამო, რაღაც ბოროტი ზრახვა თუ ძნაეკრობა მოძესმა, — აბა, ანეას რას უნდა ელოდე
ასეთი უნამუსოსაგან.

მამაშემის გასვენებისა არ იყოს, მარილც ღარიბულად გავასვენეთ. კუბოსთან, რომ
არ გადავაპარბო, ზუთი-ექვსი კაცი თუ შეიკრიბა: დონ მანუელი, მონასტრის მსახური სან-
ტიაგო, ლოლა, სანა-ოთხი მოხუცა ქალი და მე. წინ სანტიაგო მიდიოდა, სტენა-სტენით
გვირა მიქონდა და თან ერთ კვას არ ტოვებდა ფეხწაიფურავს. სანტიაგოს შემდეგ კუბო
მიქონდათ, კუბოს დონ მანუელი მიჰყვებოდა, შვე ანდორაზე თეთრი რიზა მოეცა,
სადაღეკოში მუშტარს რომ წინსაღარს ააფარებენ შვერდზე, იმას ჰგავდა. მათ უკან ოთხი
დედაბერი ისეთი მოთქმა-ტირლით მიცუტხებებდა, თითქოს ოთხივეს ერთად ეშვა ის, ეი-
საც დღეს მიწას აბარებდნენ.

იმანად ლოლა თათქმის ჩემს საცოლედ ითვლებოდა. თათქმის-მეთქი იმიტომ ვამბობ,
რომ ერთმანეთს ცქერა დიდად გვისიამოვნებდა ხოლმე, მაგრამ საყვარელზე, სიმატლე რომ
ეთქვა, კრიტის დაჰერაც ვერ ვაძებებდა. რატომღაც მეშინოდა, დამკინებს-მეთქი და თქმეა
უშვებდალ თვითონ დამსდევდა, რომ ნავსი გამეტება, მიიწე მუღამ მორცხვით მძლევდა.
ყოველთვის მომავლისთვის ედებდი ისედაც გაქაანურებულ საქმეს. მე ოცდარვა თუ ოც-
დაათი წლისა ვახლდით, ის რუსსარიოზე უმცროსი იყო, ოცდაერთი-ოცდაორი წლისა.
შევევრემანსა და შეათმინს ისეთი უძირო შავი თვალები ჰქონდა, შეხედვით ვანგშირავდა
აფიანის. ჟანიანი, რკინასავით მაგარი, ტანსტული გოგო იყო, კაცი იფიქრებდა, შეილოსნობა
გამოვლოდა აქვსო. მაგრამ სინამდვილეს რომ არაფერში ვეღალატო, სანამ შემდგომ ამ-
ბებზე არ გადავსულვარ და არ დამეიწინია, მინდა მოგახსენოთ, რომ მაშინ ახალშობილივით
უშანეო იყო, მონაზონივით არ იცოდა მამაკაცის გემო — ამას იმიტომ გეუბნებით, რომ
ცუდი არაფერი იფიქროთ მასზე. შემდეგ რას ჩადიოდა, მხოლოდ ღმერთმა უწყის და მის
სინდისზე იყოს, მაშინ კი წარმოუგენა არ ჰქონდა მრტულობაზე. ისე მჭერა მისი სიწმინდე,
რომ ახლაც კი მზად ვარ ეშმაკს მივიყო სული — დამიბტიკოს საწინააღმდეგო. ფეხს
ლონგრად ადვამდა და დანდობილად დადიოდა, მკვირცხლად და ამყად ეჭირა თავი —
არც იფიქრებდი, უბრალო გლეხის გოგოაო, ხოლო მისი თმა, კეთაზე მსხვილ ნაწნავად
დავორგლილ, გაგაკვირვებდათ თავისი დიდებულებით.

ისევე ამბავს დაეუბრუნებები. დაკრძალვა არ დაუყოვნებიათ. საფლავი ადრე იყო გაქ-
რალი. ისდა დაჩინდათ, მარით შიგ ჩაეშვათ და მიწა დაეყარათ. დონ მანუელი ლათ-
ნური ლოცვების კითხვას მოჰყედა, ქალებმა დაჩიქეს. ჩაბოქილ ლოლას შვე წინდებს ზე-
მოთ შიშველი მარაყი გამოუჩნდა, სასდელივით თეთრი და მკერდი... მტკცენია ახლა
რასაც გეტყვით, მაგრამ ღმერთმა ეს აღიარება სული საცხონებლად ჩამითვალოს, ძალიან
მიჭირს და მტკცენია ამის გაშხელა: გამეხარდა ძმის სიკვდილი... ლოლას ფეხები ვერცხლივით
უბრწყინავდა, სისხლი თავში ამივარდა, ლამის გული საგულედან ამოვივარდა.

თათქმის ბურანში ვიყავი, არ დამინახავს როდის წავიდნენ დონ მანუელი და ქალები,
როდესაც კვლავ შევიცანი ვარემო, ვივრტენი — ახალნაყარ მიწაზე ვიქეტი. მარიოს საფ-
ლავზე როდის დაეკეტი ან რა დრო გავიდა, ჩემთვის მარადილი საიდუმლო დარჩა.

მახსოვს, სისხლი ისევ მიმხედოდა საფეთქლებში და გული ამოეარღნაზე მქონდა, მსხვერპლად აღვიღე, მისი უკანასკნელი სხივები ჩემსავით ველ, მოღვენილ კეცხაროსს ეტარებოდა. ცხელია, მაგრამ ძველი სხეული მიკანკალბდა და განძრევა არ შემეძლო, თითქოს მგლის მზერას მივეყავე აღვიღე.

გვერდით ლოლა მედგა, გვერდი ძალღმად აღუჩაუდიოდა.

- შენა ხარ? — ვკითხე.
- როგორც ხედავ.
- აქ რას აკეთებ?
- არაფერს, ისე...

წამოვხტი და ხელში ჩაეაფრინდი.

- აქ რას აკეთებ-შეთქი?
- არაფერს! ვერ ხედავ? არაფერს!

ლოლა ისე მიუვრებდა, შემეშინდა. ხმაც რაღაც იმჭეყნიერი მქონდა — მოჩვენებასავით დახშული და სამარისხული.

— შენც შენი ძმასავითა ხარ.

მერე გაათრებულ ვეებრძოლით ერაზმანეთს. მიწაზე გარბხმული ლოლა ეფრო ლამაზი იყო... სუნთქვაობშირებულს მვერდი აღუჩაუდიოდა. თმით მიწას გეყავარი, არ ვეშეგბოდი. ის ყ ევილობდა ხელიდან დამხსლტომოდა, იგრახებოდა...

როდესაც კბენით დავასისლიანე, დამშორილდა და ფაშტივით გაიტრუნდა...

- ეს გინდოდა?
- ჰო!

ლოლა სწორა ჩიწყვიცებული კბილებით მიღიოდა... მერე თმაზე ხელს მისეამდა და ხმადაგულული მუზნებოდა:

— შენი ძმასავით არა ხარ, ვეყაცი ხარ!.. ვეყაცი ხარ!.. ვეყაცი ხარ!..

კარგად მახსოვს, მიწა რბილი იყო და ზედ ნახევარი დუენი წითელი ყაყაო ეფინა ჩემი მკედარი ძმის სახელზე მოტანილი — ექვსი წვეთი სისხლი...

- შენს ძმის არა ჰგავხარ... შენ ვეყაცი ხარ!..
- ვიყავარა?
- ჰო.

6

განგებობს ნებით ორი კვირა გავიდა, რაც წინა ნაწილი დაწერე. ამ დროის მანძილზე ხან დაკითხვები მართმედა დროს, ხან ვექილთან შეხვედრები, ხან ადგილის გამოცვლა. ერთი სატყეო, წითელი არ მქონდა მოცლა, კალში ხელში აშელო. ახლა გადავიკითხე ქალაქლების არც ისე სკერი შევერა. თავში ისეთი დომხალი მაქვს და იმდენი არი მიტრიალებს, რომ რამდენს არ ვფიქრობ, მაინც ვერაფერი გადამიწყვეტია. როგორც თავად ნახეთ, ბევრა ცუდი ამბავი ვიამბეთ უკვე. მემინია, ვაითუ ძალა აღარ მეყოს დანარჩენი მოვითხროთ — ეს ხომ წინანდელზე უარესია. საშინელი სევდა მიპყრობს იმის გაფიქრებაზე, რა კიკიტა მესხიერება მქონია — ჩემს ცხოვრებაში მომხდარი ყველა ფაქტი, — ეპ. განა შეიძლება ცხოვრება უკან დაბრუნო! — ქალაქზე ისე ნათლად ჩანს, როგორც სასკოლო დაფაზე. თან საინტერესოა, მაგრამ უფალი ხედავს, დასანანიცაა, — რამდენიმე წლის უკან გუვისათვის რომ მომეხმობ, ახლა საყანში კი არა, ჩემს ეზოში მზეს მიფიცებულ ვიფიქრობოდი, გველოყეზებს დაფიქრდი ან ფერდობზე კერძულს ჩაუდგებოდი კვალში. თუ არადა, სულაც იმას გეყავთებოდი, რასაც ჩვეულებრივ დუფიქრებოდა აკეთებს აღამიანთა უმრავლესობა. ვივლიდი ჩემთვის თავისუფლად, როგორც დაღის ისევ და ისევ აღამიანთა უმრავლესობა. წინ კიდევ დმერთმა იცის რამდენი ხნის სიცოცხლე მექნებოდა, როგორც აღამიანთა უმრავლესობას, ვისაც აზრალე არ მოსდის, რომ შეუძლიათ აფიქრებულად გალიონ სიცოცხლის წლები...

ახალი ადგილი წინანდელს სჯობია. ფანჯრიდან ბაღი მოჩანს, თოხივით მოვლილი და ვაქრობილებული. ბაღიდან მთებამდე გადაქიმულა აღამიანის კანივით მუქი ტრიალი მინდორი, სადაც პორტუგალიისკენ მიმავალი ჯორები გამჭყრილებიან ხოლმე. სახლებს შორის კი სახედრები დაბაყუნობენ, ქალები და ბავშვები ჭასთან ფუსფუსებენ.

მე ვწმენთავე საყანში შემოსულ მთის პატარს, სწორედ იმ პატარს, რომლის ჩასუნთქვაც

შესაძლოა ხვილ ან ზეგ მოეწიოს რომელიმე გზად მიმავალ მებჭეს. ახლად, კრ-
ლი პეველა უაზროდ დამფარფარებს მზესუნთხობებს, მერე საკანში შემოფრინდება, ორ
წრეს შემოვლის და ისევ გადფრინდება — იქნებ ციხის უფროსის ბალიშზეც კი დაქდეს...
ქვლით ვიჭერ ჩემს ნასუფრალს დანატრებულ თავებს, ვუუბრებ და ისევ ვეშვებ, მაინც რა
მარჯვედ ღვრთა თავი სორროში, ალბათ ისევ გამოქვრება, რათა უცხო კაცის ძლევა
იგემოს, იმ კაცსა, საკანში მარტოღმარტო დიდხანს რომ არ იცხოვრებს და აქედან პირდა-
პირ ვაფოხნეთში ამოყოფს თავს.

ალბათ არ დამიყვრებთ, ამ დღეებში სულს ისეთი მუწხარება და დარდი შემოაწეა, რომ
ზნად ვარ თავდებობა ვიცისრა — ჩემი მონანიება წმინდანსაც შეეფერება. მაგრამ, ალბათ,
არ დამიყვრებთ, ჩემზე ზომ ბევრი ცუდი გსმენიათ... და მაინც გწერო, იქნებ თვით ამ
სიტუაციების გულისთვის, იქნებ იმიტომაყ, რომ არ მშორდება აზრი: თქვენ შეძლებთ გა-
მივით და ირწმუნეთ ის, რისთვისაც არ ვიფიცებ ჩემი სულის ცხოვნებას, დიდი ვერაფერი
იქნებოდა ამ ფიცის ფასი. უელში ისეთი სიმწარე მაწეება, თათქოს ჩემს გულში სისხლის
მაგიერად ალღოს წვერა გადი-გამოდირდეს. მოვარდება, უუუქცევა და პირში მწარე გემოს
დამიტრავებს, ენას დამინამავს და შგნეულს გამოიმშობოს თავისი მიმივე და მანებელი
სუნით, აყლდამის პერს რომ ჰგავს.

მცირე ხნით წერას თავი დავანებებ — ოცი წუთი გავიდა, ერთი საათი თუ ორი, ვერ
გეტყვიო... ბილიქზე — რა კარვად მოხანდა ჩემი საკმლადან — ორი კაცი, ქალი და
ბავშვი მიმოდიოდნენ. აზრადაც არ მოუფიქრადათ, შე თუ ეუთვალთვალუბდი, —ისე თავისუფ-
ლად ევრითათ თავი. ტყუობოდათ, კარგ გუნებაზე იყვნენ. მამაკაცები ოქლათ-ოქლათათი წლის
იქნებოდნენ, ქალი — ოღანე მათზე ახალგაზრდა, ბიჭუნა კი ექვსზე მეტისა არ უნდა ყოფი-
ლიყო. ფეხშიშველას პერანგი ქიბამლე ძლიეს სწედებოდა, ბერჩქების ირგვლივ ბეტყსაყიით
ღახტოდა, წინ გაიჭრებოდა, შეჩერდებოდა და ჩიტებს ქვეს დაუშენდა. არაფრით არ ჰგავდა
და მაინც როგორ მაკონებდა ჩემს ძმას, მარიოს.

ტყუობოდა, ქალი დედამისი იყო. აჭურბი ქალბებიით მასაც მქეი კანი ჰქონდა და მოელ
სხედში ისეთი სიხარული ჩაღვროდა, მისი ერთი შეხედვაც კი მედნიერებას მოჰგვრიდა
კაცს. სულ არ ჰგავდა დედაჩემს, მაგრამ მაინც რატომ გამახსენდა იგი?

მომიტყვეთ, მაგრამ აღარ შემოძლია განვაკარო წერა. ცოტაც და, ავტირდები... თქვენ
კი ჩემზე უეთ მოგესხენებათ, მამაკაცი თუ თავს პატიუს სცემს, დიაცოვით არ უნდა ატირ-
დეს.

განეგრძობ თხრობას. ვიცი, ნაღვლიანი ამბავია, მაგრამ შე თუ მეთხავთ, უფრო დასა-
ღვრებელი ისეთი მსუქლობა გახლავთ — ვერ უძლებს ამას ჩემი გული — მამქანა, რაიც იმ
სისხლს ამოპრავებს, ადამიანები ხანჯლის დარტყმით რომ დაღვრიან ხოლმე.

ცხადია, ზედებით, რა თელილი გზებით წარიმართა ჩემი და ლოლას ურთიერთობა. ცოტა
ხანმა გაწელო — ჩემი ძამიკოს დაკრძალიდან ხლთი თვეც არ გასულა, რომ გამოოცა ახალმა
ამბავმა, თუმცა ამას ყველაზე ნაღვლებად შე უნდა გავეოცებინე.

ეს ამბავი მოხდა ნოემბერში, წმინდა კარლოს ხსენების დღეს. ლოლასთან შინ მივედი,
ბოლო თვეებში მასთან თითქმის ყოველდღე დავდიოდი. როგორც ყოველთვის, დედამისი მამანვე
იღვა და გავიდა. ლოლა ფერჩერთალი და რაღაც უცნაური მეჩვენა, ამას მერე მიტყვდი.
ტყუობოდა, ახალი ნამტრალუცი იყო და დიდი მღვლეარებაც გადაეტანა. დიდად თამამი საუ-
ბარი არასდროს გვქონია, იმ დღეს კი ჩვენივე ხმა ისე გვაფრთხობდა, როგორც ტრიკონებო
ფრთხებინ ნაბიჭის ხმაზე ან კიდევ გნოლები მგზავრის სიმღერის გაკონებაზე. რაიმეს თქმას
დავაპირებდი თუ არა, სიტუაციები კუდვლოვით გამოიმშრალ ყელში მეჩხირებოდა.

- თუ არ გინდა, ნუ იტყვი.
- არა, უნოა ვითხრა!
- მაშინ თქვი. შე რა, ზელს ზომ არ გიშლი?
- პასუხალ!
- პო, გისმენ.
- იცი რა?..
- რა?

— ვერაფერს ხელებში?

ასლა წეცილება, ასე რამ გამომამსტერა, იმდენ ხანს როგორ ვერ მივხვდი-მეთქი.

— ასევეალ..

— რა იყო!

— ფეხშიშველ ვარ!

თვდაშირველად ვერ გავიგე, რა შიობრა. მოულოდნელობისაგან თითქოს გონება დავკარ-
გე. გულში ვრთხვლავ არ გამოვლია, რომ ეს ამბავი, რასაც ასლა მუუბნებთან და რაც ასე
ბუნებრივია, მართლა შეიძლებოდა მომხდარაყო. არ ვიცი, რაზე ვფიქრობდი მაშინ.

სისხლი ყურებში მომაწეა და ნაკვერცხლებივით ამიწითლდა: თვალები ისე ამეწვა,
თითქოს საბონი მომხვედროდა...

ათი წუთი მინც გავიდა სამარისებურ დუმილში. გულს ბგაბუვი ვაპქონდა, მაგრამ მა-
შინ არც შემიჩნევიდა.

ლოლა ისე ქმინავდა, თითქოს ფლეიტას უბერავსო.

— ფეხშიშველ ხარ?

— ჰო.

ლოლა ატარდა, არ ვიციოდი, რითი დამეწყნარებინა.

— ნუ სულულობ. ზოგი კვდება, ზოგი იბადება...

იქნებ ღმერთმა თავიდან ამართოს ჭოჭობების რაიმე სასჯელი იმ საღამოს გულწი-
ლობისათვის.

— მერედა, რა არის აქ უჩვეულო? დედაშენიც, სანამ შენ გმოხდა, ფეხშიშველ იყო, დე-
დაშენიც... — წელზე ფეხს ვიდგამდი, რომ სანუგეშო სიტყვა მეთქვა. მანამდეც შევნიშნე,
თითქოს ლოლა უეცრად შეცვალესო. — ეს ამბავი მუდამ ასე ხდება, ყველამ კარგად იცის.
პოდა, რაღას წუხარ. — ლოლას მუცელზე ვუუბრებდი, თუკი კი ვერაფერს ვამჩნევდი, გაღა-
ფითრებულდი, თამაგაწეწილი, საოცრად ლაპაზი იყო. ახლოს მივუჩიოდი და ლოკაზე ვაკოცე.
მიცვალეპულივით გასციებოდა ლოკა, კოცნისას ისეთი ღიმილი მომაგება, ძველი დროის
მოწამეებს რომ უმშვენებდათ სახეს.

— გიხარია? — ვკითხე.

— ჰო, ძალიან მიხარია! — ლოლა აღარ იღიმებოდა. — ძალიან გიყვარავარ?

— ჰო, ლოლა, ძალიან...

მართალს ვამბობდი, მაშინ მართლაც ძალიან მიყვარდა, — მას, ყმაწვილქალს, საშოში
ბავშვი ჰყავდა, ჩემი ბიჭი, ეოცნებობდი მისთვის განათლება მიმეცა და ხალხში გამომეყენა.

— ლოლა, ჩვენ დაქორწინდებით. საბუთები უნდა მოვაწესრიგოთ, ასე არ შეიძლება...

— ჰო.

ლოლამ თითქოს ამოიხრა.

— დედაშენს დავუმტკიცებ, რომ კეშმარიტი მამაკაცი ვარ.

— ჰო, იმან იცის...

— არა, არ იცის!

გარეთ უკვე ბნელოდა, წასასვლელად რომ მოვემზადე.

— დაუძახე დედაშენს.

— რატომ?

— უნდა ვეთხრა.

— იცის.

— იცოდეს... მინდა თვითონ ვეთხრა!

ლოლა აღგა — რა ტანსრული იყო! — და გავიდა, ვუუბრებდი და ისე შეეხაროდი, რო-
გორც არასდროს.

ყოტა ხნის შემდეგ დედამისი შემოვიდა.

— რა ვინდა?

— იციოთ, რაც მინდა.

— ზედაე, რა დღეში ჰაავდე?

— კარგადაც მოვექცეულვარ. ჭერ ბატარა გოგოთა თუ რა?

დედამისი დუმიდა. არ მეგონა, ასეთი დამყოლი ბუნებისა თუ იყო.

— მინდოდა მოგლაპარაკებოდით.

— რაზე?

— თქვენს ქალაშვილზე. ცოლად მინდა შევიერთო.

- სურვილი ცოტაა. საბოლოოდ გადაწყვიტე?
  - დიახ, საბოლოოდ.
  - მერე, კარგად მოიფიქრე?
  - ძალიან კარგად.
  - ასე მალე?
  - დრო საკმაო მქონდა.
  - მოიცადე, თუთონ მას დაეუქმებენ...
- დედამისი გვიდა და დიდხანს არ დაბრუნებულა. ეტყობოდა, დაეობდნენ. ზელაკიდე-ბელი შემოიყენა ლოლა.
- აა, შეხედე, ამას უნდა ცოლად შეგიერთოს. გაუყვები?
  - გაუყვები.
  - კარგია, კარგია... პასუხალი შესანიშნავი ბიჭია, ვიცი, ასეც მოიქცეოდა... აბა, გადაცოცნეთ ერთმანეთი!
  - უკვე გადავცოცნეთ.
  - კიდევ გადავცოცნეთ, ჩემს დასანახად.
- ლოლასთან მივედი და ვაკოცე. ვაკოცე მთელი ძალით, მერდზე მაგრად მიეკატი, დედამისს უტრადლება არ მივაქციე, მაგრამ ეს პირველი, ნებადართული კოცნა არ მომეწონა. ის, პირველი, სასაფლაოზე, ახლა ასე შორეული რომ მერყენებოდა, უფრო ტკბილი იყო.
- შეიძლება დავრჩე?
  - დარჩი.
  - არა, პასუხალ, არ შეიძლება, ჯერ არ შეიძლება.
  - შეიძლება, შეილო, შეიძლება. ეგ ხომ შენი ქმარი იქნება, ასე არ არის?
- დავრჩი და მთელი ღამე მასთან გაეატარე.
- მეორე დღეს დილიდანვე წავედი ეკლესიაში. დონ მანუელი ცისკრის წირვისთვის იმოსებოდა. წირვას დონ ხესუსის, მისი დიასახლისისა და ორი-სამი მოხუცი ქალისთვის ასრულებდა. გაუყვირდა ჩემი დანახვა.
- აქ რა გინდა?
  - დონ მანუელ, სალაპარაკო მაქვს თქვენთან.
  - წირვის გამოსვლამდე დამოციდი?
  - დიახ, სენიორ, არ მჩქარება.
  - კარგი, დამელოდე.
- დონ მანუელმა სამოსსაცავეს კარი გაიღო და მიმითხა ხის შეუღებავ, მაგარ და ქვასავეთ ცოც სკამზე, როგორც თითქმის ყველა ეკლესიაში დგას და რომლებზეც არავრთი ნეტარი წუთი განგვიციდა.
- ამაზე დაჯდება, დონ ხესუსი რომ დაიჩოქებს, შენც დაიჩოქე, წამოდგება, შენც ადვილი დაჯდება, შენც დაქვები.
  - კეთილი, სენიორ.
- წირვა ჩვეულებისამებრ ნახევარ საათს გავრძელდა, მაგრამ ამ ნახევარმა საათმა ჩემთვის შეუშინებლად გაიარა.
- როცა წირვა გამოვიდა, სამოსსაცავეში დავბრუნდი. დონ მანუელი იხდიდა.
- აბა, გისმენ.
  - ცოლის შერთვა მინდა.
  - გიწონებ განზახვას, შეილო ჩემო, გიწონებ ქალები და მამაკაცები ღმერთმა ადამიანთა მოღვმის გასაგრძელებლად შექმნა. ვის თხოულობ? ლოლას?
  - დიახ, სენიორ.
  - დიდი ხანია გადაწყვიტე?
  - არა, სენიორ, გუშინ...
  - მხოლოდ გუშინ?
  - მხოლოდ გუშინ. გუშინ მითხრა თავისი ამბავი.
  - რაიმე შეემთხვა?
  - დიახ.
  - ფეხმძიმედ ხომ არ არის?
  - დიახ, სენიორ, ფეხმძიმედია.
  - რას იზამ, შეილო ჩემო, თუ დაქორწინდებით, უფალო ყველაფერს შეეინდობო.

ადამიანთა თვალშიც უფრო ახალღებთ. ქორწინების გარეშე გაჩენილი ბავშვი ცოცხალი და ჯანსაღი გალანძღვის მერს არაფერს მოგიტანთ, ხოლო ქრისტიანული წესით დაქორწინებული მშობლებისთვის შვილი ღვთის წყალობაა. საბუთებს მოგიწერებოდა. ნათესაებმა ხომ არა ხართ?

- არა, სენიორ.
- მით უკეთესი. ორი კვირის შემდეგ მოდი, ყველაფერი მზად იქნება.
- კეთილი, სენიორ.
- ახლა სად მიდიხარ?
- სამუშაოდ, სხვაგან სად უნდა წაიღე?
- იქნებ მანამდე აღსარება მიხარა?
- კარგი, ეგრე იყოს...

აღსარება ვუთხარი და ისეთი სიმსუბუქე ვიგრძენი, თითქოს ცხელ წყალში მანანეცისო.

8

თვეზე ცოტა მეტი გავიდა და 12 დეკემბერს, გუდალუპის ღვთისმშობლის დღეს, რაც იმ წელწაღს ოთხშაბათს მოუწია, შევასრულე ყოველი წესი და რაღაც ეკლესიისა და დავაქორწინდი.

მტანჯავდა მოსვენება და თითქოს მაფიქრებდა, თითქოს მაშინებდა ის ნაბიჯი, რომლის გადადგმასაც ვამიჩრებდი — ვმეცემა წილოს, ქორწინება სახუმარო საქმე არ არის დროდადრო ისეთი შიში და სისუსტე დამედევლებოდა ხოლმე, რომ მეტყუებით, მზად ვიყავი ყველაფერი მიმეტოვებინა და სიტყვა გამეტება. ასეც მოვიტყუე, რომ არ მეღებოდა, მიიქმე-მოიქმეა ზეცას მიაღწევს-მეთქი, მე კი, რომ დავეცეოდი, ამისი არანაყოლები შემინია. აქოებებს წუნარად ვიყო და მოხდეს, რაც მოსახდენია. აღმათ სასაკლავოზე ვაღწერილი-ცხვრებიც ასე მსჯელობენ, ნემს თავზე კი უნდა ეთქვა, ხანდახან მეგონა — მოახლოებული ჯვრისწერა ქვეაზე შემშლის-მეთქი. არ ვიცი, გუშინათ თუ ვგრძნობდი, უბედურება რომ მელოდა. უარესი ის გახლდათ, რომ სწორედ იგივე გემინი ვერ მიმარდებოდა, უფრო ბედნიერი იქნებოდა, ცოლს თუ არ შეირთავო.

ქორწილისთვის არაფერი დამიმუშრებია — შენი ნების საწინააღმდეგოდ დაქორწინება ერთია, ხოლო საზოგადოებაში მდგომარეობის განმტკიცება — მეორე. ქორწილი თუ მღვდრული არა, სხვებზე ნაყლები არ გექნია. ვუბრძანე, ეკლესიაში ყავანოები და იყავებუდი არაშარინი შემოეტანათ. ეკლესია თითქოს უფრო მიშინიდევი და სტუმართმოყვარე გახდა და, აღმათ, ამიტომ ცივიც აღარ შეჩვევბოდა ფიქვის სკამები და ქვის იატაკი. პატარას უნდაღწესი ხარისხის შვიც ტილოს კარგად მომდგარია კაბა ეცეა, თავზე ნათლის ნაბუქარი მაქმანის ფატა ეხურა, ხოლო ხელში ფორთხლის ყვავილების თაიგული გვირა — ისეთი-ტანადი და თვითდაჯერებული გახლდათ, დედოფალივით გამოიყურებოდა. მე მადახსნი-ნაყადი წითელზოლანი ცისფერი ლამაზი კოსტიმი მეცეა, სწორედ იმ დღისთვის შავი ატლასის საბინიანი ქვედიც გავაახლე და დავიხურე, უელზე აბრმეშის ყელსახვევი შემოვიხევე და მეტყულებ ძეწყვი ჩამოვიყიდე. ლამაზი ნეფე-დედოფალი ვიყავით, გარწმენებთ. — მართლა ლამაზი და კარგი ჩაქმული! ეს რა შორს დარჩა ის დრო, როცა ხანდახან შეჩვე-ნებოდა, თურმე ბედნიერება არსებობს-მეთქი.

ზელისმოქმედებად გეყავდნენ აფთიაქარ დონ რამენდოს ვაიშვილი სებასტიანი და მღვდლის და სენიორა ატორია. დონ მანუელმა გეყურებოდა და იმისგანვე ქადაგება წამოიწყო, ჯვრისწერაზე სამკერ მერი დრო რომ დასჭირდა. იცის ღმერთმა, ისეთი მოწყენილობა და მღვდელი, მხოლოდ მოკალღობის გამო ვაგუძელი ამ ქადაგებას. ისე ეტყობოდა, კეთილსინდისიერად მოუშვადებია სიტყვა!

როცა ჯვრისწერა დასრულდა, რისი იმედიც უკვე გადაქურცილი მქონდა, ყველანი ნემს სახელში წაყვდიით, იქ დიდად მოსახერხებლად არა, მაგრამ მთელის გულით უხვად იყო გამოტანილი საქმელ-სასხელი, რათა ყველას, ვინც ვეუწეოდა, ბლამაღ ეტამა და ესეა. ის კი არა, ორჯერ მერს ხალხს საწყაფელიც კი იყო. ქალებისთვის გვეტონდა ბერბეშვილიანი შოკოლადი, ნემსის ტრატო, თავლის ნამცხვარი, მაიკაცებისთვის — მანანინია, შებოლილი სოსოსი, სისბლიანი ქებეც, ზეთისბილი, სარდინი. ვიცი, სოფელში ზოგიერთებმა გამკობრეს, სადღილი არ გააკეთათ — ერთი ისინიც! გარწმუნებთ, იმათაც მოუპირადევი — უფრო ძვირი არ დამიჯდებოდა, მაგრამ თავის არიდება ვამკობინე და ისიც მხოლოდ იმიტომ, რომ ერთი

სულა აკონდა ცოლთან ერთად გაცელოდი აქაურობას. ჩემი სინდისი სუფთაა — დღემდე მათა მთავლობა სხეებზე ნაკლებად არ აღმისრულებია. ესეც საკმარისია ჩემი მხარე, ხოლო რაც შეეება მითქმა-მოთქმას, არ ღირს ცაი აძუვეს მას.

სტუარტს ვემსახინდელ თუ არა, როგორც კი დრო ვიხელთე, ცოლი გამოვიყვანე და ფაშატზე შემოვისვი. ცხენი საგანგებოდ ამ დღისთვის სენიორ ვისენტისაგან ნათხოვარი ლამაზი აღაზრელობით მოვარე. შემინოდ, ცოლი არ გადამოივარდეს-შეთე და ცხენი ნაბიჯით გამოვიყვანე, მარაგზაზე გავედით და მერიდისკენ ავიღეთ გეზი. იქ სამი დღე დავეყავით — ჩემს ცხოვრებაში სამი უველზე ბედნიერი დღე. გზაზე ერთი ეჭვსჭერ კი შეეჩერდი სულს ამოსატქმელად. ახლა მივიტარს და საკუთარი თავისაც არ შეერა იმის გახსენებისას, რა სიამოვნებით გარტყვით გვირილებს და ერთმანეთს თმამი ვუბნევდით. ეტუობა, ახლად დაქორწინებულნი თავისდაუნებურად ბავშვებოვით გულბერყვილინი ხდებიან.

ცუნი თანაბარი, ზომიერი ჩორთით მიგვყავდა. ქალაქის შესასვლელთან რომის ხიდზე გავლისას კარგი საქმე ვერ დავგემარათა — მდინარემ დააღრხოთ თუ ეინ იციის რა იყო, ცხენმა ისეთი წიხლი ჰქრა გამოვლდ დედაბერს, რომ საცოდავი გადაყრავდა და კინაღამ გულდიანში არ მოადინა ტყაპანი! სასწრაფოდ ჩამოგვტი ცხენიდან: კეთილშობილ აღამიანს არ შევინს ვაჭირებენს ფაშს მიატოვოს დამევებული, თუმცა დედაბერს, როგორც შევატყუე, ათაფრი სტყენია, ვულდაწყვეტილიც კი ჩანდა. რომ არ ეჩივლა, ერთი რეალი მივეცი, ზურგზე ზედი მოვეთათუნე, და ისეც ლოლასთან დავბრუნდი. ლოლა იცინოდა. მერწმუნეთ, მისმა სიცილმა ძალიან შემაწუხა. თითქოს წინასწარ ვიგრძენი თუ გულმა მიკარნახა ის ავი რამ, რაც მას მოგვიანებით შეემთხვა. არ შევშენის აღამიანს მოუყასის უბედურებაზე იცინოს — ამას ვეუბნებოთ კაცი, ვინც მთელი სიცოცხლე ძალიან უბედური იყო. დმერთი ისე გვიქმს, ჭობი და ქვა არ სწირდება და, ცნობილია, ვინც მხვების იმეფლებს... მეორე მხრივ კი კაცთმოყვარეობა არასოდეს არ არის ზედმეტია.

შირლოს ღამისსათვე სახლში დავბინავდით, შესასვლელთან მარჯვნივ, დიდ ოთახში. პირველი ორი დღე სულ ვრმანეთის ალერსში ვიყავით და გარეთ ცხვირი არ გავკვივია. ოთახი კარგი იყო, მაღალი ჰერა წაბლის მტკიცე კოჭებს ემყარებოდა, იატაკზე ფიქლი მოვით, ივეყიე მოსაბერებელი და სასიამოვნო იდგა. მთელი სიცოცხლე ერთგული მგამობარივით ვამყუე ამ საძინებელ ოთახზე მოგონება. ასეთი დიდებული საწოლი ზომ არასოდეს მინახავს! კაკლის ხისა იყო, მოჩუქერთმებული სასთენალი ჰქონდა და ზედ ოთხი მტკელის ლეაბი იდო, სუფთა და გაწკრივებული. რა ტყბილად გვეძინა ამ საწოლზე! პირდაპირ ხელმწიფის საკადრისი გახლდათ! მაღალსა და გაბერილ კამოდს მოოქროვილსახელებრიანი ოთხი დიდი უქრა ჰქონდა. კარადა ჰერამდე უწევდა და ძვირფას, ფართო სარკეს კაკლის ხისევი ორი ღამაში შანდალი ორივე მხრიდან ჰქონდა დამაგრებული. ხელსაბანიც კი — ჩვეულებრივსაგნებ არსად რომ არ შეეხდებოდა — ამ ოთახში კობტა იდგა: მსუბუქი, მორკალეა ზამბუკის ფეხები და ზიტები მობატელი ქაშანეროს თეთრი ტაშტი ძალიან აღამაზებდა. კედლებზე, საწოლს ზემოთ დაკიდულ დიდსა და ოთხტრად შეფერავებულ ლითოგრაფიაზე ქრისტეს ვნება იყო გამოსახული. იქვე ეყიდა წითელ და ყვითელ ბაბთიანი, ფოჩებანი დაირა, ზედ ჰრელი სევილიური სამრეკლო ენატა და ორივე მხარეს ორი წყვილი კასტანეტი დაეკიდათ. ღამაში სურათი „რომაული ცირკი“ მუდამ დიდი ღირებულების ნაწარმოებად მიმაჩნდა. კამოდზე საათი იდგა, რომლის პატარა ციფერბლატი, თითქოს დედამწიპაო, შიშველ მამიყას ედგა მხარებზე. საათს ცისტრად მობატელი ორი ძველი, მაგრამ სასიამოვნო შესახედავი ეაზა უმწვენებდა გვირდს. სულ ექვსი სკამი გვქონდა, ორი სახელურიანი იყო. მაღალი საზურგე ჰქონდა, უკაცრადლი პასუხია და, დსაჯდომზე წითელი ხავერდი გადაყრათ. ისეთი მოსაბერებელი სკამები იყო, რომ შინ დაბრუნებულს ბევრჯერ მომნატრებია, ხოლო ახლა, აქ მყოფი როგორ ვნატრობ, ამაზე ზომ ღამპარაკიე ზედმეტია! დღემდე ვიხსენებ მათ, თუმცა ამდენი წელი გავიდა!

მე და ჩემი ცოლი დიდხანს ეტყებოდით აქაური მყუდროებით და, როგორც დასაწყისში მოვახსენეთ, თითქმის არ გავდიოდით ქუჩაში. აბა, რა გვესაქმებოდა ქუჩასთან, თუ აქ გვიქონდა ყველაფერი. რასაც სხვაგან ვერ მოგვეცემდნენ?

ეს, დამიჯერებთ, ცუდია, ბედი რომ არ გწყალობს კაცს: ეს ორი დღე ისე იყო სასეც ყველა სიყუთით, რომ კიდევ მივიჩირდა, დმერთმა როგორ ვაიმეტა ჩემთვის.

მესამე დღეს, მანათი პოლიცია დავვესხა თავს; თითქოს დედაბერი ნათესაებებს შეუშლიანებიათ. გაიგეს თუ არა, პოლიციელი მოვიდაო, ბავშვები კარებს გვართო მოაწყუნენ და ისე აჩხავლდნენ, მთელი თვე ყურებში ეს ხმა გვედგა. პატრიის დანახვაზე ბავშვებში

ბოროტი სიძაქტე იღვიძებს. ისე უყურებენ, როგორც იშვილი ცხოველს, თვალში აწითლებენ და ტუჩებზე უხეოდ ღიმილი დასთამაშებთ ხოლმე, ასე უყურებენ ცხვარს, რომელსაც სასაჯლოზე კლავენ — მის ცხელ-ცხელ სისხლში ალპარგატს ასველებენ, ან ურმით გასარესილ ძაღლს — ჯიხითაც რომ უჩიბინებენ კიდევ ცოცხალია თუ არაო, — ან კიდევ ახალშობილ კნუტებს, კმაში რომ იხრჩობიან და თან ქვევსაც ესერიან, ან არადა, ისე შეუბრალებულნი არიან, ამოათრევენ წყლიდან სათამაშოდ, რათა სიცოცხლე გაუტრძელონ და ამით მათი წამებაც გათანაგრძელიერ. პოლიციის მოსვლა გუნება გამოივსება, თუმცა კი ძალიან ვცდილობდი მშვიდი ეჩვენებოდი, მგონია, მღვღინავსიანგან ვერ მოვახებრებ.

პოლიციელთან ერთად თქვათითოდ წლის ბიჭი გამოგვეცხადა, მოხუცის შეილიშვილი, მღალა-მღალი და პატემოყვარე, რაც ამ ასაკს ახასიათებს ხოლმე და ამან მიხსნა სწორედ. როგორც მოგვხსენებთ, აღამიანებზე ყველაზე უკეთ მოქმედებს ქაითანურა და დატენილი ქისა. პოდა, როგორც კი ვთხოვარი, ყოჩაღი ხარ-მეთქი, ხოლო ხელში ექვსი პესკტი მივაჩვენე, ტუციასავით გავიარდა ითაბიდან. ფეჭქვეშ მიწის არ გრძინობდა სისხრული-სიგან და, დარწმუნებული ვარ, ღმერთს შესთხოვა, გებიანები ტენის ფლოქვებქვეშ ხშირად შეაგდეთ. პოლიციელმა ულვაშზე ხელი ჩამოსცა, ჩაახველა, დამტყუა ცხენის თავაწყვეტრი-ლი ტარებისათვის და, რაც მოთავრია, — ალბათ იმიტომ, რომ დაზარალებული მხარე ასე სწრაფად მოგვო განს, — ისე წავიდა, აჩავითარი უსიამოვნება არ მოუყენებდა.

ლოლა სტუმრების დანახაზე შიშისაგან ვახვედა, მაგრამ რაკი მზალი დიაცი არ ვახლდათ, პირველი შეგრობისაგან მალე გამოერკვა, ლოყებზე ისე დაუბრუნდა ფერი, თვალში აუკრავდა, ტუჩებზე ღიმილი მოეფინა და მყისვე დაუბრუნდა სილაბაზე და საკუთარი თავის რწმენდა კარგად მახსოვს, სწორედ მაშინ შევინიშნე პირველად მუცელი ლოლას. ამის შემხედვარეს გული სიბრალულით შემეკუწმა, სწორედ ამ სიანულთა დაამშვიდა ჩემი სინდისი, სეღ რომ მიწუხებდა — აქამდე სულ პატარა, ერთი ბეწო თითოლგაც არ გვიტრძინათ პირველი ვაის ვამო. მუცელი ლოლას ზერ კიდევ ოღნავ ეტყობოდა და რომ არაფერი მცოდნოდა, იქნებ ყურადღებაც არ მიმეჭკია.

მერიდამი რაღაც საოჯახო წერალმანები შევიძინეთ, მაგრამ ენიაღან სახლიდან ცოტა ფული გვეონდა წამოღებელი, თანაც ექვსი პესკტი მოხუცის შეილიშვილს მივეცი, გადაყვეციტე სოფელში დავბრუნებულაყვი. წინდახედელ კაცს არ შეშვების უქანასკნელ კამი-კამდე დახარჯოს ფული. ისეღ დავადგი ფამატს უნავირი და სენიორ ვინსენტეს მიციემოლი სადღესასწაულო აღკაშვლობა, ჩულო დასაჯლომ ტახტზე დავახიცი და ისეღ ისე უნავირზე შემოსმული ცოლით დავბრუნდით ტორემბიოში. როგორც იცით, ჩემი სახლი აღმენდრალეხოს გზაზე იდგა, ჩვენ კი მერიდიდან ებრუნდებოდით და სახლამდე რომ მიგვეღწეოდა, ჩამწკრივებული სახლების წინ უნდა ჩავვეყო. საღამოვდებოდა, თანსოფლებებმა ჩვენდამი საყვარული — რაკ ამ დროსათვის კიდევ არ აღმოფხვრილიყო — იმით გამოხატეს, რომ შე და ლოლას გულთბილი შეგვხვდნენ. ჩემი მარტხელი-საღირსიველი მეგობრების თხოვნას დაეყვი და ფრახილად, ისე, რომ ლოლასთვის ფეხი არ წამოემკრა, ცხენს თავზე ვადავახტი, მათ თითქმის ხელში აყვანილი წამიყვანეს მამლაყინწა მარტინეტის ღუქანში. სიმღერით შეეკვიფდით ღუქანში, ღვინის სუნად ამყარებულმა მეღუქანემ ღამზე მიმიკრა და ისე ღონიერად შომიჭირა მკლავები, კინაღამ სულ ამომხადა. ლოლას ლოყაზე ვაკოცე და შინ გავღმევი, მეგობრები მონახულე და დამელოდე-მეთქი. მეფის ასულავით იგდა ცხენზე, ტანადი და ამაყი, აბა, რას წარმოადგენდა, რომ სწორედ ეს ცხენი შეგვამთხვევდა პირველ უსიამოვნებას.

ღუქანში კარგად ვიქვიფეთ — გიბარაც გვეონდა და იმდენი ღვინაც, თუ გინდა, გე-ბანაყა. განწყობილებაც შესაღარი სუფუდა და ქვეყანაზე საკუთარი თავის მეტო აღარაფერი ვეახსოვდა, სმასა და სიმღერაში გართულებს ადარ გვესმოდა, როგორ გადიოდა დრო, საყარასი, სენიორ ხელანის ვაგი, სეგიდილოებს ისე სასიამოვნოდ მღეროდა, თითქმის ჩიტ-ბატონა გალობსო! თუ მშვიდ სიმღერას მღეროდა, მოყვლივლივით სმენად ვიყავით ვა-დაქცეული, ხოლო თუ ბახუსისაგან თავს აწყვეტდა, ჩვენც აყვევობდით. თუმცა ღიდად შეწყობილი ხმები არა გვეკონდა, მაგრამ სამაგიეროდ სასაცილო სიტყვებს ვღღეროდით.

აფსუს, რომ აღამიანებმა არ იცოან, საღამდე მიიყვანს ხოლმე მათ წრეგადასული მხიარულებამ აბა, წინასწარ რომ ვიცოდეთ, იმას მიანე შევძლებდით, ზოგიერთი უსიამოვნება ავგეშორებინა თავიდან. ამას იმიტომ ვამბობ, რომ მამლაყინწასთან მოქეცივებს ყველას ისტერი მოტუდა, რადგან ვერც ერთმა ჩვენთაგანმა ვერ შეძლო დროზე თავის მოთოყვა. ამბობენ, თეგს თავისი ხაბა ღუბავსო, იმასაც ამბობენ, ჩემი ენა ჩემი მტერიო და რაც

მოგვიცა დაეითათო, ყველა შენი თავითათო. იცოდეს ღმერთმა, ჩემი აზრით ამაში ჰუმბარტების მარცვალი არის, რადგან, საკარისის თავის ქერქში რომ ჩატველიყო, როგორც ამას უფალი გვიბრძანებს და სხვის საქმეში ცხვირი არ ჩაეყო, პატარა უსიამოვნებასაც აიცილებდა თავიდან. ღვინო ცუდი მრჩვეულია.

საკარისამა სიმთვარელში სიცილ-საიცილოთ გვიამბო — არ ეიცო, ნამდვილი იყო თუ მონაცანი, — ერთი მტრედის ამბავი, თავის ზუღეში სხვის ღებღა მტრედებს რომ იტუებდა. იმ წუთში დაეფიცებოდა (ახლაც შემოძლია დაეფიცო), რომ მე მგელისხმობდა. არასოდეს წეროლმანებზე გაბარებდა არ მჩვეოდა, მაგრამ ხშირად ხდებდა ხოლმე, აშკარად გეტყვიან თავს — ყოველ შემთხვევაში, შენ გგონია ასე — მაშინ არ არსებობს არავითარი საშუალება თავი ისე დაიჭირო, ვითომ ეს ამბავი შენ არ გებება, წაიურუო და არ აფეთქდე.

მე ვუთხარი:

- მართალი ვითხრა, ვერ გამიგია, რა არის აქ სასაცილო.
- ყველამ გაიგო, პასკუალ.
- ეგრე იყოს, არ უარყოფა, მაგრამ უნდა ვითხრა, კარგ საზოგადოებაში, მე მგონია, ისე უნდა იხუმრო, ყველამ იცინოს უცლებლოვ.
- ნუ გამწარდები, პასკუალ, ხომ იცი, ვინც ცხარობს...
- მე კი მგონია, ვაქციც არ შემეგნის ხუმრობიდან შეურაცხყოფაზე გადავიდეს.
- მაგას ჩემზე ამბობ?
- არა, გუბერნატორზე.
- მე კიდევ მგონია, ლაპარაკში უფრო დიდი გული გაქვს, ვიდრე საქმეში.
- ჩემი სიტუვა და საქმე ერთია. — წამოვდექი.
- გინდა, ქუჩაში გავიდეთ?
- არ არის აუცილებელი!
- დიდ გულზე კი ხარ!

მეგობრები ვინზე ვაღვინენ — ეჯაკეები არ ეტყვიან ორთა ბრძოლაში.

აუჩქარებლად გაგზნენი დანა: ასეთ დროს ყოველგვარი აჩქარება, ყოველგვარი შეცდომა შეიძლება ჩვეთთვის სახედისწერო აღმოჩნდეს. ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა, ბუჩის გაფრენას გააგონებდით.

ვეცი საკარისს და ხელის განძრევაეც ვერ მოასწრო, დანა სამჭერ დავარტყი, საკარისის ერთიანად აცხატებდა. დონ რაიმუნდოს აფთიჯში რომ მიპყავდათ, სისხლი შადრეანივით გადმოსჩქეფდა ქრილობებიდან.

მომხდარი ამბით შეფიქრიაინებული შინ - სამი-ოთხი უახლოესი მეგობრის თანხლებით მივედი.

- ისე არ გამიმართლა... ქორწილის მესამე დღეს!
- ჩემად, თავდაბრილი მივდიოდით, თითქოს მიცვალულს მივყვებოდით.
- ჩემი ბრალი არ არის, თვითონ მიაძულა. აბა, რას უბედობდა!
- კარგი, გეუოფა, პასკუალ. თავს ნუ იკლავ მაგაზე ფიქრით.
- როგორ თუ მეუოფა, ვნანობ, გესმის? თუმცა უკვე გვიანია...
- თენღებოდა და მამულბმა უვილით შესძრეს პაერი. ველს ურცის სურნელი ასდიოდა. არასოდეს სახლსცენ მიმავალი გზა ასე შორი არ მჩვენებია.
- აცოვდა...
- არ ეოცა, ვერ ვგრძნობ.
- იქნებ მე მაკანკალბეს!
- შეიძლება...
- სასაფლაოს ჩაეუარეთ.
- ძნელია, ალბათ, შიწაში წოლა!
- უმარწილო, რაგბს ამბობ, რა საოცარი აზრები მოგდის თავში?
- ჰო, მართალია...
- მალღი და წერბილი კიბარისი აბრდილივით, გუშავივით დადგომოდა თავს საფლავებს.
- უშნო კიბარისია...
- უშნოა.

კიბარისზე თითქოს იღუმელიდ ხმინობდა ქოტი, ავბედითი ფრინველი.

— საბაველი ფრინველია.

თითქოს ვიღაცის იღუმელი ხელი ჩემს სახლს უფრო შორს და შორს სწევდა.

— ფეხი ის არის, ხომ?

— ის არის.

— რატომ არ გვითხარია?

— რა უნდა შეთქვა? არ იცოდი?

გამიკვირდა, სახლიდან ბაიბური არ ისმოდა. ჩვეულებრივად ქალები ჭერ კედელ აქ შეგულებოდნენ.

— მგონი სძინავთ.

— შეუძლებელია შუქი უნთიათ!

სახლს მივეახლოვდი: შუქი მართლაც ენთო.

ზღურბლზე სენიორა ენგრასია იჯდა. ისიც კიბარისზე შემომყდარია ქოტივით მოთქამდა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, საბოლოო ქოტს ჰგავდა.

— აქ რას აკეთებთ?

— შენ გელოდა, შეილო.

სენიორა ენგრასიის იღუმელდებით აღსაყვ სიტყვები არ მომეწონა.

— აბა, შემიშვი!

— არ შეხვიდე!

— ეს ჩემი სახლია!

— ვიცი, შეილო! დიდი ხანია, შენი სახლია... მაგრამ ახლა არ უნდა შეხვიდე.

— რატომ არ უნდა შევიდე?

— იმიტომ რომ, არ შეიძლება, შეილო. შენი ცოლი ცუდად არის.

— ცუდად არის? რა დაემართა?

— მძუღელი მოსწყდა. ცხენმა გადმოაგდო.

გამზავებისგან თვალთ დამიბნელდა, აღარც ის შესმოდა, რას მელაპარაკებოდნენ.

— სად არის ცხენი?

— თავლაშია.

თავლის კაბი ბაქში გადიოდა და ძალიან დაბალი იყო. შესვლისას წელში მოვიხარე. არაფერი ჩანდა.

— ოპ, ცხენო, ცხენო!

ფაშატი კედელს ატყავდა. ფრთხილად გაეხსენი დანა. ასეთ დროს ერთმა არასწორმა ნაბიჯმა შეიძლება დაგლუპოს კედელი.

— ოპ, ცხენო!

ფაშატი კუთხისკენ იხევდა: ისე მივეახლოვდი, შემეძლო გაეგე ხელი მომეთათუნებინა. პირტყევი დაიძაბა, ათრთოლდა.

— ოპ, ცხენო!

ერთ წუთში მოხდა ყველაფერი. ვეცო და ერთი ორჯერ მიინც ჩავერტყე დანა...

სქელი კანი ჰქონდა, საკარისის კანზე ბევრად სქელი...

თავლიდან გამოსულს ხელი მტკიოდა, ნიდაყვამდე სისხლში მჭონდა მოსერილი. პირტყევის ხმა არ გავიდა, მხოლოდ უფრო ღრმად და სწრაფად სუნთქავდა, ვიდრე მაშინ, ულაქს რომ მიუშვებდნენ ხოლმე.

მართალს გეუბნებით, თქმეა, მოგვიანებით, ვულმა რომ ვადამიარა, სხვანიარად ვფიქრობდი, მაგრამ იმ წუთას მხოლოდ ერთი აზრი მიხვრეტდა ტვინს — ხომ შეიძლებოდა ლოლას. მძუღელი მაინც მოსწვევებოდა, ვიდრე დაგქორწინდებოდი! რამდენ სიმწარეს, რამდენ იმედისგაყრუებას გადაურჩებოდი მაშინ!

ამ უბედურმა შემთხვევამ გამტეხა და საშინელ შავ ფიქრებში ჩამძირა. სოფელში ისე უბრაოდ დაეხეტებოდი, თითქოს პირი წყლით მჭონდა საყვ. სანამ ვიწმე მოვეგებოდი, თორმეტჯერ დაუქრულებელი თვე გავიდა. ერთი წელი იყო თუ ცოტა ნაკლები ვასულა, რაც ის უბედურება დაგვატყდა თავს, რომ ლოლა ისევ ფეხშიძემდე შეიქნა. გაგზავნა, ისეთივე სულწასულობა და მოუსვენრობა დამეფლდა, რიგობრივ პირველი შეილის მოლოდინის დროს.

დრო კი არ მიფრინავდა, როგორც მე მსურდა, არამედ მიიზღაწუნებოდა და სადაც არ უნდა წავსულიყავი, ჩვეული გააფორება აჩრდილოვით მსდევდა თან.

გულწაბრობილი და ტყუილი, პირქუში და ეჭვიანი გავხდი. რაკი არც ცოლსა და არც ღვდიანებს აღაშინათა ხსიათებინათა არაფერი გაეგებოდათ, ყველანი დაყურსული ვიყავით და ყოველ წუთს ჩხუბს მოველოდით. დამაბულომა არაქათის გვაცლიდა, მაგრამ თითქოს ჩვენი საგანგებოდ ვიწვევდით მას. მუდამ გადაკრული სიტყვა გველანდებოდა, ყველაფერში ხრაცხისა და თინებს ვხედავდით, ვერც კი წარმოიდგენით, რა მძიმე თვეები გადავიტანეთ.

ქვიდან მშლიდა იმის გაფიქრება, რომ ცოლს შეიძლება კიდევ მოთყუებოდა მეცელი. მეგობრები ხედავდნენ ქეუაზე რომ არ ვიყავი, ხოლო სწრაფია — მაშინ ჯერ კიდევ ცოცხალია იყო — ნაყლებად მეფერებოდა.

ჩვეულებისამებრ ვესთებრებოდი ძაღლს:
— რა იყო, რა მოგვიდა, პა?

ვედრებით შემომუყრებდა, კედლს ხშირ-ხშირად აქიციებდა და წყმუტუნებდა. მისი ნაღვლიანი თვალები გულს ჩამწყვეტდა ხოლმე. მასაც სამოშოვე დაეხოცა ლეყვები. რა იტოვდა იმ ბრავებმა, როგორ ეიდარდებ მისი უბედურება. სამი ლეყვი იყო, მკედრები დაიბახუნდნენ, — სამივე ერთნაირი, წებოვანი, ნაცრისფერი და თავველივით გაქუცული. ბუნებებთან რაიმე გავთანადე და სამივე დაემარხე. კურდღლებზე სანადიროდ გასულები სულის მოსათქმელად რომ შეეჩერდებოდით ფერდობზე, ძაღლი უშვილო მდებდრის სიმწარითა და გამაგებით მიიჩნებდა საფლავთან და ყნოსავდა.

მერვე თვეზე, როდესაც ყველაფერი კალაპოტში ჩადგა, როცა ჩემი ცოლის ფეხშიშობა სენიორა ენგრასიას რჩევა-დარიგების წყალობით სმაგალითოდ უნდა დასრულებულიყო, როცა ისე დიდ ხანს გავიდა და ისე ცოტა ხანი რჩებოდა მშობიარობამდე, თითქოს სამიზრობებაზე აღარ უნდა მეფიქრა, მაგრამ ჩემი შიში და მოუთმენლობა ისე გაძლიერდა, რომ ამ დაეიდარბის გადაშვიდე რაკი არ გავგოყდი, დეარწმუნდი, ცხოვრებაში ჰქვიდან აღარაფერი შემშლის-მეფიქ.

ხუტად სენიორა ენგრასიას დათქმულ დროს — ისე უბრალოდ, რომ მაშინვე გამოვიკრება, — მოველინა ქვეყნიერებას ჩემი მეორე, უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვი, ჩემი პირველი ვეიშვილი. სანათლავ ემბახთან მას პასკუალი დაეარქეთ — მამამისი, თქვენი მონა-შორჩილის, სახელი. მე მინდოდა ეღუარდო დამერქმია, რადგან წმინდანის სახელობის დღეს დაიბადა და ჩემს მხარეში ასეთი წესია, მაგრამ ცოლმა, რომელიც იმხანად ძალიან შეფერებოდა, დაიფინა, შენი სახელი დაეარქვათო. თვალეზე ლიბრი მქონდა გადაკრული და იმასაც დიდხანს არ დასკირებებია ჩემი დაყოლიება. ახლა თვითონაც არ მკერა, მაგრამ თავს დაუღებ, რომ ასე იყო — ცოლის სიყვარულის მოზღვაეებამ შემატდინა, როგორც უწვერული ყრმა და გვეცებით, მაშინ გულწრფელად მაღლივრი ვიყავი ლოლასი.

ბუნებით ქანსალი და ძლიერი ლოლა ორ-სამ დღეში ისე მოშგობინდა, თითქოს არც კი ემშობიაროს. ჩემს სიცოცხლეში ისე არაფერს უმოქმედია ჩემზე, როგორც ამ სურათმა იმოქმედა: თბავამალია ლოლა ჩვილს ძუძუს აწოვებს. მარტო ეს ვაღაწონია ასობით ვანედილ უსიამოვნებას.

საათობით ვიჯექი იატაკზე საწოლთან. ლოლა ჩემად, თითქოს რცხენიაო, მელაპარაკებოდა.

- ერთი უკვე გავიჩინე.
- პო, გავიჩინე.
- ლამაზი...
- მაღლობა უფალს.
- ახლა უნდა გვეუფრთხილდეთ.
- ახლა ძალიან უნდა გავუფრთხილდეთ და გავუფრთხილდეთ.
- ღორებისაგან დავიცვათ...

მოსვენებას მიყარავდა საცოდავი მარისს გახსენება. ასეთი უბედურება რომ მოსვლოდა, ჩემს შვილს საკუთარი ხელებით დაეაბრჩობდი, რათა ტანჯვისგან მესხნა.

- პო, ღორებისგან...
- კიდევ ცოებ-ცხელებისგან.
- პო.
- მზის დავერისგანაც...

იმის გაფიქრებაზე, რომ ამ ნახ ხორცის ნაპერს — ჩემს ვეიშვილს — შეიძლებოდა ასეთი

ხიფათი შემთხვევითა, ტანში დამბურძგლავდა ხოლმე.

- ყვავილზე აყუცროთ.
- ცოტა რომ წამოიზრდებოდა.
- და უოველთვის ჩაეცემით ფეხსაცმელს, ფეხი რომ არ გაიკრას.
- შეიდი წლისა სკოლაში მიგიყვანოთ...
- შე კიდევ ნადირობას ვასწავლი...

ლოლა იცინოდა, ბედნიერი იყო რაღა დაგიბოლოთ, შევეურებდი მას — უბადლო სიღამაზის პატრონს, ღვთისშობელივით რომ აყვანა ხელში ბიჭუნა და მეც ბედნიერად ვგარძნობდი თავს.

— საზოგადოებაშიც გამოვიყვანო!

ბა, საიდან უნდა გვეცოდნოდა, რომ უფალი ღმერთი, რომელიც ყველაფერს თავის სურვილზე ატრიალებს, წავგართმევდა ჩვენს ოცნებას, ჩვენს ერთადერთ განძს, ჩვენს სიმდიდრეს. ბა, რა ვიცოდით, რომ ჩვენს ბიჭუნას უფრო ადრე დავჯარგავდით, ვიდრე ცხოვრების გზაზე გამოვიყვანდით! რაღა მაშინ გვტოვებს სიყვარული, როცა ის ყველაზე უფრო გვეპირდება?

ვერ ამეხსნა რატომ, მაგრამ ჩვენს პირშმოს რომ მტრისმეტად შევხაროდით, ეს ამბავი ძალიან შედეგად მოგვტოვებდა. მთელი ცხოვრება უბედურებას მიგარჩნობდა გული. არ ვიცო, ყარგია თუ ცუდი, წინასწარ რომ ვგარჩნობ განსაცდელს. მოგვიანებით, რამდენიმე თვის შემდეგ, თითქოს ჩემს ავბედითობას ძალა რომ არ გამოეცლოდა და თავი შეეხსენებინა, ეს ჩემი წინათგარჩნობაც აიხსნა.

პაწიანზე მუღბავი და გაუთავებელი ლაპარაკის გამო ნელ-ნელა შემბზულდა ცოლი. ვიცოდი, ადრე თუ გვიან ჩვენი ბიჭი დაგვტოვებდა, დაგვამწუხრებდა, ჩვენი ყარ-მიღამო ნასახლარად გადაიქცეოდა, მყუავილი და ჭინჭარი მოედებოდა, მაყაყები და ხელიკები დაიდებდნენ ბინას. დარწმუნებული ვიყავი, ეს საშინელება არ აგვევლებოდა და მტანჯავდა იმის შეგენება, რომ ვერაფერს ვიღონებდი მოსალოდნელი საშინოოების თავიდან ასაცილებლად.

ხანდახან, როცა პაწიას შევეურებდი, უნებურად ცრემლით ამევსებოდა თვალები, ვე-
აღვრსებოდი:

- პასკუალ, ჩემო ბიჭუნა...
- ოგი მრგვალ თვალებს შემომაჭყუეტდა და გაიღიმებდა.
- ცოლი ჩაგვერეოდა ხოლმე:
- პასკუალ, ხომ ყარგი ბუთბუზა ბიჭი გყავს, პა?
- პო, ლოლა, ღმერთმა ქნას, მომავალშიც ასეთი იყოს!
- ამას რატომ ამბობ?
- შენც ხომ იცი, პაწიები ძალიან ნაზები არიან.
- რას ამბობ, ცუდი არაფერი გაიელო გულში!
- არც ვფიქრობ, ოღონდ ძალიან უნდა გავუფრთხილდეთ ბავშვს.
- პო, ძალიან...
- პაწიები გაციებისაგან იხოცებიან...
- ერთი პირქარა და...

ჩვენი საუბარი ისე ნელ-ნელა ჩაყვდებოდა ხოლმე, როგორც ფრინველები და ყვავილები კვდებიან ჩემი შორჩილებით, როგორც ბორბოტი პირქარით გაციებელი პატარა ბავშვები კვდებიან ხელად.

- მეშინია, პასკუალ.
- რისი?
- ბიჭი რომ მოგვიყვდეს.
- ეგ როგორ იფიქრე?
- ამ ასაკში ჩვილები ისეთი სუსტები არიან!
- ჩვენი ბიჭუნა შეგარია, ვარდისფერი ხორცი აქვს, მუღამ იცინის.
- მართაღს ამბობ, პასკუალ. მე სულელი ვარ!
- ნურთიულად იცინოდა, თან ბიჭუნას გულში იყრავდა.
- ყარმენს რითი შოუყვდა შეილი?
- ამბობენ, გაცივდაო.
- პირქარისგან დავმართა?
- მეორე.

— საცოდავი კაჩენი, როგორ შეხბაროდა თავის ბიჭუნას! სახით პირწყაბარდნილა მა-
შაო, ამბობდა, გაბსოვს?

- მახსოვს,
- რაც უფრო ტკბილია იმედი, მით უფრო შწარება მისი დაკარგვა...
- ჰო, რა თქმა უნდა.
- აი, წინასწარ რომ იცოდნენ, რამდენს იცოცხლებს თითოეული ბავშვი, შებღზე რომ გწეროს...

- გაბუმი!
- რად გაბუმიდ?
- არ შემიძლია შენი მოსმენა!
თავში ბარი რომ ჩაერთვით, ისე არ გამოიგნებდა, როგორც ლოლას სიტყვებში გამოიგნა.
- გესმის, ფანჯარა...
- რა ფანჯარა?
- ჭრილობებს, თითქოს პირქარია...
- ფანჯარის ჭრიალს წყნარი კენესა დაერთო.
- ბავშვს სძინავს?
- სძინავს.
- შგონი სიზმარშია. კენესის, თითქოს რაღაც სტყვია...
- გეჩვენება.
- ღმერთმა ქნას, სიცოცხლეს არ დაეინანებდი...

ბავშვის კენესა ახალნაყარი მუხნარის ტორის ჰგავდა ქარში.

— კენესი!
ლოლა გავიდა ბავშვის დასახედად. მე სამზარეულოში დავრჩი, თუთუნს ვწვიდი —
უბედურება მუდამ თუთუნის წვეის დროს დამატყდება ხოლმე თავს.

კიდევ რამდენიმე დღე იცოცხლა. მიწას რომ დაეუბრუნეთ, თერთმეტი თვისა იყო —
თერთმეტი თვის სიცოცხლე და ზრუნვა ჩავეიყარა წყალში ერთმა ბოროტმა პირქარმა.

ნამდვილად ღმერთი მსჯიდა ჩადენილ და ჯერ ჩადენილ ცოდვათა გამო! ნამდვილად
ღმერთის მუხსიერებაში მტკიცედ ჩაშვდილიყო, რომ უბედურება ჩემი ერთადერთი ზედღა
იყო, ჩემი ნაღვლიანი სიცოცხლის ერთადერთი გზა!

დამაჯერეთ, შეიძლება უიღბლობას შეეჩვიოს კაცი: ყოველთვის თავს ვინუვებებთ, შორ-
ჩა, მეტი უბედურება აღარ დაგვატყდება-თქო თავს, მაგრამ მერე ჩვენდა სუბედუროდ
გზვდებით, ჯერ სადა ხარ, უარესი თურმე წინ გველის...

ასეთი აზრები იმიტომ მომდის თავში, რომ როცა ლოლას მუცელი მოსწყდა და საკარაისს
ვეჩხუბე, მართალი მოგახსენეთ, მხოლოდ იმიტომ ვდარდობდი, რომ ვერც კი წარმომეღვინა,
თუ უარესს მოვესწრებოდი.

როცა პაწია პასკუალმა მივეატოვა, მე სამ ქალს შევჩივი ზელში. ასე იყო თუ ისე,
ცხოვრებამ ამ ქალებთან შინც დამაყვამორა, მაგრამ ისინი ისევე ახლობლები იყვნენ რო-
გორც ქუჩაში შემხვედრი პირველი კაცი და ისეთივე ღვიძლები, როგორც მთელი ქვეყანა.
შერწმუნეთ, ვერც ერთმა მათგანმა ვერ შეძლო აღერხით თუ შესაფერისი მოპყრობით შე-
ვსუბუტეებინა ჩემთვის დაწყარგის სიმძიმე. პირიქით, თითქოს პირი შეცრესო, სიცოცხლეს
მიწამლაღდნენ. ეს სამი ქალი გახლდათ ჩემი ცოლი, დედა და და.

ვინ იფიქრებდა, მე კი ისეთი იმედი მქონდა მათი თანაგრძობისა.

ქალი კაცკაცივით არის — უმადური და ბოროტი.

გაუთავებლად ერთი და იგივე ეკერათ პირზე:

- წაუღლა ქარმა მოგტაცა ანგელოსი!
- ცაში წაიფანა, ჩვენგან, ცოდვილთაგან შორს!
- მზესავეთ ბიჭი იყო!
- როგორ იტანებოდა.
- ჩემს ზელში ამობდა სული!

ნამდვილი სამგლოვიარო მოთქმა იდგა ჩემს საბლში, ღამის ქეიფივით ნაღვლიანი და გულსგამაწვრილებელი, სახედრის ნაბიჯით აუჩქარებელი და მძიმე.

ისე ვრძელდებოდა ყოველდღე, კვირიდან კვირამდე... ეს იყო საშინელება, ზეცის სასჯელი, ნამდვილი ღვთის წყევლა!

მაგრამ თავს ვიკავებდი. სიყვარულმა მათდაუნებურად გულწეა და სასტიკი ვახადმეოტი, ვფიქრობდი. ეცდილობდი არ გამეგონა, უურადლება არ მიმექცია მათთვის, თოჯინების თეატრის წარმოდგენასავით მეყურებინა მათი მოქმედებისათვის, მათი სიტყვები გულთან ახლო არ მიმეტანა... ვფიქრობდი, დრო გაეა და მოწყვეტილი ვარდივით დატყნება მათი გლოვა-მეტეი. საჩუქეს განძივით ვინახავდი. ფუტო ოცნებებო, დღითი დღე რად მაშორებოთ იმათ ბედნიერ ზედებს, ვინც იოლ გზებზე სანაგარდოდ დაიბადა, რად დაგართოთ ნება უფალმა ჩემს წარბოსახეაში დავედოთ ბინა!

მზის ჩასვლისა ისე მეშინოდა, როგორც ცეცხლისა და ცოფისა. საღამოს შვიდი საათისთვის სამზარეულოში ლაშა რომ უნდა ამენათ, ყველაზე მეტად ეს მტანჯავდა. ყველაფერი გარდაცვლილ შეიღს მაგონებდა — ჩრდილები, ალის თამაში, ღამის ხმაურიც, ოღნავ რომ ისმის, მაგრამ ურებში ისე გუგუნებს, თითქოს სამქედლოში რკინას კვერავდნო.

იქვე ყავებივით ჩამოშვდარიყო სამი შაოსანი ქალი, მიცეალებულივით მდუმარენი, მესაზღვრებოვით პირქუშნი და დაღვრემილნი. ხანდახან გაეგსაუბრებოდი, ეცდილობდი ნავსა გამეტრება.

— ცოვა.

— ჰო...

ისევე ვრძელდებოდა ყველანი. შე არ ვეპუებოდი.

— სენიორ გრეგორიო მგონი ჟორს აღარ უიღის... ეტუობა, რალაქისთვის სკირდება.

— ჰო...

— მდინარეზე იყავით?

— არა...

— სა... ცლაოზე?

— არც იქ...

არაფერს შეეძლო ამ მდგომარეობიდან გამოეყვანა ისინი. არც მანამ და არც შემდეგ იმდენი არავისთვის მომითმენია, რამდენიც მათ ეუთმინე. თავი ისე მეჭირა, ვითომ მათ უცნაურ ქვევას ვერ ვამჩნევდი, მინდოდა ჩხუბი თავიდან ამეცილებინა, მაგრამ მაინც ვერ მოეახერხებ. იგი ისევე გარდუვალი იყო, როგორც სენი და ხანძარი, მზის ამოსვლა და სიკვდილი — მოსახდენი უნდა მომხდარიყო.

ყველაზე საშინელი ტრაგედია იდამიანს შეუმჩნეველად, მგლური ნაბიჯით მიეპარება ხოლმე და მორბელივით უეცრად, მალულად დაგესლავს.

თითქოს კვლავ ჩემ წინ სხედანო, ისე ნათლად ვხედავ საშვიე ქალს, რომ დახატეაუ შემიძლია — ტუნებზე სიყვარულში ხელმოყარული ქალების გესლიანი ღიმილი დასთამაშებოთ, თვალები კვდეს მალმა, შორეთისთვის მიუბყრიათ. შეუბრალებლად ნელა მიიზღაზნებოდა წუთები, სიტყვები თითქოს საიქიოდან ისმოდა.

— დაღამდა.

— ვხედავო...

ჟოტი, ილბათ, ისევე კიბარისზე იჭდა.

— მაშინაც ასეთი ღამე იყო...

— ჰო.

— ეოტა უფრო გვიანი იქნებოდა.

— ჰო.

— ბოროტი ქარი ქვრ კიდევ დაპქროდა ველზე.

...

— დაეხეტებოდა ზეთისხილის ხეებში...

— ჰო.

მდუმარება ზარის გუგუნევივით მოედო ოთახს.

— ნეტავ ახლა სად დაპქრის ის ქარი?

...

— ის ბოროტი ქარია!

ლოლამ ცოტა ხნის შემდეგ უბასუხა:

— არ ვიცი.

— ალბათ ზღვისკენ გაფრინდა!

— თან ზაქმეების სიცოცხლე გაიუოლა...

დაპირილი ძუ ლომივით გააღრჭიალა კბილები ჩემმა ცოლმა.

— გააჩენ — ლამის ვაიფხარწო! მერტვდა, რისთვის? ქარმა რომ წაგართვას შობილი? არ შეგრჩება ეს ამბავი!

— ნეტავ ქარის დახრჩობა შეეძლოს მიწისქვეშა წყლებს!

12

— მოხარშულს გიცნობ!

— შენს მკიცვანა სხეულს უამინდობის ეშინია!

— ზაფხულის მზისაც ეშინია!

— დეკემბრის უინვისაც!

— ამისთვის ეუვლიდი ჩემს ბაგეებს, ატმის კანივით ნახ ბაგეებს!

— ამისთვის ეუვლიდი ჩემს მკერდს, ჩემს მკერვც მკერდს!

— იმისთვის გაგიჩინე ორი შვილი, რომ ვერც ცხენის ქენებისთვის გაეძლოთ და ვერც ღამის პირჭირისათვის!

ლოლა, თითქოს ეშმაკები შეუსხდნენო, გაშმაგებული ყვიროდა და ბრაზობდა გარეულ კატასავით... უხმოდ ვიტანდი საშართლიან საყვედურს.

— შენც შენი მშისნაირი ხარ!

მუხანათურად და კმაყოფილებით ჩამცა ლახვარი ცოლმა...

ბექა-ქუხილმა მინდორში თუ მოგვისწრო, რაღა აზრი აქვს გაქცივის—სულ ერთია, მანც დავსკვლდებით და უფრო მეტადაც დავიღლებით. ელვა შეგვაშინებს, მების ხმა აგვაფორიაქებს, აღლვებული სისხლი საფეთქლებში და უელში მოგვაწევება.

— ერთი მამაშემს, ესტებანს დაანახა, როგორ ამოიჭტებ კვდს!

— წყალწყალა სისხლი გაქვს, მიწაზე დაეცემა და მაშინეც შეიწოვს!

— როგორ გიბედავს ცოლი ასე ლაპარაკს?

ნეტა, როდის ჩაიგდებს ენას? შუე ყველასათვის ანათებს, მაგრამ ალბინოსს რომ აბრმავებს, იმ სინათლეზე ზანგი თვალსაც არ დაახამხამებს.

— გეყოფა!

დღემ ვერ გაბედა წამოეძახა ჩემთვის ჩემი მწუხარება, მწუხარება, რაც გულში დამრჩა შვილს სიკვდილის შემდეგ, თერაპეტი თვის ვარსკვლავივით ბიჭის სიკვდილის შემდეგ.

ძალიან გასაგებად, უკეთესად რომ არ შეიძლება, პირში მივხახალე:

— ცეცხლი დაგვზუგავს ორივეს, დედამიწო.

— რომელი ცეცხლი?

— რომელსაც თქვენ ეთამაშებით.

სახეზე გაყვირება გამოეხატა.

— მაგას რაზე ამბობ?

— იმაზე, რომ ჩვენ, მამაკაცებს, უღმობელი გული გვაქვს.

— რომელსაც არაფერი შეუძლია.

— რომელსაც ყველაფერი შეუძლია.

ჩემი ნათქვამისა არაფერი ესმოდა დედაჩემს, არ ესმოდა რას ვეუბნებოდი. მიუერებდა, შელაპარაკებოდა... ო, ნეტავ არ შემოეხელა!

— იცი, როგორ დამრწინ მგლები ბარლებში, როგორ ავარდება ქორი ღრუბლებში, როგორ ჩასაფრდება გველი ლოდებში?

— მაშაყაყი უფრო სასტიკია, ვიდრე ყველა ეს ერთად აღებული.

— შერე მე რატომ შეუბნები ამას?

— ისე!

მინდოდა მეტყვა: „იმითმ გეუბნები, რომ დაგხოცავთ ყველას!“

მაგრამ სიტყვები ვერ ამოვტყვა.

მხოლოდ ჩემი და შემომრჩა, ბედშაეი და უნაშუსო, წესიერ ქალებს მართო მისი დანახეც რომ შეურაცხყოფდა.

— გაიგონე?

— გავიგონე.

— არაფრით არ დავიჭერებდი!

— არც შე დავიჭერებდი.

— არასდროს არ მიფიქრია, რომ ჩემი საქმე წასული იყო.

— არ არის შენი საქმე წასული.

ბუნწნარში ქარმა გიმორიალა. ეს ის ქარია, ზღვისკენ რომ გაყარდება და ზღვეუბის სიციოტლეს გაიყოლებს... საცოდავად ჭრიალებდნენ დარაბები.

როსარიომ წამოიტერა.

— რატომ ამბობ, ჩემი საქმე წასულია?

— შე არ ვამბობ.

— ქალები ამბობენ.

ლამის ალი თითქოს სუნთქავსო, ხან აბრიალდებოდა, ხანაც დაიწვედა. სამზარეულოში დატრიალებული აცეტონის მძაფრი, სასიამოვნო სუნი ნეტებს მიღწიანებდა და სხეულს მიღლეებდა — საცოდავ, განადგურებულ სხეულს, იმხანად რომ ასე აკლდა მღელვარება.

ჩემი და ფერნაცული იყო. ცხოვრებამ თვალბეჭემ თაგისი სასტიკი ნიშანი ამოუღალა. მე იგი ძალიან მიყვარდა, ასევე ვუყვარდი მასაც.

— როსარიო, დიკო...

— პასუხად...

— ცუდი დღე მოგველის ორთავეს.

— ყველაფერს მოვვლება...

— ღმერთმა ჭნას!

დედამ სიტყვა ჩაგვიართო:

— მაინც როგორ მოვევლება?

გველივით ვერაგმა ჩემმა ცოლმა იქედნურად ჩიქირქილა:

— უარესი რაღა იქნება, თუ მართო ღეთის იმედითა ხართ!

ღმერთი მაღლიდან დაგვეურებებს, არწივის მზერა აქვს, იგი არც ერთ წერბილმანს არ ტოვებს უყურადღებოდ.

— რომ მოავგაროს ღმერთმა, მაშინ?

— არა მგონია, ასე ძალიან ვუყვარდეთ ღმერთს...

როცა აღმამანს კლავ, იმ წუთში არაფერზე ფიქრობ, საყუთარი გამოცდილებით კარგად ვიცი, ხშირად არც გინდა მოკლა. უბრალოდ გაბუღს, გაქუღს მთელი სულით, უსაზღვროდ. გახსნი დანას და ფეხშველა მიღწიხარ იმ საწოლთან, რაზეც შენი მტერი წევს. ვართუ ღამე ჩამოწოლილა, მაგრამ ფანჯარაში შემოჭრილ მთვარის შუქზე ყველაფერი კარგად ჩანს. საწოლზე მიცვალებული წევს, ის, ვინც საცაა მიცვალებული გახდება. უუარებ, გვისმის მისი სუნთქვა. იგი არ იძვრის, შვეიდად წევს, თითქოს საფრთხე არც ემეტქებოდეს. საწოლი ძველია. პრიონით გაყრთობს, ვაითუ გაიღვიძოს და დაამჭაროს სისხლიანი აღსასრული. მტერი გვერდს იცვლის, საბანი ოღნავ ჩამოუცურდება. არა, არ გაუღვიძია. საბანოთ გახვეული მისი სხეული უფრო დიდი გეჩვენება. შემფოთებული იხრები, ფრთხილად შეახებ ხელს, სძინავს, ღრმა ძილშია. მოფიქრებასაც ვერ მოასწრებს და...

მაგრამ ასე არ შეიძლება კაცი მოკლა, უსინდისობაა. ახლაც შევტრიალდები და წავა-
ლო, ფიქრობ. არა, ვერ წახვალ, კარგა ხანია ყველფერი გადაწვეტილი გაქვს... ერთი
წუთი, ერთი მოკლე წუთი და მერე...

უკან დახევა არაფრით არ შეიძლება, გათენდება და დღის სინათლეზე შეგჭრავს, გაგა-
ქვამებს მისი მზერა.

უნდა გაიქცე, უნდა გაიქცე სოფლიდან შორს, იქ, სადაც არაფერს გაცნობს, სადაც შენს
სულში დაიბუღებს ახალი სიძულვილი. სიძულვილია წლობით მწოდვება; შენ კი ბავშვი
აღარა ხარ და, სიძულვილი ყელში გწედება და სუნთქვას შეგიკრავს, სიცოცხლეც დაგ-
ტოვებს. გული მერე სიმწარეს ვეღარ დაიტევს და ხელები უღონოდ ჩამოგიცევილებს...

თითქმის ერთი თვეა, არაფერი დამიწერია. ეგვდე ტახტზე და შევეყურებდი, როგორ გა-
დიოდა დრო — ხან ელვის სისწრაფით, ხანაც ტრიატით დამბლადაცემულივით — თავი მოუ-
სენი ოცნების გუდას — ეს იყო ერთადერთი რამ, რაც აკრძალული არა მქონდა. დამსჯარ
ტერს შევეყურებდი და მასზე გავლულ ხაზებს ხან რას ვარქმევდი და ხან რას. ამ ე-
სრულზედ თვეში, თუმცა კი ამდენი დარდი და მღვლეარება გადავიტანე, ცხოვრებისაგან
მიანც მერე სიამოვნება მივიღე, ვიდრე პოული განვლილი წლების განმავლობაში.

ყოფილი სულელები სიმშვიდე რომ მოეფინება, მათთვის იგივეა, რაც მინდვრისთვის წვი-
მა. ამას იმიტომ ვამბობ, რომ თუმცა ძალიან დიუხანს, იმაზე პეტ ხანს, ვიდრე შესაძლე-
ბელია, არ მესმოდა, რომ სიმშვიდე ზეცის ლოცვა-ურთხევაა, ყველაზე ძვირფასი ლოცვა-
კურთხევა, რისი იმედით გვაქვს ჩვენ, საცოდავებს, შედამ შიშში მყოფთ, ახლა, როდესაც
ეს ვიცი, ახლა როდესაც სიმშვიდე და მასთან ერთად სიყვარული მიფარავს, ისეთი სიმშა-
გითა და სიხარულით გტკებები, რომ ძალიან მეშინია — თუმცა ცოტა დროდა დამჩნა, სულ
ცოტა დრო! — აღსასრულამდე არ შემომეზაროს.

სიმშვიდე რამდენიმე წლის წინათ რომ მსტუმრებოდა, ალბათ ბერად შევვლდებოდი.
ახლა რომ ასე ნათლად და კეთილად მესახება, არა მგონია, მაშინ ნაკლებად მოვეხიბლე.
მაგრამ უფალმა ეს არ ენება და აი, ციხეში ვზივარ, განაჩენი თავს დამტრიალებს და არ
ვიცი, რა სჯობს — უცხად დამატყდეს თავს თუ კიდევ ვაგრძელებს ჩემი ტანჯვა, რომელ-
საც, თუმცა ამდენი გადავიტანე, მაინც ძალიან ვფასებ. დალაგებული ცხოვრება რომ
მქონოდა, იქნებ — თუ ხდება ასე საერთოდ — ნაკლებად დამეფასებინა. თქვენ გამიგებთ
საოქმელს.

ეს ერთი უსასრულო თვე ფიქრებს დაევთმე, ყველაფერი განვიცადე — სიმწარეცა და
სიხარულიც, დარდიცა და რწმენაც, სიძულვილიც და სასოწარკვეთაც... ღმერთო, რა სუსტია
ზორცი, შენ რომ განსაცდელი მოუვლინე! როდესაც ერთი სულიერი მდგომარეობა მეორეს
უთმობდა ავდივს, ციხე-ციხელებიანვით ეცახებადები და თვალები შიშის ცრემლით მე-
ვებოდა. ძალზე ბევრია ოცდაათი დღე გამუდმებით იფიქრო ერთი და იგივე, სინდისი გქენ-
ჯნიდეს, მოუშორებლად გტანჯავდეს აზრი, რომ რადენილი ბოროტებისათვის ქოჭობთში
მოხედები... მშურს ვანდევლისა, სახეზე სიკეთე რომ მოჰყვინია, მშურს ცაში მონჯარდ
ჩიტისა, ზღვაში თევზისა და უღრანში მტკორები ნადირისაც კი — მათ ხომ მოგონებები არ
ტანჯავთ — იმაზე ცუდი არაფერია, როცა წარსული აღსავსე გაქვს ცოდვებით!

ვეშინ აღსარება ვთქვი — თვითონ გამოეძახე მღვდელი. მოვიდა მამო სინტიავთ
ლერენია, ერთი დამაზანაყებელი, კეთილი, გულისხმიერი და ქიანვევლასათი ფუსფუსა
ხუცესი. იგი აჭაური კაეღანია და კვირათობი წირავს ასობით მკვლელს, ათიოდე მკვლელისა
და სამი-ოთხი მონაზონისათვის.

ფეხზე წამომდგარი შევხვდი.

- დილა მშვიდობისა, წმინდაო მამაო.
- სალაში, შვილო ჩემო, მითბრეს, ვიხმობსო.
- დიახ, სენიორ, ვიხმობდი.

მოვიახლოვდა და შებლზე მაკოცა. რამდენი წელია ჩემთვის არავის უკოცნია.

- აღსარების თქმა გინდა?
- დიახ, სენიორ.
- შეილო ჩემო, სიხარული მომგვარე დიდი!

— თვალდაც მიხარია, წმინდაო მამაო.

— ღმერთი ყველაფერს შევიწინდებს, კეთილზე კეთილია...

— დიახ, წმინდაო მამაო.

— და ზედღმერთი. როცა ვხადაბნეული ცხოვარი ისევ უარაში ღებრუნდება...

— დიახ, წმინდაო მამაო.

— ხოლო უძღვბე შეილი მამისველ ჰერს მიაკითხავს კვლავაც.

აღვსიანად გვირა ჩემი ზელი და თვალბეში ისე შემომპქებროდა, თითქოს სურდა უკეთ გამოეგო მისი ნათქვამი.

— რწმენა სინათლეა, შექია და ჩვენს სულებს ცხოვრების წყვილიაღში გზას უკაუჯავს.

— დიახ...

— სასწაულომთქმელი ბაღბამია ავადმყოფი სულისათვის...

ღონ სანტიავო აღუღვებული იყო, ხმა აფორიაქებული ბავშვივით უტოთოდა. მიყურებდა და თან წმინდანივით შვიდად იღივებოდა.

— იცი, რა არის აღსარება?

მეწინაოდა პასუხის გაცემა, ძღვეს ვასავგონად წაველუღლუღე:

— მთლად კარგად არ ვიცი.

— ნუ გრცხენია, შეილო ჩემო. დედის მუცლიდან არავის დაპყოლია ამის ცოდნა.

ღონ სანტიავომ რაღაც-რაღაცები ამიხსნა. ბოლომდე ვერ გავიგე, მაგრამ ვერძენი, სიმართლე უნდა ყოფილიყო. დიხანს ვილაპარაკეთ, თითქმის შეუღლიდან საღამომდე. როცა საუბარი დაემათავრეთ, მზე ჩასულყო.

— მოეზადე შენდობის მისაღებად, შეილო ჩემო, როგველსაც უფალი ღმერთის სახელით გიბოძებ... ილოცე ჩემთან ერთად: უფალო იესო ქრისტე...

ღონ სანტიავო რომ მლოცავდა, ყოველნაირად ცდილობდა თავში უკეთუბი აზრები არ მომსვლოდა და ებედავ დაგარწმუნოთ, ლოცვა-კურთხევა ისე მივიღე, უკეთესად რომ არ შეიძლება. ცხოვრებაში ბევრჯერ შევარცხენილვარ, ძალიან ბევრჯერ, მაგრამ ასე — არასოდეს.

მთელი დამე თვალი არ მომიბუქავს. ამ დღით დაღლილი და დამტკრეული ავღამი, თითქოს ვინმეს ეყვიე. რაკი უფროსს ამღენი ქაღალდი ვბოძე და რაკი მე, სულთ დაცემულს, ამ მღვთმარობიდან თავის დასაღწევად სხვა საშუალება არ გამაჩნია ქაღალდის თხუნის ვარდა, ხოლო ნაქლბანი რაკი მეტი იქნება, მით უკეთესია, ეცადე იქნებ ისევ ვანვაგრძო თხრობა, ვანვაგრძო იმ აღვლიდან, სადაც შევჩერდი და ჩემი მოკრებებმა დავასრულე. ენახოთ, იქნებ მეუოს ძალა, ძალა კი ცოტა როდი დამპირდება. ხანდახან ეფიქრობ, მოვლენების მსვლელობა ცოტა რომ დაჩქარდეს, ჩემი მოთხრობა შეიბე ვაწყდება, ხეობარივით დარჩება-მეთქი, მაშინ მოუთმენლობა დამეუფლება ხოლმე და ეჩქარობ. მაგრამ ჩემს მოვალეობად მიმანია და ცდილობ კიდევ შევიკავო ეს გრძნობები, ენაიდან, ჩემი აზრით, ახლა რომ ვუწერ, — ნელა და საქმისადმი დიდი გულისყურით — მოთხრობა მაინც მთლად ნათელი არ გამოდის და თუ მთლად ავუწვი და თავი ვერ შევიკავე, მაშინ ხომ ისეთი აბღაუბდა და უაზრობა ვამოვა, შრომელი მამაც კი ესე იგი — მე ვერ ვიციბო.

ამ ამბებს, რომელთა ასახვისათვის მთავარია მეხსიერება, ყველაზე დაჭირი მოპყრობა სჭირდება, რადგან თუ მოვლენები აუტიე, საქმეს მერე ვერაფრით ვერ გამოასწორებ, ერთი ეგაა, ქაღალდს ბეჭედ და წერას ზელახლა დამწყებ. ამას კი ყოველნაირად ცდილობ თავი იფაროდო — ვიცი, ზელახლა ცდას კარგი შედეგი არ მოსდევს: შესაძლოა, პატრიმოყვარეობად ჩამოთვალთ გულმოდგინე ცდა, მეორეხარისხოვანი ამბავი კარგად გამომოვიღეს, მაშინ როცა მთავარი არაფრად ვარგა. შესაძლოა, დაცნევისაც გაიფიქროთ, ბევრს ესრულობ, როცა ცდილობ, არ აჩქარდეს, რათა უკეთესად გადმოგვეც ის, რასაც მავანი განათლებული ადამიანი სულ უბრალოდ გააკეთებდაო, მაგრამ, თუ გაითვალისწინებთ, რომ თბი თვე თითქმის შეუსვენებლდე წერა ჩემგან იმღენ ძალას მოითხოვდა, რაც არ დასჭირდებოდა სხვა რომელიმე საქმიანობას ჩემს ცხოვრებაში, მაშინ იქნებ გამართლოთ ჩემი შესვლობა.

ცხოვრებაში ყველაფერი ისე როდი ხდება, როგორც ერთი შეხედვით წარმოგვიდგენია. ამიტომ არის, როდესაც რაღაც საქმეს ზელს მოვკიდებთ, რამიჭე მუშაობას დავიწყებთ, ისეთი ვასაოცარი და სრულებით უტნობი მზარეები წარმოჩნდება ხოლმე, რომ ჩვენი პირველი წარმოდგენის კვალიც არ დარჩება, ასე მოგვდის, როდესაც წინდაწინ წარმოვიდგენთ ადამიანთა სახეებს ან ქალაქებს, სადაც მივემგზავრებთ, ხოლო, როგორც კი სინამდვილეში ენახათ, მაშინვე გვაიწყდება ჩვენი წარმოდგენილი. სწორედ ასე დამეპარია ჩემი ნაქლბანის მიმართ —

თავდაპირველად ვფიქრობდი რვა დღეში დამემთავრებინა, დღეისათვის კი უკვე ასოცი დღე გავილა და მეცინება, ჩემი გულბრწყინობის გახსენებაზე.

ვფიქრობ, ცოლდე არ არის, მოუთხოო ხალხს შენს უკვე მონანიებულ ცულ საქციულზე, ღონ სანტიავო მიხრა, შეგობლია ასე მოიქცე, თუკი ეს განუგეშებსო და რადგან ჭეშმარიტად მანუგეშებს, ღონ სანტიავო კი, მგონი ამ საკითხებში ერკვევა, მერხებულობად არ მიმაჩნია, ჩემი მოთხოობის წერა იაეც განვაგრძო. ხანდახან მტყვენულად განვიცდი ჩემი უღიმღა-სო ცხოვრების დღისა თუ პატარა წვილიშან ამბებს ასე უსუსტად რომ აღუწერ, მაგრამ თითქოს წონასწორობის შესანახრჩნებლად, არის წუთები, როცა ჭეშმარიტად მიხარია — იქნებ აბიტომ, რომ თხოობისას ვგრძნობ, რა შორის ვარ ჩემი წარსულისაგან, თითქოს ვინმე უცხო აღამიან-ზე ყურმოგრულ ამბავს ვყვებოდე. რა დიდი სხვაობაა იმათ შორის, რაც იყო და რაც შეიძ-ლებოდა ყოფილიყო. ნეტავ შემიძლოს ყველაფერი თავიდან დაეიწყო! მაგრამ, რაც მახდა, მოხდა, წარსულს ვეღარ მოაბრუნებ, რაკილა უღელს შეებმები, აღარ უნდა იწუწუნო, მო-მელისთავის კი უნდა შეეცადო, იგივე არ განმეორდეს. მეც ვცდილობ, არ განმეორდეს, თქმეცა ძალიანაც რომ მოვიწოდო, ციხეში რისი გაკეთება შემიძლია მეტისმეტე თვინეგრება არ გამომივიდეს, თითქოს მესმის თქვენი სიტყვები: საცდელს თავიდან უნდა ეცადო, ახლა გვიანია თითხე კბენაო, უმჯობესია ეს სიტყვები არ ითქვას, მაგრამ მაინც მინდა ყველაფერს თავისი ადგილი მივეუჩინო და დაგარწმუნოთ, რომ სამავალითო ოჯახის კაცი ვიქნებოდი, ჩემი ცხოვრება თავიდანვე რომ დღევანდელი უშფოთველი გზით წასულყო.

განვაგრძობ ჩემს ამბავს. მთელი თვე არაფერი დაწერო — დიდი პატრია იმ აღამიანი-სთვის, ვისაც სიუცხლის წუთები აქვს დათვლილი, გადაქარბებული სიშშვიდეა მისთვის, ვინც მოუსვენრობასაა მიჩვეული.

მოსამზადებლად დიდი დრო არ დამპირებია — ზოგ რამეს დავვიანება არ ეგების, გაქ-ცევაც ერთი იმათგანია. ფული ზარდახშიდან ქისაში გადმოვიყარე, საქმელი ხერჩინში ჩავა-ლაგე, ცული ახრებას გულა ქაში ჩაეუწვი, ფეხი ავიკრიფე, ქურდოვით დამის წყვიდადს შე-ფარებული გავიპარე სოფლიდან და ალაღებდზე დავადექი გზას.

გარეორავზე, დაღლილობისგან ძვლები რომ ამტკივდა, საში ლიგა მიინც მჭონდა გავლი-ლი. დაუოვნება არ მინდოდა — ამ ადგილებში კიდევ შეიძლებოდა ვინმეს ვეცნე, ამიტომ გზასთან, ზეთისხილის ქალაში ცოტა წაიბინე, წავებდეს და გზა განვაგრძე ამ იმედით, რომ პირველივე შემხვედრ პატარებელი ჩავმჭადარიყავი. გზაზე გამეულეები გაოცებული შემომ-ქურდონენ — ეტყობა, ნამდვილ მოგზაურსა ვგავდი, ხოლო გზისშირა სოფლელი ბავშვები ისეთი ცნობისმოყვარეობით მომდევდნენ, როგორც ბოშის ან სულელს აედევნებთან ხოლმე. მათ მოუსვენარ თვალებსა და ონაერულ საქციელში, რაც სულაც არ მწყინდა, თანაგრძნობა გამოსჰვიოდა. იმხანად ქალებისა ქოლერისავით რომ არ მშინებოდა, შეიძლება ბავშვებისათვის უმინშველო რაზე მეჩუქებინა თან წამოღებულ ნივთებთან.

მატარებელი ღონ-ბენიტოში შემომხვედა, ბილეთი მადრიდამდე ავიღე იმ განზარბებით, რომ დედაქალაქში არ გაეჩერდებოდი, გზას გავაგრძელებდი რომელიმე ნავსადგურამდე, საიდანაც შექძლებდი ამერიკაში ამოშვეო თავი. მეზაერობა მესიამოუნა — ვაგონი მთლად მოუწყობელი არ ვახლდათ, პირველად გზდავდი ფანჯრებს იქით ველ-მინდვრების თავბრულამხევე ტრიალს. როცა ყველა მეზაერო ჩამოვიდა მატარებლიდან, მივხვდი, მადრიდიში მოვსულვარ-მეთქი. მე-გონა, დედაქალაქი ვერ კიდევ შორის იყო და გული შემოფრთხილდა — ასეთი განცედა ყოველ-თვის ვეინდებდა ხოლმე, როცა რაიმე დამავიერგვიანებელი, რასაც უკან ვერ დაბრუნებ, უფრო-ადრე შესრულდება, ვიდრე მოელი.

ბეგრე რომ გამეგონა მადრიდელ ჩიბგირებზე. მეც სწორედ ღამით ჩავედი მადრიდში — ქურდებისა და გაიმეგრებისათვის მოსახერხებულ დროს. ამიტომ გადავწყვიტე, ჭკვიანური იქ-ნება თუ ბინის ძებნას ვათენებამდე ვადედე, დამეს კი სკამზე ვავათეე-მეთქი. განაპირა მუდრალი სკამი მოეძებნე, მოხერხებულად მოეწყვეე ზედ და მკედარივით ჩამქინა მჭარველი ანგულოზის იმედით. დასაინებლად რომ ვწყებოდი, ვფიქრობდი, ქურდოვლივით ცულ თვალს დავხუტავ, მჭორე თვალთ კი ვფიხიზლებ-მეთქი. თითქმის დღამდე მაგრად მეძინა, მაგრამ გავიღვიძე თუ არა, ვიგრძენი ძვლები გამციებოდა, ტანსაცმელი დამნესტიანებოდა და გადავწყვიტე სადგურში წუთიც არ გაეჩერებულიყავი.

ქუთაისი რომ გამოეცდის, კოცონთან მუშები შეგროვილიყვნენ. შეგობრულად მიმიღეს და დღღუნა იცხლთან გათობაც მოვახერხებ. საუბარი დასაწყისში არ აწყვეს, მაგრამ მალე გამოიყოცხლდა და, რაკი, ჩემი შეტყობით, ცუდი ხალხი არ უნდა ყოფილიყო, მადრიდში კი სწორედ მეგობრებმა მჭირდებოდა, ერთი მაშინწინაა, იქვე რომ ამეტორიანაა, ბოთლ ღვინოზე გავგზავნე. ამ ღვინოდან არც მე და არც ჩემთან მყოფთ წვეთიც არ გავგვისინჯავს, — ყმაწილი მარჯვე აღმოჩნდა, ფული გამოგვართვა და თავი დავეყვრა. თუმცა ყველა იცინოდა ყმაწილის ეშმაკობაზე, მტკიცედ გადაწყვეტიტე მუშებისთვის პატივი მეცა, რადგან მათთან მეგობრობა ხელს მამწევდა. გათენდა თუ არა, ყვავიანში ჩაიყვანე და რძიან ყავაზე დავპატიყვე მთელი პატიოსანი საყრდებლო. დიდად მიდღობენი დამჩინენ და საბოლოოდ დამიამბიანდენენ კიდევ. ბინაზე ჩამოვადევი სიტყვა და ერთმა მათგანმა, სახელად ანხელ ესტევესმა, შემომთავაზა, ამ რგალად შეგიფარებ და გაქმე დღეში ორჯერო. თავდაპირველად მომხევენა, ძვირი არ არის-მეჭოტე, შერე კი ვინანე. სანამ მასთან ეცხოვრობდი მადრიდში, ყოველ ცისმარე დღე სულ ცოტა ამ რგალს კიდევ იჭიბავდა, რადგან საღამოობით კარტის თამაშის დროს მივებდა ხოლმე. ეს თამაში ძალიან იტაცებდა მასაც და მის ცოლსაც.

მადრიდში თოქმის ორი კვირა დავყავი და შოთელი ეს დრო განათობას მოვანდომე. ეცილიობდი რაკ შეიძლება იაფად გამოვსულიყავი, ზღასაყრელ ფასებში ვყიდულობდი ათას-გვარ საჭირო წერილმანს ფოსტის ქუჩასა თუ დიდ მოედანზე. საღამოთი, შხის ჩასვლისათვის, საბაჟოს ქუჩაზე მდებარე კაფე-მანტანში მივდიოდი ერთი პესეტის დასაბარჯავად. კაფე-მანტანს „სამოთხის კონცერტი“ ერქვა. ვახშობამდე იქ ვიყავი და მსახობს ქაღალდს შეეყრებოდი. შემდეგ ტალის ქუჩაზე ესტევესის სხვენისკენ გავწევი ხოლმე. ჩემი მივსვლის დროსათვის თვითონ მდამ შინ იყო. ცოლი მოხრავულ ზორცს დაგვიდგამდა ბოსტნეულით. ვერ იმას შეევეცოდით, შემდეგ კი ორ მეზობელთან ერთად, ყოველ საღამოს რომ ამოდრიოდნენ სხვენი, მივსვლებოდი მაგიდას, რომლის ქვეშაც ნაკერებლებზე ტაფა იდგა, ჩვენც ფეხებს თითქმის ნაკერებლებზე შევაწყობდით და განითიადმე კარტს ვთამაშობდით.

ესტევესის ცოლი კონსეპსიონი კასტილიო ლოპესი, როგორც თვითონ ვაქმენო, ახალ-გაზრდა ტანდაბალი ქალი იყო, სახეზე ეშმაკური იერი დასთამაშებდა და სიმამათურ, ქედ-მადღურ და ცხოერ შეხედულებას აძლევდა. თუ მოქმე-მოქმის დავუქვრებთ, საერთოდ ასეთები არიან მადრიდელი ქალები. სრულიად ურცხვად მიტყარდა, რახეც ვნებათ იმ თუ-მაზე მელაბარაკებოდა, მაგრამ როგორც მასთან დაახლოება გადაწყვეტიტე, აშკარად მაგრძნობინა, ნურას უკაცრავად, ამოა შენი ცდა, ევრაფერს გამოდნებო. მას უყვარდა თავისი ქმარი, ამქვეყნად ქმარზე უკეთესი არაფერ ვერალებოდა. დასანნია, ძალიან კარგი და სასა-მოვნო ქალი იყო, თუმცა ჩემთვის რომ გეკითხათ, ჩვენებური ქალებისაგან ძალიან განსხვავ-დებოდა. რაკი თვითონ გათამაშების სულ მცირე საბაბსაც არ მამწევდა, თანაც მეც ეშორებ-ვობდი, ადგა და ნელ-ნელა დამშორდა და ისე გიზარდა ჩემს თვალში და ბოლოს და ბოლოს ისეთი მიუწვდომელი შეჩვენა, რომ ფიქრადაც აღარ ვამივიდა მასთან დაახლოება. ქმარი სულ-თანხვიტე ეშვიანობდა და ვფიქრობ, ნაკლებად ენდობდა ცოლს, ვინებეც კი არ უშებდა-მარტო. მასიოსს, ერთხელ ბაღში სასეირნოდ რომ მიმიწვიდა, გამუდმებით სავუდუტობდა ცოლს — იმას არ შეხედო, ამას არ შეხედო. ქალი კმაყოფილი და აღერსიანი გამომეტყველ-ბითაც კი იტანდა ამ სავუდუტურებს, რამაც ყველაზე მეტად შემატუნა. ამას არ მოველოდი. ერთხელ ბაღში ვსეირნობდი. ესტევესმა უცებ ჩხუბი აუტეხა ჩვენცენ მომავალ მამაკაცს. ისეთი სიტყვებით კორიანტელი დაეყინეს, რომ მათი ყვირილიდან ნახევარს ვერ გაარკვევდა კაცი: თუმცა ერთი რამ ნათელი იყო, იმ მამაკაცმა კონსეპსიონის სხვათირად შეხედა და ამი-ტომ შეებნენ ერთმანეთს. აქამდე ის მოციებს ყველაზე უფრო, რომ ორივემ ერთმანეთი ისეთი სიტყვებით გამოლანწა, ზღვა ვერ გარცხავდა, თუმცა არც ერთს არ უცდია სიტყვიდან საქმეზე გადასულიყო. ერთმანეთს დედა ავინეს, არამზადა და რქიანი უძახეს, ნაწლაგებს და-გაყრვეინებო, იმუტრებოდნენ, მაგრამ ყველაზე საინტერესო ისაა, რომ ერთმანეთისთვის თი-თიც არ დაუკარგებიათ. გამაოცა მათმა უცნაურმა ქცევამ. საუბარში არ ჩაგრეულვარ, მაგრამ საქმეზე საქმეზე რომ მიმდგარიყო, ცხადია, მეგობარს მივეშველდებოდი. ლანდლა-გინება რომ მოსწყინდათ, ორივე თავთავის გზას დაადგა და ამით დამთარდა ყველაფერი.

კარგი ამბავია, მე და ჩემმა ღმერთმა! სოფელელებიც ქალაქელებიცთ მხოლოდ ყვირილით რომ გვაყოფილდებოდეთ, ცხებები დაკარგულდებოდა და უკაცრიელ კუნძულებს დაემს-გავსებოდა!

ერთი-ორი კვირის შემდეგ, მადრიდი კარგად იერც კი გავიციანი — ამ ქალაქს ასე ერთბა-შად ვერ ვაღწვამ — რომ გადავწყვიტე, გზა განმეგრძო. მცირეოდენი ბარგი შეგვარი, ყვე-

ლაფერი ნაყიდ ჩემოდანში ჩავალაგე, მატარებლის ბილეთი ვიწოვე და ესტევეის თანხლებით, ბოლო წუთამდე რომ არ მომშორებია, ამჯერად სხვა სადგურში წავედი. ლა-კორუნიასკენ გავემართე, იქო მიბხრეს, აშერიკაში მიმავალი გემები ხედებთან ერთმანებას. ნავსადგურამდე მისვლას უფრო დიდი დრო მოვანდომე, ვიდრე სოფლიდან შალხიდანამდე. უფრო გრძელი გზა იყო, მაგრამ რაკი უმეტესად ლაშით უნდა შემგზავრა, მე კი ისეთი კაცი არ ვახლავართ, მატარებლის რყევასა და ხმაურში არ დამძინოს, დრომ ჩემთვის უფრო სწრაფად გაიბრძინა, ვიდრე ვფიქრობდი. გველდვიე და, სულ მალე ზღვის პირას აღმოვჩნდი. ისე არაფერს დავუთვრენივარ ცხოვრებაში, როგორც ზღვას — ისეთი ვრცელი და ღრმა შეჩვენა.

აუცალკებელი საქმეები მოვათავე თუ არა, საბოლოოდ მივხვდი, რა გულბურბუნილო ვიყავი, როცა მჯეროდა, რაკ ვიბეში პესეტები მაქვს, ამერიკამდე ჩამიყვანს-მეთქი. მანამდე აზრადაც არ მომსვლია მედიქა, რა ღირდა ხომალდის ბილეთი სააგენტოში ერთ საღაროს მფლავს, იქიდან მეორეში გამგზავნეს. იქ ერთი სამი საათი მაიძვ ვიდრე რიგით და როცა მოლოდინთან მივედი, რათა შეიკობა, საით ჯობდა წავსულიყავი და რა ელირებოდა ბილეთი, მან ხმა არ გამცა, ზურგი შემაქცია, თქმცა მამინეე მომიბრუნდა. ხელში ქაღალდები გვირა.

— მარშრუტები, ბილეთის ღირებულება... ლა-კორუნიადან გემი გადის ყოველი თვის ხუთ და ოც რაცხვევში.

შევეცადე, იქნებ როგორმე მოვლასპარაკო-მეთქი ჩემი მგზავრობის თაობაზე, მაგრამ ამოღ. სიტყვა ისე ცივად გამაწვევტინა, დავიბენი.

— გაბოეთ, ნუ შეჩერდებით.

სახლში, სადაც დავბინავდი, ჩემ ვარდა ერთი არტილერიის სერჯანტიც ცხოვრობდა. მან გადათვლივარა სააგენტოში მოცემული ქაღალდები, მაგრამ როგორც კი ფასი და ვადადის პირობები მოხარა, სულ კინალამ გამებარა. უცებ გამოვიანგარიშე, რომ ფული ნახევარ ბილეთზეც არ მეყოფოდა. ჩემ წინაშე ძნელი ამოცანა იდგა, ამოხსნა კი ვერ შეპოვა. აღრიან ნოკეირა — ასე ერქვა სერჯანტს — მამხნევებდა, თვითონ ზღვის ვაღმა ნამყოფი იყო და დაუღალავად მიყუებოდა ჰავანასა და ნიუ-იორკზეც კი. რა დასამალია, მოყადოებულეივით ვუსმენდი და დაბადებიდან არავისი ასე არ შეშურებია, მაგრამ მესმოდა, რომ მისი ლაუბობა არაფერს მარგებდა. ერთ მშვენიერ დღეს ვგხოვე, ამაზე მეტი აღარაფერი მიხსრა-მეთქი, რადგან გადაეწვიტე სამშობლოში დავარჩენილიყავი. სახეზე ისეთი ვაოცება გამოვხატა, როგორც არასოდეს შენახა, მაგრამ რაკი ვველა ვალისივლივით ისიც ტაქტიანი და თავმჯავებულო კაცი გახლდათ, ამაზე კრინტიც აღარ დაუძრავს.

თავს ვიშტერვედი, ვფიქრობდი, რა მეღონა, და რადგან მდგომარეობიდან თავის დასაღწევი ყოველგვარი საშუალება ხელს მაღლევდა, ოღონდ კი სოფელში არ დავბრუნებულეყავი. ყოველნორ საშუალოს ვებლაუებოდი: სადგურში ჩემოდნებს ვეზიდებოდი, ფუტებს ვთარევი, სასტუმრო „რიკინგონაში“ მზარეულს ვეხმარებოდი, ერთხანს თამბაქოს ქარხნის ღამის დარჩავად ვმუშაობდი. ცოტ-ცოტა ყველაფერი ვსინჯე, ვიდრე სახლგარ ნავსადგურში ჩემი ხეტიალის დასასრულს, ამაშას სახლში არ დავიდებ დინა, თუთუენის ქუჩაზე, მარტუნია მხარეს, ცოტა ზევით რომ მდებარეობს. იქ მსახურად დავდექი, მაგრამ ჩემი მოავარი მოვალეობა იყო დაწესებულეიდან გამებრძინებინა ყველა, ვისაც სასიყეთო პირი არ უჩინდა.

ამაშასთან წადიწადნახევიარი დავყავი, მანამდე კარგა ექვსი თვე უგზო-უკვლოდ ვახეტიალდ მშობლიურ კერას მომორებულემა. სულ უფრო ხშირად ვიხსენებდი სახლ-კარს და ვაღლდობდი იქაურობაზე. ამასთანავე სამზარეულოში მქონდა ლოგინი გაშლილი და ფიქრითაც პირველ ხანებში ძილის წინ ვფიქრობდი ხოლმე. ფიქრები ისე ნელ-ნელა შემომეყარა, საშველს აღარ მაღლევდა. ბოლოს კი ისეთი ნაღველი დამეფუტა, როგორც ლა-კორუნიაში იტყოდნენ — წუთებს ვითვლიდი, როდის მეღირსებოდა გზისპირა სახლში შესვლა. ვფიქრობდი, ოქახი კარგად შემხედებ-მეთქი — დრო ყველაფრის მეურნალი — და უკან დაბრუნების სურვილი ისე იზრდებოდა, როგორც სოფი ნაწივმარზე. მოვალეებს ვასესხებულო ფულის დაბრუნება ვგხოვე, ცოტა გამაწვადეს, მაგრამ რომელი საქმე ვაეთებულა ამქვეყნად უმტკიენეულად! ჰოდა, ერთ მშვენიერ დღეს ჩემს მფარველებს დავემწივლობე და ჩემი სოფლს გზას დავადექი, თან წინასწარ ვტკებოდი, რა ბედნიერება მელოდა გზის დასასრულს. მაშინ ჭერ კიდევ არ ვიცოდი, რომ ჩემს არყოფნაში ეშვავი თავის ნებაზე განავებდა-სახლსაც და ჩემს ცოლსაც. სიმათლე რომ ითქვას, გასაკვირი არცაა, ჩემს ცოლს, ახალგაზრდა ღამაზე ქალს, უქმროდ ცხოვრება რომ გაუჩნელდა. გაქცევა ჩემი ყველაზე დიდ ცოდვია, სად მივრბოდი, რომ მივრბოდი. აკი მკაცრადაც დამსჯა ღმერთმა...

შეიღო დღე გავიდა, რაც შინ დაებრუნდი და ცოლმა, პირველად ასე აღერსიანიდ რომ შემხვდა, — ყოველ შემთხვევაში, ასე ჩანდა — ჩემი იქნები გაფანტა.

— საკუთარი თავისთვის ვერ მიბატებია, ძალიან ცივად რომ შეგხვდი.

— პირაქით, რას ამბობ!

— არ გელოდა, გენმის? შენი დაბრუნების იმედი არ მქონდა.

— ახლა ვიხარა?

— კი, ახლა მიხარია...

ლოლა თითქოს შეიკვლიაო, გადასხვაფერებულყო.

— არასოდეს არ გავიწყდებოდი? — მკითხა.

— არასოდეს. აბა, რატომ დაებრუნდებოდი?

ცოლი ისევ გაჩუმდა.

— თრი წელი დიდი დროა...

— დიდი დროა.

— თრ წელიწადში ვინ იცის, დედამიწა რამდენჯერ შემობრუნდება.

— თრჯერ. ლა-კორუნიაში შითხრა ერთმა მგზღვაურმა.

— ლა-კორუნია არ მიხსენო!

— რატომ?

— იმტომ, ეშმაკაც წაუღია ეგ შენი ლა-კორუნია. — ამ სიტყვებზე ხმა გაეზარა, თვალები ჩაუშვავდა — ვიჯები ვა და ვმარჩიელობდი, ვაითუ ამ თრ წელიწადში ჩემმა ქმარმა სულიც განუტევა-მეთქი.

— კიდევ რას იტყვი?

— არაფერს. — ლოლა მწარედ ატირდა. ძლიერ გასაგონი ხმით გამოიმტყდა: — შეიღო უნდა შეგმძინოს.

— ისევ შეიღო?

— ისევ.

დღიღზევე გაეშეშდი.

— ვიხარე?

— ნუ მკითხავ!

— არ გკითხო? შინდა და გკითხვე! შენი ქმარი ვარ!

მთელი ხმით იუვირა:

— კარგი ქმარი კი ხარ! მომკალი და ეგ არის, თრი წელი მიმატოვე. ისე გაშეშე, თითქოს ქარიანი ვიყო! ქმარი!...

— დაჩუმდი!

უმჯობესია. შენ გაჩუმდიო, სინდისი მეუბნებოდა. გავა დრო, ბავშვი დიბადება. მჯობ-ლები მომყვებიან ქორაობას, როგორ მღალატობდა ცოლი, ცხვირს ამბზუევენ, ჩემს დანა-ხვანზე აიურხულდებიან...

— დაეუბნო სენიორა ენგრასიას?

— სენიორა ენგრასიამ უკვე გამსინჯა.

— რა ვითხრა?

— უვლაფერი კარგად მიდისო.

— მაგას არ გკითხები...

— აბა, რას მკითხები?

— ისე... ეს საქმე ჩვენ სამმა უნდა მოვაგვიროთ.

ცოლმა ვედრებით შემხვდა.

— პასკუალ, აბა, რას ამბობ?

— კარგად ეციო, რასაც ვამბობ, ლოლა. ეგ ხომ პირველი არ არის.

— პასკუალ, არც ერთი არ მეცოდებოდა ასე. ვგრძნობ, ეს იცოცხლებს...

— ჩემდა სამარცხეინოდ!

— შეიძლება შენდა საბედნიეროდ, ხალხმა ხომ არაფერი იცის!

— ხალხმა? ისე გაიგებს, როგორც თრჯერ თრი თთხია!

ლოლა გაღახული ბავშვივით იღიმებოდა, გული მტკიოდა მის შემხედვარეს.

- იქნებ ისე მოვახერხოთ, რომ არ გაივონ!
- მაინც გაივებენ!

იცის ღმერთმა, ბოროტმოქმედი არ ვიყავი, მაგრამ ჩვეულება ისე ბოროტად აღმოჩნდა, როგორც ცხენს აღვირი. მამაკაცურ ღირსებას უფლება რომ მოვცა, ვაპატივებდი, მაგრამ ქვეყანა ასეა მოწყობილი და ფუჭი შრომა ალმა აუწყვე მდინარეს.

- სჯობს დაეუქმებო!
- სენიორა ენგრასიას?
- ჰო.

— არა, ღვთის გულისათვის! აღარ მინდა მეულის მოშლა! — იატაქზე დავცა და ფეხებს მიკოცინდა. — მოხოვე და სიკოცლეს მოგცემ!

- არ მჭირდება შენი სიკოცლე.
- თვალებს მოგცემ, სისხლს მოგცემ იმის ნაცვლად, რომ გაწყენინე.
- არ მინდა.

— ჩემი მკერდი, თმა, კბილები წაიღე! ყველაფერს მოგცემ, რასაც ისურვებ, თღონდ შეილს ნუ წამართმევ, შე მხოლოდ ეს მაკოცლებს!

ყველაფერს აჭობებდა გტირა — იტირებდა, იტირებდა, ძალა გამოეცლებოდა და ბოლოს დამშვიდდებოდა, გონს მოვიდოდა.

ეტუობა, ყველაფერი დედაჩემის, წყვეული შეამაგლის ბრალი იყო. მეპალებოდა, ცდა-ლოდა თვალში არ შემჩხიროდა. აბა, რა იქნებოდა! სიმაართლეს ხომ ძნელად ვუსწორებთ თვალს. დედა რაც შეიძლება ცოტას მელაპარაკებოდა, მე რომ ერთი კარიდან შევიდოდი, ის მეორედან გავიდოდა, საკმელს დათქმულ დროზე მიმზადებდა, რაც ჩვენს ოჯახში არც მანამ, არც შემდეგ არასოდეს მომხდარა (ძნელია ამის აღიარება, მაგრამ თუ შენი შიში არ ექნათ, მოსვენებას არ მოგცემენ) და ისეთი დამყოლი გახდა, რომ მეუბერხულებოდა კიდეც. არ მინდოდა მასთან ლოლაზე მეტევა რაზე, ეს ჩვენ ორის საქმე იყო და ჩვენვე უნდა გადაგვეჭრა.

ჰოდა, დაეუქმებე მას, ესე იგი, ლოლას და ეუთხბარი:

- შეგიძლია დამშვიდდე.
- რა იყო?
- არაფერს არ მოიყვანს სენიორა ენგრასიას.

წეროსავით ერთ ადგილზე გაშეშდა.

- შენ ძალიან კეთილი ხარ, პასკუალ.

- უფრო კეთილი, ვიდრე შენა გგონია.
- და ჩემზე უფრო კეთილი.
- მაგაზე არ გელაპარაკები ახლა. ვისთან იყავი?
- ეგ არ მკითხო!
- ლოლა, სჯობს, ვიცოდე.
- მეშინია.

— გეშინია?

— ჰო, მოკლავ.

— ასე გიყვარს?

— არ შეიყვარს.

— მაშინ რატომ არ მეუბნები?

— იმიტომ, რომ ვაჩენის დღიდან სისხლი გაცხია შეტლზე.

ეს სიტყვები ჩემს მუხსიერებას დამდასავით დააჩნდა, სანამ ვიცოცხლებ, მეზახსოვრება, მოვედები და ჩემთან ერთად მოკვდები.

— რომ დაგიფიცო, არაფერს ჩაეიდენ-მეთქი?

— არ დაგიჭერებ.

— რატომ?

— იმიტომ, ვიცი ფიცს გატეხ, პასკუალ, შენ ხომ ვაყვაცი ხარ!

— მადლობა ღმერთს, რომ ასე ფიქრობ, მაგრამ არც სიტყვის გატეხა მჩვევია.

ლოლა ჩამეხუტა.

— ნეტავ არაფერი იყოს გასახსენებელი და რამდენიმე წლის სიკოცლეს დაემოხბდი.

— მჯერა.

— რათა გეპატივებინა ჩემთვის!

— მიპატივებია, ლოლა, მაგრამ მერტყვი...

— კო.

სახე ვაუფიორდა და დაემანქა, არასოდეს ასეთი არ მინახავს, საწინელმა შემმა შემთავრო, შინ დაბრუნებულმა უბედურება მოვიტანე-მეთქი თან. მოვეხვეე ლოლას, თავზე ხელს ვუსვამდი და ისეთ ნახ სიტყვებს ჩაგზნებრულუბდი, რაც კი ყველაზე ერთგულ ქმარს შეეძლო წარმოეთქვა, ვეაღერებოდი ჩემს მხარზე მოყრდნობილს, ვგრძნობდი, როგორ იტანებოდა და შეშინოდა, ჩემი შეკითხვისგან გრძნობა არ დაეკარგა.

— ვინ იყო?

— კობტა!

— კობტა?

ლოლამ არ მიბასუხა.

იგი აღარ სუნთქავდა — თავი მკერდზე ჩამოვარდნოდა, სახეზე თმა ჩამოშლოდა... კიდევ ერთ წუთს როგორღაც თავს იკავებდა, მერე კი სამზარეულოს ქვის იატაკზე გაშხლართა.

შორიელები ამიფუთფუთოდა გულში, სისხლის თითოეულ წვეთში გველა მეჭდა და მკბენდა.

გავეარდი ჩემი ცოლის მკვლელის, ჩემი დის პატროსნების შემბლაღველის საქებნელად. იმ კაცმა ხომ ყველაზე დიდი სიმწარე მარგუნა ცხოვრებაში. მისი პოენა გამიძნელდა, მემალეზოდა. ამ ვიგინდარამ გაიგო ჩემი დაბრუნების ამბავი, გააქცა და ოთხი თვე აღმენდრალეზოში არ გამოჩენილა. გადავწყვიტე ხელში ჩამეგდო, ნიევისის დაწესებულებაში წავედოდა როსარიო ვინახულე... როგორ გამოიყვალა დაბერდა, სახეზე ნაღრევი ნაოკები გაუჩნდა, თვალები ჩაუცივდა, თმაც ჩამოუსწორდა.

— რა ვინდა, რაზე მოსულხარ?

— ერთი კაცი უნდა ვნახო.

— ვერ ვოფილა ვაქკაცი, მტერს თუ გაურბის.

— ვერ ვოფილა ვაქკაცი... სად არის?

— არ ვიცი. გუშინ ვაემგზავრა.

— სად ვაემგზავრა?

— არ ვიცი.

— არ იყო?

— არა.

ეტეობოდა, არ ტყუოდა. თავისი სიყვარული ჩემდამი იმით გამოხატა, რომ კობტა მიატოვა, შინ დაბრუნდა და მე მივლიდა.

— თუ იცი, შორს წაგიდოდა?

— არაფერი უაქვამს ჩემთვის.

რას ვიზამდი, ბრაზი დავიკოე. ვაქკაცს არ შემფერის ბედმაე ქალზე იყაროს ვიდაე ნაშირალას ჭავრი.

— იცოდი, რაც ხდებოდა?

— ვიცოდი.

— და არაფერს ამბობდი?

— ვის ვეტყოდი?

— არაფის...

მართალს ამბობდა, არაიენ პეაედა ისეთი, ვისაც ვაენდობოდა... არის დარდი, სხვას რომ არ ააღლეებს, ის მარტომ უნდა ატარო მოწამებრივი ჭვარივით, ხოლო სხვებთან ხმა არ ამოიღო. ყველაფერს, რასაც შენ ვანიციდი, სხვას ვერ ვაუშხელ, უმეტესწილად ვერ ვაგვიგებენ. როსარიო სოფელში წამოშვეა.

— ერთი დღეე ველარ ვაჩერდები აქ. დავიდალე.

შინ დამფრთხალი, თითქოს შეშინებული და შორჩილი დაბრუნდა. ვაჩენის დღადან არ მახსოვს ასეთი საქმიანი. ზრუნვით ამაესო, რისთვისაც სამაგიერო ვერ მიეუზღე და, რაც უფრო უარესია, ახლა ხომ სულ ველარ ვადაეუხდი მაღლობას. ცელილობდა მუდამ სუფთად მემოდა, მშვენიერად დიასახლისობდა, თან ჩემთვის ორიოდე კაპაქსაც ზოავდა, შინ დაე-

ვიანებით მისულს ცხელ სადილს მიხედვრებდა... მომწონდა ასეთი ცხოვრება! ზემოთაღწეული მსუბუქად მიფრინავდა დღეები, ღამეებიც მოწონებდას ღამეებით წყნარი იყო და უწინდელი შეგნული აზრებიც თითქოს წელ-წელა შემომეცალნენ. ღამითავე გატარებული ნეტარი დღეები-შორეული მერვედნებოდა, დანებით ჩხუბი კი ხანდახან სულ აღარ მახსოვდა ხოლმე. ღამის სახელი ვულში მძიმე კრილობად მქონდა ჩაბნეული, თუმცა წელ-წელა მიმუშდებოდა და წარსული ამბებიც თანდათან მავიწყდებოდა. მაგრამ ჩემმა ბოროტმა ვარსკვლავმა, დაიწებებით რომ მღვენიის, ჩემდა საუბედუროდ მოისურვა ეს მოგონებები გაეცოცხლებინა.

ეს ამბავი მარტინეტის დუქანში მოხდა, სენიორიტო სებასტიანმა მითხრა.

- ნახე კობტა?
- არა, რა იყო?
- არაფერი. ამბობენ, სოფელში გამოჩნდაო.
- წუ მატყუევი!

— შე რას მერჩი, ძაო! როგორც ვიყიდე, ისე ვყიდი. რატომ უნდა მოგატყუო? დაუყოვნებლივ უნდა გამერკვია, მართალს ამბობდა თუ არა. შინისაკენ გავექეცი, ისარეიეთ მივჭროდი, მიწას ფეხს არ ვაკარებდი. ზღურბლზე დედაჩემს შევეჩხე. არაფერი მიტყვამს, სამზარეულოში შევედი, როსარით კერძს ურევედა.

— სად არის კობტა?
როსარით თითქოს შეკრთა, თავი ასწია და მშვიდად — ყოველ შემთხვევაში, ერთი შეხედვით მშვიდად — მომიგდო:

- მე რატომ შეკითხები?
- იმიტომ რომ სოფელში ბრძანდება.
- სოფელში?
- ისე მითხრეს.
- იქ არ შემოუხედავს და...
- ნამდვილად?
- გეცოცხები!

ფიცი არც უნდოდა, კობტა მართლაც არ მოსულიყო ჟერ, მაგრამ მალე გამოცხადდა, ჟერის პაპისავით დიდგულა, მაშალივით გაფხორილი.

კარზეში დადარაქებულ დედაჩემს შეეჩხება:

- პასკუალი შინ არის?
- რად გინდა?
- ისე. ერთ საქმეზე უნდა მოვიტათობიროთ.
- ერთ საქმეზე?
- პო, ერთ საქმეზე, ჩვენ ორს რომ გვეხება.
- შემოდი, სამზარეულოშია.

კობტას ქუდი არ მოუხდია, სტვენა-სტვენით შემოვიდა სამზარეულოში.

- სალამი, პასკუალ!
- სალამი, პაკო! ქუდი მოიხადე, ქუჩაში კი არა ხარ.
- კობტამ ქუდი მოიხადა.

— სიამოვნებით მოვიხდი, თუ შენ ასე გინდა.

ცდილობდა მშვიდი და აუღელვებელი მიგვენებოდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა. ვერც იყო მთლად დალაგებულად და ცოტა ეშინოდა.

- სალამი, როსარო!
- სალამი, პაკო!

ჩემმა დამ ისე მზნალოვით გაუღიმა, შემზარა. კობტაც იღიმებოდა, მხოლოდ ტუჩები ჩათეთრებოდა.

- იცი, რატომ ჩამოვედი?
- თქვი.
- როსარო უნდა წავიყვანო!
- ასეც ვიფიქრე, მაგრამ ვერ წავიყვან.
- ვერ წავიყვან?
- ვერა.
- გინ დამიშლის?

— მე ღაგიშლი.

— შენ?

— პო, მე. რა იყო, ხომ არ გეპატარაებენი?

— არც ისე დიდი ვინმე ხარ...

იმ წუთში ხელიყოფით ცუვისხლიანი გავხდი და შემეძლო ვეძლია მოქმედება ზუსტად განმესაზღვრა. თვალთ გავხომე მანძილი და სიტყვის დამთავრება არც ვეცადე. წინანდელივით რომ არ გამეორებულყო, ისეთი ძალით ვლევე სკამი სახეში, ცოცხალ-მკვდარი ცხვირპირით კერას დანარცხა. როგორღაც წამოდგა, დანა გამომგლიჯა ხელიდან. სახე ისე ანთებოდა, სწინელი შესახედავი იყო. ნეკნები ჰქონდა ჩამტვრეული და ფეხზე ვერ დგებოდა. ხელი დაეტაცე და გარეთ გავიყვანე.

— კობია, შენ მოკალი ჩემი ცოლი.

— კახა იყო!

— კოფილიყო, მოკვლით შენ მოკალი იგი. ნამუსი ახადე ჩემს დას...

— მე რომ შემხვდა, ნამუსისა არაფერი გააზნდა!

— ისე იყოს, მაგრამ დალუბვით შენ დალუბე! იქნებ გეყოს, ა? გინდოდა ჩემთან ჩხუბი და მიიღე კიდევ. შენი დამზინება და ნეკნების ჩამტვრევა არ მქონდა განზრახული...

— არა უშავს, შემზორცდებდა და მაშინ...

— მაშინ რა?

— ცოფიანი ძალივით მიგახერტ!

— მიფრთხილდი, ჩემს ხელში ხარ!

— არ მომკლავ!

— არ მოგკლავ?

— არა.

— ეითომ რატომ? ძალიან დარწმუნებული კი ხარ!

— ჯერ არ დაბადებულა ჩემი მომკვლელი კაცი.

ყმაწვილი თავს იგუჯალებდა.

— პა, მიღობარ?

— როცა მომესურვება, მაშინ წაეალ!

— ახლავე წადი!

— დამიბრუნე როსარიო!

— არ დავიბრუნებ!

— დამიბრუნე, თორემ მოგკლავ!

— მოკლავ, მაშე წაეთრიე, რაც მიიღე, გეყოს!

— მომცემ როსარიოს?

— არა!

კობიამ მთელი ძალ-ღონე მოიკრიბა და ჩამხვდია, წაქცევა უნდოდა ჩემი.

ისერში წაეატანე ხელი და მიწას გაეკარო.

— წაეთრიე აქედანი.

— არ წაეთრიევი!

ერთმანეთს შევებრძოლეთ, წაეჭყვიე, მუხლი მკერდზე დავაბირე და გამოვტყდი:

— ვერ მოგკლავ, პირობა მაქვს მიცემული...

— ეისთვის?

— ლოლასთვის.

— ესე იგი, ვუყვარდი ლოლას?

მეტისმეტად თავხედი იყო. ფეხი უფრო მაგრად დავაბირე... მკერდიდან ისეთი ხმა ამოდიოდა, თითქოს შამფურზე წამოგებული ხორცი შიშინებდესო... პირიდან სისხლი წასკდა. ფეხზე რომ წამოვდექი, თავი უღონოდ გადაუვარდა გვერდზე.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

ანდრეი ლუპანო

ვინღ დაიჯერე, ვინღ არა

ვინღ დაიჯერე, ვინღ არა,
მქონდა ასეთი შემთხვევა:
ძაღლის და ჩემი შესვედრა
მოგავდა ორი უცნობი
მეგობრის ძვირფას შესვედრას.

ვინღ დაიჯერე, ვინღ არა,
არა და — ნება შენია...
ვამაყობ ძაღლით, რომელმაც
ღვეწის და გვეწის წუთებში
იწამა კაცის გენია.

აურელიუ ბუსუიოკი

მეტამორფოზა

ვით ვიღაც უცხოში გავიღვიძე დილაადრიან.
ვეძებ ლოგინში საკუთარ თავს და ვერ ვპოულობ.
ვეძებ და ვეძებ მაგიდის ქვეშ, ვეძებ ტახტის ქვეშ
და ვერ ვპოულობ.
ჩემს მაგიერ უცხო კაცი დგას.

აღბათ ბიჭებმა დამიგეს ფანდი, —
მათ კარგად ვიციან.
ეს მორიგი სუპრობა იყო.
და მაინც ვეძებ კალათაში, ავტოკალამში,
ვეძებ ენციკლოპედიაში
და ვერ ვპოულობ.

არა ვარ არსად. ახლოვდება ვაჟი ხამსრობის.
ჩემი სენაკი მოჰვავს ბაბილონს.
ჰეი, ვინ შეტყევის, სადა ვარ ახლა,
მილიონს ვჩუქნი!

სარკმლით ხიმდერა შემომეფეთა
და გაზაფხული.

ლივიუ ღამიანო

ოცნების გვირგვინი

(ტოტალური არქიტექტურის სიმბოლო)

ჩემი პროექტის სახურავი
თავისთავად იქნება უცხო,
ქარს გადუღდება მარმარილოს ხელისგულებით,
წვიმის ნიაღვარს — რიგი ისრების,
მზის ძლიერებას — მყიფე დარაკი.
შენი სიცილის გაგრძელება,
როგორც თხილნარში მოსტუნავე თხილის კაკუნი
მთოვარის შუქზე ივლის თეთრი საფეხურებით.

ბჭე გაიხსნება როგორც ჩემი გულის მუდამი,
უმშვენიერეს მინდვრის დარად პალატი. კორდის
ფოთლოვანივით შუქს აჰყვება მაღლა კედელი.

როდის და როგორ ავაშენოთ ქალაქი ავი?
სად? და რისაგან? ახლავე! აგერ!
რაიც ხელთა გვაქვს რასაც მიწა ოღითგან გვჩუქნის.

სით და ფიქალით ავაშენებთ ქალაქს, რომელსაც
ხედავ ექნება მწვანე ბორცვი და ფუტკრის სკეპი
იზუზუნებენ ქუჩა-ქუჩა და ნელი წვიმა
და ნაკადული მოვისკასე ქვებიდან ქვებზე
წუთით შედგება შენს სარკმელთან და გაქვავდება.

საეხისფერ სუროდ ვაეცოცხლებთ ბეტონს სიერცეში,
 აგურებს გაეშლით ყვავილების ფერად ფურცლებად,
 რადგან ამქვეყნად არ არსებობს სხვა სილამაზე,
 სხვა სილამაზე უფრო ღიადი.

ქვით და ბეტონით ნაგებ ქალაქს რჩება უფლება
 ისევე იცხოვროს: ქუჩის რიტმით და მაჯისცემით.

მოდი, მობრძანდი! გაანათე საქმენი ჩვენი
 და ნება დაგერთე ავიღოთ ზომა.
 თანაფარდობას დაეიცავთ ქვაში:
 გვაქვს მკერდი — საღი. და პირი — წმინდა.

გული — იქ არის. ზღვის ნაპირას ფეთქავს მწუსარე.
 აივანზე — კი ფრთებიანი შენი
 შორეულ შორეთს გასაფრენად გამზადებული.

ნიკოლაე ღაბიშა

მესამე თვალში

გაზაფხულისგან ვედარ ვარჩევ უკვე სამოთხეს,
 და ნამის წვეთებს ცრემლებიდან, არა მაქვს ძალი,
 თავბრუდამსვევი ვნებით ბრუნავს საწუთროს ეს დღე
 აღმოჩენილი მესამე თვალათ.

მე ჭინჭრისაგან ვერ ვარჩევ ჭინჭარს,
 რომელიც ტყისპირ გადმოსატეს ყალამქრით გუშინ,
 ვით ბურთი ბურთში ჭინჭრისძმა იჯდა —
 ჭინჭრიფოთოლას შურმუსტისფრად საყვარელ სულში.

და წვიმად ცვივა ღოხი მარცვალი,
 ჩვენ ვწმენდავთ ყანას და ახალი თესლისთვის გვინდა,
 ის, რაც ვისილე მესამე თვალით,
 სვალ უსათუოდ შეიქმნება ცხადი და წმიდა.

ეს ბალახები და ღურჯი მთები,
 ვით ეს ფოთლები, მოშრიალე თეთრი ღრუბლებით,

ო, ეს ხიჩუმე და მისი ფრთები
ხვალის წვიმაა და ჩვენ გვეკანან რაღაც უფლებით.

ის, რაც გაკეთდა ნაღვლიანი თვალებით ოდეს
დავუსვამ წერტილს ჩემივე ძალით:
და ყვავს შემომჯდარს ახალგაზრდა გარგარის ტოტზე
ესედაე ამ თვალთ, მესამე თვალთ.

ოცნებისაგან სინამდვილის გარჩევა მიჭირს,
აღვის ხანთლისგან ველარ ვარჩევ კელაპტარს მთვარის,
თავბრუდამხვევი ვნებით ბრუნავს სამყარო ირგვლივ
აღმოჩენილი მესამე თვალთ.

თარგმანა გენო კალანდიაშვილი

არსიზ ჩიბოტარაშვილი

მუსხვი

ჯერ ერთად მივალთ,
სხვა გზას არ ვირჩევთ,
მივალთ ფიქრით და ჩვენი დარღებით,
მოვა დრო საზღვარს გადავაბიჯებთ
და სიბნელეში ჩავეიკარგებთ.

მოულოდნელი მოახლოება
ნუ შეგაშინებთ დამეუღლ ბინდის,
კაცო ამქვეყნად იყო დროებით,
იმ ქვეყანაშიც დროებით მიდის.

ნუ დაივიწყებთ რომ თითო-თითო
რკო ჩავეყოლოთ ბებერ ფესვებთან,
რომ უფრო ვიგრძნოთ წიაღის სითბო,
რითაც სხეული ამოგვევსება.

ჩვენ გაზაფხულზე გავიღვამთ ფესვებს,
კვლავაც ვისილავთ დიად სინათლეს

და აღსრულდება სურვილი ეხე,
რაც ეიოცნებეთ და მოვინატრეთ.

ჯერ კი ქარებით შენაწუსები —
რას ჩურჩულებენ ნეტა მუსები?

განახლება

აქ ჩაუვლია ფესშიშველ ფერიას,
ქვიშაზე მოჩანს ღამაში ნაკვალევი,
აწ ზღვა იპარავს მის ნაფესურებს
და უხილავი ფსკერისკენ მიაქვს

ირგვლივ ქვიშაა,
ტალღებია და ნაკვალევი,
განთიადისას აქ ჩაუვლია
ღამაშ ფერიას.

ვინ იცის —
იქნებ უიმედო და უსახოო
მოვიდა ზღვასთან აღსარებისთვის,
მწუსარების განსაქარვებლად?

სოველ ქვიშაზე დახატულია
მისი სხეულის იეროგლიფი —
ფიქრის და დარდის
თბილი ნაკვალევი.

აქვე, ახლოვე ჩანს წყვილი ბუდე,
აწ ცარიელი,
ჩალამებული ბრმის თვალებივით,
მიშტერებიან თითქოს პორიზონტს —
საითაც ახლა მიფარფატებს
ფრინველთა გუნდი.

აქ იკარგება ფესშიშველა ფერიას კვალი,
სხვათა ნაკვალევს უერთდება,
აწ ზღვა იპარავს ამოუსხნელ იეროგლიფებს
და უხილავი ფსკერისკენ მიაქვს.

პეტრუ ჯაღნიკრუ

მთვალეთა

უფლის ნებაა, რომ ალვის აფრა
მენტოს თვალეებში მწვანე ზმანებით,
მიეაყურადო: უთვალავ არფას
როგორ ამღერებს პურის ყანები.

უფლის ნებაა ეუსმინო შრიალს,
ზეცით აივსოს თვალი თანდათან,
როცა მწიფს ველზე ჭვავი და შერია
და ტყეს ედება შუქი ქათქათა.

უფლის ნებაა, ჩემი იარა
სხვებსაც აცნობდეს მამულის ამბავს,
ოთხივე მხარე შემოვიარო
და მივევალავდე სამშობლოს მთა-ბარს.

უფლის ნებაა, ყველა შეხებას
შევესმიანო ვით ვიოლინო,
რომ ყველგან ვიყო, ველზე გლეხებთან
ერთად ვიშრომო და ვირონინო.

უფლის ნებაა, რომ გული ფეთქავს,
ძველი სათქმელი თვალეებში ბრწყინავს,
მე ახლა გეტყვით, რაც უნდა მეთქვა,
და რაც შეამზნა დიდი ხნის წინათ.

უფლის ნებაა და უფლის მადლი,
როს ეუმზერ განვლილ დღეს ტანწერწეტას, —
მეგროვებინა ფიჭვაში თაფლი
და ჩემს ლექსებში სული წკეთწკეთად.

ახეთი ბედი მქონია, ალბათ,
უნდა გამეგო ყველა ძახილი,
არ მევარებოდა ბრძენკაცია ყალბად —
ხე-ნაყოფისგან ტოტებდახრალი.

სსვას არ ვინატრებ, არა და არა,
მხოლოდ ამგვარი ბედი მერჩივნა,
რომ ჩემი თავი მეძებნა მარად
და სამშობლოსთვის აღმომეჩინა.

ნოსტალგია

მდუმარე ბაღი მორთულია
მნათობის ვერცხლით,
ვისხენებ ყრმობას,
სამწუხაროდ ვერაფერს შეეცვლი.

მაღალ ცაცხვებთან
გარდასულთა მოისმის სმობა,
ვინ დააბრუნებს უნეტარებს,
ვაქცეულ ყრმობას.

ვისხენებ წარსულს,
ისევე ფიქრით მივალ ყრმობისკენ,
მაგრამ ამაოდ,
ვგრძნობ ვერახდროს ვედარ მოვიხსენ,

ვედარ ვიხილავ
პირველყოფილ წვას და დიდებას,
ნელა მშორდება,
ფერმკრთალდება და იწრიტება.

და ცარიელ ფიქრს,
რადგან ახალს არაფერს ბადებს,
სახლში მივათრევ,
ვით უიღბლო მეთევზე ბადებს.

□

პრიპოკა ვიპრუ

პიპიპიპიპიპი...

წვიმავ, სივრცეში როს მოფრინავ
და ღრუბლებს ვსედავ, —
შენ გვედრები,
დაარწყულე ბებერი დედა.

შენ გვედრები, ღურჯო ტყეო —
 აშარ ამინდებს,
 სუსხიან ქარებს დედაშემი გამოთრიდე.

ოქვენ გვედრებით, ბალახებო —
 ღარიბ-ღატაკი,
 დედას ფეხშიშველს,
 დაუფინეთ მწვანე ფარდავი.

შენ გვედრები, თეთრო მთაო,
 და მთის ნაპრალო,
 კვლავ დაიფარეთ სიკვდილისგან
 დედა საპრალო.

□

✓ მასილე რომანჩუკი

შემოდგომის ელეგია

მე შევეჩვიე ჩვეულებრივ დღეთა დინებას,
 მხოლოდ ვამიჯამ ამეცხება თვალი ოცნებით,
 მოწყდა ფოთოლი,
 ის უსილავ ძალას მინებდა,
 არც კი მიკითხავს:
 ეშინოდა ფოთოლს მოწყვეტის?!

შორს წეროების სამკუთხედი მზეზე მბრწყინავი,
 მიექანება,
 გადაიფრენს სამხრეთს მთებიანს,
 არც კი მიკითხავს:
 წეროები ხად მიფრინავენ,
 რად მიფრინავენ,
 ანდა როდის დაბრუნდებიან.

წამი წარსული არასოდეს დამიბრუნდება,
 ვერ გამოვივა ამა ხოფლის სევდა ფარული
 და ფოთოლცვენას ულამაზესს,
 მაგრამ ბუნდოვანს,
 რა მოაქვს ჩემთვის —
 მწუხარება თუ ხახარული?!

შენი სიზმარი

იჯდა გარგარზე უცხო ფრთოსანი —
მზე — ჯადოსნური და უხილველი,
ასე ნათელი და სხივოსანი
რამ დაგახიზმრა ცეცხლის ფრინველი?!

და შენ უხმენდი, როგორ მღეროდა
სიმღერისა და ლექსის მეუფე,
წვეთავდა სხივი ვაზის ღეროდან —
წამი, რომელხაც შენ დაუფლე.

თარგმანა გივი ალხაჯიშვილმა

კლბერ კამიუ

კლჭირულო ესეეზი

ფრანგულიდან თარგმნა თინათინა ქიქოძე

კლბერ კამიუ

1960 წლის 4 იანვარს, ნაშუადღევს, ერთი ფრანგული სოფლის გზაზე, პარიზისაკენ დიდი ხისწრაფით მიმავალ მანქანას უკანა ბორბლის საბურავი გაუსკდა, აცურდა, აქვთ-იქით მიაწყდა, ბოლოს ჭადრის ხეებს მიენარცხა და შუაზე გადამიხლიჩა... მიწაზე ოთხი ადამიანი ეგდო: ორი გულწასული ქალი, ცნობიერებადაკარგული და სასიკვდილოდ დაშავებული მშობლი და კიდევ ერთი კაცი, რომელიც მაშინვე გარდაცვლილიყო და რომელსაც „მშვიდი, თითქოსდა გაოცებული“ გამოხატულებები შერჩენოდა სახეზე. ვინაობის გასაგებად უჩიბებები რომ გაუნზრციეს, რკინიგზის ბილეთი უპოვეს — პარიზში მიიწვაროდა თურმე, მატარებლისთვის აღარ მოუცდია, მანქანაში ჩამჯდარა და ამჯვარად... სამუდამოდ გასცილდა და გამოესალმა პარიზს, თავისიანებს, ამ ქვეყანას. ეს იყო მართლაცდა აბსურდული სიკვდილი ორმოცდაექვსი წლის კაცისა, ვისაც მთელი განათლებული მსოფლიო იცნობდა, როგორც პირველი რანგის მწერალსა და მოაზროვნეს, და ვის შემოქმედებასა და აზროვნებასაც განსაკუთრებული ადგილი სწორედ აბსურდის შთაბეჭდილებასა და ცნებას ეკავა...

კლბერ კამიუ დაიბადა 1913 წელს ალჟირში, იტალიური ფრანგი მუსიკაციის ოჯახში. მუშაობდა მწიგნობარად, თეატრალური ხელოვნება, ფეხბურთი... ერთ კვირა დღეს დაბაბული მატრის შემდეგ გაოცდინებული რომ დაბრუნდა შინ, გაცივდა და ფილტვების ანთება დაემართა, რასაც ტუბერკულოზი მოჰყვა. თუმცა მძიმედ იყო ავად და მატერიალურადაც უჭირდა, კამიუმ ფილოსოფიის სწავლა განაგრძო ალჟირის უნივერსიტეტში. ავადმყოფობის გამო უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ ფილოსოფიის მასწავლებლის თანამდებობაზე აღარ უზრუნია. მუშაობდა ჟურნალისტად და პუბლიცისტად, ხოლო შემდეგ საფრანგეთში. ომის დროს მონაწილეობდა ვერმანელ ფაშის დაპყრობა წინააღმდეგ მოძრაობაში. სწორედ ამ პერიოდში დაუმიჯნობრდა იგი ჟან-პოლ სარტრს, მაგრამ 1952 წელს პოლიტიკურ საკითხებზე უთანხმოება მოუვიდათ და დაშორდნენ. 1957 წელს კამიუს ნობელის პრემია მიენიჭა ლიტერატურის დარგში.

კამიუმ შექმნა რომანები, მოთხრობები, პიესები, ფილოსოფიური და ლიტერატურული ესეები. ამ ნაწარმოებების ძირითადი შინაარსის მიხედვით მას მკვლევარები ეგზისტენციალისტ მწერალთა და მოაზროვნეთა რიგს მიაკუთვნებენ; თავად მან კი საგანგებოდ აღნიშნა, რომ შეუფერებლად მიიჩნია მისი გაიგივება ეგზისტენციალისტებთან. საქმე ისაა, რომ კამიუს მწიგნობარობაში ჰქონდა „ეგზისტენციალისტი“ ვიწრო აზრით, იმათ კი, ვინც ეგზისტენციალისტებთან აერთიანებდნენ, ეს ტერმინი უფრო ფართოდ ესმით. ხოლო ამ ფართო გაგებით კამიუ მართლაც ეგზისტენციალისტი. ამიტომაც ეგზისტენციალისტური აზროვნების უოკალი და ძირითადი მომენტების გათვალისწინებას ვადამწიგნობარი მნიშვნელობა აქვს მისი შემოქმედების გაგებისათვის.

გვინსტენციოლისტისათვის უპირველეს ყოვლისა დამახასიათებელია ადამიანის ყოფიერების რადიკალური კრიზისის განცდა და აღიარება. მას ამასთან ღრმად სწამს, რომ ადამიანმა ყველაზე ნაკლებ სწორედ საკუთარი ცხოვრების ხაიდუმლოება იცის. უოველივე ამის შესაბამისად გვინსტენციოლისტური აზროვნება გამსჭვალულია შეზღუდულობით, რომ ადამიანის პრობლემა ყველა შემთხვევაში პრობლემაა შორის უაქტიულოდ დგომის და გადაუდებელი პრობლემაა.

„დედამიწა ბრუნავს მის გარშემო თუ მზე დედამიწის გარშემო, ეს მართადად სუდურითა, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, უმნიშვნელო საკითხია... ცხოვრების აზრის საკითხი უაქტიულოდ დგომისაა ყველა საკითხის შორის“, — წერდა კამიუ „ბიზიფის მითოსში“.

გვინსტენციოლიზმმა, ყურადღების ცენტრში რომ მოაქცია ადამიანი, ამასთან მისი სხვაგვარი, ტრადიციულიდან განსხვავებული დახასიათებაც შეიძლება.

აღრინებული იდეალისტური ფილოსოფიის მიხედვით, ადამიანის ცხოვრებას ყოველად მღერობა ედებოდა. გონება განაგებს და წარმართავს, ხოლო მე-19 საუკუნეში გაგრძელებული და გაბატონებული ე. წ. პოზიტივისტური შეხედულებით ადამიანის საქციელი, ფიზიკური ნივთის მსგავსად, გაარსოვებული პირობებითაა სავსებით განსაზღვრული. ორივე შემთხვევაში უგზავნებულყოფილია ადამიანის თავისუფლება, ის, რომ ადამიანი ბოლოს და ბოლოს თვითონ განაგებს და წარმართავს თავის ცხოვრებას... ხოლო გვინსტენციოლიზმი სწორედ ადამიანის თავისუფლებას ამხედვით განსაზღვრავს — მართალია, ადამიანის შესაძლებლობები მუდამ შეზღუდულია იმ პირობებით, რომლებშიც უნდება ცხოვრება, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ამ შეზღუდულ შესაძლებლობებს შორის იგი თვითონ ირჩევს და ხახავს თავისი ცხოვრების გზას... ადამიანისათვის ამიტომაც გადაწყვეტი მნიშვნელობისაა საკუთარი არჩევანის შესაძლებლობების გარკვევა...

ადამიანის მართადად ადამიანური მისწრაფების საკითხში გვინსტენციოლიზმი მკვეთრად უპირისპირდება მე-19 საუკუნეში გაგრძელებულ პოზიტივისტურ თედასაზრისს. ამ თედასაზრისის მიხედვით, ადამიანი არსებითად სხვას არაფერს მიესწრაფის, თუ არა თვითშემატვას ცოცხალი ორგანიზმის სახით. ხოლო გვინსტენციოლისტები ფიქრობენ, რომ ადამიანი როგორც ადამიანი, არ შეუძლია ამ მისწრაფებით შეიზღუდოს... ადამიანი ის ერთადერთი ცოცხალი არსებაა, რომელსაც იცის თავისი „ორგანული“ არსებობის საზღვრის თაობაზე, რომელიც განიცდის ამ საზღვარს და მის მიღმა „სხვა არსებობაში“, საბოლოოდ, მარადისობაში გასვლას ანუ (სპეციალური ტერმინით რომ ვთქვათ), „ტრანსცენდირებას“ მიესწრაფის. ამიტომაც, რომ მას, თუცა კარგად ესმის თავისი თავისა, ისეთი მიზნის განხორციელებაში მონაწილეობა სურს, რომელიც ელემენტარულ არსებობაზე წარუვას აღემატება და რომელსაც საბოლოოდ მნიშვნელობა აქვს მთელი საზოგადოებისათვის, მომდევნო თაობებისათვის, მთელი ისტორიისათვის; ანუ სხვაგვარად, რომელსაც საყოველთაო, აბსოლუტური და მარადიული მნიშვნელობა აქვს.

ამგვარი მოსაზრებების მიხედვით, გვინსტენციოლიზმი დასავლეთის ტრადიციულ-კლასიკურ ფილოსოფიას ენათესავება; მაგრამ, მეორეს მხრივ, კიდევ უპირისპირდება — გვინსტენციოლიზმის მიხედვით, ტრადიციულ იდეალიზმში ზედმეტად გამარტივებულად და გაიოლებულად, საბოლოოდ გაყალბებულად იყო წარმოდგენილი ადამიანის „სხვა არსებობაში“, მარადისობაში „გასვლა“ და დაპყრობა...

ადამიანი იმას მიესწრაფის, რომ თვითონ, ანუ სწორედ ეს კონკრეტული პიროვნება, დამკვიდრდეს მარადისობაში — ამიტომაც მან იმისათვის უნდა იზრუნოს, რომ საკუთარი ინდივიდუალური-პიროვნული სახე ჩამოაყალიბოს და განამტკიცოს, ხოლო სამისოდ საჭიროა, რათა თავისი განსაკუთრებული, ინდივიდუალური შესაძლებლობების მიხედვით მოქმედებდეს და ამ შესაძლებლობების შესატყვის საქმეს აკეთებდეს... ადამიანი, მანასადავმე, მიესწრაფის, რომ თავისი განსაკუთრებული შესაძლებლობების შესატყვის და ამავე დროს საყოველთაო მნიშვნელობის მქონე მიზანსა და საქმეს ემსახურებოდეს, რაც ძნელად მისაღწევი ჩანს; ძნელია საყოველთაო-საზოგადოებრივი იდეალისა და შესატყვისი წილების ქვეშ დააყწნოს თავი და ამასთან საკუთარი, განსაკუთრებული, ინდივიდუალური-პიროვნული სახე არ დაჰკარგოს.

ამ სიმძნელეს კიდევ უფრო აღრმავებს ის გარემოება, რომ ღრობებით, წარმავალი, რედატიური და ისტორიული ჩანს აგრეთვე ყოველი საყოველთაო-საზოგადოებრივი მნიშვნელობის იდეალი... ადრე ეს იდეალი ქრისტიანულ მოძღვრებაში იყო გამოხატული; ხოლო უკვე კარგა ხანია, რაც ევროპულ ადამიანს აღარ სურსა ქრისტიანული მოძღვრებისა, მისთვის, როგორც ფრიდრიხ ნიცშემ გამოაცხადა, „ღმერთი მოკვდა“. ქრისტიანული იდეალი ერთხანს სამეცნიერო-ტექნიკურ-ინჟინტერიული პროგრესის იდეალმა შესცვალა, რომელიც შედგომში ერთიან საშვეს და ორას-

როგანი აღმოჩნდა — ამ მიმართულებით სულამ კაცობრიობა სულიერი და ბოლოს ფიზიკური კატასტროფების წინაშე დაყენა... იდეალების მსხვერვის ამ გამოცდილებამ გერმანულ ადამიანს შთაავლია, რომ ყოველი მიზნი იდეალი, მიზანი, წამოწვევა და ხაზზე მხოლოდ და მხოლოდ ფრთხილი და წარმატება, რედაქტორი და ისტორიული მნიშვნელობისა და, მასთანავე მიხთვის მიტოვების წინაშე გზა მარადისობისაა... ადამიანი მყარი და უცვლელი, მარადიული მნიშვნელობის იდეალის აღმოჩენასა და ამ გზით მარადისობისადმი ზიარებას, „ტრანსცენდენტის“ მიერწარადის, მაგრამ ეს შეუძლებელი, უნაყოფო და ამოი მისწრაფება წაის, რაც აბსურდულ სიტუაციას ქმნის. ამგვარად, ადამიანის ცხოვრება აბსურდის გამოხატულებაა.

ამ შთაგონებითაა გამოხატული ვგზინტენციონალისტური აზროვნება; თუმცა ევზინტენციონალისტები ამ მხრივ განხვავდებიან ერთმანეთისაგან — ერთნი მარადისობისა და მისადმი ზიარების ახლებურად გააზრების გზით „ტრანსცენდენტის“ პერსპექტივის აღდგენას და, ამგვარად აბსურდის გადალახვას ცდილობენ, ხოლო მეორენი — ადამიანის ცხოვრების შესაძლებლობების გააზრებას ამ პერსპექტივის გარეშე ანუ აბსურდის ნადავზე. აღებერ კამიუ ამ უკანასკნელთა რიგშია გუთუნის — იგი თავის ნაწარმოებებში აბსურდის ნადავზე ანუ მარადისობისადმი ურწმუნოებისა და ამ აზრით „ნიკოლაიშის“ პირობებში ადამიანის ცხოვრების შესაძლებლობებს აჩვენებს.

აბსურდის ნადავზე ცხოვრების ერთ-ერთი შესაძლებლობა, კამიუს მიხედვით, ბერტრანდოვი ცხოვრების წესში გამოხატება... ცდილობენ არ შეიმჩნიონ აბსურდი, გარეგნულად იცავენ ღმერთისა და მარადისობისადმი რწმენით მოტივირებულ ტრადიციულ ნორმებსა და რიტუალებს — ისე იქცევიან, ვითომცა უფარველი „მოყვანი“ და ა. შ. მამხივლად კი ხასხებით დაკარგული აქვთ მხედველობიდან მარადისობის პერსპექტივა და, რასან ადამიანთა შორის სიყვარულს თითოეულ მათგანში წაგდებულნი, მარადისობის ნაწარმოები „სტირება, სრულიადაც არ უფარათ ერთმანეთი, ხავესებით გულგრილნი და დაპირისპირებულნი არიან ერთმანეთისადმი. კამიუ პირველ ყოვლისა ტყუილისა და თვალთმაქცობის ამ გზას უარყოფს და მას გულწრფელობისა პირობისა, ანუ აბსურდის გულწრფელი აღიარების პირობისა უპირისპირებს.

აბსურდის გულწრფელი აღიარება იმაში გამოიხატება, რომ კაცო არ ინიღბება ადამიანურ ურთიერთობათა ტრადიციული ნორმებისა და რიტუალები, დაუფარავად ამტკიცებს თავის სრულ გულგრილობას „მოყვანისადმი“ („უტორო“). გულწრფელობის ეს პირობა, თავისი რადიკალური სახით, წარმოკვდავება, როგორც ღმერთის „ეკანტური ადგილის“ დაკავების მიფულობა ანუ ტირანული ავტოკრია („ადიკული“). შემდეგში კამიუ „უღმერთო წმინდანის“ პორტრეტის დახატვა ანუ აბსურდის ნადავზე პუმიანტურ-ეთიკური პირობის შესაძლებლობის დახატვა სცავდა („სტირი“), ხოლო ბოლოს ეს შესაძლებლობა ისევ შეუძლებლობად შეტრიალდა — „უღმერთობის“ პირობებში „წმინდანობა“ კვლავ წარმოუდგა როგორც ელემენტარული გეოგრაფიის შესაძლებლებელი და დაფარველი ნიღბი („დაცემა“)...

„შეუძლია თუ არა ადამიანს მარადისობის დაუნმარებლად, მხოლოდღა თავის თავზე დაუძღონობით ხაკუთარი ღირებულებების შექმნა“, ანუ თავისი ცხოვრებისადმი აზრის მიცემა — ასეთ კითხვას სვამდა კამიუ ერთ თავის სტატიაში; და მისი შემოქმედება შეიძლება მოკლედ შევფასოთ, როგორც ამ კითხვაზე პასუხის დასრულებელი მიზეზა... დასრულებელი ავტოტელ იმ განსაკუთრებული აზრითაც, რომ სიყვდილია მის ცხოვრების შეაზნაზე მიუწერო. „იმ წამსაც კი, როცა ხეს შეასკდა, იგი ვიძებდა და კითხვებს სვამდა. არა მგონია, იმ წამის გამაყრუებელ ხმაურში მას პასუხი მოეძებნოს, არა მგონია, ეს პასუხები საერთოდ მოიძებნოს. შე მხოლოდ ის ვიცი, რომ მუდამ გვეჩივრება ადამიანურ აბსურდს ნაზიარება კაცო, რათა მათ ეძიებდენ. ასეთში ბერტრი არ არიან ერთბა და იმავე ფროს. მაგრამ სულ ცოტა, ერთი წამიც მოიძებნება ხოლმე სადმე და ესვე საკმარისია იმისათვის, რომ ყველანი ვგისხნას“, — წერდა უდიდამ ფოლკნერი კამიუს ღაღუბვის გამო.

აქ წარმოადგენილი „ღირიული ესეები“ კამიუს ადრინდელი ნაწარმოებია, რომლებშიაც თუმცა კი მთელი ღალით არა, მაგრამ თავისებურად მისცე წაის მისი აზროვნებისა და შემოქმედების ძირითადი მოტივი — ბუნების სტიქიებთან ურთიერთობით ტკიპობას და ელემენტარული გრძნობადი არსებობის სხანარულს აქ უშუალოდ ემიჯნება ხოლმე იმის ტრავიკული განცდა, რომ ადამიანის ცხოვრებას ამის იქით გასაქანი არა აქვს, რომ ადამიანს არაარსებში დასთქმა ელის...

ჯვრისწერა ტიპასაში

„ჯალათში კარდინალ კარაფას ამრეშუმის თოკა წაუჭირა დასახრწობად. თოკი გაწვდა. იგი გამოცვალეს. კარდინალმა ჯალათს შეხედა, შგერამ ხიტყვის ღირხი არ გახადა“.

სტენდალი. „მთლანბი პაწიანო“.

ბოაფხულზე ტიპასაში ბინადრობენ ღმერთები და ისინი ერთმანეთს ესაუბრებიან მზის, სურნელოვანი აბზინდის, ვერცხლის ჯავშანში ჩაქვდარი ზღვის, ლავარდი ცისა და ყვავილებში ჩაფლულ იმ ნანგრევთა ენაზე, სადაც აქა-იქ დახოროლი ქვებზე სინათლის შუქი უხვად დაღვრილა. არის სათებები, როცა აჭაურობა დამბარპავებელი მზისაგან სულმთლად ზაფი ჩანს. წამწამებზე შუქისა და ფერების ათინათი გლიმიკიმებს და თვალი ამაოდ ცდილობს კიდევ სხვა რამე დინახოს. მეცნარეთა მოზღვავებული სურნელი ველში გაღიტინებს და სულს ვახუთავს ამ პაპანებაში. შორს ძლივს ვარჩევ ვეებერთელა ჩამავებულ შენუას, სოფლის გარშემო მდებარე ბორცვებიდან რომ ამოზიდულა და მტაციე, მძიმე ნაბიჭით დამართლა ზემოდან, რათა ზღვაში ჩააცუროს ფეხი.

სოფლის გზით ამოვდივართ, საიდანაც ყურე შშვენიერად მოჩანს. აქედან მოვვითალო-მოლურჯო სამყაროში შევდივართ და იქ გვეფრქვევა მწყაარტე სურნელი, ვითარცა სუნთქვა, ალერის მიწას რომ ასდის ხოლმე ზაფხულობით. საითაც არ ვახედვად, ავარათა ვალაუნებიდან ბუგვენილებს გადმოუყვია თაფი. ბალები მიმქარაი ხეტუხტითა საცხე, უხვად მოფენილა ათქვეფილი ნალების მსგავსად აქაფებული ჩიის ვარდები, რომელთაც ნახი დასამზინსფერი ტანკენარი ზამბახები შემოვლუბია. ყოველი ქვა ვარვარებს. დილას, ოჭროს ღილივით ბრქვევალა ავტობუსიდან რომ გადმოვდივართ, ყასბები წითელი მანქანებით სოფელს უფლიან და მცხოვრებთ საყვირით ატყობინებენ თავიანთ მოსულას.

ნავსადგურიდან მარცხნივ რომ გაუხვიო, უღელბოდ ჩაწყობილი ქვის კიბე ნანგრევებისა-ყენ წაფიყენს დანამსტაკის ხეებსა და უცეფელას ბარდებში. გზა ერთ პატარა შექერას ნაუფლის და შერე მინდვრებში იყარგება. ამ შექერიდან დაწყებული ნაპირის ლოდებამდე, ზღვა რომ ჩაწუწუნით კოცნის, მიწა ხორციან ღეროზე ამოფეთქილი იისფერი, ყვითელი და წითელი ყვავილებითა მოფენილი. მზის გულზე ვდგავართ, მსუბუქი ნიავი მხოლოდ ცალი მზრიდან ვეღა-ცაცება სახეზე, და ვხედავთ, როგორ ეშვება ციდან ნათელი, როგორ იცინის, როგორ აჩენს მოვლვარე კბილებს უნაოკო, გადატყცილი ზღვა. ვიდრე ნანგრევთა სამფლობელში შევდიოდეთ, ვეიდა ამ სურათს გარეშე შეაყურებლის თვალით უქანასქენლად ვაღუხედოთ.

კიდევ რამდენიმე ნაბიჭი და აბზინდა ყელამდე გვევდება. ლამის დაგვახრწოს. მისი რუხი ღეროები თვალის დასალიერამდე მოსდებიან ნანგრევებს, ამ პაპანებაში ტანში ზეთი აღულებია და ასე გვონია, მთელ სამყაროში მიწიდან მზისკენ ასული თრობის სურნელით ზეცის ვუმბათიე დამთვარალა და ტორქმანებსო. ჩვენ სიყვარულისა და სურვილის შესახედრად მივაბოყვბთ. ჩვენ არ ვეძებთ არც შეგონებას, არც იმ მწარე ფილოსოფიას, ჩვეულებრივ დიდი სინახათისგან რომ მოითხოვენ. ყოველივე ფუქი და უშინაარსო გვეჩვენება გარდა მზისა, კოცნა-ამბორისა და ველური სურნელისა. შე რომ შეითხოვ, აქ არც განმარტებებს ვეძებ. ამ ადგილებში მზიოდ იმათთან ერთად მოვსულვარ, ვინც შეყარებია და იმ აღამათა სახეზე ის ნათელი ღიმილი ამომიყათხავს, აქ რომ სიყვარულის ხატება გაუცისკროვნებია. ამ ადგილებში წაფერებისა და ზომიერების გრძნობა სხვისთვის დამითმია. აქ მთელი არსებობა ზღვისა და ბუნების დაუოცებელი თვითებობის ტყვეობაში ეიმყოფები. ვახაფხულთან ნაქორწინები ნანგრევები კვლავ ქვებად ქვეულან, აღამათის ხელით შექენილი ბზინვარება დაუარგავთ და ისევ ბუნებას შეერთებინან. ამ უძღებ შეილთა დაბრუნების აღსანიშნავად ბუნებას უხვად მოუფრქვევია ყვავილები. ფორუმის ფილებს შორის ჰელიოტროპს ამოუყვია მრგვალი თეთრი თავი, წითელი ნემსიწვერას კი სისხლით მოუპყრავს ყველაფერი, რაც უწინ სახლები, ტარები და ქალაქის მოედნები ყოფილა. საუცუნებმა კვლავ დედის უბეს დაუბრუნეს ნანგრევები იმ სწავლულთა მსგავსად, ვინც მეცნიერებამ ისევ ღმერთის აღიარებამდე მიიყვანა. ამამად

წარსულში საბოლოოდ დატოვა ისინი და უკვე აღარაფერი აკაემებთ იმ დიდ ძალას დემორჩილონ, რომელიც ვარდნილ სხეულს მიწისკენ მიეზიდება.

რამდენი საათი გამიტარებინა აქ, რამდენჯერ ვადამითვლავს აბზინდა, ნანგრევებისთვის ხელი გადასისვამს და ვედილვარ საკუთარი სუნთქვა სამყაროს მშფოთვარე ოხერასთან შეშეთანხმებინა. აქ მე, ველური სურნელებითა და მთელემარე მწერითა ზუნებით გაბრუნებული, სიცხით მძალარი ცის გაუსაძლის სიდიადეს თვალსა და გულს ეუზსნი. არც ისე ადვილია დაუბრუნდე შენს თავს, დაიბარუნო დაკარგული თანსიზობის გრძნობა. მაგრამ შენთვის კლდეებს რომ ვუყურებდი, სულში უცნაური სიწმინდის გრძნობა მისადგურდებოდა. აქ მე უკეთ ესუნთქავდი, აქ სულეორ მთლიანობასა და სისხვისს ვპოულობდი, ხან ერთ ფერდობს აუყვებოდი, ხან მუორეს და ყველგან რაღაც ჭილდო შელოდი. აგერ, აქ ტაძარი ღვას, რომლის სვეტები მზის სრბოლას ათანაზომიერებენ. აქედან მთელი დაბა თითქოს ხელისგულზე ჩანს თავისი თვითი და ვარდისფერი საბურავებით და მწვანე ვერანდებით. აგერ, აღმოსავლეთის ბორცვზე ზაზილიაა ამართული: მისი კედლები ჯერ ისევე შემონახულია, ვარშემო კი კარგა მანძილზე ამოთხრილი საკოფავების მწკრივს დაინახავთ, რომელთა უმრავლესობა ისევე მიწასაა ჩახუტებული და ძლივსა ჩანს. საკოფავებში მიცვალბუღნი ვანისვერებდნენ, ახლა კი შიგსალები და ყვითელი ლეკვაოინი ოზრდებდა. სენსალსის ზაზილია ტრისტიაწულია, მაგრამ ყოველთვის, როცა კი რომელიმე ნაპრაღში შეიხედავ, იქიდან მთელი სამყაროს შელოდი იჭრება გულში: ფერდობები ნაჭეთა და კვიაროსებთაა მოფენილი, ოკიოდე მებრზე კი ზღვა თეთრქონორა ტალღებს მოაგორებს. გორაკის თავი, სადაც სენსალსა აღმართული, ვაყვა და ქარი იქ, ტაძრის სვეტებში უფრო მძლავრად თარეშობს. დილის მზის სხივებზევე სივრცე უდიდესი ნეტარებით სუნთქავს.

ლატინი არიან ისინი, ვისაც მითები დასჭირებიათ. აქ თეთი ღმერთები გიწვიენ კალამოტისა ან საჩუყთა მაგეორობას, დღეთა სრბოლას რომ ნიშნად დაეტოვებია. როცა აქაურობას აღეწერ, ვამბობ: „ეს წითელია, ეს ლურჯი, ეს მწვანე, ეს ზღვა, ეს კი მთები და ყვავილები“. განა დიონისე უნდა ვახსენო იმისთვის, რომ ვთქვა, დანამასტაკის კვირტების ხელით ვასრესა და ცხვირთან მიტანა მიეყარს-მეთქი? ან განა უსათოდ დემეტრესადმი უნდა იყოს მძლავრი ის ძველსაქველი ჰიმნი, რომელიც მერმე თავისთავად აღმადგა მესოსტრეანში: „მედღნიერია ის ბინადარი ამა ქვეყნისა, ვინც ყოველდღე ეს იხილა“. ზედავდე და ზედავდე მეო ყოველივე მიწიერა, — როგორ შეიძლება ამ აღთქმის დავიწყება? ელვესინის მისტერების მონაწილეთათვის ჭერტა საქმარისი იყო. მე ვიცი, აქაც კი ვერასოდეს დაუვხალბოვდები სამყაროს. უნდა ვაგწმინდდე და ზღვაში შევეცურო, მიწის სურნელისგან ვანიბანო და ჩემი სხეულით ერთმანეთს ვადავადელო ზაგეანუწმებებელი ზღვა და დედამწიწ, რომლებიც დასამამილი ოხერაში მიიღვიან, რაჯა ერთმანეთს გულში ჩაეკრან. ზღვაში ისე შევედგარ, თითქოს ცივი და მდვირე ფისი იყოს, — ჯერ შემეგრვოლებს, მერე ჩავყვინთავ, ყურები მიშხვის, ცხვირიდან წყალი მდის, პირი მწარე მავს, — მე კი მივეტრავ და აღაბალბებული მკლავები ხან ამომჩქვს წყლიდან, რომ მზემ ოქროსფრად შემადებოს, ხან კი წყალში ჩამაქვს; ზედ ყოველი ენთი მიორთის, ირგვლივ წყალი ჩქვს, ტალღებს ეწყდები, — და დასაღიერი თვალთაგან მესაკრება. მერე ნაპირის ქვიშაზე ვეცემი, ჩემი მკლავები კვლავ იქნის სიმძიმე, ერთხანს უნდოლად ვედოვარ, მზით გათანგული ღრობადრო ჩემ მკლავებს დაეცემა და ვხედავ, როგორ მოგორავს ზედ წყლის წვეთები. იმ ადგილებზე კი, სადაც კანი გამშრალა, ოქროსფერი დინდო და მარლისი ნაღვი მოჩანს.

აქ კარგად მესმის, რას ნიშნავს იყო რჩეული რჩეულთა შორის: ეს არის უფლება უბორო სიყვარულისა. ამქვეყნად მხოლოდ ერთი სიყვარული არსებობს. როცა ქალის სხეულს მკარად ვხედავ, იგვივა, შეისრეტო ის უცნაური სიხარული, ზეციდან რომ ზღვას უერთდებდა. როცა მიწაზე დავეცემი და აბზინდებში ჩავეფლობი, რაჯა სხეული მათი სურნელით გამეკლდინთოს, წაშვე მეუფლება შეგრძნება, რომ იმ უეშვარტების შესამამისად ვაქცევი, რომლის ძალით მზე უნდა ანათებდეს, მე კი ერთ მშვენიერ დღეს წუთისოფელს ვამოვესალმო. თითქოს არღუნე ვაგდებ ჩემს სიცოცხლებს, სიცოცხლეს ჭეჭებით გამაზბარს, სიცოცხლეს აღსავსეს ზღვის ოხერათა და კალიების ქრთინით, ახლა რომ შემოსაძებს თავისთავი სიმღერა. ზღვაზე გრილი სიო ნავარდობს, ზღვა ლავვარდისფერია. ეს ცხოვრება მე თავდავიწყებით მიყვარს და შეუჩერებლვ მინდა მასზე ვილაპარაკო: იგი ჩემი ბედის, ჩემი აღმანიური ბედის გამო სიამავეს მანიუებს. თუმცა ზნორად უთქვამთ, სულაც არადღერია საამყოო, მაგრამ განა საამყო არ არის ეს მზე, ეს ზღვა, ახალგაზრდულად მოფართობალე ეს ჩემი გული, ჩემი მარილიანი სხეული და ეს თვალმუთღვამი სივრცე, სადაც სინაზე და დიდება ერთმანეთს ყვითელი და

ლურჯი ფერებით შეხამებია. ეს ყოველივე უნდა დავიწყრო და მათ უნდა მოეხმარო მთელი ჩემი ძალა და ჩემი უნარი. ამ აღვლილებაში ხელს არაფერი მიშლის ვიყო ის, რაცა ვარ. აქ არაფერს ვერძალავ, არაერთარ ნიღაბს არ ვიცეთებ: ჩემთვის საცმარისია მოთმინებით შევსწავლო, თუ ვით ვიცხოვრო. ეს ძველი მეცნობრებაა, მაგრამ ცხოვრების ყველა სხვა სიბრძნის ცოდნადა ღირს.

ვოდრე შუაღლე მოაწევდეს, ნანგრევებით ჩამოვდივართ ნავსადგურის პატარა კაფეში. რა სასიამოვნო თავშესაფარია ეს გრილი, უმზეო დარბაზი, რა საამური დასაღვეია დიდი ჭკობით უინელოვანი პიტნის წყალი, რაცა საფეთქლებს სიცხისა და ფერთა სიუხვისაგან რაჯაროვთ გაუდის! გარეთ ზღვია, ვზაზე — გაგარგარებული ქვიშა. მაგიდას ეუხვივარ და ვცდილობ მოქუტუნი თვალებით სიცხისაგან გადითფრებული ეს დამაბრმავებელი შექო დავიწრო. სახეზე ოფლი გედის, მაგრამ ტანი გრილი გვაქვს, რადგან მსუბუქი ტრლოს ტანისამოსი გვაკეთია. დაღლილი ვართ, მაგრამ ბედნიერი ივრი გვადევს, თითქოს დღეს ამ სამყაროსთან ჭერისწერას ეხეიშობდეთ.

ამ კაფეში რიგიანი საქმელი არა აქვთ, ხილი კი ბევრია, მეტადრე ატამი. ატამს ვემ და წვენი ნიკაპზე ჩამომდის. კბილი ატამში მაქვს ჩასობილი, საფეთქლებში სისხლის ფოქვას უფრს ვუგდებ და აჭეთ-იჭით გაფაციცებით ვიუქრებუი. ზღვაზე შუაღლის ყოველისმომცველი დუმილია ჩამომდგარა. ბუნებრივია, ყოველი წარმტაცი არსება თავისი სიღამაზით ამაყოფს, და სამყაროს ეს სიამავე დღეს ყველაფერში გამოსკვივის. მაშ, რილასთვის ვთქვა ცხოვრების სიხარულზე უარა, თუ ჩემთვის ცხოვრების სიხარული სხვა დანარჩენს არ გამოირცხავს? განა რა სირცხვილია იყო ბედნიერი, მაგრამ დღეს რეგენია გამეფებული. რეგენს კი იმს ვუძახი, ვისაც ეშინია ცხოვრებით დატუბეს. ბევრი გვიჩინის, წუ დაგაიფყდებათ, სიამავე სატარერი შეყოღვებათ. ჩავგახიბდნენ, — ფრთხილად იყავით, თავსაც დაღუპავთ და თქვენს სასიცოცხლო ძალასაც! მას შემდეგ ვავიგე, რომ გარკვეული სიამავე თურმე მართლაც... მაგრამ ზოგჯერ არის წუთები, რაცა უარს ვერ ვამბობ ჩემს უფლებზე სიცოცხლით ვიამაყო, რამეთუ მთელ ქვეყანას პირი შეუქრავს ჩემს არსებაში ეს გრძნობა ჩანერგოს. ტიპასაში იხილო ყოველივე, — ეს იმას ნიშნავს, ირწმუნო კიდევ, და მე არ ძალმძის უარყო იმის არსებობა, რასაც შეიძლება ხელით შევებო და ბავით მიველაშურო. სულაც არა მსურს ხილულისაგან ზღოვრების ნიშნუში შევექმნა, მაგრამ მინდა კი მოვყვე ამაზე. ეს კი სულ სხვაა. ტიპასა ჩემს თვალში იმ გმირებსა ჰგავს, რომელთა აღწერისას თავიანთ შეხედულებას სამყაროზე არაპირდაპირა გზით გვიცნობენ ხოლმე. ტიპასაც ხომ გვიმოწმებს ამ შეხედულებას, და ვაქაყურადაც გვიმოწმებს. დღეს ტიპასა ჩემი გმირია და ასე მგონია, მისი სიყვარულით აღწერისას ვფერები და ვფერები. ცხოვრებას და ცხოვრების აღბუჭვასაც თავისი დროს აჭვს. ბოლოს ვემოქმედებასაც მოუწევს ხოლმე ეამი, რაც უყვე ნაკლებ ბუნებრივია. ჩემთვის საცმარისია სხეულის ყოველი ნაკვითი ვიცხოვრო და ცხოვრება მთელი არსებით ვირწმუნო, ტიპასს ცხოვრებით ვიცხოვრო და აღებულო იგი, შემოქმედება კი შემდგომ მოვა. სწორედ ესაა თავისუფლება.

ერთ დღეზე მეტი ტიპასაში არასოდეს დავრჩენილვარ. ყოველთვის დადგება ხოლმე წუთი, რაცა გრძნობ, ბუნების სურათს მეტისმეტად შევანვივო თვალი, ისევე როგორც ვშირად ხლებდა, რომ მხოლოდ კარგა ხნის შერე აღვიკვია მისი სიტურფე. მოები, ცა, ზღვა შეჩვეულ სახეებას ჰგვიანან და უცაბედად გაგაკვირვებს მათი სიძაბუნე თუ მშვენიერება იმიტომ, რომ მანამდე მხოლოდ უყურებდი და ვერ კი ხედავდი. მაგრამ ყოველი სახე რომ მშვეგრმეტყველი ვახდეს, იგი ერთგვარად უნდა განახლდეს. დამიანები ჩივიან, ყოველივე ძალიან მალე ვევირულებათ, თუმცადა უნდა გვიხაროდეს, ეს საშყარო მხოლოდ იმიტომ გვეჩვენება ახალი, რომ დავივიწყეთ, როგორია იგი.

სალამობით ვებუნდებოდი ხოლმე პარკის შედარებით მოვილ და ბაღნარად ქუცულ კუთხეში, რომელიც შარავხას ემიწებოდა. სურნელებსა და მზის ვახლებულ მცხენავარბას რომ თავს დავალწევდი და საღამოს სიგარულს შევეფარებოდი, გონება მამშვიდდებოდა, მოაფრთხილი სხეულიც ტუბებოდა შინაგანი სიმშვილით, რასაც დავყაფივდი სიყვარულით სიყვარული წარმოშობს. შერხზე ვქდებოდი და შევყურებდი, როგორ ვრკალებოდა დაბას ყოველი მჭრიდან საღამოს მწუხრი. ყელთამდე მაძღარი ვიყავი. ბრარწულის ხეს თავისი გაუმწელი კერატები პატარა მუშტებით გადმოფენინა, რომლებშიც ვახუზულის მთელი იმედები მომწყალებული-

ყო. ნემ უკან როზმარინი ზარობდა და მისი დამათრობელი სუნე მცემდა. ზეთა შორის ვირო-
კები მოხანდა, უფრო შორს კი ზღვის არშია, რომელზეც, მსგავსად უქარო ზღვაზე მოსრიალე
იალქნისა, ცის გუმბათი ესვენა უსასურლო სინაზით საყვსე. გული უცნაური სისხრდელი მეფ-
სებოდა და ეს ისეთი სიხარული იყო, რასაც დამწვინებულ სინდისი ვანაიებს ზალმე. ასეთი
გრონობა მსახიობებს ეუფლებათ როლის კარგად შესრულების შემდეგ, ასე იყო, როცა მათი
ქცევა, ამ სიტუაციის ზუსტი მნიშვნელობით, მათ შიგარ განსახიერებულ იდეალურ გმირთა ქცე-
ვას შეეთანხმება, როცა მათ, ასე ვთქვათ, წინასწარ შექმნილ ნაბატში დაისადვეტრეს და სა-
კუთარი გულისცემით გააკოცეს იგი. სწორედ ამასვე ვგარძნობდი მეც: მე კარგად ვითა-
მაზე ჩემი როლი. მე ჩემი ადამიანური საქმე შევასრულე და აქ რომ მთელი ეს ერთი გრძე-
ლი დღე ნეტარებას ვეძლეოდი, განსაკუთრებულ გამარჯვებად კი არ მიმიჩნევია, არამედ იმ
მოწოდების ამბულელებელ განხორციელებად, რაიცა გარკვეულ ვითარებაში გვავალებს ბედ-
ნიერნი ვიყოთ. მაშინ ჩვენ ისე გვიბრუნდება მარტობა, ოღონდ ამყარებ ყოველშორი და-
მაყოფილებული.

ახლა ხეები ჩიტებს დაეხენდათ. მიწა მძიმედ ოხრავდა, ვიღრე სიბნელეში ჩაიძირებოდა.
პირველსავე ვარსკვლავთან ერთად სამყაროს სცენაზე დამე ჩამოწყება. ნათელმოსილი ღმერ-
თები თავიანთი ყოველდღიური სიკვდილის ჩრდილს შეეფარებინან. მაგრამ მათ სხვა ღმერთე-
ბი შეეცლიან. უფრო პირქვეში და დასაბუნებულნი ისინი მიწის წიაღში წარმოიშვებიან.

მანამდე კი ხეებს შორის დაჩენილი ღიობებიდან ოქროსფერი მტვერი ცეკავდა და ჩე-
მამდე აღწევდა ტალღების დაუსრულებელი ტლაშენი ნაპირის ქვიშაზე. აქ იყო ზღვა, მინდ-
ვრები, მღვმარება, კეთილსურნელება მიწისა... მე ვისუთნებავდი სურნელებით საყვ სიოცუ-
ლეს, ვებნად ამ ოვანწარმტაი სამყაროს უკვე მწიფე ხილს და მღელვარებით გვარძნობდი,
როგორ მდიოდა ტერეზე მისი ტუბილი წვენი. არა, მთავარი არც მე ვიყავ და არც სამყარო,
მთავარი იყო მხოლოდ ის თანამობა და მღვმარება, ჩემსა და სამყაროს შორის სიყვარული რომ
წარმოექმნა, სიყვარული, რომელსაც, ღვთის მადლით, მარტო მე არ ვიჩემებდი და სიამაყის
განძობით მთელ ტომს ეუნაწილებდი, ტომს მზითა და ზღვით შობილს, სიოცუბლის უნარით
სავსეს, ტომს, რომელიც თავის დიდებას უბრალეობაში პოევეს და, ზღვის პირად მღვარი,
ცის მოყვარე ღმილთ თანაზიარი ღმილთ უბასუბებს.

ქარი ჭეშოლვაში

არის ადგილები, სადაც ედებოდა სული და იბადება ქვეშაირებება, ვითარცა მისი პირდაპირი
უარყოფთა. ქეშილაში ქარი და მზე დამხვდა, მაგრამ ამაზე შემდეგ იყოს. ჭერ კი ის უნდა
ითქვას, რომ იქ შეფობდა დეშვილი, მძიმე და ურყევი, მსგავსად გაწონასწორებული სასწორის
ისრისა. ჩიტების ვიყვავი, საშნასერეტიანი საღამურის ხრინწიანი ხმა, თხების ბაკენი, შორეული
გუგუნი ცისა, — ეს ხმები ქმნიდა ამ ადგილებში სირიშისა და უკაცრიელობის გრძობას. დრო-
გამოშვებით გაავრინებდით ფრთების ფართხენს, გამგმირავ ყვირის, და ქვეებს შორის ვანა-
ბული ფრინველი აფრინდებოდა. რომელ გზასაც არ დადებგი, ნასახლარებში მიპავად ბი-
ლიეს, პრიალა სვეტებს შორის გაყვანილ ფილებით მოუწილ დიდ ქურჩას, ოდნავ იმას,
ტრიუმფალურ თაღსა და ტაძარს შუა გორაკზე გამოშდგარ ვეება ფორუმისაკენ რომ მიდის,
ყველა გზა იმ ხრამებთან მივიყვანს, უკიდევანო ცის ქვეშ ბანქოს ქალაღღვით ვაშლილ ქე-
შილას ყოველი მხრდან რომ ორგვლიე ერტყმიან. და შენც ერთბაშად ქვებისა და დეშვილის
პირისპირ აღმოჩნდები, მათ სამეფოში მომწვედღვლი. ეს გრძობა მით უფრო ვიძლიერებდა,
რაც უფრო იზრდებოდა და ლილისფერდებო შებინდებისას მთები. მაგრამ ქეშილას ზევანზე ქარი
ქრის და ქარისა და შხის ეს საშიხელი ორომტრიალი ამ ნანგრევებში ისეთ რასმე წარმოიშობს,
რაც ადამიანს აგრძნობინებს, რაზომ დიდია მისი ერთობა განმარტობასა და მვედარი ქა-
ლაქის მღვმარებასთან

ქეშილაში მისასულელად დიდი დროა საკირო. იქ გზად ვერ გაოვილ და დიდბანასაც ვერ
შეჩერდები. ქეშილადან ვერსად მოხედები, ის არც ერთ ოღქს არ ემიჯნება. ეს ისეთი ადგი-
ლია, საიდანაც მხოლოდ უკან უნდა დაბრუნდე. მვედარი ქალაქი ერთი გრძელი მისეველ-
მოხევეული გზის ბოლოში მღვმარებობს და ეს გზა უფრო გრძელი გეჩვენება, ვიდრე არის, ე-

ნაიდან უოველ მოსახვევში გვონია, აი, ახლა გამონდებდა ქალაქი და აი, ახლაო. როცა ბოლოა და ბოლოს მკრთალად შეფერილ ზეგანზე უეცრად ძეღვების ტყეხავით ამართული მისი მოვეითალო ჩონჩხი დაილანდებდა, ჭეშილა სიყვარულისა და თმენის იმ აღთქმის სიმბოლოდ წარმოგვიდგება, რომლისადმი მართოდენ ერთგულებას თუ შეეძლება სამყაროს მორთოლვარ გული გავვისნას. აქ, სულ რამდენიმე ხესა და გამხმარი ბალახის საფელოში, იგი თავისი მზებთა და ქვებით თავს იცავს ტლანქი აღტაცების, სურათოვნების სიყვარულისა და ფევი ფანტაზიისგან.

ჩვენ დიდხანს ვიხტებოდალეთ ამ უდაბურ დიდებულ სამყაროში. ქარი, შეადღისას რომ ოდნავ იგრძნობოდა, თანდითან გაძლიერდა და თითქოს მთელი სანახები აყსო. იგი შორს, აღმოსავლეთით მთებში უბერავდა და, პორიზონტიდან მოვიარდნილი, ქვებისა და მზის სამფლობელოში დათარეშობდა. მძლავრი ქარი შეუჩერებლად ზუზუნებდა ნანგრევთა შორის, ამ ქვეს ცირკში მიწის აბორიალებდა, გორებდა და დაუოებელი დმეილით თარეშობდა ცის ქვეშ გადასხნილ ფარეშე. ქარი ხომალდის ანძასავით მაჭრიალებდა, ძვალ-რბილს მიმტრევედა. თვალბდასის-ხლიანებულს და ტუჩებდაბუთქილს კანი ისე გამომშრთობდა, ვეღარც კი ვგრძნობდი. მინამდე ჩემი კანის შემწეობით სამყაროს ზღერთვას ვარჩევდი, ქარი მასზე თავისი ალერსისა თუ რისხვის ასოებს წყრდა, ზაფხულის სუნთქვით ამბობდა ამ სუსხიანად იტბინებდა. მაგრამ ქარმა ისე მგვემა, მთელი ერთი საათი ისე მანჭრია და გამასავთა, რომ ბოლოს იმის ვრძნობა დამიხარება, რას აღიბუქდავდა ჩემი სხეული. როგორც მიქცევა-მოქცევა აპრიალებს ზღვის კენჭებს, ისე გამაპრიალა ქარმა თავით ფეხამდე. მე უფრო მეტად და მეტად ვეზარებოდი ამ ძალას, რომლის ნება-სურვილზეც ვირყვოდი, და ბოლოს კიდევ შევერწყე. ყოველსმომცველი ბუნების ძლიერსა და მელერ გულისცემას შევეერთე ჩემი მაჯისცემა. ქარი იმ მხერვალე სიმშვიდის ყაიდაზე მძარწყავდა, ჩემ ვარშემო რომ იყო გამეფებული, და მის წამერ ხვეწანში მე, თვითონ ქვა ამ ქვათა საფელოში, სვეტისა თუ ზეთისხილის ხის სიმართლევს ვგრძნობდი ზაფხულის ცის ტატნობზე.

ქარსა და მზეში ამ შვავმა განბანავამ მთლად დამიშრიტა სასიცოცხლო ძალები. ჩემს არსებაში ოდნავდა ფეთქავდა ნებისყოფა, სიცოცხლე ჩიოდა, გონება სუსტად მეურჩებოდა, მუჩვენებოდა, რომ სულ მალე ქვეყანაზე ყველაფერს და საყუთარ თავსაც კი დაივიწყებდი. პაერში გავიფანტებოდი და ამ ქარად, ამ სვეტებად, ამ თაღად, ამ ქვეს ფილებად გადავიქცეოდი, ამდენ სიბთბის რომ გამოსცემენ. გადავიქცეოდი ამ ფერმკრთალ მზებად, უდაბურ ქალაქს რომ ვარს შემორტყმია. აქამდე არასოდეს განმიცდია ესოდენ ძლიერი ვრძნობა საყუთარ თავისგან განდგომისა და ამავე დროს სამყაროში ჩემი ყოფნა-არსობისა.

ღიას, მე ვიმყოფები, და ამ წუთში ის მალეღვებს, რომ ამაზე შორს წასვლა აღარ ძალმიძს, როგორც სამუდამო პატიმრობას მისყლი ადამიანს: ყველაფერი თანა აქვს, რაც მისთვის არის საჭირო. აგრეთვე ისეთ კაცს, ვინაც იცის, ხვალინდელიცა და ყველად დანარჩენი დღეებიც ერთმანეთის მსგავსი იქნება, ვინაიდან თუ ადამიანმა თავისი აწმყო შეიცნო, ეს იმას ნიშნავს, სხვას აღარაფერს უნდა ელოდოს. მხოლოდ ყველაზე ტლანქი ბუნების სურათების აღქმა ასე თუ ისე სულიერ მდგომარეობაზე დამოკიდებული. ამ მზარეში ყველგან ისეთ რაღაცეს ვგრძნობდი, რაც მე კი არ მომეტანა, არამედ მისთვის იყო ჩეველი. ეს ერთგვარი სიველილის შეგრძნება ვახლდათ, რაიც ვევერთიანებდა. აქ, სვეტებს შორის, სადაც ახლა ირბი ჩრდილები იწეა, შფოთი და მოუსვენრობა პაერში ისე ქრებოდა, როგორც დამჭრთხალი ფრინველი. მის აღვილს კი რაღაც უღმობზელი სიფხიბლე იკავებდა. შფოთი და მოუსვენრობა იმის ვერსი იბადება, ვინც ცხოვრობს. მაგრამ შემდგომ ეს ცოცხალი გული ჩერდება. ამის მეტეს გერას ამბობდა ჩემი ნათელმზილაობა. რაც უფრო იცრიცებოდა დღე, რაც უფრო უფრდებოდა ხმეზი და მკრთალდებოდა შეჭი ბინდბუნდის ფერფელში, მე, საყუთარი თავისგანე მტრევებული, ვგრძნობდი, რა უსუსტობი ვიყავ ჩემს არსებაში მომწიფებულ უარყოფის ძალთა წინაშე.

ცოტა ვისმე თუ ესმის, რომ ბევრი რამ შეიძლება ავირძალო, მაგრამ ამას განდგომილებასთან საერთო არაფერი აქვს. რას ნიშნავს აქ სიტყვები „მომავალი“, „ეკითხილღეობა“, „მდგომარეობა“? რას ნიშნავს სულიერი განვითარება? თუ მე ჭიეტად უარს ვამბობ ამქვეყნად ყველანაირ „ოღესმეზე“, ეს ჩემთვის სწორედ იმას ნიშნავს, რომ დღევანდელ ჩემს საღწეოს ირ განეუდღე. არ მინდა ვირწმუნო აზრი, რომ სიყვლილი რაღაც სხვა ცხოვრების კარს გვიხსნის. ეს კარი ჩემთვის დახშულია. არა, ეს ის ზღურბლი არ არის, რომელსაც უნდა გადააბიჯო. ეს შეშნარავი, საძაველი რამ არის. ყველაფერი, რასაც მე მთავაზობენ, იქითყენა მიმართული, რომ ადამიანი საყუთარი ცხოვრების ტვირთისგან იხსნან. მაგრამ როდესაც ფეჭერ, რა მიძიედ დაფრინავენ ქვემლას ცაში უცნაური დიდრონი ფრინველები, სწორედ ცხოვრების ამ

ტვირთის მოვითხოვ და ვიღებ კიდევ. ერთადერთი ის შემოიძლია, რომ ამ პასიურ ნებნისას მთლიანობა არ დავკარგო, დანარჩენი კი ჩემზე არ არის დამოკიდებული. სიკვამლე მეტისმეტად მოჰპარბებია, რომ სიკვდილზე ვილაპარაკო. მაგრამ ვფიქრობ, თუკი მაძებლებენ სიკვდილზე ვილაპარაკო, სწორედ აქ ეიპოვი საკირო სიტუაციებს, რათა გამოვთქვა შიშითა და მღელმარე ძაწწოლით აღქმული, ყოველგვარი იმედისაგან დაუღილი ის ქეწმარიტება, რომ სიკვდილი გარდღეილია.

ყოველი კაცი შედამ რაიმე ახლობელი იდებებით ცხოვრობს, ორი ან სამი იდებით. ახალი ქვეყნებისა თუ ახალი ადამიანების ზილისას ამ იდებებს ეაშლაშინებთ და ვასხაფერებთ. ათი წელწადი მაინც უნდა, ისეთი ახალი იდეა რომ მოგივიდეს თავში, რაზეც ღირდეს ღაპარაკი. ბუნებრივია, ეს ცოტათი თავჯას უბნევეს ადამიანს, სამაგიეროდ საშუალებას აძლევს სამყაროს თვალწარმტაც სახეს დაეკირდეს. აქამდე ის სამყაროს პირისპირ უყურებდა, ახლა კი გვერდიდანაც უნდა შეხედოს. ახალგაზრდა კაცი სამყაროს პირისპირ შეხუტებულს, ქვრ ვერ მოუწონია სიკვდილისა თუ არყოფნის იდეა გააშალაშინოს, მაგრამ იგი შიშის ძაწწოლას ჰგერის. ეგების სწორედ ეს არის ახალგაზრდობა, ეს სასტიკი პირისპირ დგომა სიკვდილთან, ეს ფიზიკური შიში მზისმოყვარული ცხოველისა, წინააღმდეგ იმისა, რაც ჩვეულებრივ ითქმის ზოლმე. ახალგაზრდობა, ყოველ შემთხვევაში ამ მხრივ, არავითარ ილუზიას არ იქმნის. მას არც დრო გაჩანია, არც ღვთისმოსაობა — თავისი თავისთვის ილუზიები შეიქმნას. და რატომღაც, როცა აქაურ კეწტ ბუნებას შევეუბრებ, როცა მესმის ქვათა მწუხარე, დიდებელი ღაღადი, როცა დაისის სხივებში გახვეულ ავბებით ქემილას ვხედავ, როცა იმედთა და ფერთა სიკვდილს ვესწრები, მწამს, რომ ადამიანები, ვინაც ღირსია ადამიანად წოდებისა, სიცოცხლის ტუანასწულ წუთებში ისე პირისპირ შეხედავენ არყოფნას, უარყოფენ თავიანთ იდებებს და ისევ მოიპოვებენ ამ უმარკებებსა და სიბალუსს, ბედისწერის წინაშე წარმადგარ ანტიკური ზანის ადამიანთა თვალბნეში რომ გამოკრბოს. სიკვდილის ბრქუალბეში მათ კვლავ ახალგაზრდობა უბრუნდებათ. ამ მხრივ არაფერია ავადმყოფობაზე უფრო საძაველი. იგი წაშლია სიკვდილის წინააღმდეგ. იგი გააზვევს სიკვდილს. იგი გაასწავლის სიკვდილს და ამ სწავლებს პირველი საფეხური საკეთარი თავისიბად გულარულება. იგი საყრდენია ადამიანისათვის, ვინც ძალემაღ ცდილობს გაუსხტეს ამ უაქველ ქეწმარიტებს, რომ მთლიანად კვდება. მაგრამ ქემილა... აქ შე კარგად ვგარწობ, — ცოლინასიის ერთადერთი ნამდვილი პრაგერისა, რომელსაც ადამიანი ღროდადრო უზიარება, ისაა, რომ იგი ქმნის ადამიანებს, რომელნიც შეგნებულად კვდებიან.

მე შედამ მაკვირებდა ის აშბაი, რომ მაშინ, როცა ჩვენ სხვა საგნებზე ასე დახვეწილად ემსჯელობთ, სიკვდილზე მსჯელობისას აზროვნების უბადრეკობას ვინერთ. სიკვდილი ან სიკეთეა ან ზორატება. მე მისი მეშინა ან მას ეუსმობ (როგორც ზოგიერთი ამბობს). მაგრამ ეს ერთხელ კიდევ ადისტირებს იმას, რომ ყოველივე მარტივი და უბრალო ჩვენს ვაგებს აღმბატება. რა არის ღურჯი ფერი და როგორ შეგვიძლია განემარტოთ იგი? ასევე ვეიწწულდება სიკვდილზე მსჯელობაც. ჩვენ არ ძალგვიძს მსჯელობა ფერებზე და სიკვდილზე. მაგრამ რა შეიძლება იყოს ჩემთვის უფრო შინიშენლოვანი, ვიდრე ჩემ წინაშე განრთბული ადამიანი, მძიმე, ვით მიწა, ეს ზომ ჩემი მოძალეს პირველსაშბა? და შემოილია კი ნამდვილად ვიფიქრო ამ მომავალზე? დიხააც უნდა მოეკვდეს-მეთქი, ვეუბნებთ ჩემს თავს, მაგრამ ეს არაფერს ნიშნავს, ვინაიდან ძალა არ შემიწევს ის ქეწმარიტება ვირწმუნო და მხოლოდ ის ძაღმისა, სხვისი სიკვდილის მოწმე ვიყო. მე მინახავს, როგორ კვდებიან ადამიანები. ძალიან ზწირად ძაღლების სიკვდილი მინახავს. მათი ხელის დაყარება ძაწწოლეთი მავსებდა. ასეთ წუთებში ყვავილებზე, ღიბილზე, ქალებზე ფიქრობდი. და მესმის, რომ მთელი ჩემი შიში სიკვდილის მიმართ სიცოცხლის მწებრავლ სიყვარულის პიალია. მე მწურის იმათი, ვინც იტოცებენ და ესთივისაც ყვავილები და ქალები მთელი თავიანთი სისხლ-ხორცილი იარსებებენ. შერიანი ვარ, რადგან მეტისმეტად მიყვარს სიცოცხლე, რათა თავეერა არ ვიყო. რა მესაქმება მარადიულობასთან? შესაღებელია, ერთ მშვენიერ დღეს ღოგინად ჩავარდნილს მითხარან: „ოქვენ ძლიერი ადამიანი ხართ და ვერ დაგიმალათ, მალე მოკვდებიან!“ შენ კი, რაც ძალი და ღონე ვაქვს, სიცოცხლეს მოგბდაუტეები, შიშით ძაწწოლადმარინილი უაზრო თვალბნეში სიცარიელეს წააცქერდები. რა არის ამასთან შედარებით სხვა დანარჩენი! ამის გაფიქრებაზე საფიქრებეში სისხლი მაწეება და ასე ჰგონია, ირგვლივ ყოველივეს დავეწწ-დავაშსებრეც.

მაგრამ ადამიანები თხოვნიან მიუხედავად თავისი სურვილისა, მიუხედავად იმ ყველაფრისა, რითაც ცხოვრებას ილაპარაკებენ. მათ აშწვილებენ: „აი, როცა გამოყანმარტულდები...“ — ისინი კი კვდებიან. მე ეს არ მინდა. ვინაიდან, თუ ზოგჯერ ბუნება ტუტის, ზოგჯერ მართალსაც ვეუბნებდა. ამ საღამოს ქემილა სიმართლეს ამბობს, და ჰოი, რა გულში ჩაწვდომია მისი მწუ-

ხარე სილამაზე! რაც შეგებება მე, არ მინდა ვიცერო ამ ქვეყნის წინაშე და არც ის მინდა, რომ მომატყუნონ. მინდა ბოლომდე ვზიდო ტვირთი სიკვდილისა და გარდაუვალ დასასრულს. შინშითა და ექვით შეპყრობილმა შეგხედო. სიყვდილისა იმდენად შეშინა, რამდენადაც სამყაროს გამოვეუფოდი, რამდენადაც ჩემს ბედს ცოცხალ ადამიანთა ბედს ვუკავშირებ, იმის მაგივრად, რომ მარადიული ცა ვეკრიტო. შექმნა ადამიანი, რომელიც შეგნებულად მოვიდება, ნინუას შემადირო ის მანძილი, სამყაროს რომ გვაშორებს და უსიხარულოდ დანებდეს ბედის ჩარხს იმ შეგნებით, რომ წუთისოფლის მშვენიერება და თვალწარმტაცობა სამუდამოდ უნდა დაეარგო. და ჭემილას გორაკების სვედიანი სიმღერის მოსმენაზე სულს სიღრმემდე ამ მოძღვრების შწარე კეშმარტებით ემსქვალები.

• •

სალამო ჟამს ბილიკებით ავდივართ სოფლისაყენ. უკან დაბრუნებისას კი გვიხსნიან: „აქ მღვდნარობის წარმართული ქალაქი. ის ადგილი კი, მოშორებით, ქრისტიანული ნაქალაქარია. უფრო მოკვიანებით...“ დაბ, ასეა. აქ ერთმანეთს ცვლიდნენ საზოგადოებები და ადამიანები. დამპყრობლებმა ამ მხარეს თავიანთი უნეტროფიტრული ცივილიზაციის დღი დასაყვეს. მათ მღაბლი, სასაილო წარმოდგენა ჰქონდათ დიდებამდე და თავიანთი იმპერიის დიდებას მათ მიერ დასახლებული ფართობით ზომავდნენ. მაგრამ სასწული ის არის, რომ მათი ცივილიზაციის ნანგრევები თვით მათი იდეალის უარყოფაა. რადგან ამ ქალაქ-ჩონჩხს, ამოდენა სიმაღლიდან რომ მოჩანს საღამოს ბინდში და მის ტრიუმფალურ თაღს თერთი მტრელება დამარცხებენ, სულაც არ ახეავდა ცამდე ძლევისა და ძალაუფლების ნიშნები. სამყარო ყოველთვის ამარტებს ისტორიას. მე კარვად მესმის პოეზია ჭემილას ქვათა დაღაღისა, რაც ამ შთებსა და მღვდნარებაში ამ ცის ქვეშ ისმის: ეს არის პოეზია აზრის სიფხიზლისა და გულგრილობისა, სასოწარკვეთისა და სილამაზის კეშმარტი ნიშნებისა. გული გვეკუმშება ამ საღაღის წინაშე, რომელსაც უკვე ვტოვებთ. უკან გვრჩება ჭემილა, სადაც ცა ასე უფერული და ნაღვლიანია, სადაც ზეგნის მეორე მხარეს რომელიღაც ჩიტი გალობს, სადაც მთის ფერობებზე ნაკადულეებით სწრაფად ჩაშობიან თხის ჭოკები, სადაც საყრდნელების ფრონტონზე გამოკვეთილი რქიანი ღვთაება ცოცხალი სახით საღამოს მტერ ბინდებულში ვახვეულა.

ზაფხული ალჰირში

ადამიანი ხშირად იღვრებალად უზიარებს თავის სიყვარულს ერთ რომელიმე ქალაქს. ისეთი ქალაქები, როგორცაა პარიზი, პრაღა და ფლორენციაც კი, თავიანთ თავში აიიან ჩაკეტულნი და ამრიგად იზღუდება მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელი სამყარო. მაგრამ ალჰირი და ზოგი სხვა გარკვეული უზიარტესობის მქონე ცენტრი, როგორც საერთოდ ყველა ზღვისპირა ქალაქი, ისეა გადახსნილი ცის ქვეშ, როგორც ბაგე, ამ პრილობა. ის, რაც ადამიანს ალჰირში გიყვარს, ყველასათვის თვალსაჩინოა: ყოველი ჭრჩის მოსახვევიდან მზირალი ზღვა, უხვად მომადლუებული მზე, ერის სილამაზე. და როგორც ყოველთვის ხდება, ეგზომ დიდ ლარფობასა და ღვთის წყალობაში სხვა, უფრო იღვრებო სურნელებაც იმალება. პარიზში შესაძლებელია სიერცისა და ფრთების გაშლის ნოსტალგია მოვიცეას. აქ კი ადამიანი, ყოველ შემთხვევაში, თავისი სურვილებით მაინც არის დაქმავოფილებული და უზრუნველყოფილი, და სწორედ აქ შეუძლია მის აწონ-დაწონოს თავისი ავლა-დიდება.

ესაღია, დიდბანს უნდა დამყო ალჰირში, რათა გაიგო, როოდენ გამომფიტავია აქ ბუნებრივი დოკლათის სიყვარე. აქ ისეთს ვერაფერს დაადებ ბელს, სწავლა, გაწერთა, გაუმჯობესება სპირტებოდეს. ეს ქვეყანა სხვისგან კეთის სწავლებას შეგუებული არ არის. ის არც რამეს გვაჩრდებს, არც იმის საშუალებას გვაძლევს, რომ წინასწარ ვითვალისწინო რამე. ეს ქვეყანა იმას სჯერდება, რასაც გიბოძებს და თან გიბოძებს ბარაქიანად. ალჰირი ადამიანთა წინაშე მთლიანად გადახსნილია და მას იმავე წუთში ვაიციობ, რა წუთსაც მის სიტყვობას ივწყება. მისი სიამოვნებანი განუტურნავია, მისი სიხარული — იმდენ მოკლებული. ეს ქვეყანა მხოლოდ ნათელმზილველ სულს მოითხოვს, ესე იგი, უნეტემოდ შთენილ სულს. ის ადამიანისაგან ერთნაირად მოითხოვს ერთგულებასა და განუტურტის უნარს. ეს საოცარი ქვეყანა ადამიანს კვეებაუს კიდვც, ბრწყინვალეებასაც ანიკებს და უბედურსაც ხდის. არ უნდა ვეიყიარდეს, რომ განცდითა ის სიმდიდრე, რითაც ამ ქვეყნის მგრძნობიარე ადამიანია დაჭიდლებული, უყიდურეს ხელმოკლეობას ემთხვევა. განა არსებობს კი კეშმარტება, რომელიც ერთგვარ სიმწარეს არ

შეიცავდეს? მაშ რა ვასაკვირია, თუ ამ ქვეყნის საზე მსოლოდ მაშინ მომწონს, როცა მის ულატაყს აღამიანთა შორის ვიმყოფები.

აქ აღამიანები მთელ თავის ახალგაზრდობას თავიანთი სილამაზის შესაფერისად ატარებენ. ამას მოსდევს დაკნინება და დავიწყება. მათთვის სხეული ფსონია, თუმცა სწორად კარგად იცინან, შეიძლება თავი წააფონ... ალტერში, ვინც ახალგაზრდა და სიცოცხლისუნარიანია, ყველგან თავშესაფარი აქვს. ის თავიდაც მოითხოვს შესაფერის მისაგებულს: ზღვის ყურეს, მშეს, ზღვაზე გადმოშვებულ ტერასებზე თეთრი და წითელი ფერების ციალს, ყვავილებსა და სტალიონებს, მალაწევიან ქალიშვილებს. მაგრამ ის, ვინაც უკვე დაკარგა ახალგაზრდობა, ველარაფერს მოებლანება და ერთ კუთხესაც ვერ იპოვის, რომ სეედას თავი დააღწიოს. მაგალითად, იტალიის ტერასები, ვერონის მონასტრები ან პროვანსის გორაკები ისეთი ადგილებია, სადაც აღამიანს შეუძლია თავის მოდგმას გაეცეს და გულშეშეიდად გათავისუფლდეს საკუთარი თავისაგან. მაგრამ იქ ყველაფერი განშორებებსა და ქაბუთა სისხლს მოითხოვს მსხვერპლად. გოეთ სიკვდილის წინ სინათლეს უხმობს და ეს ისტორიული გამოთქმაა. ბელეგრისა და ბაბელ-ფიდის კაფებში კი ბებრუტუნები სეედან და თმაგადავლსილი ყმაწვილყაყეების ბაქი-აობას უხმობენ.

ასეთ დასაწყისსა და ასეთ დასასრულს გვანიკებს ალტერში ზაფხული. ამ თვეებში ქალაქი დაკარგულბულია. აქ რჩებიან მსოლოდ ღარიბები, და ცა. ღარიბებთან ერთად ნავსადგურში ჩამოვდივართ და ვეზარებთ ყველაფერს, რაც აქ აღამიანის საუნჯეს წარმოადგენს: თბილ წყალსა და ტანგარეულ ქალებს. საღამოთი კი ამ დოვლათით ყელთამდე სავე ღარიბები მათი ცხოვრების ერთადერთ საშაულს, მავიდაზე გადფარებულ მუშაბმასა და ნავთის ღამ-ბას უხმობენ.

• •

ალტერში უბრალოდ კი არ იტყვიან, „წამოდით, ზღვაზე ვინანათ“, არამედ „წამოდით, ბანაობა დავირტყათ“. ნუ შევეკამათებით. ალტერიელები ნავსადგურში ბანაობენ, მერე კი ტიტიტივებ მილიან დასასვენებლად. თუ იქ უკვე ღამაში ქალიშვილი წევს, ერთმანეთს ვადას-ბახებენ: „აჲ გუუნებთოდი, თოლია მოფრინდება-მეთქი“¹ ეს ჯანსიდი დროსტარებაა. უნდა ვიდიერთო, რომ ასეთი ცხოვრება ამ ყმაწვილთა იდეალია, ვინაიდან უმრავლესობა მთელი ზამთარი ასე ცხოვრობს. ახალგაზრდობა ყოველდღე შეადაღს მზეზე შიშველი ზის და მწირ საუზმეს შექცევა. იმიტომ კი არა, რომ მათ წაეთხელი ჰქონდეთ თავშესაყენი ქადაგებანი ნა-ტურისტებისა¹, სხეულს ამ პროტესტანტებსა (არსებობს სხეულის სისტემატრობა, რაც ისევე სასურფარვეთია, როგორც სულის სისტემატრობა), არამედ იმიტომ, რომ „მზეზე თავს კარგად გრძობენ“. ჩვენ ალბათ სათანადოდ ვერასოდეს შევაფასებთ ამ ჩვეულებას მნიშვნე-ლობას ჩვენი ეპოქისათვის. პირველად მოხდა ორი ათასი წლის მანძილზე, რომ შიშველი სხეული ზღვის პირას გამოჩნდა. ოცი საუკუნის მანძილზე აღამიანს მიზნად ჰქონდა დასახუ-ლი კაღნიერებად გამოეცხადებინა ბერძენთა გულბრყვილო შესამოსელი, რაც შეიძლება ნაკლებ გამოეჩინა ზორცი და ტანსაცმელი გაერთილებინა. მაგრამ დღეს და სწორედ დღეს ყველაზე შეტად ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე მორბენალ ქაბუთი აქობს დელოსის ათლეტ-თა მიმობრა. და როცა ამვტარად სხეულთან ახლას და სხეული ცხოვრობ, ადვილად შეამ-ნენ, რომ მას აქვს თავისი იერი, თავისი ცხოვრება და რომ უკუნრტი სატყელიც ადვილად ჩაიღონოს, — თავისი ფსიქოლოგია². სხეულის ეეოლუციას, ისევე როგორც სულისას, თავისი

¹ ნატურისტები — ბუნების წიაღში ცხოვრების მომხრე აღამიანები.

² არ ვიცი, რაოდენ მართებულს ვიქნები, თუ ვიტყვი, რომ მე არ მომწონს ვიდის თვალ-საზრისი სხეულის ზოტბის შესხმასა. ვიდი სხეულისგან იახოვს სურვილის შეკავებას, რათა უფრო მწველი ვახლოს ივი. ამგვარად ვიდი უახლოვდება მთ, ვისაც საროსკიხო სახლებს ეარგონს „გონებადაწველებს“ თუ „ტვინნადრძობებს“ უწოდებენ. ქრისტიანობას აგრეთვე სურს აკრძალოს სურვილი, მაგრამ უფრო ბუნებრივად. მისთვის სურვილი ზორცის მოკვდი-ნებაა. ზემს მეგობარ ვინსენტს, მეკასრეს და ბრასით ცურვის ჩემპიონს იფნორტებში, კიდევ უფრო ნათელი შეგებდლებები აქვს საგნებზე: როცა დინო მოუნდება, სვამს, როცა ქალი მოყურებება, ცდილობს მასთან დაწვეს, ხოლო თუ ქალი უყვარს, შეირთავს კიდევ (თუმცა ასეთი არ ვერ არ მომხდარა). ვარდა ამისა ის ყოველთვის გუებნებათ, ჩინებულად მიდის საქმეებში, რაც ღიაზე აღსტურებს მოყირკების აბოლოგიას (ავტ. შენიშვნა).

ისტორია, თავისი განმეორებანი, პროგრესები და უცმარისობანი გაჩნია. როცა მთელი სა-
ფხული ნავსადგურის პლაზე დაიბარ, კარგად გაქვს შეგნებელი, რომ შენმა კანმა ერთ-
დროულად ყველანაირად უნდა იცვალოს ფერი, დაწვეხული თეთრიდან თურისფრამდე, შენ-
დგე ყავისფრამდე, და ბოლოს ამაზნასი ფერიც გახდეს, რაიცა ვარდაქმნის ეს უკიდურესი
ზღვარია, ადამიანის სხეულს რომ ძალუმა. ნავსადგურს დაჰურებს კასხას! თეთრი სათამაშო
კუბები. როცა წყლის დონეზე იმყოფები, არაბთა ქალაქის მოთეთრო ფონზე სხეულები სპა-
ლენძის კონმიდითთაა გაშლილი. ხოლო რაც უფრო ახლოვდება ავვისტო და რაც უფრო მატე-
ლობს მზე, მით უფრო თვალისმომკრელი ხდება სახლების სითურო და აღმამანაა ყანი
უფრო ირუქება. მაშ, როგორ არ გაეუთანაბრდე სხეულისა და ქვის ამ დილოვს, მზისა და
ფენიწადის დროთა შესაბამისად რომ იცვლება? მთელი დილა ყვინთავში გაეატარე. ტალღ-
ბის ქსარებზე სიცილა-ხარბარი ყვავილწინელებად იჩხეოდა. ზოფებს ფართოდ ვესვამდი
და გარს ვუვლიდით წითელსა და შავ კარკაპებს (ნორვეგიიდან მოსულნი ხის ათასნარი სტა-
ნელს აფრქვევდნენ, გერმანიიდან მომავალნი ზეთის სუნით იყვნენ გატენილნი; ნაპირზე
ნამწკრივებულ ღვინისა და ძველი კასრების სუნი ასდიოდა). იმ სააღებში, როცა მზე ცის
ყველა კუჩქულს აჩახახებდა, სხეულებით დატვირთული ნარინჯისფერი მაილარა გიფერი სინ-
ქარით მიგვაქანებს. ხოლო როდესაც შეწყვილებული ფერადერთიანი ზოფების რიტმულ ქნე-
ვას უეცრად ვანელებთ და ნავსაუფდელის მშვიდ წყალს გასწვრივ მივუვებით, როგორ არ და-
ვიყვრო, რომ ღმერთებნი რაღაც მძიმე ტვირთს მივათარე ვლზე წყლებში და იმ ტვირთში
ჩემ ძმათა სხეებს გარკვევით ვარჩევ?

ქალაქის მეორე ბოლოში კი ზღვხული ამის საპირისპიროდ უჯე სხვა სიმდიდრეს ვთა-
ვაზობს, მინდა ვთქვა, სიჩუქსა და მოწყენილობას-მეთქი. ყველა სიჩუქე ერთნაირი არ არის. ეს
იმაზე დამოკიდებული, ჩრდილში იბადება ის თუ მზეში. მთავრობის მოედანზე შუადღის დე-
მილია ჩათწოლილი. მის გარშემო ხეების ჩრდილში არაბები ფორთოხლის ყვავილით დანა-
თებულ ჩაიებულ ლიმონათს ჰყდიან. უკაცრიელ მოედანს ჰკვეთს მათი შეძახილები: „ცივი
ლიმონათა, ცივიი!“ ამ შეძახილის შემდეგ მზის ქვეშ ისე მღუმარება მეფდება. გამყიდველის
ტოლწაში ყინული შერთალდება და მისი ოდნავი ჰახანი ჩემს უფრამდე აღწევს. სიესტაა და
ირგვლივ ყოველივე დუმს. საზღვაო დაწესებულებათა ქუჩებზე ბინძურ სადალაქობათან გვე-
ლისას ამ დევილს ბუზების გაბმული ზუზუნი გამცნობს, ფუტურო ლერწმის ფარდებს უკან
რომ ანკობენ. იქ კი, კასხას მავრიტანულ კაფეებში სხეულები დუმან, გერაფრით მოშორებთან
თავიანთ ადგილებს, ჩაის უიქები ვერ დაუთმიათ და ერთი წამი დრო ვერ ჩაუვლიათ, რათა
საკუთარი სისხლის ჩქეფას მიუგდონ ყური. მაგრამ აქ უმთავრესად ზაფხულის საღამოების
დემილი სუფევს.

ნუთუ ის ხანმოკლე წუთები, ვიდრე დღე ღამეში ჩაიბრებოდეს, ისეა აღვსილი იღუ-
მლი ნიშნებით და ძახლით, რომ ალყირი ასეთნაირად ახლობელი ხდება ჩემთვის? როცა ამ
ქვეყანას რამდენიმე ხნით ვშორდები, მისი მზის ჩასვლა ისე წარმომიდგება, როგორც ბედ-
ნიერების აღქმა. ქალაქზე გადმოწყურე ბორცვებში გზები დანამასტაკისა და ზეთისხილის ხეებს
შუა მიმართება და ჩემი გულიც მათკენ მიილტვის. იქიდან ვედავ, როგორ მიიწევენ ყო-
რისფერ ფრინველთა ვერდები მწვანე დასალიერისკენ. მერე ერთბაშად მზისგან მიტოვებული
ცა როგორღაც დუნდება და წითელ ღრუბელთა პაწაწინა ჭარი გაიწელება, ვიდრე ჰაერში
შთლდ არ განიფანტება. და თითქმის იმწამსვე გამოჩნდება ობოლი ვარსკვლავი, რომელიც
ჩემ თვალწინ დიბადა და აკაშკადა ცის სიღრმეში. მერე კი უცხად, თვალის დახამამე-
ბაში ყველაფრის მშთანთქმელი ღამე მოიცავს არეშარეს. ო, ალყირის მსწრაფლწარმავლო სა-
დამოებო, რა გაავანინათ ესოდენ შეუდარებელი, ამდენ რამეს რომ ალყირს ხსნიო ჩემს არსე-
ბაში? თქვენგან ჩემს ტუჩებზე დატოვებული სიტყვობის საიდუმლოება? ეს ქვეყანა მოყარ-
ებასაც ვერ ვასწრებ. იქნებ ეს არის მისი გამძლეობის საიდუმლოება? ეს ქვეყანა მღუღე-
რედ, ფარულად გელაციცებათ, მაგრამ იმ წუთებში, როცა მეტრში ალყირით ვიკრავთ, გული
მთლიანად მას ეძლევა. პადოვანის პლაზეზე დანსინკები ყოველდღე ღიან. ამ გვებერთელა-
სანაპიროს ბოლომდე გაქიმულ სწორკუთხა ყუთში, რომელიც ზღვის მხრიდან ვახსნილია,
მთელი უბნის ღარიბი ახალგაზრდობა საღამომდე ცეცავს. ხშირად დაეჩინილვარ იქ რაღაც
აზაზვეულებრივი წამის მოლოდინში. დღისით დარბაზს ფარდულები ეფარება. მზის ჩასვლის
მერე მათ უკან მისწევენ ხოლმე და მათზე დარბაზი ცისა და ზღვის ნიჟარათა ქვეშ წარმოქ-

1 ციხე-სიმაგრე მაროკოსა და ალყირში.
2 აღმოსავლეთის ქვეყნებში შუადღის დასვენება, შუადღის ძილი.

მნილი უცნაური მწიანე შუქით ივსება. როცა ფანჯრებისგან მოშორებით ზიხარ, მარტო ცაზე ხედავ, ჩინურ ჩრდილებში კი მოცუვაფეთ სახეები მონაცვლეობით გავრთება ხოლმე. ხან-დხან ვიღს უკრაფის და მაშინ მწიანე ფონზე შავი პრაფილები შეუპოვრად ტრიალებენ, როგორც ფონოგრაფის დისკოზე დამაგრებული გამოპრილი სილუეტები. ამის მერე ღამე სწრაფად ილვება და მასთან ერთად სინათლებიც. მე არ ძალმიძს ავხსნა, რას ვხედავ ამ წარმავალ წუთებში აღმთროვანებულსა და იღვმალს. ყოველ შემთხვევაში, ერთი ტანწირწეტი მშვენიერი ქალი მაგონდება, რომელიც შეუდლიდან საღამომდე შეუსვენებლივ ცაყავდა. მას ესამინის ყელსაბამი ვეიდა, ეცვა შემოტმანნილი ცისფერი კაბა, წელიდან ქობამდე ოვლით დასველებული. ქალს ცეკვისას თავი უკან გადაეგდო და იცინოდა. როცა მავიდებს ჩაუქროლებდა, სხეულისა და უკავილების სურნელს ტოვებდა. საღამოს მოცუვავე ვეითან ჩაბუტებული მისი ტანი ვეღარ დაეინახე, მაგრამ ცის ფონზე ისეე მონაცვლეობით ტრიალებდა ხან თეთრი ესამინი და ხან შავი თმა, და როცა ქალი დაძაბულ ყელს უკან გადაეგებდა, მისი სიცილი ჩემს ყურს აღწევდა, ვაჟის პროფილი კი ანახდევულად მისკენ იხრებოდა. თუ მე უმარკობავ რაიმე წარმოდგენა მაქვს, ამგვარ საღამოებს უნდა ვენმადლოდე. ჭრჭრეობით კი იმას მივხვდი, რომ ეს მგზნებარე არსებანი აღარ უნდა დავაშროო ცის, სადაც მათი სტრუქტურები ერთმანეთს შეცილებიან და შევებრებიან.

აღვირში თითქმის ყველა უბნის კინოში პიტნის კანფეტები იყიდება, რომლებზეც წითლად ამოკვეთილია ის კითხვა-პასუხი, სიყვარულთან ერთად რომ ჩნდება ხოლმე. 1 — კითხვები: „როდის შეშირთავთ?“ „გიყვარვართ თუ არა?“ 2 — პასუხები: „სიივნივე მიყვარსარა“, „გაზაფხულზე“. ნიადაგის მოსინჯვის შემდეგ ყმაწვილი კაცი ამ კანფეტს გავუზანვის მებო-ბელ ქალიშვილს, რომელიც არ უპასუხებს ან იმით დაემაყოფილება, რომ თავს მოსულე-ლებს. ბელეტრში ხშირად შეხედებით ამნაირი გზით შეუღლებულ ცოლ-ქმარს. პიტნის კანფე-ტების გაცვლა-გამოცვლაში დიდძალი ახალგაზრდობაა ჩამბული. და ეს ამ ქვეყნის ახალგაზ-რდობის მეტ ნაწილს დადებითად ახასიათებს. შესაძლებელია ახალგაზრდობის ნიშან-თვისება ბელნიერების იოლად მიღწევის სწორედ ეს საუბოო მისწრაფება იყოს. მაგრამ უმთავრესად ეს სიცოცხლისაგან ის გამალებული ღტოლვაა, რაც სიცოცხლის განაივებას უახლოვდება. ბელეტრშიც და ბაბ-ელ-უედშიც ადრე ქორწინდებიან. აქ შრომას ძალიან ადრე იწყებენ და ათი წლის ასაკში უკვე მოწიფული მამაკაცის გამოცდილება აქვთ. ოცდაათი წლის მერე მთელ თავის ცხოვრებას უკვე ფსონში ჩასულა, ახლა ის ოჯახურ სიმყუდროვეში ელის თავის და-სასრულს. მისი კეთილდღეობა უცეარი და უმადური იყო. ასევე მთელი მისი ცხოვრებაც. აქ ყოველ კაცს კარგად ესმის, ისეთ ქვეყანაში გავჩნდი, სადაც ყველაფერი იმისათვის მენი-ჭება, რომ უკანვე წამერთვისას. ესოდენ დიდ სიუხვესა და ბარაკში ცხოვრება დიდი ვნებე-ბის მრუდეთი მიმართება, უცარი, მომხოვნელი, დიდსულოვანი ვნებების მრუდეთი. აქ ცხოვრება არ აშენებს, აქ იგი წვას. ასეთ მდგომარეობაში იმისათვის აღარაგის სცალია, რომ შეიღუნას ჩაუფიტრებს და უკეთესი გახდეს. აქ, მავალითად, გოქობეთის ცნება მხოლოდ ხუმრობაა, მეტი არაფერი. ასეთი წარმოდგენები კი უარესად სათნო აღამაინებისთვისაა ნე-ბადართული. მე დიხაკე მგონია, რომ სიტყვა „სათნოება“ მთელ აღვირში ყოველგვარი მნიშ-ვნელობის გარეშე იხმარება, იმითურა კი არა, რომ აქ აღამაინებს პრინციპები აქლიათ. აქ აღ-ამაინებს ზნეობა აქვთ, და საქმარისად უჩვეულო ზნეობაც. აღვირული კაცი დედას „მუღამ კარგად ექცევა“, ჭუნაში საკეთარი ცოლისადმი პატივისცემას მოიბოვს ყველასთან. ფეხ-მძიმე ქალთან თავაზიანია, არასოდეს ერთ მოძალადეს ორი კაცი არ შეუტრებს, რადგან ეს „უკადრისა საქციელია“. ვინც ამ უმარტივეს მცნებებს არ იცავს, „კაცი არ არის“, და ამით ყველაფერი ითქმის. ზემო აზრით, ყოველივე ეს სწორია და საფუძვლიანი. ზემო ჭარ კიდევ ბევრნი ვართ, ვინც შეუცნობლად შემოვიწახებ ქუჩაში მოძრაობის წესებს, ეს ერთადერთი უანგარო საქციელი. ამავე დროს აღვირში უცბოა მუდუქნის მორალი. ჩემ გარშემო ისეთი კაცი ბევრი მინახავს, ვისაც სახე თანავგრძნობით განემსკვალება, როცა პოლიციელები აღვი-რილ კაცს გაატარებენ, და თუმცა ჭერ არც იცის, იმ კაცმა იქურდა, მამა მოჰკლა თუ მხოლოდ წესები დაარღვია, „ვაი, შე უბედუროო“, — იტყვის, ანდა ერთგვარა აღტაცების გრძნობით და-აუღწევს: „აბა, უუურეთ ამ თავზე ხელაღებულსოა“.

არის ხალხი გაჩენილი დიდებისა და ცხოვრებისათვის. ეს აღამაინები სწორედ ისინი

არაინ, რომლებიც მოწყენილობისადმი არამყვეულებრივ მიდრეკილებას იჩენენ. სწორედ მაშინ ახსიანობებს ყველაზე დიდი შიშის გრძობა სიკვდილის მიმართ. თუ შედეგობაში არ მივდივართ გრძობებით მოკერილ სიბარულს, სხვაფერად ეს ხალხი ფრიალ სულელურად ირთობს თავს. ბულის¹ მოყვარულთა საზოგადოება და „მეგობრული“ ბანკეტები, სამხრანკიანი კინო-ნემატოკრაფი და სოფლის გართობანი წლების მანძილზე ჰყოფნიან და კიდევ ოცდაათ წელიწადს ეყოფათ მოსაგონრად. კვირა დღე ალყარში ყველაზე ავბედითი დღეა. სხვაგვარად როგორ მოახერხებდა ეს ბედუქუდმართი ხალხი მითებით შეგმოსა თავისი ესოდენ დღუჭირი ცხოვრება? აქ ყველაფერი, რაც სიკვდილითან ახლოა, სიცოცხლე ხალხი ცხოვრებას ბრბოში ატარებს, მარტობაში კი კვდება. არ შეუძლება იმაზე უფრო მახინჯი რამ, ვიდრე დედამიწის ზურგზე უღამასესი ადგილის პირდაპირ გაშენებული სასაფლაოა ბრბოს ბუღვარზე. შავ ქვაში უფემოენოდ ჩამქდაბრი ანონხილი ძეგლები შემზარავი კეშნით ვიგებს ბუღს ამ ადგილებში, სადაც სიკვდილი თავის ნამდვილ სახეს გიჩვენებს. ყველაფერი წარმავალია, გარდა მოკონებისა, — გემუნებით გუღვით გამოკერილი საფლავის დაფები. და ყველა დაყინებით მოთხოვს იმ სასაფლაო უქდავებას, რომელიც მოსაყვარულ ბუღს ასე იფად უხის. ეს ფრანგები ყოველგვარი სისოწარკვეთილებას აწიშინებს. ისინი მიცეალებულებს მიმართავენ ' მეორე პირში: „ჩვენ ვუღამ გემუნსოტრება“. ეს მხოლოდ თვალთმაქცობაა, ვინაიდან კირისუფალი სხეულსა და სერვილებს იმას აძლევს სესხად, ვინც უკეთეს შემთხვევაში შავ სითხედ ქვიღულა. ზოგან მარმარისოს ყვავილებსა და ჩიტებს ნაფულ წარწერაზე ასეთ ბუღსებ დაპირებას ამოიკობათ: „შენს საფლავს ყვავილი არასოდეს მოაკვდება“. მაგრამ აქ კირისუფალს უშაღვე უნუღვებია თავი: წარწერა მოვარაუებული ალებასტრის ყვავილის კონაში ჩაუსვამს, რათა იფად გამოსულყო (ასევე ბუღარხენად არიან ის უკვდავნი, ვისაც სახელი და დიდება იმ უბრალო ადამიანთა წყალობით ზედა, უკვე დაძრულ ტრამვაის რომ ახტებთან სიცოცხლის დასასრულად). ხოლო რაკი შენს საუქუნეს უცილობლად ფეხდაფეხ უნდა მიჰყვე, ხანდახან ჩვეულებრივ მეგობრა ჩიტს მძივის მახინჯი თეითმფრინავით ცვლიან, სადაც მფრინავებ წყვილი ფრთით შეიარაღებული ერთი მშვენიერი და უმანკო ანგელოზი ზის ყოველგვარი ლოგის წინააღმდეგ.

მაგრამ მე მიინდა შეთხვეულს ისიც ვაძენო, რომ სიკვდილის ის სურათები არასოდეს შორდება ცხოვრებისუღს. აქ ფასეულობანი ერთმანეთთან მქიდროდაა დაყავიშობებული. როცა ალყარი გემუნსოტრებას ცარიელ კატაფალს მიარახსახებენ, მათი საყვარელი ზემობაა, ღამაზე გამოვლდ ქალს ვადაუღამარაკონ: „აქ ხომ არ ამხოზელ, ტურფავ?“, რაკი ზენ თავისუფლად შეგვიძლია სიმბოლოდ მივიჩნიოთ, მაშინაც კი, უკეთეს მივლენა უსამოვნოა. არც ის ეჩვენებათ ღეთის ვიზობად, როცა ვინმეს სიკვდილის გაგონებაზე ერთმანეთს თვალს ჩაუკრავენ და იტყვიან: „საყოფადე, ვეღარ შემოსძახებს ძველებურად“. ან იმ ორანელი ქალისა არ იღოს, რომელსაც ქმარი არასოდეს ჰყვარებია, საფლავის ქვაზე კი წაუწერია: „ღმერთმა მომცა, ღმერთმავე წამართვა“. უნდა გამოუტყდე, რომ საბოლოო ქამში ვერ ვხედავ, რა გაანია წმინდა სიკვდილს, და პიოქით, კარგად ვხედავ იმ მანძილს, შიშის და პატეისცემის შორის რომ არსებობს. აქ ყველაფერი შიშს გაუშუქვალავს, რაკი ისეთ ქვეყანაში კვდები, სადაც ბუნება სიცოცხლისავენი ვიხმობს. და მინც აქ, ამ სასაფლაოს კედლებთან უნიშნავენ პაემანს ბუღარის ვამაწილაკებია ქალიშვილებს, ესენი კი მათ თავიანთ ალყარსა და ამბორს სათავაზობენ.

კარგად მესმის. ასეთ ხალხს ყველა ვერც დაფასებს და ვერც აღიარებს. აქ გონებრივ განვითარებას არაყინ მისდევს, ისევე როგორც იტალიაში. ეს ერთი გონების მიმართ ბუღარია. იგი მხოლოდ სხეულს სცემს თავყინს. ის აძლევს მას ძალას, აქედან მოდის მისი ვეღუბრყვილი ცინიზმი და ის ბავშვური პატეიმოყვარობა, რისთვისაც ასე სასტიკად ისვენა. ამ ერთ ზეუღლებრივ გონების სიბუნუნეს უკეთებენ, ესე იგი, ზედვისა და ცხოვრების საკეთარ ყვილი. ისიც კემშარიტებაა, რომ ამგვარი დაძაბული ცხოვრება უსამართლობის ვარემ შეუძლებელია და თუმცა იმ ხალხს არც წარსული გაანია, არც ტრადიციები, იგი პოეზიის გრძობითაა დაყიდლებული. მე კარგად ვიცი ამ პოეზიის ფასი: იგი ტლანჭია, ხორციელი, სინაზეს მოკლებული, როგორც მათი ცა, ეს კემშარიტად ერთადერთი რამ, რაც ბუღს მითართლებს და ძალთა მოკრების უნარს მაძლევს. ცივილიზებული ხალხების პირუღ, ეს ხალხი შემოქმედია. და როცა პლაგზე წამოგორებულ ამ ბარბაროსებს ვე-

¹ საფრანგეთში პოპულარული თამაში პირთვის ფორმის საგორაკით.

ყურებ, ერთი უგუნური იმედი მიღვივის: შესაძლებელია ეს ხალხი ანგარიშითუცემლად ისეთი კულტურის შექმნის გზას ადგას, რომლის მეოხებითაც ადამიანის სიღიაღვე ბოლოს და ბოლოს თავის ქვეშაირტ სახეს იპოვის. თავის აქმყოში მთლიანად ზაფულელი ეს ხალხი მითების გარეშე, წუგემის გარეშე ცხოვრობს. მან მთელი თავისი ავლადიდება ამ მიწას შეაღია და იმიტომაც სიკვდილის წინაშე უშეშოა. ფიზიკური სილამაზის ძღვენი მას ბუნებაში უხვად მიმამადლობა. ამასთან ერთად საოცარი სიხარბეუ მიაწიბა, რაიცა მუდამ თან ახლავს იმ სიუხვესა და ბარბაქსს, მომავალი რომ არ გაანია. ყველაფერს, რაც აქ კეთდება, მარადიულობისაღმე ზიზღისა და მოშაღლისაღმე უზრუნველობის დაღი აზის. ეს ხალხი სიციოტლეს ესწრაფვის და აქ რომ რაიმე ზელოვნება გაჩენილიყო, ისიც ღროს იმ სიძულვილს დაემორჩილებოდა. რამაც ღორიელებს თავიანთი პირველი სვეტი ხეში გამოაქრეინა, და მაინც, ღიბს, მაინც შესაძლებელია ზომიერება და ამასთან სიკარბეუ ღიბნაო ამ ძლოერსა და ენებეზით გატაცებულ ხალხში, ამ ყოველგვარ სინაზეს მოკლებულ ზაფხულის ცაში, რასთან შედარებით ყველა ქვეშაირტება, თუნდაც უსიამოვნო ქვეშაირტება, მაინც გასაცხადებელია და რაზეც ეერაფიარება მაცდუნებულმა ღვთაებამ ვერ აღბეჭდა იმედისა თუ მოწანიების ნიშნები. ამ ცასა და მისკენ მიქცეულ სახეებს შორის ისეთი არაფერია, რომ მითილოგია, ლიტერატურა, ფიქია ან რელიგია ჩაეჭიდოს. სამაგეროდ, ბევრია სხეული, ბევრია ვარსკეღავი და ისეთი ქვეშაირტება, რომელიც ხელშესახები ვახლავთ.

ვრძნობდვ კავშირს მიწასთან, სიყვარულს რამდენიმე ადამიანისაღმე, იციოდვ, რომ ყოველთვის მოიძებნება ადგილი, სადაც შენი გული თანხმობას პოეებს, ეს რწმენა უკვე დიდი რამაა ადამიანის ერთი სიციოტელისათვის. მაგრამ, რასაკერძეელია, ეს არ კნაა. ამ სელოერი განწყობილების სამშობლოში ყველაფერს ახსიათებს განანაზღვრული წუთისკენ მისწრაფება. „იღბს, სწორედ იქ უნდა დაბრუნდვთ უკან“. ეს ის კავშირია სამყაროსთან, რომელსაც პლოტენი¹ ნატრობდა. განა საოცრება არ არის, ასეთი კავშირი რომ კიდეც არსებობს დღემომიწახე? აქ კავშირი მზისა და ზღვის სახელებით ვადმოიქვმა, მას ადამიანი სხეულით ვრძნობს და აბიტომაცა იგი მწარტე და დიადი. მჭერა, რომ არ არსებობს არც ზედამიანური ბედნიერება და არც მარადიულობა დღეთა მრტდის გარეშე. ერთადერთი, რაც მივლევებს, ეს არის უზადაღებელი და უმოთარტნი ფასეულობანი, ეს შედარებითი ქვეშაირტებანი. სხვა „ადიდაუბის“ გაგებისათვის სულს სიღრმე არ მეოფნის. და არა იმიტომ, რომ თავი მიუნდა მოეხიუღუნო, არამედ იმიტომ, რომ ვერ ვხედავ აზრს ანგელოზთა ბედნიერებაში. მე მხოლოდ ვიცი, რომ ეს ცა ჩემზე მეტხანს იარსებებს. მაშ, რას დავარტვა მარადისობა, თუ არა იმას, რაც ჩემი სიყვდილის შემდეგ იარსებებს? ამ მსკელობით სულაც არ გამოეხატავ ცოცხალი არსების შეწყენარტებლობას იმის მიმართ, რაც მის პირბებებს წარმოუშეია. ეს სულ სხვა რამ არის. მუნელია იყო კაცი და კიდეც უფრო მუნელია იყო სვეტაკი კაცი. მაგრამ იყო სვეტაკი, ეს იმას ნიშნავს, კვლავ პპოეო ის სელოერი ნავსაყუდელი, სადაც ხალხის ნათესაობას ვრძნობ, სადაც ნაშეადღევს მსტუნვარე მზის გამოშაგებულ მაქსიცემას სისხლის ჩქეფთა უერთდება. საყოველთაოდ ტნობილია, რომ სამშობლოს მხოლოდ მაშინ აფასებ, როცა მას კარგავ. იმათთვის, ვინც საყუთარ თავს მეტისმეტად უწამებია, სამშობლო მხარე ის არის, სადაც მათ ღვენიან. არ მიუნდა აყუია ვეყო, არცთუ გაეაზვიადო რამე, მაგრამ ამ ცხოვრებაში უპირტელებს ყოლისა სულს ის მინაღვერტებს, რაც ჩემს წინაღმდეგაა. ის, რაც ცხოვრებას ალაფრთოვანებს, ამავე ღროს მის უზრბობასაც ზრდის. მე მესმის, რომ ატეირის ზაფხულში მხოლოდ ერთი რამაა ტანჯვანე უფრო ტრაგიკელი, და ეს ერთი ბედნიერია კაცის ცხოვრებაა. და თუმცა იგი ტრაგიკელია, შეიძლება უფრო დიდი ცხოვრების გზა იყოს, რადგან მას კაცი შეუეღომლად წინ მიხყავს.

სინამდვილეში ბევრი თავს ისე ახვენებს, თითქოს სიციოტელის სიყვარული პკონდეს, რაიცა თვით სიყვარულს აპრიდოს თავი. ბევრი საყუთარ ძალს ვართობასა და „ცდებზე“ ხარკავს. მაგრამ ეს სულს გარეგნული გამოხატულებაა. იშვითაო მოწოდებაა სპეირი, რომ ცხოვრებაში მხოლოდ სიტკბოების მიძებნელი დარჩე. ადამიანის ცხოვრება მისი გონების დუბმა-

¹ პლოტენი (205—270) — ნეოპლატონური სკოლის წარმომადგენელი ფილოსოფოსი. ფილოსოფიას ასწავლიდა რომში, სადაც ანტიკურ ღოჭტრიონებს და ქრისტიანიზმს ქადაგებდა.

რებლად ხან წინ და ხან უკან მიედინება, ერთსა და იმავე დროს მარტოობაში და ყოფნაში. როცა ბელკურის მამაკაცებს ვაკვირდებ, როგორ შრომობენ, როგორ არჩევენ ცილ-შვილს, ერთხელად რომ არ დაიწუნუნებენ, რაღაც იღვმალ სირცხვილს ევრძნობ. ცხადია, იღვნი-ებს არ ვიქმნი. ასეთ ცხოვრებაში, მე რომ ვლავარაკობ, დიდი სიყვარული არ არსებობს, ებს არ ვიქმნი. ასეთ ცხოვრებაში, მე რომ ვლავარაკობ, დიდი სიყვარული არ არსებობს, ებს არ ვიქმნი. ასეთ ცხოვრებაში, მე რომ ვლავარაკობ, დიდი სიყვარული არ არსებობს, ებს არ ვიქმნი.

აი, ყოველ შემთხვევაში, მკაცრი გაკვეთილი აღვირული ზაფხულია. მაგრამ ესაა უკვე თრთის და ზაფხულიც მერყეობს. სექტემბრის პირველი წვიმები ამოდენა მიყენებებისა და დაძაბულობის შემდეგ განთავისუფლებული მიწის იორველ ცრემლებს ჰკვანან, თითქოს ზაფხულის ბოლო დღეებში ეს ქვეყანა აღერსში ჩაძირულა. ამასობაში კი ტუტის ხეები მთელ აღვირის სიყვარულის სურნელს აფრქვევენ. საღამო ვაშს, ნაწვიმარზე მთელი დღემიწა და მოშწარო წუშის სურნელიან თესლით მოკურებული მისი წიალი ისვენებს, რათა ზაფხულის თვეებში კვლავ მზეს მინებდეს. და სწორედ ეს სურნელია, კვლავ ადამიანისა და მიწის ყვარის-წერბას რომ გვაძმწობს. ის ჩვენში მთელ ქვეყანაზე არსებულ ერთადერთ ნამდვილ ვაკეცურ-სიყვარულს აღძრავს და ეს სიყვარული განწირულია და დიდხულოვანი.

ალბარუნება ბიბასაში

ხულით მშფოთვარემ ვაცურე შენ შორს მამახული სადგომიდან.
გადასჭერ ზღვის კბოფეთა ორმაგი ზღუდე და ახლა ცხოვრობ უცხო
მსარეში.

„მედიცა“

ხუთი დღე გადაუღებლად აწვიმდა აღვირის, ისე რომ ბოლოს ზღეც დაალტო ძირით ძირამდე. ესაა ძირი არ უჩანდა და ყურეს განუწყვეტლივ ასხამდა წებოვანი დეღმა. ვე-ენებრთელა ღრუბელივით ქუფჩი და დუნე ზღვა ზანტად ესეთქებოდა გადარეციბო ნაძირს. მაგრამ წყლის ზედაპირი მაინც თითქოს უძრავი ჩანდა წვიმის მუიდრო სახურველის ქვეშ, მხოლოდ დროდადრო თუ გადაურბენდა ოდნავ შესამჩნევი დეღვა, მღვრიე ჯანღში გაახვედა ზღვას და მერმე ეს ჯანღი სველი ბუღარებით გარშემორტყმული ნავსადგურისკენ მიწვედა. მას უფრთღებოდა ნესტით გაუღწეოდა ქალაქის თვითი კედლებიდან ანთორტლი ოხშივარო. საითაც არ უნდა მიბრუნებულყავ, ყველგან წყალი იყო, მას თითქოს სუნთქავდი, თითქოს სვამდი პაერთან ერთად.

მე დავხეებტბოდი გადარეციბილ ზღვის პირას ამ დეკემბრის აღვირში, ჩემთვის რომ მუღმივი ზაფხულის ქალაქად დარჩა, და მოლოდინში ვიყავი. ევროპის წყვილიანს, ზამთრის სახეებს გამოფექცი, მაგრამ სიცილს ეს ზაფხულის ქალაქი მიეტყვებინა და მას კუზანი, სველი ზურგი შემოეჭკია ჩემთვის. სალომომბით გაჩირადღენბულ კაფეებს ვაფარებდი თავს და ჩემს ასაკს ნაცნობ მიენახეთა სახეზე გეთხულობდი, თუმცა მათი სახელები აღარც მას-სოვდა. ეს კი ვიცოდი: მე და ისინი ერთდროულად ვიყავით ახალგაზრდები, ახლა კი ახალ-გაზრდები აღარ არიან.

მე მაინც ჭიუტად ველოდი, თუმცა კარგად არ მესმოდა, რას, — შესაძლებელია ტანსაცემი დაბრუნების შემთხვევას. მაგრამ როცა შენი სიყმაწვილის ადგილებს დაუბრუნდები და ორმოცი წლის ასაკში შეეცდები გაყოცხოლო ყველაფერი, რაიც ოცი წლისას გიყვარდა ან ასე ძლიერ გახარებდა, ეს, რა თქმა უნდა, უგუნურებაა და უკვალოდ არასოდეს ჩავივლის. მე ხომ კარგად ვიცოდი, რომ ეს სიბიფე იყო ომის დამთავრების პირველ წლებში ერთხელ უკვე დაუბრუნდი ტიპსაში, როს ჩემი სიყმაწვილის დასასრული ვიგრძენი. აქ აღბათ ის თვისიუფლება მინდოდა შეგოვა, რომლის დავიწყება ვერ შეეძელი. მართლაც ოც წელზე მეტი გავიდა მას შემდეგ, რაც ამ ნანგრევებში ღილაობით დავებეტებოდი ხოლმე, აბზინდის სუნით ვთრეზობდი, ლოდებს ვეფიცებოდი და ვკრავდი სუსტფერტილიან წვილ-წვილი ადრეულ ვარდებს. მხოლოდ შეადიდისას, როცა სიცხისაგან გაბრუნებული კალიებივი კი უწნდებოან, თავს ვარიდებდი მზის მცხენარებას, გარშემო რომ ყველაფერს წვაედა. ხანდახან დამამობით ვარსკვლავებით მოვლავრე თს ქვეშ ვიწევი და ჩემს თვალს რელი არ ვკარებოდა. კემშირითვარტე მაშინ ეცხობობოდი. ცხობობტი წლის შემდეგ აქ ისევ ზღვის ნაპირიდან რამდენიმე მეტრით დამორბეული ჩემი ნანგრევები დამხვდა. უსიცოცხლოდ მზირალი ზეგებით დაფარულ მინდორზე მივიწყებული ქალაქის ტუჩების კვალს დავეძებდი და ზელით ვვალერსებოდი ბორცვებზე შემორჩენილ ხორბლისფერ სვეტებს, ყურას რომ ვადაყურებდა. მაგრამ ახლა ნანგრევებს ვარშემო მავთულბარათი ჰქონდა შემოვლებული და შივ შესვლა მხოლოდ ზოგიერთ ადგილს იყო ნებადართული. გარდა ამისა, აღბათ მორალის თვალსაზრისით, აკრძალული იყო იქ ღამით სეირნობა, ხოლო დღისით შეიარაღებული ყარაული შეგვეფეთებოდათ. იმ დღისას, ცხადია, სკრელიად შემთხვევით, მოელ ნაქალაქარს აწვიმდა.

გონებაანეული დავებეტებოდი უკაცრიელ სველ მინდვრებში და ვცდილობდი ჩემს არსებაში ის ძალა მაინც შეგოვა, რომელსაც აქამდე ერთხელაც არ უღალატნია და შეველოდა ცხოვრება ისე აღმეკვა, როგორც სინამდვილეში იყო, რაიც ერთხელ ვიწაფე, რომ მისი შეცვლა არ შეეძლო. მე კი მართლაც არ შეეძლო დროის წყაროთა სათავემდის ასელა, არ შემეძლო სამყაროსთვის დამებრუნებინა ის სახე, მე რომ მიყვარდა და კარგა ხნით აღრე რომ ვაქრა. დიახ, 1933 წლის 2 სექტემბერს საბერძნეთში ვერ წავედი, როგორც განზრახული შეონდა. სამავიეროდ ომმა მოაღწია ჩვენამდის და მერე საბერძნეთსაც ეწვია. როცა შავი წყლით სავსე სარკოფაგებსა და იალღრის გაწეულ ხეებს შევეყურებდი, კვლავ ვიგრძენი, მანძილსა და წლებს. ამ ცხელ ნანგრევებსა და მავთულბარათის რომ შემანეთს ამორტება, ჩემშიაც დავტოვებინათ ევლი. ბავშვობიდანვე სილამაზის უკრეტაში აღზრდილს, რაც იმ დროს ჩემს ერთადერთ სიმდიდრეს წარმოადგენდა, იმთავითვე განცდათა სისავსე შეეცოდა. შემდეგ ვაჩინდა მავთულბარათი, ესე იგი ტირანია, ომი, პოლიცია—დრო დადგა ამბობებისა, უნდა დავმორჩილებოდიოთ ომის წესებს, დღის სილამაზე მოგონებადღა დარჩა. ახლა კი ამ ტალახანმა ტიპსამ მოვონებებიტ ტლახით დაფარა. რომელ სილამაზეზე, განცდათა სისავსეზე ან სიჭაბუკეზე შეიძლება ღაანაყო! ხანძართა აღზე უდერად გაიჩინდა სამყაროს ძველი თე ახალი ნაოქები. სამყარო სწრაფად მოხუცდა და ჩვენც მასთან ერთად მოვხუცდით. კარგად ვიცოდი, აღტყინება, რასაც აქ ეძებოდი, მხოლოდ იმას ეწვევა, ვინაც არ უწყის, თუ აღტყინება დავუდებოდა. თუნდაც სულ მცირე უმანყოების გარეშე არ არსებობს სიყვარული. მაგრამ სად არის უმანყოება? იმპრობიე ემობობდნენ, ერები და ადამიანები ერთმანეთს ყველ ჰლადრავდნენ, პარტი წაბილწული გვექონდა. თავდაპირველად უღანაშელონი ვიყავით და ეს თვითონაც არ ვიცოდით. ახლა კი უღანაშელო დამანაშევენი გავხდით: საიდუმლოება ჩვენს ცოდნასთან ერთად მატულობდა. აი ამიტომაც მივდევდი ჩვენ, — ვანი დაციუნვა არაა,—ზნეობას. მე, ბენავე, სათნობებზე ვოცნებობდი ჩემი უბიწოების ხანაში არ ვიცოდი, ზნეობა თუ არსებობდა. ახლა ეს ვიცი, მაგრამ ძალა არ შემიწევს მის სიმაღლემდე ავადლო. ამ ზღვისპირა ბორცვებზე, ოდესღაც რომ ასე მიყვარდა, მენევენობდა, თითქმის დანგრეული ტაძრის სველ სვეტებს შორის ვილდაც რომხლავს მივდევდი, და მისი ნაბიჯების ხმა ქვეს ფილებსა და მოზოიკებზე აბლავ მესმის, თუმცა იმ ვილაცას უკვე ვერასოდეს დავეწეოდი. პარიზს გავიგზავრე და რამდენიმე წელი გავიდა, ვიღრე ისევე აქ დაუბრუნდებოდი.

მაგრამ მთელი ეს წლები ბუნდოვნად ვგრძნობდი, რაღაც მაკლდა. თუ ერთხელ მაინც ბედნიერი ყოფილიხარ და ძლიერად გეყარებია, მერე ცხოვრებაში ისევე და ისევე იმ მებუნვარებას და სინათლეს ეძებ. სილამაზესა და მასთან დავაუმრებულ ხორცულ ბედნიერებაზე უარს რომ თქვა და მარტოოდენ უბედურთა სამსახურისთვის ვილადი თავი, ეს სულის ისეუ სილიადეს მოათხოვს, რაც მე არ ვაჩანია. მაგრამ ბოლოს და ბოლოს კემშირითვარტეას იმიტ ვერასოდეს მოიპოვებ, რაიც განსაკუთრებულობას იჩენებს. ცალკე მდგომი სილამაზე მანკვა-გრეხა-

ში გადადის, განკერძოებული სამართლიანობა კი — ნაგერაში. ის, ვისაც უნდა პარკულს ემსახუროს და მეორეს კი სათვალავში არ ადგებს, არც ერთს და არც თავის თავს არ ემსახურება, საბოლოო ჯამში კი უსამართლობას ემსახურება ორმავალს. და აი, დგება დღე, როცა ასეთი შოუქნელობის შედეგად იღრამებული ვეცხობლავს, ყველაფერი უკვე ნაცნობი და გამეორებული გაეჩვენება ცხოვრებაში. ეს არის ყამი განმეცხობისა, გამოფიტული ცხოვრებისა, სულიერის სიყვდილისა, რათა ისევ აღსდგე, საჭიროა ვანცდიათა სიღვებე, თავდაიფრებება ან სამშობლო. ერთ დილას, რომელიღაც ქუჩის მოსახლევეში შეერღვე მაცოცხლებელი ცვარი დაგეცემა და მერე თუნდაც აოტოქლდეს, მისი სიგრილე დიდხანს გაეცეება. სწორედ ეს არის აფრტვივად გულს რომ სკირდებდა. მე ისევ გზის უნდა გაეღგომოდი.

და ახლა, როცა კვლავ დავეხებებოდი ალერაში, დავებებებოდი ამ თავსხმაში, რომელსაც თითქოს ჩემი წახვლის დიდიან არ გადაელო და როგორც მამინ მეგონა, არც არასოდეს გადაიღებდა, ატანილს იმ დიდი სევდით, წვიმითა და ზღვის სუნით გაღვინთულ პაერში რომ იგარძმობოდა, შემყურეს ნისლიანი ცისა, ამ თავსხმისაგან გაქცეულ აღმანათა ზურგებისა, შემყურეს კიდევებისა, სადაც გოგირდისფერი შექვი სახეებს ამხინებდა.— მე მაინც ჯიუტად რაღა-თვის იმედი მქონდა. განა არ ეიცოდო, რომ ალერის წვიმები ერთ წუთში გადაიღებს ზოლმე-თესაც კი გვონია, გადაღებას პირი არ უჩანსო. ჩემი ქვეყნის მდინარეებიც ხომ ასეა: რაღაც ორ საათში აღიდგებან, ნაპირებს გადმოხეცქენ, ათასობით პექტარ მიწას წალევენ და მერე ერთბაშად იშრიტებიან. ერთ საღამოს მართლაც შეწყდა წვიმა. ერთ ღამეს კიდევ შევიცადე-ნესტიანი, თვალისმომკრეელი დღა ამოვიდა სუფთა ზღვანე. დღესრულეული წვიმებით გადატრეცილი, შთალ გამკვირვალე ლავარდოვანი ცის კახალნიდან მოცახცავ შექვი იღვრებოდა და ყოველ სახლსა და ხეს წარმტეო შექვი ჰგენდა. ალბათ ასეთივე შექვი ციაგებდა სამყაროს. შექმნის დილას, მე ისევ ტიპასს გზის გაუღდექი. ამ გზის სამოკდაცხრა კილომეტრიდან ერთი კილომეტრიც არ არის, ჩემი მოგონებებითა და ვანცდებით არ იყოს მიღვინილი. მშფთთვარე ბავშვობა, მოზარდის ოცნებანი მორახრახე აეტობდესში, დღა, ქალიშვილები, ბლავი, ძალის გამოსაჩენად მუდამ გამზადებულე ქაბუტერი კუნთები, საღამოობით მსუბუქი კეშანი, თექვის-მეტე წლის ბიჭს გულს რომ უკუნაშავს, ცხოვრების წყურვილი, აღდება,— და მთელი ამ წლების მანძილზე ერთი და იგივე ზეცა, დაუშრებელი ძალით რომ აფრტვევს სინათლეს, ეს გაუმძლარი ზეცა, მრავალი წლის განმავლობაში ერთიმეორეზე რომ შთანთქავს საბედისწერო შუადღის საათებში ზღვის პირზე ჭვარცმულ მსხვებრათ. როგორც კი გზამ სპილენძისფერი ენახებოდი დაფარული საელი და მისი ბორცვები ჩამოიტოვო და ნაპირისკენ იწყო დაშვება. დასალიერზე ისევ ვადაიხსნა დილაობით თითქმის შეუშინეველი, ასევე უცლველი ზღვა, მაგრამ არ შევჩერებულეფარ, რომ ზღვისთვის შემეხედა. მწადალა ჩქარა შენახა შეწეა—თითქოს ერთი დიდი ლოდისგან გამოკრილი ვეებერთელა მთა, დასავლეთიდან რომ იცავს ტიპასს უტრეს და მერე თეთოონეე ეშვება ზღვაში. მას შორიდანვე ამხნევთ: შენეა ცისფერი მსუბუქი დრებელივით ერთხანს ცას ერწყმის, მაგრამ რაც უფრო უახლოვდება, თინდათან სქელდება და გარსემგორატეული ტალღების ფერს იღებს. იგი ანახლად დაწვენარებულ ზღვანე საოცარ აღმავრენაში ყალყზე შემდგარ და უეტრად გაქეაეებულ ტალღას მიაგავს. მიუახლოვდება ტიპასს და შენ თვალწინ ნელ-ნელა აიმართება კოხებშეკრული ვეებერთელა მოყავისფერი მწვანე მთა, თანდათან გამოიკვეთება ბებერი, ხავსმოღებული ღვთაება, მძლეთამძლე და შეურყეველი, თავშესაფარი და ნავსაუფდელი თავისი შეილებისა, რომელთაც მეც ვეუტყენი.

შენეას ცქერაში ვართლმა მავთულზარათები შევარღვიე და ნანგრეებში აღმოვჩნდი. დეკემბრის დიდებულ მზის სხივებზე,— ეს კი მთელ ცხოვრებამში მხოლოდ ერთხელ ან ორჯერ შეიმძღვა მოხდეს და ამის მომსწრე აღამიანს შეუძლია თავი მიუღიერად ჩათვალოს,— მე ებოვე სწორედ ის, რის საძებნელადაც ვიყავ მოსული და რაც, მდუნებდვად დროისა და სამყაროსი, მე მომეძღვნა, კუმშარიტად მხოლოდ მე, ამ მივარდნილ კეთხეში. ზეთისხილის ტრეტებით დაფარული ფორუმბიდან სოფლის ხედი იშლებოდა. ჩაშიჩუმე არ ისმოდა იქიდან, მხოლოდ მსუბუქი ბოლი ადიოდა გამკვირვალე პაერში. ზღვაც დუმდა, თითქოს ვაგუდულეო მოციმციმე ცივი სხივების დვარში. მხოლოდ შენეას მზრიდან მოსული შორეული მამლის ყვილი ქებათაქებას უტალობდა დღის წარმავალ დიდებულს. ნანგრეეების მხრისად, სადამდეც თვალე სწვდებოდა, მხოლოდ დამსხვრეული ლოდები და აბზინდა, ხეები და საუბოლო სვეტები მოჩანდა ბროლისებრ გამკვირვალე პაერში. ასე მეგონა, თითქოს დღეა გაიჩინდა, მზე აღვიღზე შედგა და დროც გაიჩერდა-მეთქი. ამ შუქსა და ამ დუმოლში ნელინელ დნებოდა მჭინვარებისა და სიზნელის წლები. ისევ მესმა თითქმის უკვე მივიწყებული ხმაური, თითქოს გული ჩემი, უკვე დიდი ხნის შეჩერებული, ისევ ნელ-ნელა იწყებდა ძვარას. გამო-

ფხიზლებული ახლა სათითაოდ ვარჩევდი ღუმილის უჩინარ ხმებს: ვრანგელთა ვაჟბუნობა, ზღვის მსუბუქ ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ოხერას, კლდის ძირს რომ ეხეთქებოდა, სეთა შრი-
ალს, სვეტების მუქ სიმღერას, ამზინდების შარიშურს, ზვლივების სწრაფ სიბალს. ეს ყვე-
ლაფერი ჩემს ყურს სწვდებოდა. იმასაც ვგრძნობდი, როგორ მავსებდა ბედნიერების ტალღე-
ბა, მეჩვენებოდა, თითქოს რომელიღაც ნაგასუფღელს მივაღდექი, ყოველ შემთხვევაში, ერთი
წამით მაინც, და რომ ეს წამი არასოდეს არ დასრულდებოდა. მაგრამ მალე მზე ცაზე შესამჩნე-
ვად ამოიწვრა. მერე შაშვი აქაბქაბდა, თითქოს ხმა მოსიწყაო, და მანინვე ყოველი მხრიდან
ძლიერად იჭექა მხიარულმა, არეულ-დარეულმა ალტაცების ხმებმა. ღლე ადგილიდან დამბრა.
ამ დღეს საღამომდე უნდა მივეყვანე. შუადღისას ქვიშიანი ფერდობიდან, რომელსაც ქელი-
ოტროპის ყვავილები თითქოსდა უჯანსიყელი ღღეების მჭაფრი ღელვისაგან დატოვებული
ზღვის ქაფივით მოსდებოდა, მე დავყურებდი ამ დროისთვის უკვე მოქანტულ ზღვას, რომე-
ლიც ტალღებს ზანტად მოაგორებდა და ვიკლავდი ორმაგ წყურვილს, წყურვილს სიყვარუ-
ლისა და ალტაცებისა, რაიც მთლიანად გიფიტავს სულს, თუკი დიდხანს ვერ დაეპაყოფილე-
ვინაოდ და უსასარდე, ეს მხოლოდ უიღბლობაა, ნამდვილად უბედური მაშინა ხარ, როცა
თავად არ გიყვარს. დღეს ყველას ეს უბედურება გვკლავს. იმიტომ, რომ სისხლი და ზიზლი
გულს ფიტავს და აქნობს. გაუთავებელი ძებნა სამართლიანობისა შთანთქვს სიყვარულს,
რომელიც მანვე წარმოშევა. იმ საყოველთაო გლოვა-გოდებაში, ჩვენს რომ ვცხოვრობთ, სიყვარ-
ული შეუძლებელია, მარტოოდენ სამართლიანობა კი არ ემარა. იმიტომ სძულს ევროპას დღის
სინათლე და უსამართლობას მხოლოდ უსამართლობასვე უბიროსპირებს. და აი, რათა სამარ-
თლიანობისთვის ღობა ამეცდინა, როგორც საუცსოო ნარინჯი, რომელსაც გულში მხოლოდ-
და გამომხმარი მწარე ზორცი დაჩენია, მე ტიპასაში ერთხელ კიდევ აღმოვიჩინე. — საჭარო
იყო ხელუხლებლად შემომენახა განცდათა სიბხლე და სიხარულის წყარო, მუყარებოდა მზე,
რომელიც უსამართლობას თავს არიდებს, და მისი შუქით შეიარაღებულად დაებრუნებოდი
ბრძოლას. მე აქ კვლავ ვპოვე ჭკლისძველი სილამაზე და დაუბრუნებელი ცი და მთვლილი, რა
იღბლიანი ვყოფილვარ, როცა ბოლოს და ბოლოს ჩაეწვდი, რომ ჩვენი უბუნურების უმსგავს
წლებში ამ ცის მოგონება არასოდეს დამიკარგავს. საბოლოო ჯამში სწორედ მან გადამარჩინა
სასოწარკვეთას. მუდამ მახსოვდა, რომ ტიპასას ნანგრევები ჩვენს მშენებლობაზე და ჩვენს
ნანგრევებზე ახალგაზრდაა. აქ ყოველდღე იბადებოდა სამყარო მარად ახალი შუქის ციალში.
პოი, სინათლევ — შენ ვისმობდა ბედისწერის წინაშე მდგომარ ანტიტური ღრამის ყველა
გმირი. შენ ჩვენთვისაც უჯანსიყელი თავშესაფარი იყავი, — ახლა მე ეს კარგად ვიცოდი.
ამ შუა ზამთარში როგორც იყო მივხედი, რომ ჩემს არსებაში უძლეველი ზახხული ფეოქდა.

ისევ დავტყუე ტიპასა და ევროპასა და მის ბრძოლებს დაეუბრუნდი. მაგრამ მოგონება ამ
დღისა ახლაც ნუგეშს მეცემს და მეხმარება ერთნაირად ვადეიტირო სიხარულიცა და ელდაც.
არაფერი უკუვაგდო, ვისწავლო, როგორც ვადეგრინო ერთ დავიძულ სიმაღ თერთი და შავი
ძაფი. რა შეიძლება ვინატრო ამაზე მეტი ამ ჩვენს ძნელსა და მძიმე ღრთში? ფეოქრობ, რომ
ყველაფერში, რაც დღემდე გამიკეთებია და მითქვამს, შეიძლება განვასხვავოთ ეს ორი ძალი,
თუნდაც ისინი ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდნენ. მე ვერ დავგემ სინათლევ, რომლის სამე-
ფოში დაიბადე, მაგრამ არც ამ ეალდებულებებზე მინდა ვთქვა უარი, ჩვენმა ებოქამ რომ
დამიკისრა. მერისმეტად იდილი იქნებოდა ტიპასას ნახი სახელისათვის სხვა უფრო მეტერი და
სასტიკი სახელები დავევიარისპირებინა: თანამედროვე ადამიანის სულის ზეუღლები ჩემთვის
კარგადაა ნაცნობი, ვინაოდან მე ისინი თავიდან ბოლომდე განველე, სულის მალალი მწვერ-
ვლებიდან დაწყებული ბოროტმოქმედებათა ფსკერამდე. რასაკვირველია, ყოველთვის შეიძ-
ლებდა მოსვენო და ძილს მეთევი მწვერვალზე, ან ბოროტმოქმედებაში ძილი თავშესაფარი, მაგ-
რამ როცა არსებულის რაიმე ერთ ნაწილზე უარს აძობდა, თავადვე უარს აძობდა არსებობაზე.
აზრიგად, ან ცხოვრებაზე უარი უნდა ვთქვა, ან ის ნამდვილად შეიყვარო. არსებობს ერთგვარი
სურვილი ცხოვრებისა, როცა სინამდვილეს უცილობლად იღებ, და ამ სიკეთეს მე ქვეყნად
ყველაზე მეტად ვთავყვანები. კარგი იქნებოდა ეს სურვილი ხანდახან მაინც გამომეჩინა,
იმიტომ, რომ ყველაზე მეტად ჩვენი ებოქა მოითხოვს ადამიანი საკუთარი თავის ერთგული
დარჩენს ავშიც და კარგშიც. იმიტომ ვედილობ არასოდეს არაფერს მოვარდილო თავი და მე-
დამ მახსოვს, რომ სინამდვილეს ორი სახე აქვს. დიახ, არსებობს სილამაზე და არსებობენ
დამციჩებულნი. და რაც უნდა ჰქნელი იყოს ეს განაზრახი, ჩემი სურვილია არასოდეს ვეღო-
ლათო არც ერთსა და არც მეორეთ.

მაგრამ ესეც ზნეობის ქადაგებას წააგავს, ჩვენ კი რაღაც ისეთისთვის ეცხოვრობთ, რაც ზნეობაზე მალა დგას და უფრო დიდია. ო, რა კარგი იქნებოდა მისი სახელის თქმა რომ შეგვეძლოს! მაგრამ ვი, რომ ველმეირთ. ტიპასადან აღმოსავლეთით სენ-სალასს გორაკზე საღამო ბინადრობს. მართალია, ჟერ არ დაბნელებულა, მაგრამ სინათლის ოღნაჲ შესამჩნევი კლება დღის დასასრულს გვაშცნობს. ამ ღამესავით მსუბუქი ნიავი ქრის, უეტრად წუნარი ზღვის ზედაპირი ირხევა და დიდი უდაბური მდინარის მსგავსად თითქოს ცისკიდურის ერთი ბოლოდან მეორისაკენ მიიშართება. ცა ბნელდება და აი, იწყება დრო მისტერაიებისა, ლამის ღმერთებისა, უზომო ნეტარებისა. როგორ აღუწერო ეს ყველაფერი? პატარა მონეტის ცალ მხარეზე, აქედან რომ მიმაქვს, ქალის მშვენიერი პირისაზე ჩანს. ის მეუბნება ყველაფერს, რაც დღეს იქ შეეიტყვე. მეორე მხარე ეამთა სვლისაგან შეღანძლულია და უკან დაბრუნებისას მთელი ვაზა თითებით ვგრძნობ მის თითქმის გაღამილ ზედაპირს. სხვის რას შეტყვის ეს უტრუო პირი, თუ არა იგივეს, რასაც ჩემს გულში მეღერი სხვა იღვშალი ხმა მეუბნება, ყოველ ცისმარე დღეს ჩემს უფიცობასა და ბედნიერებაზე რომ ჩამჩინებებს?

„საიდუმლო, მე რომ დავეძებ, ზეთისხილის ზეობაშია ჩაფლული ბალახისა და გრილი იების ქვეშ, ერთ ძველ სახლითან, სადაც ვაზის ლერწმის სუნი ტრიალებს. ოც წელიწადზე მეტია, რაც ეს და სხვა მისი მსგავსი ხეობები შემოვლილი მაქვს. ბევრი სიტყუაქმნი წიხის მწყემსი გამომივითხავს, ბევრი გავგრანებული ნანგრევის კარზე მიმოკაუნება. ხანდახან, როცა ჟერ ისეც ნათელ ცაზე ობოლი ვარსკვლავი ამობრწყინდებოდა და დღეამიწაზე ნაზი შუქი წეიშად დაიდრებოდა, ასე მეგონა, ვიცე-მეთქი ეს საიდუმლო, და მართლაც ვიციოდი. შესაძლებელია ახლაც ვიცი. მაგრამ ეს საიდუმლო არავის სჭირდება და, რასაკვირველია, არც მე სჭირდება. მე ხომ არ შემოდია ჩემს მახლობელთა გავეთიშო. მე ეცხოვრობ ჩემს ოჯახში, რომელსაც პეონია, რომ ქვისა და ნისლისაგან ნაგები მდიდარი და მახინჯი ქალაქები დაიმორჩილა. ეს ოჯახი დღედაღამ ხმამაღლა ლაპარაკობს, მის წინაშე ყველა ქედს იხრის, ხოლო თუთონ კი არავის უხრის ქედს: ის ყოველგვარი საიდუმლოების მიმართ ყრუ არის. თუმცა მისი ძლიერებით მიღვას სული, მაინც დიდ სევდას მგვრის და ხდება ბოლმე, რომ მისი ყვირილი მღლის. მაგრამ მისი უბედურება ჩემი უბედურებაცაა, ძარღვებში ერთნაირი სისხლი გვიჩქვებს. მე მისი თანამოზიარე, მსავით ავადმყოფი და მსავით მუეირალა ვარ: ვანა მე არ ვუვიროდი იმ ქვების გაგრემოცვაში? პოდა, ახლა ეცდილობ დაივიწყებას, დაეაბიჯებ ჩვენს რკინისა და ცეცხლის ქალაქებში, ვაჟაკურად ვუღიმი ლამეს, ვუხმობ ქარისშალს, — და ერთგული ვრჩები მისი. მე, ამიერიდან მოქმედმა და ყურდაბშულმა, მართლაც დაეიეიყუე. მაგრამ ვინ იღას, როცა დასაღუბად მომწიფებულნი ერთ მშვენიერ დღეს უილაჩობისა და არცოდნისაგან სიყვდილის პირას აღმოვჩნდებით, იქნებ შევძლო ხელი ავიღო ჩვენს მუეირალა აკლამებზე, წაივდე, იმ ზეობაში დავისვენო, სადაც იგივე შუქი დაბნათის, და უკანასკნელად გავიბსენო ის, რაიც უკვე ვიციოდი“.

რუსულიდან თარგმნა სოლომონ ღვინიაშვილიძემ

ოქტომბრის შუა რიცხვებში, გახურებულ მუშაობაში რომ ვიყავით, კაბინეტის კარებში მოულოდნელად გამოჩნდა ა. ნ. მაიკოვი. მე მისი სურათი მქონდა ნანახი და მაშინვე ვიცანი.

— ო, რა პატრიარქალურად ცხოვრობთ. — ხუმრობით უთხრა ფეოდორ მიხაილოვიჩს, — მთავარი კარი ღია დაგრჩენიათ, მთელი სახლი რომ გაიტანონ, პატრონი არაფერია.

ფეოდორ მიხაილოვიჩს, ეტუობოდა, გაუხარდა მაიკოვის დანახვა, მაშინვე გამაცნო და უთხრა: ეს „ჩემი ერთგული თანამშრომელი“, რაც მე ძალიან მესიამოვნა. აპოლონ ნიკოლაევიჩმა, ჩემი გვარი რომ გაიგონა, მაშინვე მკითხა, ახლახან რომ შწერალი სნიტკინი ვარდობოდა, თქვენი რა იყო (ჩვეულებრივ ყველა მწერალი გაცნობისთანავე ამას მკითხავდა ხოლმე) და მერე წასასვლელად აჩქარდა, მუშაობაში ზელს შევამოლო. ფეოდორ მიხაილოვიჩმა მაიკოვი გვერდითა ოთახში გაიყვანა. იქ ოც წუთს საუბრობდნენ, მე კი ამ დროს ნაპარაკს ვეთუთუებდი.

მაიკოვი კაბინეტში შემობრუნდა, ბოდიში მომიხადა და ფეოდორ მიხაილოვიჩს სთხოვა, ჩემთვის რაიმე ეკარნახა. იმ დროს სტენოგრაფია ახალი ხილი იყო და ყველას აინტერესებდა. ფეოდორ მიხაილოვიჩმა შეუსრულა თხოვნა და ნახევარი გვერდი მიკარნახა. მე მაშინვე ხეამალა წაიკითხე ჩინაწერი. მაიკოვი ყურადღებით ათვალიერებდა სტენოგრაფას, თან ვაიძახოდა:

— არა, ამისი არაფერი გამეგებაო.

აპოლონ ნიკოლაევიჩი ძალიან მომეწონა. ადრეც მიყვარდა, როგორც პოეტი. ეს საბამოვნო შთაბეჭდილება კიდევ უფრო გამძლიერდა მას შემდეგ, რაც ფეოდორ მიხაილოვიჩმა იგი დაახასიათა, როგორც არაჩვეულებრივად კეთილი და შესანიშნავი ადამიანი.

ღრო გადიოდა, და ფეოდორ მიხაილოვიჩი მეტის გიტაცებით მუშაობდა. იგი ზეპირად აღარ მკარნახობდა, ლამით მუშაობდა და დილით ზღნაწერიდან კითხულობდა. ხანდახან იმდენს დამახვედრებდა ხოლმე დაწერილს, რომ მერე შუალამედ ვენდებოდი მის გადათვორებას. სამაგვიროდ როგორის სიამაყით განვაქცადებდი ხოლმე მერე დღეს ნამიტი გვერდების რაოდენობას. როგორ მსიამოვნებდა ფეოდორ მიხაილოვიჩის ღიმილი, როცა ვარწმუნებდი, მუშაობა სწრაფად მიდის და ეპეი არა მაქვს, დროულად დავასრულებთ-მეთქი:

ჩვენ ერთად მივყვებოდით კვალდაკვალ ახალი რომანის გმირთა ცხოვრებას. ორთავეს უკვე გუყავდა საყვარელი გმირები და საქულველი გმირები, რომელთა მიმართაც მტრულად განვიწყვეთ. მე შემეყვარა ბებია და მისტერ ასტლეი, ავითვალწუნე პოლინა და მთავარი გმირი, რომელსაც ევრასდიადებით ვერ ვაბატიე სულმოკლეობა და თამაზით გატაცება. ფეოდორ მიხაილოვიჩი მთლანად „მოთამაშის“ მხარეზე იყო და ამბობდა, ბუერი მისი ენებათაღელვა თავად ვამიცილიაო. იგი მარწმუნებდა, შეიძლება ძლიერი ხასიათი ექონდეს, და ეს

დასასრული. დასაწყისი იხ. „საუნჯე“ № 1, 1979.

საქუთაირი ცხოვრებით დაამტკიცო, მაგრამ ამასთან არ გვაჩანდეს ძალა, რომ დასძლიო რუ-
ლეტის თამაშისადმი სიყვარული.

ხანდახან მე თვითონ მაოცებდა საქუთაირი სითამამე, როცა რომანზე ჩემი აზრის გამოთ-
ქმას ვაგზნავდები, მაგრამ არანაყოლებად შევირეებდა ის მოთმინებაც, რომლითაც ეს ნიჭიერი
ადამიანი ისმენდა ჩემს თითქმის ბავშვურ შენიშვნებსა და მსჯელობას. სამი კვირის განმავ-
ლობაში ერთად მუშაობამ ჩემი ძველი საქმიანობა თითქმის მგორებარისობიდან ვატაცებდა აქ-
ცოა. ოღონდთან შეთანხმებული ვიყავი და სტენოგრაფიის ლექციებზე აღარ დავდიოდი. ნაცნო-
ბებსაც იშვიათად ვხვდებოდი. ერთი სიტყვით, მთელი არსებით გამიტაცა სამუშაომ, მეტადრე
ეს არჩევულებრივმა საუბრებმა, რომლებსაც შივა და შიგ გავმართავდით ხოლმე. უნებურად
ფეოდორ მიხაილოვიჩს იმ ახალგაზრდებს ვადარებდი, ვისაც ჩემს წრეში ვხვდებოდი. რა
ფუჭი, უშინაარსო მეჩვენებოდა მათი ლაპარაკი ჩემი საყვარელი მწერლის თავისებურ საუ-
ბართან შედარებით.

ახალი იდეების შთაბეჭდილებებით დატვირთულს შინ მოწყენილობა მეუფლებოდა, ერთი
სერი მჭონდა, როდის გათენდებოდა მეორე დღე, რომ მალე მივსულიყავი ფეოდორ მიხა-
ილოვიჩთან.

სამუშაო დასასრულს უახლოვდებოდა და გული მწყდებოდა, რომ მალე ჩვენი ნაცნობო-
ბაც შეწყდებოდა. როგორ გამიკვირდა და თანაც გამიხარდა, როცა დოსტოევსკიამაც გულის-
ტკივილით იგივე აღნიშნა.

— ანა ვრიგორევნა, იციო რას ვფიქრობ? აი როგორ შევეთვისეთ ერთმანეთს, ასე
მეგობრულად ვხვდებით ყოველდღე, ასე ტუბილად ვსაუბრობთ და ნოთუ რომანის დაწერის
შემდეგ ყველაფერი უნდა დასრულდეს? ძალიან ვეუბნებარ ამაზე. უთქვენიოდ მოვიყენე. სადღა
გნახავთ?

— ხომ ვაგიგონიათ, ფეოდორ მიხაილოვიჩ, — აღულებით ვუთხარი მე. — მთა მთას არ
შეხვდება, თორემ კაცი კაცს ყოველთვის შეხვდება.

— მაგრამ სად, როგორ?

— საღმე, რომელიმე საზოგადოებაში, თეატრში, კონცერტზე...

— თქვენ კარგად იციოთ, საზოგადოებასა და თეატრებში იშვიათად დავდივარ, ან რა
შეხვედრას, ასეთ დროს ხომ არ სიტუვასაც ვერ ვეტყვით ერთმანეთს, რატომ თქამში არ
მიმიბატეებთ?

— რატომაც არა, მოზრძანდით, ძალიან ვაგვახარებს თქვენი სტუმრობა, ოღონდ ემი-
შობ, მე და დედაჩემი მოსაუბრეებად ვერ გამოვადგებით.

— როდის შემიძლია მოვიდე?

— ამაზე შეთანხმდებით, როცა რომანს დავამთავრებთ, — ვუთხარი მე. — ჩემთვის ახლა
ერთი რამ არის მთავარი, დროზე დავამთავროთ სამუშაო.

ახლოვდებოდა პირველი ნოემბერი, როცა ფეოდორ მიხაილოვიჩს სტელოვსკისთვის უნდა
ჩაებარებინა რომანი. იგი შიშმა შეიპყრო, სტელოვსკიმ რაიმე არ მოიფიქროს, შარი არ მომ-
დოს და უბრ ანა თქვას რომანის მიღებაზეო. მე, როგორც შემეძლო, ვაწყნარებდი ფეოდორ
მიხაილოვიჩს.

შევიბრდი, ყველაფერს გაევიგებ და ვეიტყვით, რა უნდა გააკეთოთ, თუ თქვენი გეო
გამართლებს-მეთქი. იმავე საღამოს ვთხოვე დედას, ენახა ნაცნობი ვეკილი. იმან უბრა, რომ
რომანის ხელაწერი ჩაბარებოდა ნოტარიუსს ან იმ უბნის პრისტავს, სადაც სტელოვსკი ცხოვ-
რობდა, ოღონდ აუცილებლად ოფიციალური პირის ხელმოწერით. იგივე უბრა სამოქალაქო
მოსამართლემ ფრეიზანსაც (სკოლის ამხანაგის ძმამ). ვისაც ფეოდორ მიხაილოვიჩმა რჩევის-
თვის მიმართა.

29 ოქტომბერს ფეოდორ მიხაილოვიჩმა რომანის დასასრული მიკარნახა. ასე რომ, რომანი
„მოთამაშე“ დასრულდა. 4-დან 29-ოქტომბრამდე, ოცდაექვსი დღის განმავლობაში ფეოდორ
მიხაილოვიჩმა დაწერა შეიღობაბანიანი დიდი ფორმატის რომანი, რომელიც ზვეულებრივ ათ
თაბასს მოიცავდა. ფეოდორ მიხაილოვიჩი უსახლდროდ კმაყოფილი იყო და მიიხრა, თუ სტე-
ლოვსკისთან ყველაფერი მშვიდობიანად დამთავრდა, განზრახული მქვს, ჩემი მეგობრები
რესტორანში ვაქეფოთო (მხუდველობაში ჰყავდა მაციკოვი, მილიუკოვი და სხვები) და წინას-
წარ მიმიწვია ნაღმში მონაწილეობის მისაღებად.

— უოფილხაბთ როდესმე რესტორანში? — მკითხა მან.

— არა, არასოდეს.

— ჩემს წვეულებაზე ხომ მოხვალთ? მინდა დავლიო საუყარელო თანამეგობრის სადღეგრძელო, უთქვენოდ რომანს დროულად ვერ დავამთავრებდი. მაშ ასე, ხომ მეწყვეით? დღღას კეთილხერ-მეტი ექსპრესზე, გულში კი ვაღაფრევიტა, არ წავსულყოფი.

რაკი ბუნებით მორცხვი ვიყავი, ეცოდი, მოწყვნილი ვიქნებოდე და სავართო მხიარულუბას ხელს შევიშლიდი.

მეორე დღეს, 30 ოქტომბერს, ფეოდორ მიხაილოვიჩის წინაღობის ნაჯარანბევი მივეტანე. ჩემს დანახვაზე წამოწიოლდა, რალაც განსაკუთრებულად მომესალმა. ჩვეულებებისამებრ გადავთვალეთ ნაწერი ფერტლები და როგორ ვავიხარეთ, როცა იმაზე მეტი აღმოჩნდა, ვიდრე ველოდით, ფეოდორ მიხაილოვიჩმა აღმოიქვა, დღესვე ვადეკაობხვე რომანს, ჩავასწორებ და ხვალ დილით სტენოგრაფის მივეტანო, იქვე ვაღმომცა ვასამჩრელო 50 მანეთი, მაგრად ჩამომართვა ხელი და მხრებალე მადლობა მითხრა იმ დიდი სამსახურისათვის, რაც მე ვაუწიე.

ვიცოდი, რომ 30 ოქტომბერი ფეოდორ მიხაილოვიჩის დაბადების დღე იყო და გადაწყვიტიე შევი შალის კაბის ნაცვლად, რომელსაც ყოველდღიურად ვიარებდი, ჩამეცვა ლილისფერი აბრეშუმის კაბა. ფეოდორ მიხაილოვიჩი ყოველთვის თანსში მხედვდა, თელი პქონდა მიჩვეული და ახლა, როცა ახალ კაბაში მხაბა, შენიშნა, რომ ძალზე მისდებოდა და თან დასძინა, გრძელ კაბებში უფრო ტანწერწრეტა ჩანხარო. ძალიან ვამახარა ამ შექებაზე, მაგრამ სიამოვნება წამაშწარა ფეოდორ მიხაილოვიჩის ძმის ქვრივმა, რომელიც დაბადების დღის მოსალოცად ეწვია მახლს. ფეოდორ მიხაილოვიჩმა ერთმანეთს ვავაკუნო, თან ჩადალს აუხსნა, რომ ჩემი ხელშეწყობით მოასწრო მან რომანის ვადამდე დამთავრება და მოსალოდნელო უბედურებისაგან დაიხსნა თავი. მიუხედავად ამ სიტყვებისა, ემილია ფეოდოროვნამ ცივად და შედეგად ვაღმომხება, რამაც ძალიან ვამაყებდა და გული დამწყვიტა. ფეოდორ მიხაილოვიჩის არ მოეწონა რძლის უბატიეცემელო საქციელი და ამის შემდეგ უფრო მეტი ყურადღებით მეპურობოდა, მერე შემომთავაზა, ვადამეთვლიერებინა ახლად გამოსული წიგნი. ემილია ფეოდოროვნა კი ვაწვე ვაცივანა და რალაც ქალღლები ახვედა.

შემოვიდა აბოლონ ნიკოლაევი მიაკოვი, თავი დამიყრა, მაგრამ, ეტყობოდა, ვერ მიცნო. შემდეგ ფეოდორ მიხაილოვიჩისაგან მიბრუნდა და ქიოხა, რომანის საქმე როგორ მიდისო. ფეოდორ მიხაილოვიჩი რძალს ელაპარაკებოდა, მისი შეკითხვა ვერ ვაიგონა და არაფერი უბასუხნია. მაშინ ვაღაფრევიტე, მის ნაცვლად მე მეგახსება და მყოფეს ეუთხარი: რომანი გუშინ დამთავრდა და უკანასკნელი თავი ახლახან მოვტანე-მეტი. მიაკოვი მუისვე ჩემსგან წამოვიდა, ხელი გამომიწოდა და მომიბოდიშა, უცებ ვერ ვიციანოთო, მითხრა: მე აბლომხედველი ვარ, თქვენ კი შეე კაბაში უფრო დხალი ჩანდითო. ბოლოს მქიოხა, რომანზე, რა ახრისხ ხართო. მე აღტაცებული ვიყავი ჩემთვის უკვე ძვირფასი ნაწარმოებით და ეუთხარი, რომანში რაღვენიშე მეტად ცოცხალი და უჩვეულო ხასიათი-მეტი იტეზია, მისტერი ასტული და შევეინებულო ვენერალი. ჩვენ სულ ოცი წუთი ვისაუბრეთ. ძალიან ვამაადვილდა ამ საყვარელ, კეთილ ადამიანთან საუბარი. ემილია ფეოდოროვნას უკვირდა და ლამის ვავივდა, მიაკოვი ასე ყურადღებით რომ მომეპური. მაგრამ შეუბლი მიიცი არ ვახსნა, როგორც ჩანს, ელაც სტენოგრაფის თავისი მალალი ყურადღების ღირსად არ თვლიდა.

მიაკოვი ჩება ვაიდა. მეც მის კვალს ვაევადე, არ მსურდა ემილია ფეოდოროვნას ქედ-მადლობისთვის მეტყვირა. ფეოდორ მიხაილოვიჩი ამაოდ მითხოვდა დავრჩენილიყავი და ცდილობდა ვაექარწყლებინა რძლის უზრდელობა. მან კარებამდე მიპოცლა და გამახსენა, რომ ჩემთან უნდა მიმეწვია სტენოგრაფი. შევბირდი, სიტყვას არ ვადავიდოდი.

- მერედა, როდის შემოდლა მოვიდე. ხვალ?
- არა, ხვალ შინ არ ვიქნები. ვიშნაზიის მეგობართან ვარ მიწვეული.
- ზევ?
- ზევ? — ზევ სტენოგრაფისს ლექცია მაქვს.
- აბა, მაშინ რა ნოემბერს.
- ოთხშაბათს, ორში, თეატრში მივდივარ.
- დმერთო ჩემო როგორი მოუძლევი ყოფილხართ, ანა გრიგორენა, ასე მგონია თქვენ განგებ იმეხუბებო, ალბათ არ ვინდათ, მოვიდე თქვენთან. სიმართლე მითხარით.
- არა, მერწმუნეთ, ძალიან ვავიხარებხარ თქვენი მოსვლა, მობრძანდით 3 ნოემბერს, ხუთშაბათს, საღამოს 7 საათზე.

— შინდამაინც ხელშემათს? ასე გვიან? მანამდე ძალიან მოვიწყენე უოქვენოდ.
რა თქმა უნდა, მე მისი ნათქვამი აღერსიან ხელშემათს ჩაეთვალა.

მაშ ასე, დასტურდა სანქტარო დრო, დადგა მოსაწყენი დღეები. მთელ თვეს ისეთი ხალისით მივეშურებოდი სამუშაოზე, ისე მსიამოვნებდა ფეოლორ მიხაილოვიჩთან შეხვედრა და მასთან საუბარი, რომ სხვაგვარად ყოფნა მემძლეობდა. ეს უკვე მოთხოვნილებად მიქცა. აღინდელმა საქმიანობამ ჩემთვის აზრი დაკარგა, იგი უკვე არააზრობად, უსარგებლოდ შეხევენობდა, ფეოლორ მიხაილოვიჩის სტუმრობის პოლოდინიც არ მახარებდა, პირიქით, სულს მიმწოთებდა. მესმოდა, რომ ვერც ჩემი კეთილი დედა და ვერც მე, ვერ გამოვდგებოდით კვიციანი და ნიჭიერი დოსტოევისკის თანამოსაუბრედ. აქამდე თუ ხალისიანად ვსაუბრობდით, ეს, ჩემი დიქრო, მხოლოდ იმიტომ, რომ საუბარი იმ საქმის ირგვლივ ტრიალებდა, რომელიც ორივეს გვაინტერესებდა. ახლა კი ფეოლორ მიხაილოვიჩი სტუმრად მოვიდოდა, ისეთ სტუმრად, რომელიც უსათუოდ უნდა შეიქციათ. ამიტომ უნდა მომეუქტებინა მომავალი საუბრის თემა, თან იმაზე ფიქრიც მტანჯავდა, ამოდენა მანიძლზე მისი წამოსვლა, უღიმღამოდ გატარებული საღამო საოცრად მგრძნობიარე ფეოლორ მიხაილოვიჩს გაუქარწყლებდა; ძველი შეხვედრების შთაბეჭდილებას, იფიქრებდა, ასეთი მოსაწყენი წაყენობა რაში მჭირდებაო. ფეოლორ მიხაილოვიჩის ნახევარ ეოცნებობდი, ამასთანავე მიწლოდა, მას თავისი დაპირება დავიწყებოდა და სტუმრად არ მოსულიყო ჩვენთან.

ვცდილობდი, ისე მოქცეულიყავი, როგორც მხიარულ აღმზინებს ჩვევით, თავს ძალს ეატყობდი, რათა გამეფანტა მუწუნარება, ვესტუმრებ მეგობარს, მეორე საღამოს კი სტენოგრაფიის ლექციებზე წავედი, ოღონიმა მომილოცა სამუშაოს დამთავრება. დოსტოევისკი წერდით აუწყდა ეს ამბავი და მაღლობს უძღვნიდა სტენოგრაფის რეკომენდაციისათვის, ვისი დახმარებითაც უნდა შესალო რომანის სასტრუქოდ დამთავრება. ფეოლორ მიხაილოვიჩი დასძენდა, რომ ამგვარად მუშაობა ხელსაყრელი გამოდგა მისთვის და რომ შემდეგშიც ასე იმუშავებდა.

ხელშემათს, სამ ნოემბერს, დილიდანვე შევედგე სამზადის დოსტოევისკის დასახვედრად: უნდა შევიდა ისეთი მსხალი, მას რომ უყვარდა, რითაც თავად მიმასპინძლებოდა ხოლმე. მთელი დღე მოუსვენრად ვეყავი. 7 საათი რომ მოახლოვდა, ჩემს მღელვარებას საზღვაოი არ ქმონდა, მაგრამ გახდა 8-ის ნახევარი, 8 საათი, ის კი არ ჩანდა, უკვე იმედი გადავიწყვიტე, ალბათ მოსვლა გადაიფიქრა, ან დაპირება დააიწყუდა-მეთქი. 9-ის ნახევარზე გაისმა წანატრი ზარის ხმა. მე გავეშურე ფეოლორ მიხაილოვიჩის შესახვედრად და ვეიხბე:

— როგორ მომავენით, ფეოლორ მიხაილოვიჩ?

— აი, ეს შესისი, — მხიარული კილოთი მიხასხება, — თქვენ ისე ლაპარაკობთ, თითქოს არ ვიხაროდეთ, რომ მოვავენით. მე კი 7 საათიდან გეძებთ, რამდენი ეიარე, ვიღას არ ეკითხე, ვველამ თითქოს იცის, რომ კოსტრომის ქუჩა აქვეა, მაგრამ როგორ უნდა მოავნო, ევრთენ ვეუბნებდა. მადლობა დმერას, ერთი ლუთისნიერი კაცი შემხვდა, კოფოზე შემოქდა და მე-ვტლეს ასწავლა, საით წასულიყო.

შემოვიდა დედაჩემი. მე მაშინვე გაეცანი ის ფეოლორ მიხაილოვიჩის, რომელიც მოხდენილად ეამბორა ხელზე და უთხრა, რა დიდად იყო დავალებული ჩემგან. დედაჩემი ჩაი გაამზადა. ფეოლორ მიხაილოვიჩმა კი ამასობაში მიამბო, რამდენი ხათაბა-ლა გადაიტანა, რომ სტელოფისთვის ხელნაწერი ჩაებარებინა. როგორც ვეარაუდობდით, სტელოფსკი იეშმაყა. ავიითონ პოლონიკაში წასულა, მსახურმა კი განაცხადა: არ ვიცი, როდის დაბრუნდებაო. მამინ ფეოლორ მიხაილოვიჩი სტელოფსკის გამოწყემლობის კანტორაში მოსულა და ცდობა ხელნაწერი კანტორის გამგისთვის. ჩაებარებინა, მაგრამ მას ცივი უარი უოქვემს: უფროსისაგან ამის ნე-მართვა არ მიმიღიაო, ნოტარიუსთან მოსელა დოსტოევისკის დავიანებია, ხოლო კვარტალის სამმართველოში უფროსთაგან არავინ დახვედრია, სხვებს კი უოქვემთ საღამოსთვის შემო-იარეთო. მთელი დღე ამ ტანჯვაში ვატარებია. ბოლოს, საღამოს ათ საათზედა მოუხერხებია კვარტალის სამმართველოში ხელნაწერის ჩაებარება და ზედამხედველისაგან ცნობის მიღება.

ჩაის ვსვამდით და ისე თავისუფლად ვსაუბრობდით, როგორც ყოველთვის. ჩემგან საფინ-გებობ მოფიქრებული თემა არც გამოსენებია, იმდენი ახალი და მნიშვნელოვანი საოქმელი ვავიჩინა. ფეოლორ მიხაილოვიჩმა მოხიბლა დედანიჩემი, რომელმაც პირველად დარცხვინა კიდევ „სახელგანთქმული“ მწერლის სტუმრობით. საერთოდ დოსტოევისკის შექმლი ყოფი-ლიყო მომზიბელები. შემდეგში ბევრჯერ მიხასხავს, როგორ მოუქადობებია თეით მის წინა-მდეგ მტრულად განწყობილი აღმზინებეც კი.

დოსტოევისემ სხვათაშორის მიიხზა: ერთ კერას დავისვენებ და მეტე „დანაშაული და სასჯელი“ უკანასკნელი ნაწილი უნდა დავიწყო. თქვენი დახმარება დამჭირდება, ჩემო კუთხილ ანა გრიგორენა. ძალიან გამიიოღლა თქვენთან მუშაობა. მინდა, ჰველებურად ვიმუშაოთ, იმედი მაქვს, თანამშრომლობაზე უარს არ მეტყვი.

— დიდი საამოვნებო დაგებმარებით, — ეუბასუბე მე, — მაგრამ არ ვიცი, რას ფიქრობს ოლხინი, ვეგბ ახალ სამუშაოზე სხვა წაგახმარო.

— მაგრამ მე მივეჩვიე თქვენი მუშაობის მეთოდს და უსაზღვროდ ვმყოფილიც ვარ. სამწუხაროა, თუ ოლხინი სხვა სტენოგრაფის გამოგზავნას აპირებს, რომელსაც შეიძლება მე ვერც შევეფიქრო. თუმცა, იქნებ თქვენ აღარ გსურთ ჩემთან მუშაობა? მაშინ, რა მეტყვის.

ძალიან შეწუხებული ჩანდა. ეცადე დამემშვიდებინა და ვუთხარი, ოლხინი ალბათ არ იქნება წინააღმდეგი, მაგრამ მე ვალდებული ვარ, მას დავუკითხო-მეთქი.

დაახლოებით 11 საათზე ფეოდორ მიხაილოვიჩი მოეშადა წასასვლელად. გამომწვიდობებისას პირადად ჩამომართვა, რომ პირველ ლექციაზევე მოველაპარაკებოდი ოლხინს და წერილიც გამატანა. ჰველი მეგობრებით დაეშორადით ერთმანეთს და ესოდენ სასაამოვნო საუბრით აღტაცებული სასადილო ოთახში დაებრუნდი, მაგრამ ამ წუთსაც არ გაუვლია, რომ მოსამსახურე ქალი შემოვიდა და თქვა: ფეოდორ მიხაილოვიჩის მეტრეს სიბნელეში ბალიში მოსარგესო. შეეტლე ძლიან შეწუხებულა, მაგრამ როგორც კი ფეოდორ მიხაილოვიჩი შეპირებდა, ახალი ბალიშით დაგასარტყებოდა, მაშინვე დამშვიდებულა.

ვერს კადე ახალგაზრდა ვიყავი და ამ ამბავმა ძალიან აშაღელვა. რა წარმოდგენა ექნებოდა ამის შემდეგ ფეოდორ მიხაილოვიჩს ჩვენზე, ალბათ მეორედ აღარ მოიხსენებდა მოსვლას ამ მიუარდნილ ადგილას, სადაც შეიძლება ისიც შეეტლესავით გაეძარცვათ. წყენისაგან ლამის ავტირდი, დიდებულად გატარებული საღამო ამ სამწუხარო შემთხვევამ რატომ ჩავვიწყარა-მეთქი.

მეორე დღეს ჩემს დას, მარია გრიგორენა სვატოვსკაიას ვესტუმრე. მასა და მის მეტლეს, პველე გრიგორენის, ეუბამე, როგორ ვმუშაობდი დოსტოევისთან. ჩემი და ყურადღებით მისმენდა, ხშირად მაწუხებინებდა სიტყვას. ყველაფერს დაწვრილებით მეთხებოდა, გამომწვიდობებისას კი მიიხზა:

— ნეტრია, ამაოდ აღტაცებულხარ დოსტოევისით, შენს ოყენებას ვანზორციელება არ ეწერია, და მადლობა დმერთს, რომ არც ეწერია. ის ხომ ავადმყოფი კაცია, თანაც ყვლამდის ვალეშმა ჩაფლული.

მე გატყარებით ეუბასუბე, რომ დოსტოევისით სრულიადაც არა ვარ გატაცებული და საერთოდ არაფერზედაც არ „ვოყენებმა“, უბრალოდ, მიხარია ასეთ გამოჩენილ ადამიანთან საუბარი და მადლობელი ვარ იმ ყურადღებისა და სიყეთისათვის, რაც ჩენდამი გამოიჩინა-მეთქი.

დის სიტყვებმა მაინც აშაღელვა და, შინ დაბრუნებული, ჩემს თავს ვეყითხებოდი: „ნუთუ მამა მართალს ამბობს და მე ნამდვილად „აღტაცებული“ ვარ ფეოდორ მიხაილოვიჩით, ნუთუ ეს მართლა სიყვარულის დასაწყისია. ეს ხომ უგუნური ოყენებაა, მაგრამ თუ ეს მართლაც სიყვარულის დასაწყისია, მაშინ როგორღა მოვიქცე? ხომ არა სყობს, რაიმე საპატიო მიზეზით უარი ვთქვა შემოთავაზებულ სამუშაოზე, აღარ ვიფიქრო ფეოდორ მიხაილოვიჩზე, ეუბადო წელ-წელა დავიფიქრო იგი, რაიმე საქმეს მოვიკიდო ხელი და ისეც დავიბრუნო სულიერი სიმშვიდე, რაც ესოდენ ძვირფასი იყო ყოველთვის ჩემთვის. იქნებ, მამა სცდება და ჩემს ვულს ისეთი არაფერი ვმტყრება? მამ რატომ მიეტოვო სტენოგრაფიული სამუშაო? რატომ მიეტოვო ის მეტრე სასარგებლო და გულთბილი საუბრები. ამ სამუშაოს წყალბობით რომ ვისმენდი ხოლმე?“

ამას გარდა მეტრალეზოდა თვით ფეოდორ მიხაილოვიჩიც, ვისაც ასე სჭირდებოდა ჩემი ტყნივრადილი დახმარება. ვერა, მას ვერ მივატოვებდი, შით ეტყვი. რომ ოლხინის მოწოდებაგან არავინ მუგულეზოდა (გარდა ორისა, ისანიც უკვე მოშაონდენ), ვარც მე ნემცულდა და შესაძლებდა, ჩემსავით ჩემარა ჩაყარნაბევი და დროზე ჩაებარებინა იგი. ასეთი ფიქრები მიტრალეზდენენ თავში და მოსვენებას აღარ მამლევდენენ.

გათენდა კვირადღე, 6 ნოემბერი: იმ დღეს ნათლიაჩემისთვის უნდა მამელოცა დაბადების დღე. იგი ჩვენგან შორის ცხოვრობდა და მიიოლოდ სახეიმი დღეებში თუ ვესტუმრებოდი ხოლმე. დღეს მას ბევრი სტუმარი ეყოლებოდა და ვფიქრობდი, დაარს ცოტა ვულს ვადავაყოლებ-მეთქი, როგორც ვთქვი, ნათლიაჩემი შორს ცხოვრობდა, აღარჩინის ხიდთან, ამიტომ იქ წა-

სასულელად აღრიხანად მოვეშაღე. ვიდრე შეეტლე მოვიდოდა, ფორტბიანოს მივუჭექი და მუ-
სკის ხმაში ზარის დარტყვა არ გამიგონია. ამ დროს მამაკაცის ფეხის ხმა მომაესმა. მოთბედე
და როგორ გამიკვირდა, თანაც გამიხარდა, როცა ფეოლორ მიხაილოვიჩი დაეინახე. მას გუ-
ბედავი და დაბნეული გამოქვავილება ჰქონდა.

— ანა გრგორენა, ეს რა ჩავიდინე? — მოთხრა მან და ხელი მაკრალ ჩამომართვა, — მას
შემდეგ რაც თქვენ გაემორღოთ, ძალზე მოვიწყინე, დღეს დიდიდანვე ვეყოფნაობდი, წამოეს-
ლიყავი თუ არა თქვენთან. ეგებ უხეტრული იყოს-მეთქი, ვფიქრობდი. თქვენ და დედათქვენს
ხომ ვაყოლებდით ასეთი ნაქაჩრევი სტუმრობა? ზუთშაბათს ეიყავი და აი, კერას ისევ გამო-
გვცხადეთ. არ მინდოდა წამოესულიყავი, მაგრამ, როგორც ზედავთ, მაინც მოვედი!

— რას ამბობთ, ფეოლორ მიხაილოვიჩ, მეც და დედაჩემიც მუდამ მოხარული ვიქნებით
თქვენს სტუმრობისა.

ძალიან გვიადვი დამეწყწარებინა ფეოლორ მიხაილოვიჩი, მაგრამ საუბარი მაინც ვერ გუ-
ყობოდა. ვერა და ვერ ვძლიე უგუნებობას და მხოლოდ შეკითხვებზე ვპასუხობდი, თავად კი
თითქმის არაფერს ვეკითხებოდი. თან ისიც მამფოთებდა, რომ დარბაზის გათბობა ვერ მოეს-
წარის და იქ ძალიან ციოდა. ფეოლორ მიხაილოვიჩმა მაშინვე შენიშნა ეს.

— როგორ ცივა თქვენთან და თვადაც. რა ცივი ხარო დღეს. — მოთხრა, მეტე შენიშნა
რომ ნაცრისფერი აბრეშუმის კაბა მეცვა და მკითხა, სად მიდიხართო.

როცა შეიტყო, სადაც მივდიოდი, აღარ დაგაყოვნებოთ და თავისი ეტლი შემომთავაზა.
წაედით ერთად. რომელიღაც მკეთორ მოსახევეში ფეოლორ მიხაილოვიჩმა ხელი წამაშველა.
როგორც სამოტიანი წლების ყველა ქალიშვილი, მე წინააღმდეგა ეიყავი ყოველგვარი ყუ-
რადღევისა, როგორც იყო ხელზე კოცნა, ხელის წამშველება, ამიტომაც ვეთხარის:

— გთხოვთ, ნუ წუსდებით. არ გადავეარდები.

ფეოლორ მიხაილოვიჩს, ვგონებ, ეწყინა და მიპასუხა:

— ძალიან კი მინდოდა, რომ გადავარდნილიყავით.

მე გადაეხარხარე და ჩვენ უკვე შერიგებული ეიყავით. ამის შემდეგ მთელ გზაზე მიხ-
არულად ვლაცობდით და ჩემი უგუნებობაც გაიფანტა. გამომშვიდობებისას ფეოლორ მიხა-
ილოვიჩმა მაგრად ჩამომართვა ხელი და პირობა დამადებინა ერთი დღის შემდეგ მასთან
მოსალაპარაკებლად მივიდოდი „დანიშაულისა და სასჯელის“ თაობაზე.

1866 წლის 8 ნოემბერი, — ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დღე ჩემი ცხოვრებისა:
სწორედ იმ დღეს მიხარა ფეოლორ მიხაილოვიჩმა, მიყვარხართ და ცოლად გამომიყვებით.
გვიარა ნახევარმა საუკუნემ და ჩემს მესხიერებაში ისე ნათლად ჩარჩა ყველა წერტილმანი
იმ დღისა, თითქოსდა მხოლოდ ერთი თვე გასულიყოს მას აქეთ.

ნათელი ყინვიანი დღე იყო. ფეოლორ მიხაილოვიჩთან ფეხით წავედი და ამიტომაც ნა-
ხევარი საათი დავაგვიანე. ჩინდა, ფეოლორ მიხაილოვიჩი მოუთმენლად მელოდა, რადგან
ჩემი ხმა გააგონა თუ არა, მაშინვე გამოშვეება წინკარში.

— როგორც იქნა, გამოჩნდით! — მხიარულად მიხარა, თან პალტოს გახდამი მომეხმარა.
კაბინეტში ერთად შევედით. ამჯერად იქ შეტი სინათლე იყო. შევატყვე, რომ ფეოლორ
მიხაილოვიჩი ლეღავდა და გამიკვირდა. აღგზნებული და რადიციანად აღტაცებული გამო-
მეტყუელება ჰქონდა, რაც მის სახეს ახალგაზრდულ იერს აძლევდა.

— როგორ მიხარია, რომ მოხვედით, — დაიწყო ფეოლორ მიხაილოვიჩმა, — კინაღამ
შევიმინდი, ვაითუ პირობა დაეიწყებოდა-მეთქი.

— შერედა რატომ იფიქრეთ ეს. განა როდისმე გამოიტეხია სიტყვა?

— მპატივთ ვიცი, პირიანი აღმადანი ხართ. მიხარია, კიდეც რომ გნახეთ.

— მეც მიხარია, ფეოლორ მიხაილოვიჩ, თანაც ისეთ კარგ ვუნებაზე გხედავთ. რამე კარ-
გი ამბები ხომ არ გაიკეთა?

— დიახ, წუხელ არაჩვეულებრივი სიხმარი ენახე.

— მართლა? — და გაშეცინა.

— ნუ იცინით. მე სიხმრებისა მჭერა, სიხმრები მუდამ მიცხადლებიან. როცა ჩემი გან-
სვენებული ამა მიშა ანდა მაშინვე დამესიხმრება, განსაკუთრებით კი მაშინვე, უკვე ვიცი,
რომ უბედურება მელის.

— მიამბეთ რა თქვენი სიხმარი?

— ზედავთ ამ ვეღვა იაკარანდის ყუთს? ჩემმა ციმიბრელმა მეგობარმა ზოკან ვალიხანო-
ვი მაჩუქა იგი, ძალიან მიყვარს. მასში ეინახავ ხელნაწერებს, წერილებსა და ჩემთვის მოსა-

გონებლად ძვირფას ნივთებს. და აი, სიზმარში ვხედავ, ვზივარ ამ ყუთის წინ და ქალიღლებს ვარჩევ. უცებ მათ შორის რაღაც ვარსკვლავითი გაბრწყინდა. ვარჩევ ქალღლებს, ის ვარსკვლავი სან გამორჩლება, ხანაც ვაჭრება. ამან ძალიან დამაინტერესა, დავიწვი ქალიღლების ნელ-ნელა გადაწყობა და მათ შორის ეპიკურ ერთი ცაქცა ბრილიანტი, მავრამ ძალიან ლამაზი და ბრწყინალა.

— მერე, რა უყავით?

— უბედურებაც ეგაა, რომ აღარ მახსოვს. მერე სხვა სიზმრები შემომესივნენ, და აღარ ვიცი, სად წაივია ბრილიანტი. კარგი სიზმარი იყო!

— სიზმარი, მგონი, პირიქით უნდა აიხსნას, — შეენიშნე და მყისვე ენაზე ვიკბინე.

ფეოლორ მიხაილოვის სახე შევეცვალა, უფრო სწორად, მოედრებლა.

— თქვენ გგონიათ, რომ მე ბედნიერებას ვერ ვეწვიე? რომ ეს ამოა იმედია? — სევდო-ანად წამოიძახა მან.

— მე არ ვიცი სიზმრების ახსნა და არც მყერა მათი, — ვუბასუხე.

ძალიან ენათობდი, რომ ფეოლორ მიხაილოვის გუნება გაუფრფვე და შევეცვალე, როგორც მე გაუმხიარულებინა იგი. როცა მკითხა, თქვენ როგორ სიზმრებს ხედავთო, სასაცილო სიზმრები გავიხსენე.

— სწორედ ენახულობ სიზმარში ჩვენი გიმნაზიის ყოფილ უფროსს, ძველმოღურ კედელ-ღებთან, წარმოსადევ ქალს, რომელიც ყოველთვის რაღაც მიზეზით შტუქსავს, მესიზმრება წითელი კატაც. ერთხელ იგი ჩვენი ბაღის ღობიდან პირდაპირ გულზე მომახტა და ძალიან შემამინა.

— ბავშვი, მთლად ბავშვი, — გაიციხა ფეოლორ მიხაილოვიმ და აღერით მომანერდა. — სიზმრებიც რომ ბავშვური გაქვით! აბა, როგორ გაატარე ცარი შენს ნათლასთან, ძალიან იმხიარულე? — მკითხა შემდეგ.

— ძალიან. ვახშმის შემდეგ უფროსები ბანქოს მიუსხდნენ, ჩვენი კი, ახალგაზრდები მასპინძლის კაბინეტში შევეჭრდით და მთელი საღამო უყავინებდით. იქ გავიციანი ორი ძალიან მხიარული და კარგი სტუდენტი.

ფეოლორ მიხაილოვი მიიღწეა, გული დამწყდა, რომ ამეჭარადე უცებ შევეცვალა გუნება. მე არ ვიცი თუ ეპიკურის თვისება და გავიფიქრე, მოახლოებულმა შეტყეამ ხომ არ შეუცვალა-მეთქი გუნება, ტანში გამაგრებულა...

კარგა ხანია უკვე ჩვევად გექცა, როცა ფეოლორ მიხაილოვიმთან სამუშაოდ მივდიოდი ხოლმე, იგი ჩვეულებრივად მიამბობდა, სად იყო ან რას აკეთებდა იმ საათებში, როცა მე მასთან არ ვიყავი. ახლა მე ვკითხე, უკანასკნელ დღეებში რას საქმიანობდით-მეთქი.

— ახალი რომანი მოვიფიქრე, — მამასუხა მან.

— მართლა? საინტერესო რომანია?

— ჩემთვის ძალიან საინტერესოა. ოღონდ რომანის დასასრულს ვერაფერი მოვუხერხე. ახალგაზრდა ქალიშვილის ფსიქოლოგიამ შემიშალა ხელი. მოსკოვში რომ ვიყო, ჩემს ძმას-შვილს, სონეჩკას ვკითხავდი რჩევას, ახლა კი თქვენ უნდა დამეხმაროთ.

მე სიამაყით მოვეკვზადე ნიჭიერი მწერლის „დასაბმარებლად“.

— ვინ არის თქვენი რომანის გმირი?

— მხატვარი. არც თუ ახალგაზრდა კაცი, მოკლედი, ჩემი ხნისა.

— მამბეთ, მამბეთ, ვთხოვთ? — ვთხოვე ახალი რომანის დანტერესებულმა.

და ჩემს თხოვნას პასუხად მოსყვა ბრწყინვალე იმპროვიზაცია. არასოდეს, არც მანამდე და არც მას შემდეგ მე არ მსმენია ფეოლორ მიხაილოვიისაგან ისეთი შთამბეჭდავი თხრობა, როგორც მაშინ. რაც უფრო გაიტაცა თხრობამ, მით უფრო ვრწმუნდებოდი, რომ იგი საკუთარ თავდადასავალს მიამბობდა, ცდილია მხოლოდ მოქმედ პირებსა და გარემოს. მას თავი მოეყარა ვეღადრისთვის, რაც აღრე არავინებულ უამბინა ჩემთვის ნაწყვეტ-ნაწყვეტად. მკითხვით ჩამოსხმულმა მოთხრობამ ნათლად გადამიშალა თვალწინ მისი დამოკიდებულება განსვენებულ მეუღლესთან და ახლობლებთან.

ახალ რომანშიც ბავშვობის შიშიმ ხეიდრზე იყო მოთხრობილი. მხატვარი, ვისაც აღრევე ვარდაეცვალა მამა, რაღაც მშინე ავადმყოფობამ მთელი ათი წელი მოწყვიტა ცხოვრებასა და ხელოვნებას, მერე შეხვედრა ქალიშვილთან, რომელიც შეუფერდა, ტანჯვა-წამება, რაც ამ სიყვარულმა მოუტანა. მეუღლისა და ახლობელი აღამიანების (საყვარელი დის) სიკვდილი, სიღარიბე, ვაღები. გმირის სულიერი მდგომარეობა, მისი სიმართლაც, ახლობლებზე ვულის გატეხა, ახალი ცხოვრების და სიყვარულისაგან დაუკლებელი ღტოლვა, მამათრი სურვილი ბედ-

ნიუტონის პოენისა — ყველაფერი ისე ცხადად და ნიჭიერად იყო აღწერილი, ეტუხოზოდა თავად ავტორის განცხადება ისინი, მას ნატამალიც არ ეტუხოზოდა მხატვრული ფანტაზიისა.

გმირის დასახატავად ფეოდორ მიხაილოვიჩი მუქ საღებავებს არ იშურებდა, როგორც თვითონ ამბობდა, მისი გმირი ნაადრევად დაბერებული კაცი იყო, განუკურნებელი სენით შეპყრობილი (ხელის დამბლა), კუჭით და ექვიანი. მართალია, გული ნაზი აქვს, მაგრამ თავისი გრძნობები ვერ გამოთქვამს. მხატვარი, შესაძლოა, ნიჭიერიცაა, მაგრამ ბედი არ სწყალობს. ერთხელაც ვერ მოახერხა თავისი იდეისთვის ზორცი ისე შეესხა, როგორც ოცნებობდა, ეს კი მერტად სტანჯავდა.

ვატუობდი, რომანის გმირი თავად ფეოდორ მიხაილოვიჩი იყო, ამიტომ თავი ველარ შევყავე და შევამყავებინე:

— ფეოდორ მიხაილოვის, რატომ აყენებთ თქვენს გმირს ამდენ წყენას?

— როგორც ვატუობ, თქვენ ის არ მოგწონთ.

— პირიქით, ძალიან მომწონს. მას არაჩვეულებრივი გული აქვს. წარმოგიდგინათ, რამდენი უბედურება გამოიარა და მაინც უღრტინველად ვადაიტანა ყველაფერი. სხვას რომ ამდენი ტანჯვა განეტყუა ცხოვრებაში, ალბათ გული გაუქვავდებოდა, თქვენს გმირს კი მაინც უფერო ადამიანები და შხად არის დაეხმაროს მათ. არა, თქვენ მას უსამართლოდ ეძეცით.

— დიხს, გეთანხმებით, მას ნამდვილად კეთილი, მოყვარული გული აქვს და როგორ მიხარია, რომ თქვენ ეს დაინახეთ.

— და აი, — განაგრძობ თბრობა ფეოდორ მიხაილოვიჩმა, — თავისი ცხოვრების ვადამწყვეტ წლებში მხატვარი ხედება ახალგაზრდა ქალიშვილს, დაახლოებით თქვენი ასაკისას, ან ორიოდე წლით უფროსს. დვაჯრკვით მას ანა, რომ გმირად არ მოვიხსენიოთ. ეს ლამაზი სახე-ლია...

ამ სიტყვებმა დამაბრწყინა, რომ გმირ ქალიშვილში ის გულისხმობდა ანა ვასილენა კორკინ-კრუკოვსკის, თავის ყოფილ საცოლეს. იმ წუთში მთლად დამავიწყდა, რომ მეც ანა მერქვა, რადგან სულაც არ ვფიქრობდი, თუ ამ მოთხრობას რაიმე კავშირი ჰქონდა ჩემთან. ახალ რომანს (როგორც მე ვფიქრობდი) საფუძვლად უნდა დასდებოდა საზღვარგარეთ მყოფი ანა ვასილენასაგან ახლახან მიღებული წერილი, რაზედაც წინა დღეებში მელამპარაკებოდა ფეოდორ მიხაილოვიჩი.

გმირი ქალის სახე მხატვრის სახისაგან განსხვავებული სიღებავებით იყო დახატული. ავტორის სიტყვით, ანა იყო უწინარი, კვიანი, კეთილი, მხიარული ქალიშვილი, იგი ადამიანებთან ურთიერთობაში დიდი ტაქტით გამოიჩინებოდა. ახალგაზრდობაში სიღამაზეს დიდად ვაფასებდი, ამიტომაც ველარ მოვითმინე და ვკითხე:

— ლამაზი თუ არის თქვენი გმირი?

— ლამაზი არ არის, მაგრამ არც უღამაზო ეთქმის. მე მიყვარს მისი სახე.

მომხერენა, თითქოს ფეოდორ მიხაილოვიჩს ეს სიტყვები წამოსცდა და გული შემეკუმშა. კორკინ-კრუკოვსკის მიმართ შური აღმებრა, შევნიშნე:

— ფეოდორ მიხაილოვიჩ, მერტამეტად გაიადეაღეთ ეგ თქვენი ანა, ნუთუ მართლა ასეთია?

— სწორედ რომ ასეთია. მე ის ზედმოწევით შევისწავლე. მხატვარი, — განაგრძობ თავისი ამხავი ფეოდორ მიხაილოვიჩმა, — მხატვრების წრეში შეხვდა ანას. რაც უფრო სწორად ხედებოდა მას, მერტად მოსწონდა და რწმუნდებოდა, რომ სწორედ მასთან ჰპოვებდა ბედნიერებას, მაგრამ ამაზე ოცნება თითქმის შეუძლავ მიახნდა. მართლაცაა, ბედნიერების სანაცვლოდ რა უნდა მიეცა სანდამხელ, სნეულსა და ვაღებში ჩაფლულ კაცს სიცოცხლით სავსე ქალიშვილისათვის, რომელსაც მხატვრის შეყვარება დიდი მსხვერპლის ფასად დაუჯდებოდა და მთელი ცხოვრება სანანებლად ექნებოდა, თავის ბედს მხატვარს თუ დაუკავშირებდა? ან საერთოდ თუა შესაძლებელი, რომ ახალგაზრდა ქალიშვილმა, მამაკაცისაგან ხასიათითაც და ასაკითაც განსხვავებულში, შეიყვაროს ნემში მხატვარი? იქნება თუ არა ეს ფსიქოლოგიურად დამატრებელი? აი, ამაზე მიწილდა თქვენი აზრის მოსმენა, ანა გრიგორევენა.

— რატომაც არ შეიძლება, როგორც ამბობთ, ეგ თქვენი ანა ველაც კველუთი გოგოკი არა, კეთილი და გულისხმიერი ქალიშვილია. მაშ რატომ არ უნდა შეიყვაროს მხატვარი? მერე რა, რომ ის ავადმყოფი და ღარიბია? ნუთუ სიყვარული სიმდიდრესა და ვარგებლობაშია? ან რა მსხვერპლზეა ლამაზი? თუ უყვარს მხატვარი, მაშინ თავადაც ბედნიერი ყოფილა და სანანებელიც არაფერი ექნება!

მე ცხარედ ვლამპარაკობდი, ფეოდორ მიხაილოვიჩი მღელვარებით მისმენდა.

— და თქვენ ნამდვილად გკერათ, რომ ქალიშვილს შეეძლო შეეყარებოდა მხატვარი გულწრფელად? სამუდამოდ?

იგი შეჩერდა, თითქოს ყოყმანობს.

— ერთი წუთით წარმოიდგინეთ თავი მის ადგილას, — თართოლებული ხმით მითხრა მერე. — წარმოიდგინეთ, რომ მხატვარი მე ვარ, მე ვაგვიზღვეთ სიუყვარული და ვთხოვეთ ცოლობა, რას მიპასუხებდით?

ფეოდორ მიხაილოვიჩის ისეთი მღვლეარება დაეტყო სახეზე, ისეთი ტანჯვა გამოეხატა, რამე მე ბოლოს და ბოლოს მივხვდი, ეს უბრალო ლიტერატურული საუბარი არ იყო და ახლა ჩემი უარი უზარმაზარ დარტყმას მიაყენებდა მის თავმოყვარეობასა და სიამაყეს. შეეხედე მის აღელვებულ, ჩემთვის მეტად საყვარელ სახეს და ვუთხარი:

— მე გიპასუხებდით, მიყვარხარ და მთელი ცხოვრება შეეყვარებით-მეთქი.

აქ აღარ გაიხსენებ არაჩვეულებრივად ნახ, სიუყვარულით სავსე სიტყვებს, რასაც იმ დღეებშია წუთებში შეუბნებოდა ფეოდორ მიხაილოვიჩი: ისინი წმიდათაწმიდად მიმანჩია და საიდუმლოდ ეინახავ.

უღიგესმა ბედნიერებამ ისე დამთრგუნა და დამაბნია, რომ კარგახანს ვერ ვირწმუნე მისი სიპართლე. ვახსენებ მხოლოდ, როცა თითქმის საათი გავიდა, ფეოდორ მიხაილოვიჩმა ჩვენი მოპაეის გეგმებზე მკითხა, რა აზრისა ვიყავი, მე ვუპასუხე:

— განა ახლა რაიმეს განსჯა შემიძლია, მე ხომ ასეთი ბედნიერი ვარ?

არ ეცოდნო, როდის გადავიხდილით ქორწილს, ამიტომ გადავწყვიტეთ ჭერჭერობით დედანების გარდა არავისთვის გაგვეზილა ეს ამბავი; ფეოდორ მიხაილოვიჩი შემოირდა, ხვალე მოვიდოდა და მთელი საღამო დარჩებოდა ჩვენსას, თანაც დასძინა: მოუთმენლად ველი ჩვენს მომავალ შეხვედრას.

მან წინა კარგამდე მიმაცილა და მზრუნველად მომახვია თავსაბერი. ის იყო, უნდა დავმშვიდობებოდი, რომ შემაჩერა და მითხრა:

— ანა გრიგორენა, მე ახლა უკვე ვიცი, სად გაქრა ჩემი ბრილიანტი:

— ნუთუ სიზმარი გაგახსენდათ?

— არა, სიზმარი ვერ ვაგისხენე, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს ეპოვე ბრილიანტი და განზრახული მაქვს, მთელი ცხოვრება თან ვატარო.

— სცდებით, ფეოდორ მიხაილოვიჩ, — გავიციე მე, — ბრილიანტი კი არა, უბრალო კენჭი იპოვეთ.

— არა, დარწმუნებული ვარ, რომ ამჟერად აღარ ვცდები. — მითხრა ფეოდორ მიხაილოვიჩი და გამოემშვიდობა.

აღფრთოვანებული წამოვედი ფეოდორ მიხაილოვიჩის სახლიდან. მახსოვს, ქუჩაში ხმაბლდა ვლაპარაკობდი, თითქმის ვუვიროდი. გამვლელ-გამომვლელს ველარ ვამჩნევდი.

ღმერთო ჩემო, რა ბედნიერებაა, ნუთუ ყველაფერი სინამდვილეა და არა სიზმარი?

ნუთუ ის მართლა ჩემი ქმარი იქნება?

ხალხის ხმაურმა გამომათხიზლა და მაშინლა გამახსენდა, რომ საღამოს ნათესავთან ვიჯავი მიწვეული ჩემი ბიძაშვილის, მიხეილ ნიკოლაევიჩ სნიტკინის დღეობაზე. საფრთხიშენში შევედი (მაშინ იშვიათი იყო საკონდიტროები) სადღესასწაულო ნამცხვრის საყიდლად. ისე ვიყავი აღფრთოვანებული, ვველაფერი კარგად და საყვარლად მეჩვენებოდა, მინდოდა ვეელას მოვფერებოდი, რამე სასიამოვნო მეოქვა ვეელასთვის. თავი ველარ შევიკავე და ნამცხვრის გამოიდეულ გერმანულ ქალიშვილს ვუთხარი:

— რა საოცარი სახის ფერი და ლამაზი ვარცხნილობა გაქვთ!

ნათესავთან უმარავი სტუმარი დამხვდა, დედაჩემი კი არ მოსულეყო. არადა დამირებელი იყო, უსათუოდ მოვალე. დაელონდი, როგორ მინდოდა, ვალე მუხარებინა მისთვის ჩემი ბედნიერება.

ვახსენი მზიარულად მიდიოდა, მე კი რაღაც უცნაურობა მჭირდა: არ მესმოდა, რას მეუბნებოდნენ სტუმრები და ვეელას გაურკვევლად ვპასუხობდი. სტუმართავან ვილაცას ფეოდორ მიხაილოვიჩი ეუწოდე. დამეინოვნენ, მე კი თავის ტკივილი მოვიმზიხე.

ბოლოს გამოინდა დედაჩემიც. შემოსასვლელში მივეგებე, მოვხევიე და ყურში ვუჩურჩულე:

— მომილოცე, მე საპატარძლო ვარ!

სხვა ველარაფრის თქმა ველარ მოვასწარი, რადგან დედას უკვე მასპინძლებიც გამო-

გეგმენ. მასოსს, მთელი საღამო გამოძველად მიყურებდა იგი, რადგან არ იცოდა, სტუ-
მართაგან ვინ იყო ჩემი საქმრო. შინ რომ დაებრუნდიო, მაშინდა აუტხსენი, დონატოვიჩი
კახიძეები-მეთქი. არ ვიცო, გაუბარდა თუ არა ეს ამბავი დედას, მე მეორე რომ არა. იგი
გამოცდილი, ცხოვრებაში ჩახედული ქალი იყო და კარგად იცოდა, ღარიბი და ავადმყოფი
ქმრის ხელში ბევრ ტანჯვასა და მწუხარებას გამოვივლიდი, მაგრამ არც უფროა უარის
თქმა (როგორც ცდილობდნენ შემდეგში სხვები), რისთვისაც დიდი მადლობელი ვიყავი
მისი. ან ვის შეეძლო დაეყოფილებინე და უარი მეთქვა კარზე მომღვარ ბედზე, რამაც შემ-
დეგში, ჩვენი ერთად ცხოვრების მანძილზე, დიდი გაჭირვების მიუხედავად (ქმრის ავადმყოფ-
ობა, ვალუბი), ორივეს კეთილშინაობა ზედნიერება გამოგვაკლდევინა.

მეორე დღე, ცხრა ნოემბერი ძალიან გაჟიანურდა. აღარაფრის გაკეთება აღარ შეგეძლო,
დაჭირილებით აღვიდგინე გუშინდელი საუბარი და ყველაფერი სტენოგრაფიულ წიგნში
ჩაიწერე.

შვილის ნახევარზე ფეოლორ მიხილოვიჩი გამოხნდა და აღერ მოსვლის გამო ბოლოში
მოიხალა.

— მოთმინება აღარ მეყო, ისე მეწადა თქვენი ნახვა.

— Nous sommes logees a la même enseigne *, — ეუბასუბე სიცილიო. — მთელ დღეს
ვეღარაფერი გაეკეთებ, სულ თქვენზე ვეფიქრობდი, რა ბედნიერი ვარ, რომ მოხვე-
დიო!

ფეოლორ მიხილოვიჩმა მაშინვე შენიშნა, რომ ღია ფერის კაბა მეცვა.

— აქეთ რომ მოვდიოდი სულ იმაზე ვფიქრობდი, ისევე შეგებში იქნებოდით თუ არა
და ამა, ვხედავ, გამოვიცვლიათ კიდევ.

— მაშ როგორ, როცა ასე ბედნიერი ვარ. მაგრამ იცოდეთ, ვიდრე ჩვენს ამბავს
გამოეკახადებთ, საზოგადოებაში თაღებს ჩაეიცემ, შინ კი ასეთი ტანსაცმლით დავიხვედ-
ბით.

— ვიხდებთ ვარდისფერი. — მითხრა მან. — თანაც ძალიან გაახალგაზრდავებთ, მთლად
გოგონას მგავხართ.

ეს ისე თქვა, თითქოს ჩემი გაახალგაზრდავება სწყინდა. მე ვიცოდი და ვარწმუნებდა,
ძალიან მალე დაებრუნდები-მეთქი. თუმცა ამას ხუმრობით ეამბობდი, მაგრამ ჩემი ცხოვრება
ისე წარმართა, სიბერისა რა მოგახსენოთ, და ხანშიშესულ დარბაისელ ქალს კი მალე და-
ვემგვანე, ისე რომ ჩვენ შორის ასაკობრივი განსხვავება თითქმის აღარც შეიმჩნეოდა.

ოთხშაბი დედაჩემი შემოვიდა. ფეოლორ მიხილოვიჩმა ხელზე აკოცა და უთხრა:

— რაღა თქმა უნდა, უკვე იციო, რომ თქვენს ქალიშვილს ხელი ვთხოვე. იგი თანახმა
ყოლად გამომივეს, რითაც უსაზღვროდ ბედნიერი ვარ. მაგრამ მინდა მისი არჩევანით თქვენც
კმაყოფილი იყოთ. ანა გრიგორენა ისე გაქებდათ, უკვე დიდ პატივსა გცემთ. პირო-
ბას გააძვეთ, ყველაფერს ვიღონებ, რათა თქვენი შვილი ბედნიერი იყოს. თქვენთვის კი
ერთგული და საყვარელი ნათესავი ვიქნები.

სიხარული უნდა ითქვას, რომ ჩვენი ქორწინების თითმეტეი წლის მანძილზე ფეოლორ
მიხილოვიჩი მართლაც დიდი მოწინებით და ყურადღებით ექცეოდა დედას და გულწრფე-
ლად უყვარდა იგი.

ფეოლორ მიხილოვიჩმა თავისი ხანმოკლე სიტყვა საზეიმო იერით, როლად ცოტა დაბ-
ნეულად წარმოთქვა, რაც მეტე თვითონაც შენიშნა. დედაჩემი ძალიან ააღელვა მისმა ნათ-
ქვამმა, იგი მოეხვია ფეოლორ მიხილოვიჩს, სთხოვა ვყვარებოდე და გამფრთხილებოდა.
მერე ატირდა.

შევეცადე, ეს არასასიამოვნო სენა შემეცვალა და ვთქვი:

— ძვირფასო დედა, ჩქარა მოგვიტანეთ ჩაი, ფეოლორ მიხილოვიჩი შევიცხვლია...

ვისხედით ძველებურ რბილ საუბარულში, შევეტყუოდით ჩაის და მხიარულად ვსაუბ-
რობდით...

დაახლოებით ერთი საათის შემდეგ ზარმა დაკრეა. მსახურმა ორი ახალგაზრდა კაცის
სტუმრობა გვაუწყა, ისინი სხვა დროსაც ყოფილან ჩვენთან, მაგრამ ამჯერად ძალიან მეწყი-
ნა დაუპატივებელი სტუმრების მოსვლა და დედას ვთხოვე:

— ბოდიში მოუხადეთ და უთხარიოთ თავი სტუგია-თქო.

* ჩვენც მაგ დღეში ვართ (ფრანგ.).

— გაბოგათ უარს ნუ ეტყვი, ანა ნიკოლაენა, — შემაწუხებინა ფეოდორ მიხაილოვიჩმა. — მერე ჩემსკენ მობრუნდა და ხმადაბლა დაუმატა, — მინდა ახალგაზრდების წრეში გიხილოთ, აქამდე ხომ სულ ჩვენთან, მოხეტელებთან გზავდავით.

გამეღიმა და დედას ვთხოვე სტუმრები მოეპატოვა. შემდეგ ისინი დოსტოევსკის წარედღინე. ახალგაზრდები ცოტა არ იყოს დააბნია სახელგანთქმული მწერლის მოულოანებელ გაცნობამ. ზვენი სადღესასწაულო განწყობილება რომ გამემატებინა, სტუმრებს ვეთხარა, ახლახან დაეასრულეთ ასალი რომანი და მის აღსანიშნავად ეზვიმოხთ-მეთქი. ძალიან შინდოდა საუბარში დოსტოევსკისაც მიეღო მონაწილეობა. ამიტომ ვისარგებლე ერთ-ერთი ახალგაზრდის შეკითხვით, გაგიაჩათ თუ არა გუშინდელმა შეკრამა და ვატყვი:

— ეს თქვენი ბრალი იყო, თავი რომ ამტკიცდა, გამუდმებით მთელი საღამო ეწეოდით. ვანა შეიძლება, ფეოდორ მიხაილოვიჩ, ამდენის მოწვევა?

— მოსამართლედ ვერ გამოვდგები, მე თითონ ბუერს ვეწვევი.

— მერე ეს ხომ განმარტობას ვნებს?

— რა თქმა უნდა, მაგრამ ეს ისეთი ზვევაა, რომელსაც კაცი თავს ვერ დააღწევს. ამის შემდეგ დოსტოევსკის აღარ დაუღაბარაყენია, იგი ეწეოდა და გამოძეულად გეოვალეობდა, ხან ზე. ხანაც სტუმრებს: ახალგაზრდები დედადნენ, ეტუბობდათ, კარგად იცოდნენ დოსტოევსკის სახელი. მერე მოხორეს, გუშინ, შენი წამოსვლის შემდეგ გადაწყვეიტეს სეროვის „იდეალიზ“ სანახავად წასვლა და როდის გეცლებათო. მე თავზიანად, მაგრამ გადაწყვეიტით ვეთხარი, ოპერაში ვერ წამოვალ, რადგან სტენოგრაფიამა უნდა ვივარჯიშო, რომ ამხანაგებს დავეწყო-შეთქი.

— მაშ თუთომეტ ნოემბერს კონცერტზე წამოდით, აღრე ხომ შეგვიბრდიო? — წყენით მიოხრეს მათ.

— ვერც კონცერტზე წამოვალ.

— ვახსოვთ, როგორ მოგეწონათ შარშან ეს კონცერტი?

— შარშან სხვა იყო. მას აქვთ ბევრმა წყალმა ჩაიარა. — ხაზგასმით ეუბანებე მე.

ახალგაზრდებმა ზედმეტად იგრძნეს თავი და წასასულელად მოემზადნენ. მე პატყი აღარ დამეწყო.

— ამაყოფილი ხართ ჩემი მოტყევიო? — ეკითხე ფეოდორ მიხაილოვიჩს, ყმაწვილები რომ წვიდნენ.

— ჩიტყვით ტყეყებდათ, სამწუხარო მხოლოდ ის არის, რომ თაყენისცეყმენი ვანაწყენათ და უარი უთხარით ყველაფერზე, რაც აღრე ასე გიტყებდათ.

— დმერთმა ხელი მოუღარათო, რაში მჭირდებინ ასლა ისინი. ასლა მე მხოლოდ ერთი ცინნე მჭირდება: ჩემი ძეირფასი, საყვარელი, დიდებული ფეოდორ მიხაილოვიჩი.

— ეს მე ვარ ძეირფასი და საყვარელი? — მკითხა სინარულით. მთელი საღამო გულითადად ესაუბრობდათ. რა ზედნერი ვიყავი მაშინ, რა სიამოვნებით ვიხსენებ ასლა იმ დღებს.

სიკვდილი. დასაფლავება

ფეოდორ მიხაილოვიჩს ბუნებით ძალზე შრომისმოყვარე ადამიანი იყო. მე ზგონია, მდიდარიც რომ ყოფილიყო და საარსებო სახსრებზე ზრუნდა არ დასჭირებოდა. მაშინაც ვერ ვასძლება უქმად და ყოველთვის იმოვიდა თემას ლიტერატურული სამუშაოსათვის.

1881 წლის დასაწყისში ყველა ვალი გაეისტუმერია, მთელი ცხოვრების მანძილზე მძიმე ტყირთად რომ გავწეა, ხოლო „რუსტი ვესტნიკის“ რედაქციაში უკვე გარკვეული თანხა (ხუთას მინეთამდე) შემონახულიც გვეოწდა. ასლა თითქოს არც იყო აუცილებელი, დეუყოვნებლივ წამოეწყო ასალი სამუშაო, მაგრამ ფეოდორ მიხაილოვიჩს არ სურდა დასვენება. გადაწყვიტა წელახლა შესდგომოდა „დნენიცი პისატელიას“ გამოცემას, რადგან მაშინდელი მღელვარე წლებსი რუსეთის პოლიტიკური მდგომარეობის ირკვლივ ბევრი ისეთი მოსაზრება გაუჩნდა, რომლებმაც მოსვენება დუეარგა და რომელთა თაყისუფელად გამოთქმა საყეთარ ეურნალშია თუ შეეძლო. ამასთანავე, 1880 წელს გამოსული „დნენიცი პისატელიას“ ერთადერთი ნომრის საყოველთაო აღიარებაც გეაიმედებდა, რომ ასალი გამოცემა მეთხველთა ფართო წრეს დაინტერესებდა. ფეოდორ მიხაილოვიჩსაც ხომ სწორედ ეს სურდა—თაყისი იდეები ხალხში გავრცელებინა. „დნენიცი პისატელიას“ გამოცემას იგი ორი წლით ვართუ-

დობდა, შემდეგ კი ოცნებობდა, დაწერა „მშვიდი კარამაზოვების“ მეორე ნაწილი, რომელშიც წარმოდგენილი იქნებოდა თოქმის ყველა გმირი პირველი ნაწილიდან, როგორც ოცნების შემდეგ, ლამის თანამედროვე ეპოქაში. ამ ოცნების განმავლობაში ისინი საკმაოდ ბევრის გაცემბას მოასწრებდნენ, ბევრ ტანჯვა-წამებასაც გადაიტანდნენ. გათვალისწინებული რომანის გეგმა, მისი ნაამბობისა და ჩანაწერების მიხედვით, მეტად საგულესეურო ჩანდა და ზუსტად დასაინანი, რომ ამ გეგმის განხორციელება არ მოხერხდა.

„დენეისე ჰისტორიას“ ხელმოწერამ წარმატებით ჩაიარა და იანვრის ოცნების ჩვენ-სვე გვყავდა... ხელისმომწერი.

ფეოდორ მიხაილოვიჩის ერთი კარგი ჩვევა ჰქონდა — ხელისმომწერთა ფულს იგი თავის საკუთრებად არ მიიხრევადა მანამ, სანამ ხელისმომწერთ არ დააკმაყოფილებდა სწორედ ამიტომ მან თავის სახელზე წიგნაკი გახსნა სახელმწიფო ბანკში, სადაც შემწონდა ხელისმომწერთა თანხა. ყოველივე ამის წყალობით შეგვეძლო დაუყოვნებლივ დაგვებრუნებინა ფული ხელისმომწერთათვის.

იანვრის დასაწყისში ფეოდორ მიხაილოვიჩი თავს ჩინებულად გრძობდა. დაიღობა სტუმრად ნაენებთან და თანახმა იყო მონაწილეობა მიეღო შინაურ სექტაკლებში, რომლის დადგმასაც ვარაუდობდნენ თებერვლის დასაწყისში გრაფინია ს. ა. ტოლსტაიას ბინაში. უნდა დაეღვათ რამდენიმე სკენა გრაფ ა. კ. ტოლსტოის ტრილოგიიდან. ფეოდორ მიხაილოვიჩმა აიღო საქმისნის როლი „ივანე მრისხანეს სიკვდილში“.

უკვე სამი თვე იყო, გულურა აღარ დამართოდა, მისი მხენ, ცოცხალი გამოშტაყველება ყველაზე გვაოხდებდა, რომ ზამთარი მშვიდობიანად ჩაეგლიდა. იანვრის შუა რიცხვებიდან ფეოდორ მიხაილოვიჩი „დენეისის“ შედგენას შეუდგა, ამ ნომერშივე უნდადა გამოქვეყნებინა თავისი მოსაზრებები და სურვილები „საიურ კრების თაობაზე“. სტატიის თემა ისეთი იყო, რომ ცენზურას შეიძლებოდა არც გეგმევა, რაც ძალიან აფიქრებდა ფეოდორ მიხაილოვიჩს. ეს ამბავი გრაფინია ს. ა. ტოლსტაიას პირით საცენზურო კომიტეტის ახლად დანიშნულმა თავმჯდომარემ ნიკოლაი სავინ აბაზამ შეიტყო. ნ. ს. აბაზამ სთხოვა ს. ა. ტოლსტაიას, გადაეტა ფეოდორ მიხაილოვიჩისათვის — ნუ გეღარდებათ, თქვენი სტატიის ცენზორი თვითონ ეტყვიანო. 25 იანვარს გამზადებული სტატია სტამბას გადაეცხაყნა ასაწყობად. ახლა მხოლოდ საბოლოო კორექტურადა იყო საჭირო, მერე ცენზორს გადასცემდნენ და ბეჭდვაც დაიწყებოდა. ასე რომ, ნომერი თვის ბოლოს მზად იქნებოდა.

25 იანვარი ცვირა დღე იყო, ჩვენთან უამრავმა სტუმარმა მოიყარა თავი. მოვიდა პროფესორი ი. ფ. მილერი და ჩემს მუშაობას სთხოვა, 29 იანვარს, პეტუჩინს გარდაცვალებას დღეს გამოხუცოლო ლიტერატურულ საღამოზე, რომელიც სტუდენტთა სასარგებლოდ იმართებოდა. ფეოდორ მიხაილოვიჩმა არ იცოდა რა ბედი ეწეოდა მის სტატიას, ხომ არ მოუხდებოდა მისი შეცვლა სხვა მასალით, ამიტომ პირველად უფრო საღამოში მონაწილეობაზე, მაგრამ შემდეგ დათანხმდა. შემდგომ ყველანი აღნიშნავენ, რომ ფეოდორ მიხაილოვიჩი იმ საღამოს სრულიად განსაზღვრულ და მზიარულად გამოიყურებოდა და სიმიის არაფერი ეტყობოდა, რაც რამდენიმე საათის შემდეგ მოხდა.

26 იანვარს ფეოდორ მიხაილოვიჩი ჩვეულებისამებრ პირველ საათზე ადგა და როცა მასთან კაბინეტში შევედი, მიაშობ, თუ რა ფართაკი შევემთხვა ღამით. კალმის ბუდე თავის კალმინად მაგიდიანად ვაღმოვარდნოდა და წიკნების თაროების ქვეშ შევარბეულო. ამ კალმის ბუდეს იგი ძალიან უფრთხილდებოდა, რადგან თამბაქოს დასატანდაც იყენებდა. ფეოდორ მიხაილოვიჩი ამდგარა და საკმაოდ მნიშვნელოვნად წიკნების თარო რის ვაი-ვაჯაბით თვითონ გამოუწვევია. აღმათ ამ მიზეზით ერთბაშად ვასკდა ფილტვის არტერია და თერმე პირადან სისხლი წასკდა, მაგრამ, რადგანაც სისხლის დენა ძლიერი არ ყოფილა, ყურადღებამ არ მოუქცევია, თან ჩემს შეწუხებასაც მორიდებია. ძალიან შეემფოთლი. თუმცა მისთვის არაფერი მოჰქვამს, მაშინვე გავგზავნე მონამსახურე ბიჭი ჩემი ქმრის მუღშიმე მკურნალთან ექიმ ი. ბ. ფონ-ბერტრედიან და შევეუფავე დაუყოვნებლივ მისულოცო. სამწუხაროდ ექიმი ავადმყოფთან აღმოჩნდა წასუღა და მხოლოდ ხუთ საათზე მოახერხა მოსკლა.

მიუხედავად ამისა, ფეოდორ მიხაილოვიჩი მშვიდად იყო, ბავშვებს ელაპარაკებოდა ეხუმრებოდა. მერე „ნოვაია ვრემისა“ კითხვა დაიწყო. სამ საათზე ერთი ნაენობი, საკმაოდ გულკეთილი კაცი გვესტუმრა, რომელიც ძალიან უყვარდა ფეოდორ მიხაილოვიჩს. მაგრამ ამ კაცს ერთი ნაკლი ჰქონდა, კამათი უყვარდა. ახლაც, სიტყვა რომ ჩამოვარდა ზემოთ ნახსენებ „დენეისის“ სტატიებზე, თანამოსუბარემ რადაცის მტკიცება იწყო. ფეოდორ მიხაილოვიჩი, რომელიც სისხლის დენის გამო უღუნებოდა იყო, შეედავა და ცხარე კამათი გაიმარ-

თა. ბებრი ვეკაღე, შემეჩერებინა მოკამათუნა. მგარამ ამოდ. სტუმარი სტუმარი
 თხილე, ფეოდორ მიხაილოვიჩი ცუდად არის და აბღენი ლანარაკი, და თანაც
 ხმაჟალაღი, აგნებას-მეოქი. როგორც იქნა ხელ საათზე სტუმარი წაიდა. სადილობა რომ
 დაეპირეთ, სწორედ ამ დროს ფეოდორ მიხაილოვიჩი დეჟანზე ჩამოჭდა და გაქუშდა. უცებ
 დავიანებ, რომ სისხლმა ნიკანი წითლად შეუღება, მერე წერილ ნაკადად ჩამოვონა წვერზე.
 შემზარავად ევიფრა. ჩემს ყვირილზე მოციფედნენ მოსამხატრე და ბავშვები, ფეოდორ
 მიხაილოვიჩს არ შეშინებია, პირიქით ჩვენ გვაშევიღებდა, მერე ბავშვები საწერ მაგიდასთან
 მივივანა და ასლანას მიღებულ ფურნადის „სტრეჟასა“ ნომერი აჩვენა, რომელშიც მოთა-
 სებელი იყო კარიკატურა ორ მეფეზეზე, ბადეში გამჟღერი წყალში რომ ჩაეცხვილიყენენ.
 მან ლექსიც კი წავითხა ბავშვებს, თანაც ისე მზიარულად, რომ ბავშვები დაწყნარდნენ.
 თითქმის საათმა მშვიდად გათარა, ამასობაში ექიმიც მოვიდა, როდესაც იგი ავადმყოფს სინ-
 კავდა და მკერდზე რამდენჯერმე დაკრა თითი, ფეოდორ მიხაილოვიჩს ისე წასკდა სისხლი,
 მგარამ ამკერად ისე ძლიერად, რომ გული შეუღონდა. როცა მოვახლოვრეთ, მაშინვე მო-
 მიბრუნდა:

— ანია, ვახოვ, ახლავ დაეძახო მღვდელს, მინდა აღსარება ვუთხრა და ვეზიარო!

თუცა ექიმი არწმუნებდა, საშინო აზაფერიაო, მგარამ რომ დამეშეშებდნენ, მაინც
 ვეასრულე მისი თხოვნა. ჩვენ ვლადიმირის ეკლესიის მახლობლად ეცხოვრობდით, ამიტომ
 მღვდელი მამა მეგორსკი ნახევარ საათში გვეახლა. ფეოდორ მიხაილოვიჩი მშვიდად და
 გულთხილად შეხვდა მას, კარგა ხანი მოანდობა აღსარების თქმას, მერე ეხიარა მღვდელი
 რომ წაიდა, ბავშვებიანად შევედი კაბინეტში, რათა ფეოდორ მიხაილოვიჩისათვის საიდუმ-
 ლო ზარების მიღება მიმეღოცა. მან დაგვლოცა, მერე ბავშვებს სთხოვა, თანხმობით ეცხოვ-
 რათ, ყვარებოდათ ერთმანეთე, ვეყარებოლი მეც და გამფრთხილებოდნენ. ბავშვები რომ
 გაისტუმრეს, მადლობა გადამიხადა იმ ბედნიერებისათვის, რაც მას მივანიჭე და მთხოვა, მანა-
 ტრე, თუკი როდისმე უნებრად რაიმე გაწყენინეთ. ცოცხალყვარა ვიღვექ, ძალა არ შე-
 წევდა მის სიტყვებზე რაიმე შეპასუხა. შემოვიდა ექიმი, ავადმყოფი დეჟანზე დაწვიანა, ლა-
 პარაკი და მოძრაობა აუკრძალა და მოითხოვა, სასწრაფოდ მოგვეყვანა ორი ექიმი. ერთი
 მათგანი ა. ა. პედიფერი, მისი ნაცნობი იყო, ხოლო მეორე პრაფესორი დ. ი. კოშლაკოვი
 გახლდათ, რომელსაც ჩემი ქმარი ზოგჯერ რჩევისათვის მიმართავდა ხოლმე. ექიმ ფონ-
 ბრეტკელის ბარათიდან კოშლაკოვი მიხვდა, რომ ავადმყოფი მძიმე მდგომარეობაში იყო
 და მაშინვე შოვიდა. ამკერად ფეოდორ მიხაილოვიჩი გასწავით აღარ შეეწყუტებოდათ. კოშ-
 ლაკოვი დაასკვნა, რადგან სისხლი ბებრი არ დაუკარგავს (სულ ორიოდე ჭეჭა), შეიძლება „სა-
 ცობი“ წარმოიშვას და ყველაფერი ამით დამთავრდესო. ფონ-ბრეტკელმა მთელი ღამე ფეოდორ
 მიხაილოვიჩის საწოლთან გაატარა მას შვიდად ეძინა. გამთენიისას, როგორც იქნამეე ჩაშვიძინა.

27 იანვარს მშვიდად ჩაიარა. სისხლის დენა არ გაწევირებულა. ფეოდორ მიხაილოვი-
 ჩი ამომვიღდა, გამზიარულდა, ბავშვების შემოყვანა მოასურვა და ჩურჩულთ კიდევ ესა-
 უბრა. მამ. დროდართ შეწყუტებულა მხოლოდ „ენვენილის“ თაბანზე. იმ დღეს სტეფანის
 სტამბიდან დამკაბადონებელი შოვიდა და შესაღარებელი გვერდები მოიტანა. აღმოჩნდა, რომ
 შვიდი სტრიქონი უნდა ამოგვეყო, რათა მთელი მასალა ორ თაბანში ჩატეულიყო. ფეო-
 დორ მიხაილოვიჩი აღელდა. ვერჩიე, რამდენიმე სტრიქონით შეემცირებინა წინა გვერდები,
 რაზედაც დამთახმდა. დამკაბადონებელი ნახევარი საათით დეჟანოვნი და ორიოდე ჩასწო-
 რების შემდეგ მასალა ფეოდორ მიხაილოვიჩს ვერჩენე, იგი კმაყოფილი დაჩრა. ჩემმა მეუღ-
 ლემ რომ გაიგო, ფურნადის ნომერი ანაწყობშივე გაეგზავნათ ცენზორისათვის, ხოლო ცენ-
 ზორმა დაბეჭდვის ნება უკვე დართოთ, სავსებით დამშვიდა.

ამასობაში ფეოდორ მიხაილოვიჩის ავადმყოფობის ამბავი მთელ ქალაქს მოედო. დღის
 ორი საათიდან შუადამეღე გასმოდა საღარბაზო ზარის რეკვა. იძულებული ვავხდით ზარი
 უცხოვერთო. ფეოდორ მიხაილოვიჩის განმრთელობის გასაგებად მოდიოდნენ ნაცნობები და
 ექნობები, მოქიონდათ თანაგრძნობით სავსე წერილები, იგზავნიდნენ ღებუშებს, მაგარამ
 ავადმყოფთან მნახველთა შემუგება აურბალელი გეჭონდა. ამიტომ მე ვადვიოდა ორი-სამი
 წუთით ნაცნობებთან და ვეუბნებოდი, როგორც იყო საქმე. ფეოდორ მიხაილოვიჩს ძალიან
 სიამოვნებდა საერთო ყურადღება და თანაგრძნობა. იგი ჩურჩულთ შეკითხვობდა ყველას
 ამბავს და ერთი გულთხილი წერილის პასუხიც კი დამაწვიანა. მერე პრაფესორი კოშლა-
 კოვი მოვიდა და, რომ შეატყო, მდგომარეობა საგრძნობლად გაუმჯობესებულყო, ავადმყოფ-
 ფი ანუგემა: ერთი კვირის შემდეგ წამოდგებით, ორი კვირის შემდეგ კი მთლიანად ვაბო-
 განმრთელებითო, თან ურჩია, რაც შეიძლება ბებრი იძინეთო. სწორედ ამიტომ ადრე დაე-

წევით. წინა ღამე სავარძელში გაატარებ და ძალიან ცუდად მეძინა, ამიტომ ამ საბედისწერო ღამეს ლოგინი ფეოლორ მიხაილოვიჩის დივანის გვერდით, იატაკზე გაეშლიყინე, რათა მას ადგილად მოეწვდინა ჩემთვის ხმა. უძილოს და დაღლილ-დაქანცულს მალე ჩამეძინა, ღამე რამდენჯერმე წამოვდებო და ღამის შუაზე დაეხევი ჩემს ძვირფას ავადმყოფს. მას მშვიდად ეძინა. დილას დაახლოებით შვიდ საათზე გამომეღვიძა და დავინახე, რომ ფეოლორ მიხაილოვიჩი ჩემსკენ იყურებოდა.

— როგორ გრძობა თავს, ჩემო ძვირფასო? — ეკითხებ შე და მისკენ გადავიხარე.

— იცი, ანია, — თათქმის ჩურჩულით თქვა მან, — აი, უკვე სამი საათია, რაც მღვიძავს, სულ ვფიქრობდი და მხოლოდ ახლა შევიფიქრე ცხადად, რომ დღეს მოვკვდები.

— შენი კვირიმე, რატომ ფიქრობ ასე? — ვუთხარი თავზარდაცემულმა, — ახლა ზომ უკეთა ხარ, სისხლის დენაც შეწყდა, ალბათ „საცობი“ წარმოიქმნა, როგორც კოსტაკოვი ვარაუდობდა. თუ ღმერთი გწამს, თავს ნუ იტანჯებ გუგებით, გარწმუნებ, კიდევ დღეხანს იცოცხლებ.

— ახა, ეციო, რომ დღეს უნდა მოვკვდე. ანია, სანთელი ანთე და სახარება მომწაოდე ეს სახარება ფეოლორ მიხაილოვიჩის ტობოლსკში აჩუქებს (როცა იგი კატორღაში მიღიოდა) დეკანოზის ცოლმა (პ. გ. ანგელოვამ, მისმა ქალმა ოღვა ივანოვნამ, ნ. ი. მურავიოვ-ამოსტოლ ფონეზინამ), რომლებმაც დიდი ზეწვის შემდეგ დააყოლიეს საყრობილის ზედამხედველ, ნება დაერთო შეხვედროდნენ პოლიტიკურ პატიმარებს. ერთი საათი გაატარეს მითთან, გზა დაუღოცეს, პირველად გადამწერეს და ყველას საითთოდ უსაჩუქრეს სახარება, ერთადერთი ნებადართული წიგნი საყრობილში“. კატორღაში ყოფნისას, ოთხი წლის მანძილზე ფეოლორ მიხაილოვიჩს წუთითაც არ მოუშორებია ეს წიგნი. შემდგომშიც ყოველთვის საყრო მავიდაზე ეღო იგი ხშირად, როდესაც რაიმეს ჩაიფიქრებდა ან რაიმე დაეკვივებდა, ალაღებდებ გადაშლიდა სახარებას და რაც პირველ (ზედმარცხნივ) გვერდზე ეწერა ზოლზე, იმას ამოკითხავდა. ახლაც მოიხურვა თავისი ეკვი სახარებით შემოაწმენინა. თითონ გადაშალა წმინდა წიგნი და მთხოვა წამეკითხა. გადაიშალა სახარება მათესი, თავი მესამე, მუხლი მეოთხმეტე: „ხოლო იოანე აყენებდა მას და ეტყოდა: მე მიხმს შენს მიერ ნათლის-ღება, და შენ ჩემდა მოხმუდა? მიუგო იესოს და პრქვა მას: აცადე აწ, რამე თუ ესრეთ შეტენს ჩუენდა აღსრულებათ ყოველი სიმაართე: მაშინ მიუშვა მას.“

— გესმის? „აცადე აწ“*, — ესე იგი, მე უნდა მოვკვდე — წარმოსთქვა ჩემმა ქმარმა და წიგნი დახურა.

ცრემლი ვეღარ შევიყვებ, ფეოლორ მიხაილოვიჩი მამშვიდებდა, სააღერსო სიტყვებს შეუდებოდა და მაღლობას შიწარადა ზედწერი ცხოვრებისათვის, ჩემთან ერთად რომ გაატარა მხარება ბავშვებს, მეუბნებოდა: შენი იმედი მაქვს, მყერა ჩვენს შვილებს გაუფრთხილდებიო. შერე ისეთი სიტყვები მოთხრა, ათასში ერთ ქმარს რომ შეუძლია უთხრას თავის ცოლს თათხმეტი წლის ერთად ცხოვრების შემდეგ:

— გახსოვდეს, ანია, ყოველთვის ძლიერ მიყვარდი და ფიქრშიც კი არ მიღალატნია შენთვის არასოდეს.

შემძრა მისმა გულმობაღმა სიტყვებმა, თან შემინებელი და გაოგნებელი ვიყავ, ალღ-

* — „მოხუცი ადამიანები“. „დენეიცე პისატელია“ (პ. გ. დანტოვსკაიას შინაშე).

** — გასული საუკუნის ოციან წლებში გამოსულ სახარებაში ნახმარია სიტყვა „ნუ შეაყენებ“. უახლოეს გამოცემაში ეს სიტყვები შეცვლილია სიტყვებით „აცადე აწ“. სახარების შემდგომ გამოცემაში სწორედ ეს ადგილია გადმოცემული შემდეგი სიტყვებით: „ხოლო იოანე აყენებდა მას და ეტყოდა: მე მიხმს შენს მიერ ნათლის-ღება და შენ ჩემდა მოხმუდა? მიუგო იესოს და პრქვა მას: აცადე აწ რამე თუ ესრეთ შეტენს ჩუენდა აღსრულებათ ყოველი სიმაართე“. სახარების სიტყვებს, რომელიც სიტყვილად დღეს წაითხა ფეოლორ მიხაილოვიჩმა, ღრმა აზრი და მნიშვნელობა პქონდა ჩვენს ცხოვრებაში. ეგებ ჩემი ქმარი რამდენიმე დღით მართლაც გამოზრუნებულყოფო, მაგრამ მისი გამოყანმართლება, სულ ერთია ხანგრძლივი არ იქნებოდა. პირველი მარტის ბორტომოქმედების ჩაღწის ცნობა, რომელიც ეხებოდა მისი საყვარელი, გლეხთა განმათავისუფლებელი მეფის სიცილილს, ფეოლორ მიხაილოვიჩზე უმჯეალად ცუდად იმოქმედებდა, მღელვარებისაგან ისევე გაუსკდებოდა შეზორცხელი არტერია და იგი გარდაიცვლებოდა. რა თქმა უნდა, მისი გარდაც-

გებაში არ აგნოს-მეთქი, ამიტომ ვეძღვარებოდი, ნუ ფიქრობ სიყვდილზე, გულს ნუ გვიხივთო. ქვე ვველას ასეთი იქნებულობით, გახოვ, დაისვენო და დაიძინო-მეთქი. მან დამიყვრა და გახუმდა, თუმცა მშვიდ პირისაზეც ცხადად ვტყუარობდა, სიყვდილზე ფიქრი არ შორდებოდა, და იმქვეყნიურ სამუაროში გადასვლა არ აშინებდა.

ღიღის ცხრა საათზე ფეოდორ მიხაილოვიჩს მშვიდად ჩავძინა, თან ჩემი ხელი თავის ხელში ვჭირა. გაუჩნარველად ვიჯექი. შემწინოდა უნებური მოძრაობით ძილი არ დამეფერებო მისთვის, მაგრამ თერთმეტ საათზე ფეოდორ მიხაილოვიჩს უცებ გაღვიძება, ბალშიდან წამოიწია და სისხლი წასკდა. სასოწარწყვეთილებაში ჩავჯარდი, თუმცა ვეღვანაირად ვცდილობდი ხალისიანი იყრი მქონოდა და დამერწმუნებინა, სისხლი ბევრი არ დაგიღვრია და, აღბათ, როგორც ამის წინ, ახლაც საცობი წარმოიშობა-მეთქი. ჩემი სიტყვების პასუხად ნაღველიანად გადააქინა თავი, თითქოსდა დარწმუნებული იყო, რომ სიყვდილის წინასწარმეტყველება დღესვე უნდა აღსრულდებოდა. შუადღის შემდეგ ისევ იწყებს მოსვლა ნაფსოვებში, ნაცრობებში თუ უცნობებში, ისევ მოქონდათ წერილები და დღებშენი, მოვიდა ფეოდორ მიხაილოვიჩის გერი, ვისაც წინა დღეს წერილით შევატუბინე ჩემი ქმრის ავადმყოფობის ამბავი. პაეღე აღექსანდროვიჩის უნდოდა დაუყოვნებლივ შესულიყო ავადმყოფთან, მაგრამ ექიმმა არ შეუშვა. მაშინ მან ოდნავ შეღებული კარიდან დაიწყო თვალთვალი, ფეოდორ მიხაილოვიჩმა შენიშნა იგი და აღუღებულმა მითხრა: „ანია, არ შემოუშვა ჩემთან, მაგასთან ლაპარაკის თავი არა მიქვს. პ. ა. ისაევი კი ძალიან ღელავდა და ყველა, ნაცრობსა თუ უცნობს, ეუღლებოდა; მამას ანდერძის წერილი არ აქვს შედგენილი და საჭიროა დაუყოვნებლივ ნოტარიუსის მოყვანა, რათა თვითონვე მარტენოს ის, რაც მეუღლენისო, ავადმყოფის სანახავად მოსულმა პროფესორმა კომუდაკოვმა, გერას განზარაბე რომ ვაყოფ, წინ აღუდგა მის სურვილს და განაცხადა: ახლა მთელი ძალ-ღონე ავადმყოფის სიცოცხლის გადარჩენას უნდა მოვახმართო. ასეთი საქმიანი სცენა კი, სადაც მისი განკარგულება და ახსნა-განმარტება იქნება საჭირო, მხოლოდ მოახლოებულ სიყვდილზე ფიქრს განმტკიცებს და აღსასრულს დაამტკიცებსო.“

არსებითად, ანდერძის წერილი აღარც იყო საჭირო: ლიტერატურული უღლებები წერ კიდევ 1873 წელს მე გადმომიცა ფეოდორ მიხაილოვიჩმა. ხუთი ათასი მანეთის შეტე, „რუსეთი ვესტნიკის“ რედაქციამი რომ იყო დარჩენილი, ფეოდორ მიხაილოვიჩს არაფერა ვაინდა, ხოლო ამ მცირე თანხის შემყიდრენი კი ჩვენ ვიკავით — მე და ჩემი ბავშვები.

მთელ დღეს ერთი წუთითაც არ მოვშორებვარ ქმარს. მას ჩემი ხელი ეჭირა და ჩერჩულით მეუბნებოდა: „ჩემო საბარალოვ, ჩემო ძვირფასო, რის ანაბარა გტოვებ, როგორ ვაგივირდებოთ ცხოვრება“.

ვაშვებდები, ვანუგეშებდი, გამოჯანმრთელებდი-მეთქი, მაგრამ ცხადად ჩანდა, თვითონ არაფრის იმედი არა მქონდა და მხოლოდ იმაზე ფიქრა სტანჯავდა, ოქაბს უსახსროდ რომ ტოვებდა. ის ოაბი-ხელი ათასი მანეთი, რომელიც „რუსეთი ვესტნიკის“ რედაქციამი ინახებოდა, ჩვენი ერთადერთი იმედი იყო.

ავადმყოფმა რამდენჯერმე მიჩერჩილა: „ბავშვებს დაუძახეო“. და მეც ვეძახდი. ჩემი ქმარი ტუნებს უწვდიდა მათ, ისინი კოცნიდნენ და ექიმის განკარგულებით მამინევი გადიოდნენ. ფეოდორ მიხაილოვიჩი ნაღველიანი თვალებით აცილებდა მათ. ვარდაცვალებიდან ორი საათით აღრე ისევ მოიხმო ბავშვები და გუბოვია, სახარება ფედიასათვის მიაკვია.

ვალუბა არეულობის დროსაც დიდ შთაბეჭდილებას მოახდენდა, მაგრამ ისეთს მაინც არა, როგორიც მაშინ მოახდინა. მთელი საზოგადოების ყურადღება მომხდარ ბორკტმოქმედებაზე გადავიდოდა. რაც შეიძლებოდა მოპყლოდა სახელმწიფო ცხოვრებას ასეთ ტრაგიკულ მომენტში. 1851 წლის იანვარში, როცა ქვეყანაში თითქოს სიმშვიდე სუფევდა, ჩემი ქმრის სიყვდილი საზოგადოებრივ მოვლენად გადაიქცა. მას დასტეროდნენ პოლიტიკური შეხედულებებით განსხვავებული ადამიანები, საზოგადოების ყველა ფენა. სამკლოვარო პროცესისა და დსაფლავების უჩვეულო ხარ-ზვიმერობამ რუსული ლიტერატურისადმი საერთოდ გულგრილად განწყობილი აუარებელი მკითხველი და თაყვანისმცემელი მიიზიდა. ამგვარად, ჩემი ქმრის დიდი იდეები უფრო ფართოდ გავრცელდა და სათანადო შეფასება დაიმსახურა.

ღიღელვარანი მეფე-განმათავისუფლების გარდაცვალების შემდეგ კი, შესაძლოა, ჩვენს ოქაბსაც არა რებებოდა მეფის წყალობა, რის შემწეობითაც აღსრულდა ფეოდორ მიხაილოვიჩის ოცნება, რომ ჩვენს შვილებს მიეღოთ განათლება და შესძლებოდათ, მეფისა და სამშობლოს სამსახურში ჩამდგარიყვნენ (ი. გ. დოსტოვესკიას შენაშ).“

მთელი ღღის განმავლობაში აუარებელი ხალხი მიღი-მიღიოდა. მე მათთან არ გველიოდა. მოვიდა ამოღონ ნიკოლაევიჩი მიიციო და ერთხანს ესაუბრა ავადმყოფს. ეფოღორ მიხაილოვიჩი ჩურჩელით პასუხობდა.

შვიდ საათზე საატემრო და სასადილო ოთახებში ხალხმა მოიყარა თავი. კონსტანტინე ელოდნენ. რომელიც ჩვეულებრივად ამ ღღოს მოდიოდა ხოლმე. უცებ ეფოღორ მიხაილოვიჩი თითქოს უშიზებოდა შერითა. დივიანიდან ოღნავ წამოიწია და სისხლის ზოღმა ასევე შეღება მისი სახე. მამინვე ყინულის პატარა ნატეხები მიეაწოდეთ ჩასაყლად. მაგრამ სისხლის ღღნა არ წვედებოდა, ამ ღღოს ისევე მოვიდა მიიციო თავისი ცოლით და გულკეთილმანა ოჯანოვანამ გადაწვეიბა ექიმ ნ. პ. ჩერეპნიჩის მოსაყენად წასულიყო. ავადმყოფმა გონება დაჯარჯა. მე და ბავშვები მუხლებზე დაიოქილნი ეღდექით მის სასტუმარში და ეტროლოდით. მაგრამ რაც ძალი შეგვეწედა, ვედილობდით ხმასალა არ გვექეთინა. რადგან ექიმმა გავჯავრთხილა, რომ უჯანსყველი გრძნობა, რომელიც ბოლომდე შერჩება ადამიანს უტოთაჰენა და სიზღუმის დარღვევამ შეიძლება შეაფერხოს აგონია და მომავლდვის ტანჯვა გააკვირნოსო. ჩემი ქმრის მაცა ხელში მჭვირა და გარკვევით ეგრძნობდა, როგორ თანდათან სუსტდებოდა იგი. საღამოს რვა საათისა და ოღდათრამეტ წუთზე* ეფოღორ მიხაილოვიჩი გარდაიცვალა. ექიმმა ნ. პ. ჩერეპნიჩმა მხოლოდ უჯანსყველ გულისყემსად მოსწერო.**

აღსარღღის ეამი რომ დაღდა, მე და ჩემმა ბავშვებმა მწუხარებას გზა მივეციოთ. გულამოსყენით ეტროლოდით, ვჯვიროდით გამწარებულები, ძვირფას მიცვალბულს ჭერ კიდევ თიღლ ხეღებსა და სახეს ეუკოცინდით. ეს ყველაფერი ახლა ბუნდოვნად მახსენღება. მაგრამ მაშინ კი ცხადად ეგრძნობდი, რომ იმ წუთიღდან დასრულდა საკუთრივ ჩემი, უსაღღერო ბედნიერებით აღსავსე სიყოცხლე, სამუდამოდ დაეობღდი სულიოთ, და მე, ვისაც ასე ძლიერ, ერთგულად მიუყარდა ჩემი ქმარი, ეამყობღდი იმეითაჰე მღღალხნეობრივი თუცებებით დაქიღღებულა ადამიანის სიყვარულიოთ, მეგობრობითა და პატევისყემით, ამ ღღნაკარგს ევრადფერი ამინახლადერება.

განმორების იმ მართლაც უშიძივს წუთებში ასე მეგონა, ქმრის სიყვეღის ევრ გაღვიტანი-მეღტი, საღაცეა გამისყღება გული (ისე საშინლად მიცემდა იგი მეკრღში) ან შეგიღღებმი-მეღტი.

რა თქმა უნდა, თითქმის ყველას გამოუღღია საყვარელი, ახლობელი ადამიანის დაჯარჯვა. მასთან განმორების ღღმს მწუხარება, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში ადამიანი ამ მწუხარებას საკუთარ ეკრქვეშ, ახლობლებსა და ნათესაეებს შორის ვამოსყღის ხოლმე. ამიტომ შეუღღიოთ თავისუფლად გამოხატონ თავიანთი გრძნობები, არ მოერიდონ არავის და თავივ არ შეიკავონ. მე ასეთი ბედნიერებაც არ შერგო წილად. ჩემი ძვირფასი ქმარი აუარებელი ხალხის თვღღწინ გარდაიცვალა. მათგან ბევრი უღღრესად ეეთილადაც იყო მის მიმართ განწყობილი, ზოგი მათგანი კი საყვებით გულგრილად, როგორც მისი, აგრეთვე ჩემი დამოღლებული ოჯახის მწუხარების მიმართაც. თითქოსდა ჩემი უბედურების გასამღღრებლად დამსწრეთა შორის მოხვდა ერთი ლიტერატორი მ. მარკევიჩი. იგი ჩვენთან არასაღღეს ყოღღილა. ახლაც მხოლოდ გრადინია ს. ა. ტოლსტოიას თხოვინი შემოეღლო, რათა ეფოღორ მიხაილოვიჩის კანმარეღობის ამბავი გავგო. კარგად ეიცნობღი მარკევიჩის და მეკროდა, რომ იგი ევრ მოთმენდა და ჩემი ქმრის უჯანსყველ წუთებს აღწერდა. გულწრფელად ეწუბღი, რომ ჩემი საყვარელი ადამიანი მყუღღრობაში, მისღამი ერთგულ ადამიანთა წრეში, მათ თვღღწინ არ მიიყვალა, ჩემი შიში გამართლდა: მეორე ღღღსევე შეეიტყვე, რომ მარკევიჩის „მოსკოვსკიე ვეღომოსტიში“ გაეგზავნა ამ სამწუხარო ამბის „მხატვრული“ აღწერა. ორისამი ღღღს შემღღვე სტატია ვეფიოთხე („მოსკოვსკიე ვეღომოსტი“ № 32) და ბევრი რამ ევრ ეიცინა. ევრც ის სიტყვები ვევისხენე, რაც თითქოს მე უნდა მეთქვა. ისინი არც ჩემს ხსიოთს და ამ წუთებში არც ჩემს სულიერ განწყობიღებას არ შეეცხაბამუბღღენ. მაგრამ ყოღღლად მოწყალე ღღღრთმა ნუგეშიც მომიღღინა: იმ მწუხარე საღამოს ათ საათზე ჩამოვიდა ჩემი მზა, ივან გრიგორევიჩი სნიტკინი. იგი საკმეზე ყოღღილიყო ჩამოსტული სოღღიღდან მოს-

* — ეღღაცამ დაამსწრეთა შორის (მგონი მარკევიჩმა) აღნიშნა გარდაეეაღების ღღო.
 ** — ღღღი ზნის შემღღვე ნ. პ. ჩერეპნიჩმა მიოხრა, იმ სტეტოსკოპს როგორც რეღიქევის ისე ვინახავო (ა. ვ. ღღსკოევესკიის შეღღმ).

კოს და უკვე სახლში დასაბრუნებლად გამზადებულს, თვითონაც ვერ აეხსნა რატომ, უცებ გადაწყვიტა ჩვენს სანახავად პეტერბურგში წამოსვლა. შარათალია, რომელიღაც გაზეთში წაეკითხა ფეოლორ მიხაილოვიჩის ავადმყოფობის ამბავი, მაგრამ ამ ცნობისათვის დიდი ყურადღება არ მიექცია, ეფიქრა, ალბათ გულყრამ თუ შეუტიაო, რაც ზოგჯერ ხდებოდა ხოლმე. მატარებელს გადავიჩინებო და როცა სასტუმროში დაბინავებულა, ვერ ჩვენთან წამოსულა. ეტლიდან გადმოსვლასაკენ გაეკვირვებულმა შეამჩნია, რომ ჩვენი ბინის საეჭვრები გაეაშკაშებულა იყო. ხოლო შესასვლელთან ხეთთანში გახვეული ორი-სამი საეჭვრო პირი ტრიალებდა, ერთი მათგანი ჩემს ძმას კიბეზე ამოჰყოლია და ზურგით უთქვამს:

— ბატონო, ღვთის გულისათვის, თუ შეიძლება დამეხმარეთ, ეგებ მე შემიკეთონ...

— რა უნდა შეგეკეთონ? — უკითხავს ჩემს ძმას, რადგან მისი სიტყვებისა ეერაფერი ვიკეთა.

— მეტუბოვენი გახლავართ, და კუბოს შეკეთებთე მოგახსენებთ.

— ვინ არის აქ მკვდარი? — ანჯარიშმიუცემლად უკითხავს ივან გრიგორევიჩს.

— ელაც მწერალია, გვარი არ მაგონდება, მეგზოვემ მითხრა. — ჩემს ძმას თურმე კინალამ გული გაუჩერდა. სულმოუთქმელად ამოჰარდა მალა, შესასვლელის დია კარში შემოიჭრა, იმ რამდენიმე კაცი დახვდა, ჭრტი გაიხადა და კაბინეტისკენ გამოქანდა, სადაც ჯერ კიდევ დევანზე ესვენა და ნელ-ნელა ცოცდებოდა ფეოლორ მიხაილოვიჩის სხეული.

დღემთან ვიყავი დამოქილი, როცა კაბინეტში შემოსული ჩემი ძმა დავინახე, ტირილით მივეგებე. ერთმანეთს გადავეხვიეთ და ვკითხე: „შენ ვინ შეგატყობინა, ვინა, რომ ფეოლორ მიხაილოვიჩი გარდაიცვალა?“ უცხად დამავიწყდა, რომ ჩემი ძმა პეტერბურგში არა ცხოვრობდა, რომ ახლა ჩამოვიდა მოსკოვიდან. ამგვარად ევრასდიდებით ვერ გაიგებდა ამ ამბავს და ასე სწრაფად ვერ ჩამოვიდოდა. როგორც ჩანს, მოულოდნელმა უბედურებამ და მწუხარებამ ისე დამაბნია (პროფ. კოსტაკოვმა ხომ ჯერ კიდევ გუშინ დამამბედა, ჩემი ქმარი გამოკანმრთელდებოდა), რომ სალად აზროვნების უნარი დავკარგე.

აი, სწორედ ამ ძლიერი მწუხარების ეამს ჩემი ძმის ჩამოსვლას ღვთას წყალობად ვივლი, აღრაფერს ვამბობ იმაზე, უსაფუარლესი ძმისა და გულწრფელი მეგობრის ახლოს ყოფნა რა დიდი ნუგეში იყო ჩემთვის. ასეთ მძიმე წუთებში გვერდით მყავდა ახლოველი და ერთგული ადამიანი, ეისაც რჩევას ვკითხავდი და მივანდობდი ყველა წვრილმანი საქმის გაეკეთებას, რაც ფეოლორ მიხაილოვიჩის დაქრძალვასთან იყო დაკავშირებული. სწორედ მისი წყალობით მე ყველა საზრუნავი ჩამომშორდა და თავი დავაღწიე ბევრი უსიამოვნო საკითხის გადაწყვეტას.

28 იანვარს მთელი საღამო, ისევე, როგორც მომდევნო ოთხი დღე (29 იანვრიდან 1 თებერვლამდე) ჩემს მესიერებაში დარჩა როგორც სულისშემუთთავი კომპარი. დღესაც ბევრი რამ თუაღწინ ცხადად მიდგამს, ბევრი რამ დამავიწყდა და ბევრიც სხვათა მონათხრობიდან ვიცი. მაგონდება, იმავე საღამოს თორმეტ საათზე როგორც მოვიდა ჩვენთან ჩემი ქმრის სიკვდილით შემტრწუნებელი ა. ს. სუვორინი. სუვორინს ძალიან უყვარდა ფეოლორ მიხაილოვიჩი და პატრუს სევმა ძას. ყოველივე ეს სუვორინმა აღწერა „ნოვოე ვრემიაში“.

ღამის პირველ საათზე ყველაფერი გაეყოლა, რის გაგეთებაც აუცილებელი იყო. ძვირფასი მიცვალებული ტახტზე დასვენეს თავისი კაბინეტის შუაგულში. სისთქმალთან ედგა წიგნების თარო, რომელზედაც ხატე ესვენა და ამთებული კანდელი იდგა. მიცვალებულს მშვიდი სახე ჰქონდა. ეგონებოდათ ეი არ მომეყვარა, არამედ ძინავს და ძილში უღიშის იმ „ღიად სიძარითლეს“, ახლახან რომ შეიცნო. შუაღამისას ხალხი დაიშალა. დასაძინებლად წაიყვანე მამის სიკვდილით გულმოკლული ბავშვები, მთელ საღამოს განუწყვეტლივ რომ ტირიოდენ. სანში დავრჩით (დღდაჩემი, ჩემი ძმა და მე). ახლა შეგვეძლო მიცვალებულთან ვოფნა ისე, რომ ზელი აღარავის შევსალა. როგორც ბედისწერის დიდ მადლს, ისე ევიგონებ იმ უკანასკნელ ღამეს, როდესაც ჩემი ძვირფასი ქმარი ჯერ კიდევ თავის ოჯახს ეკუთვნოდა და შემეძლო მოწმეთა თანდასწრების გარეშე მოეზარდებულე და თაეშეუკავებლად გამოეხატა ჩემი მწუხარება, გული მეჭყრებინა ტირილით. გულმოკდინედ მელოცა მიცვალებულის სულის განსასვენებლად და ძვირფასი ცხედრისათვის პატიება მეითხოვა იმ უმნიშვნელო, თემეა ოჯახურ ყოფნაში გარდაუვლი წყენის გამო, რაც შეუძნობლად თუ მიუხედავრობით მიშეყენებინა სიცოცხლეში მისთვის. ჩემი ძმა და მე დილის ოთხ საათამდე დავრჩით განსვენებულის კუბოსთან. ბოლოს, როგორც იქნა, ძმამ დამიუყოლია და დასაძინებლად წავედი. სუპირი იყო ძალ-ღონის მოკრება მეორე დღისათვის.

29 იანვარს თერთმეტ საათზე ვვეახლა ერთი დარბაზსელი ბატონი, რომელიც ჩვენთან

მამინდელ შინაგან საქმეთა მინისტრს გრაფ ლორის-მელიქოვს გამოვუგავნა. მან გრაფის სახელით მომისამძიპრა, ხოლო შემდეგ მუწყა, რომ განსვენებულის დასაქრძალავი ფული უნდა გადამოკეთოთ. არ ვიცი, რამდენს შეადგენდა ეს თანხა, მაგრამ უარი ვუთხარი. რაღა უნდა უნდა, კარგად ვიცილი ყველა სამინისტროში არსებული წესი დაობლებული ოქახებისათვის დახმარების გაწვევისა. ასეთ დახმარებას, როგორც წესია, შეურაცხყოფად არავინ იღებს, მე კი ეს ამბავი თითქმის მეწყინა. მოხელეს ვთხოვე, შემოთავაზებული დახმარებისათვის დიდი მადლობა გადაეცა გრაფ ლორის-მელიქოვისათვის, თან აეუხსენი, რომ ამ დახმარების მიღება არ შემეძლო, რადგან ჩემს მორალურ მოვალეობად მიმაჩნდა, ქმარი საუკეთესო დანაზოგებით დამემარხა. შემდეგ მოხელემ გრაფის სახელით გამომიცხადა, რომ ჩემს ბავშვებს სახელმწიფო ხარჯზე მიიღებდნენ იმ სასწავლებელში, სადაც მე მოვისურვებდი. ამხედაც გულწრფელი მადლობა მოვახსენე მოხელეს, გულში კი მაშინვე გადავწყვიტე, რომ ჩემი შვილები აღზრდილიყვნენ არა სახელმწიფო ხარჯზე, არამედ თავიანთი მამის ნაშრომით, ხოლო შემდეგ დიდის მეცადინეობით, სიხარულით უნდა განვაცხადო, რომ შევძელი მემისრულებინა ჩემს თავზე არებული ვალდებულება. დახ, ჩემი ბავშვები გაიზარდნენ მათი მამის თხზულებათა სრული კრებულების გამოცემის ხარჯზე. ახლაც ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ სწორად მოვიქციე, როცა შემოთავაზებულ დახმარებაზე უარი განვაცხადე, მწამს, ჩემი დაუთქიყარი ქმარიც სწორედ ასე მოიქცეოდა.

გაზეთებში გამოაცხადეს თუ არა ფეოდორ მიხაილოვიჩის გარდაცვალება, თერთმეტი საათიდან დაიწყო განრწყვეტლი დენა ხალხისა. მოდიოდნენ ნაცნობები და უცნობები, ყველას უნდოდა ფეოდორ მიხაილოვიჩის კუბოსთან ელოცა. იმდენი ხალხი მოვიდა, რომ ხუთივე ოთახი გაიჭედა, ასე რომ, პანაშვილის დროს მე და ბავშვები ძლივძლივობით მივიყვავდით გზას კუბოსაკენ.

პანაშვილის გადასახდელად მოვიწვიე ფეოდორ მიხაილოვიჩის სულიერი მამა... მგალობლებად პირველ დღეს ვლადიმირის ეკლესიის მოძღვრლები მოვიყვანეთ, მთავარ პანაშვილებზე კი (დღის პირველა და საღამოს რვა საათზე) საქუთარი სურვილითა და ეკლესიის განმგებლის თანხმობით ისააკის ტაძრის მგალობელთა სრული გუნდი მოდიოდა ე. ვ. ბოვდანოვიჩის ხელმძღვანელობით, მაგრამ ჩვენგან დანიშნულ პანაშვილებს გარდა ყოველ დღე სხვადასხვა დაწესებულებების ორი ან სამი დეპუტაცია გამოცხადდებოდა ხოლმე თავიანთი ეკლესიების მღვდლებისა და მგალობლების თანხლებით, და გვთხოვდნენ პანაშვილის გადახდას განსვენებულის კუბოსთან. ასე გვეწვია საზღვაო კორპუსის დეპუტაცია, რომლის მღვდელმაც, მამა დეკანოზმა, ჩინებულ მგალობელთა გუნდის თანხლებით მეტად კეთილსამიერად ჩაატარა წირვა. არ ჩამოვთელი იმ პირებს, ფეოდორ მიხაილოვიჩის პანაშვილებს რომ ესწრებოდნენ. მოდიოდნენ ჩვენი ლიტერატურის გამომგნილი წარმომადგენლები, რომლებიც თანაუგრძნობდნენ ფეოდორ მიხაილოვიჩისა და დიდად აფასებდნენ მის ტალანტს, მოდიოდნენ მტრულად განწყობილი ადამიანებიც, მხოლოდ ახლა რომ მიხედნენ, რა დიდი დანაცლისი განიცადა რუსულმა ლიტერატურამ. მათ გადაეწყვიტათ ქართველ ეკლესიის ჩვენი ლიტერატურის ერთ-ერთი უკეთილშობილესი წარმომადგენლისათვის, ერთ საღამოს, აღმზრდელთან ერთად, პანაშვილს დაესწრო მამინე გერ კიდევ უახურო შთავარი დამიტრი კონსტანტინოვიჩი, რამაც ძალიან გაგვაკვირვა და გაახარა დამსწრე საზოგადოება.

29 იანვარს დილიდან საღამომდე განწყვეტილივ შეკითხებოდნენ, სად დავსაფლავებდით ფეოდორ მიხაილოვიჩს. კარგად მახსოვდა, როგორ მოეწონა ფეოდორ მიხაილოვიჩს ნოვოდევიჩის სასაფლაო, როცა იმ წყერასოვს ასაფლავებდნენ. ამიტომ გადავწყვიტე, იმ დასაფლავებინა. ამ საკითხზე მოლაპარაკება სიძეს ს. გ. სვატკოვსკის ვთხოვე, ხოლო ადგილის არჩევა ჩემს ქალიშვილს ლიებოვს დავავალე. ისინი ერთად გავგზავნე ნოვოდევიჩზე. უფრო იმ მიზნით, რომ ჩემს გოგონას გვევლო ქალაქში და სუფთა პაერი ესეუწავა (საცოდავი ჩემი შვილები, მთელი სამი დღე ისბდნენ საბლში, ხალხით ვაჭიდელ ოთახებში და ყოველ პანაშვილს ესწრებოდნენ. ჩემი ქალიშვილი ლიებოვი მამამისის ტალანტის თავყანისმცემელ ქალებს საამასოვროდ ურჩევდა მიცვალებულის მკერდიდან აღებულ ყველაფერს).

მათი წასვლის შემდეგ გვეწვია „სუპერბურგისკოე ვედომოსტის“ რედაქტორი ე. ვ. კომაროვი და აღუქსანდრ-ნეველის ლაგრის სახელით შემოგვთავაზა ადგილი ნებისმიერ სასაფლაოზე. „ლაგრა — ამბობდა ე. ვ. კომაროვი, — ვთხოვეთ, უსასყიდლოდ მიიღოთ ადგილი

* — გამოტოვებულია ხელნაწერი.

და პატივად მიიხივნეს, თუკი ნეშტი მწერალ დისტოვესკისა, მართლმადიდებლური სარწმუნოების თავგამოდებული ქოშავისა, განისვენებს ლავრის გალავანში“. ეს წინადადება ფრიადსაპატიო გახლდათ და ნამდვილად მენანებოდა მასზე უარის თქმა. თუმცა ამასობაში საფლავის მიწა შეიძლება უკვე ნაყიდი კი ჰქონდა პ. გ. სვატოვსკის ნოვოდვიჩის მონასტერში. ვერ გადაწყვიტა, როგორ მოქცეულიყო, რა პასუხი მიემცა კომპრომისათვის. საბედნიეროდ მალე ჩემი სიძე დაბრუნდა და თქვა, მონასტრის წინამძღვარმა (იღუმენმა) ხელი შეგვიწავლა, გზა-ჯვარი ავინიხა და ამიტომ საფლავის ადგილის ყიდვა ხვალისათვის გადავდეთო. მე ძალიან კმაყოფილი დავრჩი და რადგანაც ლავრა ნებისმიერ სასაფლაოზე ვუთავაზობდა ადგილს, ვ. ე. კომაროვს ეთხოვე ტიხვინის სასაფლაოზე შეერჩია ადგილი კარაშინისა და ევოკოსკის საფლავების ახლოს, რომელთა ნაწარმოებები ძალიან უყვარდა ფეოდორ მისაილოვის. იღბალზე პოეტ ევოკოსკის საფლავის გვერდით აღმოჩნდა თავისუფალი ადგილი. ასე შეგარბიეთ ჩემი დაუვიწყარი მეუღლის საუკუნო განსვენებელი.

30 იანვარს დღის პანაშვიდზე მოვიდა სასახლის გზოსმოდვარი ნ. ს. აბაზა და ვაღმომცა ფინანსთა მინისტრის წერილი, რომელიც მუწუხებდა, რომ „განსვენებულს მიერ რუსული ლიტერატურის წინაშე გაწვეული სამსახურისათვის“ მე და ჩემს შვილებს ხელმწიფე-იმპერატორის მიერ გვენიშნებოდა ყოველწლიური პენსია ორი ათასი მანეთის ოდენობით. როგორც კი წავიკითხე წერილი და მხურვალე მადლობა მოვახსენე ნ. ს. აბაზას, მუსხევი მივაპურე ჩემი მეუღლის კაბინეტს, რათა მისთვის შეხარებინა, რომ ამიერიდან მე და ბავშვები უზრუნველყოფილი ვიყავით. შევდგი თუ არა ფეხი ოთახში, სადაც მისი ნეშტი ესვენა, მომაგონდა, რომ იგი უკვე აღარ იყო ამქვეყნად და მჭარედ ავტარიდი (ასეთი გულ-მთავიყობა დაწმენდა ფეოდორ მიხაილოვიჩის სიყვდილის შემდეგ, რომელმაც დაახლოებით ორ თვეს გასტანა. ზან სახლში მოვიტყობდი, რომ სადღეზე არ შეცდებინებინა, ხან ტკბილედს ნებისუფლოდობი მისთვის, ხანაც, რაიმე ამბავს რომ გავიგებდით, გულში გავიფიქრებდი, ეს ახლავ უნდა შეეატყობინო-მეთქი ჩემს მეუღლეს. რა თქმა უნდა, ერთი წუთის შემდეგ მომაგონდებოდა, რომ იგი აღარ იყო ცოცხალი და უღუთოდ ეიტანებოდა).

ახლაც ძრწოლეთი ვიკონებ იმ დღეებს, როცა მისი ნეშტი ჩვენს სახლში ესვენა. განსაკუთრებით ის მტანჯავდა, რომ ბინა ერთი საათითაც არ თავისუფლებოდა გარეშე პირთაგან. ხალხი უწყვეტ ნაკადად მოედინებოდა სადარბაზო და უკანა შესასვლელიდან, გამოივლიდა ვეღა ოთახს და კაბინეტში ჩერდებოდა, სადაც ზოგჯერ ისე იხეთებოდა პაერი და ისე ცოტა განგებადი რჩებოდა, რომ კანდელი და კატაფალკის ორგვლივ დაწოებული დიდი ხანოლებიც კი ქრებოდა. უცხო ხალხი არა თუ დღისით, არამედ ღამითაც რჩებოდა ჩვენსა. ზოგს უნდოდა ღამე ეთა მიჯალაღებლის კუბოსთან, ზოგსაც კითხვა უნდოდა და საათობით კითხულობდნენ დავითს. მასსთვის, დარჩალის წინა საღამოს მიცემულბულის ნეშტთან დავითს კითხულობდა ადიუტანტი ვრადი ნიკოლაი ფეოდოროვიჩი ევიდენი, რომელიც ფეოდორ მიხაილოვიჩის ტალანტის დიდი პატრისმცემელი იყო. რასაკვირველია, ყველაფერი მოწმობდა ფეოდორ მიხაილოვიჩის თავყინისმცემელთა მწუხარებასა და განსვენებულის სწოვისსადმი მათ პატივისცემას. მე ისღა დამჩინებოდა, ვგზომ კეთილად ვაწყობილ აღამიანთა მიმართ რწმული მადლობა გამომეთქვა, მაგრამ მადლიერებასაც ერთად გულში გვჩაძრბდი ერთგვარ აწყენასაც, რადგან საზოგადოებამ წამართვა საყვარელი ქმარი. მის გარშემო ახლა, მართალია, ის აღამიანები ტრიალებდნენ, რომელთაც იგი ძალიან უყვარდათ, მაგრამ მე, ყველაზე ახლობელს, არ შემეძლო პირისპირ დავჩინილიყავ მასთან, არ შემეძლო კიდევ და კიდევ დამეკოცნა მისი ძვირფასი სახე და ხელები და როგორც გარდაცვალების პირველ დღეს, მის მყერდზე ჩამომდო თავი. რაკი უცხო პირნი მეხეივნენ სულ მდამდ, იძულებული ვიყავი თავი შემეკავებინა და არ გამემდღავენებინა საუკუნო გრძნობები, რადგან შესაძლო იყო, რომელმე მოცლოდ ჩემპატრონს მეორე დღეს ითაქისთა ჩემი უხედეტების გამომხატველი ათასგვარი სისუფლოთ ავტრედებინა ვაზეთი. ერთადერთი თავშესაფარი, სადაც ჩემს ნებაზე ვეძლეოდი სასოწარკვეთას, ეს სტუმრად ჩამოსული დედისთვის ვანკუთნილი პატარა ოთახი იყო. როცა ძალა გამომეღუოდა, იქ ვავიდოდი, კარს ჩავეტავდი, დედაჩემის საწოლზე დავებობოდი და ვცდილობდი ნათლად წარმომედგინა, რა უხედტება დამატუდა თავს, მაგრამ იქაც არ მამდედნენ მოსვენებას კარზე დამოკუთნებდნენ და მეტუოდნენ, ამა და ამ დაწყებულების დებტავითა მოვიდა და პირადად თქვენ უნდა მოვისამძიმრონო. „თავშესაფარიდან“ გამოსულს, დებტავით წარმომადგენელი საგანგებოდ მოზადაბებული ღამაში სიტყვებით გავთავებულად მიმტკიცებდა იმ დიდ მნიშვნელობას, რაც რუსული ლიტერატურისათვის ჰქონდა ჩემს ქმარს. ხანჯასმით

ლაპარაკობდა დიად იღებებზე, რომელსაც იგი ქადაგებდა და სინანულით აღნიშნავდა, „რადღი დანაყარგი განადღევიან მისმა სიყვდილმა მთელს რუსეთს“. ვიდრე და ვესმენდი, მეტი დეპუტატის წარმომადგენელს მხურვალე მადლობას ვუბნობდი, ხელს ვართმევდი და დედამისთან ვავლიოდი. რამდენიმე ხნის შემდეგ ისევ მოდიოდა ახალი დეპუტატი, ისევ მოთხოვნილი ჩემს ნახვას და „თავშესაფრიდან“ ხელახლა გამოსვლით ისევ ვისმენდი, ვინ იყო ჩემი მეუღლე, „ვინ დაქარგა მისა სახითა“. სამი დღის განმავლობაში დაუსრულებლად ერთი და იგივე სიტყვების მოსმენის შემდეგ სასოწარკვეთილება მიპყრობდა და საყუთარ თავს ვეუბნებოდი:

„ღმერთო ჩემო, როგორ მაწამებენ! რა მისაქმება, ვინ დაქარგა რუსეთში? ასეთ წუთებში რა მტრსეუბება! იმას რატომ არ ამბობენ, მე ვინ დავქარგე, მე? მე ხომ ამ ქვეყნად ყველაზე საუკეთესო აღმზიანი აღარა მყავს, იგი ხომ ჩემი ცხოვრების სიხარული, სიამაყე და ბედნიერება იყო! ჩემი მზე იყო, ჩემი დედაცაა! მე შემობრალეთ, მე! და ამ წუთებში მონი წერაფერს მეტყვიეთ რუსეთის დანაკლისზე!“

მრავალიცხოვანი დეპუტატის მხოლოდ ერთი წარმომადგენელი შეეცადა რუსეთის გარდა მეც შევბრალეოდი. ამ თანაგრძობამ ისე შემძრა, ისე ამიხუცა გულო, რომ უცნობს ხელზე ვეამბორე.

დაწმენებული ვარ, იმ დღებში აზრი დაფანტული მქონდა, რასაც სხვათაშორის ხელს უწყობდა მამინდელი ჩვენი ცხოვრება. ხუთი დღის განმავლობაში (26-31 იანვარი) დახუთული ოთახებიდან არ გამოვსულვარ. ბოლო დღეს (30 იანვარს) თავს ველარ მოვერიე და გრძნობა ვერ მოვთოკე. ერთ ასეთ შემთხვევას კინაღამ თან გადავყვები. პანაშვიდის შემდეგ ვეგრძენი, როგორ მომამწეა ყელში ბოღმა და ერთ ახლობელს ვთხოვე, ვალერიანის წვეთები მოეტანა. ჩემს იტვლივ მყოფთ, მოსამსახურეს დაუწყეს ძაბილი: სასწრაფოდ მოიტანეთ ელვარიანი, სად არის ვალერიანი? ვალერიანი ხომ კაცის სახელია, მე კი გონებაარღული სასაყლო აზრი ამეკვიტა: კერძოი ტრისი, მის დასამშვიდებლად კი ვიკაც ვალერიანს მოუხმობნებოდა. ამის გაღვივება იყო და თავმუხუცებლად აეხარხარდი. თან სხვებთან ერთად ხმამაღლა ვევიროდი: „ვალერიან, ვალერიან“. დამეწყო ისტერიკის ძლიერი შეტევა. თითქოს განგებ, მოსამსახურეს ვალერიანის წვეთები ვერ იპოვა, ამიტომ იმ წუთშივე აფთიაქში გაგზავნეს და თან დააბარეს ნიშადურის სპირტი გამოეყოლებინა, ვინიცოხა ვულშეწუხებულს მოსულიერება დამკვირბოდა. ათი წუთის შემდეგ ორივე წამალი მოიტანეს. მე კი ისევ ვარხარბედი და ჩემს ვარშეყო თავმოყრილ მანდილოსნებს ხელზეზე ვამეტებოთ ცვემილი. ერთმა მათგანმა, სოფია ვიქტოროვნა ავერკიევამ, მტკიცე ხასიათის ქალმა, პატარა კიქაში ჩასხა რომელიღაც სითხე და მიუხედავად ჩემი წინააღმდეგობისა, ძალით დამალევინა. ენაზე ცეცხლი წამეკიდა, სწრაფად ამოვიღე ცხვირსახოცი და ის სითხე ზედ გადმოვანთხე. როგორც მერე გამოიჩევა, სოფია ვიქტოროვნას სინკარემი წამლის ბოთლები შეშლოდა და ვალერიანის ნაყლად ნიშადური მოკცა. იმავე დამეს გადაამტკა ტყავი პირის ღრუსა და ენაზე. მერეც, მთელი ერთი კვირის განმავლობაში სულ ტყავი მძებებოდა. როცა ყველაფერმა მშვიდობიანად ჩაიარა, მამინდა მოთხრეს, სპირტი რომ ჩავყვალამა, საყლაპვე მიღსა და კეჭს დავიწვავე და შეიძლება არც ვადარჩენილყავიო.

დამავიწყდა მეტქვა, რომ ჩემი მეუღლის გარდაცვალების მეორე დღეს ჩვენთან მოვიდა სახელგანთქმული მხატვარი ი. ნ. კრამსკოი და განსვენებულის ნატურალური ზომის პორტრეტის დახატვა მოინდომა. ეს სამუშაო მან დიდებულად შეასრულა. მის სურათზე ფეოლორ მისხილოვიჩი მიცვალებული კი არა მძინარე გვეგონებოთ, მას მომიღმარი და ვასხილოსნებული სახე აქვს, თითქოს უკვე შეუცვნია ყველასათვის შეუცნობელი საჭიო ცხოვრების საიდუმლოებაო.

ი. ნ. კრამსკოის გარდა კიდევ რამდენიმე მხატვარი და ფოტოგრაფი იყო მოსული, რომლებიც ილუსტრირებული გამოცემისათვის ხატავდნენ და ფოტოაპარატით იღებდნენ ფეოლორ მისხილოვიჩის პორტრეტებს.

მოვიდა აწ სახელგანთქმული, იმ დროს კი ყველასათვის უცნობი სეულბტორი ლეობოლდ ბერნშტამი და ჩემი ქმრის პირისახიდან ნილამ ვადაილო, რომლის მეშვეობითაც მოგვიანებით საოცარი სიხუსტით გამოჩერჩა ფეოლორ. მისხილოვიჩის ბიუსტი.

შეაბოს, 31 იანვარს, ფეოლორ მისხილოვიჩის ნეშტი ჩვენი ბინიდან აღუქსანდრე ნეველის ლავრამი გადასვენეს. არ შევუდგები სამგლოვიარო პროცესიის აღწერას, რადგან მრავალმა აღწერა იგი. თუშეცა მთელი პროცესია წესიერად არც მინახავს, რადგან კუბოს მოღყვებოდი და მხოლოდ იმას ვხედავდი, რაც ჩემს თვალწინ ხდებოდა. დამსწრეთა სიტყვიო

სამგლოვიარო პროცესია დიდებულ სანახაობას წარმოადგენდა: ლატენებზე ასბული გვირგვინების მთელი მწკრივი, ვანდ-გუნდად დაწყობილი ახალგაზრდობა, სამგლოვიარო საცილობლებს რომ ავტოგუნდდნენ, მალა აწეული კუბო და კორტეჯს მიყოლებული ხალხის უზარმაზარი მასა — ყველაფერი ეს დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა. ფეოდორ მიხაილოვიჩის ნეშტის პატვისსაყვამდ გამართული სამგლოვიარო ზეიმის მთავარ ღირსებას ეს წარმოადგენდა, რომ იგი წინასწარ მომზადებული არ იყო, შემდეგში კი ასეთი საზეიმო დასაფლავება წესად იქცა, მათი მოწყობა გადავიდა. იმ დროს კი საზეიმო-სამგლოვიარო პროცესიები (გარდა ნერასოვის დასაფლავებისა, რაც შედარებით სადად გამოიყურებოდა) არ იმართებოდა, დროც (ორი დღე) არ ემართა მათ მოსაწყობად. ჯერ კიდევ გამოსვენების წინა დღეს ჩემმა ძმამ, რომ გავეზარებინე, მითხრა, რვა დაწესებულება ამირებს გვირგვინის მოტანას. დილით კი გვირგვინების რიცხვმა სამოკდათობმეტს გადააჭარბა. როგორც შემდეგ ვამოიბრა, ყველა დაწესებულებამ და კორპორაციამ საკუთარი სურვილით შეუცვლათ გვირგვინი და აირჩია წარმომადგენელი. ერთი სიტყვით, დოსტოევსკის ვარდაცვალებამ, საერთო გლოვამ და გულწრფელმა სურვილმა, რაც შეიძლება საზეიმოდ აღენიშნათ დოსტოევსკის ხსოვნა, ერთმანეთს გვერდით დააყენა და გააერთიანა სხვადასხვა მიმართულების პარტიები.

სამგლოვიარო პროცესია ჩვენი სახლიდან თერთმეტ საათზე დაიძრა და მხოლოდ ორი საათის შემდეგ მიადრია ალექსანდრე ნეველის ლავრას. მე ბავშვების გვერდით მივდიოდი და შწარე ფიქრები არ მშობრდებოდა: როგორ აღვზრდიდი ჩემს შვილებს უმამოდ, ფეოდორ მიხაილოვიჩის გარეშე, რომელსაც ძლიერ უყვარდა ისინი? რა დიდი მოვალეობა დამაწყვა ჩემი მეუღლის ხსოვნის წინაშე. შევძლებ კი ღირსეულად შევასრულო ეს მოვალეობა? მიეყვებოდა კუბოს და ჩემს თავს ფიცს ვაძლევდი, მეცხოვრა ჩვენი ბავშვებისათვის, საკუთარ თავს აღთქმას ვაძლევდი, რომ სიცოცხლის დარჩენილი წლები ჩემი მეუღლის ხსოვნისა და მისი კეთილშობილი იდეების განდიდებასათვის შემეწირა. ახლა, როცა ცხოვრების მოახლოებულ დასასრულთან ვდგავი, შემძინია გულზე ხელი დავიდო და ისე ვთქვა, რომ რაც ჩემი მეუღლის ნეშტის გასვენების მიმეცე ეამს აღუთქმე საკუთარ თავს, ისე შევასრულა, რამდენადღე ამის ძალა და უნარი შემეწედა.

იმევე საღამოს, 30 იანვარს, ალექსანდრე ნეველის ლავრის სული-წმინდის ეკლესიაში, სადაც ფეოდორ მიხაილოვიჩის კუბო ესვენა, ვიდახადეს პარაკლისი (საზეიმო მწუხრის ლოცვა), პარაკლისზე ბავშვებიანად მივედი, ეკლესია საესე იყო მოლოცვლებით: განსაუბრობითი მრავალი მოსტოლეო უმაღლესი სასწავლებლებისა და სასულიერო აკადემიის სტუდენტობა. მათი უმეტესობა მთელი დამე დარჩა ეკლესიაში. დოსტოევსკის კუბოსთან ისინი ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ დავითნის კითხვაში. ერთი ფრიად საგულისხმო ამბავი გადმომცეს შემდეგ — თურმე დასასუფთავებლად რომ მოსულან ეკლესიაში, პაპიროსის ერთი ნაწივიც ვერ უბოვიათ. ამას ძალიან გაუკვირებია ბერები, რადგანაც ჩვეულებრივ, ხანგრძლივი წირვის დროს, ვინმე ფარულად ეწევა და იქვე გადაადგებს ხოლმე პაპიროსის ნაწივს. მაშინ კი განსვენებულის პატივისცემით არავის მოუწყვია.

1881 წლის 1 თებერვალს ალექსანდრე ნეველის სული-წმინდის ეკლესიაში წესი აუგეს ფეოდორ მიხაილოვიჩის ნეშტს. ეკლესია დიდებულად იყო მორთული. ტაძრის შუაგულში ესვენა გვირგვინებით დაფარული კუბო. გვირგვინები დაეწყით ეკლესიის კედლების ვასწორივად, ამალვებულ ლატენებზე. მათზე ოქროთი და ვერცხლით იყო აღბეჭდილი წარწერები. ყოველივე ეს ტაძარს განემეორებელ სილამაზეს ანიჭებდა. წესის აგების დღეს ჩემს ძმასთან ერთად ნების ლავრაში ჩემი ვაჟი და დედაჩემიც წაიღენ. ჩემს ქალიშვილსა და მე ზასეცკაია (პარტიზან დავიდოვის ქალი) დაგვპირდა წაყვანას, ვინც ჩემი მეუღლის ტალანტის დიდი თყუანისმეცემელი იყო. ათ საათზე წამოვედი ეტლით, ლავრამდე ასიოდე საყენივ არ იქნებოდა დარჩენილი, როცა ზასეცკაიას კარეტა რომელიღაც ეტლს წამოეწია. მასში ერთა პოლოცენიკი იქდა. მან თავი დაგვიკრა, ხოლო ზასეცკაიამ ხელი დაუქნია. მოვდანი ხალხით იყო გავსებული. კიშკარით ეტლით მისვლა შეუძლებელი ვახდა. მეტი რა გზა გვქონდა, მოვდნის შუაგულში ეტლი ვაჩაგრეთ. მე და ჩემი ქალიშვილი ჩამოვედით და კიშკარისაკენ გავემართეთ. ზასეცკაია კარეტაში დარჩა და პოლოცენიკს დაელოდა. დიდი გაკვირვებით გვადრეწით ხალხში, მაგრამ კიშკართან გავგაჩერეს და ბილეთები მოგვთხოვეს, რა თქმა უნდა, დარდისგან ვაოგნებულს, ფაციფუცი, ბილეთები არც გამხსენებია, მეგონა უამისოდაც გავვიშვებდნენ. შემეშვებს ვეთხარა „განსვენებულის ქვრივი ვარ, ეს კი ქალიშვილი-მეუთქი“.

— აქ ბლომად მოვიდნენ დოსტოევსკის ქვრივები, — მივიღე პასუხი.

— მაგრამ თქვენ ხომ ზედათ, რომ მთლად შევებში ვართ.

— ისინიც ასე მოვიდნენ. თუ შეიძლება თქვენი საღარბაზო ბილეთი გვაჩვენეთ.

რა თქმა უნდა, მე არც ეს აღმომაჩნდა. მაშინ ვცადე ჩემი გაშტანა. ვთხოვედი გამოეცახათ დარბაზის ზღვამდევანელთაგანი. ვასახელებდი გრიგორიონის, რიკაჩეს, ავერკიევის, მაგრამ პასუხად მესმოდა: „სად უნდა ვეძებოთ ახლა ისინი, ამდენ ხალხში ასე იოლად იპოვი მათ?“

სასოწარკვეთამ შემიხირო: რომ არაფერი ვთქვა იმაზე, რას იფიქრებდა ჩემზე ხალხი, წესის აგების დროს რომ ვერ დამინახავდნენ მეუღლის ნეშტთან, აუტანელი სურვილი მტანჯავდა უკანასკნელად გამოვთხოვებოდი ჩემს მეუღლეს, მელოცა, ერთხანს კიდევ შეტარა მის კუბოსთან. არ ვიცოდი, რა გზას დავდგომოდი. მეგონა, ზასტუკაია ალბათ უკვე შესული იქნება და ვეღარ დამხმარება-მეთქი, მაგრამ რაღაც ბედად იგი მაღე გამოჩნდა. მისმა თანაშენებელმა დაადსტურა ჩემი ვინაობა. მაშინვე გავეშვეს და სირბილით გავემართეთ გელესისაკენ, იღბალზე წირვა ახალი დაწყებული იყო. შესაძლებელ ლიტურგიას მღვდელთმთავარი უსანიოვის ნესტორი, ეპიბორგის ეპისკოპოსი, არქიმანდრიტებისა და მღვდელ-მონაზვნების ერთობლივი მონაწილეობით აღასრულებდა. წესის აგებაზე კი გამოვიდნენ: სასულიერო აკადემიის ლექტორი ი. ლ. იანიშვილი და ლავრის მოსაყდრე არქიმანდრიტი სიმეონი, რომელიც პირადად იცნობდა ჩემს მეუღლეს.

გულშიამწელომად ვაღობდნენ ალექსანდრე ნეველის ლავრის და ისააკის ტაძრის გუნდები. წესის აგებამდე დეკანოზმა იანშვილმა ბრწყინვალე სიტყვა წარმოთქვა და ნათლად წარმოადგინა ფეოდორ მხაილოვიჩის, როგორც მწერლისა და ქრისტიანის, ყველა ღირსებანი.

წესის აგების შემდეგ კუბო ასწიეს და გელესიიდან გამოიტანეს დოსტოვესკის ტალანტის თაყვანისმცემლებმა, რომელთა შორის განსაკუთრებით ღელავდა ახალგაზრდა ფალოსოფოსი ვ. ს. სოლოვიოვი. მთელი ტიხვინის სასაფლაო ხალხით გაიქცა, მიუთვალვინებენ ძველებზე, რკინის მოაჯირებზე, ისხდნენ ხეებზე, ამის გამო სამგლოვიარო პროცესია ნელა მიიწედა წინ დახრილი გვირგვინების ქვეშ. კუბოს საფლავში ჩასვენების შემდეგ, ღია სამარხისთან, დაიწყო სიტყვებით გამოსვლა. პირველმა ილაპარაკა ყოფილმა პეტრაშევილმა ა. ი. პალმამ, შემდეგ თ. ფ. მილერმა, პროფ. კ. ბესტუჟევი-აიუმიანმა, ვლ. სოლოვიოვმა, პ. ა. გაიდებუროვმა და ბერმა სხვამ. აქვე წაიკითხეს განსვენებულისადმი მიძღვნილი ლექსები. კუბოს გვირგვინები დააყარეს. გვირგვინების დიდი ნაწილი კი დაშალეს და სამახსოვროდ წაიღეს. მიჰქონდათ ყვევლები და პატარა ფოთლებიც კი, ოთხ საათზე სამარე ამოაშენეს და ტირილისა და მწუხარებისაგან დაოსებულ თავშეებთან ერთად შინ დაებრუნდი. ხალხი კი გვიანობამდე არ დაშლილა.

ურანუელიდან თარგმნა იმპანი მატაპარიაძემ

იპოლიტ ტენის „ხელოვნების ფილოსოფია“ 1939 წელს ჟერნალ „საბჭოთა ხელოვნების“ რედაქციის დაავლებით ფრანგული ენიდან ივანე მაკაეარიანმა თარგმნა. თარგმანს რედაქცია გერონტი ჭიჭიქემ გაუკეთა და შემდეგ ასაწყობად სტამბას გადაეცა, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო წიგნი არ დაბეჭდილა. დროთა განმავლობაში რედაქციაში თუ სტამბაში „ხელოვნების ფილოსოფიის“ თარგმანი დაიკარგა. შემდეგ აწყობილი და დასაბეჭდად გამზადებული თაბახები ჩემს არქივში აღმოჩნდა, მე მაშინ ქურონალ „საბჭოთა ხელოვნების“ რედაქციაში ემუშაობდი და გამოყოფილი ვიყავი „ხელოვნების ფილოსოფიის“ რედაქტორად.

აღ. სიგუა

• • •

ხელოვნების ისტორიის უმთავრეს ეპოქებს რომ გადავავლით თვალი, ენასაუთ, ხელოვნება ჩნდება და შემდეგ ქრება აზროვნების და ზნე-ჩვეულებათა იმ განსაზღვრულ მიღრეკილებებთან ერთად, რომელთაზე თვითონ ეს ხელოვნება იყო დაკავშირებული. მაგალითად, ბერძნული ტრაგედია (ესქილე, სოფოკლე, ევრიპიდე) ჩნდება მაშინ, როდესაც ბერძნები იმარჯეებენ სპარსელებზე, პატარ-პატარა რესპუბლიკური ქაღაქების გვირუდ სანაში, იმ დიდი ბრძოლის დროს, როდესაც საბერძნეთი მთელ თავის ძალებს იკრებს, რომ შეინარჩუნოს დამოუკიდებლობა და თავისი გაუღენის ქვეშ მოაქციოს მთელი განათლებული ქვეყნიერება. შემდეგ, ამ დამოუკიდებლობისა და ენერჯიის გაქრობასთან ერთად, როდესაც დაკნინდა ბერძენთა სახაათი და მაკედონელებს მათერ დამარცხებული საბერძნეთი უცხოელების კუთვნილებად გადაიტყა, ჩვენ ვხედავთ ტრაგედიის გაქრობასაც. ასევე, ვოტიკური არქიტექტურა ეითარდება ფეოდალური წესწყობილების საბოლოოდ დაფარების დროს ნახევრად აღორბინების ეპოქაში, მეოთხთმეტე საუკუნეში, როდესაც ნორმანელების და ვიანდებისაგან განთავისუფლებული საზოგადოება იწყებს განვითარების გზით ხელახ, და ქრება იმ დროს, როდესაც წერილი, დამოუკიდებელი, მეომარ ბარონების ბატონობა და მიხგან გამომდინარე ზნე-ჩვეულებანი იშლება, მეოთხთმეტე საუკუნის დამდეგს, თანამედროვე მონარქიების გაჩენის გამო. ასევე, პოლანდური მხატვრობა უდავლეს წარმატებას აღწევს იმ სახელოვან დროს, როდესაც პოლანდია შეუპოვარი და მძაფრია ბრძოლის გზით საბოლოოდ თავისუფლდება ესპანეთის ბატონობისაგან, ებრძვის ინგლისს ტოლუსის იარაღით, და ეეროპის სახელმწიფოთა შორის ყველაზე მდიადი, ყველაზე თავისუფალ და განვითარებულ სამრეწველო ქვეყნად იქცევა.

სწორედ ასევე, ფრანგული ტრადიციის ჩნდება მაშინ, როდესაც მოწესრიგებულ, სათავადაზნაურო მონარქიასთან ერთად ღუი XIV დროს პატონებზე სამეფობკართ ცხოვრება, ბრწინვალე რაუტებში, ტურფიდაჯამული არისტოკრატიული შინაფიშია და ქრება მაშინ, როდესაც პრივილეგიების შექონე საზოგადოება და სახასლის ღერუფენების ზნე-ჩვეულებანი ეცემა რეფოლუციის დარტყმისხვეან.

მანდა შედარება მოვიხმო, რომ თქვენთვის უფრო ხაგრძნობა გახვეს ზნე-ჩვეულებანი და გამატონებულ შეხედულებათა გაქვენა ხელოვნებაზე. თბილი ქვეყნიდან ჩრდილოეთის-კენ რომ წახვიდეო, ახალ სარტყელს მიადწევო, შეინაზნეთ ნიადაგის სულ ხსევა კულტურას და სულ ხსევა მცენარეებს: ჯერ ალოე და ფორთოსალი; პატარა მინძალი რომ გაიდეო, შეთისხილი და ყურძენი გარჩევა; მერე მუხა და შერია; უფრო შორს — ფიჭვი, და ბოლოს ხაესი და ბოწიერა. ყველა სარტყელს აქვს ნიადაგის თავისებური კულტურა და მცენარე-ევა; ერთიცა და მეორეც იწვევა სარტყელის თაეში და თაედება მის ბოლოში; ერთიცა და მეორეც თავის სარტყელთან არის დაკავშირებული და ეს სარტყელი წარმოადგენს მათა არსებობის აუცილებელ პირობას; თავისი არსებობით ან არარსებობით ის განაგებს ამ მცენარეთა განჩნას ან დაღუპვას. და რა არის ეს სარტყელი, თუ არა ერთგვარი ტემპერატურა, ერთგვარი ოდენობა სითბოსი და ნესტიანობის; ერთი სიტყვით, გამატონებულ პირობათა რიგი არსებითად ანალოგიურია იმისა, რასაც ჩვენ ეს-ეს არის ახლა ეწყოფოთ საზოგადოების მსოფლმხედველობა და მისი ზნე-ჩვეულებანი, როგორც არსებობს ერთგვარი ფიზიკური ტემპერატურა, რომელიც თავისი ცვალებადობით იწვევს ამა თუ ამ მცენარის ჯიშის განჩნას, — სწორედ ასევე, არსებობს ერთგვარი მორალური ტემპერატურა, რომელიც თავისი ცვალებადობით იწვევს ხელოვნების ამა თუ ამ დარგის განჩნას და როგორც ფიზიკური ტემპერატურის ესწრაფობით, — რათა შევიცნოთ ამა თუ იმ მცენარის განჩნა, — იქნება ეს სიშინდი თუ შერია, ალოე თუ ნაქი, — ისევე უნდა შევისწავლოთ მორალური ტემპერატურა, რომ შევიცნოთ ხელოვნების რომელიმე დარგის განჩნა — ჯერმოთვანისცემლურა ქანდაკებათა თუ რეალისტურა ფერწერისა, მისტიკური არქიტექტურისა თუ კლასიკური ლიტერატურისა, ენებანი მუსიკისა ან იდეალისტური პოეზიისა. ადამიანის სულის შემოქმედებანი, როგორც ცოცხალი ბუნების ნაწარმოებანი, შეიძლება შევიცნოთ მხოლოდ მაშინ, თუ მათ შევსწავლოთ ხაკუთარ განუმოხთან დაკავშირებით.

თანამედროვე ესთეტიკა განსხეივდება ძველისაგან თავისი ისტორიასით და ადგამატიზმის უარყოფით, ესე იგი, იმით, რომ ჩვენი ესთეტიკა არავის უბრძანებს — ამ წესებისამებრ განახალეთ ხელოვნების ნაწარმოებო. არა, ჩვენი ესთეტიკა იკლავს და ადევნს ხელოვნების კანონებს. ძველა ესთეტიკა ჯერ მშვენიერების განსაზღვრას იძლეოდა და ამბობდა, მკურალეო, მშვენიერება ზნეობრთი იდეალის გამოხატვაა, ან — მშვენიერება უსილაგის გამოხატვაა, ან კიდევ, მშვენიერება — ადამიანის ვენებათა გამოხატვაა, მერმე, ემყარებოდა არა ერთ-ერთ ამ განსაზღვრას, როგორადაც კანონმდებლობის რიამე მუხლს, იგი ამართლებდა, ხედავ, ხაყვედურს აძლევდა და წინამძღვრობდა. ძალიან ბედნიერი ვარ, რომ მე არა მხედა წილად ამგვარი დიდი დავალების ასრულება. მე თქვენ წინამძღვრობას ვერ გაეაწევო; ძალიან გამოიზიდება ამის ასრულება. ხსევათა შორის, ჩვენთვის რომ ეთქვათ, აქამდის მხოლოდ ორა წესია აღმოჩენილი ხელოვნებაში: პირველი გვიჩვენებს — ვინაოხად დაბნედილი; მეორე ამ ეს თქვენი მშობლების საქმი არის და არა ჩემი; მეორე გვიჩვენებს — ბევრი იმრომით, რომ, რაც შეიძლება სრულად დაუფლოთ თქვენს ხელოვნებას; ესეც თქვენი საქმი არის და არა ჩემი. ჩემი მოვალეობა ის არის მხოლოდ, რომ კარად ეკაცნოთ ფაქტები და იკახსნათ ამ ფაქტების წარმოშობა. თანამედროვე მეთოდის არსი, რომლითაც მე ვედილობ ვასელმძღვანელო და რომელიც უკვე შეიჭრა ყველა საზოგადოებრივ შეცნებებაში, ის გახლავთ, რომ იგი იკლავს ადამიანის მიერ ქმნილს და, კერძოდ, ხელოვნების ნაწარმოებებს, როგორც ფაქტებს, რომელთა დამახასიათებელი თვისებების დადგენა არას ხაკირთ, როგორც განსაკუთრებულ მიზეზთა შედეგისა; ამით ამოიწურება ჩვენი ამოცანა. ასე შეცნებული მეცნიერება არც ეკლესიისაგან განკვეთავს, არც ცოფლებს შეუდობს. იგი არ ვერცევათ, „ბოზად ავღვთ მოლანდიური ხელოვნება მისი მეტისმეტა სიტლანქის გამო, არაუდ დახტებით იტალიური ხელოვნებითო“. არც იმის ვერცევათ — „შეინაზნეთ ვოტაჟური ხელოვნება, რადგან იგი ჯანსაღი არ არის, და დახტებით ბერძნული ხელოვნებითო“. არა, იგი სრულ თავისუფლებას გიტოვებთ ყველას, რომ საკუთარი გემოვნებით ახელმძღვანელოთ უმარატეზობა მისცეთ მას, რაც უფრო მეტად ვეგება თქვენს ტემპერამენტს და გულმოგონედ შეისწავლოთ ის, რაც უფროსად გამოსატავს თქვენს სულეარ მოთხოვნებს.

ძალიან გრძელი იყო მიქელანჯელოს პირველი პერიოდი, არა ნაკლებ სამოცი წლის, ამ დროის განმავლობაში შექმნილ მის ნაწარმოებებში თქვენ ხედავთ რელიეფებსა და გმირულად დადგობის გრანოზას; ამ გრანოზით არის გაედენილი მისატორა, სხვა აღარაფერი აგონდება. მრავალი ვაკეოანი, ურაცხვი ნახატი, საკუთარი გულის მუდმივი ანაღზი, ტრეგოკულ უნუბათა შესწავლა და მათი განსახიერება სხეულში, — ყოველივე ამის სმარობს რეგორც სამუალებას, რომ გადმოაფრქვითოს მშფოთვარე ენერგია, რომლითაც ახლახნა იგია, რა აზრს აღვიძრავთ თქვენ კახელის ხიქსტინის ყოველი კუთხე და მოთელი კამბრა. შედით იქვე, პაულისან მესობელ ვეჯფერში და გახიზვით მიქელანჯელოს სამებრანდროანდელი ნაწარმოებები: „მოქცევა წმიდა პავლესი“, აჯვარცმა წმიდა პეტრესი“, ლაცქვრადით თუნდაც „უიანახუნელ განკიოსესი“, რომელიც სამოცდაშვიდი წლისამ შექმნა. საქმის მცოდნეა, და პროფანებიც, პირველი შეხედვითვე შენიშნავენ, რომ ორივე ფრესკა დახატულია მსმარეული რეცეპტის მიხედვით, რომ მსატერის განკარგულებითა ფორმით ცხობილი რითუნობა, იგი განსახდერული შაზლონით ხელმძღვანელობს, ერთმეორეზე აღაგებს არანეულღებრივ პოზებს, ხელოვნურად ამოკლებს განზომილებას და ჩვენ ვამჩნევთ, რომ ცოცხალი შემოქმედება, ბუნებრივობა, ღიადაც ღლტოლვა, უმადლესი უქმარება, რომლითაც სხევე იყო მისი პირველი პერიოდი ნაწარმოებში, გაქრნენ, ან, ჭედურეს შემთხვევაში, შესუსტდნენ ხელოვნებას ტემნიკის ბორტად გაპოყენების და ხელობად გადაქცევის გამო, და თუ იგი მაინც სხევეზე მადლა დგას, მეტად დაბლა დგას თავის თავთან შედარებით.

ყველა სკოლა (აქ შუაშელებულია გამონაკლისის არსებობა), გინიცდას გადაგვარებს და დაცემას სწორედ ამიტომ, რომ იწყებს ზუსტ მამაშავს და გაურბის ცოცხალ მოდელს. ასე მოუვიდათ ფერწერაში მიქელანჯელოს მიმდევრებს; ახვეე მოუვიდათ აკადემიკოსებს და ბუღარათის მსატერებს, რომლითაც დასრულდა XVIII საუკუნის ფრანგული ფერწერა. ლიტურატურაში იგივე დაემართათ რომის დაცემის დროის მოდელებსა და რატორებს; მგრანობარე დეკლამატორ-დრამატურებს, რომლითაც დამთარდა ინგლისური დრამა, და დაცემის ეპოქის იტალიაში მოსწრებული სიტყვების და ლელარუნდა ფრანგების შემოსხველი.

შეხატულელია თქვან, რომ ფოტოგრაფია, ტვიფარი, სტერეოგრაფია — მექანიკური ხერსება, ამიტომ თავი დაგანებოთ მინქანბ და აღამანის ნაწარმოებ შევალარით მხავე ხელათ გაკეთებულ საქმეს მამ, მოცხებრით სხეთი მსატერული ნაწარმოები, რომელშიაც რაც შეიძლება ზუსტად დაცულია ორიგინალი. ლუერში არსებობს ღენრის ერთი სურათი. დენური გამადიდებელი შუბით მუშაობდა და ოთხ წედნიახს უნდებოდა ერთი პორტრეტის დახატვას; მის დახატულ სხევეში არაფერია დავიწყებული: არც კანის დანაოჭება, არც ყვრიმალბს თვალთუხაილია წინწყლები, არც ცხვიარზე მოფანტულია მავა წერტილები, არც მკროსხიული მარდღების მოცისფრო განშტომანის ხედაკანის ქვეშ, არც თვალბს ვლკარება, რომელშიაც ისახტება ასომდებარე სახეები. მავურებელი ვანკეოფრებული რჩება: თავი ისე ცოცხლად არის დახატული, თითქოს ეს-ესაა გამოსცდებოა ხარჩოს; არახდროს არავის არ მოუღწევია ახეთი სრულყოფისათვის; ეს არბს მოთმინებას უბადლო მავალითა. მარამ ხაერთოდ ვან დეიკის ერთი რომელიმე გამეჯული ეხეიზა ახვეარ უფრო მღიერია, და არც ფერწერაში, და არც სხვა რიამე ხელოვნებაში ახეთ თვალთმქცობის არაეთარბი ღირებულება არა აქვს.

ამხვეე ვხედავთ ღღირატურაში. დრამატული პოეზიის საუკეთესო ნაწალი — ბერმანული და ფრანგული კლასიკური მიხეები, უმეტეხი ნაწილი ესპანური და ინგლისური დრამებისა, შორს უდგანან საზოგადო საუბრის ხედმიწეენით გამოყენებას; პირაქით, ვანგებ შექვეთ მასში ცვლილება. ეს დრამატურება პოეტები ლექსად აღმარაკებენ თავიანთ ვმირებს და მათ სათქმელს ზომის და სმირად რითმბს უყენებენ. აზანებს თუ არა ხელოვნებას ნაწარმოებს სინამდვილის ახეთი დამახინჯება? სრულიადც არა. ამას ამტკიცებს გოეთეს „ოფიუქნიას“ მავალითა, რომელიც უერ პროზად იყო დაწერილი, შემდეგ კი ლექსად იკეპროზადც მშვენიერია, მგრამ გადექსილი განუსომლად მადლა დგას. ცხადია, სწორედ ჩვეულღებრივი სასაუბრო ენის შესწავლა, რითმის და ზომის შეტანა შეუდარებელ მალბს, ნითელ ვანდიდებბს, ფართო და ურვევ ტრეგიკულ ვღერახ ანიჭებს გოეთეს თსზულებას, რომლის ვგონებისთანავე სული ამადღაება ჩვეულღებრივი ცხოვრების სისამცვლზე და ჩვენს თვალწინ აღხდგებინან ძველი გმარება, პირველყოფილ ადამანდა დავიწყებული ტომება, მბს შორის, დვთებრივი ქალწული, დმერთების ნების განმმარტებელი, კანონების დამცველა, მოკვადვთა მწვალთბელი, რომელშიც შვერთებული ადამანბს ბუნების ყოველი ხათ-

ნობა და დიდებულება, რათა ხსენებული გავთქვას ჩვენს გვიარს და აღამაღლოს ჩვენი სული. ყველაზე დიდი სკოლები ისინი არიან სწორედ, რომლებიც ცხოვრებაში არსებულ სა- ნაღარდობს არღვევენ.

განვიხილოთ, მაგალითად, იტალიური სკოლა, მისი უდიდესი წარმომადგენლად — მი- ქელანჯელოს ნაწარმოები. ნათლად რომ წარმოვიდგინოთ ჩვენი დებულება, გავიხსენოთ მისივე შედგენი — მარმარილოს ოთხი ქანდაკება მედიჩების აკადემიაზე ფლორენციაში. ვისაც ორიენტილი არ უნახავს, უკიდურეს შემთხვევაში, მის ახლს სომ იცნოს. ცხადია, ამ კაცებს, მეტადრე შრომიარე ქალებს, რომელთაგან ზოგს სძინავს, ზოგა კი იღვიძებს, სხეულის პრო- მორციების ისეთივე არ არის, როგორც ეს ხინამდელიში აქვთ აღამაინებს. იმათ შვავებს თვით იტალიაშიც ვერ მოძებნათ. იქ თქვენ ნახავთ ლამაზ, მორთულ ვამაწილ კაცებს, თვალგაბრ- წყანებულ და ველური შეხახედაობის გლეხკაცებს, მკურნალებთან და ამოვი მოძრაობის მქონე ავადმყოფ მთავლებს; მაგრამ ვერსად — ვერც სოფელში, ვერც დელოში, ვერც ატე- ლიში, იტალიაშია იქნება თუ სხვაგან — დღეს თუ XVI საუკუნეში — რეალურად არსებობდა არც ერთი კაცი ან ქვედა არ წავაგავს იმ მრისხანე გვირებს, იმ უზარმაზარ, ხახოწარკვეთილ ქალწულებს, რომლებიც დიდებულმა სელოვანმა შოათავს ხამარს ეკედურში. თავის საკუთარ ნიჭში და თავის საკუთარ გულში იბოვა მიქელანჯელომ ეს ტიპები. მათ შეხაკნულად საკრთი ფოტ განდევნიდას, შოაზრუნვას, ხამართლისათვის მუბრძოლის ხული, ხული აღგზნებული და დიდებული. დაკნანებული და ვარყვნილ აღამაინთავან, დაღატისა და ძაღმომრეობის, ტირანია- ისა და უხამართლობის, ხამშობლოსა და თვისუფლებების ნანგრევებს შორის მივიწყებული სული; თვითონ მიქელანჯელოს ხიკედლის უქაღდა ზედი; იგი გრძნობდა, რომ თუ ცოცხლობდა, მხოლოდ შეწყველიათ და შეაძლება ცოტა ხნის ვაღიას; უჭირდა ქედის მოხრა და მორჩილება; და მთლიანად თვით შეაფარა სელოვნებს, და ამგეარად, მონობის დუმილი იღებდა ხმის მისი დიდებული — დაკნანებული და ვარყვნილ აღამაინთავან, დაღატისა და ძაღმომრეობის, ტირანი- ატიბილი არის ძალია და უფრო ტიბილი იქვე ქვაი, ხანამ ხამარცხენით დაძვირება გრძელ- დება. აღარაფერს ეხედავდა, აღარაფერს ვერსობდა, აი ჩემი ნეტარება. მამ ნუ მიღვიძებ. მა, ჩუმაღ იყავ! აი, გრძნობა, რომელმაც შოათავს მიქელანჯელოს ასეთი ფორმები; სწორედ ეს იყო, რის ვამოსახატავად შეხატავდა მან ჩვეულებრივი პროპორციების, დაავატელა ტრინა და მისი ნაწილება, მარძავემთიან შოგრისა ტორსი, ჩადრმავა თვალას ბუდებია. დაღარა მუბ- ლა წარმშეშეხენიდა ლომის ნაოკებით, მხარზედ დაავაროვა კუნთების შოელი შოა, მყესებია და ვრთმანეთუ ვაღამებული სერსემლის ძალება ისე დაძაბა, როგორც ძარად მოქმებული ვაშვის რეოლება, რომელმაც ეს-ვს არის ლამობენ ვაგლეჯას.

ახლა განვიხილოთ ფლამანდური სკოლა, ამ სკოლის დიდი წარმომადგენელი ფლამან- დური რუბენსი და ერთ-ერთი ყველაზე შესანიშნავი სურათი რუბენის ნაწარმოებებში „კერმეხი“. აქაც თქვენ ვერ იპოვით ჩვეულებრივი პროპორციების მამაძახს. მამრძანდიო ფლამანდიაში, დააკვირდით ტიპებს, სწორედ მხიარულებისა და ქეიფის, დღესახწაულების დროს, ანტიკურებში ან სხვაგან; თქვენ ნახავთ გულკეთილ ხალხს, რომელიც კარგად სჭამს, ბევრს ხეამს და სუღიერი ხამშვიდით სწევს თამბაქოს, ნახავთ ხალხს ფლეგმატურსა და კონ- ნიერს, უფორულ, დაღროს უსწორმასწოროსაკეთებთან პირისახეებს, და თქვენ შოავგორდებთ ტენარისის ფიგურებს, რაც შეეხება „კერმეხის“ საუცხოო ორფეხა პირუტყვებს, იმათ შვავებს ვერხად ნახავთ, რუბენსმა უთოოდ ხაღდაც სხვაგან გამოძებნა ისინი. რელიგიური ომების ხა- შინელებითა შემდეგ, დიდი ხნის მანძილზე განადგურებულ ფლამანდიაში უღირსი ხამოლო მშვიდობიანობა და მოქალაქეობრივი უშიპროება. აქ ისეთი კარგი მაწაა, ისე კეთილგონიერია ეპური მცხოვრება, რომ ხალხმა მამინვე მთიბოვა კეთილდღეობა და შეძლებული ცხოვრება. ქეიფანა გრძნობდა საუფებს და ყველაფრის ხელახად ხიჭარბებს, წარხულსა და აწმყოს შორის არსებული კონტრასტა ნეტარებისაკენ უბიძგებდა ნებაზე მიშეებულ მათს ტლანქ ინსტინქ- ტებს ისევე, როგორც დამშეული ცსენებისა და ხარებისის, როცა შოა მწვანე ბაღში შეუშ- ვებენ. თვითონ რუბენსი გრძნობდა იმ ინსტინქტებს და უხამსა, უხვი ცხოვრებით დაკმაყო- ვადლებული ურცხვი ხორცის ველური, თავზეხელაღებული დრეობის პოეზია ვამოხატა დაური- ადებულ გრძნობიერებაში, ავხორც ვაწითელებაში, ყველაგან ვადაძლიო მთიშეილი ტანის სათავთ- რემა და ხიჭორფში. ამ გრძნობის ვამოსახატავად მან თავის „კერმეხში“ ვავაზრევა ტრინი, შეასტეღა ვაეა, დაჯაქნა წელი, აანთო დაწეი, აწეწა თმა, წაიკიდა თვალებს თავადუჭერელა გსნების ველური ცეცხლი, ლაგამი ახსნა ქეიფის არეულობას, ხასმისების შტერეჯას, მაგი- დების ვაღარბუნებას, დრიაღს, ხევენა-კონნას, ორგაიას და აღამაინის მხეცობას უადრესად

განსაცემებელ გამარჯვებებს, რომლის ღირსი თვისებები არსად დაუსახავს მისტერის კლამს.

ლომის ძირითადი სახაიათი, რომლის მიხედვით მას განსაზღვრული ადგილი უჭირავს ბუნებისმეტყველების კლასიფიკაციაში, გამოშდინარეობს მისი მტაცებელი ბუნებრივი თითქმის ყველა ამის თვისება, როგორც ფიზიკური ისე მორალური, სწორედ ამ სახაიათიდან საზრდაობს, როგორც მთავარი წყაროდან. ჯერ ფიზიკური თვისებები: მკრედი კბალება, ვა - დამტყუნი და დამსხვრევი, და ახვ უნდა იყოს, რადგან მტაცებელი ცხოველია და საზრდაობს სორციით, ცოცხალი ნადირათ. რომ კარგად ამოძრავს თვისება საზრდაელი ვა, უნდა მკრედი დაჯირონი კუნთები და ამ კუნთების დასატყუად ერთნაირი პროპორციის ფოსოები საფოქლებთან. მიუხაბტეთ ამას კიდევ ფეხის საზრდაელი ბრკეალება, რომლებსაც იერბლებსა და იმოკლებს, ცეციტი საზრდაელი თათის წყერებზედ, მარტაყების საზრდაელი დრეკაობა, რომელიც რესორციით ისერის მას, ღამის წყვადიშო ნათლად მშვედვის თვისებები, რადგან ღამე არის საუკეთესო დრო ნადირობის. ერთმა ბუნებისმეტყველმა, ღომის ჩონჩხს რომ მარეწებდა, მოთხრა: „ეს არის ვა, რომელიც ოთხ თათზე და მამეგარი“. გარდა ამისა, ღომს შეთანხმებული აქვს ყოველი მორალური თვისებებებები: პარველ ვოვლისა, ხისხლის-მწერეკალება, ასალი ხორცის ქაშის მოთხოვნილება, ზიზი ვოველეგარი სხვა საკმლისაშა: მერე კიდევ ის ძალი და ნერველი გატაცება, რომლითაც უმჯობესად ძალ-ღონეს იკრებს თადახსმისა თუ თადაცვის წოთებში; და ყოველივე ამასთან ერთად, ჩვეულებრივი მინარობა, დაჯერებული უძრავობა, როდესაც მოცლილი არის, და გაუთავებელი მოქნარება ნადირობის შემდეგ ყველა ეს თვისება გამოშდინარეობს მტაცებელი ცხოველის სახაიათიდან, და სწორედ ამიტომ ამ სახაიათს ეწოდებოდა ძირითადი.

ასლა სხვა მავალითი განვიხილოთ, უფრო მწელი: ქვეყანა მისი აუარებელი თვისებებები - ნიადაგის განსაზღვრული აგებულებით, გარვენილი მშვედვლებით, კულტურით, მცენარეობით, ცხოველებით. ძირითადი დამსახავთებული თვისება ამ ქვეყნისა ის არის, რომ მდინარეების ნაღვესიდან შედგება მისი ნიადაგი, ესე იგი, ამ მიწისაგან, რომელიც მოაქვთ მდინარეებს და ნაღველ ტოვებენ თუანთ შესართავებში... ამ ერთი თვისებებიდან გამოშდინარეობს რიცხვმრავალი თვისებებებები, რომელიც განსაზღვრავს ნადირობის არსებობის ფორმებს, არა მარტო მას ფიზიკურ ბუნებას, არამედ აგრეთვე გონებას, მცხოვრებითა ზეწონრავ და ფიზიკურ თვისებებს და მათ ნამუშევარს; პირველად ადენიშითი უსულა ბუნებაში ტნიანთ და ნოფიერა მანდრები, მრავალი განიერი მდინარეებისა და შლამიანი ნიადაგის დაძალი ნაღვესი შედგვი. ვოველთვის ამწანებულთა ეს მანდრები, რადგან დიდი, მშვედა და ზარმაცა მდინარეები და ტნიანთ, ბრტყელ ნიადაგში გაუპირებელი გავანალი ურცხვად არსება ქმნიან მუდმივ საკრავებს. თქვენ თუითონ წარმოიდგენთ ასლა, მარტოთავე განსჯის ძალით, ამ ქვეყნის სურათს: ტყეშიაფერა, წყეშიაანი ცა, რომელიც ვოველთვის კოკისმარული წყეშების ბაღით არის დახერხილი და კარგ დარშავს კი არ იმორებს ორთქლის მუხუქ ნახლს, ნესტიანი მაწიდან რომ იწვეს ცხიკენ და ქმნის გამწვარივალ გუმბათს; თოვლის წერილი ფანტელების პეროვან ქსოვილს, ზემოდან რომ უფინება დიდ, მრკეალ, ამწანებულ კალთას, რომელსაც ბოლო არ უჩანს. სულაერ ბუნებაში - მდიდარი საძოვრების სიმრავლე ასაზრდაობს მშვიდ, მსხვილფეხა საქონელს, სარნად მშოვარს ამ დაყრილს ბალსში, რითიც თვალწინდურელი მწკნე მანდრების ზედაბირს აჭრელებენ მოყვითალო, თოვანი და შვა ღაქებით. აქედან - ქვეყნის სამდიდრე რბითა და ხორციით, რომელიც მარეველუდისან და ბოსტნულთან ერთად აძლევს ხალხს უხე და იათ საკმელს. შეიძლება ითქვას, რომ ამ ქვეყანაში წყალი ქმნის ბალსს, ბალსია - საქონელს, საქონელი - ვეულს, ერბოს და ხორცს. ვეული ეს კი დუდთან ერთად ქმნის ადგილობრივ მცხოვრებს. მართლაც, ეს მუქანი ცხოვრება და ნესტიანი პერიოთი გავდუნითი ფიზიკური ორგანიზაცია ქმნიან ფლამბდურ, ფლემბატურ ტემპერამენტს, რეგულარულ ჩვეულებებს, გონების და ნერვების სიმშვედეს, ცხოვრებითი გონიერულად სარგებლობის უნარს, მუდმივ კამყოფილებას, კეთილად მოწყობლობის გემოვნებას, და მამსახადამე, სიხუთოების გამბატონებას და კომპორტულ მოწყობას. იმდენად პირს მიდის ამის გავლენა, რომ ქაღაქის გარვენილ მესხველუბასაც კი ვტყობთ. ნიაღვესი ქვეყანაში მწელი საშოვარი საშენებელი ქვა; ქვის მავიერად დაშვარი თხა - ავარი და კრამიტები; რადგან სმირი წყეშები იცის, მტკად დაქინებულად აკეთებენ სხვა-ნაირებს. მუდმივი ნესტიანობის გამო კი ფასადებს მოწიქვებს. ამიტომ ფლამბდური ქაღაქი გვერეწება მოწიქვით. ან ყეიხფერა, ვოველთვის სუფთა, სმირად პრიალა, წყეშებულ საზრდაიანი ხახლებს ბადევ; აქა-იქ მოჩინს ამბალებული ძველი ეკლესია, რთვის ქვით ან

ცემენტის დაკორული კენჭებით აშენებული; დიდი შრურუნველობით მოვლილი ქუჩების მჭიდროდ დასახლებული დაკორული შეუდარებელი სისუფთავის ორი ტროტუარს შუა ტროტუარებს პლანდიაში აგურისაგან აგებენ და ხშირად ქაშანურიოაც ამშენებენ; დილით, სუთ ხაიხუე, ქუჩაში ნახავთ ღაბოქილ მოსამხახურე ვოგოებს, რომლებიც ტილოებით წმენდენ ტროტუარებს. შეიხედეთ გამწვანებულ მინების იქით, შედით მწვანე ხეებით მორთულ კლუბში, სადაც პარკებს გაშუდმებულად ახალ-ახალ ქვიშას აყრიან ძველის მაგიერად; შედით ხაიხუე, ნიოელი ფერებით შედგებილ სამიკატროსში, სადაც მოჩანან მწვობრად დაღაგებული მომრგვალო, შუქი კასრები და მათეითალო ქაფი გამოთდის უცნაურად ჩამოსხმული მინის ჭიქებიდან. ჩვეულებრივი ცხოვრების ვეგლა ამ წერილმანში დოვლიათისა და მუდმივა კეთილდღეობის ვეგლა ამ გამოსატულემაში თქვენ დაინახავთ ძირითადი ხასიათის შედეგს, რომელიც გამოისატება ადგილობრივ პავაში და მიწის ნიადაგში, მცენარეუბში და ცხოველუბში, ადამიანსა და მის შემოქმედებაში, ხასოგადოებასა და ცალკეულ პიროვნებაში.

სელოვნების მისნად აქვს დასახული შუქი მოპოვინოს ამის და თუ სელოვნება აყენებს ამ ამოცანას, მსოლოდ იმიტომ, რომ ბუნებას არ ძალუძს შიხი გააწვევება, რაღონ ბუნებაში ხასიათი არ არის მოაფარი; სელოვნება კი ხასს უსვამს მის უპირატეობას. ხასიათი რეალური საგნების ფორმას განსაზღვრავს, მაგრამ ვერ წარმოაჩინებს მის ამოწურავი ხასრულით. იგი შესდუდულია მოქმედებისას, რადგან სვლს უშლის სხვა ვარემომებათ ჩარევა. მან ვერ შეძლო ხაქმარისად ძლიერი და თვალხაინთ ბეჭედი დაეხევა ხანგებზე, რომლებიც მის კვალს ატარებენ. ადამიანი გრმნობს ამ ხარვესს და მის შესახებმად მამართავს სელოვნებას.

ამახვე გხედეთ უმაღლესი სელოვნების ვეგლა ნაწარმოებში. რაფეგლა რომ „გეაღტყას“ ხატეგა, მამინ დაწერა, — რადგან ღამაში ქალი იმეათითაა, ამატომ მავსდევო „სიკეთარი იღვალს“. ეს იმას ნიშნავს, რომ მსატყარი, გამოდის რა თეგისა წარმოდგენიდან ადამიანის ბუნებაზე, მის აუღელვებელ ხამშეაღებზე, ბედნიერებაზე, მის ამხე და თეაზიან ხატურფეზე. ვერსად პოეებს ცოცხალ მოვლეს, რომელსაც ხაქმარისად პქინდეს ეს თეგებებში. გლეხი ქალი რომ უჯდა მოვლად, მას ხელემა დამახინჯებულა პქინდა შრომით, ხოლო ფეხები დაღრეცილი, თეაღება შიშს, ხირცხეაღს ან სელომით გამოწვეულ გატლანქებას გამოხატეაღენ. თეითონ მის „ფორნარინას“ მეტად ძარბ დაქმებული მხრებში, გამსღარი ხელემა და შაკარი პირისახე პქინდა; რომელსაც „ფარინესინაში“ ხატეგა მის, რაფელში მოღალე გარდამქნას თეგისა მოველი და ამ მისნისათვის განეათიარა ტილოზე ხასიათი, რომელიც ცოცხალ ხასეს ოდნავი ნიშნებით და ნაწვეტებით ემჩნევა.

ამგვარად, სელოვნების ნაწარმოების თეგისებურება მგვომარეობს იმაში, რომ პირველ პლანზე გამოიყენოს, ან რამდენადაც კი შეიძლება თვალხაინთი ვასადოს ხაგნას ძარიოთედი ან მოაფარი ხასიათი მანც; ამის მისხდწეგად მსატყარი ამორებს ისეთ ნიშნებს, რომლებიც უმთავრებს პუარავენ, ირჩევს იმისთანებს, რომლებშიაც იგი შედარდება, ასწორებს, რომლიეც შეცვლილად მოჩანს იგი და გადამუშაებს იმისთანებს, რომლებშიც გაუქმებულად იჩვენება იგი.

სხვადასხვა მხრივ რომ შევსედოთ ადამიანს, იგი წარმოადგენს ცხოველს, რომელიც ცვალობს თეგი დაცივას ბუნებისაგან და სხვა ადამიანთაგან, მან უნდა უზრუნველყოს თეგისი სიცოცხლე ხასრდოთი, ტანისამოსით, შინით; თეგი დაცივას აფდრისაგან, ებრძოლოს შიმშილს და აეადყოფობას. ყოველივე ამისათვის იგი ხნავს მიწას, ზღვებზე დაცურავს, მრეწველობისა და ეკონომის სხვადასხვა დარგში მუშაობს. ვარდა ამისა, უნდა ვანავროს თეგისი ვეარი და ააცილოს ძალმომრეობა სხვა ადამიანებისა. ამისათვის ქმნის ოჯახსა და სახელმწიფოს. ნამნავს მოსამართლეებს, მოხელეებს, ადგენს კანონებს, კონსტიტუციებსა და არმოს. ამოვლენა შრომის და გამოგონებითა შემდეგ იბ მანც არ გამოდის თეგისი პირველყოფილი მგვომარეობიდან, იგი ისევე ცხოველად რჩება. ოღონდ უკეთ მომარაგებულია და უკეთ დაცული, ვარე სხვა ცხოველები; წინანდებურად მარტო თეგისი თეგისათვის და თეგისა ვეარისათვის ზრუნავს. ამ დროს ახალი უმაღლესი ცხოვრება იხსნება მის წინ — ცხოვრება ჭერეტიას. მისში იდგამება ინტერესი — შეაგნოს ის მუდმივი და განმსახვლერივი მიზეზება, რომელითაგან არის დამოკიდებული მისი და მის მხეგახთა არსება — შეაგნოს ძარიოთედი ვაბატონებული საწყისება, რომელიც ვანავტენ ნიოთების ყოველ ერთობლიობას და თეგის ნამანს ადებენ ყოველ წერილმანს. ამის მისხდწეგად ორი ხაშუაღება მოეპოვება ადამიანს: პარველი არის შეცნობერება, რომლის საშუალებით იკვლევს არსებობის მიზეზებს და ძარიოთედი კანონებს, ზუსტი ფორმულებითა და განყენებული ტერმინებით გამოხატულს. მეორე არის სელოვნება, რომელითაც ადამიანი გამოისახავს ამ მიზეზებს და ძარიოთედი კანონებს არა მშრად, საღბისთვის მის-

უწევდომეღა და მსოლოდ რამენიმე სპეციალისტიხათეის გახაგებო განსაზღვრებოთ, არამედ თვალსაჩინო ფორმებო: არა მარტო გონებისათეის, არამედ ხუღ უბრალო ადამიანის გრძობა-ბას შეხაგნებო. ხელოვნებას იხ თავისებურება აქეს, რომ ერთხა და იმავე დროს დიდიხა და ხალხურო. აბო გამოსახეის ყველაზე უმიღლებს ყველახათეის მისაწევომოდ.

შევაღეროთ ხელოვნების წარმოებო მცენარეს და ვნასოთ, რა პირობებო შეუძლია მცენარეს ან მცენარეთო რომელამე გეარს, მავალითად, ფორთოხალს, განვითარდეს და გაერ-ცელდეს მიწაზე. წარმოუდგინოთ, რომ ქარმა მოიტანა და შემოსევეთ დაბნია სხვადასხვა-გეარი მარცვალი და თესლი. რა პირობებო შეუძლია ფორთოხლის თესლს აღმოცენდეს, გა-ინარდოს, აყვავდეს, გამოიღოს ნაყოფო, ყლორტებო, ხეებო, მთელი გეარეულობოთ მოჰფინოს მიწა?

ამისათეის საჭიროა მრავალი ხელმეწყობო პირობო, უპირველეს ყოვლისო, ნიადაგო იყოხ არც ძალიან ფხვადერი, არც ძალიან შერი; თორემ ძარი ღრმად ვერ ჩაეო და ვერ გახვარდებო, ხე წიქცევა, როგორც კო დამბურებს ქარი. გარდა ამისო, საჭიროო, ძალიან მშრალიც არ იყოხ ნიადაგო, თორემ, თუ მდინარის წყლით არ იქნება ვადრადებულო, ხე ძირშივე გასშებო. საჭიროო, აგრეთვე, თბილო იყოხ ჰაეო, თორემ ნახო ხე გაიყინებო, უკადრეს შემოსევებო, გახმება და ყლორტებს ვერ გამოიღებს. საჭიროო ხანგრძლივო ზეუსული, რომ ნაყოფს, რომელსაც იეო გვიან გამოიღებს, საქმარი დრო უქონდეს დამწიფებისათეის. სამოთ-რიც რბილი უნდა იყოხ, იანერის ყინვამ რომ არ წახდინოს ტოტებზედ შერჩენილო ფორ-თოხლის ნაყოფო. და ზოლოს, საჭიროო, ეს მიწა შანცდამანც ძალიან არ ახარებდეს მცენარეულს, თორემ თავის ბუღზე მიტოვებულ ფორთოხლს ზოლოს მოუდებს უფრო ძლიერი შემოსეველობო. თუ მთიანოეობო ვეგლო ეს პირობო, მაშინ ფორთოხლის პატარო ხე გახვარდება, მოწიფდება, სხეებს გააჩნს, რომლებიც ასევე თავის მხვავებს გააჩენენ. ევეო არ არის, შეიძლება უკე-ქუსილბო, კლდის ნგრეობ ან თსების შესეეამ წაახდინოს იეო, მაგრამ მი-უზღადეაფ ამ შემოსევეებისო, რაც ცალკე მცენარეს დუმახს, თეითონ გეარი გამრავლებუბო, მოხდეს თავისით ნიადაგს და ამისათეის ხეკმარისო რამენიმე წლის შემდეგ გახმდება აფავებულო ფორთოხლების ჭკალო. სწორედ ასეთი პირობებოა საშინოთ იტალიის კარგად შეითფარებულ ზეობებო, სორენტოს და ამაღფის მიდამოებოში, ყურეების ნაპირებზე, პატარ-პატარო თბილ ველებოში, რომლებსაც აგრებებს მთებოდან მომდინარე ნაკადებო და უადრესებს ზღვის მცოცხლებულო ნაეო. საჭიროო, იყო ვეგლო ამ პირობოთა შეერთება, რომ თავი მოეყარა ამ მრეველ შვეერვალებს, ხმარ, მბრწყინავ შვეანვ გუმბათებს, ურაცხე ოქროს ვამლებს. სურნელდოვან, ძეარფას მცენარეულობას, რომელიც შუო სამთარსო მდიდარ, აყვავებულ ბაღად ხდის ამ ნაპირებს.

ახლა ვნასოთ, როგორ დემოსტენენ ამ მავალითო პირობებო. თქვენ უკვე ნახეთ, რა ვე-ღენა აქვო ვარემოებებს და ფიზიკურ ტემპერატურას. დანამდეადებით რომ ვთქვათ, ამოთ კო არ ვაუჩინოთ ფორთოხლის ხე: თესლი იყო მოცემული და მსოლოდ ამ თესლბო მთიანოეობოდა ხასილოცხლო ძლიერება. მაგრამ აღნიშნული პირობებო იყო საჭირო, რომ მცენარეს შეს-ლებოდა ზრდა და გამრავლებუბო; და ეს პირობებო რომ არ ყოფილიყო, არც თეითონ მცენარე იქნებოდა.

აქედან ცხადო, ჰეო რომ შეიცვალოს, მცენარის გეარიც შეიცვლება. და მართლაც, წარ-მოთდენოთ ხუღ სხვა პირობებო, იმის წინააღმდეგინო, რაც აქ აღვწერეთ — დაუდგრომელ ქარ-რებოთ ნაცებო მთის შვეერვალო, მცენარეების წარმოშობო მიწის თესლი ფენი, ცეოი ჰეო, ხანმოკლე ზაფხულო; მიელო ზამთრის განმავლობოში თოვლო. ამისთანა მხარეო არა მარტო ფორთოხლო, არამედ სხვაგეარი ხეების უმრავლესობაც კო ვერ იხვარება. შემოსევეთი მო-ფენილო მრავალგეარი თესლოდან მსოლოდ ერთი იუარებუბოა: ზრდას და გამრავლებას ამ შკაცრ ვარემოებოთან შეგუებულო მსოლოდ ერთი გეარი შესაძლებლოა — ფიჭვი ან ნაეო, მთის ტიტეულ შვეერვალებს რომ მოუდებოდა. გრძელ კლდოან ქეღებს და ციციხო ფერდობებს თავისი სწირო ხეცტებითო და მოდუშული, შვეანვ მოხახხამებოთ დაფარავდეს; თუ თქვენ იმოგზაურებოთ, მავალითად, ეოვეზენბო, შოტლანდიასო და ნორვეგიასო, — დიდ მანძილს გაეცლით მიერუ-ებულო შვეანვ კამარის ქეეშ, გამხმარი წიწეოთ მოფენილ მიწაზე, პატალო კლდეზე მიერუ-ფეხვებს შუო ენერგიითო და მოთმინებოთ ხაეხე მცენარის საშფოლობოთ, რომელიც უკნებ-ლოდ გადარჩენილო, გრძელი ზამთრების მქეინვარე ქარებისო და მოყინების მალხეაეად.

მაშასადამე, შეიძლება წარმოუდგინოთ, რომ ჰეო და ფიზიკური ვარემოებანი თითქოს არჩეუბან აწარმოებენ სხვადასხვაგეარი ხეებოში, განსაზღვრულ გეარს აბლებენ არხებობისო და გამრავლებას საშფალებს; ყველო ან თითქმის ყველო დანარჩენებს კო ანადგურებენ. ფიზიკური

ტემპერატურა მოქმედებს გამოკლების, განადგურების, ბუნებრივი შერჩევის გზით. ახდისა დაიდი კანონი, რომლითაც განმარტავენ დღეს სხვადასხვაგვარ ცოცხალ არსებობა წარმოშობას და ატეხულებს, და ეს კანონი ისევე კარგად შეეფარება მორალურს, როგორცაღ უახიკურს, ისტორიას, როგორცაღც ბოტანიკას და ზოოლოგიას, ნიჭსა და ხახიოს, როგორცაღც მცენარეებსა და ცხოველებს.

და მართლაც, არსებობს ერთგვარი მორალური ტემპერატურა, რომელიც წარმოადგენს. ზე-ჩვეულებათა და გონებრივი განვითარების საერთო მდგომარეობას და ისევე მოქმედებს, როგორც ფიზიკური. დანამდვილებით რომ ვთქვათ, იგი არა ქმნის მხატვრებს; გენიოსებდა და ნიჭიერნი ემშგაგესებამთ თესლებს. მე მინდა ვთქვა, რომ ერისხა და იმევე ქვეყანაში სხვადასხვა ეპოქაში ალბთი არსებობს ნიჭიერი და სამუალო ადამიანების ერთი და იგივე რიცხვი და მართლაც, სტატისტიკა იძლევა ცნობებს, რომ ორ თანმიმდევარ თაობაში თითქმის ერთი და იგივე რიცხვი აღმოჩნდება სამხედრო სამსახურისათვის გამოსადეგი ტანადი ადამიანებისა და ჯარისკაცად უვარციბი ტანდაბლებიხა. ალბთ ეს ასეა, როგორც სულიერი, ისე მატერიალურისათვის; და ბუნება არის ადამიანების შთესველი, რომელიც ერთი და იმავე ხელია, ერთი და იმევე პარკიდან ერთი და იმავე თფენობის და ხარისხის თესლებს აბნებს იმ მიწებში, რომლებსაც რიერავობით ხმარობს დახათესად. მაგრამ მუქით თავის გარშემო დაბნულ თესლთაგან ყველა თესლი კი არ აღმოცენდება დროისა და ხიერცის მიხედვით, საჭიროა ერთგვარი მორალური ტემპერატურა, რომ განსაზღვრულმა ნიჭმა მიიღოს განვითარება, თუ იგი არ მოიპოვება, ნიჭი უნაყოფო რჩება. მაშასადამე, ტემპერატურის შეცვლასთან ერთად, იცვლება აგრეთვე გვარი ნიჭის; თუ ტემპერატურა მოწინააღმდეგე გახდა, მოწინააღმდეგევე იქცევა ნიჭი, და შეიამლება ვეგულისსყოთ, რომ მორალური ტემპერატურა არჩევს თავის შესაფერს სხვადასხვაგვარი ნიჭიერებიდან. ამა თუ იმ ნიჭს აძლევს განვითარების საშუალებას და მეტად თუ ნაკლებად უარყოფს დანიარჩენს. ამგვარი მექანიზმით ხიხსუნება ის, რომ თქვენ ხედავთ რომელსამე ქვეყანაში, რომელსამე დროს ხან იდეალიზმის, ხან რეალიზმის ხყოლების განვითარებას, ხან ნახატი და ხან კოლორიტით გატაცებას. ყოველ საუკუნეს აქვს ერთგვარი გაბატონებული მიმართულება და ის ნიჭი, რომელიც სხვა მიმართულებით მოისვენებს წინხელს, ვერავთარი გამოსხავალს ვერ ნახავს; ხანოვადოებრივი ანრის და გაბატონებულ ზე-ჩვეულებათა ვაგულისაგან იგი ან დაქცება, ან სხეა, ვარედან გადმოღებულ განმარტოებულ გზას დაადგება.

აგიღოთ ერთი სრულიად მარტივი, მეტად გამარტივებული შემოსევა — ისეთი სულიერი მდგომარეობა, რომელიც ხედავს გაბატონებული გრწობა. ისეთი მდგომარეობა არ არის გამოგონილი ამბავი; ამგვარი სულიერი მდგომარეობა არაერთხელ ყოფილა კაცობრიობის ისტორიაში და მის გასაჩენად სრულიად საკმარისია დაქვეითების, ხალხის ამოწყვეტის, უცხოელთა შემოსევის, შიშილის, ჭირის, თანდათან გაუარესებული და გაჭირებული სუთიექვის საუკუნე. ამ მდგომარეობაში იყო აზია მეექვსე საუკუნეში ქრ. შობამდე და ევროპა ჩვენი წელთაღრიცხვის შესამე საუკუნედან მეათემდე. აი სწორედ მაშინ ადამიანი მკარავს ეცეცეობას და იმევე და ბოროტებად მაინცა ხიცოცხლებ.

განვიხილოთ, რა გავლენა აქვს ამგვარ სულიერ მდგომარეობას და მასთან ერთად ამის გამოწვევე ვარემოებებს იმ დროის მხატვრებსედ. წარმოვიდგინოთ, რომ მაშინაც თითქმის იმდენივე მეღანქოლაური და იმეფნევე მხიარული, იმეფნავე მეღანქოლაურსა და მხიარულთა შორის ხამუალო ტემპერამენტია მოიპოვება, რამეფნიც სხეა დროს. როგორ და რა მიმართულებით ვარდაქმნის მათ იმ დროს გამეფებულ მდგომარეობა?

უერ ის ადენამნით, რომ ხასოვადობის გულის გამეყლულებელა უმეღერებანი გულს უწეავენ აგრეთვე მხატვარსაც. რადგან იგი უოგის მოთაფვა, ამიტომ მახაც წილად ხედავთ ის, რაც უოგს შეემთსევა. მავალითად, თუ ბარბაროსების შემოსევა, ვიარიანობა, შიშიალო, ყოველგვარი უმეღერებანი მოხდა რამეფნიმე საუკუნის განმავლობაში მოელა ქვეყნას სიერ-

ცვლეს, ხასწაული იქნება საჭირო, მრავალი ხასწაული, საერთო წარდენამ ისე გაუაროს მის გვერდით, რომ არც კი შეეცოს. პირიქით, მოხალღნელი იქნება და ხრულად ბუნებრივიც, რომ ამხსაც ხასწაული უმედურების კარგა წილი ერგოს: ისიც გააღატაკონ, გაღასონ, დაჭრან, ტყვედ წაიყვანონ, როგორც ხსეუბი და მისთან ერთად იგივე ბედი ექვევა მის ცოლს, შვილებს, მშობლებს, მეგობრებს და მათი გულისათვის ისევე დაიტანჯება და შაშხ გააღატაკნს, როგორც თავისი თავისათვის. პირად უმედურებათა ასეთი შეუწყვეტელი წყამას ქვეშ ის ნაკლებ მხიარული გახდება, თუ მხიარული იყო, და უფრო მეტად დაწაღვლიანდება, თუ წაღვლიანი იყო. აი, გარეშოცვის პირველი გავლენა.

შორეს მსრივ, მსატყარი გაიზარდა დაწაღვლიანებულ თანამედროვეთა შორის; შაშხადამე, მეღანქოელიური არის ის იდეები, რომელიც პატარაობის დროს და აგრეთვე შემდეგში ყოველდღიურად მიღებული აქვს მას. გაბატონებული რელიგია შეეცუა რა უმედურებით ხასწაუცილებლეს, სულ იმას ჩასძახის მას, რომ დედამინა გლოვის ეღლია, ქვეყანა საპატრონოა, ხაიოცხლები შორიტება და ჩვენი სულ იმას უნდა ვცდილობდეთ, რომ ღირსეუქმნეთ ამ სოფლიდან თავის დაღწევისა. ფილოსოფია ადამიანის დაქვეითებათაგან შეფარებათა იღვეს ზნეთის და უმტკიცების შახ: უკეთესი იქნებოდა, სულაც არ დაბაღვლებულიყო. გლოვის ამბების ვსმის შახ ყოველდღიურ ხაუბარში: რომელიმე კუთხეში მტრის შემოსევა, ძველას დაწერევა, ხაწაული ხაღვის ტანჯვა-წამება, დაღებულთა ერთმანეთთან შრდავა, ყოველდღიური ცხოვრების დაკარგება იძლევა მხოლოდ გლოვის სურათებს; იგი ხედავს მთხოვრებს, დამწეულ ხაღვს, დაწერულ ხაღვს, რომლის აღდგენასე არივან ფიქრობს, მატყებულ უმანს, რომელიც ინგრევა, შოუსნაე მანქებს, დამწყარი ხასლები გაშურულ კეღლებს. ეს შთაბეჭდილებანი ხაიოცხლების პირველი წლიდან უკანახსენლამდე გავლენას ასწერენ მასზე და შეუწყვეტლად იზრდება მის არსებაში ის მეღანქოელი, რომელიც თავისი პირადი უმედურებისგან მქონდა აღმწრული.

უმედურებისანი შათ უფრო ძლიერ აწაღვლიანებენ მსატყარს, რამდენადაც მეტი ნიჭის პატრონია იგი, რაღვან მსატყრად ქმნის მას სწორედ ხაწნებში ძირითადა ხასიათის და თვალსაჩინო ნაკეთების გამოყოფის ჩვეულება; ხსენი მხოლოდ ხაგნის ნაწილს ხედავენ, ის კი შთილანად ხაგნს და მის შინაარსს ითვისებს. და რაღვან ამ მატყალიში ძირითადი ხასიათი ხედავა, იხიც ამ ხედავს ხედავს თავის გარშემო, უფრო მეტიც: წარმოხახვის და ნაგრძნობის გავლენის გაღამეტიებული ნიჭის მქონე, იგი უფრო აღწრება ამ ხასიათს, აწაღვლებს ყველაფერს, იედინება ნასულის, გავლილის შეგრძნებით და მითვე ახსეებს თავის წარმომავლებს. ასე რომ, ჩვეულებრივ იგი ხედავს და წარმოსახავს ნათესებს უფრო მეტად მექ უფრებში, ვადრე მისი თანამედროვენი.

იხიც უნდა ეთქვას, რომ ამ შრომაში თანამედროვენიც ძალიან ეხმარებიან მას, რაღვან თქვენი გვერდანიებთ, რომ თუ წერს კაცი ან ხატავს, მარტომარტო არა რჩება იგი თავის ხაწრ კლამიან სურათის წინ. პირიქით, ხაღვში ტრიალებს, ხაუბრობს, ხაწჯავს, იხმენს თავისი მეგობრების და თავისი მეტოქეების შენიშვნებს, ეძებს შთავონებას წიგნებში და მისლბული ხელოვნების ნაწარმოებებში. იდეა ძალიან წააგებს თესლს; თუ თესლს აღმოცენებს, გაზრდის და აუკეთებისათვის ხაზრდო სჭირდება, რომელსაც წყალი, პერი, შხე და მინა აძლიევენ მას, იფასავს თავის დახამაფერებლად და შეხაფერი ფორმის მისაღებად სჭირდება დამატებისა და შესეებადი, რომელსაც შეხაღვლების გონება მიაწყვდის შახ, მაგრამ იმ ხეღვლიან დროს რა დამატებებს მისცემენ მსატყარს მისი თანამედროვენი? ხეღვლიან აზრებს; რაღვან მხოლოდ ამ შიმართულებით მუშაობს შათი გონება, შათ არავითარი ხსევა შეგრძნება არა აქვთ, ვარდა გულისღამაწყლულბული გრძნობების და შეგრძნებებისა და შეუძლიათ შენიშნონ რაიმე ეღვფერი და აღმოაჩინონ ასაღი მხოლოდ ხეღვის და ტანჯვის შესახებ. ადამიანი ყოველთვის თავის გულში იხეღება და, თუ გული ხასეუ აქვს მარტო ვაგებთ, ხსეა არაფერს აყვინება, ვარდა ვაგებისა, შაშხადამე, ისინი დაჭირების, მწყუარების, ხასწარკეცთობებს, დაქანციების მტოდნებები არიან და მხოლოდ ამის. მსატყარიმა რომ რაიმე რჩევა სთხოვს შათ, ამას მეტბ ვერას ურჩევენ, ამით შრომის დაკარგვა იქნებოდა, შათ მხიარულებას ხსეადახსეავარი გამოხასხულების შესახებ რომ პკითსოთ, შათ არ შეუძლიათ იშის მოცემა, რაც არ მოგზობებათ. ასატომ არის რომ, თუ შეეცდება ბედნიერების, ხასარულის, ან მხიარულების გამოხატება, ხრულად მარტოდ იქნება შირაგებული, ყოველგვარ დახმარებას მოკლებული, თავის ხაყუთარ ძაღას მიწდობლად, განმარტებული ადამიანის ძალა კი მეტად სუსტია, ასატომ მისი ნაწარმოებში საშუალო ღირსების იქნება. და პირიქით, თუ ხეღვლიანი გრძნობების გამოხატვა განიზრახს, მას დახმარებას გაუწევს მთელი შისი ხაყუენი; წინაწდელი სყოლებას

მეორე მომზადებულ მასალას, სრულიად დამოყრებულ ხელაღწეობას, უკვე ცნობილ ხერხებს, გაკაფულ გზას იმოყოს. ეკლესიის წირვა, სახლის მოწყობადობა, საზოგადოებრივ ფორმებს, კოლონიებს, გმარის გამოთქმის ან სახეს, რაც უფრო კიდევ აკლდა მას; და შიხა ნაწარმოები, რომლის შექმნაში მონაწილეობა მიიღო უცნობმა მილიონებმა, უფრო მეტად მშვენიერი იქნება, რადგან შიხი ნაწიხს და შრომას გარდა, იგი შეიცავს წინანდელი თაობების და იმ ხალხის შრომასა და ნიჭს, რომელიც მას გარს ესხვა.

არის კიდევ ერთი გარემოება, სხეებზედ ძლიერა, რომელიც დამადონებელი შინაარსის ნაწარმოებებსკენ მიმართავს მსატყარს: შიხი ნაწარმოები, საზოგადოების სანახაუდო გარემოში, არ მოეწონებათ, თუ იგი ხედავს არ გამოხატავს. და მართლაც, ადამიანს მარტო ისეთი გრძობის გაგება შეუძლია, რაც ემსგავსება მის საკუთარ გრძობას. სხვა გრძობანი, ძალიან კარგადღაც რომ იყვნენ ასახული, არაერთი მოთმეკლილებს არ ასდენენ მასზე; თუაღო სანახაუდო, მეტრამ გული კი არისა გრძობს და თუაღო მამინე თავს ანებებს ცქერას. წარმოიდგინეთ ადამიანი, რომელმაც დაკარგა ბუნდერება, თავისი სამშობლო, თავისი ცოლ-შვილი, ჯანმრთელობა და თავისუფლება და იცი წლის განმავლობაში პირკადით შექვილი იჯდა სამატომროში როგორც პულიო ან ანდრიანი; მას ნელ-ნელა წაუსდა და გაუტრდა ხანითა, მეღანქოლიჯად და მისტიკად იქცა და განუკურნავი მკუმუნგარება მოეცა; ამ კაცს სახარულად მოეჩვენება საციკკოო მუხიკა, მას ძალიად თუ წაკითხებუნ რაბლებს; რუბენის ხურითის მხარედ და ჩისუქებულ გამოსახულებებთან რომ მიიყვანათ, ზურგს შეაქციეს; კმაყოფილებათ მხოლოდ რემპრანდტის სურათებს შეხედავს, ხიამოენებით მარტო მოპენის მუსიკას მოთმენს და. თუ ყურს დაუდებს, მხოლოდ ლამარტინის ან პიანეს პიუნას, იცავე ემართება საზოგადოებას; მახი გემოვნება, დამოკიდებულება მის მდგომარეობაზე; ხედა აღურგს მის გემოვნებას ხედაიანი ხურათებისადმი. ის გაღაყრის იმ ნაწარმოებებს, რომლებშიც მხარულება გამოხატება; იგი დაგმობს ან გვერდს აუელის ასეთ მსატყარს, თქვენ კი კარგად იციით, რომ მსატყარი მარტო იმისთვის ქმნის, რომ დოფახებული აყოს და ნიქები, ეს არის შიხი უმოთერესი გულის ზრახვა. მამახადამე, ზემოთ აღმანულ მიხუზებს გარდა, კიდევ ერთი — მსატყარის უმოთერესი ზრახვა და საზოგადოებრივი აზრის უგეგმერა — იმძლებს მის გამოსატოს ხედა და უღობავს გზას გამოსატოს ბუნდერება.

ამ ზღუდებებს ხამრთელის გამო ყოყლად შეუძლებელი ხდება მისთვის მხარულების გამომსატყარი ხელაღწეობის ნაწარმოების შექმნა. კიდევ რომ ვადაღასოს მსატყარმა პირველი, წინ აღმართება მეორე და ასე შემდეგ. კიდევ რომ იყვნენ ბუნებით მხარული ნატურები, იხინა მანც დაღონებულნი იქნებთან თუიანთი პირადი უბედურებით. აღზრდა და ყოველდღიური საუბარი ბავსებს მის თავს ხედაიანი ფიქრებით. უმაღლესი და განკერძოებული უნარი, რომლის წყალობით მსატყარი არჩევს და აფართოებს ხაგნის დამახსიათებელ თუახებებს, აღარაფერს შეაინწინებს მას, ვარდა ხედაიანი თუახებისა. სხეთი გამოცდილება და შრომა მისცემს რაიმე შთაგონებას და გაუწევს დასმარებას მხოლოდ ხედაიანი საუთტების შექმნისას. დაბოლოს, საზოგადოების დაეინებული და ახმურებული აზრი ასევე არაფერს გაბედერებს. მამახადამე, მსატყარი და ხელაღწეობის ნაწარმოები, რომელიც მხარულებას და საციცხლის ხალხს გამოხატავს, თანდათან გაქრება და იხე შემცირდება, რომ შესამინევიც აღარ იქნება.

წარმოიდგინეთ ახლა პირიქითი შემთხვევა, ის დრო, როდესაც საზოგადოების ხელაღწეობა მდგომარეობა სხარულით არის იხსიხე. ეს მოსდება სოღმე აღორძინების ხანაში, როდესაც იზრდება და ეთარდება უმამოება, სიმედერე, მოსახლეობა, კეთილი ცხოვრება, შემძლებლობა, სასარგებლო და საუცსოო გამოგონებანი. ამ ხელ სხვა ხულიერ მდგომარეობაც ხიტყვა-სატყარი შეეხამებმა წვენი ანალიზი და აქაც იცავე მსუელობა გვაძლავს იმ დასკენას, რომ ამ დროს ხელაღწეობის ყოველი ნაწარმოები გამოხსახავს მეტად თუ ნაკლებად სხარულს.

წარმოიდგინეთ ახლა შუაღდური შემთხვევა, ესე იგი, ერთგვარი ნარევი სხარულასა და ხედაღას, რაც ჩვეულებრივ გვხვდება ცხოვრებაში. შეხამებისად თუ მადუყენეთ იმისიც წვენი ანალიზი, ენახეთ, რომ აქაც სრულ ძალის შეინარსუნებს იგი; იმაცე საფუძველზე შეეიძლება დაუბახენათ, რომ ხელაღწეობის ნაწარმოები გამოხსახავს ხითანილო ნარევის და სხარულის და ხედაღის ერთგვარ შეხედულებას მიადებს.

იქედან გამოთყვანათ დასკვნა, რომ ყოველ რთულ ან მარტივ შემთხვევაში ვარემოცვა, ესე იგი, სწერეულებითა და გონებას სერთო მდგომარეობა განსაზღერავს ხელაღწეობის

ნაწარმოებს; ურთულბა მარტო თავის შესაბამისს, შეუსაბამოს, ეს იზორებს სხვადასხვა კოლეზიის და ზღუდეების აღმართვით, მისი კანკათარების ყოველ ნაბიჯზე სელახსა იერი-შეების მიტანით.

დასილოებთა ხაზი ათახი წლის წინათ ეგვოსას ზღვის პარზე და მას კუნძულებზე გამოსნდა მეტად ღამისა და გორიერი ხალხსა, რომელიც სულ ახალი თვალთა უყურებდა სიცოცხლეს. ეს ხალხი ვერ შიანსაყო ვერც ძღვიერმა სარწმუნოებრივმა მცნებამ, როგორც ეს მოუვადათ ინდოელებსა და ეგვიპტელებს, ვერც დიდმა სოციალურმა ორგანიზაციამ, როგორც უკონდათ ასურელებს და სპარსელებს, ვერც მრეწველობის და ვაჭრობის დიდმა განვითარებამ, როგორც უკონდათ ფინიკელებსა და კართაგენელებს. თუკრატისა და კასტობრივი წესწყობალების მაგიერ, მონარქიისა და მოხელეთა ავტორიტატის და ფართო საქმსპორტო და შინაგანი ეაჭრობის მაგიერ, ამ ხალხის წარმომადგენლებმა, სხვა ხალხებისგან განსხვავებით, შექმნეს საქალაქო თემი; ყოველი თემი ქმნიდა სხვა თემს და ვოველი შტო, რაკი ჩამოშორდებოდა თავის ღერძს, ქმნიდა სრულიად ახალ შტოებს. ერთმა ქალაქმა, მალტამა, სამხარა საქალაქო თემი შექმნა და ახალშენებო მოჰყვინა შვეი ზღვას მთელ ნაპირს. სხევიც ასევე მრავალშენებო პირენეიდან მარხეღამდე, ესპანეთის, იტალიის, სამერქმეთის, მცირე აზიის და აგრეთვე კონსტანტინისა და ყურეების გასწვრივ. აფეაეპული ქალაქების გეორგვანი მოსწესეს მხელთაშუა ზღვის ნაპირებზე.

როგორ ცხოვრობდნენ ამ საქალაქო თემებში? მოქალაქე ძალან ცოტას შრომობდა თავისი ხელით, მას ამარაგებდნენ ქვეშევრდომი და მოხარკე ხალხები და ვოველითის პეაედა მონები. რაც უნდა დარბო ყოფილაყო მოქალაქე, ერთი მონა მინც პეაედა. თერმა ოთხი მონა ბთელებოდა თითო მოქალაქეზე და იმისთანა საშუალო ქალაქებს, როგორც იყო ეგინი და კორინთი, ოთხას-ხუთასა ბთხი მონა პეაედა თითოს; ამრიგად, მონებით უზრუნველყოფილა აფენენ, მაგრამ მოქალაქე მონის დიდ საქორებებს არც განიცდიდა. იგი დამძვენი იყო, როგორც ფაქისა და ხამსრეაული ყველა ერთი, საცხოვრებლად სამა ცალი ზეთისხელი, ერთი თაკი ნორი და სარდენი პეაუნდალ? ფეხბაკშლად სინდალი პქონდა და ტანისამოსად მოკლე პერანგა და განიერი შოსახსამა, შვეესსებს რომ აცეთათ, ისეთი. მისი საცხოვრებელა ხსხლა ვიწრო, ცუდად აგებული, ხამაერებს მოკლებული იყო; ქურულება კვლეებს ტესხედნენ და შიე შედიოდნენ; ხალხმა ესთანა და ეს იყო მისი უშთაერება დანიშნულება. ღოეინი და სამა შვეინენი სურა, —აა, მყელი შორთულბა. მოქალაქეს სხვა აღრაიერა ესაჭირებოდა-რა და მთელ დღეს ვარეო ატარებდა.

რის აფთებდა იგი მოცდელობას? არც შეფეს და არც მღეეელს არ უწევდა ხამსხურს, თუბთონ იყო თავისი თავის პატონი თავის ქალაქში. ის ირწეედა ქალაქის გამგებლებს და ქურუშებს; თეითონიც შეიძლებოდა არწეეყოფიდიფო ქურუშად ან სხვა რამე თანამდებობაზე; სულ უბრალო, მადბალიც რომ ყოფიდიყო ან შვედედა, როგორც შოსამართლე მანც დემბულობლა მონაწილეობას, რთდესაც უადრესად მნიშვნელოეინი სახელმწიფო საქათხები ირწეოდა.

მოკლეად, პოლიტიკური მოდერწეობა და ომა —აა მისა მოფდელობა. მისი დანიშნულება, იეოს პოლიტიკოსი და ჯარისკეცა; სხვა ყველაფერი, მისი აზრით, უსამაშენელოა. მთელი ყურადღეობა თავისუფალი კაცისა მიტეეეული უნდა ყოფიდიყო ამ ორ მოფდელობაზე. და შორბალიც იყო, რადგან იმ დროს ისე არ იყო დაცული ადამიანის საცოცხლე, როგორც წყენს დროში და საზოგადოებებს ჯერ არ პქონდა ისეთი შვიდრო ურთეერთობა, რომელსაც წყენს დროში მადწია. ხმელთაშუა ზღვის პარას გამენებული თემების უმრავლესობას ვარს ერტყენენ პარბაროხებო, ვოველ წუოს შშაად რომ იყენენ თეადესხმისბთეყას, აპატომ მოქალაქე ბბულებული იყო გამუდმებით იარაღში მჯდარბყო, როგორც დღეს ევროპელები ბბბლ ზეღანდაბა ან იბბბბბბბ; წინააღმდეგ შემთხვევაში, გალუბა, ღბბბელები. ხამსიტება, ბბბბბბ-

¹ ერთტი, სამერქმეთის ასტორია, 11, გვ. 337; ბეკი, ბთინელების პოლიტიკური ეკონომია, გვ. 1-61; ვალონი, მონობა პეეელ ქვეენებში.

² არისტოფანი — მაყეყეში. ღლუბინი — მამბლი.

³ ქურუების ნამდვილი ხასელი იყო „კვდლის გამტესა“.

ელები უმიღ დაბანაკებოდნენ იერიშით აღებული ქალაქის გაღვივების და წარმართული ტაძრის ნანგრევებზე. ვარდა ამისა, თვითონ ეს თემებზე გადამტერებული იყვნენ ერთმანეთს, ხშირად მიწის პირადან სრულიად აღიგებოდა ხოლმე დამარცხებული ქალაქი. დღეს შემდეგელ და პატარავის კაცს, სვალ შეიძლება თავისა ხსილა გადამწერი ენისა, სარის-სამადებელი გაბარცული, ცოლა და ქალაქილეუბი სარისკაბო ხახლემბა გაიფული, თვითონ კი თავისი შეილით მონად ქვეუღო და მადნის მადაროში ცოცხლად წამარცხული ან მართახის ქვემ წიბქვილის ქვა გბრუნებანა. როდესაც ახეთი საფრისეა მოხალთხელა, სრულად გუნებრეია, რომ მივლი ყურადღება ხახლემწიფო საქმეებისაჲ იყო მამართილა, რომ მოქალაქემ იცოდეს ბრძოლა, საყვიდლის შიში აძლელებ მოღიტიკოხა გახდეს. ხამხვისა და დიდებოთი გატაცების გამო, ყოველი თქმა იმისა ცდილობს, დაამტეროს და დაამორჩილოს სხვა, რომ შეიძინოს ქვეშეურდომები და ტყვეები.¹ მოქალაქე ხახლემწიფო მიუდამრე ატარებს თავის ხიცოცხლეს და ბჭობს, უფრო უცხოებად როგორ დაიცვას და აამაღლოს თავისი ქალაქი; ხელშეარულებებს და კაემარს პერიებს სხვა ქალაქებთან; ადგენს კონსტრუქციას და სცემს კანონებს, უსმენს ორატორობას. თვითონვე ორატორობს ამ დროსაც, ხანამ არ ჩაუდგება თავის გემში, რომ ორავახას ან ევგებტეში წაიყიდეს ხაომრად, გერმანების, მარმაროხების ან დიდი მეფის წინააღმდეგ.

ამ მახინის მიხაღწევად მათ თავისებურა დსციპლინა შეიმუშავეს. იმ დროს მრეწველობისა არა იცოდნენ რა და არც ხაომარა მანქანები უქონდათ, ხელწარმულად გბრძოდნენ ერთმანეთს და ამიტომ ოშია გამარჯვების უმოაგრესი პირობა ის კი არ იყო, ყველა ვარისკაცა ზუსტ ავტომატად გადაეჭვიათ, როგორც ამის დღესა ვსვლეთ, არამედ გამოეწოთოთ ყოველი ვარისკაცა უადრებად გამძლე, მარდ და მკარ ორგანიზმად, ვარდაქმნათ იგი საუკეთესო გლადაატორად, ბრძოლაში გამძლე ადამიანად. ამ მხრივ ხაბრტამ, რომლის მიგელიაშიც შერეე საუკუნეში მივლი საბერძნეთი აფორაქაჲ, შემოიღო მეტად რთული და არანაღებს სისარცებელი წესწებობალება, როგორც წყენი ხადარაჯობა კობლიაში. ხაბრტა თვითონ უგაღავრო, დამარცხებულთა და მტერთა შუაგულში გამლია ხამხედრო ხანაკა იყო, ყოველთვის ხაომრად და თავდაცვახათის იყო გამხალბული. მირველ ყოვლისა, იმზე სრუნდენენ, რომ სრულყოფილა ტანა უქონდათ და შეექმნათ ადამიანთა დამაზი მოდგმა; აწარმოებდნენ დავრადებას, როგორც ცხენისაშენში. ცუდი აგებულებას ბეშეებს სიცოცხლენ. კანონი ადგენდა წესწ-პატარძლის ისაკ, წახსვის მომენტს და სვლისბეშეებობ პარობებს. თუ მოხუცს ახალგაზრდა ცოლი უფავდა, იგი ევლდებულა იყო მიეყვანა მასთან ყმაწვილი კაცა, რომ კარგი აგებულებას შეილები უყოლოდა. ხამხედრო ხნის კაცს შვედლო დავითონ თავისა ცოლა შევტობრისათვის, თუ იგი კანთქმულია იყო ხილიმანათია და ვარდა ამისა, რომ სვლყოფილ პქმნადნენ მოდგმას, ცალკე ანდაიადიდაც აუვარებდნენ. ყველა ყმაწვილა რახში იყო ჩარიცხული, მათ ავარჯიშებდნენ, ახვედნენ კომუნურ ცხოვრებას, როგორც რახშის შვალეებს; ისინი ორ მეტოქე ვაგუფად იყვნენ ვაყოფალი და წახლათ და მუშტათი ებრძოდნენ ერთმანეთს. დაა ცახქვემ უძინათ, ბანაობდნენ ვვროტას ციე წვაღმა, დადიოდნენ ხაინადოდ, ცოტას ხუამდნენ, და ამისაც ცუდად და ხამქარეეად, სვამდნენ მარტო წყალს, ენინათ ლერწმის ლოკანოდ და ადვალად იტინდნენ ყოველგვარ აუვარს; ყმაწვილა ქალებაც მიწვეიათი ვარჯიშობდნენ და მოხრადილებაც ახვეე ავარჯიშებდნენ, როგორც ბჭებს. ცხადია, სხვა ომებში დასცაბლანა არ იყო ახეთი მკაცრა, მკარამ ისინიც თათქმის ახეთივე გზით მიემართებოდნენ. წამწეალკაცობა დროის უმეტეს ნაწილს ვიმნაიობება — ჭილიბობა, ხტოპაში, კრავში, ხარმადში, დასკობ ტფორცანში — ატარებდა, რომ ვანრეითარებინათ შამეული კუნთების ძალა და მოქნილობა. ცდილობდნენ, ტანა რაც შეიძლება ვაემარებინათ, ვაემსწეებინათ, ვაღამა-შეებინათ, ხილო ამის ვველზე უფო მკაცრა აღზრდიოთ შიადწევდნენ.²

ბერძენებისათვის დამახასიათებელ ამ სწე-ჩვეულებათაჲ ვარდა ვანსაკურებულა შებუ-ღულება. მათი თვალსაზრისით, ადილი იყო, არა მოაზროვნე ვონება ან მარმარობაჲ სულა, არამედ შამეული ტანა, წარმოსადგეა, ვამიანი და პროპორციულად აგებულა, მოქმედა, სრულქმნილა ყოველგვარ ვარჯიშობაში. ეს თვალსაზრისი შედარებება მრავალ წერაღმანში. პირველი: ამ დროს, როდესაც მათ ირველად მცხოვრება კართელები, დიდიელები და ვეღა

¹ თუკიადე, წიენი I, ის. კომონის ზავის და პელიპონესის ომის შუა დროის ათენელები ექსპედიციები.

² ქენოფონტე, — ლავდეპონელების რესპუბლიკა. პლატონის დილოგები. — არისტოფანე, — დრუბელი.

იმათი მეზობელი ბარბაროსება ხამარცხვინოდ მიიწვედნენ ხიშიშვლებს, ხარტვლებს, ტიტვლებს ურიდებლად შამელდებოდნენ ქადაობასა და ხარბილის დროს, ვმწველი ქალბები თათქმის ტიტვლები ვარჯიმოდნენ ხარტაში. და თქვენ ხედავთ, ამ გზით ვამომბავებულმა ჩვეულებებმა როგორ მოსეს ან ვარდაქმნეს ხარცხვილის ვრწმობა. ასეა მეორე მთა ვრონუ-ლო დიდი დღესასწაულები — თლიმპური, პითიკური და ნემესის ახარუნობანი — ტიტვლო ტანის ვამოყენა და ზეიმა იყო. ხამერძინეთის ყოველი კუთხიდან და ზერტნაბა შორეული ახალმეზობიდან მეშურებოდნენ საკუთავსო ვერინამბეალები ამ ახარუნობებზე დებსწრებად ვანსკურებულა რევიმითა და მეუპოვარა შრომით ემნადებოდნენ ასანა დიდი სნის ვამბე-ლობაში ამ ახარუნობისათვის. და იქ, მთელი ერას თვალწინ ვატიტვლებული ვჯებრებოდ-ნენ ერისმწესთ ქადაობაში, კრიუში, დასკოს ხროლაში, ხარბილაში, ეტლის წყვანაში, ეს ვამარჯვება, რომელიც დღეს ხარბობის ფაღვუნებიათვის მივერდეთა, ვველაზე დიდ მიღწევად ითვლებოდა მაშინ. ხარბილაში ვამარჯვებულის ხახვლის მისივე მოთხოვნით არქმევდნენ ამ წლის თლიმპიადას, ვამარჯვებულს ხიტებს უმდენადნენ უდიდესა პოეტებზე; ქველი დროის ვველაზე დიდი დარბაზი პინდარი მსოლოდ ეტლას წყევანაში ვამარჯვებულს უმდენად ქებას. თავის ქალაქში დამრუნებულ ფაღვანს დიდი ზეიმით ხედაობდა ხალხი; მისი ძალ-დონე, მისი ხამარდუ მთელი თემის ხიამიყეს წარმოადგენდა. ერთა შაიჯანი, ქადაობაში და-უმარცხებულად კრიტონელი მალინი, შხედრომთაერიად იქნა არჩეული. ის მიუძღოდა თავის თანამემამულეა ხარბილაველად, ღომის ტყეით შემოსილი და დიდი კომლით შეარდვ-ბულია როგორც პერკულები, ვახიც ადარებდა მის ხალხს. ამბობენ, რომ ევლიც დიაგორახსა, რომლის ორ შვილს ერთ დღეს ვამარჯვებას ვკირვეინები უბოქეს, შვილებმა ხელში აყვა-ნილა ვაატარეს კრების წინამე, ხოლო ხალხს, ასეთი პატეიანცემა შეტად დიდდ რომ მიანდა უბრალი მოკვდიანისათვის, ეხახდა მას: „მოკვდი, დიაგორახ, ფაღვამიდ ხომ ვერ ვადაიქცევო!“ და შირთად, ისე იყო იველებული დიაგორახსი, ხელში ჩაკედა თავის შვილებს. როგორც ვველა ზერმანის მისი არნათაც, ამ უფთისოფლის უადრესი ზედწერება სწორედ ის იყო, დანახათ, შვილებს რომ სქონდათ ვველაზე მავარა მუშტება და შირდი ფეხება მოყლს ხა-ზერწნოში. ვუმმარტებდა ეს ოუ თქმულება, არ ეაცი, მავრამ ამგვარი ვანხუა ამტკიცებს, როგორ უკადურეხობას აღწევდნენ მაშინ ხრულქმნილა ტანის თაყვანისცემაში.

ამბობს იყო, რომ დმერთების წინამე არ ემინოდათ ვატიტვლებისა დიდ დღეობებში. არსებობდა მოპრობის და პოზების შეცნაერება „ორხეტრიაკი“, რომელიც ახრეაღდა ღმის მოპრობას ხაღმრთო ცეკვაში. ხაღმანის ბრძოლა რომ ვათავდა, თხუთხეტი წლის ტრავი-კოსმა ხოფოკლემ, რომელიც თავისი შმეინაერებით იყო ხახვლვანთქმული, ვახახდა ტანახა-შოხი, რომ ხაღვლის წინამე ემდერა და ეცეკვა პერი. ვგვიდა მის შემდეგ ახორმოცდაითი წედაწადი და მეორე აზიამა დარიუსთან ხარბოლველად წამოხული აღქესანდრე ვატიტვლო თავის ამხანაგებთან ერთად, რომ ხარბილაში შვეიბრებით თყვანი ცეცა აქილვების ხაღვლი-ხოფის. ასინა უფრო შირს წავიდნენ: ტანის ხრულქმნილება დფთობას თვისებად ვამოცხა-ლეს. ხაცილიას ერთ ქალაქში, დმერთათით თაყვანს სეემდნენ ვმწველი კაცს არანეულებ-რავი შმეინაერებახა ვამო და ხაკვლიას შემდეგ მას ხაკურთხეველიც დღუდგეს, მომერახის თხზულებმაში, რომელიც ზერწნების „დახადემა“ ხიათაღება, ვველვან ნახათ, რომ დმერთებ ადამიანის ტანი აქით, რომელზეც აფეილად პეღეფს. შუმა, და რომლისაგანაც აფხაზურიად ვაღმოდანდება ხახხდა; ასინა ვამრახების და ნეტარების თხეთივე ინსტრანქტებით არან დავადლოებულნი, როგორც ვველა ჩვეულებრავი მოკვდივა. ვამრება ქალბქრთებას ხაკურ-ლები ხელბიან და თვათის დმერთებს კი მოკვდავ ქალებთან პეავთ შვილები. თლიმს უფსრული არ ამორებს დღამიწახავან. აქიდან ჩვენიან წამოდან ან აქედან ზეკით ადიან; დმერთები ჩვენზე მადლა დგანან მხოლოდ იმით, რომ უკვდიანი არან; მთა ჭრალიბუმა ხრეაიდ აკურება; უფრო ძალიანინ, უფრო ღმამზება და უფრო ზედწერნი არან, ვადრე ზენ. ასინა თხევე ქმენ, როგორც ჩვენ, სეამენ, იმრეიან, ტემბიან ვოველკერი ვრწმობა-ური ნეტარებით და ხორციელი მოთხოვნილებათ. ხამერწნეთმა ისე კარგად ვამოთავა თავის მოღულად ადამიანური ცხოველი, რომ თავის ვერმად ვახახდა, თაყვანსა სეემდა დღამიწახე და ვაღმერთა ცახე.

ამგვარმა მხოლმსხვედველობამ ვაინანი ქანდაცება და შვიბლება აღენიშნოთ მისი ვანე-თარების ყოველი ეტაბი. ვრთის მხრავ, ვრთხელ დავტორვეარებულ ფაღვანს უფლება აქეს.

¹ პეროლოტე.

რომ ქანდაკება დაუდგან; თუ სამჯერ იქნა ღაგვირგვინებულა, უფლება აქვს, რომ ხატებრივი ქანდაკება დაუდგან, ესე იყო, იმასთანა, რომ მის პორტრეტს წარმოადგენდეს. მეორეს მხრივ, რადგან ღმერთებს აღამიანას ტანა პქონდათ, მხოლოდ უფრო სრულქმნილი და უმყოფიარი, სრულიად ბუნებრივი იყო მათი წარმოადგენა ქანდაკების სახით. ამასათვის არ იყო ხაჭირთ რელიგიური დოგმის დარღვევა. მარმარილოს ან ბრინჯაოს ქანდაკება არ წარმოადგენდა აღვეტობის, არამედ ზუტე გამოსახულებას; იგი არ წარმოადგენდა ღმერთს ძველებით, მძიმე ვარსით, რომელიც მათ არც გაანინათ; იგი წარმოადგენდა სარცხს, რომელიც ზედ გადამფარეთა ცოცხალ ფორმას, რომელიც შეადგენს მის დედასს. დანამდეულებით უსუტა პორტრეტის მისაღებად სრულიად ხაკმარისი იყო, რომ ქანდაკება გამოსახულებს მშვენიერ ტანს და უკვდავ ხიმშიედეს, რომლითაც ღმერთები ჩვენზე მაღლა დგანან.

აი, მოქანდაკე მუშაობს, შესძლებს ეა ქანდაკების ვაკეთებას? ვაითფალხწინეთ მისა მომზადებულთა. იმ დროის ხალხი ტიტველ ტანს და მის მოძრობას ზედადა ამანთო, ვინაზიხეშია, ხალხითო ცვევის და ხოსოჯაღობრივი თამაშის დროს. მათ შინამსეს და უბარტკობას მისცეს იმ პოზებში და ფორმებში, რომელნიც გამოსახულებს მად-ღონეს, ვანმითყ-ღობის და ენერჯიას. ამიტომ ისინი ცვლილობდნენ, რომ ქანდაკებისაც გამოსახულებათ ეს ფორმები და პოზები. სამასი თუ ოთხასი წლას ვანმადლობაში ასე ახწორებდნენ, ახალისებდნენ, ანეთიარებდნენ ტანის მშვენიერების თავისებურ ვაკებას და ვასაკერი არ არის, თუ ბოლოს შაკენეს და აღმოაჩინეს აღამიანის ტანის ოდელი. ჩვენ უკვე ვიცნობთ მის, ვორტაკური ხანის დასასრულს როფესილ ნიკოლო პისანო და პირველმა მოქანდაკეებმა ზურგა შეაკციეს ხარქმუნთობრივი ტრადიციების მიერ ნანადერძვე ზუსტ, გაძვალტყეებულ და აღამიანუებულ ფორმებს. დაღუბებს ვადარენელი ან შიქამი აღმორჩინლა ბერძნული ბარეფიფები ოიღეს ხიმშიად და თუ დღეს დაეიწყებთ ჩვენი მდაბიობების და სწაეულებების ცვადა აკებულ ონ დამახანუებულ ტანსა და ვეცდებით ვიპოვოთ სრულქმნილი ფორმის რაიმე ნახასი, მაშინვე ამ ქანდაკებებს, — მოცილილ, კეთილმოიღ და ვინახსტაკურ ვარჯამობებს მაძენიად ცხვირების ლეღებს მივმართავთ!

ვარდა ამისა, რომ ფორმა სრულქმნილია, მხატვრიც — და ეს ვახლავთ ანტიკური ზელოენების თავისებურება — კმაყოფილია ამით. ბერძნებმა ტანს მანინჭეს დაიდა ღირსება და არც ეა უდდათ, ჩვენი თანამედროეების მსგავსად, თავს დაუმორჩილონ ტანს; იმასთვის ლანტრესთ იყო კარგად მხუნთქეიე მკერდი, ბარძაკებზე მკერდიად დაძვარი ტანი, მუხლის დაქმული მეცხება, ისარივით რომ სტყორცნიან ტანს; ჩვესსავით ეა არ იყვნენ მოსაბღუნნი ღრმად ჩაჭკირებული შუბლის ამოზნექილობით, ვანრისებული, შეჭმუხვინელი წარბებით და ბუბის დამცინივი ამრუსით; ბერძნებს შეეძლოთ სრულიად დაკმაყოფილებულიყნენ თავიანთ სრულქმნილი ქანდაკების შეზღუდული პირობებით, რომელიც უურადღებოდ ტოყნეს თყა-ღებს და არავითარ გამოშეტყველებს არ აძლევს სახეს; უბარტკეობის აძლევს დამძვალ-ბულს ონ რაიმე უშინამწელი ხაკშით ვართულ აღამიანს; ჩვეულებრივ ერთადერთ ფერს ხმარობს, ბრინჯაოს ან მარმარილოს ფერს, რითაც ფერწერას უთმობს გამშვენებს და მწერლობას — დრამატული ძვლომარობის გამოსატყას; ქანდაკება შეზღუდულია და იმასთანვე, ვაკეოაღმობილებული მისაღებს სასიითით და თავისი ახბარეზის სიეწროეთის ერთეება და არ გამოსახავს კრძო ამძიებს, ხასის გამომეტყველებას, შემთხვევითობას, აღამიანას სულის მოძრობას, რომ მით უფრო უკეთ გამოსახოს ვანყეებული ქმინდა ფორმა, თავის ტპარებში გაბრწყნებულად წარმოადგინოს უძრავი, უმყოფელი, დიდებული სახეების სათვთრო, რომ-ღებშიც კაკობრიობას სცნობს თავის გმირებს და ღმერთებს. ამიტომ ქანდაკება საბერძნეთის უმადურესი ზელოენება; ხხვა ზელოენებანი ეგუებიან, მიხდევენ და პბამბვენ მას; არც ერთ ხხვა ზელოენებას არ გამოსახატეს ასეთი ხასრულით ერთენული ყოფა, არც ერთი არ ჭო-ფილა ახე დამუშავებული და ასეთი ხალხური, დეღუბს მაღამობში, ასობით წერად ტ-ძირში ინახებოდა თემების საურჯე და მარმარილოსავან ოქროსავან, ვერცხლისავან, ხიმღენ-ძისვან, ბრინჯაოსვან, ოცეი სხვადასხვა ფერის ბრინჯაოსავან ვაკეთებულა, დიავებით შემ-კული მოკვადენი, — შუქს აფრქვედნენ იქაურობას, როტორც ნათელმოხილი ღმერთობს კემ-მარტი ქვეშეღობები¹. შემდეგში, როფხვც რომში ვამარცეა ბერძნების ქვეყანა, დიდი ქალაქი ვაეფსო იმდენივე ქანდაკებით, რამდენიც ცოცხალი მცხოვრები შეავდა. დღესაც კა, ნგრევისა და ვარდასულ საუკუნეთა შემდეგ, ამბობენ, რომ რომში და მის მაღამობში

¹ მიმღე — კეცობრიობის დამადება, 205.

ხამოც ათისზე მეტი ქანდაკება იყო ნაბოენი. თავის დღეში არსად ყოფილა ქანდაკების ახეთი აუცილება, ახეთი ხაკირველი სიჭარბე სრულად უნაკლო ყველაღებობა, ახეთი მადლანი, მულმაჟი და მრავალნაირი მოსიყალი. თქვენ უკვე პოვეთ ამის მარჯნი, რადგან სიხრადით ნიადაგს, ერთი ფენიდან მეორეში ჩადიოდით და მხედვდით, რომ აღამაინის ნიადაგის ვველა ფენები — დაწებებულმანი, ზნე-ჩვეულებანი და იდეგა — ხელს უწყობდნენ მის განვითარებას.

ხამხედრო ორგანიზაციამ, რომელიც დამყარებული იყო ყველა ანტიკურ თემში, ბოლოს თავისი შედეგი გამოიღო. მათ ბუნებრივ მოვლენად მაინდათ ომა და ამიტომ ძლიერით დაამორჩილეს სუსტნი. გამარჯვებული საქალაქო თემის მეთაურობით ან მტარვლობით რამდენჯერმე შეიქმნა ღიდი ხახელმწიფო. ბოლოს, ერთმა მთიანმა, რომის თქმში, რომელიც უფრო ენერგიულია, მომთმენი და მოხერხებული აღმოჩნდა სხვების დამორჩილებას, სხვებზე ბატონობის პრაქტიკული გამოანგარიშების მხრივ, შეიდახა წლის განმავლობაში დიდესრომეღა ბრძოლის შემდეგ, შეხმლო თავისი ბატონობის ქვეშ მოექცია სმულამაჟა ლევის სანაპიროები. ამის მისაღწევად მან ხამხედრო რევიში შემოიღო და, როგორც თხელიდან ნაყოფი ჩნდება, ისე მოჰყვა ამას ხამხედრო ღესბოტიზმი. ამგვარად ხამოყალბმა ამპერა და ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეში მოწყენიებულმა, მთლიანი მონარქიის ფარგლებში მოქცეულმა ქვეყანამ თითქოს მოიპოვა საბოლოო მშვიდობიანობა და წესრიგი. ნამხედაღა კი მან დატემა მოიპოვა. დაპყრობითი ომების დროს ასობით თემი და მადლირობით აღამაინა დაიღუმა, თვითონ გამარჯვებულნიც სოცადდნენ ერთმანეთს ერთი საუკუნის მანძილზე და განათლებული ქვეყანა, თავისუფლად აღამაინებს მოკლებული, თვითონაც განახვერდა; მოქალაქენი ქვეშევრდომად იქცნენ და, რაკი არაეთიარი მიხანი აღარა ექონდათ, ამატასა და განახებას მხედნენ, ცოლს აღარ ირთავდნენ და რსებოდნენ უშეიღოდ. რადგან ჯერ მანქანების არაფერი იცოდნენ, ყველაფერი ხელით კეთდებოდა. მონები, რომელთაც უნდა შეეშაღებინათ ყველაფერი, რაც კი საჭირო იყო საოული ნეტარებისა და მოწყენებითი დაღმებულებსათვის, ვეღარ უძლებდნენ და გაურბოდნენ ამ მამე ტვირთს. გაუადა ოსისა წელაწადი და დასუსტებულ და გაუკაცურებულ იმპერიას ხაკმარისა აღარც მოხახლეობა, აღარც ენერგია აღარ გაინდა, ბარბაროსებისათვის წინააღმდეგობის გახსნევა. ბარბაროსების ტალღა კი კამხილის სურვილსათვის შეიკრა იმპერიაში; პირველს მეორე მოჰყვა, მეორეს მესამე, ასე გრძელდებოდა სუთასი წლის მანძილზე. შეუძლებელია იმ ბოროტების აღწერი, რაც მათ ჩაიღინეს; ამოწყვეტეს ხალხები, დაწვრიეს ქველენი, გაანადგურეს ხოფლები, გაღაწეს ქალაქები. წარყენა, გათხსინდა, დაიწვეებას მაცუა მრეწველობა, ხელოვნება და მეცნიერება. ვეღგან გაერციღდა და გაბატონდა შიში, უფიცობა და სიბრძივე. პურიონები და არაკეზები ისე უცბად დამანაგდებოდნენ განათლებული და მოაზროვნე ქვეყნის შუაგულში, როგორც ველური ხარების ჯოგი მგირთხა აფეთითა და ქსოვილებით შექმულ სახახლები. ამ პირველს შემდეგ მეორე მოჰყვებოდა. ისე რომ, პირველის მიერ დატოვებულ ნინგრეგებს მეორე სოფელად თავისა ჩღმქებით და მხედთა ყოველი ჯოგი, ძლიერდებოდათ დაბანაკებული ნანგრევებში, ხელასლა უნდა წამოეარდნადიყო და რქებით დახვედრიდა შემოგარდნილ გაუმადარ დამყრობებს. და ბოლოს, როდესაც, მთავი საუკუნეში, უკანასკნელი ბრძოლი დამანაგდა თავის ფარტსში, აღამაინის ცხოვრებას არ დატეყო არაეთიარი გაუმყობებება; ბარბაროსების წინამძღოლები ცახე-დარბანის ფოფალები გახსნენ და ერთმანეთს ემბროდნენ, არბუდნენ გლესკიეებს, წავდნენ ყანებს, ძარცეიდნენ ვაჭრებს, აწეალებდნენ და ტყავს ამრობდნენ ხაბრლო ყმებს. მოუხნავი რჩებოდა შიწი და საშეღი აკლდა ხალხს. მეთერამეტე საუკუნეში, სმოცდაათი წლიდან ორმოცი წელი გრძელდებოდა შიშილობა. ერთი ბერი, რაულ ელაბერა, მოგვითხრობს, როგორ იქცა ჩვეულებად აღამაინის ხორცის ჭამა. ერთი ყახანი დაწვეს კადეც იმიტომ, რომ აღამაინის ხორცი გამოიტანა გახსეიდა. ამას იბიჯ დაუმატეთ, რომ საერთო სიამაჟურება და ვაჭირეებაში დავიწვებული იქნა პიციენის უმარტივესა წესები; ჭირი, კყარი და ეხადემა მოუდო ქვეყანას. განათლებული მოსახლეობა ახალმადილად კადეციაგებს, კადელონელებსა და პაპუასებს დაემსგავსა. წარსულის გახსენება აღრმაგებდა აწყობს მოთხრების სიხამაღებს და რამდენიმე მოაზროვნე, რომელნიც ჯერ კადეც კათოხლობდნენ ღიონურად.

1 ომი ქრ. დაშ. ოცდაათი წლის წინათ, ეპიტორი დურუი.

ბუნდოვანად გრძნობდნენ დაცემის უსაზღვროებას და იმ უფსკრულის ხიდმის, წამმდამდეგ იფლავიდა ეკობრიობა.

თქვენ თვითონ მისვლებით, რა ვრანობა უნდა აღეძრა მათში გარემოებითა აბგერ ხანგრძლივ, ბუტანულ მდგომარეობას. ეს იყო, პირველ ყოვლისა, შემკურნება, საცოცხლის შეზღუბება, შავი მელანქოლია. იქვეყანა, — წერდა ამ დროის ერთი შწერალი, — უფსკრულია და არის პორტეტების და ურცხვობისა. საცოცხლე უჯჯოსებითი კარბიშეს დაგვანებოდა. მრავალი ადამიანი გამოესხლმა წუთისოფლებს, და არა მარტო დრინებები, სუსტება, ქალება, არამედ დაიდა ფეოდალება და თეთი მეფეობაც კი. შემორჩენილ კეთილშობილსა და გულისმზერ ადამიანებს მონასტრები მაინდათ თავშესაფარ ადგილად.

შეათახე წლას მთავლობისას ხალხი დარწმუნებული იყო, რომ აღსაბრული მიეღოდა ქვეყანას, — და მათი გულგასიქილი გლეხთა-მონასტრებს სწარავდა, რაც რამ ენადა შეორე შირიჭ, სწორედ ამ დროს, როდესაც ახე მკინეზარებდა შაში და სასიწარვეთილები განდად ნერველი აღვსნება. რთვებს შეტად უბედური არის ადამიანი, იგი ადვილად აღივსნება, როგორც ავადმყოფი და პატარა. მათი მგრძობობაერება იზრდება და ქალურ ხიფათებს იბუნებს მათ გულს მყრობს ენის, მკინეზარება, უმღურების შვერნება, კადაჭარბებულა შველდარება, რომელიც მანამ არც ეტყობოდათ, ხანამ დახსადად იყვნენ. ისანი ოცნებობენ ტირიან, შუსდს იღრტენ, ვეღარ კმეყოფილდებიან თაყინთი თავით, მძეკემან უსაზღვრი ნეტარების, აღურბს, სურთ გამოავლინონ აღვსნებული, თავშეუკავებული ფანტაზიის იღვროთენება; ერთი ხიტყეთი ხიფაურულით არიან ვახლებული; და მართლაც, მამან გერცედა სახარებად გადჭარბებშივე განვითარებულა ენება, სრულად უცნობი ძველბურ მშაღურ და ეპიკურ ცხოვრებაში — გველისსმობ რაინდულ და მსხტიტურ საყვარულს; მედაღ, გონიერა ხიფაურული, რომელიც ცოდ-ქმრობას სწევიდა, დაუშორნაღეს აღტაცებულ და უქსრავო ვრანობას, რომელიც ცოდ-ქმრობის ვარეშე არსებობს. ამგვარი ხიფაურული ყველა წერადალმან აღნაშნა და დაიდინა ქალთა აფუქდლომარეობით მოწყობილმა კრებამ. გადწყობტეს, რომ „ხიფაურულს არ შეუძლია ცოდ-ქმარს შირის არსებობა“, რომ „ხიფაურული ვერაფერზე უარს ვერ ეტყვის ხიფაურულს.“¹ ქალს აღარ უწერებდნენ, როგორც სთავდაღ არსებობს. დედაებად აქცევს ქალი და მამაკაცებს უმაღლეს ვაღდოდ მაინდათ მათი თაყვანისცემის და მომხმარეობის ვაწევის უფლება. ადამიანური ხიფაურული გამოაცხადეს ზეციურ ხიფაურულად, რომელსაც დეათური ხიფაურულიც კენ მიჰყვება მოკვდავი. პოეტმა თავისი ხატრთა გადააქცია არამქვეყნიური ხათნობის განსახიერებად და ევედრებოდა, წინ განძლოლოდა და მიეყვანა ზენა ხამეროს, დეობის სამეფოში. ადვილად წარმოადგენი, რა ხაერდენს პოულობდა ქრისტიანული რელიგია ამგვარ გრძნობებში. ზახლი წუთისოფლისაში და ვარტაცება აღვსნებით, ნეულებრთი სასოწარვეთილება და უსაზღვრო ნეტარებას სპირაზეა მუნებრთად უწვთბდნენ სეღს იმ მოძღვრების ვარცელებს, რომელიც კრემლს ვლად წარმოადგენდა ქვეყანის, ტანჯვად აღიარებდა ახლანდელ ცხოვრებას, უმაღლეს პედნიერებად — დეობით ვარტაცების და უმთავრეს მთავლებობად — დეობისაში ხიფაურულს. დაეალებული, ათროლულებული გრძნობიერება თავის ხაზრდოს უსაზღვრო შეძრწუნებასა და იმედის უსაზღვრობაში, აღმთლებული უჯჯოსებითი სხავისხილ სამოსხედ და გამოუთქმელ ნეტარებად ხატრთა პოეებს. ამაზე დავრდნობილი ქრისტიანობა განაგებს ადამიანს სულს, მთავრებით ავსებს სელაუნებას და იაბულებს მსატრებს ემსახურონ მას. „ქვეყანა, — წერს ერთი იმდროინდელი მცხოვრები, — იბერტყავს თავის ძველ კონცებს, რომ თერთი კბათ შეამოსინოს გლეხთაში“. და გამოსინდა კაფეტ ვოტიკური არქიტექტურა.

თხისი საუკუნის განმავლობაში არსებობდა ეს არქიტექტურა და არა მარტო ერთ რთმელსავე ქვეყანაში. იგი არ განსახიერებოდა შენობების ერთი რომელიმე გვართი, პარაქით, იგი იყოფო მთელ ვერობას, მოტლანდიადან საცადაიამდე. მან აგო ვველა მამანდელი სამოქალაქო და რელიგიური, კერძო და საზოგადოებრივი ძველი; თავისი დადი დაადო არა მარტო ტირინება და სამლოცველობებს, არამედ ციხე-სიმაგრეებსა და სასახლებებს, ტანსამოსისა და საცხოვრებელ სახლებს. მათ მოწყობილობისა და ავეებს, ამრავად, თავისი უნივერსალიზობით ეს სელოუნება გამოსატყვდა და აღახტურებდა დადი მორაღურ, ერთსა და იმავე დროს დაეაღებულ და დაიდა კრბისის, რომელიც სამუდყო ხიფაურების განმავლობაში აღივსნებდა და შლიდა, მოკლედ, მართავდა ადამიანის კინებას.

¹ ანდრე დე-შაპლენა.

აღმამანის დაწესებულებანი, როგორც ცოცხალი სხეულება, არსებობენ და იძლევიან თავისით და იმათი უანმართლობა ან განკურნება დამოკიდებულია მათს ბუნებრივ თვისებებსა და იმ მდგომარეობასზე, რომელშიაც ისინი იმყოფებიან. ამ ფეოდალთა შორის, რომლებიც მბრძანებლობდნენ და ექსპლოატაციას უწევდნენ ხალხს შუა საუკუნეებში, ყოველ ქვეყანაში აღმონებლობდა სიღმე უფრო ძლიერი, უკეთ მოწყობილი, უფრო კარგი პოლიტიკოსი, ვიდრე სხვები და რომელიც საზოგადოებრივი მშვიდობიანობის დაცვის კანონობად; მას შორის უპირდა ქვეყანა, ამ გზით მან შეახუსტა, შეაერთა, დაიქვემდებარდა და დამორჩილა ნელ-ნელა ყველა სხვანი, შექმნა წესიერი, მორჩილი ადმინისტრაცია და გახდა ერის მოფარბატონი. XV საუკუნის დასაწყისს ბარონები, მისი წინანდელი თანასწორნი, ვერ უბრალთ დადებულემად და შემდეგ, XVII საუკუნეში, მის კარისკაცებად გადაიქცნენ.

კარგად დაუკვირდით ამ ხატუების მნიშვნელობას: კარისკაცია, ეს იყო მეფის ხახახლის კაცი, ესე იგი, კაცი, რომელსაც რაიმე ხამხასური ქონდა დაკავებულს ხახახლემა — მთავარ შეჯანბრედ, კამერკერად, ზასაფრთხსუციხად — ამ თანამდებობის გამო იღებდა უამარობის და მიმართავდა თავის პატონს უღრუხად მორჩილი ტონით, დამაქცირებელია თავის დაკვირით, როგორც ეს მსახურს შეუფეროდ; მაგრამ იგი მარტო უბრალთ მსახური კი არ იყო, როგორც აღმოსავლეთის მონარქიებში; იმის პაპის პაპის პაპის პაპს მეფის თანასწორნი, ამხანაგა და პერი იყო; ამას გამო თავითონაც პრივილეგიურ კლასს — თავადხსნურობას ვეუფებოდა; იმატომ, იგი არა მარტო ხარგებლობის გულისხამთვის ემსახურებოდა თავის მეფეს, არამედ თავის პატონისებრედა მაინდა შეუხსამდში ერთგულემა. მეფედ, თავის მსრედ, არსობედ არ იფიქრებდა მასდამი პატრიებისდემი; ღუი XIV ფანჯრიდან გადავადთ თავისი უოსი, რომ არ დაკვირა იგი ღუიზონისბთის, რომელმაც უმატიოცემულთ მოქცევა გაუბედა მას. კარისკაცს მეფეება პატრიებისდემით უკვირობან, როგორც თავისი წრის აღმამანს, ისიც ხახახლის საზოგადოების წყერნი იყო. ცეკუიუდა ხახახლის ბაღბზე, იჯდა მეფის სუფრანზე, დადიოდა მისი ეტლით, გამოიჭიქებოდა სიღმე იმის საფარბელში, მის ღარბსში. ამკვირად ჩნდებოდა საკარისკაცთ ცხოველებთა თადამარქველად იტალახა და ესპანეთში, შერედ საფრანგეთში, შემდეგ ინგლისში, გერმანიაში და ჩრდილოთი ევროპაში, მისი ცენტრი საფრანგეთში იყო და ღუი XIV დროს უმაღლეს ბრწინაელებას მიაღწია.

ახლა უნახათ, რა გავლენა მოახდინა ამ ახალმა წესწყობილებამ თანამედროფეთი კონუნებასა და ხახახლზე. მეფის ხალიონი პირველი იყო მთედ სამეფოში; იქ იკრიბებობდნენ რჩეული ხალხ-გაბობა და, მამხამდამე, ყოველი დირსებით აღკურნული და მთელი ქვეყნისათვის სამეფალითი კაცად ითვლებოდა ის დამებელი, რომელიც მეფის მახლობელი იყო. ამ დადებულ ბატონს ვრწმობდა დიდხულოცა მქონდა. იგი თვლიდა თავის თავს მეფისდამე კვირის არსებედ და გაიბისბოდა, რომ ამას „წარმოსობის კეთილმობილება აეადებს“. იგი მტრედ არზუნაანია თავის დარსებების ხკეთისებში და სულ უბრალთ შეურაცხყოფის გამო შხად არის ამ დარსებას უყოფმანთად შესწარბოს საციოცხდე. ღუი XIV დროს თხზი აახსი არისტორატია მოკლეს დუეღში. არისტორატის თვლახსრისით, კეთილმობილა ადამიანს უბრთუდეს მოფალეობას შეადგენს განსადედლის არაფრად ჩაგება. და ეს კობტა, დადებულ ცხოვერებას მაჩუგულად ვაებატონი, თავისი სამკაულებით და პარიით გატაცებული, თვითონ მიდიოდა ფლახდრის ვაობებში ანდა მთელი ახი საითი უბრთად იდგი ვუმარებას ქვეშ ნეერვანდენში; რაფესაც ღუქსემურნი ვამოაცხადებდა, ბრბოლის ვიწვებით, ვერხალი დაცირიელდებოდა და სურნელით დაკურნებული ფრანტება იხე შექმურებობდნენ სიომრად, როგორც ხახახლის ბაღზე. მკედუბური ფეოდალური ასრთუნებო მიგრენთიდა ამ დადებულს და თავის ბუნებრივ და კანონადერ მბრძანებლად მეფე მაინდა; იცოდა, რომ იკუთხოლო მეფეს, როგორიაც წინთი ეხალი ხუუსერენს; აუ ხატარი იყო, მთედ თავის ქონებას, სახხლს და საციოცხლსაც შესწარიელა მის; ღუი XIV-ისათვის მრავალმა დიდებულმა გასწარი თავი 10 აგვისტოს.

მაგრამ, მეორე მხრედ, ეს დიდებულნი კარისკაცები იფუნენ, ესე იგი, მიდილი საზოგადოების წყერნი და ამას გამო უღრუხად ზრდიდნენ. თვითონ მეფე აძლევდა მათ ამას მავალითს. ღუი XIV მოხამხასურე ქალბავ კი ქუღს უხდად; სენ-ხამთონი ისახელებს თავის „შემუარენში“ ერთ პერციოტს, რომელიც ქუღმოსიდილა ვაიელიდა სიღმე ვერხლის ხახახლის მთედ ესოს, რადგან ყოველ წუთს უხდებოდა ხალხის მაცემა. იმავე მანების გამო ჩვენი კარისკაცია, მტრედ

ზრდილობიანი და სიგანგებო მოღაპარაკე იყო. იგი კარგი დიპლომატი, თავდაპირველი და საუცხოო ოსტატია კუმპირიტების მიჩქმალვის ხელოვნებაში: პარპონტე, სხვისა მასაპონტე-ბელა, ერთი წაიღლით აღსაყუე — სახამოუნო ვრეუნოს ყველას, რათა არავინ ჩამოშორდეს მას. ვოველივე ეს გრამობაგაფაქიზებული, დიქაიკური არისტოკრატიაშია შედეგი იყო: მან თავისი განვითარების უმაღლეს წერტილს ამ სახისხელში და ამ საუკუნეში მიაღწია. და რითაც დღეს ამ სიგანგებო სურნელების დიფიკულტი მიცნარეების ვერცა მოგვანდება, იაქვეებული ვსდებით ჩამოშორდეთ ჩვენს გათანახორებულ, არეულ საზოგადოებას, რომ ამ სწორსაზოგადოებრივ, დიფიკულტი ბაღით დიქტებთ, ხაღაც ისინი შეყოფილენ.

თქვენ თვითონ მიხედებით, რომ ასე აღზრდილი აღამაინი თავისი სახითის შესაფერ სიამოვნებასაც აირჩედა. და მართლაც, იმათი გემოვნება სრულიად შეესაბამებოდა იმათ პიროვნებას: კეთილშობილია იმათი გემოვნება, რადგან თვითონ კეთილშობილნი არიან, არა მარტო წარმოსობით, არამედ გრძობებთათაც; თავიანთია, რადგან აღზრდილნი არიან ზრდილობისადმი თავიანთციებაში. ამ გემოვნებამ გარდაქმნა XVII საუკუნეში მოვლი მხატვრული შემოქმედება და შექმნა პუნებისა და ლესურის გონიერული, ამადებული. მაკრონ ფერწერა; მანსარის და პეროს დაღებული, შეადურა, გაყინული არქიტექტურა; ლეონორის შიერ დავეგმალი სამეფო ბაღები. ამ გემოვნების ნიშანს ნახავთ სახლის ავეჯეულობაში, ტანისაშობაში, ოთახების მოწყობილობაში, ეტლებში, პერელთან, სეპსტიან ლეკვერკთან, რიგობთან, ნანტილითან და მრევალ სხვისთან. ვერსალი ამ ფანრის შედეგია კარგად გამოქმნილი ღმერთების ვაკუფებით, სიმეტრიული სეივნებით, მითალოგური მხარევენებით, ზელოუნური, კანბერი აუხებით, შეკრევილი, ვახსხული, არქიტექტურული წესით დარგული სეებთი; შუნობა იყო თუ ყვავილდარი, ყველაფერი შექმნილი იყო ამ აღამაინისათვის, რომ შედარე თავისი დარხებით სულდგმულობდა და სახტაკად იცავდა თავიანთობას. მაგრამ ამის უფრო თვალსაჩინოდ გემოციცებს ლატერატურა. არც საფრანგეთსა და არც ხაღმე ვერობაში თავის დღეში არ მიუღწევიათ წერის ხელოვნების ასეთი ოსტატობისათვის. თქვენ კარგად იცით, რომ ამ ეპოქამ მოგვცა საფრანგეთის ყველაზე დიდი მწერლები: ბოხუე, პასკალი, ლეფონტენი, მონტაინი, კონტაინი, რახინი, ლაროშფუკო, შადამ დე-სევიანიე, ტალოა, ლა-ბრუენი, შურდალუ. მარტო დიდი აღამაინები კი არ სწერდენ კარგად, მოვლი ქვეყანა იყო გატაცებული. კურთ ამბობდა, რომ იმ დროის მოსამხსურე ქალმა უფრო მეტი იცოდა მწერლობისა, ვიდრე დღევანდელმა აქაღამამ. და მართლაც, მოკასმული სტილით იყო მაშინ გაფუნთილი პერი; იმათ ხუნთიყვია აღამაინი შეუწინეულად; საუბარი, მიწერ-მოწერა ზურცელებდა ყველგან ამ სტილს; იგი ზრდილობიანობის ნიშნად ითვლებოდა. აღამაინები, რომლებიც ყველა თავიანთ საქციელში ცდილობდენ კეთილშობილებს და ზრდილობის დაცვას, იმავე განვითარდნენ წერისა და ლიტერატურაში. ლატერატურის სხედისხეა დარევიდან, მოლოდ ტრადედიამ მიაღწია განსაკურთხულ სრულქმნილებს; ტრადედიამ არის პარტული ამ დარევიდან, რომელიც წარმოაჯგესს აღამაინებსა და მათ შემოქმედებას, ზრე-ჩვეულებებსა და ხელოვნების შორის არსებული მჭიდრო კავშირის უზრწყინვალებს მაგალითს.

როგორც ვოტიკური არქიტექტურა, ისიც ასევე აღამაინის ხულის მკვეთრად გამოხატულ და დახრულებულ ფორმას წარმოაჯგესს. იმ რატიმ გახდა იგი ასევე უნივერსალური, ეს თეატრი იმპორტირებული იქნა და მის ისევე. როგორც ლატერატურას, ვეპოვნებას და ჩვეულებებს, ბაბადნენ ვერობის ყველა სამეფო კარზე; ინგლისში სტილარტების რესტორაციის შემდეგ, ესპანეთში ბურბონების გამეფების შემდეგ, იტალიაში, ვერმანიასა და რუსეთში XVIII საუკუნეში. შეიძლება ვთქვათ, რომ ამ დროის საფრანგეთი ვწყოდა ვერობის აღზრდას; იგი იყო მოსდენილობის, ხაზში დროს გატარების, კარგი სტილის და ფაქიზი იდეების წყარო; და როდესაც ველური მოსკოველი, ტლანქა ვერმანელი, მოუსხეპია ინგლისელი, ჩრდილოეთის ბარბაროსი ან ნისევერად ბარბაროსი თავს ანებებდა არაფს, ჩიპუსს, ტყავს, მონადირის და სოფლას ფეოდალურ ცხოვრებას, მაშინ ჩვენს ხალონიებში და ჩვენს წიგნებზე სწავლობდნენ მასაღმებებს, დამიღლას და საუბრის ხელოვნებას.

ამ პრწყინაულ საზოგადოებამ დიდხანს ვერ იხიარა და სწორედ მისი განვითარება გახდა მიზნის მიხედვით დაშლასა. აბსოლუტური მთავრობა მოღოს დაუდევრი და მტარეაღური გახდა; ვარდა ამისა, საუკეთესო თანამდებობას და ყოველგვარ წარმარებას მფუე სახისხლის

მასლოპულს აღეგება, ყოველთვის მის დარბაზში რომ ტრიალებდა, ეს უსამართლობად ესევე ხალხს და ბურჟუაზიას, რომელთაც იმისიხაში ძლიერ გამძაღრდა, განწყობილად განვითარდა, კარგადაც გამრავლდა და, რაც უფრო მეტად შემძლებლად გრძობდა თავს, იმდენად მეტად იზრდებოდა უემპიოფილება. ხალხმა და ბურჟუაზიამ მოაწყო ხაფრანგეთის რევოლუცია და ათა წლის არეულობის შემდეგ დაადგინა დემოკრატიული და თანასწორუფლებიანი წესწყო-ბილება, რომელშიც ყველას შეუძლია მიაღოს რაიმე თანამებობა, თუ წესისამებრ გამოხ-ცალებს და წარჩინების ღირსად სცენს. ამპერიას ომებმა და შავალითის გადაძლებობამ ნელ-ნელა საფრანგეთის სახლდარს იქით ვაიტანეს ეს წესწყობილება და დღეს შეიძლება დაბე-ჯათებით ვთქვათ, რომ, მაუხუდელად აღვიღობრივი განსხვავებისა და დროებითი შეფერხებისა, შთელი ვერომა ცდილობს შიბაძოს მას, საზოგადოების ამ ახალმა მოწყობილობამ, სამრწველო მანქანების გამოგონებისა და სწარწვეულებითა შეცვლასთან ერთად, შეცვალა ცხოვრების პა-რობები და მასთან აღმაიანის სახაითიც, დღეს აღმაიანს ძალმომრეობას შიში აღარა აქვს და უმრწველყოფილია კარგი პოლიციით. რაც უნდა დაბალი წარმომობის იყოს აღმაიანი, ყველა გზა მისთვის დიაა; ყველა სახარგებლო საგნის გამრავლება აძლევს უღარიბესსიც კა-იმ კეთილცხოვრებას და მოწყობილობას, რომლის წარმოადგენა ამ ორი საუკუნის წინათ შეიადრებდაც კი არ შეუძლოთ. მეორე მხრივ, მშრძანებლობამ დააკარგა თავისი ხმკაცრე ზოგორც საზოგადოებაში, ისე ოჯახში; მამა ამსანაგად გაუხდა თავის შვილებს, ბურჟუა კი გაუთანასწორდა დიდებულს; მოკლეად, აღმაიანის ცხოვრების ყოველ დარგში მანდელა უბედუ-რების და ჩავერის სიმძიმე.

შეგრამ ამხთან ერთად ფრთა გაშალა პატივმოყვერიობამ და სიხარბემ. აღმაიანმა ვაიგე-კეთილცხოვრებისა და ბედნიერების გემო, იგი მტკიცედ დარწმუნდა, რომ კეთილი ცხოვრე-ბისა და ბედნიერებას მახა კოლონილება. რამდენადღაც მეტს იძენს, იმდენად უფრო მეტს მოიხატავს. მიღწეულს აჭარბებს მოსოხონილება. ამავე დროს მეტად დაიდა განვითარება მი-იღო პოზიტიურმა შეცნაერებაში. ფართოდ გურცელდა სწავლა-განათლება და თავისუფალმა აზრმაც გლახაბოჯა ყოველგვარ სდუდეს. ამას ის მოაუჯა, რომ აღმაიანმა მათკოვა ტრადი-ციები, რომლებშიც უწინ აწესრიგებდნენ მის რწმენას და შიანაა, რომ შეუძლია მარტო-საკუთარი გონებით მიაღწიოს უმაღლეს ჳეშმარიტებას. მორალთა, რელიჯია კრიტიკის სახლად გახლდა; აგერ თოსმთიც წელაწადა, რაც წყენა თვალთ ცხედვეთ ხასტრებში და ხეცტების, ეროსმანებს რომ სცდიან, ჳგარანსხულ ბრძოლას, რათა მოგვანიჭონ სრული ბედნიერება.

ამგვარად, მჯგომარეობის დიდი გავლენა აქვს გონებაზე და იღებზე. გამჭფებულა პი-როვნება, ესე იგი, ის აღმაიანი, რომელსაც დაუტერია სცენა და დიდი ინტერესით და სიმმა-თიით უმწენენ მავრებლებში, არის ხედვადანი და შვიცნებე პატივმოყვარე კაცა — რწე, ფაუს-ტა, ვერტრაი, მანფრედი — დაჯამებულად გულით, რელიციით შეწყსებულად და გრწურწრწავე უბედური; იგი უბედურიად ორი სახაბით: პირველი ის არის, რომ მეტად გრძობობარცა, მეტად მასწრად ითვისებს ცხოვრების ყოველგვარ წერილმან სიაყეს და აუცილებლად საჭი-როებს ტკბილ და ნეტარების მომცემ ჳგერწმებებს, რაღვან მეტად მიიწვეულია კეთილ ცხოვ-რებას. მას არ შიუდია წყენა წინაპრების ნახვერად ფეოდალური და ნახვერად სოფლური აღწრად; მას არა რგებია მამის სიმკაცრე, არ უცემათ სისწაფლებელმა, თაქნადწულია არა მჯგარი უფროსების წინაშე და არც შინაური დისციპლინით შეუწრებლათ მისი განვითარება; უწინდელითი იძულებულია არა ყოფილა ექნია სხალი, ემოგზაურა ცხენით, დამე ეთია საზარულ ბუნაგმე; თინაქდროვე კეთილდღეობის და მჯდომარე ცხოვრების თბილ ატმოს-ფერში იგი ვახდა ნაზი, წერეაული, აფელად აღწენადაი, მას საკლებად ძალუას შეეკეოს ცხოვრების მდინარების, რომელად ყოველთვის მოითხოვს მისგან შრომას და ძალბს მოსმარე-ბას. მეორე მხრივ, იგი სკეპტიკოსია. რელიჯიის და საზოგადოების შერეევის, მოძღვრებათა არეე-მარევის, ახალ-ახალი იღების შემოხევის ჳრის, მეტად სწრაფა და შერეულ მჯგლო-ბანი აიძულებენ მას იაროს ალაღ-ბეღზე, და არა უამე გაკეაულა გზით, რომლითაც წეუ-ლებისამებრ ხარუებლობდა მისი მამა-პაპა — ტრადიციის მახევეით და ავტორიტეტის გეულენით; საცა კი აღმაიანის აზრის შგაკეეებელი ჳდუდე იყო, ყველა მისხნი-ლია და ახიც გადამწეება მის თვალწინ გამლიდ დიდ და უცნობ საფრცენა. მისი ცნობის-მოყვარეობა და პატივმოყვარეობის სურვილი შუადამიანური გამსწრაფა და მახსწრეიყვის ახსოულტური ჳეშმარიტებისა და უსამღვრო ბედნიერებისაკენ. მას აღარ აძმეყოფილებს სწყენა წუთისოფლის არც სიყვარული, არც დიდება, არც მეცნიერება და არც მშრძანებლობა. მისი სურვილის უზომობა, გამარჯვებათა სიმცარიით გადვიებებული, ჳქინცატს მას ძალებს ისე, რომ მას დაეცემულა და უმღურს წარმოსახეას ვლდარ წარმოსუდგენია ის ნანეტარი შორე-

ული ქვეყანა და ის შეუცნობელი, რომელსაც ეძებს ის და რომელსაც ვერ პოულობს მართლებს ჩვენი ხალხების სწეულება უწოდებს, ორმოცეა წლის წინათ ავი შეტად ძლიერი ავი და დღესაც ისევე არსებობს სიცოცხის ნიღბით და პოზიტურა გონებას პარქუმი გულგრილობითა დაფარულა.

ამჟვარმა სულიერმა მდგომარეობამ გაეღწა აქონია სელოვნების ვეფლა ნაწარმოებზე, რომლის ნიშნებსაც თქვენ ნახეთ ფილოსოფიურა, ღირსიკული და სეფლითა პოეზიის ძლიერ განვითარებაში (ინგლისში, საფრანგეთისა და გერმანიაში), ვნის შეცვლა და გამდიდრებაში, ღირსიკობის ახალი დარგების და ახალი ხასიათების გამოვლენებაში, ვეფლა თანამედროვე უდიდეს მწერალთა სტილბა და გრძობებში — მატორიანიდან პაფლაკამდე, გოთფრედ პანენგემდე, კუპერიდან ბაირონამდე, ალფიერიდან ლეობარდიმდე. ანალოგიურ ნიშნებს პოეზიით ფერწერაში, თუ დააკვირდებით იმათა წერის მოუსვენარ, ათროფლებულ შანრას, მოძღვლულ არქეოლოგიურ გამოკვლევებს, დრამატული ეფექტის, უხილოლოეური გამომეტყველების და ადგილობრივი კალენრიტის ზუსტი ვადმოცემისადმი მიდრეკილებას, თუ შენამნათო ამ არფე-ღირფეას, რომელაც სეოლებს შორის არსებობდა და რომელმაც წახადინა ხატვის სერსები; თუ წურადღებას მიაქცევთ ნიქიერთა სამრავლეს, რომლებიც ახალი აღსენების გატაცებულნი, ახალ-ახალ გზებს იკვლევენ; თუ მიავენიო ბუნებას ამ დრმა გრძობის, რომელმაც ვაჩინა მხატვრობას ორიგინალურა და დასრულებული ვანრა — პეისაფი, მაგრამ არის კადფე ერთი სელოვნება — მუსიკა, რომელიც უცბად განვითარდა. ეს ვანვითარება წარმოადგენს ჩვენი დროის ერთ-ერთ განსევეფრებულ თვისებათაგანს. და შე ვეცდებით, დავახსოთ ახლა ის კავშირა, რომელიც არსებობს ამ ვანვითარებას და თანამედროვე გონებრივ მამარ-სეულებს შორის.

ეს სელოვნება განდა, როგორც მოველოდით, ორ ქვეყანაში, აქ, სადაც ხდის ბუნებრივად მღერის — იტალიასა და გერმანიასა. ამ ორ ერს შუა, ნახევრად იტალიურმა და ნახევრიად გერმანულმა ვესტრიაში, შუაერთა რა ორა მამარსეულება, შექმნა პაიანი, ვლუკი, მოცარტი, და მუსიკა კომპოზიტორთა და უნივერსიტეტთა ვახდა. ამ დღის სელოადერის მოახლოებისას, რომელსაც საფრანგეთის რეველუცია ეწოდება, როგორც უწინ რენესანსად წოდებულა გონებას დიდმა ვანახლებამ შექმნა ფერწერა. სევერველი არაფერია არ არის ამ ახალი სელოვნების გამოჩენაშიც, რადგან ავი საესებთა შევხამებმა ახალი ვერის, გამოვებულა პარაფენების გამოჩენას, ამ დაუმშავებულა და აღტვიზებულა, ავიდმოფურა პარაფენების, გამოჩენას, რომლის დასატებას წყდან ვედილობდა; ამ დაავადებულ სულს ვბახებობდნენ ბეთ-პოვენი, მენდელსონა, ვებერი; ამ დაავადებულა სულსათვის სწერენ დღეს შეარბერა, შერლი-თონი და ვერი. ამ სულსავაგვიადებულ, დახვეწილ გრძობიერებას და მის გურკვევლ და ვადგურბებულ მახწრაფებებს მამართავს მუსიკა. ხერთოდ, ამხანათვის არის მუსიკა განსენდა; და არ არსებობს არც ერთი სელოვნება, რომ ასე კარგად ასრულებდეს ამ დახამსეულებას, რადგან ავი, ერთი მხრივ, წარმოადგენს ყვირილის ცოტად თუ შვერად ზუსტ მიმბაყველობას, რომელიც პარდაბირი, ბუნებრივი და დასრულებული გამოთქმა, ჩვენი სელონის შერყევით მოქმედებს ჩვენსად და ამწამსვე ადვილადვე ჩვედარუნებურ სამბაიას, ისე რომ, მოვლა ჩვენი ნერვიული სელონის ათროფლებული ვერმახვილბა მოკვებს მხშია თავის აღსენებას, თავის გამოძახილს, თავის გამოსახულებას. მეორე მხრივ, რადგან მუსიკა დაფუნებულაა ბეერთა ისეთ ურთიერთდამოკიდებულებაზე, რომელიც არ ბაბავს არც ერთ ცოცხალ ფორმას, შეტადრე ინსტრუმენტადურ მუსიკაში, უხასელი სულს ოცნებად ვეფენება; მას ვეფლა სსეა სელოვნებაზე უკეთ შეუძლია ვადმოკვეცს ბუნდოვანი აზრები, უფორმო ხისმრება, უსაფლო და უხანდერო სურვილები, შენთოთებულა გულს სეფლიანი და დადა არფე-ღირფეა, რომელიც მიახწრაფვის ვეფლაფრასტენ და ვერაფრის მადწევა ვერ მოუხერხებია. ამიტომ არის, რომ თანამედროვე დემოკრატიას აღსენებისათ, უკეთყოფილებასთან და იმედებთან ერთად, ავი ვადის თავისი სამშობლოდან, რომ მოფენის მოვლ ვერობის; და თქვენ უკვე ხედავთ, რომ უადრესად ვართოლებული სიჭიონიება ახადდენ ხალხს ამ ხაფრანგეთში, სადაც ერთნულა მუსიკა აქამდე კოდევილაძედა და სიმღერამდე ავი დაფუნ-ნილი.

სელოვნების ნაწარმოები განახალგერება ამ ერთობლიობით, რომელიც შესდგება ვარე-მოცვის გონებრივ და სწე-წყეულებათა ხერთო მდგომარეობისაგან.

და როდესაც ეს გრძობინა, მოთხოვნადობანი, მასწრაფებანი შეერთდებიან სრულად და შევსორად ერთ არსებაში, შეაკმნება გაბატონებული პერსონაჟი, ესე იგი, ის ნაშუა, რომელსაც გარს ეჭვყვანი თანამედროვენი თაყვანისცემითა და საყვარლით; საბერძნეთში ეს არის ტატიველა და კარგი ზემულებას ჰომერო, გამარჯვებული ყოველგვარ ტახტარეობაში; შუა საუკუნეებში — სარწმუნოებათა აღტყინებული პერა და მაჯნურობათა გახლებული რიანდი. XVII საუკუნეში — დიდებულად შრდილი კარახ-კაცი; და ჩვენს დროში — დაუცხრომელი და ნაღვლიანი ფიზტი ან ვერტერი.

ყოველი მდგომარეობა ქმნის გონების მამართლებას, ხელოვნების განსაზღვრულ ვეგუს, რომელიც მას შეეხებაჟება. მამახადამე, ახალი მდგომარეობა უნდა ქმნიდეს გონების ახალ მამართლებას, უკანასკნელი კი ხელოვნების ახალ ნაწარმოებათა ვეგუს. მამახადამე, თუ გარემოცვა ჩამოვალიძების ხანაში, იგი თიეახს შეჰქმნის, როგორც წინანდელმა გარემოცვამ შეჰქმნა თიეახს, ეს სურვილზე და იმედზე დამყარებული უბრალო მოხაზრება როდია; ეს არის შედეგი წყისხა, რომელსაც ხაფუძელად აქვს ცალს იტორიტიტი და ისტორიას მოწმობა; რაჟა დადენილი არის კანონი, მას ერთიანად ძალა აქვს როგორც ხვალანდელი, ისე გუშინდელი დღისათვის, ნიფიების დიეეშირება თან ახლავს ამ ნიფიებს როგორც მომავალში, აგრეფე წარსულში, ამიტომ ან შეიძლება იმის თქმა, რომ დღეს გამოფიტულად ხელოვნება; მართალია, ზოგერთა სკოლა მომქედარა და აღორძინებას ედარ შესხლებს; ზოგიერთი ხელოვნება ტენება და მომავალი, რომელშიაც ჩვენ შევდეთ ნაბიჯა, ვერ უქადის მის ხაზარო პარობებს განვითარებისათვის, მგრამ თეთთან ხელოვნება, რომელიც ხაზრების გაბატონებული ხსიათის დანახვის და გამოსატყის ნაჭია, ისევე ხანგრძლივია, როგორც ციელიაზაცია, რომლის პარმოს და საუკეთესო ქმნილებას წარმოადგენს იგი. დღეს არ შეეუფლებით იმას კვლევას, თუ როგორი იქნება ეს ფორმები და ხუთი დიდი ხელოვნებიდან ხასხელიბრ რომელი შესძლებს მომხელის გრმობებას განსახიერებას. მგრამ იმას შტაკიების უფლება კი ვეუქვს, რომ აღმოჩნდებიან ახალი ფორმები. და ეს განსახიერება მოსდება, რადგან თვალის გახლებლა ვეჭირა მარტო, რაჟა დიენახოთ რა დრმა, საყოველთაო და სწრაფი ცელიალებუბა ხდება, გარემოცველ პარობება და აღმართის გონებაში, რომლის სადარა ვერ არც ერთ საუკუნეს არ უნახავს. სამა მიხეზა, რომელიც შეადგანეს ჩვენი თანამედროვე ხელოვნი მდგომარეობა, ხელ უფრო და უფრო მომტებულ ძალით განავრამობს თიეს შემოქმედებას. თუ არის თქვენ შორის ეანსე, რომ არ იცოდეს, რა სასწრაფოთ მრავლდება პოზიტიური მეცნიერების აღმოჩენები; რომ გეოლოგა, ორჯანული ქაშია, ისტორია, ბიოლოგიის და ფიზიკის მთელი მტობია სწორედ ჩვენს დროში აღმოცენდნენ; რომ ცდამ პროგრესი უხაზდეროა, რომ აღმოჩენებას გამოყენება უსაზღვროა, რომ შრომის, ტრანსპორტის, მიშოსელის, კულტურის, ხელოვნების, მრეწველობის ვეგლა დარგში და განშტოებაში განუზომელია აღმართის ძლიერება და იზრდება ყოველწლივ უფრო ფართოდ, ვადრე იმას წარმოვიდგენდით. გარდა ამისა, ყველა თქვენგანმა იცის, რომ სწორედ ასევე უმჯობესდება პოლიტიკური მინქანა, სასოგადოება უფრო და უფრო გონიერა და აღმართი ხდება, იცავს შინაგან მშვიდობიანობას. მფარველობის უწევს ნაჭიერთ, ესმარება ხუბტხა და დარბს — მოკლედ, აღმართი ყოველმხრივ და ყოველი გზით აგაითარებს თიეს შეტნებლობას და ახსუბუქებს ცხოვრების პარობებს. ეინ იქნება გაბედოს და თქვას, რომ არ იცდება აღმართის მდგომარეობა, მიხი წიეულებანი და იდეები; ან უარყოს ის დხბკენ, რომ ნიეთიერ და ხელიერ განახლება თან მოსდევს აგრეთვე ხელოვნების განახლებას.

აბრამ კაკლანი

თარგმნა ელზა ბახტაძე

„ბავშვობის წლები მთებია, საიდანაც ცხოვრების მდინარე იღებს სათავეს, ქალასა და მიმართულებას“.

0. კორჩაკი

სიტყვა იანუშ კორჩაკზე

მე-20 საუკუნეში, სოციალური თუ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ძვრების საუკუნეში, კაცობრიობას მოუვლინა არა მხოლოდ ხალხის კეთილდღეობისათვის დადგენილი მუხრობები — მტრებზე რევოლუციონერები და დიდი მოპოვებები, ბუნების გარდაქმნელები და კოსმოსის დამპყრობნი, არამედ ის ალაღმართალი აღმინებებიც, რომლებიც უხმაროდ იქმნოდნენ სიკეთეს და უანგაროდ იღვწოდნენ სამართლიანობისათვის, ისინი, ვისაც ხალხის გასაჭირი თავის გასაჭირად გავხადა.

ასეთ ხალხს მიეკუთვნება გერმანელი სწავლული, ფილოსოფიის დოქტორი, ცნობილი მუსიკოსი და მუსიკათმცოდნე ალბერტ შვეიცერი. იგი შემოქმედებითი გაფორმების ხანაში იყო, რომ ექიმობა მოიწადინა, რათა შემდეგ აფრიკის უსიყრ ტყეებში კეთილშეიქცისათვის ემყრნა და თითქმის ნახევარი საუკუნე გაეტარებინა იქ მუხრობებზე და უანგაროდ შრომასში. „ქუნტლების მოხუცი ექიმი“, „თეთრი ექიმი“ — ასე იხსენიებდნენ მას მ. განდი, ა. აინ-შტაინი, რ. როლანი.

ა. შვეიცერის მორალური გმირობა (თუმცა ძველი სამხედრო გავებით იგი გმირობად არ მიიჩნევა) შტ. ცუაიგმაყ აღნიშნა თავის დროზე. თვითონ შვეიცერი კი ამბობდა: „გმირობა მხოლოდ ბრძოლის ველზე როდი შეიძლება ჩაიღინოს კაცმა; თავგანწირვაც გმირობაა“.

ასეთი „თავგანწირული“ გმირი გახლდათ კაცი-ლუგენდა იანუშ კორჩაკი.

ლუგენდას კი 1942 წლის 5 აგვისტოს დაედო სათავე: ვარშავის გეტოში შემორჩენილი ობოლ ბავშვთა სახლის ორასი აღსაზრდელი მშვიდად, ხელიხელჩაკლებული მიემართებოდა ვაგონებისაკენ. ამა, რა იცოდნენ ბატარებმა, რომ ვახის კამერებში სოცდლიდან პირსპირ შესახვედრად მიემგზავრებოდნენ. საზეიმოდ მორთულ ბავშვებს წინ იანუშ კორჩაკი მიექლდათ, მატარებლის უფროსმა იცნო გამხდარი ჯღარა მოხუცი.

- „ბატარა ქეისი გაკატრება“ თქვენ დაწერეთ?
- დიახ, მე დაწერე.
- ყარგი იცნია. ბავშვობაში წამიკითხავს... თქვენ თავისუფალი ხართ.
- ბავშვები?
- ბავშვები გაემგზავრებიან, თქვენ კი შეგიძლიათ დარჩეთ.
- ეღებოთ,— უპასუხა კორჩაკმა, — ყველა როდია არამზადა.

იანუშ კორჩაკი ტრემბლინჯის სიკვდილის ხანაში დაიღუპა თავის ეროვნულ თანაშემწეებთან და ბავშვებთან ერთად. ამ სახედისწერა ეამს მან არ ინდომა მიეტოვებინა ისინი, ვისთან ერთადაც იღვწოდა და ვისთვისაც იღვწოდა.

ი. კორჩაკს არაერთმა პოეტმა თუ კომპოზიტორმა უძღვნა თავისი ნაწარმოებები, მხატვრის შთაგონების წყარო გახდა იგი (მისი ქანდაკება შექმნა ცნობილი პოლონელი მოქანდაკე კ. დენიკოვსკიმ). დასავლეთ-გერმანელი მწერლის ვრეინ სილვანუსის პაესა „კორჩაკი და ბავშვები“ (1957) სხვადასხვა ქვეყნის სამოცდაათამდე თეატრის სცენაზე დაიდგა. ი. კორჩაკის სახელი დაერქვა ქუჩებს, სკოლებს, ბავშვთა სახლებს.

ი. კორჩაკი — საზოგადო მოღვაწე, უბირველესად ლატვია ცხოვრების, განსაყუთრებით კი ბავშვთა საარსებო პირობების გაუმჯობესებისათვის ზრუნავდა. საღ არ ნახავდით მას — საივადმედიკოსებსა თუ ბავშვთა სახლებში, უბრალო ხალხთან თუ ახალგაზრდებთან საუბარში გართულს, ყველას აოცებდა, ყველას გულს ინადირებდა მისი პირდაპირობა და გულითადობა. ი. კორჩაკის აღმზრდელი-მედაგოგიური მოღვაწეობა მილიანად გონივრულ რეფორმებსა და პროგრესს ეყრდნობოდა („თუ ვსურს შევეყოლო ქვეყნიერება, უნდა შევეყოლო აღზრდის წესებს“). აქტიურობდა ბურჟუაზიული აღზრდის მეთოდს, მისთვის დამახასიათებელ სწოობებს და უგუნდრებდა.

1911 წელს ი. კორჩაკმა სანეკარ მიზანს მიაღწია — დიდი ცდისა და შრომის მერე უღვდამამო და ღარიბთა ბავშვებს აუშენა სახლი, სადაც მათ შეეძლოთ ეცხოვრათ და ესწავლათ კიდევ. ამ შენობაში 30 წლის მანძილზე იზრდებოდნენ ბავშვები სიყვარულით, გულითადობითა და ბედნიერებით გარემოსილიან.

ბავშვთა მსოფლიო ომის წლებში ი. კორჩაკი რუსეთის არმიის სამხედრო ექიმი იყო, მაგრამ აიკ არ იყოწყებდა თავის სიყვარულ საქმეს (სწორედ ამ წლებში დაწერა წიგნი „როგორ უნდა ვვიუარდეს ბავშვი“). 1915—1918 წლებში იგი ექიმად მუშაობდა პოლონელ უღვდამამო ბავშვთა სახლში კიევში. აქ გაიცო მან მარია ფალსუია — თავისი ერთგული მეგობარი და თანამოაზრე, შესანიშნავი პედაგოგი.

გარშავაში დაბრუნების შემდეგ ი. კორჩაკმა მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება ბავშვთა აღზრდის საქმეს მიუძღვნა. იგი სათავეში ჩაუდგა უღვდამამო ბავშვთა ორ სკოლა-თავშესაფარს. მისი ინიციატივით უღამაზეს ტყიან ადგილას აშენდა ინტერნატი „ჩვენი სახლი“. აქ რომ დღე და ღამეს ასწორებდა შრომაში, ი. კორჩაკი ამავე დროს პედაგოგიკის ინსტიტუტში წარსადგენ მოხსენებებს ამუშავებდა, პედაგოგიურ ჟურნალებში თანამშრომლობდა, ლექციებს კითხულობდა, რჩევა-დარიგებებს აძლევდა სხვადასხვა დაწესებულებებს და მცირეწლოვანთა სასამართლოში ექსპერტობაც ევალებოდა.

1926 წლიდან მისი რედაქციით გამოდიოდა საბავშუო გაზეთი, რომელიც შემდეგში გაზეთ „ჩვენი მიზნობილეს“ ყოველკვირეული დამატება გახდა. სპეციალური კორესპონდენტები და რეპორტიორებიც თავად ბავშვები იყვნენ, თავიანთი შრომის საზღაურად ჰონორარსაც იღებდნენ.

ი. კორჩაკი განსაყუთრებულ უბრაღდებას უთმობდა ბავშვთა ქვეყნის არდადეგების დროს (1910—1911 წლებში გამოაქვეყნა ორი წიგნი „საზაფხულო კოლონიებში“), ჰქონდა დღური, ავტოკვებდა ბავშვთა წერილებსა და სხვადასხვა სტატისტიკურ მონაცემებს, რომელთა გამოქვეყნებასაც ფიქრობდა მომავალში. დამით, დასვენების მაგიერ თაკულებლიე წერდა და ჰქნიდა ახალ მხატვრულ ნაწარმოებებს (1920—1930 წლებში 10 წიგნი გამოსცა).

ი. კორჩაკს პირადი ცხოვრება არ ჰქონია. მას ბავშვები უყვარდა და მათზე ზრუნვა თავისი ცხოვრების მთავარ მიზნად დაისახა. მისი ოთახი, უფრო სწორად, ბერის სენაეი, აღსაზრდელთა საძინებელი ოთახის თავზე იყო სხვენი. უამრავი წიგნი და ცოტაოდენი ძველი ავეჯი — აი, ამ ოთახის მთელი შორაფობა. აქ გაატარა კორჩაკმა 20 წელიწადი, აქედან წავიდა იგი სიკვდილისა და არდავიწყების გზაზე.

ამ სტრიქონების ავტორს, მაშინ სტუდენტ-პრაქტიკანტს და უკვე პოლონეთის კომპარტიის წევრს, წიღად ჰვდა ბედნიერება ამ სენაკში კამუქური გზნებითა და შეუპოვრობით ეკამათა კორჩაკთან პედაგოგიურ იღვებსა და კონკრეტულ ღონისძიებებზე.

ერთი წუთით წარმოვიღვინოთ, ბავშვების გარეშე რა უღამაშო იქნებოდა ჩვენი ცხოვრება. მაშასადამე, მათ თვალის ჩინივით უნდა გაუფურთხოდდეთ. ბავშვიც ადამიანია, მარათლია, მოზრდილისაგან განსხვავებულთა შესაძლებლობით, მაგრამ ადამიანი, რომელსაც მლიდაი შინაგანი სამყარო გააჩნია“, — აი, ამ პრინციპით ზღმმღენაელობდა კორჩაკი ბავშვთა აღზრდისას. თავის სკოლა-ინტერნატებში მან მოაწყო სახელმწიფოები, გახსნა სპეციალიზებული სასწავლო კლასები, სადაც მართვა-გამგეობა მთლიანად ბავშვებს ევალებოდათ, თითონ ირჩევდნენ საბჭოს და თვითონვე წყვეტდნენ სადავო საკითხებს. სკოლის მერე დამოუკიდებ-

ბელი ცხოვრების გზაზე გასულმა ახალგაზრდებმა უკვე იცოდნენ პატიოსანი შრომისა და შრომობრძობის უფასოების შესახებ.

20-იან წლებში წამდელი სენსაცია მოახდინა ი. კორჩაიკის წიგნმა — „პატარა ქუჩის გა-კოტრება“. წიგნში მოთხრობილია ამბავი პატარა ამერიკელი ბიჭისა, რომელმაც გადაწყვიტა სკოლაში ბავშვთა კოლექტივი ჩამოეყალიბებინა. 1925 წ. დაიბეჭდა მშვენიერი პოეტური მოთხრობა „როდის გავხდები კვლავ პატარა“ (რუსულ ენაზე გამოიცა 1964 წ.).

ი. კორჩაიკის ნაწარმოებთან ერთ-ერთი თვალსაზრისით ადგილი უჭირავს საყვარელი წიგნი „მეფე მარტო I-ს“. ამ წიგნში ავტორმა ჩააქსოვა მთელი თავისი იტყუებები და ფიქრები ცხოვრებაზე, აღმართა ბედნიერებაზე და რაც მთავარია, ბავშვებზე. სახელმწიფოებრივი საყვარელი და სოციალური რეფორმებისადმი სწრაფვა ი. კორჩაიკს ხშირად გულუბრყვილოდ აქვს გადაუ-ბრძლი. პატარა მეფე მარტოზე იგი იუმორით წერს და ამ იუმორის მიღმა კამბალისტური წყობის მხოლოდ კილეა იტყუებისგან.

„მეფე მარტო I“ მკაცრი ზღაპარია ბავშვთა თავისუფლებაზე და მათ ლაშქრობაზე „სა-მოთხის კარის“ ასახვად. ავტორი ცდილობს წიგნში შექმნას დემოკრატიის განსაზღვრული მოდელი, მაგრამ სამყაროს ვახლებს იღვას ბავშვთა რევოლუციის გზით აღსრულება არ ეწერა — უცხო სახელმწიფოების მეფეთა ინტერვენციამ ჩაახშო იგი. წიგნში აღწერილი ფან-ტასტიკური ამბავი პოლონეთის სინამდვილეზეა აგებული. მარტოში თავად ხალხია, მისი ცხოვრება ხალხის ცხოვრებაა. იგი ებრძვის ბიროკრატებს და ამრიგად, სიმართლის, პატიოსანების, უანგარო სიყვარულის განსახიერებას. „ყველაზე დიდი ბედნიერებაა, იცხოვრო, იშრომე, იბრძოლო ქვეყნის საყვარელისთვის“. — აი, მისი ცხოვრების მთავარი ასრის.

წიგნი არსებული წარმართება ხედავს წილად. მისი ავტორის სახელი ყველას პირზე ეყრება. უფროსებზეც და ბავშვებზეც ერთნაირი ინტერესით კითხულობდნენ „მარტოებს“. იგი მრავალ ენაზე ითარგმნა და დღესაც დიდად პოპულარული ნაწარმოებია. ინსცენირებულმა „მარტოებმა“ ზომი საბჭოთა კავშირისა და სახელმწიფოების არა ერთი თეატრის სცენა მოიარა. დიდი წარმატებით იღვმებოდა იგი თბილისის მოზარდ მსუბუქებელთა თეატრშიც.

ი. კორჩაიკი საბავშვო ლიტერატურაში არა მხოლოდ შინაარსის, არამედ ფორმის ნოვატორიც ვახლდა. მან დიდი ოსტატობით შეუთავსა ერთმანეთს ლირიზმი და ავტობიოგრაფიული დეტალები, საერთაო თვალთახედვა ცხოვრებაზე და სწრაფვა კონკრეტულ საცხოვრებელს. საავადმყოფოებში კლინიკური დავიერებების შედეგად მიღებულ შთაბეჭდილებებს და სიცოვრების მკაცრი სინამდვილე. ამ საქმიანობაში მას მეგუბრობას უწევდა სათაყვანო მწერალი ი. ზეზოვი. კორჩაიკის ნაწარმოებთა ენა მოქნილი და სხარტია, აღსავსეა თავისებური ნეოლოგიზმებით, ბავშვის მეტყველება ოსტატურად ეტყუების ხალხურ მეტყველებას.

ი. კორჩაიკის შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს პიესას „შეშლილთა სენატი“ (1931). „მკაცრი იუმორისა“ — ასეთი ქვესათაური მისცა თავის ნაწარმოებს თითონ ავტორმა. პიესა გროტესკულ-ტრაგიკული სანახაობაა. ცნობილმა პოლონელმა მსახიობმა სტეფან იარჩამმა ეს პიესა სწორედ მაშინ დადგა სცენაზე, როცა პოლონეთში პოლიტიკური და ეკონომიური კრიზისი მჭიდვარებდა (1931 წ.). მოქმედება ვითარდება საგიეეთში, სელით ავადმყოფები თავს იყრიან „სენატის“ მორიგ სხდომაზე. ყველა ერთდროულად ლაპარაკობს, უფრო სწორად, თავისთვის ჩურჩულებს, ყურს არავენ უფლებს ერთმანეთს. დასაწყისიდანვე ნათელი ხდება პიესის ალეგორიული აზრი — სიგივე ტრაგიკული სინამდვილისაგან. შეშლილი სამყაროსგან თავის დასაღწევად არის მოგონილი. მთელი მოქმედების მანძილზე ასევე ცხადად იტყუება მოსალოდნელი კატასტროფის — მსოფლიო კატაკლიზმის საშიშროება. კორჩაიკმა მწერლური გემანით იგრძნო ეს საშიშროება და შინაშინა, ევროპაში უკვე ფეხი აიღვა დამთხვეულმა ფაშიზმმა და აბსოლუტიზმი გვემუქრებოდა.

პიესაში განსაკუთრებით გამოიყოფა კაცობოძულე, ცივილიზაციის წგრევებზე მეოცნებე პოლონელი. მას ელანდება ცეცხლის აღში გახვეული ქალაქები, დანახიერებული აღმართები, მოედნებზე აღმართული სახარობლები. აქვეა მოხუცა მღვდელიც, რომელიც ირწმუნება: ღმერთი აღარავის სწირდება მიწაზე და იმანაც ხელი აიღო ამა ქვეყნის ზრუნვაზე. სინტე-რესო აღინიშნოს, რომ ამერიკელი რეჟისორის მ. ფორმანის ერთ-ერთ დილემშიც მოქმედება ვითარდება ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში, სადაც გმირები შეშლილ, შეშლილ, შეშლილ სამყაროს ემალებიან.

1936 წლიდან გაძლიერდა პროფემისტური ანტიდემოკრატიული ტენდენციები. ქვეყნის-თვის და კორჩაიკისთვისაც მძიმე დრო დადგა. ფაშიზმი ემუქრებოდა ევროპას. მეგობრებთან მიწერ-მოწერისას კორჩაიკი არ ცდებოდა, წინასწარ გრძნობდა ამ საშიშროებას. ი. კორჩაიკს დეე-

ნიდენ, იგი ველარც რადიოში გამოდიოდა და პედაგოგიური მოღვაწეობის ასპარეზიც შეეზღუდეს. 1939 წლის სექტემბერში ფაშისტთა ურდოებმა დაიმორჩილეს პოლონეთი. დიწყო ყველაზე შეპყნული ეპოქა პოლონელი ხალხის ისტორიაში — ოკუპაციის წლები. ამ საშინელ დროს ვარშავის გეტოში კორჩაკმა მისივე შეინარჩუნა სულის სიმშვიდე და ადამიანური სიღიადე, ბოლო წუთამდე თავს გვლებოდა ბავშვებს.

და ყოველთვის, როცა იანუშ კორჩაკზე ვფიქრობ, ყურში ისევ ის ზემოთ მოტანილი დი-ალოგი ჩამესმის:

გერმანელი ოფიცერი — „პატარა ჭკვის გაყოტრება“ თქვენ დაწერეთ?

იანუშ კორჩაკი — დიახ, მე დაწერე.

გერმანელი ოფიცერი — კარგი წიგნია. ბავშვობაში წამიკითხავს... თქვენ თავისუფალი ხართ.

იანუშ კორჩაკი — ბავშვები?

გერმანელი ოფიცერი — ბავშვები გაემგზავრებიან, თქვენ კი შეგიძლიათ დარჩეთ.

იანუშ კორჩაკი — ცდებით, ყველა რაღაც არამზადა.

იანუშ კორჩაკის ბევრი აღზრდილი დაიღუპა, ბევრი მისი ჩანაწერი და გამოქვეყნებული მასალა უკვლავ დიკარგა, მაგრამ დარბა წიგნები, ლეგენდა და სიბოძნე ადამიანთა ბედ-ნიერებაზე მეოცნებე კაცისა.

ბარსია მარკმისის რომანი „სიმარტოვის ასი წელი“

ს აშუალო ტანის, ჩაფსკენილი მარკესი მონადირესა და პარტიზანული ბრძოლების გმირს უფრო ჰგავს, ვიდრე მწერალს. გაბო, როგორც მას თავისი მეგობრები ეძახიან, ცოტათი საკუთარი ნაწარმოებების გმირებსაც ჩამოჰგავს.

მისი შემოქმედებითი დებიუტი ნაკლებადაა ჩვენში ცნობილი. იგი დაიბადა 1923 წელს ჩრდილოეთ კოლუმბიის ერთ პატარა სოფელ არაკატაკაში. პატარა მარკესი ბებიაშ და მამუამ განზარდეს. მისი ბაბუა მაშინ თადარიგის პოლკოვნიკი და ორი სამოქალაქო ომის ეტერანი იყო. მალე მარკესმა სოფელი მიატოვა და ბოგოტაში გაემგზავრა განათლების მისაღებად.

40-იანი წლების მიწურულს მარკესი შემოქმედებით მოღვაწეობას იწყებს. ოცი წლის მწუბარებისა და მშფოთვარე ცხოვრების შემდეგ მას აღიარება მოუტანა რომანმა „სიმარტოვის ასი წელი“. მწერალმა სწავლა კარტახენში დაასრულა, რადგან 1948 წელს ბოგოტა სანა-ხვეროდ ალყაში იყო მოქცეული. შემდეგ ეურნალისტობას მიჰყო ხელი, მიატოვა კარტახენი და ბარანკილიაში წავიდა. ამ პერიოდში იგი ბევრს კითხულობს (ფოლკნერს, პემინგუეის, ჯოისს) და აგრძელებს წერას თავისთვის. მარკესი დაინიშნა გავრეუ „ესპექტადორის“ კორეს-პონდენტად ჭერ რომში და შემდეგ კი — პარიზში, სადაც იგი სამ წელს დარჩა. შემდეგ მარკესი დროებით კარაკასში დასახლდა. 1957 წელს იგი ნაწარმოებების გამოქვეყნების იწყებს ბოგოტაში ფიდელ კასტროს პრესის სააგენტოს კოლუმბიის განყოფილებაში. 1961 წელს მარკესი დაინიშნეს ნიუ-იორკის გამოამცემლობის განყოფილების უფროსის მოადგილედ. შემდგომში მწერალი მუხიკოში დასახლდა და 1965 წლიდან კვლავ განაგრძო „სიმარტოვის ასი წლის“ წერა. ეს რომანი 1976 წელს გამოიცა ბუენოს-აირსში. წიგნმა მარკესს საყოველთაო აღიარება მოუტანა. ტრანზორ ენაზე რომანის სამი მილიონი ფეგეპლარი გაიყიდა.

ბარსია მარკესის რომანი „სიმარტოვის ასი წელი“

ნოველის პრემიის ლაურეატმა პაბლო ნერუდამ „სიმარტოვის ასი წლის“ წაიკითხვის შემდეგ თქვა: „შეიძლება ითქვას, რომ სერვანტესის „დონ კიხოტის“ შემდეგ ეს წიგნი ყველაზე დიდი მოვლენაა ესპანურ ლიტერატურაში“. და მართლაც, ეს ის წიგნია, საუკუნეების განმავლობაში რომ იცოცხლებს და რომელიც უსათუოდ უნდა წაიკითხოს ყველამ.

რომანი აღგვორიულა. მკითხველი თავიდანვე ებმება ჭინკლებში ჩაპალულ სოფელ მაკონდოს მკაროკოსმოსის ცხოვრებაში, ესწრება მის დაარსებასა და აღმოცენებას. სოფელი მოწყვეტილია გარე სამყაროს. მხოლოდ ბოშებს შემოაქვთ მცენებრების ცოდნა (აქტივია, ასტრონომია და სხვა). ისინი ფილოსოფიური სპექულაციის მარცვლებს სთვსენ და ეზოტრიული ძიების წყურვილს უღვივებენ სოფლის ბინადართ. სოფლის დამაარსებელი ხოსე არკადი ბენედია ხან აქტიურად მოქმედებს, ხან პასიურ ფიქრს მისცემია. იგი ძალზედ მოხეტიაეული კვდება. ასევე მოხეტიაეული კვდება მისი ცოლი ურსულა, რომელმაც მთელი ცხოვრება მძიმე დემბლანობრულ შრომაში გაატარა.

გარსია მარკესის ხსენებული რომანი მკითხველს უმტკაცებს, რომ „დრო კი არ გადის, არამედ შეყრული წრებაზის ირგვლივ ტრიალებს“. ბენედისა და ურსულას პირველი ვაჟი ხოსე არკადიო აეანტიურისტი იყო, ხოლო მეორე, პოლკოვნიკი აურელიანო — მეამბოხეთა მეთაური. მან ოცდაათობეტი ომი წამოიწყო და ოცდაათობეტრევეში დამარცხდა. პოლკოვნიკმა დახვრეტას თავი დააღწია და სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში სკეპტიკოსად იქცა.

აურელიანოსა და ხოსე არკადიოს მეექვსე თაობა მაკონდოში ცხოვრობს. თუმცა სოფელმა ბევრი რამ გადაიტანა და ბევრი რამ შეიცვალა, — მაკონდოში შემოიჭრა ამერიკელი მკვწველობა, დაარსდა ბანანის პლანტაციების კომპანიები, — ცხოვრების კანონი მაინც მარადიულად უცვლელი დარჩა. სოფლის მკვიდრთა ცხოვრება თავის პირვანდელ მდგომარეობას დაუბრუნდა. „დრო არ გადის, იგი შეყრული წრებაზის ირგვლივ ტრიალებს“. ერთი სიტყვით, მწერლისათვის სოფლას მკვიდრნი სიმარტოვის პატიმრები არიან. ბუნდები, რომლებსაც სოლიდარობის გრანობა არ გააჩნიათ, უჩინარდებიან და მასთან ერთად უჩინარდება მაკონდო.

მარკესის „სიმარტოვის ასი წელი“ ადამიანური სიმარტოვის დიდი წიგნია, საფრანგეთში ამ წიგნზე შედარებით ნაკლები თქმულა, ვიდრე სხვა ქვეყნებში.

მწერალმა მომდევნო წიგნი — „პატრიარქის შემოღვთება“ ბარსელონაში ფრანკოს რეჟიმის უკანასკნელ წლებში დაწერა. წიგნი გრძელი პოემაა იმ სიმარტოვეზე, ძალაუფლება რომ ახვევს თავს ადამიანს. როგორც მარკესმა თქვა: „ამ წიგნის წერა რომ დაეწყო, კალამი ჭერდებოდა არ გამშრალიყო „სიმარტოვის ასი წლის“ შემდეგ“.

აქამად გარსია მარკესი მეუღლესა და ორ შვილთან ერთად მენბიკოში ცხოვრობს. დღესაც განაგრძობს ფერნანდისტურ მოღვაწეობას და თითქმის დაამთავრა ესეე კების ეკონომიური ბლოკადის შესახებ. მან გადაწყვიტა, რომანები აღარ წეროს, „აღარ მინდა, რომ ეიტანა წერისას“, — თქვა მარკესმა.

ზაზუთი „მონღი“, 1977 წლის 14 იანვარს

50

ბიბი აბრამიძე. „პეპინს სხელი სოფელში“. 6 წ.

მანია შავეჩავარი. „ილინა“.

7 წ. 58 ხაზ. სკ.

ნანა თოდუაძე. „სამი გოგონა“. 8 წ. 12 ხაზ. სკ.

54/106

